Tarihi roman

MASUMLAR VE SUÇLULAR

Girit'te yaşayan Müslümanların ve Hıristiyanların birbirlerinden ayrılışının ve kopuşunun hikâyesi

Maro Duka

Çeviren: Ferah Kunelaki

DK DOĞAN KİTAP

Masumlar ve Suçlular

MASUMLAR VE SUÇLULAR

Orijinal adı: *Atoi ke ftehtes*
© Maro Duka, 2004; Kedros Publishers, Atina, 2004
Yazan: Maro Duka
Yunanca aslından çeviren: Ferah Kunelaki

Türkçe yayın hakları: © Doğan Kitapçılık AŞ
1. baskı / nisan 2007 / ISBN 978-975-293-541-9

Kapak tasarımı: Yavuz Korkut
Baskı: Mega Basım, Çobançeşme Mah.
Kalender Sok. No: 9 Yenibosna - İSTANBUL

Doğan Kitapçılık AŞ 19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 1 Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL
Tel. (212) 246 52 07 / 542 Faks (212) 246 44 44
www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

Masumlar ve Suçlular

Maro Duka

Çeviren: Ferah Kunelaki

DK DOĞAN KİTAP

Rakı bardakları yıkanmaz

1

Bugün de epey yürüdüm

Hanya, cuma öğleden sonra, 4 ocak, 2002

Süslenmiş bir şehir, köpük köpük bir deniz, kapkara bir gökyüzü, insanın iliklerine işleyen bir nem; öğleden sonra dört gibi döndüm, imanım gevremiş, sırılsıklam olmuştum, resepsiyondaki kıza mesaj var mı diye sordum, yoktu. Asansörü beklerken göz göze geldik, gülümsedi, ben de gülümsedim. Odama çıktım, soyundum, kendimi yatağa attım. Uyumaya çalıştım, aşağı yukarı beşe kadar gözlerim kapalı yattım. Sinirliydim kalktığımda. Kendimi ılık duşun altında bıraktım. Valizde temiz çamaşır aradım. Ufak masaya geçtim, bilgisayarı açtım, çalışmaya gayret ettim, ama mümkün olmadı. Birkaç gün önce, Çarşı'daki yaşlı manav kadın kesekâğıdındaki portakalları bana uzatırken, nereden geliyorsun oğlum, diye sormuştu. Kadına gülümserken, senin bir zamanlar gülüşümü, elbette şakasına, esrarengiz olarak nitelendirdiğini anımsadım. Söylediğine sinirlenmiştim o zaman. Ama bunu iyice düşününce, çok da yanılmadığını fark ettim, zira küçüklüğümden beri üzerimde hep ağır başlı bir hava vardı. Öfkemi veya çaresizliğimi karşımdakine belli etmek istemediğimde hemen gülümsediğimi de fark ettim. Manav kadın bir bana, bir kesekâğıdına bakarken, kesekâğıdın üç portakal için harcadığına üzülmüş gibiydi. Bunlar Avrupa usulleridir, biz burada hâlâ kiloyla alırız, dedi. Yıllardır Londra'da yaşadığımı anlattım ona. Uzaklaşırken, bakışlarını sırtımda hissettim.

Günlük yürüyüşlerimde bir zamanlar cami olan yerleri aşağı yukarı kestirmeye çalışıyordum öncelikle. Hüseyin Paşa Camii'ne ilişkin hiçbir ize rastlayamadım. Burası şehrin içinde inşa edilen iki camiden biriymiş ve söylenenlere göre Resmo Kalesi'ni fetheden Hüseyin Paşa onuruna yapılmış. Babamın anlattığına göre günümüzde Musuron Caddesi'ndeki bu camiden sabah akşam yükselen ezan sesi, yani namaza davet, Resmo Kapısı'nın namı diğer Kale Kapısı'nın açılışının ve kapanışının parolasıymış aynı zamanda. Kapının üst kısmında ise Kuranıkerim'den alınma, gelenleri karşılayan ve selamlayan Arapça bir kitabe bulunurmuş. İnce ince yağan yağmurun altında palmiyeli ufak meydanda epeyce kaldım. Dış şehri iç şehre bağlayan köprü de aşağı yukarı buralarda olmalıydı. Altında da bostanların bulunduğu hendek, surun

güney hendeği. Sağımda Piata Forma tabyası. Biraz ötede, Bamya'nın hanı. Apokoronu Sokağı'nın başında, bir zamanlar Demirciler'e sapılan yerde, Singelakis'in garajı olmalıydı. Bamya'nın yanında on kadar saçaklı barakanın çevrelediği taş döşemeli bir avlu, yani Nea Kasapia. Sonra irili ufaklı dükkânlar, kahvehaneler, aşevleri ve karakol, büyükbabanın 1896'daki kanlı bir olayı derin bir üzüntüyle anlatırken sözünü ettiği polis merkezi. Bugün adı Girit Savaşı Meydanı'na dönüştürülen Kocabaşı Meydanı'na şöyle bir göz gezdirdim. Muhafızların Kale Kapısı'm kapatmadığı o günbatımından sonra hayatlarının akışının kesin bir biçimde değişeceğini anladım diye yazıyor büyükbaba. Kocaman kapı kanatları hangi arada yok olmuştu? Kim sökmüştü onları menteşelerinden? Şehirler değişirdi, her şey değişirdi. Resmo Kapısı 1907'de yıkılmıştı, Avusturya transatlantiğinin "Imperatrice"in Lafonisi'de battığı sene. Hüseyin Camii'ne gelince, yıkılmadan ve izleri tamamen yok olmadan önce, iş hanı olmuş.

Yarın Papamihalakislere davetliyim. Esfakiye usulü lor pidesi sözü var bana. Anlattığına göre şehirdeki en iyi lor pidesini karısı yaparmış. Adresini ve telefonunu günler önce bulmuştum rehberden, ama buluşmayı sürekli erteliyordum. Nihayet bugün cesaretini topladım. Önceden telefon etmeden, doğrudan hukuk bürosunda onu ziyarete karar verdim. Beni bilirsin, hep tereddüt eder ve ertelerim, karar verene dek. Cüzdanıma bir resim sokuşturdum, kaldığım 1866 Meydanı'ndan bürosunun bulunduğu Girit Savaşı Meydanı'na doğru yola koyuldum. Büyükbabam hayattayken, bu iki meydanı sınır sayılırsa, bugün Hacı Mihali Yannari, Apokoronu ve Manusoyannakidon yollarına dahil olan bina bloklarının bulunduğu alanda sıra sıra mezarlıklar varmış. Epey yaşlı bir adam bana şöyle demişti; gömüldükten sonra bir daha mezarından çıkarmama âdetleri vardı, boşaltılan mezara başka bir bahtsızı gömülen biz Hıristiyanlar gibi değil yani, anladın mı? Onların ihtiyacı mı vardı sanki? Bütün tarlalar onlarındı, yayılırlarken kimseye sormazlardı, zavallı Hıristiyanlar için kara yıllardı onlar!

Bölgeyi kafamda tasarlamak ve az buçuk gözümde canlandırabilmek tam üç günümü aldı. Gezginlere göre kireç boyalı alçak surlardan ve ince servilerden, çamlardan, portakallardan, zeytin ağaçlarından ve mimozalardan oluşan bir orman. Mezar taşları, merhumların sosyal sınıfını belirleyen yontma kavuklarla taçlandırılmış. Ancak son dönemlerde, 1829'dan itibaren tüm Osmanlı vatandaşları arasında çok moda olan Mısır fesi de yontulmaya başlanmış taşa. Kadınların mezar taşları kutsal lalelerle veya şalla süslenirmiş. Müslümanların mezar aralarında, bahçede volta atar gibi gezinmeleri Batılıların ilgisini çekermiş. Ölümün hayatla bu türden yakın ilişkisi aslında aşağı ile yukarıyı ayıran çizginin reddiydi ve yaşayanların, ölümü yok sayarak ölmüş yakınlarıyla muhabbet etme konusunda gösterdikleri bu akıl almaz ısrarı

hiçbiri Avrupalı anlayamazdı. Ama mezar çukurlarının pek derin olmaması ve adanın ikliminin aşırı sıcaklığı da hesaba katıldığında, yaşayanların ölen yakınlarının mezarlarına yaptığı düzenli ziyaretleri, salgın hastalıkları önlemede hayrete şayan bir başarı gösteren medeni Avrupa'nın aksine, veba salgınlarının Girit'te bu kadar sık görülmesinin nedeninin net bir açıklaması olabilirdi.

Fakat ben sana Vasilis Papamihalakis'in bürosunu ziyaretimi yazıyordum. İtimatname olarak elimde tuttuğum fotoğrafın ön alt tarafında Periklis Diamandopulos firmasının damgası vardı, dönemin meşhur fotoğrafçısı, genel vali olan prense ve Yunan kraliyet ailesinin tümüne sadık biri. Fotoğrafın arkasında, babamın el yazısıyla, resimdekilerin isimleri vardı, alt alta yazılmış. 1908 yılı temmuz ayı hatırası. Babanın gençliği, aşağı yukarı akranı iki kişi arasında.

Avukatın beni soğuk karşıladığını söyleyemem, ama ihtiyatlı olduğu kesindi, kendimi tanıtırken İngilizce konuşmamdan etkilenir gibi oldu, büroda çalışan kız çıkarken kapıyı kapatınca cüzdanımı çıkardım, ona fotoğrafı gösterdim. Yunanca konuşmaya da karar verdim. Garipsedi, biraz tereddüt etti, yerinden kalktı ve beni selamladı. Akıl almaz diye tekrarladı duygulanmış, akıl almaz. Şurada, sol kenardaki, benim babam, aynı fotoğrafın büyütülmüşü salonumuzda asılı. Sana ne diyeyim şimdi, onca yıldan sonra? Bir an gözleri doldu sandım, belki de ben bulanık bulanık baktığımdan. Gelebilecek muhtemel soruların önünü kesmek için, şehirde bulunma nedenimi açıkladım, kartvizitimi de uzattım. Elinde biraz tuttu, kuşkucuydu, acaba aklı almıyor muydu? Gözlerini üzerime dikti. Demek öyle, sevindim, çok sevindim ve yüzü aydınlanıverdi, beni daha iyi ağırlamaya nihayet karar vermiş gibiydi.

Gözünü benden ayırmadan masasının sağ çekmecelerine doğru eğildi, bunu ıslatacağız dedi kurnazca, hoş geldin demek bunu gerektirir. Gülümseyerek onu izledim. Gayri ihtiyari ufak bardaklara baktım, uzun zamandır yıkanmamış gibi göründü gözüme. Gözlem yeteneği beni etkiledi. Rakı bardakları yıkanmaz, dedi gülerek, yıkanmasa da, çikudia[1] mikroplarını öldürür, saf alkoldür.

İlk iki kadehi bir dikişte içtim, bu gözündeki değerimi artırdı, aklıma bir Girit manisi geldi:

Gençsin ama kuzey rüzgârının bulutuyla uçmazsın,
O zaman bu dünyada niye yaşarsın...

Avukat da açıldı, başka bir maniyle karşılık verdi.

Hayatımda kıskanmadım ne zenginliği ne güzelliği,
Bir tek kafası çalışanı, zarif bedenliyi.

1. Girit rakısı (ç.n.)

Zamanın değiştiğinden, halkların paylaşamadığının ne olduğundan söz etmeye başladık. Gerçi bu halklarla ilgili meseleye pek de inanmam. Bunu seninle konuşma fırsatımız olmadı, ne düşündüğünü bilmiyorum. Yine de ben bunun, işe yarar ideolojik bir çarpıtma olduğunu düşünüyorum. Halklar, dünyadaki bütün halklar, fırsat bulduğunda hem fetihçidir hem baskıcı; çünkü insanoğlu, hangi dinden veya kültürden olursa olsun, kendini kabul ettirmeye ve üstünlük kurmaya duyduğu ihtiyaca körü körüne alet olur. İnsani duygular sonra gelir. Karşındaki sana önce hükmeder sonra da hâkimiyetini nasıl sağlamlaştırabileceğini düşünür. Elbette senin varlığına saygı göstererek yapmaz bunu, ezeli tecrübe ona öğretmiştir ki, ancak varlığını oluşturan idealleri sana kabul ettirebildiği ölçüde seni uşağı yapabilir. Yanılabilirim, üzerinde durma. Öğrenciyken bir makale yayımlamıştım, makalemi hocalarımdan bazısı cüretli, bazısı da tehlikeli bulmuştu, görüşlerimin suçları akladığını, halkları eşit olarak gördüğümü söylemişlerdi. O zamanlar gençtim ve rahatsız olmuştum çünkü beni yanlış anlamışlardı; kimler? İngilizler! Daha sonra bir şeye inanmanın yeterli olmadığını, kafanın rahat etmesini istiyorsan inandığın şeyin, yaşadığın çağın iktidar sahiplerinin saplantılarına ters düşmemesi gerektiğini de anladım.

Beni tanıtanımaz ve kayıtsız biri olarak tanıdın. Başkalarının inancıyla, hele de seninkiyle ilgili yorum yapabilecek durumda olduğumu hiç düşünmedim. Lakin aynı Rabbin üç büyük dini üzerine ciddi ciddi düşünmem gerekseydi, manevi ve maddi nimetleri, bedeni ve ruhu derin bir çizgiyle ayıran Hıristiyanlığın insan doğasına diğerlerinden daha yabancı olduğunu, bu yüzden de insan davranışlarına riya ve sahtekârlık karışmadan günlük hayatı düzenleyemediğini hiç tereddütsüz kabul ederdim. Yahudi'nin riyakâr olmaya ne ihtiyacı var? Tanrısının seçilmişi madem. Müslüman da aynı şekilde. Hayatta kalma mücadelesinde malının ve üstünlüğünün Tanrı'nın ona teveccühü olduğuna inandığından Müslüman da Yahudi de iki gömleğinden birini ne paylaşmayı ne de gizlemeyi aklından geçirir. Daha basiti, söylemek istediğim: Teselli ve huzur için *yanındakini kendin gibi sev* lafına sığınan Hıristiyan, ne de olsa maddi nimetlerin ve maddi nimetlerin eşitsiz dağılımının üzerinde inşa edilen bir dünyanın çelişkisini tekrar tekrar kullanarak ihlalin gerilmiş ipi üstünde cambazlığa mecburdur. Batılı insanın nevrozu da işte bu noktada ortaya çıkar; kendini Hıristiyan olarak gördüğü halde Müslüman mahallesinde dolaşan bir Yahudi gibi davranır.

Bütün bunlara rağmen bugün çikudia ve Papamihalakis'in içtenliğinin, ada sakinlerinin genlerinde bulunan her an anlaşılması güç bir hiddete dönüşebilen içtenliğinin sayesinde, halkların gerçekten de neyi paylaşamadıklarını kabullenmekte zorlanmasam da insanlar, bir pırnal, verimsiz bir tarla parçası, bir keçi, bir kadın uğruna, işi her zaman cinayete kadar vardırabilirler. Papamihalakis düşünceli düşünceli bana baktı ve

kadehleri tekrar doldurdu. O sırada, arzu edersem, yarın akşam onlara ziyaret edebileceğimi söyledi, isim yortusu için yakın dostlarının hazır bulunacağı ufak bir eğlence yapacakmış, Yılbaşı arifesinde bebekleri kırk derece ateşle yatmış, çocuğun varsa hep de böyle olurmuş, bayramlarda ve tatillerde hep ateşlenirlermiş, karısı da sevinirmiş benimle tanıştığına. Agni çok sosyal biriymiş, insan tanımak istermiş zavallıcık ama ne yaparsan yap her kış yatağa düşermiş. Bir yerde okumuş veya birinden duymuş, hatırlamıyor, taşradaki insanlar çabuk yaşlanırlarmış. Ona katılmadığımı söyledim. Küçük şehirlerdeki insanların hayatı daha sakin ve kuşkusuz daha temiz havada geçer. Yine de bu sükûnet onları yaşlandırabiliyor dedi, sükûnet can sıkıntısı anlamına da gelir, kasvet ve yalnızlık anlamına da. Büyük şehirdeki insan hiç yerinde durmaz, bu da ona hayat verir. Ben kendi görüşümde ısrar ettim. Sevecen bir edayla güldü: Belki de haklısın, bu yüzden kavga edecek değiliz ya.

Davetini memnuniyetle kabul ettim. Kaybolmamam için de bizzat gelip beni alacağına söz verdi. Şehrin dışında, karısına miras kalmış, büyük bir çiftlikte kalıyor. Evi tek başıma da bulmayı becerebileceğimi, zahmet vermek istemediğimi söyledim. Israr edince pes ettim. Sonra bana eski günlerden söz etmeye başladı. Duvardaki saate baktı, yemek ısmarlamayı teklif etti, biraz aşağıda iyi bir lokanta varmış. Ama yeterince şaşkındım zaten ve bir an önce yalnız kalmam gerekiyordu. İşim var bahanesini uydurdum ve yarı sersem bir halde kalktım. Yarın dokuz buçuk gibi otele geleceğini tekrarladı. Büronun dış kapısına kadar beni yolcu etti, dostça sırtıma vurdu, seni sarhoş mu ettim yoksa! Gülümsedim, teşekkür ederken tokalaşarak vedalaştım ve kendimi yine yollara vurdum.

Haniya'nın vurguyu son heceye alarak Hanya diye tam olarak ne zaman söylenmeye başlandığını sormaya değerdi belki de. Hrisantu Episkopu Sokağı'nı günlerden beri arıyordum, yönümü de onun sayesinde buldum. O zamanlar bu bölgeye Arap Camii denirmiş. Ondan önce aynı yerde bulunan Ayi Apostoli Kilisesi dualarla mikroptan temizlenmiş ve arındırılmıştır kesin. Fakat büyükbaba mahalleden söz ederken camiyi değil de en sevdiği aşçı dükkânı İmamın Lokantası'nı anmak ister; Kastel'in kayalıklı tepesinden duvarla çevrili aşağı şehre inen güney kapısı, bugünkü adıyla Katre Sokağı olan Skalakia'nın tam karşısındaymış. İmamın Lokantası'nın yanında da Melis'in tatlıcı dükkânı varmış. Az ötede de caminin girişi. Camiyle karşılıklı iki fırın. Biri ekmek satarmış, öteki sadece kebapları ve tatlılarıyla meşhurmuş. Girişinde şu yazılıymış: "Veresiye verilmez, domuz pişmez!" Büyükbaba keyiflenerek anlatır. Hacı Blazis Spandidakis'in hanını, biraz aşağıda Kokkinakis'in içki imalathanesinde içtiği mis kokulu mastikayı anımsar. Tam burada da, bugünkü Pottier Caddesi, o zamanlar adı Noel olan cadde de şehrin çarşısıydı muhtemelen. Canın ne çekerse bulabilirmişsin; şampanyalar,

havyar, jambon, Fransız peynirleri. Batalis'in ünlü muhallebili böreği de buradaymış. Bir yerde okudum. Müslüman Batalis'in dükkânını, nüfus mübadelesinden sonra Küçük Asyalı İordanis devralmış, iyi de iş yapmış.

Sol tarafımda iç duvara yapışık ufak iki katlı binaları incelerken gözüm duvarın yapısında gömülü sütun bileziklerine takıldı. Şehrin, yıkılmış evler ve yanmış mabetlerden arta kalan inşaat malzemeleriyle asırlar boyunca defalarca inşa edildiğini düşündüm. Medeniyet katlarının üst üste ve iç içe buluşmasından daha kutsal bir an olabileceğine inanmıyorum. Bizden binlerce yıl önce yaşayan insanların beslenme ve hayat biçimlerini yanık mercimek tanelerinden tahmin etmek gibi.

Yolun yükseltilmiş sağ tarafında meşhur Bıçakçıları gördüm. Girit bıçaklarını bilmeyen var mıdır? Babam, bürosunun bir köşesinde duran ahşap oymalı, camlı mobilyayı gösterirken koleksiyonuyla gururlanırdı. Hanyalılar da iyidir derdi, ama Kandiye'nin Giritli Türk bıçakçıları ezelden beri sanatlarıyla ünlüymüş. Yaklaştım, vitrinlere bakındım, Steve'e bir bıçak almak istedim, ama vazgeçtim. Kalp çarpıntısı tuttu, birbirine geçmiş görüntüler, unutulmuş saydığım muhabbetler, iç çekişler, sırlar. Daskaloyanni Sokağı'nın orada, yine Hacı Mihali Daliani Sokağı'nda gördüğüm tabelanın aynısı karşımdaydı. "Girit Sağırlar Derneği". Beni zor durumdan kurtaracak bir vesile diye geçirdim aklımdan, keyifsizliğimi biraz bastırmaya çalıştım. Büyükbabanın hikâyelerinde adı neredeyse hiç geçmeyen Sifaka Sokağı'nı izlemeyi seçtim. Yazdıklarına bakılırsa düz gittiğinde Kasteli'yi Splanca'ya bağlayan bir köprücükle karşılaşırmışsın, alttaki yol ise Venediklilerin Arsenalia bölgesine götürürmüş. Burada küçük bir de cami varmış, Köprü Camii, Başmelek Mikail'in eski bir kilisesinde. İzi bile yok artık. Hatta günümüzdeki yol planının o köprünün yeri ve işlevselliğini tasavvur etmeyi zorlaştırdığını söyleyebilirim. Büyükbaba diretiyor ama. Köprünün güneyindeki mahallenin adı Tahmisi'ymiş, ünlü bir de fırını varmış. Kardeşinin katledilerek toprağa yığılışı da bu fırına yakın bir yerlerde olmuş muhtemelen.

Splanca Meydanı'nda oturdum, melankolik, loş bir kahvehanede. O zamanlar da varmış kahvehaneler meydanda çepeçevre. Babam önceleri bu meydanda üç çınar ağacı bulunduğunu, sonraları ikisinin kuruduğunu belirtir, bunun bir önemi varmışçasına. Papamihalakis'in içirdiği çikudialardan sonra belki kendime gelirim diye kahve sipariş ettim. Kilisenin çan kulesinden saat duyuldu. Sanatkârane Arap köşkü de o devirde şurada, çınar ağacının altındaydı herhalde. Sekizgen bir yapı, aynı sayıda kubbeli pencereleri, kurşun kaplama huni biçiminde bir çatısı varmış ve öyle küçükmüş ki nargile kocabaşlarından dört ya da beş kişi anca sığarmış. Kendime kızmıştım. Kendimi ne diye kaptırmıştım, ne diye aç karnına içmiştim? Ona niye doğru şeyleri sormamış-

tım? Onda yarattığım intiba neydi, acaba? Tıpkı ağacın meyveye can verişi gibi insanın da içinde şiddeti beslediğine gerçekten inanıyor muydum, yoksa büyükbabanın insan doğasına hâkim canavarla ilgili esasmda basit olan görüşünden mi etkilendim son günlerde? Ya benim deneyimlerim? Kat ettiğim yol? Kendimi ne diye acayipliklere kaptırdım? Günümüzde sübjektifliğin yani insanların taleplerinin, tercihlerinin, görüşlerinin dünya pazarındaki özel laboratuarlarda nasıl oluşturulduğunu neden ona söylemedim? Günümüzde halkların, sermayenin hizmetinde egzotik, çok renkli yerel öğelerden ibaret görülmek istendiğini. Seni de düşünüyordum. Beni emekli ihtiyar Giritliler arasında oturmuş, düşüncelere dalmış, sigara içerken görseydin kim bilir nasıl tepki verirdin? Hesabı ödedim ve aceleyle çıktım, nereden geldiğimi ve onların mekânında ne işim olduğunu her an sorabilirlermiş gibi bir hisse kapılmıştım.

"Girit Sağırlar Derneği"ni başlangıç alarak labirente benzeyen Episkopu Kalliniku Sarpaki Sokağı'na sokuldum, babamın onca anısıyla dolu Ruga Meydanı'nı aradım. Kirusis'in tarihi fırınında şehrin en lezzetli peksimetleri bulunurmuş. Peksimetler işin bahanesi. Onları satın almak için annesi tarafından buraya kadar gönderilen nefis Kastelili Levanten Rosanna varmış. Üstelik büyükbabanın en iyi dostu, birkaç yıl belediye danışmanlığı yapmış ve eczacı olan tek Müslüman Hüseyin Avni Timurcakis'in dükkânı da bu civardaymış. Hurhudas'ın sabun imalathanesi de buradaymış, gerçi babam burayı sadece dans okulu ve tatil yeri olarak anımsardı. Tüm bunlardan geriye ne kaldı bugün? Genç bir kadın görür gibi oldum, pencereye yakın oturmuş nakış yapıyordu, *gergefte işlemeni seyrediyorum büyük bir zevkle;* eleğe dönmüş gergefinde sırmalı ve ipek ipliklerle ihtiyarlayana kadar işlerdi büyükannem ve şarkılar mırıldanırdı, ama içinden yükselen o şey nağme değil boğuk bir ağıttı. Koskocaman bir yaseminin önünde duruverdim. Yağmur çiselese de şemsiyeyi açmadım. O zamanlar Hanya'da çiçek yokmuş. Yalnızca komşu köylerde, mesela Murnies'te, Pervolia'da veya büyükannemin mübarek yeri Aya'da. Ancak sevdiğin kızın camına bir gül atmak istediğinde, Trimartiri Kilisesi'nin sokağındaki çiçekçi Kapsomenakis'ten satın alabilirmişsin.

Sola dönünce taş döşeli yolda yürüdüm, bugünkü adı Andoni Malmu olan, artık tanıdığım Hacı Mihali Daliani Sokağı'na çıktım yine, ayakta kalmış iki minareden birinin tam karşısına. Yaklaştım ve bilinçsizce minarenin tabanına dokundum. Yanı başında, mütevazı girişin üst eşiğinde, Arapça yazılı mermer bir kitabe vardı; unutulmuş ve neredeyse görünmez olmuş. O anda İstanbul'daki Arap alfabesiyle yazılmış, hor görülmüş onlarca kitabeyi düşündüm. Bu caminin, fetih sırasında, o uzak 1645 yılının haziran ayında Fransisken manastırına yapılan ilk saldırılardan birinde ölen Yeniçeri ağasının adına yapıldığını bir

tarih kitabında okumuştum. Hıristiyan bir kunduracının saldırıp onu bıçakladığını söylerler, ama belki de Allah'ın eliydi onu şehitlerin balıyla beslemek isteyen. İki ay sonra kale teslim olunca, silah arkadaşlarının Angelon Kilisesi'ni işgal ederek anısına onu onurlandırmaları doğal değil mi? Daha sonrasında ise, dedik ya her şey değişmiş, cami Malinakis adında biri tarafından satın alınmış ve işletmesine çatı olmuş. Caminin tam karşısında Venedik egemenliği döneminde Santa Maria de la Mizericordia Manastırı varmış. Bugün de aşağı yukarı aynı yerde eski bir yapı var, restore edilmiş gibi sanki, "Karolos Manastırı"ymış! Burada bilgi veren bir tabelanın olması gerekir mi gerekmez mi merak ettim. Eski Şehir'in pek çok yerinde buna benzer tabelaların, yıkıntıları veya kişilerce gerçekleştirilen restorasyonları daha esaslı bir biçimde irdelemek isteyenlere yararı dokunabilirdi. Fakat; belediyeye ait tabelalara bakınca, bunları finanse eden kurumları ve yeniden inşasının veya restorasyonunun hangi belediye başkanının ve yetkili bakanın döneminde gerçekleştirildiğini bildirmeye özel bir özen gösterilmesi dikkatimi çekmişti.

Meydan'daki bir restoranda yemeyi hesap ederek Hacı Mihali Daliani Sokağı'nı otele gitmek üzere merkeze doğru indim. Şehrin fırınlarını unla ikmal eden Reşit Usta'nın mekanik un değirmeni geldi yine aklıma. Yarın avukata sorabilirim, belki birileri adını duymuş olabilir. Reşit Usta bir dehaymış! Avrupa'da bir yerde, örneğin İngiltere'de doğmuş olsaymış bugün bütün insanlık onu minnetle anarmış. İcatları o derece önemliymiş yani. Her şeyi kendi kendine öğrenmiş, yoksul mu yoksulmuş, ama başarılı olmaya çok azimliymiş. Hanya'da makineciliğin temelini o atmış. Emici pompalarla metalik zeytin presleri onun buluşuymuş. Lakin ölünce, ayyaş ve sefil iki oğlu işi batırmışlar. Makineler satılmış, bina kapalı kalmış, örümceklenmiş. Girit Devleti'nin ilan edilmesiyle "Mihail Saliveros" yayınevi tarafından kiralanmış. Kafası şeytan gibi çalışan Saliveros, Yunanistan ile Girit Devleti'nin gümrük hükümleri arasındaki farktan istifade etmiş. Yunanistan'da ithal kâğıdın vergisi yüksekmiş, Girit'e ise hiç gümrüksüz girermiş. Saliveros kâğıdı gümrüksüz sokar, kitaplarını burada basar sonra da satmak için Yunanistan'a yollarmış. Böylece aradaki farktan kâr edermiş. O devirde Hanya'da çok daha ucuz olan işçi ücretini de koy üstüne.

Büyükbabam terakkiperver bir insanmış, iki oğlundan biri olan Ali'yi hukuk okuması için Viyana'ya göndermesi de bu yüzden. Saati Avrupa usulü hesaplarmış, yakın çevresindekiler onu alafranga olmakla suçlarmış, konağını meydanda yaptırmış, "Aftonomia" bilardo salonuna ve "London Bar"a takılır, sık sık da Saliveros'un yayınevini ziyaret edermiş, görüp öğrenmesi için son çocuğu olan babamla birlikte. Oğullarının en küçüğüne çağdaşlaşmayı ve gelişmeyi överken kendini kaptırır ve şunu hatırlatırmış; *en iyi adamınla otur, karnın*

aç kalk. Faaliyetlerini Hanya'ya genişletme planları yapar, ipek kumaş endüstrisi hayalini kurarmış. Tabii ki tüm planları suya düştü. Fakat siyasi gelişmeler yüzünden kaygılandığı halde bunu o sırada tahmin edemezdi.

2

Manzara için gelmedim ben buraya

Hanya, cumartesi öğleden sonra, 5 ocak

Deniz kıyısında, manzaralı bir otelde kalmamı tavsiye etmişti Steve. Ben kişiliksiz bir otel tercih ettim, şehrin en gürültülü ve en zevksiz bölgelerinden birinde olduğunu da sonradan anladım, belediyenin yakınındaydı. Bir gün Hanya'yı ziyaret etme isteği, yıllardır içimi kemiriyordu anlaşılan, ama bir bahane gerekiyordu, bana kalsaydı belki de buna hiç kalkışmazdım. Sana söylemedim, ama niyetim senden gizlemek değildi, çok basit, ben bavulumu hazırlarken sen orada yoktun. Son anda dedemin günlüğünü çekmecelerde arayıp buldum, kitaplığın alt raflarından albümü bile çıkarttım, alelacele bavula attım ikisini de. Bu fotoğraflarda bayram havasında, kaygısızca gülümseyen gençlerin çocuklarını da arayabilirim belki. Halbuki XX. yüzyılın başlarında Girit altüst olmuştu, bütün Balkanlar da.

Telefonla ulaşmayı denedim, yine telesekreter çıktı, banyoda olabileceğini düşündüm, sana seslendim. Öylece bekledim, ne kadar sürdü bilemiyorum, eski bir kartpostala bakarken daldım. *Crete: souvenir international de l'occupation Cretoise.* Arkasında da babamın güzel el yazısı: *Uluslararası Jandarma Kuvveti, sene 1897. İngilizler, İtalyanlar, Karadağlılar, Avusturyalılar, Fransızlar, Ruslar, Türkler.* Tek tek yüzlere bakıyorum; öyle ısrarla bakıyorum ki, bakışlarım onları kışkırtabilirsem benimle konuşmak zorunda kalacaklarını umuyorum sanki. Hepsi üniformalı ve bıyıklı, üniformanın içinde hallerinden memnunlar. Dikkatle bakıyorum şapkalara, ponponlara, püsküllere, kuş tüylerine, göğüslerdeki madalyalara, rütbe işaretlerine, kılıfında silahı deri kemerlere, düğmelere, püsküllü apoletlere, şeritlere, kuşanılmış kılıçlara. Ciddi dursalar da bakışlarında cilveye benzer bir şey var. Fotoğrafın çekildiği gün güneşli sanki. Ön sırada altı kişi oturuyor, arkada sekiz kişi ayakta. Bana göre sol tarafta oturan iki kişinin dizlerine bıraktıkları şapkaları, arka sol kenardaki bıyığı bakımlı tıknazın ise yüksek fesi var. Birinci sıradakilerin ikisi şalvar ve çizme giyiyor, ötekilerde ise Avrupa tarzı pantolon var. Hepsi bakışlarını fotoğrafçıya dikmiş. Ayaktakilerden yalnızca biri, büyük şapkasına horoz tüyleri takmış olan soldan üçüncüsü, yüzünü gösterişlice sağa çevirmiş, profilden

poz vermiş. Ona daha dikkatli bakıyorum. Kaşı, bıyığı ve kendini beğenmiş havası ilgimi çekiyor.

Adanın iklim şartlarında görülmemiş bir kışa denk geldim. Uzaklaşan bulutlara bakıyorum fakat açılmıyor gökyüzü, onların ardında başka bulutlar yoğunlaşıyor ve alçalıyor, dağın tepeleri gizlenmiş, şiddetli bir kuzey rüzgârı esiyor, hava da çok soğuk. Durmadan yağmur çiseliyor, aynı sözleri iki gün önce de söylemiştim o yüzden beni kıskanmana gerek yok. Esasmda araştırmam, son durağı Hanya olmak üzere üç dört gün sonra bitiyor. Ancak yazacağım metinle ilgili izlenimlerimin öncelikle sağlamlaşmasını isterim. Özellikle Hanya'yla ilgili bölümde belki zorlanabilirim. Babamın, hayatının yitik mücevheri olarak gördüğünü düşünmeden bu şehirle ilgili tek kelime bile yazmak şimdilik imkânsız gibi geliyor. Kitaplığının raflarında Girit'le ilgili deri ciltli kitaplar sıralanmış, duvarlarda bakır gravürler, eski haritalar, kanepelerde Girit kilimleri.

Bugün İroon Politehniu'da dolaştım, bir zamanlar şehrin en büyük bulvarlarından biriydi burası, Elefteriu Venizelu Caddesi'nden de geçtim, konsolosluğa kadar yukarı yürüdüm, sonra taksi çağırdım Profitis İlias Kilisesi'ne çıktım. Ben çalışırken taksimetresi açık taksici bekledi. Hava da buz gibi mübarek, diye tekrarlıyordu. Acaba fazladan ödeme mi talep ediyordu benden? Ezgili konuşmasını kaydetmek üzere teybimi çalıştırma izni istedim. Aksanın hoşuma gitti, Hanyalı mısın sen? Evet ama Hanya'nın dışından, Lululuyum. Oranın ne tarafta olduğunu sorunca alınmış gibi gözüktü. Lulu'yu bilmez misin, gerçekten mi bilmezsin, Keramia'yı da mı bilmezsin? *Bilirim* kelimesinin o şeklini duyunca duygulandım. Keramia'yı bilirim dedim. Fotoğrafını çekmeyi istedim. Şalvarlı Giritli heykeli önünde seve seve dikildi. Bedenini gönder yapıp devrim bayrağını havada dalgalandıran Kayales'in öyküsünü bilir misin? İlk ateş açan Rus gemileri olmuş, bayrağı yere devirmişler, ben iyi bilirim bunları çünkü defalarca dinledim babamdan, ona da babası anlatmış, 1897 yılı şubat ayıymış, Ocak katliamından birkaç gün sonra, yeniçerilerin kudurduğu vakitler, gerçi ondan sekiz ay önce de kudurmuşlar, 1896'nın mayıs ayında, şehri ateşe vermişler, ben sana 1897'deki katliamı anlatıyorum ama, Trimartiri Kilisesi bile yanmış, her yer yıkılmış, ortalık durulunca da, günahları çarın çevresini sarmış, belki de ona Meryem Ana görünmüştür, Akrotiri'deki devrimcileri vuran ilk onun toplarıydı diye onu kırbaçlamaya başlamışlar, sonra da şuradaki küçük kiliseyi Profitis İlias'ı çar yaptırmış, Trimartiri'nin tam karşısına da uzunluğu yirmi metreyi bulan kocaman bir çarşı yaptırmış şehre, Piskoposluk Bürosu'nu da yaptırmış, yanmış olan Trimartiri Kilisesi'ni de onartmış, bunun gibi pek çok şey yapmış, ama çarşı yıkılalı yıllar oldu, yerinde çok güzel bir meydan var tam mabedin önünde, turistler, çocuklar ve güvercinler için. Nihayet nokta koydu ve bana baktı. Bedenini

gönder yapan, yiğitliğine hayran kalan Avrupa'nın, onun yüzünden amiralleri cezalandırdığı Kayales için bir de mani söyleyeyim mi şimdi?

Nefes darlığı gibi bir şey tutmuştu beni. Kırk yaşında var mıydı? Kırk beşin üstünde kesinlikle değildi, ama öyle bir tutkuyla anlatıyordu ki memleketinin tarihini. O tarihin neresine sığardı dedem veya babam? Beni şehre götürmesini istedim karışık duygular içerisinde. Nasıl arzu ederseniz dedi, hava da buz gibi mübarek. Neyse ki o sırada cep telefonu çaldı. Böylece hem gevezeliğinden kurtuldum hem de borsadaki senetlerden ve puanlardan beni çok duygulandıran o özel aksanı olmadan söz ettiğini işitmeseydim edineceğim yanlış izlenimden. Cep telefonunu kapattığında muhabbete de, vatansever coşkuya da hevesli değildi. Ama kafamda soru işareti olarak kalmıştı. Niye Girit aksanıyla konuşmuştu saatlerdir? Acaba beni etkilemek mi istemişti? Beni Santa Lucia tabyası taraflarında bırakmasını istedim. Ters ters baktı. Okulların ora desen anlarım, Stadyum desen yine anlarım, yok Santa Lucia'ymış! Nereden geldi aklına?

Günlükte, Hıristiyanların çok eskiden beri giriştikleri ihtilallerden söz ediyor. Her iki tarafça gerçekleştirilen katliamlardan. Büyük Kale'deki Ak Meydan'da diri diri derisi yüzülen Daskaloyannis'ten saygıyla bahseder büyükbaba. Apokoronlu yerli yeniçeri İbrahim Alidakis'in kanlı sonunu ise, üzüntüyle anar. Zavallı büyükbaba! Adalete ve yasaya olan inancına tutunmaya, vicdanını rahatlatmaya çalışır. Babası ona, bednam iki ipsizi anlatırmış, Somaras ve Çiços adındaki yeniçerileri, insan kılığındaki canavarları, ta ki 1812'de Hacı Osman Paşa gelmiş ve adayı zalimlerden arındırmış. Hıristiyanlar yaptığı bu güzel işten dolayı ona *boğucu* adını vermiş. Büyükbaba yeniçeriler yüzünden gelenekların her zaman olmasa da sık sık yozlaştığını ve bozulduğunu düşünüyor, çünkü insanın iyi ile kötü arasında her daim belirsiz olan doğasına hâkim olan, canavarmış. Yürekli babaların, Tanrı'dan ilham alan dervişlerin yönlendirdiği yeniçeriler de hayvani içgüdülerinden körleşerek pisliğe yuvarlanmışlar. Hıristiyanları koruyan, kutsal insan Kasım Ağa hakkında duyduğu iyi lafları da hep hatırında tutmuştur. 1821 yılının o haziran ayında, Hıristiyanların Keramia'daki zaferinin ardından Girit yeniçerileri, misilleme olarak şehrin içindeki masumları katletmeye girişince elinden geldiği kadar çok insanı saklamak ve korumak amacıyla evinin kapısını açan Kasım Ağa olmuş, ama sonuç nafile. Büyükbaba katliamları tüm ayrıntılarıyla anlatırken, hayvani içgüdülere, fırsatını buldukları takdirde sıkça Hıristiyanlarda da rastladığını belirtmeden geçmez. Hatta Giritli yeniçerilerin adaya ettiği eziyetin dini fanatizmden çok, ister Hıristiyan ister Müslüman çabucak öfkeye kapılıveren Giritli karakteriyle bir ilgisi var mı yok mu merak etmeye kadar varır. Ondan sonra kopan bütün o dalaşma başka nasıl açıklanabilirdi ki? Büyükbabanın gözlemlerini pekiştirmek amacıyla da babam, o olaylar-

dan yıllar sonra Girit gazetelerini bazen postayla bazen de demetlenmiş halde okkayla aldığında, katliamlar, hayvan hırsızlıkları, kaçırılan kadınlar gibi haberler okuduğunu anlatır, tüm bunlar kendi aralarında üstelik, Hıristiyan Hıristiyan'a karşı!

Hemen hemen her gün Daskaloyanni Sokağı'na geliyorum, o zamanki Splanca yoluna, büyükbabanın dükkânlarının ve depolarının yerini tespit etmeye çalışıyorum. Bugünkü Sarpaki Sokağı'nın karşısından Splanca Meydanı'na kadar olan tüm blok boyunca uzanıyorlardı muhtemelen. Bugün ilk kez sola saparak Kanevaro Sokağı'na girdim, Venediklilerin zamanındaki Corso'ya, Kasteli'ye kadar çıktım. Uykuya dalana kadar dün uzun uzun baktığım bir yerin resmini hatırlamaya çalıştım. Meryem Ana'nın katedrali Kanevaro'nun kuzeyinde olmalıydı, bugün aynı isimdeki yan yol ile Agiu Marku Sokağı arasında. Bu mabet şehrin fethinden sonra donanma komutanı Musa Paşa onuruna camiye dönüştürülmüş. En ufak bir şey okumasaydım bile her şeyi tahmin edebilirdim. Çan kulesi epey yüksek olan katedral, Hıristiyanlığın ilk dönemlerine ait bir kilisenin temelleri üstüne Venedikliler zamanında yapılmış. Asırlar sonra da çan kulesi yıkılmış, yerine bir minare yükselmiş. Tapınma yeri kâfuru ve sarısabırla mikroptan arındırılmış, gerekli dualar edilmiş, imansızların kemikleri uzaklaştırılmış galibin Tanrısı yerleşsin diye, ta ki cami yine asırlar sonra devlet deposuna dönüştürülene kadar ve en sonunda Alman bombalarıyla harabeye dönmüş; şehrin modernleştirilmesi planında, hep yapılageldiği gibi, tamamen yıkılmış.

Dedem sözünü eder, babam da ekleyerek sürdürür; "Halepa Sözleşmesi'nden" başlayarak tüm alanlarda hızlı bir ilerleme yaşanır. Eğitim amaçlı, tiyatro, filarmoni dernekleri kurulur birbiri ardına. O dönemde Yunanistan'dan ve Avrupa'dan kalabalık topluluklar gelmeye başlar. Büyükbaba, Aziz Bey'in burada Kasteli'deki evinde bir varyete gösterisinde hazır bulunmuşsa da, tiksintiyle yarısında çekip gitmiş. Gece boyu süren bağırışlardan ve Beelzebub askerlerinin sefahat âlemlerinden yakınan komşular sonuna kadar haklıymış. Vlandis'in Bahçesi'ndeki son derece edepli "Belediye Tiyatrosu"yla yakından uzaktan alakası olmadığını belirtse de, çoğu zaman Bahçe'nin bile itibarlı kadınlara uygun bir yer olmadığını söyler. Daha çok yabancıların gittiği Kale Kapısı'nda bulunan Zambetakis'in "Orfeus" adlı *café-chantant*'ı varmış sonra. Hangi birini hatırlasın büyükbaba? Biraz eğlenmek, hoşça vakit geçirmek için ayda bir iki sefer mutlaka bir şey yaparlarmış. Başmüzisyenler Aziz Ağa ve Mehmed Ağa yönetimindeki Askeri Bando, müziksever Mahmud Celalettin Paşa bandoyu vatandaşların hizmetine sunduğundan şehrin çeşitli noktalarında çalarmış, Splanca'da ise daha sık. Ne var ki bu sakin yıllar daha ne kadar sürebilir ki? Sonra yine çalkantılar, muharebeler, devrimler ve savaşlar; katliamlar. Ta ki Genel Vali

Prens Georgios'un gelişiyle büyük değişim başlayana kadar. Bu sefer büyükbabanın gelişmeden duyduğu heyecan ile ilerlemenin yolları kesişmişti. Hıristiyan dostları onu rahatlatmaya çalışsa da o hep kederliydi. Mutlu olma, hayatını başka türlü hayal etme ihtiyacı ise hiç eksilmemiştir. Kalabalık bir İtalyan melodram topluluğunun sahnelediği *Grenadieri* adlı eseri yıllarca unutmadı. Girit Jandarma Bandosu da o dönemde kurulmuştu, marşlardan tut da Bizet, Rossini, Verdi'ye kadar çok zengin bir repertuvarı vardı, Rıhtımdaki "Akteon"da sık sık çalarlardı. Yoksul halk da Ruga Meydanı'ndaki Hurhudas'ın eski sabun imalathanesine giderdi. 1903 yılında Sitia'dan yoksul mu yoksul dönen Andelina Gitar, yani dünyaca ünlü ve acınacak haldeki Madame Ortance'ı maddi olarak desteklemek amacıyla, aşağı yukarı aynı dönemde unutulmaz bir gösteri sahnelenir. Aynı sene büyükbabam, ikinci karısı olan babaanneme şöyle yalvarır: haydi be yavrum, artık zamanlar değişti. Büyükanne işte o zaman Avrupalı gibi giyinip süslenir. Kocasının yanında ilk kez çıkar, topuklu lame iskarpincikleri ve kadife tuvaletiyle, onun kolundayken ışık saçmaktadır, özlemle anlatır büyükbaba, az ötede ise Bayan Leledakis ve Bayan Moaçu şunu der: Tatlım sizi tanıyamadım, kadife size çok yakışıyormuş. Ünlü soprano Andelina Pandovani, *Lucia de Lamermoor* ve *Rigoletto*'dan aryalar söylemeye başlar, büyükannenin gözlerinden yaşlar akar, ama müzikten değil. O gece sabaha kadar uyumamış, sigara içmiş, sabah olunca da yine sarı potinleri, ayak bileklerine kadar şalvar, uzun kollu gömlek, saf ipekten entari giymiş ve altın sarısı örgülerini saç bağıyla gizlemiş; Hıristiyan veya Müslüman fark etmez, benim köyümde örtülüdür başımız, diye inatlaşmış, nasıl giyineceğime ben karar veririm. Canın nasıl isterse öyle giyin, diyerek geri adım atmış büyükbaba, ama çarşaf giymeyeceksin, ne de yaşmak, örtünmeyeceksin, yüzünün görünmesini istiyorum. Babamın yazdığına göre annesi, o sabahtan sonra, oğlunun öğrendiği Osmanlıcayı yavaş yavaş ona da öğretmesi için yalvarmaya başlamış, ta ki büyükbabaya gına gelene kadar, İbrahim Kesimakis'i eve getirtmişler, sevgili hanımı dili doğru düzgün öğrensin, o da ilerletsin diye. Lazım olacak bak, dermiş kocasına, en azından bir iki bir şey bilelim, dilsiz mi gideceğiz? Nereye gideceğiz ki, başlangıçta onu sevecence azarlar, çünkü henüz kabullenmek istemez, ancak ikinci karısının çok hanım ve kişilikli bir kadın olduğunu çok geç olmadan anlar. On yıl sonra da ilk diyen o olmuştur: Ben Giritli Müslüman doğdum, bunlar çalımlarıyla beni Türk kadını yapacaklar. İlerleme ve gelişmeden siz söz ediyorsunuz haklı yere, giysisini inkâr etmesi, kötürüm olması, postunu yüzmesi gereken ne diye ben oluyorum?

Büyükbaba hüzünle onu dinledikçe, kendi babasının adadaki Mısır egemenliği yıllarını anlatırken ettiği lafları hatırlarmış. İngilizlerin öğüdüyle Girit'in, II. Mahmud tarafından Mısır'daki Mehmed Ali'ye verildiği

zamanlar. 1833 yılının o ağustos ayında üst düzey ziyaretçi olan onu şehre getiren tahtırevanı taşıyanlar sendelemesinler diye Hanya'nın sokakları, kaldırımları kumla döşenmiş. Tellallar halkı sokağa dökülmeye çağırmış, onu karşılamak ve adada başlayacak olan refahın ve herkesin paylaşacağı adaletin ve barışın egemenliğini kutlamak için! İstediği ne miydi? Hıristiyanların sırtını sıvazlamak, Girit'i bir lokmada yutmak. Bir gün geçitler de biter, tören alayları da, Mehmed Ali Mısır'a döner, geriye genel vali olarak Arnavut Giritli Mustafa Paşa'yı bırakır. Hem nalına hem mıhınaymış, tutarsızmış, bir verir üç alırmış, bulaşıcı bir hastalık veya ahlaki bozukluk gibi yayılmış şehirlere, her bir yanda eğlenceler, gazeller, oyunlar ve âlemler yapılırmış, fellahlaştırılma tehdidini Giritlilere hissettirmemek için. *Arnavutlar ile Mısırlılar dışarı* sözü Müslümanların ve Hıristiyanların dilinden düşmez olmuş o dönemde. Her şeyden önce, Giritli oldukları duygusuyla Mısırlılara karşı güçlü bir biçimde birleştikleri tek seferdir belki de bu. Ve ayaklanırlar. Eylül ayı başlarında beş bin silahsız, Hıristiyan ve Müslüman Murnies'te toplanarak, büyük güçlerin himayesinde özyönetim talep eder. O zaman İngiliz amiral devreye girer, resmen İngiliz himayesi istemelerini önerir. Ne var ki ayaklananlar, bunu reddeder, aynen beklendiği gibi. Buna rağmen İngiliz, gözdesi Mustafa'ya istediği gibi hareket etme özgürlüğü tanır. Mustafa da kışkırtıcıların bir kısmını Murnies'e giden yol boyunca asar, bazısını da Grabusa'ya veya Spinalonga'ya sürgün eder. Büyükbabamın babası işte o zaman iyice anlamıştır, elindekinin alınmasının, sürgüne yollanmanın, kovulmanın ne demek olduğunu. Arnavut Mustafa'nın insafsızca kırdığı ailesinin onuru ve varlığı için savaşan Hıristiyan'a da işte bu sebepten saygı duyardı.

"*Monastiri rooms for rent*" tabelasını izleyerek Agiu Marku Sokağı'nı çıkmaya başladım. Kadın manastırı olan Santa Maria dei Miracoli'nin kalıntıları önünde durakladım. Aya Tito Kilisesi de bu civarda olmalıydı, sonradan ağalık olduğunu yazarlar. Karşımda sadece yıkıntılar veya modern özel konutlar var. Geçmişin günümüzle eşit haklara sahip olduğuna hiç inanmasam da şuna inanıyorum, kıssadan hisse vermek gibi bir niyetim de yok, çok çile çekmiş toprağa ne kadar saygıyla basarsak hayatımızı bugün o ölçüde sağlam kurarız. Aya Titos'un bulunduğu ufak meydana geldim, taş basamakların kenarında durdum. Sağ tarafımda restore edilen ve yeniden biçimlendirilen Büyük Arsenal'in çatısı var, limana giden iç duvarın kuzey girişi de buradaydı muhtemelen. Yuvarlak siyah yazılarla duvara yazılı bir dörtlük dikkatimi çekti:

Güya iyiliğimiz için yaptılar üslerini
Fakat gidişat gösteriyor ki onlar olacak bizim ecelimiz
Bu millet daha ne kadar bekleyecek eli kolu bağlı?
Ya giderler ya onları yakarız, yok başka çaremiz.

Geleneksel Girit kafiyesiyle Amerikan karşıtı slogan! Küçükken babamın Girit'le ilişkisine dair şahsi bir görüşüm yoktu. Onu yargılamak da geçmezdi aklımdan. Ancak yıllar sonra, artık İngiltere'deyken anladım ki, onun adaya olan sevgisi, sonu olmayan ve ihanete uğramış bir aşk gibiydi. Parmaklıklı kapıdan geçerek cüsseli iki katlı binanın avlusuna yürüdüm, kayanın kenarına kadar geldim. Şiddetli rüzgârın beni devirmesinden korktum. Başımı iki katlı binaya çevirince, Genel Vali Prens'in konuşma yaptığı fotoğraftaki verandayı tanıdım. Öyleyse Hükümet Konağı belli bir süre için burası olmalıydı. Yine de, emin olabilmek için sormam gerekir. Ne diye yapayım ki bunu? Emin olmak umurumda değil. Kesin olan şu ki Venedikliler, Kasteli'nin medarı iftiharı, "Palaccio di Rettore"yi bu tepede bir yerlerde inşa etmişlerdi muhtemelen, Giritli Mustafa Paşa bunu 1845'te yıkmış yerine de 1897 yangınlarında kül olacak "Saray" diye de bilinen zevksiz ahşap "Türk Konağı"nı yaptırmıştı. Eski Kidonlar da kendi saraylarının temellerini belki bu tepeye atmışlardı. Tarih diye geçirdim içimden, tarih, ama uygun bir sıfat bulmakta zorlandım.

Yine Kanevaro Sokağı'na çıktım. Duvarda gördüğüm dörtlükten duygulandığımı gizleyemem, elbette beylik içeriğinden çok şivesi ve ahengi yüzünden. Babam sıkça söz ederdi Lasiti'deki kalemişlerinden ve Hanya'daki sofra başı türkülerinden. Nasıl anlatsam sana? Kafiyeli sohbet mi desem? Tam olarak değil. Eğlencelerde bir grubun önde geleninin öteki grubun önde geleniyle şarkı söyler gibi, kafiyeli konuşabilmesi büyük marifet sayılırmış. İnce ince yağan yağmurun altında bir süre durdum, etrafı çevrili arkeolojik alana baktım. Vitrindeki bilgi veren yazıyı okudum, bütün şehirde karşılaştığım tek yazıydı bu. Beş bin beş yüz yıl önce. Beni etkileyen ne mi oldu? Kutsal yıkıntılarında, memleketlerinde yaşamak için tekrar tekrar dönüşleri. Kazılmış alana tepeden bakarken onları aynı yere çeken şeyi tahmin etmeye çalıştım. Venedikliler dönemindeki şehrin üç büyük gözetleme yerinden biri buradaydı muhtemelen. Diğer ikisi batı taraftaki Todoru veya Turlulu Adacığı'nda ve doğudaki Kubbeli'de, Aya Kiriaki sahilinin ötesinde, Halepa'da. Kazılarla ilgili kitaplar edinmeye çalışacağım, varsa tabii, Arkeoloji Müzesi'ne bir daha uğramam gerekebilir.

Bizimkilerin zamanında, şeyh ve Bingazilerin kralı muhteşem Hamalbaşı'nın tekkesi bu yükseklerdeymiş, ister Müslüman ister Hıristiyan tüm kovulmuşların sığınağıymış. Sadece sefil Bingazili hamalların ya da Bedevilerin değil, şehrin bütün Müslümanlarının gözünde saygın bir kişiymiş Hamalbaşı. Hamallık yapma iznini hükümetin garantisi altına alarak hamallığı öylesine örgütlemişler ve sistemleştirmişler ki yerlerine kimse geçemezmiş. İşte bunlar vergiyi hükümete değil, kendi manevi liderlerine, hâkimleri de olan hamalbaşıya öderlermiş. Etraftaki sokaklarda yürürken şehirde yaşayan Etiyopyalı kölelerle ve Sudan-

lılarla ilgili acıklı hikâyeleri anımsadım, kimi hizmetkâr, kimi de kızlarağası olmuş Müslüman derebeylerinin haremliklerinde. Daha sonra formalite icabı bile olsa kölelik kaldırılınca da, çoğu efendisini bırakmak istememiş. Disiplinli ve çalışkanmışlar, büyükbaba pek de itibar etmezdi onlara, ama büyükanne severdi, özellikle de şehirde başı açık dolaşan, dans ederek ve şarkı söyleyerek leblebi, ot, kestane, helva ve mısır satan kadınları; Tanrı içlerinde yaşardı onların, derdi of çekerek, o yüzden asla umutsuz olmazlardı, zor zamanlarda pek çok kez onları düşünürdüm, onların gücünü. *Bayan Selma* diye seslenirdim kendime, hanımsın, her şeye sahipsin yine de gülmüyor yüzün, neden?

Katre Sokağı'nı inmeye başladım, solumdaki tamir edilmiş hamamda durdum, bugünkü işlevini görmek için yaklaştım. Biraz aşağıdaki Hrisantu Episkopu'dan çığlıklar işittim. Adamın biri bir kadını dövüyordu. Dükkân sahipleri vitrinlerin ardında durmuş, olan bitene bakıyordu, haber izliyorlar sanırsın. Öyle pek de düşünmeden yanlarına gittim, adama sert bir dille seslendim. Döndü ve aval aval baktı. O sırada kadın kurtuldu ve Şadırvan'a doğru koşmaya başladı. Sırtım bir dükkânın girişine dayalı, olur da bana patlar diye korkuyla beklediğim saniyeler bana bir asır gibi geldi. Dükkân sahibi elinde demir bir tente çubuğuyla dışarı çıkmasaydı patlayacaktı da. Sakın ola yoluma çıkma dedi kabadayı ve Trimartiri'nin sokaklarında kayboldu. O arada toplanan müdavimlerden biri, ucuz kurtardın paçayı dedi, manitasını benzetiyordu, senin ne işin vardı, aralarına girdin? Yabancı mısın? Dükkân sahibine teşekkür ettim, yabancıyım, dedim, onları selamladım.

Her gün biraz daha, her gün aynı şeyler. Bugün o yarın bu. Yürüdükçe de, zamana alışıyorum, bıraktığı izleri seçebiliyorum. Sana söz veriyorum Vanessa, yazın seni buraya getireceğim, muhteşem güzellikte sahiller olduğunu okudum, bilhassa güneyde. Fakat sana söylemek istediğim başka bir şey daha var. İzlenimlerimi ve hüznümü seninle paylaşıyorum yanılsamasıyla, itiraf etmek istediğim düşüncelerimi ve duygularımı paylaşıyorum seninle, özellikle de hava kararkdığında, çoğunlukla odama döndüğümde. Daha ilk günden şehrin kitapçılarını şöyle bir dolaştım. Tarih kitapları arıyordum, daha çok yerlilerin yazdığı anılar. Arkeoloji Müzesi'nin arkasındaki Halidon Sokağı'nda Peraki-Forçaki Kitapçısı'nı boşuna aradım. Israr edişime şaşıyordum hatta. Biliyorum halbuki, en azından bilmem gerekirdi, babamın önümde duran kâğıt kaplı albümü doksan yıl evvel satın aldığı kitapçının artık var olamayacağını. XIX. yüzyıl Avrupası'nı sık sık düşünmeye çalışıyorum bu günlerde, Batı'nın, tarihinde ilk kez Doğu'ya mal ihraç etmeye başladığı tespitinin derin anlamını yakalamaya çalışıyorum. Bunları sen de biliyorsun elbette ama bir İngiliz olarak biliyorsun.

Sana böyle yazdıkça, şehrin ismi hakkında birkaç gün önce okuduklarımı hatırladım. Geçmişi varsayımlarla canlandırmaya çalışan insan-

lara hayranım. Israr edişleri akıl almaz bir şey. Kazanacakları ne var ki? Hiç ve bu hiç, teorik olarak beni rahatsız etse de *kusursuz* güzelliktir. Giritli Mustafa Paşa döneminde, 1840 Hanya doğumlu olan büyükbabam Hüseyin Kauris'i düşünüyorum. Ondan bir sene sonra Londra'da imzalanan bir protokolle Girit, Abdülmecid'in egemenliğine tekrar girer, ama Mustafa yerinden oynatılmaz. Tutarsızı fes gibi kafamıza geçirdiler şu İngilizler, derdi sıkça ve öfkeyle büyükbabamın babası. Büyükbaba da "Tanzimat'ın" getirdiği yeniden doğuş havasında büyüdü. "Hatt-ı Şerif" ile "Hatt-ı Hümayun" reformlarından tam olarak ne anlamıştır ki? Müslüman olsa da ticaretle uğraşır. Müslümanların ticarette veya bilimde başarısız olduklarını görmek pek hoşlarına gider Hıristiyanların. Onlara göre Müslüman'dan ancak çiftçi olur, Hıristiyanları keser, kalbi yerinden söker, nargilesini içer ve haremindeki kadınlarıyla mayışır. Fakat büyükbabam harem istemezdi, bana bir kadın da yeter, derdi. Bu noktada sana şunu söylemem lazım; Giritli Müslümanların nadiren ve ancak maddi durumları buna müsaade ettiği takdirde haremleri olurdu. Büyükbabanın babasından devraldığı bir yelkenli gemiymiş, çok kısa sürede sayıları üçe çıkmış. Marsilya'ya kadar açılmış, zeytin, yağ, kestane, ceviz, hünnap, keçiboynuzu, ipek ipliği götürürmüş, çoğu da kendi imalatı. Babam sık sık onun Splanca'daki dükkânlarını anlatırdı. Denizcilik bürosu, biraz ötede yağı depoladıkları ahşap sarnıç, onun hemen yanında da akla gelebilecek her şeyi satan büyük dükkân. Emrinde otuz adam çalıştırdığı zamanlar bile olmuş. Gençliğinde usta bir biniciymiş, onun en iyi dostu olan kapkara bir beygiri varmış. İsmail Hekim Paşa döneminde 1862'de, büyükbaba evlenir; yıldızı, sabah ışığı ve şerefi Nur'la, Kastrolu[2] güzel ve zengin bir kızla, beş tane oğlu olur. İlk ikisi daha bebekken karahummadan ölür. Üçüncü sıradaki Ali'nin dersleri iyidir, Hıristiyan arkadaşları vardır, Avusturya'da hukuk okur. 1898'in ağustosunda Hanya'ya Klarisse'yle beraber döner, 1908 yılının sonbaharında temelli Viyana'ya giderler. Diğer ikisi sağa sola dağılmıştır: adaşım Arif 1889'dan itibaren Marsilya'da, Hasan da 1888'den sonra Kandiye'de yaşar. Hasan daha sonraları İzmir'de fabrikatör olur. Arif de Marsilya'da kalır. Büyükbabanın şirket büroları kapanınca, orada ayakta kalmanın yolunu bulur, Fransız'la evlenir, belki de din değiştirir. Babam çok sonraları, artık İstanbul'dayken, onunla düzenli olarak görüştü. Büyükbaba 1891 sonlarında, Mahmut Paşa devrinde dul kalır, birkaç ay sonra babaannemle evlenir, Stulakis soyundan olan on beş yaşındaki Selma'yla, Ömer ve Ayşe admda ikizleri olur. Bu ikisini, yani son evlatlarını, kuş sütüyle besler büyükbaba, onlara Avrupalı hocalar tutar, tifüs korkusundan da suyu imbikten geçirtir.

Büyükanne Selma'nın, ölen tek kızı Ayşe'den bahsederken yaklaştığını veya kulak kabarttığını hisseder hissetmez konuyu bıçak gibi

2. Kastro, "kale" demek, bugünkü Kandiye. (ç.n.)

kestiğini hatırlarım. Ömer ise, yani babam, haziran 1916'tan itibaren annesiyle ve babasıyla birlikte İstanbul'da yaşadı ve ayakta kalmayı başardı, kaosun ve sokak köpeklerinin ulumaları arasında. Büyükanne pek çok kez anlatmıştı bana o gittikleri yolu, Hanya'dan Kandiye'ye oradan da Hasan Amca'yla birlikte İzmir'e, sonra yine bin bir cefayla İstanbul Şişli'ye, yeni mahallelerine gelişlerini. Ve hep aynı cümleyle bitirirdi sözünü: Verme bana Rabbim, dayanabileceğim kadarını. Babam derdi ki, uyum yeteneği ve gereksinimi insanın en önemli ve paha biçilmez meziyetidir. O yıllarda sosyalist Hüseyin Hilmi'nin taraftarıydı. 1925'te babasını defnetti. Gelecek için bazen samimi bir hayranlık duyduğu Mustafa Kemal Atatürk'e, bazen de sessiz, derin bir iğrenmeyle bakardı. Tıp okudu, çok zorluk çekti, ama yeni çevresiyle bütünleşmeyi başardı. Kim dedi bütünleşmenin bedeli yok diye? Çok sonraları babası Selanikli olan anamızı tanıdı ve sevdi, evlendiler, dört tane çocukları oldu. 1950'de Ayşe ile ben doğduk, isimleri işaretli ikizler.

Şimdi sana veda etmem lazım. Papamihalakis'in beni her an resepsiyondan çağırmasını bekliyorum. Oturaklı, cana yakın bir insan, eskilere çeken bir yanı var, fakat bu gerçek mi yoksa yapay mı kesin bir dille söyleyemem. Buradaki insanlarda beni neyin duygulandırdığını ve bunu tam olarak nasıl algıladığımı bilemiyorum. Bunu babamın özellikleriyle özdeşleştirdiğim kesin, sana hiç babamdan bahsetmedim, istemedim çünkü. Bunu gerçekten istiyor muyum şu anda da emin değilim. Yazıcım olmadığına göre bu yazdıklarımı sana postalamayacağım, zaten senin bilmediğin bir dilde yazmam da bunun bir işareti. Dolayısıyla yalnızca kendimle konuşmak istemiş de olabilirim. Ama yine de sana hitap ettiğimi hissetmeden kendimle nasıl konuşabilirim?

Yarın tüm Yunanistan'da olduğu gibi burada da sular kutsanacak. Erken kalkarsam Şadırvan'a ineceğim. Töreni izlemek isterim. Babam bu günlerde hep of çekerdi. Haçı yakalamak için kış kıyamet günü Yusuf Paşa sahilindeki denize atlamak zorunda kalan dostlarını hasretle anımsardı.

3

Dağ tarafında iki gündür kar yağıyordu

Çocuk doktoru Eleonora Kriara-Pagoni, pazar sabahı keyifli kalkmıştı. Şafaktan beri uyku ile uyanıklık arasında çan sesini duyuyordu. Evdeki sessizlikten memnundu. Yalnız kalmayı sık sık arzular, yanında kimse olmadan, kanepeye yarı oturmuş yarı uzanmış vaziyette televizyonda iyi bir film izlemeyi tercih ederdi. Bir yandan da düşüncelere dalıp gitmeyi.

Balkon kapısmda durdu, İroon Politehniu'dan geçenler tek tüktü. Dışarıda rüzgâr esiyordu. Bir adam dikkatini çekti, aşağı yukarı aynı yaştaydılar. Uzun paltosu vardı. Şemsiyesini kapatmak için rüzgârla boğuşuyordu sanki. Onu izlemeye devam etti, farkında olmadan haline gülerek. Adam aniden başını apartmana doğru çevirdi ve ikinci kattaki balkon kapısına bir süre baktı. Belki de onu izlediğini gördü. Kendini içeri çekti, sigarasına bakındı, kanepenin kolundaydı. Oraya doğru gitti, sigara yakmaya yeltendi, vazgeçti. Sigarayı bırakmaya karar vermişti, evet bırakacak! Dün paket almakla kötü etmişti. Avucunun içinde buruşturdu, gitti çöp tenekesine attı. Balkon kapısma döndü, ama bu sefer dikkatli davranarak perdenin arkasında gizlendi, adam şemsiyesini kapatmayı başarmıştı. Şemsiyenin katlanır olmaması ilgisini çekti. Onu baston gibi tutuyor, yerinden kımıldamıyordu. Deri eldiven giyiyordu, seçebildiği kadarıyla rengi kahveydi. Şemsiyesi siyahtı. Siyah ile kahverengi, diye düşündü. Kaşkolsüz. Şapkasız. Karla karışık yağmurun altında ve hareketsiz. Bir şey bekler gibi de görünmüyordu ama. Neyi bekliyor olabilirdi ki zaten? Otobüs durağı otuz metre kadar ötedeydi. Otobüsü bekliyor olsa, sundurmanın altında durması gerekirdi. Öyle ya da böyle, sundurmanın altında olması gerekirdi. Çok tuhafına gitti. Sadece şemsiyesine doğru hafif eğik kımıldamadan duruşunda değil bakışlarında da bir gariplik vardı, sanki onu fark etmişti de göz göze gelmemek için hep aynı hizaya, dosdoğru karşıya bakıyordu. Aralarındaki mesafe ne miydi? Yalnızca kaldırım ve ortası refüjlü caddenin genişliği. İçerideydi, o ise dışarıda. Birden rahatsız oldu, perdenin arkasına saklandı yine. Sokaktaki bir yabancıyla arasındaki mesafeyi hesaplamanın saçma olduğuna karar verdi. Kendini yalancıktan azarladı

ve bir daha bakmamak üzere balkon kapısından uzaklaştı. Yeğeni Virginia'ya bir ara telefon etmeyi unutmamalıydı. Yirmi dördü mü yoksa yirmi beşi mi doldurduğunu hatırlayamamaktan utanç duydu. Annesinin ölümünden sayarak hesaplamaya başladı.

Gözü mobilyanın üzerine biriken toza takıldı, yadigâr da olsalar kurtulmak istiyordu onlardan, Fransız olan büyük büyükannenin en eski eşyalarındandı, ahşap oymalı ve inanılmaz bir sabrın ürünü. Yabancı ellere gitmesine acımaz mısın, derdi ona Akis, haklıydı da, ama apartman dairesine taşınmaya karar verdiklerinden beri mobilyaların çoğunun fazlalık olduğunu hissediyordu. "Buyurun" diye bağırdı ikinci kez, sinirlenmişti, ahizeyi kapatmaya hazırdı. Tam o anda bir ses işitti, kesinlikle deforme olmuş bir ses. Hemen bir bulut kapladı, aldı onu Profitis İlias'a kadar tepeye çıkardı. Bütün şehir, hissedilebilen dünyası karşısındaydı. Teorik olarak bu telefon, yurtdışından bile gelmiş olabilirdi. Fakat sesin çok yakınlardan geldiğine emindi. İyi ki ahizeyi hemen kapatma akıllılığını göstermişti. Eğer bu bir şakaysa, artık ona gülemezlerdi.

Virginia'nın odasının girişinde dikildi. Yatak yapılmıştı, her şey düzenliydi. Giysi dolabının üstüne bantla şu yapıştırılmıştı: *Fırtınalar önüne kattı beni, beni insanların arasına sürgün etti!* Eşyalarını karıştırdığını anlarsam yandın, demişti ona birkaç gün önce, öyle sertti ki ödünü koparmıştı. Yo, Eleonora asla karıştırmazdı kızının eşyalarını çünkü kızı o karıştırdığı ölçüde önlemini artırıyordu. Bunu uzun zaman önce anlamıştı. Virginia'nın özel hayatına saygı duyuyorum, derdi en yakın arkadaşı Marianni'ye. Saygı başka, ilgisizlik başka diye diretirdi laf altında kalmayan Marianni, sen ilgisizsin ve neden öylesin biliyor musun? Benmerkezcisin de ondan, senin için dünya senden ibaret, Virginia bile sadece seninle ilgili olduğu ölçüde var, ne demek istediğimi anlıyor musun? Onun iyi olmasını, sen iyi olasın diye istiyorsun, Akis'in memnun olmasını, sen memnun olasın diye istiyorsun. Hep kendi ölçülerine göre. Ötekilerin ne düşündüğü, nasıl yaşadıkları, ne yöne gittikleri sanki hiç umurunda değil. Marianni'nin o gereksiz patlayışından sonra hemen hemen bir ay konuşmadılar. Marianni sinemaya gitmek için onu arayana kadar, "Attikon"un önünde birbirilerini kucakladılar, her ikisi de pişman.

Mirsini Panayotu mu Papapanayotu mu, soyadından emin değildi, erkek kardeşi Panaris'in arkadaş grubunda bir kızdı, hatta Panaris onunla çıkmıştı da bir süre, Egina'daki bir siyasi tutukluyla ilişkisi olduğunu söyleyerek bıraktığında çok alınmıştı Panaris. Kızın sevgilisi Hanyalıydı, adı Yorgos, ama ya soyadı? Eleonora yerinden hiç kalkmadan, yüzünün hiçbir hattını hatırlayamayacağı bir kızı bugün nasıl ve neden aklına getirdiğine şaşıyordu. Bir tek ağlamasını hatırlıyordu, tank demir kapıyı devirirken. Başına neler geldi o kızın acaba? Pana-

ris'e sorabilirdi, belki bir şeyler biliyordu, ama onunla geçmişi konuşmaktan özellikle kaçınıyordu, olayların erkek kardeşini etkilemekle kalmayıp, onda tedavi edilemeyecek ruhsal bozukluklara da yol açtığına inanıyordu.

Arabaya binip bir cadaloz gibi köye koşa koşa gitmek mi, yo hayır, yapmayacaktı, bunu aklından çıkarmalıydı. Onu altüst etmek istemişlerdi sadece, içine kuşku tohumlarını ekmenin Marianni'nin işi olması da gayet muhtemel, ona böyle bir terbiyesizliği yakıştırmasa da. Onu sadece silkelemek mi istiyordu yoksa? Dünyamızın, emniyetimizin, rahatımızın kâğıttan bir şato gibi çökübereceğini mi anlatmak istedi acaba? Kanepeye oturmuş, hem aile düşmanlarını sayıyor, hem de kendini eleştiriyordu. Ailesinin düşmanı yoktu ki. Şehirdeki en eski ve en saygın ailelerdendi. Fakat küçük bir şehirde birilerinin hasedine maruz kalmak daha kolay, uyarısında bulunuyordu başka bir ses. Örneğin başarısız evlilikler yapan sınıf arkadaşları onu kıskanabilirlerdi. Hanedan arması arayan yeni zenginler ya da işteki rakipleri? Akis'in hem çekici hem de ondan beş yaş küçük olduğunu düşününce kaskatı kesildi. Herkesin incir çekirdeğini doldurmayacak nedenlerle boşandığı bir dönemde sorunsuz geçen on altı yıllık evliliği hakkında sık sık alaycı bir fesatlık sezerdi kız arkadaşlarının bakışlarında. En iyi arkadaşı Marianni bile bunun değerini bilemiyordu. Fakat Eleonora iyi biliyordu vermek zorunda kaldığı tavizleri, her gün katlanmak zorunda olduğu uzlaşmaları, vücudunu ağır ağır hiç şikâyet etmeden örselediğini, ne kadar acı çektiğini, ne kadar incindiğini, bütün bunları kendine saklaması gerekiyordu; çünkü ne sosyal konumu, ne de karakteri hayatını "Antoin'ın Barı"ndaki kadın grubunun hafifliğiyle beslemeye izin verirdi.

Baston şemsiyeli yabancı artık karşıda değildi. Virginia'yla konuşmayı denedi. Cep telefonu kapalıydı. Tabii ki Aliki'nin evine telefon edebilir, onu isteyebilirdi. Eve gelmeyi düşünmüyor mu? Tatilin son günü ve o hâlâ kapak açmadı. En yakın arkadaşının evine yerleşti gibi bir şey, niye bunun tersi olmuyor ki? Bunu, Virginia'ya soramıyordu. Sadece bir kez, o da Marianni'nin öğüdüyle şunu önermişti: istersen Aliki de bize gelsin; yoksa kızın annesi babası, evin yok mu diyecek. Virginia sinirlenmişti. Biliyor musun, Aliki'nin babası sürekli ölü gibi kanepede uzanmaz, fasulyeleri olan bir çiftçi de değil, sıkıcı biri hiç değil, annesi hep dışarılarda da değil, Aliki'nin annesi pide yapmakta bir numara, Aliki'nin odasında yatak olan koltuk var, benim neyim var odamda? İçine ancak ben sığabiliyorum. Sorumlusuymuş gibi şöyle cevap vermişti kızma, evimiz bitince rahat edeceksin, misafirler için de iki ayrı yerimiz olacak. Tamam, diyerek kestirip atmıştı Virginia, ama öyle bir *tamam*dı ki küfür bile sayılabilirdi. Kabul etmesi gerekirdi ki kızı tıpkı Panaris'ti bu konuda.

Eli telefona gitmedi, balkon kapısmda epey durdu dışarıyı izledi, bir

şeyleri hatırlar gibi oluyordu, telefon şakasını ciddiye almamaya çalışıyordu, keyifli uyanmıştı, ama yavaş yavaş keyfi kaçıyordu, sokaktan çok az kişi geçiyordu, yaşlı bir kadın dikkatini çekti, belki de kiliseden dönüyordu. Marianni aklına geldi, ona bir sürü şey anlatacaktı kesin, Trimartiri'de resmi zevatı incelerken kim bilir neler ilişmişti gözüne. Şefkatle tebessüm etti, ilkokuldan beri beraber, bir ömür beraber, uyumsuz olsalar da kopamıyorlardı. Keyfi hissedilir derecede kaçmıştı, babasının evine telefon etti, Nino açtı, her şey yolundaymış, babası hâlâ sıcacık yataktaymış, Panaris çalışma odasındaymış, onu çağırmamı ister miydiniz, diye sordu Gürcü kadın, "Yok" dedi Eleonora, "rahatsız etme", kendi kadını Tamara'nın izin günü olduğunu hatırladı, telefonu mekanik bir hareketle kapattı, bugün ne pişireceğini düşünmesi gerekiyordu, sırf kendisi için olsa da. Kararsızlık içinde kanepeye kadar sürüklendi.

Annesi söylerdi, bak bana kızım, bir ev hanımı için bu çok önemli, her kadın, mesleği veya kariyeri ne olursa olsun, *aynı zamanda* bir ev hanımıdır, bunlar çok önemli kızım, hizmetçini hep gözeteceksin, mutfağın hep temiz olsun, dolapların ve buzluğun hep dolu olsun, kocanın arkadaşlarına zengin sofralar kurmaya her an hazır olacaksın, bunu şimdi anlamazsın, sonra anlarsın, ama evdeki sıcaklık yemekten başlar, yemekte biter. Eleonora annesinin bilgeliğinden hiç kuşku duymamıştı, onun sözünü dinlememek asla geçmemişti aklından, büyüdükçe derdine de ortak olmuştu, anneciğim derdi kız arkadaşlarına sık sık, siz bilmezsiniz, benim anneciğim annesiz ve yetim büyüdü, siz bilmezsiniz. Halbuki çoğu arkadaşı kendi ana babalarından duymuştu, Eleonora'nın ancak yıllar sonra anladığı Fumis dramını!

Buzdolabında rulo domuz eti olduğundan bahsetmişti Tamara. Onu fırına sürebilir, yanına da pilav ve sebze garnitürü yapabilirdi ama kime? Virginia öğleyin arkadaşının evinde yiyecekse, Akis de akşamüzeri ortaya çıkacaksa, acele etmesine gerek yoktu. Rahat rahat bir akşam ziyafeti hazırlayabilirdi, onları karşılamak için kendisi de hazırlanacaktı, banyo yapacaktı, küvete girip biraz suyun içinde kalacaktı, büyük büyükanne Virginie'nin ahşap oymalı Fas işi etajerindeki tozu, belinden dolayı dikkatli hareketlerle alacaktı. Yarın Tamara'ya toz konusunda daha dikkatli olmasını söylemeliydi belki. Yanı başındaki telsiz telefon çalınca yerinden fırladı. Aynı deforme ses. Nefesini tutmaya çalışırken eliyle ağzını kapatıp sessizce durdu, onunla oynamak için bu günü bulan o ahlaksızı sonuna kadar dinlemek için bekledi. Bunu nasıl düşünememişti? Panik içinde arayan numaraya baktı, tabii ki gizliydi. Telefonu kenara koydu. Dairenin dış kapısının yanındaki ufak masaya adeta koştu ve yerinden sökmek istercesine fişi çekti. Sonra cep telefonunu da kapattı. Halbuki onun hep açık durması gerekirdi. Tam da Teofani günü, ya bir çocuğun ona ihtiyacı olursa?

İlk yıllarda defalarca tartışmıştı Akis'le. Öfkeyle söylenirdi, en güzel anlarımız *bir münasebetsizin* insafına kaldı, bir kere de fişten çek şunu, kapat şu mereti, senin kendi hayatın yok mu? Yalnız kalmaya, hiç olmazsa bir akşam rahat etmeye hakkımız, böyle bir umudumuz yok mu? Eski günler aklına gelince gözleri doldu; bazı geceler şehir dışından acil bir durum için çağırdıklarında o da yanında giderdi, sonra arabada oturur müzik dinlerdi, sadece yanında daha uzun süre kalmak için değil, o yıllarda onu çok merak ederdi Akis, o kadar dalgınsın ki, derdi, kaza yapmandan korkuyorum, saldırıya uğramandan, bin türlü iş gelebilir başına. Eleonora onun teklifini kabul ederdi, ama değerini bilemezdi. Geceleri yalnız dolaşmaktan küçüklüğünden beri korkmazdı, araba kullanmaktan da sıkılmazdı, tam tersi, arabayı tek başına kullanmaktan ve özellikle kışları sahil yolunda hız yapmaktan zevk alırdı. Onun isteğine boyun eğmiş ve yavaş yavaş alışmıştı bu prosedüre, eşlik etme konusundaki ısrarı onu duygulandırırdı, belki de bu şekilde onu kontrol etmek istediği fikri aklına gelse de. Bu ne kadar sürdü sanki? İki yıl mı? O kadar bile değil. Virginia iyice büyüyünce Akis'in evde kalması gerekmişti, bakalım daha neler var kısmetimde, refakatçiydim hizmetçi denetmeni oldum diye şikâyet ederdi, çünkü Eleonora kızlarının, özellikle geceleri, anne veya babası olmadan bir dakika bile yalnız kalmasını istemezdi. Yine de gösterdiği bütün o şefkat ve ilgiye rağmen ağlardı küçük Virginia ve ona çıkışır, nefret ediyorum senden, nefret ediyorum, çocuğun teki ateşlendi diye neden hemen sen koşturmak zorundasın?

Ne günlerdi! Virginia bebek, Akis de daha hoşgörülü, böyle günlerde Trimartiri'de yapılan kutsal ayini ailece izlerlerdi, sonra da limanda suların kutsanmasını, o zamanlar resmi görevlilerden oluşan ufak cemaatinin ayrılmaz parçası olarak görürdü kendini, herkesin tanıdığı, eşdeğeriydi, tokalaşılır, tatlım, der Marika Hanım, bu kolye sana ne kadar da yakışıyor, yüzünü aydınlatıyor, iki yanağından öpülür, içtenlikle gülümsenir, yo hayır, başka hiçbir yerde yaşayamazdı. Makedon olan Akis bile evliliklerinin ilk yıllarında tutkuyla severdi Hanya'yı, ben buraya kök saldım, derdi, bundan daha güzel bir şehir olduğunu sanmıyorum. Sonraları, bozulan ne oldu? Yerlilerle düşüp kalkmak istemedi, onu tam olarak neyin rahatsız ettiğini, hiç anlatmadı, tahammülüm yok arkadaşlarına, akrabalarına, siyasilere, vekillere, artık kaldıramıyorum bölgeciliğinizi, kendini beğenmişliğinizi, katılıyorum Hanya güzel, ama neden biliyor musun? Çünkü Hanyalıların, her şeyi yıkıp baştan yapan Kandiyelileri taklit edecek kadar paraları olmadı, nakit para burada da akmaya başlayınca, kalkınma derler buna, görürsün Hanımefendi, senin Hanya tanınmaz olacak, son neoklasik bile yerle bir edilecektir. Böyle antipati krizlerine kapılırdı; son yıllarda ise gittikçe sıklaşmıştı. Sonra unuturdu, epey bir süre kendini işine verirdi, Çarşı'nın karşısındaki Etniki Bankası'na kadar yürüyerek gidip gelirdi, kahvesi onu her

zaman beklerdi, sıcak veya soğuk, mevsime ve keyiflerine göre, daha iyi bir hayatı nerede bulacaktı? Canı istediğinde de, son zamanlarda daha da sık, motoruna biner bir çeyrekte kırda olurdu, çiftlik veya kır evi, ne dersen de, ihtiyar Fumis'in sayısı çok gayrimenkullerinden biri, restore edilmiş, yıllardan beri ekilen kırk dönümlük bir arazi.

Giyinmişti ve arabasının anahtarını arıyordu, anahtarlar önündeydi, tozunun alınması gereken möblenin üstünde, ama o görmüyordu, görmezlikten geliyordu, sanki gecikmeyi veya çıkmaktan vazgeçmeyi istiyordu, "Tanrım bana akıl fikir ver" dedi kendine, "beni gözet." Bir yandan da anahtarları üzerine düşünüyordu, "Onlar konuşmaz" diye fısıldıyordu, "Onlar bağırmaz, hayır, cansızlar cansızdır, anahtarlar da cansızdır, katiyen konuşmazlar". Birdenbire anahtarları görünce avcuna aldı, duraksadı, geriledi, bir şeyler olması gerekiyordu, telefonu fişe taktı, şimdi çalsaydı, karşı taraftan panikte bir annenin sesini duysaydı kesinlikle oraya koşardı, hizmet vermek için civar bölgelere bile koşardı. Telefon çalmadı ama. *Kapıyı dışardan kilitlemişti artık, apartmanın zemin* katına inerek Pegeuot'sunun yanında durup bekledi, cep telefonunu açtı, Virginia arayabilir, gel beni al diyebilirdi, yo, onu almasını asla istemezdi, yardım isteyeceğine otostop yapmayı, otobüs beklemeyi tercih ederdi, Eleonora gurur duyardı kızının bağımsız tavrından; harçlığını vermeyi bile hatırlamaları gerekirdi, şaşıyorum derdi kız arkadaşlarına, Virginia aynı annem gibi, tutumlu ve öngörülü, para artırmaya hep özen gösterir, devlet bütçesini o devralmalı, düşünebiliyor musunuz, parasını öyle güzel idare ediyor ki, artırdıklarını büyükbabasının yıllar önce ona açtırdığı hesapta biriktiriyor, büyüyünce eline toplu para geçsin diyeymiş!

Arabayı çalıştırdı, motorun ısınmasını bekledi biraz, nereye gidiyordu? Akis'i suçüstü yakalamaya mı? Bir an çılgınca geldi gözüne, ben ben değilim, diye düşündü, ben ötekiyle bağlantıdayım, hangi öteki? Virajı dönen, camları yağmurdan temizlemek için silicileri çalıştıran, şu an trafik ışıklarından sağa sapan ben olamam. Karşı istikamette Panaris'i görür gibi oldu. Bütün gariplikler bugünü buldu! Hangi gariplikler? Buz gibi yağmurlu bir hava, sis, yoğun bir pus vardı, kar taneleri asfalta düşer düşmez eriyordu, olamaz, gelinlik giyinemez şehir, Teofani günü bugün, günlerden pazar, Girit Denizi fırtınalı, Virginia Kalamaki'de kız arkadaşında, Akis köye çekilmiş, tarçın rengi keçinin doğurmasını bekliyor, babası iki blok ötede anılarına dalmış, kardeşi ise şehir merkezine doğru yürüyor, kötü şöhretli *Vera*, iki yıldır Kasteli taraflarında, kendine ait restore edilmiş bir evde kalıyormuş, hiç kuşkusu yok ki erkek kardeşi oraya gidiyordu, kışkırtmak için bakalım daha neleri akıl edecek, bir o eksikti, bakma aslında kimse sütten çıkmış ak kaşık değil yoksa ben gösterirdim sana boyunun ölçüsünü diyerek sinirlendirirdi onu Marianni, ama belki de haklıydı, erkek kardeşi yıllardan beri ailenin kara koyunuydu.

Otobüs durağında yine siyah bir kuş kanat çırptı, ancak göz ucuyla görebildi. *Neçayef Tugayı*. Kim olabilirdi acaba? Rus olduğu kesin ama kim? Panaris'e sorayım derdi hep, onun bilmemesi imkânsız. Hayali, Girit tarihinin filmini çevirmekmiş, orijinal fikrinden tutkuyla bahsederdi, hangi fikir, demek isterdi, ama onu kırmamak için cesaret edemezdi, bunun neresi orijinal? Günümüzde Girit'in tarihiyle kim ilgileniyordu ki sanki, Giritliler mi? Onunla açık açık konuşmamıştı hiç, sonuçta önemli olan onun bir şeylerle meşgul olmasıydı, babaları bile yıllar öncesinden bunu kabullenmişti. Adanın tarihini kendi gözüyle yeniden oluşturmasının ne zararı vardı o halde? *Neçayef Tugayı*! Parolaya takılmıştı yine, bunu durağın sundurmasında ne zaman görse korkuyla karışık bir özlem duygusu uyanıyordu içinde, kesin bir devrimciydi ama kim? "Nea Agora" Süpermarketi'ni geride bırakmıştı, ona sürpriz yapacaktı, onu görmekten mutlu bile olabilirdi, isimsiz bir telefona, sahi, nasıl da inanabilmişti? Eee? Onu başka bir kadınla yatakta yakaladı diyelim. Bu ne anlama gelecekti? Artık onu sevmediği anlamına mı, evliliklerinin bozulduğuna mı? Bundan bir hafta önce, videokasetlerinin arasında hard porno bir bant da bulmuştu, kendini tutamamış, kafasına fırlatmıştı. Masum Akis ona şaşkın şaşkın bakmıştı. Yapma be Nora kıskandın mı? Herkes ama herkes zaman zaman izler bir porno, bir tane bul bana izlemeyen burnuma halka takarım, hadi Norakim yapma lütfen. Bana bir daha *Norakim* deme, bana Nora demeni istemediğimi söylemiştim! Sonra da koltukta yanına oturmuş, hıçkırıklarla ağlamıştı.

Tanrım yükselt beni, diye düşünüyordu, havaya kaldır, Tanrım ya da hiç olmazsa aşağıya daha da aşağıya at, gururumu kır, kayada biten tohumu izleyebileyim, alık et beni Tanrım, gördüğümü görmeyeyim, duyduğumu da duymayayım, huzurlu olmaktan başka bir şey istemiyorum senden, belirsizlikler olmadan, hırslar olmadan, benim istediğim çalışmak, bilimsel açıdan ilerlemek, çocuğumla ve kocamla gurur duymak, başka derdim olmasın, Tamara yemeklerini pişirsin ve evin bakımıyla ilgilensin, onu gözlememe ve her şeyi tek tek nasıl yapacağını göstermeme gerek kalmadan, bana yardım et Tanrım. Hıçkırıklarla ağlıyordu, direksiyonun kontrolünü az kalsın kaybediyordu, şu anda orada kalıverseydi kanlar içinde, yarın neler yazardı yerel gazeteler? Belki de hiçbir şey, sadece ölüm ilanını. Kimler ağlayacaktı arkasından? Marianni olabilir mi? Onu duyar gibi oldu: Ben ona demiştim hızlı sürme, virajlara dikkat et diye, eğer benimle kiliseye gelmiş olsaydı bunlar gelmezdi başına. *Eğer*. Geçen yıl Panaris, *Eğer* adında kısa metrajlı bir film çekmek istiyordu. Yavaşladı, yanındaki kutudan kâğıt mendil çekti, yüzünü sildi. İsa'nın 6 ocakta Şeria Nehri'nde vaftiz edilişinin sembolik kutlanmasına tam olarak ne zaman ve kimler karar vermişti, bugünden tezi yok, araştırıp öğrenecekti.

Sokakta in cin top oynuyordu, sadece park edilmiş arabalar, yirmi

yıl önce sırf kayaydı buralar, kayalar ne arada arsa oldu ne arada arsalara inşaat yapıldı, başlangıçta heyecan duymuştu, köyün değeri de artar demişti, ama inşaat yapılınca, nasıl inşaat yapıldıysa o bölgeye, memnun olmamaya, hoşuna gitmemeye başladı. Akis, ya ne bekliyordun? demişti. Her şeyin ilelebet seninkilerin yerleştirdiği gibi kalmasını mı? Fakirlerin fakir, zenginlerin de zengin? Mümkün değil, onlar da başkalarından kapmıştır, ama ne diyorum, sizler Bizanslı Skordilis soyundan geliyorsunuz, kardeşin bunu iddia etmiyor mu?

Buldok havlayarak karşıladı onu. "Fanis, Fanis" bekçiye bağırarak seslendi; Akis onu duysun, inip de karşılasın, aklını mı kaçırdın, gelinir mi bu havada Allah'ın unuttuğu bu yere, desin diye, o da büyülenmiş gibi ona gülümseyecekti, Tanrım, hayat güzel, etrafına bakmanın tadını çıkaracaktı, denizi izleyecek, sıcacık evinde otururken fırtınaları, deniz savaşlarını hayal edecek, şöminedeki odunlar çatırdayacak, eski fotoğraflara, babanın vitrinde duran deniz kabuklarına bakacak, zamanda güvenli bir yolculuk yapacaktı; bu sonuncuda gerçekten uyuşuyordu kardeşiyle. O da, hemen hemen aynı şeyleri hissediyordu herhalde; masalın içinde kayboldukça hakkı yenilen öksüz kızın ayakkabısı, kadifedeki kuş tüyü aklına geliyordu. Sen delisin, diye düşündü. "Dick, Dick" köpeği okşadı, bekçiye yine seslendi, ama Akis görünmemişti kapıda. Külkedisinin kayıp iskarpinciği ve Todoromanolis'in kayıp ayakkabısı, babaannesini aklına getirmeden hiç anlatamadı masalı Virginia'ya, bunları daha küçükken öğrenmelisin, bir tek Fumislerin soyu yok adlı sanlı olan, derdi ona ninni söylercesine büyükanne Anna, babanın soyu da var, benim babamın soyu da var, sonra da titrek bir sesle anlatmaya başlardı Sfakialı kadın o zamanki hayatı, büyükbabalar ve dedelerin daha doğmadığı dönemi, şehirde hepsi birlikte barış içinde yaşayan Müslümanları ve Hıristiyanları, Yahudileri ve Frenkleri, her biri kendi mahallesinde ve uyum içinde, yalnız sık sık olaylar çıkarmış; o zaman da yeniçeriler azar, Hıristiyanları acımasızca katledermiş. Saat on ikiyi gösteriyordu, Külkedisinin acele etmesi gerekiyordu, balo salonundaki binlerce mumun ışığıyla yıkanmış gibi orada duruyordu, Prensin gözü de üzerindeydi, kalbi çarpıyordu, acele etmesi gerekiyordu, gitmek için değil, sadece rüyayı ve rüyanın gereğini yerine getirmek için. Büyükanne Anna masalı kesiverir, yine Ağa'yı anlatmaya başlardı. Ağa konağında eğlence düzenlemiş, köydeki Hıristiyan kadınları da dans etmeleri için zorla getirtmiş, ama Hıristiyan kadınlar, Külkedisi gibi iyi cilalanmış meşe parke ya da mermer zemin üzerinde değil, korku içinde nohutların üstünde dans etmişler, ayakları kayar yere düşerlermiş, elbiseleri sıyrılır iç fistanları gözükürmüş, melun çok gülermiş bu duruma, hepsi gülermiş, kayarken birbirlerinin yüzündeki şaşkınlığı gören ürkmüş Hıristiyan kadınlar bile. Bir tek lirci, şarkıcı, tüm eyalette ün salmış Todoromanolis, ırkın küçük düşürülüşü yüzünden

teselli bulamadan ağlarmış içinden, o gece almış olduğu karar gökyüzünü yaran bir şimşekti, ecelinin artık yakın olduğunu biliyordu, her şeyi görmüştü, yağmaları ve kaçırılmaları, kellesinin top oluşunu, hoşça kal karıcığım, hoşça kalın evlatlarım, ter içinde lir çalarken dünyaya veda ediyordu. "Dick, Dick", Eleonora buldokla oynuyor, ama Akis onu duymuyordu.

Bu sefer yağmur daha şiddetli yağıyordu, evin girişine kadarki çakıllı yolu aşmıştı, yağmurluğun cebinde anahtarları arıyordu, köpek arkasında, kapıyı açıp girebilirdi ve tabii ki onu orospusuyla yakalayabilirdi, manevi açıdan onu paçavraya çevirmek isterdi, insanların gözünde onu küçük düşürmek, bir şişe kezzabı suratına boşaltmak, köpek kapıyı tırmıklıyordu, sessizlik, bir tek yağmur ve öfkesi. Eşikte bağdaş kurdu, yatışmayı, sakinleşmeyi bekledi. Onu başka bir kadınla yakalasa bile ne ağlayacak ne de yalvaracaktı, asla taviz verme, diye öğütlerdi annesi, ama asla inatlaşma da, bu çok önemli, inan bana. Eşikte bağdaş kurmuş otururken birden koyu gölgeli, tanımadığı ağaçların bulunduğu bir ormanda buldu kendini, Yeni Zelanda'dan Şili'ye, Uruguay'den Alaska'ya kadar gitti, başka hangi kadın bu kadar çok seyahat etmiş, sınır tanımadan gezmişti? Ansızın kapı açıldı, anahtarların içten çevrildiğini ve sürgünün çekildiğini ancak duyabildi, kendini evin içinde buldu, ama yere uzanmış vaziyette. Akis şaşkınlıkla bakıyordu, kalkması için ona yardım etti. "Anahtarın yok mu?" Ne anahtarı, sımsıkı kilitlemişsin kendini içeriye, demek istedi ama diyemedi. "Bir şey mi oldu? Virginia'nın başına bir şey mi geldi?" Kocasına baktı, anlamaya çalıştı. Çok da kurcalama, derdi annesi Urania Teyze'ye, erkek erkektir, mutlaka el yatağına girer! "Şimdi tıraş olmaya hazırlanıyordum, banyo yapıp inecektim" diye devam etti, "Hatta sana telefon etmeyi düşünüyordum, nereden çıktı bu, söyler misin? Bütün gece tarçınla boğuştum, nihayet üç tane doğurdu, biri erkek". Şömine yanmıyordu, ortalık dağınıktı, yemek artıkları, ev ayağa kalkmıştı. "Nasıl yaşıyorsun bu yerde, hadi bana keçi yavrularını göster, ah be Akis, bir bilsen..." "Neyi bileceğim? Isınman için sana önce bir adaçayı yapacağım, çık üstünü değiştir, sırılsıklamsın."

4

Tekrar tekrar aynı donuk görüntü

Hanya, pazartesi gün ağarırken, 7 ocak

Kendimi görüyorum ama hissedemiyorum. Bundan önce bir ayrılık sahnesi yaşandığını biliyorum. Tekrar denemek için ona yalvarıyordum, yarı aydınlanmış yolun ortasında diz çökmüştüm, tramvay yolunun tam kenarında, intiharla tehdit ediyordum. Nesife üzgün üzgün bana bakıyordu, kalk oradan, dedi, lütfen, sana söz veriyorum! Onu evinin kapısına kadar bıraktım. İstediğim ne miydi? Biraz daha zaman, bu fikre alışıncaya kadar biraz daha zaman. Gece yürürken görüyorum, ama acıyı hissedemiyorum. Acı çektiğimden, geç kaldığımdan, annemin gözüne uyku girmeden beni beklediğinden başka bir şey bilmiyorum. Bana bakacak, anlayacak, ama hiçbir şey söylemeyecek, ertesi günün sabahına kadar: Önünde uzun bir yol var oğlum, üzülme.

Heyecan içinde yataktan fırladım. Yüzümü yıkadım, giyindim, kraker ve çikolatayla kahvaltı yaptım! Düşünüyorum seni Vanessa. Bu geceki rüyamda Nesife'de senin yüz hatların vardı. Dün günlükte okudum; eğer hayat bir tiyatro sahnesiyse ve rolümüzü iyi bir biçimde ve ne yaptığımızı bilerek oynamayı isteseydik, acaba gerçek benliğimizi ortaya koymanın bir yolu olur muydu? Bir sonraki sayfada da şunu yazıyor: Küçük eylemler, önemsiz olanlar, tartıda daha ağır çekermiş büyük ve kahramanca işlerden. Çünkü sayıca çok olan, hayatımızı daha iyi veya daha kötü yapan bu küçük eylemlermiş.

Babamın günlüğünü tekrar, seçerek okuduğumu sana söylemiştim. Bu günlükte sıradışı olan babamın kendi babasının günlüğünü itinayla kopyalaması. Bazı yerlerde kopyaladıklarını çarpıcı yazılarla not ediyor, yorum getiriyor, değerlendiriyor, bazen de dalıveriyor, hiç ayrım yapmıyor. Demek istediğim, sanki önümde aynı yazı karakteriyle çifte bir günlük var. Genelde günlüklerde yazarın ruh hali, itiraf biçiminde, hatta bencilce yer aldığı, toplumsal çevre ise ancak sözü geçtiğinde, ikincil düzeyde ifade edildiği halde burada, büyükbabamda, tek tek her şeyi merhametle öneren bir gözlemci görüyorum, tek arzusu her şeyden önce bundan kurtulmak olsa da, bazen adeta geçersizleşen bugünü hep nostaljik bir ruh haliyle yorumluyor. Konudan konuya atlıyor, dün ile bugün arasında durmadan bocalıyor, bazen betimliyor, evleri, sokakları,

dükkânları anlatıyor, bazen de tarihsel olaylara dalarken onları hayatın ufak hadiseleriyle, babasından ve dedesinden duyduklarıyla birleştiriyor, zamana dalıp kayboluyor, tarihlerde kılı kırk yararak diretiyor, sonra dikkatini anılarına yoğunlaştırıyor, sebepleri arıyor, tespitleri söylentilerle karıştırıyor, ama hep kendi bakış açısıyla, yanındakinin açısından düşünmeye çalıştığı da oluyor, bazen de çaresizliği arkasından itiyormuşçasına hızla ilerliyor, planlar yapıyor, kendine ve oğullarına öğütler veriyor, babamdan bambaşka bir sevecenlikle söz ediyor.

Bu defteri eline alabilecek ve okumak isteyebilecek halefine sıkça hitap etmesi beni gerçekten sarsmıştı. Artık İstanbul'daydı, yıl 1920, çok yaşlı, hayran olunacak bir berraklık ve zekâyla, sorumluları isim isim itham etse de hangisine bela okuyacağını bilemiyor. Birine beddua etme niyetinde olduğunu da sanmıyorum. Yalnız, camdan dışarı baktığında kaosu görüyor. İşte o zaman heyecanlanıyor, sesini yükseltir gibi oluyor. Sonra sakinleşiyor ve uzak halefine tatlı tatlı sesleniyor. Savvakis'in iki katlısı hâlâ ayakta mı diye Meydan'a gitmeye teşvik ediyor, Splanca'ya gitsin, dükkânlara ne olup bitti ona baksın, atadan kalma köy arazisine gitsin, kuyuya eğilip adını bir kere çağırsın. On sekiz yaşındaydı, Giritli Mustafa'nın oğlu Veli Paşa onu büyülemişti. Nankör gâvurları kovalamak için silahları kuşanmıştı. O zaman ne mi oldu? İnsanları kovalayamayacağını, küçük düşüremeyeceğini gördü. Bunu ne Kadiri Mutlak Rab, ne de yeryüzündeki gölgesi, Yaşı Uzun Olsun Padişah isterdi. Ve en önemlisi, taptığı Veli'nin aşağılık biri olduğunu gördü. O zaman da kandan uzak olsun, dedi. Ben evleneceğim, çocuklarım olacak, soyumuzu tepede tutacağım. Yeminini de o zaman söyledi kuyuya.

Bu defterin babama verilmeyip öteki oğullarından birine verilmiş olabileceğini biliyorum, bunu kopyalayan ve kendi anıları ve gözlemleriyle süsleyen babamın, diğer çocuklarından birine emanet etmiş olabileceğini de biliyorum, yine de bilhassa büyükbabamın özel olarak bana hitap ettiğini hissediyorum. Torunlarından birinin İngiliz pasaportuyla, bavulunda bu defterle günün birinde Hanya'ya geleceğini öngörmüş müydü acaba?

Önceki gün avukatın orada sabahladım. Pazar sabahı, erkenden ayaktaydım, yılmadan tekrar yollara koyuldum. Fakat suların kutsanmasını izlemeye ne takatim vardı ne de keyfim. Yine İroon Politehniu Bulvarı'nda etrafa bakındım. Sonra uçurumun iç tarafında durdum bir süre, deniz kenarında, dalgaları saydım. Babam notlarında Rimbaud'nun bir dizesini sık sık tekrarlıyor: *Plus leger qu'un bouchon j'ai danse sur les flots*. Fakat asla dans etmemişti dalgaların üzerinde. Bilemiyorum; onu babası tarafından kiralanmış bir gemide beli bükülmüş bir tayfaya benzetebilir miyim, ahlaki açıdan bunu yapmaya hakkım var mı? Ya ben? Hiç çıktım mı karaya, yoksa hâlâ aynı gemiyle mi seyahat ediyorum?

Bir kez daha, Daskaloyanni Caddesi'nin başına kadar gelmiştim. Eski Şehir'in yenisiyle iletişim kurabilmesi için surdaki üç ana açıklıktan biri bu noktada yapılmıştı, sene 1899. Sağ tarafımdaki yarı açık pencerenin birinden bir çift göz tarafından izlendiğimi hayal ediyordum, tıpkı dün olduğu gibi. Oradan uzaklaşmak için acele ediyordum. İhtiyar emeklilerin gittiği loş, melankolik, tanıdık kahveye gidecektim. Önümde Aya Nikolas. Büyükbabamın ve babamın yıllarında Hünkâr Camii. Sultan İbrahim onuruna yapılmıştı, minaresinde iki şerefe olması da bu yüzden. İlahi gibi çan kulesine çıkarak Allah'ın şanını ilan eden dervişin kutsal kılıcını, burada saklarlarmış. Kıymetli taşlarla süslü, içi erguvani kadifeyle kaplı som altın bir kılıfta muhafaza ederlermiş. Her cuma günü de, müezzinin akşam ezanıyla, imam en yüksek şerefeye çıkmış olur, müminlerin görmesi için kılıcı havaya kaldırırmış. Dediklerine göre şifa veren, mucizevi özelliklere sahipmiş. Babam tüm bunları yoğun bir kuşkuculukla değerlendiriyor, yine de asırlar sonra onlarla birlikte göçmen olarak Hanya'da kalanların bu kılıcı gözleri yaşlı aldıklarını anlatırken duygulandığını gizleyemiyor. *Bunu der bunu bilirim, başıma gelenleri bilirim, gelmeyenleri bilmem*! Hıristiyanların olsun veya Müslümanların, önemi yok. Cami olmadan evvel Santo Nicola'nın anısına yapılmış, Dominikenler tarikatına ait bir manastırmış.

Caminin önünde bir yeraltı çeşmesi varmış, bugün de var, parmaklıklarla çevrili ve bir işe yaramıyor, ama o dönemde Kladissos Nehri'ni beslermiş. Kladissos bir zamanlar şehrin can damarıymış. Fakat 1856'lardaki bir depremle yatağı değişmiş; toprak, kaynaklarını yalayıp yutmuş, o zamandan beri de azala azala kuru bir nehir oluvermiş. Babam Kladissos'tan ve bir zamanlar Hanya Ovası'ndaki su değirmenlerinden çok bahseder. Kaynaklarının tekrar fışkırdığını öğrendiğinde, yani aşağı yukarı 1924'te, çoktan ayrılmışlardı Hanya'dan. Pervolia'dan bir saatlik yürüyüş mesafesinde, kabarcıklı sular fışkırırmış. Belediye Başkanı Mundakis'e ve şehrin sulama ve elektrik sorununu dirilen nehrin sularıyla çözmeyi umut eden belediye konsey üyelerine değinerek, bu sevindirici olayı değerlendirmeyi sürdürür. Bütün bunları anlatması, doğrudan onu ilgilendirirmişçesine su kabarcıklarını izah etmesi, ilgimi çekiyor, sanırsın hâlâ Hanya'da yaşıyor, şehrinin gelişmesini istiyor. Hatta tedirginliğini de dile getiriyor: çalışmalar böyle yürürken, nehir kaynakları ortaya çıktığı gibi tekrar yok oluverirse ne olacak?

Ama ben sana Hünkâr Camii'nden bahsediyordum. Şehrin ikinci camii ve minaresi halen ayakta, bin bir cefayla kurtarılarak restore edilmiş. Geçmesi gereken yıllar geçmiş anlayacağın, yürekler yumuşamış. Ancak, şöyle tahmin ediyorum veya en azından tahmin etmeye çalışıyorum; çoğu Hıristiyan, Girit'in Yunanistan'la birleşmesinden sonra, gerçi daha önceden de, özerk devlet olduğu yıllarda bile, murdarların kutsal mekânlarını görmek dahi istemez. 1916 yılının nisanı. Büyükba-

ba ailesiyle birlikte demir almaya artık hazır ve son derece üzgün. Veda ederken köyüne bir türlü doyamaz. Sonra da çocuk gibi ağlar, ailenin kayası oluveren büyükanne de onu azarlar. Yine o civarlarda, "Nea Erevna"da yayımlanan yazıyı tekrar tekrar okuyor, ama anlayamıyordu. Kaleme alan ne demek istiyordu? Minareye tırmanıp alemi kıran Hıristiyanların cezasız bırakılması gerektiğini mi? Evet, tam tamına bunu. Yazar, isteğini adaletle açıklamak istiyordu! Ceza kanunundaki kuru yazıların, Yunanlılara yakışır bir milli çabayla ilgisi olabilir miydi? Onun isteği, bu dürüst, yasalara uyan vatandaşların cezasız kalmasıydı çünkü bu vatandaşlar, sırf vatanseverlik duyguları, dini inançları ve İsa'nın Kilisesi'ne bağlılıklarından ilham alarak, Hünkâr Camii'nin minaresine çıkmışlar, hilali koparmışlardı. Türk işgalinin yıllar önce kiliseden söktüğü haçın yeniden dikilmesi için gösterilen çabalar ne bir suçmuş ne de cezayı hak ediyormuş. *Yıllar öncenin* ne anlama gelebileceğini merak ediyor büyükbaba. İki yüz altmış sekiz yıl mı? Yoldan çıkmak istemiyordu, nasılsa kararını almıştı ama efkârından boğuluyordu. Şehirdeki Müslüman nüfusunun kalbi Hünkâr Camii, Hıristiyanların saygı duyması gereken Müslüman hakları ayaklar altına alınmadan bir Hıristiyan kilisesine nasıl dönüştürülebilirdi?

Büyükbaba Hıristiyanların ipe çekilişinden ve katledilişinden her bahsedişinde, hadiseyi kopkoyu harflerle yorumlamayı ihmal etmez. Ardından, sanki içindeki Müslüman uyanmış gibi, dindaşlarının katledilişlerini ve ipe çekilişlerini saymaya başlar. Aya Nikolas'taki Kriça köyünde bulunan camiden de bahseder. Yıl 1827. Aylardan kasımdır, adayı adım adım dolaşarak insanları ayaklandıran Terisolu gerilla İoannis Halis, caminin içinde dört yüz Müslüman'ı ateşe verir. Hanya Ovası'ndaki Kladissos'un su değirmenlerini yok eden Alikamboslu Yannis Malihutis'ten de söz eder. Dağlık Kidonia'nın tümüne egemen olan ve köylerine yaklaşmaya cesaret edemeyen ağa ile beyleri hisarda kapalı tutan Sarridandonis ve Halislerden de söz eder. Selinolu sürgünlerden, tüm komşu köylerde katledilmiş subaşılardan da. Fakat cinayetleri ölçüye vurmaz, kıyaslamaz. Sayfadan sayfaya geçerken, suç kimde, diye düşünür sadece, sonra unutuverir.

Koruma altındaki küçük Katolik Santo Rocco Kilisesi dikkatimi çekti, kapalı ve haraptı. Burası eskiden askeri karakolmuş. Girit Devleti döneminde ve 1925 yılına kadar jandarma merkezi olarak da kullanıldığını bir yerde okumuştum. Burada, caminin yanı başında, 1894'te Halidon Caddesi'ne taşınmadan önce Hanya Belediyesi vardı, müftünün makamı da buradaymış. Ve şurada, Hünkâr Meydanı'nda, mübarek Ramazan'ı kutlarlarmış; nasıl da beklerlermiş havanın kararmasını, Hıristiyanlar bile beklermiş akşam vaktini, Kum Kapısı'ndaki kuzeydoğu tabyadan atılarak günlük orucun bitişini ilan edecek iftar topunu duymak için. Hemen müezzin görünürmüş şerefenin tepesinde, akşam eza-

nını okumak üzere. Sonra da iftar sofrası başlarmış, yani akşam yemeği. Evler aydınlanır, ateşler yakılır, zenginlerin kapısı fakirlerin de doyması için açılırmış. Ardından eğlenmek için meydana dökülürlermiş. En yaşlıları, çan kulesinin en yüksek noktasına çıkan dervişin, kılıcını ufkun dört noktasına doğru döndürerek galipleri duaya çağırdığı yılların hikâyelerini anlatırmış. Atlas yastıklara yaslanarak sigara içerler, sultan fermanı her okunacağında şehrin çeşmelerinden somata akan eski güzel günleri anımsarlarmış. İşte böyle, geceden geceye, şeyhler ve aydın babaları konu alan hikâyelerle, bir ay sonra Kurban Bayramı gelirmiş. Sevinçli yüzler, hokkabazlar, cambazlar, çalgıcılar. Etraftaki kahvehanelerde toplanan kalabalığın vızıltısı. Hayat bir arı kovanı! Tatlılara gelince: aşureler, muhallebiler, yağlı börekler, gül şerbetleri, kadayıflar, dondurmalar.

Soğuktan *donmuştum*, ama yine de orada durup bakıyordum, bir kesik minareye, bir çan kulesine. Asırlar boyunca kiliselerinde çan bulundurmayı Hıristiyanlara yasaklamışlar, bir tek manastırlarda varmış çan. Bu yasağın tek istisnası Arkadi'ymiş, buna Çanlı Manastır denmesi de bu yüzden. Ama Arkadi'nin kaderinde, Hugo'ya yeniden Mesolongi'yi, *Psara'yı, Sakız'ı hatırlatmak vardır*; babam öyle yazmış.

Büyükbaba gençliğini hatırlıyor. Dostu Yeorgis'i ve ettikleri yeminleri. Sonra ortalıktan kaybolmuş Yeorgis, İtalya'ya gittiğini söylemişler. Tekrar buluşmaları yıllar sonra olmuş, artık olgun birer erkekmiş ikisi de, burada Splanca'da karşılaşmışlar, Ramazan'ın sonunda, bunun gibi soğuk mu soğuk bir gecede, şehrin on bir minaresindeki kandiller yanar, müzik, çocukların gülüşmeleri, şarkıcının sesi destansı ve yaslıdır, *Hasan kim el kaldırdı sana, söyle de kalbini sökeyim*, büyükbaba birdenbire gurbetteki arkadaşını görür karşısında. Seni arıyorum, diye haykırır Yeorgis, böyle bir gecede onu burada bulurum diye geçirdim aklımdan. Büyükbaba duygulanarak ona sarılır, sonra da mastikalarını içmek için bir kahvehaneye otururlar. Yeorgis şöyle der: Bosna ile Hersek savaşıyor, dondurmanızı ve harnup meşrubatınızı yapmak için kullandığınız karı Lefka Ori'den ne zamana kadar taşıtacaksınız bize Hüseyin kardeş? Dünya değişiyor, her milletin kendi hakları var, hiç düşündün mü? Düşündüm, der büyükbaba, senin dondurmanın da aynı kar sayesinde katılaştığını sen düşündün mü? Yeorgis ona değer biçmek istermiş gibi bakar sonra da şunu der: Öyle zamanlar gelecek ki, Hıristiyanlar ile Müslümanlar olmayacak, sadece zenginler ile fakirler, Avrupa'da halklar uyandı, İstanbul'da Yunanlı ve Müslüman tersane işçileri, maaş almayalı aylar olmuş, grev ilan etmişler kardeşçe, er ya da geç burada da uyanacak halk. O zaman da büyükbaba şunu der: Sağından uyanacaksa hayır dualarımla, tersinden uyanacaksa en iyisi hiç uyanmasın! Konuyu değiştirmişler, kalplerini bozmak istememişler. Ama tekrar buluşmakta, sohbet etmekte anlaşmışlar. Biz Giritliyiz, der

arkadaşı, bunu unutma, sen Müslüman'sın ben de Hıristiyan, geçen gün meydanda şarkıcıyı dinliyordum, rizitiko[3] söylediğini sandım başta, ezgi aynı, ses aynı, ritim aynı, bir tek sözler ayrı, bizi ayıran ne? *Tam olarak bu, yani sözler* demek istemiş büyükbaba ama eski dostluklarının hatırına gülümsemiş ve şunu söylemiş: Sadece domuz eti ayırıyor, şarapla ağır ağır demleniyorum nasıl olsa! Haydi bakalım sağlığımıza, Yeorgis de gülümsemiş. Bunu bilmezler, ama bir daha dost olarak konuşmayacakları malum olur. Gelişme iyidir, bilgi iyidir, bilim iyidir, derdi o zamanlar dedem. Ama bütün insanların eşit olduğunu ve hamalların günün birinde duruma el koyacağını düşünebilmeyi, işte bunu asla kabul edemezdi; dünya insanı, dinde hoşgörülü, mülayim insan, tüccar Hüseyin Kaurzade. Beylerin Halikutislerle, mülk sahiplerinin ayakçılarla eşitleneceğini. Al sana örnek; dükkânında doğudan ve Avrupa'dan nadir çeşitler bulabildiğin Yahudi tüccar Minervos ile Türk Yahudisi ihtiyar tellal Yakos. Buna rağmen, duyguyu mantıkla hizaya getirmekten âcizmiş gibi, ihtiyar Yakos'tan büyük sempatiyle söz eder. Ekmekçiğini kazanmak için neler yapmadı ki zavallı, der, karagöz bile oynattı! Şalvarı, kısa fesi, terlik şeklindeki pabucu, sarı çorabı ve belinde uzun, beyaz yün kuşağıyla dolaşırdı yaz kış. Yaz akşamlarında da çarşafla sahnesini kurardı sosyetik eğlence mekânı "Akteon"da.

Ertesi sene mart ayında, Osmanlı meclisinin ilk toplantısı yapılır, 25 nisanda da bir Rus-Türk savaşı daha patlak verir. 1878 yılı ocak ayında Ruslar karlı Edirne'ye girerken, isyan yine tüm adaya yayılmıştır. Rusların İstanbul'a ilerleyişini durdurma karşılığında bir süre sonra Kıbrıs'ı alacak olan İngiltere, Sultan II. Abdülhamid'i uzlaşmacı olmaya teşvik eder. Ardından Türkiye savaşta mağlup olur, Aya Stefanos Antlaşması imzalanır, Büyükler Berlin'de toplanır. Ekim ayında ise doğrudan sultanın temsilcileri ile devrimciler arasında meşhur "Galaria"da, Meydanın orada, "Halepa Sözleşmesi" imzalanır. Girit meselesi artık kendi yolunu izleyecektir. Girit yarı özerk bir devlettir. Hıristiyan genel vali olarak ilk Aleksandros Karateodoris atanır, birkaç ay sonra da yerini İoannis Fotiadis Bey alır, Sisam Prensi Stefanakis Vogoridis'in damadı, deneyimli bir diplomat, adil, akıllı uslu bir adam. Büyükbaba bunu açıkça itiraf etmez ama "Halepa Sözleşmesi" onu memnun etmiştir. Adanın bir önceki yönetiminden gına gelmiştir. Abdülmecid'in Kırım Savaşı'nın ardından 1856'daki Paris Antlaşması sırasında imzaladığı "Hatt-ı Hümayun"a saygı duymuş ve Hıristiyanların Arkadi'deki *soykırım* diye adlandırdıkları kıyımından sonra çıkan 1868'deki "Organik Yasa"nın gereklerine uymuş olsalarmış, olaylar bu raddeye varmayabilirmiş. Bu kadar kan akmayabilirmiş. "Hatt-ı Hümayun" zamanında on altı yaşındadır, Hıristiyanların çanları ilk kez çalar. Yunancayı resmi dil, Müslüman okullarında bile okutulacak olarak belirleyen "Organik

3. Girit ezgisi. (ç.n.)

Yasa" ilan edildiğindeyse yaşını başını almış bir aile reisidir. İlk başlarda zorlanmıştır, ama anlaması gerekir, anlar da. Dinsel hoşgörü, kişisel özgürlük, şeref ve mülkiyetin korunması! Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa topluluğunun üyesi olmasını kim istemezdi. Şeriat mahkemeleri yerine Avrupa hukukuna göre yargılayacak normal mahkemeler konarak 1856'den itibaren kaldırılmıştı, değil mi? Kelle vergisi kalkmıştı, değil mi? İmparatorluk vatandaşlarının renk, ırk, din ayrımı olmaksızın eşitliği ilan edilmişti, değil mi?

Neoria'nın arkasındaki Kallergon Sokağı'nda yürüdüm biraz. Sola döndüm, denize çıktım, sonra da bildik güzergâhımı izledim. Köpük köpük dalgalar üstüme sıçrıyordu. Yazları öyle bir insan seli olur ki yürümekte zorlanırsın, dediler, rüzgârsızsa hele, soluk alamazsın. Buraya kış günü gelmiş olmakla bir bakıma şanslı sayılırım. Yağmur yağarken yürümekten hoşlandığımı bilirsin, sokakların ıssızlığı beni daha da memnun eder. Acıkmaya başlamıştım. Yemek yemeyi düşündüğüm balık lokantasında masa bulamayacağım korkusuna kapıldım aniden ve haklı çıktım. Kötü havaya rağmen bütün dükkânlar tıklım tıklımdı. Yunanlılar deniz ürünü yemeyi ve zeybek oynamayı fırsat bilir böyle günlerde. Neyse ki meyhanenin birinde yer bulabildim. Karşımda Fener, dalgaların içinde. Bunu düşündüğüm çok oldu. Mısırlı Mehmed Ali, Hanya'daki varlığından geriye bir tek dalgakıranın ve minareyi andıracak şekilde onarılan Venedik Feneri'nin kalacağını hesaplamış mıydı acaba? Garson ısrarla paltoma bakıyordu. Londra'dan, diye yorum yaptı. Nereden anlamıştı? Lafa tuttu beni, önce kötü havayı, sonra yabancıları anlattı, hadi şehirde pek göze batmıyorlar, ama köylere giderseniz Bayım, anlatamam size, ortalık onlarla kaynıyor, zeytinleri toplayan onlar, seralarda toprak kazan onlar, üzüm toplayan, tarlayı süren yine onlar. Ya sizler ne yaparsınız, diye sormak istedim, ama sormadım, beni yanlış anlayacağından korktum. Giritli gözü gördün mü hiç? İnsanın ta içinden geçer. Bana nasıl baktıklarına dikkat ettim, mümkünse içi dışa çıkarmayı, kafamı açmayı, içinde ne var onu görebilmeyi ister gibiler. Çetin bir göz, bazen iyi huylu, bazen de kem, kıskanç.

Körfez kıyısının doğu ucu olan Livieres'ten en batı uçtaki Fırka'ya kadar hemen her gün yürüyorum. İç ve dış liman arasında bir kemer vardı muhtemelen eskiden. O kemerin yakınında da, bir zamanlar mühimmat deposu olan Megalo Arsenali bulunurdu. Büyükbabanın belirttiğine göre Rauf Paşa, Yunan okuluna dönüştürerek bu binaya ikinci bir kat eklemiş, fakat 1897 yangınlarıyla Halidon Caddesi'ndeki belediyenin de yok olmasıyla bir süreliğine belediye binası da olmuş herhalde. Çok sonralarıysa Alman bombardımanının tahribatına uğramış. Restore ettikleri bu yerde bugün, daha önce de yazdığım gibi, "Akdeniz Mimari Merkezi"ni ağırlamayı amaçlıyorlar. Büyükbabamın zamanında Hiones, Venediklilerin döneminde Arsenalia olan Neoria buranın en hâ-

kim yeri. Dış limana ise rıhtım hâkimdi. İtalyan balıkçıların tezgâhlarını kurduğu saçak, yani "Eski Sığırcıklar" yine buralarda olmalıydı. Biraz ötede, Yalı Camii'nin tam karşısında, yolcuların iskelesi vardı. Dün caminin orada durmuştum, minarenin ayakta kalmış tabanı önünde. Eski Şehir'in içinde inşa edilen ikinci camidir bu, bir Hıristiyan kilisesinin temelleri üzerine belki de. Buna, Küçük Hasan Camii de denirmiş. Her caminin mezar avlusu olduğu bilinir. O halde, tanınmış kişiler için burada da küçük bir mezar avlusu olmalıydı. Bir seyahatname yazabileceğimi düşünüyorum, şu başlıkla: Mezarları Aramak. Doymuş toprağa basılması ve inşaat yapılması amacıyla mezar taşlarının hangi belediye kararlarıyla kaldırıldığını araştırmak gibi bir şey. Günümüzde sergi yeri olarak kullanılan cami, minaresiz dahi olsa ayakta kalan tek camidir. Yazları turistler önünde durup fotoğraf çekerler tahminim. Ama poz verirken denizi de arkalarına aldıkları kesin, fotoğrafın fonundaki Fener'in Hanya'dan geçtiklerini yıllar sonra hatırlatması için.

Camiyi ilk ziyaret ettiğimde, saatlerce inceledim, aklım onu tasarlayan Ermeni mimardaydı. Aynı mimarın Selino-Spaniako'da bir cami daha inşa ettiğini bir yerde okudum, tabii ki bugün ayakta değil. Başka? Bu sevimli yapının beni yoracağından eminim, çünkü bunu en ince ayrıntısına kadar betimlemek durumundayım, bunu yaparken de soğuk mimari veya arkeolojik terimlerden uzak durmalıyım. İlk olarak, epey gürültülü olan limanı, minaresiyle renklendirirken hayal etmeliyim. Müezzinin hüznünü hissetmeliyim; şerefenin tepesine çıkmıştır, etkilenerek gözü bir anlığına açık denize dalar, istemeden kayar aklı. Yerdeki halılara, mihraptaki yaldızlı Kuranıkerime, som altın çok ışıklı lambalara ne oldu acaba? İtalyan sanatsever Antonio Malmo'yu, Kuranlar ve sultan fermanlarını kelepir fiyatına satın almak için şehirde dolaşırken hayal edebilecek miyim? Ya büyükannemin gümüş kaplama süslü, fırfırlı servis takımlarından biri, sedefli ayna ve çeyizinin o büyük, süslü mü süslü bakır mangalı, kimlerin eline düştü acaba?

Babamın Hanya Limanı'ndaki yıldız yelinden bahsederken ne demek istediğini nihayet anlayabiliyorum. Nasıl da hayrandı kayıkçılara; dalga bir bakarsın vapur küpeştesini aşar, bir bakarsın su seviyesinde. Yolcuları ve malları almak için demirlerini limanın dışına sarkıtıp vapuru yanaştıracak olanlar, işte o yiğitlermiş. Haftada iki ve hatta üç kez olurmuş bu. O zamanlar delikanlı olan Salis Helidonakis bir yiğitmiş, Stavros Çirigotis de bir yiğit, ekmeklerini bunca emekle kazanan tüm kayıkçılar öyle.

Sana yazarken ve tarif ederken sersem gibiyim, geçmişi içimde bir düzene sokmaya çabalıyorum. Ne için, diyebilirsin. Ne cevap vereceğimi bilemiyorum. Ama mutlaka bir sebebi olmalı. Ortaya çıkarma sabrını gösterirsen, hiçbir gerekçesi olmayanın bile kendini ifşa edeceği an gelir. Haftalık yerel gazete *Mesogios*'ta çıkan, hatta müshasını kenara

ayırdığı 25 mart 1895 tarihli *Alkış değil, sadece gerçek* adlı başyazıyı okurken ne kadar da duygulanmıştır büyükbaba. Gerçek şu ki, 1889'da ortaya çıkan yasadışı duruma, Hıristiyan hizipçiliği yol açtığından, hile ve kanunsuzluğa alışkın "Çarıklılar Partisi", "Yalınayaklar Partisinin" seçimdeki zaferini kesinlikle kabul etmek istememişti. Galip siyasi rakiplerine karşı harekete geçen "Çarıklılar", Girit'in Yunanistan'la birleşmesini talep eden parti kararını 6 mayıs tarihli Genel Kurul'da Girit Meclisi'ne sunmak için Savcı Aristidis Kriaris'i görevlendirirler. Meclis başkanı, Girit Genel Valisi Sartinski Paşa, panik içinde derhal Genel Kurul'u dağıtarak tutuklanmaları emrini çıkartır, ama onlar çabuk davranmış ve çoktan dağlara çekilmişlerdir. Böylece Genel Kurul muhalefetsiz kalır, Sartinski Paşa eylülde istifaya zorlanır, yerine de sultanın yaveri Şakir Paşa getirilir. Şakir Paşa derhal sıkıyönetim ilan eder, üç ay içinde de, 17 aralık tarihli sultan fermanıyla "Halepa Sözleşmesi" süresiz olarak geçersiz sayılır.

Büyükbaba bunların ayrıntısını verirken, önünde bazı notlar veyahut Yunan gazetelerinden sayılar bulunduruyordu belki de, çünkü her ne kadar onu ifade etse de kesinlikle ona ait olamayacak cümleler ve görüşler var. Gerçi büyükbaba çok iyi bir tüccardı, bu bir gerçek. İyi bir tüccar da, özgürlüğün kısıtlandığı rejimde bunalır. Ona göre sıkıyönetim, halkların gelişmesinin ve refahının temeli olan ticarete büyük zarar veriyordu. Şöyle diyor: Hayat dediğin durmadan ilerler, ama kimi zaman can çekişerek ilerler. Şakir Paşa 1891'de gitmiş, yerini Mahmud Paşa almış. *Mesogios*'un başyazarının aynı yılın aralık ayında yazdığı gibi, şu tartışmasızdı; *adamızın egemenliği altında bulunduğu Padişah Hazretleri, saygı duyduğumuz Kral Sultan Abdülhamid Han Efendi, muhterem hükümdar, ırk veya din ayrımı yapmaksızın tüm vatandaşlarına karşı eşit, dürüst ve halk yararına ilkelerden yanadır!* Büyükbaba buna gülüyor. 1891 yılının o aralık ayında bardaktan boşalırcasına yağmur yağıyormuş, ilk karısı ölüm döşeğinde, o yapayalnız, oğulları sağa sola dağılmış, Splanca'daki konağı buz gibi, işçiler hanımlarının başucunda bekliyor, fakirler açlıktan ölüyor, Bengalli ot satan kadınlar da soğuktan zangırdıyordur sokaklarda. *Mahvolduk!* diyordur başyazar. Katliamlar, rutin bir manzaradır. Hıristiyanlar ile Müslümanlar kanlı bıçaklı, fraksiyonlar, Katolas'taki kahvehaneler canilerin yuvasıdır, Suda ve Halepa'daki geniş yollarda yatan kafası kesilmiş insanlar, Kum Kapı'daki mezbahalardan gelen pis koku. Şehir yayılmak, Konsoloslukların malikâneleriyle birleşmek istiyordur, ama orada sümüklü ve aşağılık Kum Kapılı Halikutisler vardır, inlerinden ve samanlıklarından hiç kıpırdamayan.

Ne var ki Girit, sırtını Avrupa'ya dayamıştır. Dönemin kentsoylularının esas talebi, çağdaşlaşmaymış. Yollar açılmalı, topluma yararlı şeyler yapılmalı, başkent güzelleştirilmeliymiş. Hanya Belediyesi'nin gelir-

leri cüzi olsa da, belediye başkanı Kasımzade Mehmed Bey elinden geleni yapıyormuş. İlk yapmaya çalıştığı, Hanya'yı baraka fazlalığından ve Kale Kapısı önündeki izdihamdan arındırmak ve insanları, kaldırımlarda ve pis sokaklarda yürürken yük hayvanlarının ve at arabalarının altında her an ezilme tehlikesiyle burun buruna gelmekten kurtarmak olmuş. Bitmek üzere olan yeni gümrüğün önündeki ahşap barakaları yıkarak doğu rıhtımını temizlemeyi de başarmış, ayrıca vatandaşların bilhassa yazın biraz deniz havası almak amacıyla akşamları çıktıklarında etrafı çevrili şehrin yaydığı kokudan bir nebze kurtulmaları için limanın batı tarafına iskele yapmak da planları arasındaymış. 1892 temmuzunda Arnavut Mencos, buraya dükkân yapılmasını isteyerek ve de surlardaki ilk açıklığın nihayet bu noktada yapılmasını umut ederek Krio Vrisali'deki güneybatı hendeğindeki tüm arazisini beş bin kuruşla birlikte belediyeye bağışlamış.

Bu arada, Sfakia'da olup bitenlerden haberdar olduklarını söylüyor büyükbaba, kan kardeşliği geleneği bir kez daha canlanmış ve derneklerden bir tanesi yine isyana hazırlanan kaptanlar topluyormuş. Bırakalım bakalım nereye varacaklar, diye düşünür, ne bir programları vardır, ne de ortak bir liderde uzlaşabilirler. Bunun üzerine Babıâli, ayaklanmayı etkisiz kılmak için mart 1895'te, aydın insan, on sekiz dil bilen, bir zamanların Sisam prensi, bir numaralı tercüman ve sultanın şahsi dostu Aleksandros Karateodoris Paşa'yı bir iyi niyet gösterisi olarak Mahmud Paşa'nın yerine görevlendirdiğini açıklar. Gazetede okuyunca büyükbabayı duygulandıran şey, aklı başmda yazarın aynı mezhepten olduklarını, hizipçiliğe, kıskançlığa ve acele kararlar vermeye tekrar başlamamaları yönünde uyarması ve onlara öğüt vermesi olmuş. Sabredin, diye nasihat ediyormuş. Gelişmeyi ve refahı arzu eden halkların erdemleri, sebat etmek ve fırsat gözlemektir. Sahiden de bu hepsini yüreklendirir, Karateodoris'in adaya gelişini selamlarlar ve temsilcilerini Genel Kurul'a yollayarak çağrısına karşılık verirler. Yine güneş açmaya başlamıştı, karlar eriyordu, işler iyiye gidiyordu, oğulları işlerinde ilerliyordu, hayatı yeniden başlıyordu! İmparatorluğun buharlı gemisiyle yaptığı unutulmaz yolculuğu hep anımsar; 1895 yılı nisan ayıdır, elli beş yaşlarında olsa da ikinci bir hayat onu beklemektedir, Karateodoris Paşa ve beraberindekileri Kandiye'ye kadar izleyerek, büyükannem ve henüz konuşmaya başlayan ikizlerle birlikte; Aya Minas'ın açılış törenine gider. Defnelerle süslenmiş kilisedeki ayini o da duygulanarak izler, ama, zeki oğlu Hasan'ın gözetiminde yedi yıl önce orada kurduğu pirina yağı fabrikasını tekrar görmektir Paşa'yla gitmesinin asıl sebebi. Bir de genç hanımı, yani babaannemi biraz eğlendirebilmek. Selma Ninem hep anlatırmış yaşadığı o mutlu anları ve bilge ihtiyarının mübarek iyiliğini. Ben küçükken aldı beni, dermiş, duvağımı kaldırdı, gözlerime dikkatlice baktı, ilk karım gibi değilsin, Nur değilsin, ama mis kokulu

bir nergissin, sen beni teselli edecek, ben de seni ipeklerin ve kadifelerin içinde yaşatacağım. Hangi akrabalarının huzuruna örtüsüz çıkmasına müsaade ettiğini ona sorduğundaysa, onu dizlerine oturtmuş, uzun uzun zamanın değiştiğini anlatmış, bir daha yaşmak takmayacaksın evladım, ötekiler ne isterse söylesin, sen benim küçükhanımım, *Bayan* Selma Hanımefendi olacaksın, bunu asla unutma, sen benim için serin sular olacaksın.

Ne var ki, 1895 baharının bereketi uzun sürmez. Bir yandan Karateodoris'in uzaklaştırılması amacıyla Girit komitası kuran Müslümanlar, diğer yandan Asliye Hukuk Mahkemesi Yargıcı Manusos Kunduros'la birlikte dik kafalılıkları yüzünden yitirilen özerkliği inatla geri isteyen Hıristiyanlar. 28 haziranda Karateodoris işlerin daha da kötüye gitmesinden çekinerek Meclis'i feshetmek zorunda kalır. Üç ay sonra da Hanya'ya ulaşan bir haber, aklı başında olanların tedirgin bekleyişini haklı çıkartır. Bıçak ve tüfek kuşanmış silahlı Ermenilerin, *özgürlük veya ölüm* diye bağırarak ve devrimci şarkılar söyleyerek Babıâli'ye yaptıkları kışkırtıcı yürüyüş sonrasında, öfkeli bir kalabalığın İstanbul'un Ermeni mahallelerinde iki gün süreyle katliam yaptığı haberiydi bu. Karateodoris kaybetmişti. Büyükbaba onunla yeni yılın şubat ayı sonlarında Bahçe'deki "Şakir Paşa" salonunda bir baloda karşılaşmış. Dünyada Osmanlı hükümetinden başka, demiştir bir ara Karateodoris, bu kadar çok ve her tarafa yayılmış farklı milleti bir taht etrafında toplama yetenek ve becerisini hiçbir hükümet gösterememiştir, Yıldız Sarayı'nın kapıları herkese açıktır. Büyükbaba kaşları çatık dinlemektedir. Paşa uluslararası durumu anlatırken adadaki gelişmelere karşı duyduğu öfke ve hayal kırıklığını gizlemeye çalışır, Japon liderlere olan hayranlığını, komünist ve anarşistlerin eziyeti altındaki Avrupalılara duyduğu acımayı dile getirir, doğru politikalar sayesinde milliyetçiliğin el altından yönetilebileceğini, imparatorluk halkları arasında Osmanlı bilincinin ağır basacağını ummaktadır. Sonra hayatın zevklerinden konuşmaya başlarlar, Kraliçe Victoria, Çar Nikola, Kayser Wilhelm'le ilgili, onun deyimiyle üst düzey *dedikodulardan*. Paşa'nın dediklerinin bir kısmına büyükbaba da katılır, kimilerine ise katılmaz. Bir hafta önce oğlu Ali'den mektup almıştı, ne mi yazıyordu? İmparatorluk idare, sanayileşme ve eğitim alanlarında Avrupa'nın yüz yıl gerisinde bulunuyor, sultanlar ve paşalar okul yaptırmak yerine kendilerine saraylar yaptırdı, şimdi artık çok geç, bana inanabilirsin baba, XX. yüzyıla geldiğimizde Avrupa'nın haritası değişmiş olacak.

Büyükbaba o gece Karateodoris Paşa'ya iyi geceler dilerken üzüntülüdür üzüntülü olmasına da ama, lüks ile yanılsama başka, paçavra ile acı gerçek başka, diye düşünür, nezaket icabı ona davette bulunur, ilk buharlı gemisini satın alabilmek için çekmeyi düşündüğü bir krediyle ilgili olarak Banker Zarifis'in Babıâli'de nasıl biri olarak tanındığını ne

ölçüde güvenilir olduğunu Paşa'ya bizzat sorabilmeyi de ümit etmektedir bu davetle; büyükbaba pek çok şey düşünür o yağmurlu gecede, sevgili dünyacığında diretir, müsait olduğunda, hava biraz ısınıp ortalık mis gibi koktuğunda, kendilerini köye davet eder. Memnuniyetle, söz verir Paşa, ama mümkün olmaz. Birkaç hafta içinde, Girit'te daha bir yılını doldurmuşken, Yıldız'daki odasına dönüş yolunu tutar. Yerine, Hanya'ya varır varmaz genel af çıkaran Turhan Paşa getirilir. Kim dinler onu? Sil baştan toplantılar, coşku, Hıristiyanların ayaklanması. Giritlilerin haklarını savunan Merkez Kurul Atina'da yeniden kurulur. Sonuç mu? 1896 mayısında tüm adada kıyımlar, yangınlar ve mezalimler. Büyük güçler asayişi sağlamak üzere bir kez daha harekete geçer. Derken yavaş yavaş sular durulur, eylülün 16'sında yeni Genel Vali Georgios Veroviç Paşa gelmiştir. İki tarafın suçlarını da affeder, 1 ekim tarihli bildirisiyle de herkesin bu vatanın evladı ve bu hükümdarın vatandaşı olduğunu hissetmesi çağrısında bulunur. Hayvan hırsızlarınaysa çalıntıları on beş gün içinde sahiplerine iade etmeleri gerektiğini tebliğ eder. Tüm çilekeşler, tek tek kendi Tanrısına dua etmektedir, memleketin başka karışıklık görmemesi için.

5

Aziz Yanni günüydü

Eleonora Noel ağacını bozdu, süsleri karton kutulara yerleştirdi, bütün tebrik kartlarını âdeta cinnetle yırttı. Sonra da, koltukta otururken nefesini dinlemeye başladı, daldı gitti. Duvardaki saate baktı. Neden hâlâ evde oturup işe gitmediğini sordu kendine.

Aynı sıralarda Panaris, kız kardeşinin çoktan hastanede olması gerektiğini düşünüyordu. Aile mezarının neden o durumda olduğunu sormak için akşam mutlaka onu arayacaktı; bildiği kadarıyla, kandili yanık tutması ve kabir etrafındaki parteri sürekli yenilemesi için birine para veriyorlardı. Ama dün, mutlak bir terk edilişle karşılaşmıştı. Servilerin altında durdu, öfke içindeydi, iliklerine kadar ıslandı. Öğle vakti kardeşinin kapısını çaldı, evde yoktu, sonra unutuverdi, akşam her zamanki barda arkadaşlarla buluştu, öfkesi artık dinmişti. Yine de tam olarak ne olduğunu ona sormak isterdi, sırf meraktan. Kız kardeşinde onu rahatsız eden çok şey vardı, ama en çok cimriliğine sinir oluyordu. *Mozoleyi* sırf tutumluluktan bakımsızlığa terk etmiş olabileceğini düşünüyordu, bu da ailenin saygınlığını sürdürme konusundaki ısrarına ters düşüyordu elbette.

Genellikle, kanepeye yarı uzanıp, gözlerini kapatıyor, temasını hayal etmeye başlıyordu. Ancak bu tema, çok geçmeden yerini koyu bir siyaha bırakırdı. Sonra o siyah açılır, aynı tarzın hâkim olduğu oda yavaş yavaş seçilirdi. Odada yaşayan kişinin, görüş alanından geçmeden etrafta dolaştığı hissi, nefesini daraltırdı. Derken yanakları yaralı kadının yüzü çıkardı yine ortaya, aynen dünkü gibi, yayılan ve deride değişik şekiller alan yaralardı bunlar, deriden koparak sonsuzlukta parlak lekeler gibi büyüyen şekiller. Sonra mı? Altüst olmuş gözlerini açar, dakikalarca boşluğa bakardı, daha doğrusu, üzerine koyu kırmızı kadife örtü serilmiş bir masada duran kurumuş narların resmedildiği eski bir tabloya dikerdi gözünü. Sonra da odaya döndüğünde, kafasında hep aynı soru olurdu: bir resim tablosundaki kumaşların dokusu ve kalitesi nasıl tescil edilir? Aralanmış pencereden denizin uğultusu gelirdi. Artık alışmıştı, aile tablosundaki masa örtüsüyle ilgili soruya hiç takılmazdı. Çalışma vakti gelmişti artık.

Masaya oturdu, açık bilgisayarın başına geçti. 824 civarları. Endülüs'ten Kurtubalı Ebu Hafz Ömer, iç kavgalar ve çarpışmalardan sonra, halkını toplayıp başka bir memleket aramak zorunda kalır. On bin insan Akdeniz'in sularında seyreder. Yeni doğan bir bebek ağlar, annenin biri kızının ölümüne dövünür, âşık bir erkek mehtapsız, kara denize bakar ümitsizlikle. Fareler, hep olduğu gibi, ambarda una bulanmıştır. Mısır'a varırlar, İskenderiye'ye ayak basarlar, Halife Memun tarafından kovulurlar, kök salacak yer arayan yurtsuzlar en nihayetinde Girit'e varırlar! Arapların bu yaptığı dolaşıp durma değil de, iyi örgütlenmiş bir savaş harekâtı mıdır yoksa? Ne de olsa, Bizanslı Girit o devirde karşı koyacak durumda değildir. Böylece denizlerin belası Girit Arap Emirliği, yaklaşık yüz kırk yıllığına kurulmuş olur. Araplara karşı savaşan Nikiforos Fokas yanına büyük bir güç alarak temmuzda adaya gelir ve Handakas'ı karadan ve denizden kuşatır. Derken kış gelir. Yağmurlar, soğuk, açlık. O ise pes etmez. Kuşatma makineleriyle, koçbaşlarıyla, mancınıklarla, ateş toplarıyla. Şu bu derken başarır. Katliam ve şehrin yağmalanması bunu izler. Zaferini çok sayıdaki esirle süsler. Aralarında Emir Abdülaziz de vardır, oğullarıyla birlikte. *Araplaşmış* adayıysa, hiç unutmaz. Eski muharipleri oraya yerleşmeye teşvik eder. Başka vilayetlerden de koloni sakinleri yollar. Ermiş *Tövbekâr* Nikon'u da onlarla birlikte.

Paragrafı tekrar okudu, şöyle bir ikirciklendi, çöp kutusuna atacak oldu. Fikirlerini görüntüye dönüştürebilecek miydi acaba? Solunda aralanmış pencere, dışarıdaysa deniz, bugün de şiddetli bir kuzey rüzgârı var. Sağında, uzun dar koridora açılan odanın kapısı. Kapıyı açsaydı babasının sabah horlamasını duyardı yine, can çekişme hırıltısı gibi bir şey, fon müziği olarak bu horlamanın eşlik ettiği nice uykusuz gece. İstediğini yazabilir, yazdığının ekrandaki hareketini izleyebilirdi, fakat onu kâğıda dökülmüş, hareketsiz ve geri alınamaz biçimde gördüğünde, buz kesilirdi. Duygu ve düşüncelerinin bu bükülüşünün zor cümlelerle ve aksak kelimelerle ne ilgisi olabilirdi? Şairlere hayranlığı da bu yüzden. Tabii ki gerçek şairlere. Ne dedikleri hiç umurunda değildi, ne derlerse desinler, yeter ki söylesinler, kelimenin cümle içinde hem başkaldırdığını, hem de cümlenin derin anlamı karşısında alçakgönüllülükle boyun eğdiğini görmesi yeterdi.

Sıradan bir insan olmaya çalışmıştı, öyle değil mi? Ne olmuş sanki? Gerçekten sıradan olan insan, sıradan olmaya çalışmaz. Etrafındaki diğer insanları merakla ve heyecanla gözlemlemez. Kendine yetiyordur. Kuşkuya düşmez, sapmaktan korkmaz, kendini rahat hisseder. Ve en önemlisi: gerçekten sıradan olan insan, farklı olduğuna inanır. Sinirlenerek yerinden kalktı, kitaplığın önünde bir süre durdu. Ama masaya dönmedi, yine kanepeye uzandı. Venedikliler sonra nasıl mı gelir Girit'e? Dördüncü Haçlı Seferi sırasında. Beyinsiz bir prens, devrik baba-

sının tahtını tekrar ele geçirebilmek için onu İtalyan bir markiye hediye edeceğini vaat eder. Haçlılar imparatorluğun başkentine girer, her şeyi viraneye çevirir ve aralarında paylaşır, beyinsiz ile devrik babasına da dilencilikten başka çare kalmaz. Denize açılıp hediyesini teslim almak artık markinin hakkıdır. Ama Girit, Rum efendilerine (ta Bizans yıllarından kalma, savunmasını takviye amacıyla adaya gönderilen soylu aileler) aittir. Teslim almak için onu önce işgal etmesi gerekir. Lakin, markinin kafasında başka dertler de vardır. İşte o zaman, Venedik Cumhuriyeti'nden Enrico Dandolo, bin gümüş markla onun aklını çeler. Alım satım 12 ağustos 1204'te Edirne'de gizlice imzalanır. Kâğıtta gezinen tüy kalemi, bakışlar, gıcırtılar.

Yeni takvimle mi eskisiyle mi? diye merak eder yine Panaris. Bunu tabii ki belirtmelidir. Velhasıl Marki Bonifacio di Monferratto bin gümüş mark veya beş bin duka altını veya yetmiş beş bin altın frank alır! Ancak meblağın son derece cüzi olduğunda herkes hemfikirdir. Bu arada Cenevizli korsan reisi, Malta kontu Enrico Pescatore de oyuna katılır. Söylenenlere göre, yirmi dört gemiyle adayı işgal eder. İşgali nasıl başarır? İki yıla kalmadan Handakas'ın, Sitia'nın ve Resmo'nun beyi olur çıkar. Hâkimiyetini pekiştirmek için de on dört ufak kale yaptırır. Taht şimdi de kaparozcuyu kapı dışarı etmek zorundadır. Fakat Cenevizliler başından beri yanındadır maceraperestin. Hıristiyanlar arası çatışma işte o anda başlar! İrili ufaklı muharebeler. Cenevizliler 1212'de Venediklilerle anlaşmaya varır. Elli yıl sonra yeniden gelecekler, yüzyılın sonuna doğru ise kesin olarak geri çekileceklerdir. *Girit Krallığı*'nda tek egemen, *Venedik Cumhuriyeti*'dir artık. Tanrıça Tihe insanı evinden de, yurdundan da, dininden de koparabilir. Zamanından, asla. Venedikli, ta Antikçağ'da verimli Girit toprağına kardeş kavgasının tohumunu ekmiş ve büyütmüştür. İrili ufaklı isyanlar. Açlık, angaryalar, kürek cezaları. Ve didişme. Soy başları, Rum efendiler, beyzadeler, hacıağalar. Kavimler, familyalar. Ayostefanitisler, Melissinoslar, Skordilisler, Hortacisler, Psaromilingoslar, Kallergisler, Varuhaslar, Gavalaslar, Litinoslar, Vlastoslar. *Venedikli vız gelir, siz tırs gidersiniz!* Beyleri hakkında bunu fısıldaşırmış halk. Ve dua ederlermiş: *Yağdır Mevlam, Venedik'e. Katranla ateş yağdır.* Venediklilerin Yunanistan'daki bütün kolonileri arasında bir tek Girit'te özel işkence yerleri varmış, 1260'tan beri.

Önce kızgın katran damlatırlarmış işkence çekenin avucuna, özel bir kerpetenle de burnunun kemiğini sıkarlarmış. Sonra sıra falakadaymış; tövbekâr olmayanın ayak tabanlarını saran kayışlı bir silindir. Yöntemli bir şekilde başlayan sıkma işlemi parmaklar kırılana dek sürermiş. Tutuklu falakaya dayanırsa at cezası devreye sokulurmuş, çarmıh şeklinde iki direkmiş bu. Çarmıhın köşesindeki boşluk, çarmıha gerilenin işlediği suçun büyüklüğüne göre ayarlanırmış. Diyelim ki,

çarmıha da dayandı, o zaman ne mi yapılırmış? Onu demir kazığa götürürlermiş. Kolları arkada bağlı bir şekilde, tavana tutturulan bir bocurgata asarlarmış. Asılıyken onu indirip kaldırırlarmış, katrana batırılmış tahta bir çiviyi ayak tırnaklarının etine geçirirlermiş. Derken, meşhur gece ayininin sırası gelirmiş. Bocurgata asılan, acıdan bayılmış bir halde gözlerini yumduğunda, bedenini ipin yardımıyla ileri geri sallarlar ve işkencelerin kraliçesi, çiçek demetini uygulamak için onu uyandırırlarmış. İşkenceyi yöneten, yani günahtan arındıran kişi, ete biraz çim, yani kızgın katran dök diye emredermiş, bana bir demet de gül kopar, yani tırnaklarını sök, biraz da sümbül çekti canım, yani onu kırbaçla. Kırbaç da illa ki çivili olmalıymış. Asılan kişi can vermeye hazır gözüktüğünde, günahtan arındıran cellada seslenirmiş: Yünü daha yavaş eğir. Tutuklu ruhunu teslim ederken, günahtan arındıran rahatlayarak haykırırmış: Kötü eylem sona ermiştir, eylem kutsal ve mübarektir.

Günah çıkaran işkencecinin sesine, celladın hırıltısına ve işkence çekenin inlemesine, Carlo Gezualdo madrigallerinin eşlik edebileceğini, bugün ilk kez düşündü Panaris ve fikir olarak da hoşuna gitti. *Haniya'yı* konaklar, meydanlar, tiyatrolar, kiliseler, zenginlikler, tüylü aristokrasiyle bir düşünsene. Çevirdiğini sandığı filmin yazıları akıyordu artık.

Kızım hatırlardı, her gün, gün boyu pek çok kez hatırlardı. Ona karşı hissettiklerini tarif edemese de bazen şefkatle hatırlardı, ancak, bunun her ebeveynin çocuğuna karşı duyduğu şefkat olduğunu varsayardı, bazen de tamamen mekanik, hiçbir şey hissetmeden, özellikle de bir şey yaparken hayal bile edemeden, sanki kızının bedeni yoktu, bir tek fikir olarak vardı, karşısında, kitaplığının rafında gülen bir yüz. Yerinden kalktı, sigara yaktı, yine uzandı. Hatırladın, diye haykırmıştı dün ona telefon ettiğinde. Ve babasını şaşırtmıştı. Bu duygu pek uzun sürmemişti ama. Bir süre sonra kızı tekrar aklına geldiğinde yine aynı şekilde düşündü aynen şimdi düşündüğü gibi, ilgisizce, ona eziyet eden şeyse aslında çıkmazıydı. Kâh bulanık bir hendek, kâh Arnavut bir usta tarafından yapılmış bir duvar olarak hayal ettiği bir çıkmaz.

Sigarasını yanındaki gümüş tablada söndürdü, kanepeden fırladı, oval sehpaya çarptı, masanın başına geçti, bir parça kâğıda aceleyle not etti: Girit taşlarını bul ve araştır. Kalbi hızla çarpıyordu, taş konulu bir belgesel çekebilirdi. Yer isimleri üzerine üzerine geliyordu, karşısında Falasarna'yı gördü, Buçunaria'yı, Combomilos'u, Stavros'taki taş ocaklarını, derbentlerdeki taş damarlarını, ayak basılmamış dağ zirvelerini, Gingilos'u, Votonas'ı, Volakia'yı, Psilafi'yi, Kefala'yı, Kaloros'u, Troharis'i, Melindau'yu, Pahnes'i. Kumtaşı, alçıtaşı, kireçtaşı, sabuntaşı, granit, kayaç, damlataş, mermer, *dedi mermere altın.* Camın önünde durdu bir süre, açık denizin ötesinde üç direkli bir yelkenlinin battığını sandı, Karyotakis'in dörtlüsünü mırıldandı, *denizin ötesinden gelen ye-*

şiil, kurşuni ve lacivert dalgaları kral kuzey rüzgârı getirir, kayaları tokatlar, kumsalı tokatlar o dalgalar. Masaya oturdu, dosya içeriğinde tırnak içindeki başlık dikkatini çekti, tam olarak ne yazıyordu? Ayrıca kendi fikri miydi yoksa yazarın birinden kopya mı edilmişti?

Haziran 1815'te, ayın 17'sini 18'ine bağlayan o gecede *eğer* yağmur yağmamış olsaydı, Avrupa'nın geleceğinin farklı olacağı şüphe götürmez bir gerçektir! Napolyon'un topçusu ıslak toprakta hareket ederken gecikmeyecekti, bu gecikme Prusyalıların savaş alanına zamanında ulaşmasına yol açmayacaktı. Demek Waterloo Austerlich'e varana kadar, Tanrı'nın inayeti için biraz yağmur gerekmişti sadece!

Bu kadar saf olması garibine gitmişti; Victor Hugo'nun *eğer* lafını daha bir yıl önce nasıl da büyük bir bilgelik olarak görebilmişti? Varsayım mantığına dayanarak Avrupa'daki tüm büyük anlara farklı bakacağı düşüncesiyle heyecandan adeta sabukladığını anımsadı: *Eğer* Büyük İskender bir ayyaş olmasaydı, *eğer* Spartacus yenik düşmeseydi, *eğer* Büyük Konstantinos gökyüzünde *Bununla Fethedeceksin'i* görmeye karar vermeseydi, *eğer* Kolomb'un Hindistan'a giden başka bir güzergâh arama gibi bir saplantısı olmasaydı, bugün hayatımız nasıl olacaktı? Nikiforos Fokas *eğer* onu Araplardan geri almasaydı nasıl bir Girit olacaktı? *Eğer* asırlar sonra bir İngiliz mandası olsaydı veya...

Bu paragrafı da çöp kutusuna göndermeye hazırlanırken, bir ilkokul sözdizim kitabına başvurup şart kiplerine bakmanın iyi olacağını düşündü. Belki yeğeninin sözdizim kitabını ödünç alabilirdi. Ona bir şekilde yaklaşmasına da vesile olurdu, Virginia'yla iyi geçinmeyi gerçekten istiyordu, ama o, o kadar uzaktı ki, son aylarda her karşılaştıklarında aniden büyümüş gibi gelmişti gözüne, o da ona bakarken, bir şeyler keşfetmeye çalışır gibiydi, dayına dikkatlice bakarsan dediklerimizin doğru olduğunu göreceksin demişlerdi sanki. Gerçi arkasından konuşulduğunu bilirdi, bunların bazısını da tahmin ediyordu. Bir diploma bile alamadan on sekizinden otuzuna kadar okuduğunu, beş yıl boyunca Amerika'da kayıplara karıştığını, oralarda *hastalandığını* ve kız kardeşi onu Avrupa'ya geri getirince İsviçre'de bir psikiyatri kliniğinde bir yıl kaldığını, kendine geldiğini ama yine de bazı izler kaldığını, arkadaşı olmadığını veya çok arkadaşı olduğunu, eşittir hiç, bir travestiyle arkadaşlık ettiğini, sahil yolundaki barlarda sabahladığını, kâh Kolimbari'ye giden yolda, kâh Georgiupoli'ye giderken defalarca trafik cezası yediğini. Ve daha niceleri. Kollarındaki kelepçeler, özel nasihatlerden oluşan bir zincir. Çiftçilikle, kocası gibi diyelim, kazma işiyle uğraşmasını öğütleyen kız kardeşi aslında haklı olabilirdi. Ayağa kalktı, aralanmış pencerenin önünde durdu biraz, sonra kapattı. Tam perdeyi çekerken vazgeçti, geri çekti. Karşıdaki dar kaldırımda bir adam gördü, karla karışık yağmurun altında, asfaltı uçurumdan ayıran taş duvarın yanında duruyordu ve yüzü eve dönüktü. Biraz ısrar etse belki de

göz göze geleceklerdi. Kendi meselelerine dalmış masasına döndü. Geçen yılki gibi, tıpatıp aynı. Aynı teraneyi bir daha okuyarak gününü harcamanın anlamsız olduğunu düşündü. Geçen yılın tüm notlarını çöp kutusuna götürdü, *sil*'e tıkladı. Rahat bir nefes aldı. Kısa bir tereddüt yaşadı, dışarı çıkıp biraz yürüse miydi? Dünkü notlarını aradı.

Adadaki Ortodoks nüfus, açlık, kovulmalar ve salgınlar yüzünden sersefil yaşıyordur. Bundan aşağısı yoktur. İşte o zaman, XVI. yüzyılın sonlarına doğru, adadaki edebi gelişmenin başlamasından elli yıl kadar önce, Batı Girit'te Venediklilere karşı son direniş olarak akıllarda kalan büyük bir devrim gerçekleşmiştir. Soy başı Georgios Kantanoleos'un devrimidir bu. Aslen Skordilisler'den, haysiyetli, sözü açık, imanı sarsılmaz bir insanmış. Fakirlere yardım eder, yetimleri korurmuş. Selino ve Kisamos'taki yaşı geçkinler, düğününde düzenlediği eğlenceyi duygulanarak yâd ederlermiş. Üç yüz kişi hazır bulunmuş, eşi dostu herkes aynı gümüş kadehten şarap içmiş. Arması; ayakta duran taçlı bir aslan. Büyük büyükbabasına "baltacı" anlamına gelen Çekuras derlermiş, çünkü mayası demirdenmiş ve Venedik egemenliğini bıçak sırtında Haniya'ya götürmüş. Gammazlanmış, Venedikliler onu uykuda yakalayıp asmışlar. Büyükbabasının da kaderi aynıymış, babasının da. İki oğlu varmış, Dimitrios ve Petros. İkinci doğan Dimitrios yakın komşusu soy başı Nikolaos Spaniakos'un kızıyla evliymiş. İlk doğan Petros Kıbrıs'tan henüz dönmüş, yirmi yedi yaşında ve bekârmış, koskocaman köpeği Zagar onun ayrılmaz yoldaşıymış. Yapılı delikanlı, isabetli okçu, şair bozuntusuymuş. Bakar mısın: *Yüksek dallı yaseminim, Haniya'nın Gülü, güzelliğinin parıltısı Venedik'e de yansıdı!*

Bay Georgios Kantanoleos tüm soy başlarına gönderdiği bir mektupla, karar almak üzere bir araya gelme çağrısı yapıyordu. Toplu bir harekete ihtiyaç var, diyordu. Hayvanlar gibi can vermemek için hayatımızı ve onurumuzu savunma ihtiyacı. Doğru bir görüşe varma ihtiyacı. Davetine Vlastoslar, Skordilisler, Pateroslar, Papadopuloslar, Zappisler, Musuroslar, Fotinoslar, Psaromilingoslar yanıt verdi. Aynı dönemde Sir Francesco Da Molin de yaşıyordur Haniya'da; Ortodoks Evdokia Skordili'yle evlidir ve en zengin Frank beylerinden biridir. Kızı da, on sekiz yaşındaki, güzeller güzeli, müzikle beslenmiş ve hayırsever biricik Sofia. Arması bir yel değirmeni, üzerinde de gücünü beyan eden Latince bir yazı: *circumago, non flecto*, dönerim ama yılmam! Bir yazısı daha vardır ve üstündeki vecize: *Omnia mundi fumus et umbra*; dünyadaki her şey duman ve gölge.

Sahne: Sofia babasının koluna girmiştir ve taş döşemeli dar bir sokakta yürürler. Birdenbire sıska bir köpek ayaklarına dolanır. Az ötede dilencinin teki yalvarır. Uzaktan ağıtlar duyulur. Küçük bir evin kapısındaki tokmağı vuracaklardır. Kapı açılır, içeri geçerler. İç mekân: solgun, saçı başı dağınık bir kadın bir kerevete uzanmıştır. Evin erkeği za-

yıf, temiz ama yıpranmış giysiler içinde ve umutsuzdur. Mobilyalar az ve gösterişsiz. Yerde oturan beş yaşında bir erkek çocuğu, soylu hanım Sofia ve babasını izler meraklı gözlerle. Sofia tatlı bir ses tonuyla ve şefkatle konuşur. Hasta anneye her şekilde yardım edeceğine, aileye katkıda bulunacağına söz verir. Fakir giyimli adam önünde eğilerek teşekkür eder, hasta kadın gözlerini yumar, minnet yaşları akar yanaklarından.

Buraya diyalog koymalı, diye düşündü. Yoksa gerek yok mu? Yalnızca dudak hareketleri, nefesler, hasta kadının elleri, yaralı bir kuşun kanatları, çocuğun sümüğü, adamın iç çekişi ve uygun fon müziği. Sofia'nın bir Hıristiyan'a yakışır görülmesi için, aynı sahne varyasyonlarla iki üç kez tekrarlanabilir. Dediklerine göre, konağının depolarını açıp ekmek, pirinç, yağ ve ilaç dağıtması için babasını ikna etmiş. Tedavi etmesi için hastalara doktor, teselli etmesi için umutsuzlara papaz göndermiş. Herkes onun ardından hayranlıkla fısıldaşırmış: yeryüzünde bir melek. Ailesinin namı Venedik'teki düklük sarayının salon ve odalarına kadar ulaşmış.

Sanki bir şeyden rahatsız olmuş gibi aniden yerinden kalktı. Dünkü yazdıklarından memnun kaldığını söyleyemezdi. Tekrar pencereye yaklaşırken, kaldırımda duran yabancı geldi aklına, şüphesi yoktu aynı siluet dün de, aynı noktada duruyordu ve denizi izliyordu, ancak az evvel, eve kışkırtıcı biçimde, dikkat çekmek istercesine baktığını hissetmişti. Meçhul adam artık orada değildi. Sokağa daha iyi bakmak için camı açtı. Kendini dış etkilere nasıl bu kadar kaptırabiliyordu? Ne istiyordu? Sokaktan geçen birinin evi izlediğini kanıtlamayı mı? Ayrıca niye izlesin ki? Camı tekrar kapadı ve bilgisayara döndü. Muhteşem bir film olabilirdi, fakat onun açısından maalesef aynı şey söz konusu değildi; bunu çok iyi biliyordu, aynı hikâyeyi değişik varyasyonlarla yazacaktı sonra da eli kolu bağlı, onunla iftihar etmekle yetinecekti, ta ki ondan sıkılacağı ana kadar, çünkü başka bir *fikre* kapılmış olacaktı. Son on yıldır hayatı bundan ibaretti. Kendini kaptırdığı ve anlatmaya karar verdiğinde aşılmaz zorluklarıyla onu dize getiren *fikirlerden* sayısız sinopsisler.

Boş yere beslediği yönetmen olma ümidinden vazgeçmeyi sıklıkla düşünmüştü; halbuki daha ortaokul yıllarında kendini sırf görüntülerle ifade edebiliyordu. Ama o zaman anaları hayattaydı; seni çeken şey Panarisim, senin istediğin şey, en iyisi o olacaktır, başkasının senin yerine karar vermesine de asla izin verme. *Words, Words, Words...* Panaris ihtiyaç duyduğunda, sesini gerektiği kadar yükseltmemişti anası. Bir üniversite diplomasına mutlaka ihtiyacın var, her ne olursan ol, diploma senin için bir zırh olacaktır, haydi bakalım, babanın hatırını kırma da tıp için sınava gir, nasılsa en yüksek notlar sende, o kadar iyi olmayan Eleonora girecek de sen mi girmeyeceksin? Onu ikna etmişti. Ele-

onora yirminci sırada kazandı, o ise kompozisyon yüzünden, son sıralardan dişçiliğe girdi. Ne olmuş yani? Az mı? demişti yine anası. Babası bile heyecanlanmıştı. Hem dişçilikte çok ekmek var, sanki ekmekten yoksundular, tam tamına buydu yaralayan Panaris'i. Panaris! Okuldaki öğretmenler, hatta filologlar bile adının anlamını sormayı hiç ihmal etmezlerdi. İsminin anlamını, ruh haline ve soruyu yönelten kişiye karşı hissettiklerine göre, bazen ciddiyetle bazen de ironiyle açıklardı; Girit'in Roma boyunduruğuna girmemesi için Knossoslu Lastenis'le birlikte savaşan Kidon generalinin adının Panaris olduğunu söylerdi, ne var ki Girit, doğal olarak ve çok şükür ki, boyunduruk altına girmişti. Niye çok şükür? Bunu soracaklarını bildiği için cevabı da hazırdı. Çünkü tarihin de dediği gibi, Giritliler Romalılara esir olunca birbirleriyle yiyişmeyi kesmişlerdir ve ada büyük bir gelişme yaşamıştır. Gelişme var, ancak medeniyet yok, diye düşündü uzun yıllar sonra.

Çok sevdiği başka bir fikri aklına geldi, kısa metrajlı muhteşem bir film olabilirdi, her şeyi hayal etmişti, yüzleri hangi açıdan çekeceğini, dansözlerin ayaklarına nasıl zum yapacağını, lircinin görüntüsünde ne kadar duracağını, dışarıda mehtapsız bir gece, içeride Türk'ün kahkahası. Kadınların yanaklarından akan ter, gözlerindeki korku. Mekanik hareketlerle arşivinde aradı, çöp kutusuna atmamış mıydı az önce, onca diğer fikirle birlikte? Üzülmedi ama, aletteki hard disk başka, kafamın içindeki başka, diye düşündü, tıkladı ve onu başlığıyla buldu; *Nohutların üstünde oynamak*. Ürkmüş kadınlar ayağı kayarak yere düşünce iç elbiseleri gözükür. Hafif sarhoşlaşmış ağa, saf ipekten divanda uzanırken kahkahalarla güler. Bahtsız kadınlar da kendi hallerine. Bir tek lirci Todoromanolis gülmez. Odadaki eğlence biter bitmez, pusu kurup ağayı öldürür. Saklanmak için koşar, hızla koşarken pabucu çıkar, onu pabucundan tanıyan Türkler, karısını ve çocuklarını esir alırlar, Hanya'daki Fırka'ya kapatırlar. Hemen emir çıkartırlar: Teslim olmazsan sülaleni kılıçtan geçiririz. Anında teslim olur, kellesini uçururlar. Ondan beri Hanya'da tek Todorakis bile yoktur, lirci Todoromanolis'e benzemekle iftihar etmeyen.

Kızını düşündü yine. Hüzünle Chicago'da karla kaplı bir parkta hayal etti. Ne kadar çok isterdi karın üstünde ayak izleri bırakarak onunla birlikte yürümeyi. Ve Marion'un yanan şöminenin karşısında onları beklediğini bilmeyi. Köpek de küçük halının üzerinde horluyor olacaktı. Siyaset ekonomisi okumak için Boston'a *firar* etmişti, otostopla, trenle, nehir gemisiyle, kaçışını kafasında canlandırabiliyordu, elinde diploması olmadan Hanya'da bir daha gözükemezdi. Daskaloyanni Caddesi'ndeki gayrimenkuller o kutsal diploma uğruna uçup gitmişti, partideki yerim seni bekliyor, diye yazardı babası, Hanya'ya asla ve asla dönmeyecekti, ve Arizona'yı kat edecekti, eyaletin birinden ötekine, bunu ilk o zaman düşünmüştü, kendi hayatı da *nohutların üzerinde*

oynamaktı, korkmuş ve korkusuna gülmeye hep hazır, düşmeye ve kalkmaya ve devam etmeye, hep gülerek ve hep bir ağanın tehdidiyle, sonra Marion'u tanıdı, kamptaki karavan, Pasifik'teki dalgalar, kim demiş mutluluk için doğduğumuzu? Hatırlamak istemezdi, yalnızca gözyaşı ve karanlık. O burada, Marion ise hali vakti yerinde anne babasının yanında, kızlarıyla birlikte Chicago'da. İsyan bastırılmış, kabanlarındaki delikler yamanmıştı.

Sevgili kardeşim, senin için Ateş Ülkesi'ne bile giderim! Eleonora ağlayarak analarının son saatlerini anlatıyordu; anne feci ağrılarla ıstırap çekti, kanser her tarafını sarmıştı ve senden başka bir şey yoktu aklında, onu arayıp bulmalısın, derdi bana, o senin öteki yarındır, onu Alaska'da bile aramalısın, seni Alaska'da bir *altın avcısı* olarak hayal ederdi, baba da rica ediyor, yalan söylemiş olman önemsizmiş, bir zamanlar o da gençmiş, öyle dememi istedi, Marion ve ufaklık da seninle gelebilirmiş, şayet arzu ederse. Panaris ifadesiz bir yüzle dinliyordu. Aylar sonra Marion'u aradığında, onlarla birlikte gitmeyi kabul etmediğini öğrenmiş Eleonora, telefon ediyor ve senin haberlerini alıyor, seninle ilgileniyor ama seninle yaşamak istemiyormuş, aranızda olanları bilemiyorum, bildiğim şu, seni gelip almamı bana haber veren o oldu. Onunla konuşması, ona kalbini açması için yalvarıyordu Eleonora. O sırada hafif hafif kendine gelmeye başlamıştı, ama ona asla kalbini açmayacaktı. Ne de babasıyla konuşabilecekti.

O zaman, yirmi yıl önce, zehirden tamamen arındığında ve Kriaras olmaktan ziyade Fumis olarak şehirde dolaşmaya başladığında, politikaya atılmak bile geçmişti aklından, anne tarafının *havasını* hayli gururlanarak düşünüyordu, Eleonora'yla yaptıkları nadir ciddi sohbetlerinin birinde ona da söylemişti hatta, Yunanistan Parlamentosu'nda ailelerine ait bir sandalyenin hep bulunduğunu, yasal olarak onlara ait olduğunu. Eleonora ise, ayakları yere basan biri olmasına rağmen, kardeşinin iddiasına gülmemişti bile, belki de tam tamına bu iddiaydı aralarındaki bağ, ikiz olduklarının işareti, iyi ki ikimiz de kendi plasentamızdaymışız, derdi bazen Eleonora gülerek, dış görünüşleri hiç benzeşmezdi, ne yüz hatları ne de tavırları, ancak söz konusu Hanya olduğunda, ikisi de sahiplenerek konuşurdu, Akis bunda haklıydı, sen elbette bunu anlayamazsın, demişti bir keresinde, bulunduğun yerden göremezsin, kız kardeşin de öyle, Hanya'dan bahsederken çiftliğinizmiş gibi bahsediyorsunuz, o sizin şehriniz, atalarınızın şehri, atalardan bahsederken de, dededen dedeye uzanan sıranızı kastedersiniz, size göre Hanya, hak edilen doğum yeri değil, arsalar ve binalardır, ailelerinizin, özellikle de annenizin önemli rolünün olduğu bir şehirdeki malvarlıklarıdır. Yanılıyor muyum yoksa? Akis gülümsemişti, güya dostane bir şekilde. Aynen dediğin gibi, demişti Panaris gülümsemeye karşılık vererek, fakat içinden epey alınmıştı. Bu bizden nefret ediyor, diye düşün-

müştü. Ve ilk kez kız kardeşinin acısını paylaşmıştı. Nasıl evlenebilmişti onunla? Sevgili kız kardeşi, *nereden çıktığı belli olmayan* bu beyefendiye varacak kadar çok mu yürümüştü?

Evin bodrum katında elyazmaları, kitaplar, yazılı defterler, tam veya yarım kalmış öyküler vardı, bu kadar çok, bu kadar çeşitli malzemenin tasnifi ve arşivlenmesi için ne bir ne iki, üç ömür bile yetmezdi. Eleonora, büyük bir bölümünün "Milli Kütüphane"ye verilmesi görüşündeydi, ancak bu şekilde korunabileceklerini iddia ediyordu. Panaris her ne kadar tepki gösterse de, eninde sonunda bu fikre boyun eğeceğinin farkındaydı, ama böyle bile olsa, ilk tasnifi önce kendisi yapmalıydı, zaten amacı ve hedefi de buydu, her zaman, hayatının çalkantılı ve başkalarına göre karanlık dönemlerinde, baba evindeki bodrumun, kolileri ve eğrilmiş raflarıyla onu beklediğini bilirdi, aile kaosunu düzene sokabilmek ve şarap mahzeninin yanı başında, tabii ki değerini bilebilenlerce, nadir ve paha biçilmez olan küflenmiş kâğıtları, broşürleri, gazeteleri, bildirileri, davetiyeleri kemiren fareleri korkutabilmek dışında bir hedefi olmadığını ta içinde hissederdi. Panaris sık sık hayal ederdi; büyük büyükbabası Diomidis Fumis'in 1860'larda, Berlin kitapçılarında dolaşmalarını, Orta Avrupa'ya yaptığı seyahatleri, Paris'teki dostluklarını; başma buyruk Virginie Grandin, nasıl olmuştu da Diomidis Fumis'le evlenip Hanya'ya gelmişti? Geçmişe ışık tutmaya yapacağı katkı konusundaki kararlılığı nedeniyle kendini bir araştırmacı olarak görüyordu. Görüntülemeye duyduğu ihtiyaç ve sinemaya olan eski aşkıyla uyanmadan aşağı yukarı on yıl evvel.

Fakat o zamanlar politikaya atılma fikrine, Eleonora yürekten katılsa da, babaları şiddetle karşı çıkmıştı. Bunu yapabilirdin, elbette, senin için bunu hayal etmiştim zaten, ama sen bu hayali ayaklarının altına aldın, kayınpederimden aldığım sandalye onca yıl muhafaza edildi çünkü bunu hak etmiştim, ona adanmıştım ben, bana oy veren insanlara kalbimi adamıştım, senin ailen seçmenlerin, diye hep sızlanırdı anneniz, sense aileni hiçe saydın, şimdi sahip çıktığın şey ne Panaris? Seni ben aday göstersem bile parti bu hakkı asla sana vermez, aday gösterilebilmek için pürüzsüz bir yaşam gerekir, bunu anlamıyor musun? Ne diş hekimi olmayı başarabildin ne de ekonomist; bu yüzden siyasetçi de olamazsın, neden biliyor musun? Çünkü seni ele geçiren bir şey olmadı hiç, bir şeye kapılıyorsun, kısa bir süre kendini ona veriyorsun, sonra da sen kanepede uzanırken heyecanın yavaş yavaş sönüyor, istersen daha da katı anlatayım, sen bir tembelsin ve bunun suçu, *konuşan kanı* saymazsan, annende tabii ki, rahmetli hakkında bu şekilde konuşmakla günaha girsem de bir gün size söylemem gerekiyor, gerçi farkına varmışsınızdır, aramızdaki kavgaların sebebi hep sendin.

Panaris babasıyla şiddetli tartışmalar yaşamıştı, fakat o sefer, sol başparmağındaki şeytan tırnağını koparmaya çalışarak sakınmadan

söylediklerini dinlerken, ona, *konuşan kan* demekle neyi kastettiğini sormaktan başka bir şey düşünmüyordu. Ama susmayı yeğledi, başı önünde, pişmanlığının tadını çıkararak. Eleonora ağlıyordu; Babacığım, sizden rica ediyorum, yoksa nükseder! Nüksetmedi ama, Panaris'in içinde hep kaçabildiği Tanrı vergisi kurtuluş yolları vardı, hatta bir süre sonra babasına minnettarlık bile duymuştu, ne de olsa haklıydı, anne babalar sonradan hep haklı çıkar, o zamanlar politikaya atılması için onu teşvik etseydi çabucak sıkılacak ve bırakacaktı zaten.

Babasının sesi geliyordu mutfaktan, epeydir oradaydı Nino'yla birlikte, ikisi iyi anlaşmışlardı, onu kendi babam gibi görüyorum, derdi Gürcü kadın, babadan da öte, babam ve anam gibi. Panaris artık politikadan vazgeçmeyi düşünüyordu, boş yere bu kadar küçümsüyordu kendini, üşengeçlikten çok, genel olarak hayata ve özel olarak da kendi hayatına karşı gelişkin bir anlayışa sahipti; ortak çıkar uğruna savaşmak denilen o enayi ihtirasa kendini nasıl kaptırabilirdi ki? Bilinçsizce saatine baktı, tam on bir, yine telefon çalıyordu, hayret etti, Eleonora her sabah olduğu gibi az önce aramıştı, önce günaydın demeyi sonra da mezarın hali için ona kızmayı düşünüyordu hatta, ama zılgıtı bir ara yüz yüzeyken çekmeyi yeğledi. Nino'nun "Hemen veriyorum" dediğini duydu, sonra da kapıyı çalışını. Telefonu odasından açtı. Yarım saat içinde ikinci kez neden aradığını soramadı. Bugün işe gitmemiş, telefondan anlatamazmış, çok acil konuşmaları gerekirmiş, gecikmemeliymiş.

Ayakkabılarının bağcıklarını yamuk yumuk bağlarken aklında İtalo Calvino'nun bir öyküsü vardı, yüksek sesle şunu söyledi: "Ben kafamdaki çöpleri nasıl paketleyeceğimi bilemiyorum, Hanya ise paketlenmişlerden nasıl kurtulacağını". Marianni devekuşu olmaktan söz ederdi, derme çatma, geçici çözümlerden, yarım yamalak tedbirlerden. Çöp presleme fabrikasının, başka hiçbir ödenek olmadan palas pandıras kurulduğunu söylerdi. Çöpler preslendikten sonra paketlenip az öteye yığılıyormuş. Sonuç mu? Paket yığınları martılar tarafından gagalanıyormuş. Oradaki keçiler de, bulabildiklerini yiyormuş. Bugün çöplerden bahseden var mı peki? Öte yandan yerel yetkililer, şehrin ciddi sorunlarıyla ilgili kararları başkasına havale ederek belediye reisçiliğine soyunup oy avlıyorlar. Onu anlayışla dinliyordu, sen nerede yaşıyorsun, diye sormak istiyordu. İyi niyetli biriydi, bunu kabul ediyordu, ama bir şeye takmaya görsün. O kadar takardı ki, Halk Bahçesi'nde yapılan Giparis'in büstünün açılışına utanmadan katılmıştı. Milli uzlaşmanın gerçek bir uzlaşma olabilmesi için, sadece komünistlerin değil, milliyetçilerin de faşizm karşıtı savaştaki katkısının kabul edilmesi şartmış! Faşizm karşıtı savaşta Giparis'in katkısı ne oldu peki? Komünistleri avlaması mı? Komünist derken de, Marianni tatlım, birtakım Stalinci önderleri, fakir insanları kastetmiyoruz, kovalanmış ve işkence görmüş insanları kastediyoruz, sen de Hanya'da büyüdün, dolayısıyla bil-

miyormuş gibi davranma, *Giparis'in köpekleri* lafını hiç duymadın mı? Giparis en iyi adamlarıyla birlikte fakir fukarayı ezmişti, 1946'dan bahsediyoruz. Bahçe'ye heykelini dikecek bu *adamı* mı buldunuz, Venizelos'un baş kabadayısını, kimin heykelini dikmeniz gerekirdi Bahçe'ye biliyor musun? Rauf Paşa'nınkini, istersen bana Türk tohumusun de!

Kız kardeşinin apartmanına vardığında öfkeliydi. Kendi çöplerinden, Marianni'ye gelmişti, Marianni'den de Asi Gonialı Girit ayısı Giparis'e; Venizelos, onun Psorokostena'da değil de, Avrupa'da bir yerde, mesela Almanya'da doğmuş olsaydı hanedan kurabilecek kadar yetenekli olduğunu söylemişti. Büst sütununa bu yüz karasım kazımaya utanmadılar, sanki ezelden beri tek eksiğimiz hanedandı!

Mazi, bir yer değildir

1

Havada barış olmaz

Hanya, pazartesi öğleden sonra, 7 ocak

Hepsi devrimciydi, büyük bir aileydi Halisler, işte bu yüzden Hanyalılar isimlerini sonradan bu caddeye vererek onları şereflendirmişlerdi. Himayecilerin kuvvetlerinin ayrılmasından sonraki ilk yıllarda Pottier'e büyükbabanın gençlik yıllarında Krio Vrisali, Venedikliler zamanında da Büyük Cadde deniyordu. Bugün otele dönerken yine gördüm, viraneye dönmüş kadınlar hamamı olan bir başka hamamı, bir zamanlar yerinde Santa Clara kadınlar manastırı varmış. Anlattıklarına göre 1903'ten sonra çan imalathanesi olmuş, üç kuşak usta yetiştirmiş, atölye bir süre önce Hanya dışına taşınmış, belli bir dönem turistik eşya satan bir yıkıntı olarak kalmış ve derken bugünkü sahipleri tarafından restore edilerek giysi satılan dükkânlara eklenmiş. İki katlı hamamın girişi, XIX. yüzyıl sonlarında Trimartiri'nin sokağındaymış. Köleler, mermer küvetin içindeki çıplak hanımlarını keçeyle ağartana kadar ovarlar, göbektaşının üstünde de onlara kokular sürerlermiş. Babam hayal meyal hatırlıyor, annesi bir keresinde onu ve Ayşe'yi birlikte götürmüş, beş yaşında ya var ya da yokmuş, kadınlardan yayılan buharı hiç unutamamış. Elinde nergis tut ki, dermiş bir tanesi, onun için yanıp tutuştuğunu bilsin, fıstık diye fısılda ki, diye eklermiş yılışarak ötekisi, *yastık* demek istediğini, onu koynuna almak istediğini anlasın! Hamamın yanı başında da, Alikiotis'in gazete bayii varmış. Gazeteler tarifeli vapurlarla haftada iki üç kez gelirmiş Hanya'ya. Gazete satıcılarının başkanı Guvalaris'i özlemle anımsar babam. Guvalaris, gür sesiyle, anamız "Akropoli" parolasını verir vermez gazete satıcıları hemen Şadırvan'daki kahvelere dökülür, en eski Yunan gazetesini duyururmuş. Yağmur hızlanmıştı, rüzgâr şemsiyemi uçuruyordu. Dün az kalsın kıracaktı, tam Teofani günü. Ama şu anda sana bundan bahsetmek istemiyorum.

Cuma günbatımında, iftar yapılıp namaz kılındıktan sonra, Splanca'da kahvelerini yudumlarken, Yaniçarakis onlara hocaların sultana karşı planladığı suikastı anlatıyordu, İstanbul'da seksen bin hoca bulunduğunu, sadece paşaların ve sadrazamların yani büyük vezirlerin değil, sultanın da bunlardan ödü koptuğunu çünkü orduyu ve halkı kolaylıkla ayak-

landırdıklarını ve fanatikleştirdiklerini söylüyordu. Bulgarlara daha geniş haklar tanıması için Ruslar tarafından zorlanan Abdülaziz'i de bu yüzden banyosunda kanlar içinde bırakmamışlar mıymış? Bugün de, Ermenistan'a özerklik vermesi için Büyük Güçler tarafından baskı gören Abdülhamid'e aynısını yapmak istemiyorlar mıymış? Haberleri okurlarken yürekleri ağızlarına geliyormuş. Ne diyeceksin, ofluyordu, işin içinden çıkamazsın, bir yanda imtiyaz isteyen halklar, diğer yanda hırslarıyla İngiliz ve Fransızlar, can düşmanımız Rusları da say, kılıç ve kanla kazanılan şeyleri savaşsız vermeye hiçbir sultanın hakkı olmadığına inanan yol göstericilerimizi de yani hocaları da unutma. Tahta çıkalı üç ay olmuşken 1876 Anayasası'nı ilan ederek imparatorluğun çağdaşlaşmasına rıza gösteren o akıllı, o aktif, o kararlı sultanın nasıl olup da üç dört santim boyu uzasın diye yüksek topuklu giyen kuşkucu, eziyetçi bir insancık haline geldiğini merak ediyordu büyükbaba. Sonra, Marsilya'daki Arif'in yazdıkları da vardı; baba, karışıklık tarif edilmez boyutlarda, Ermeni kökenli Osmanlı vatandaşları, Taşnak Partisi'nin üyeleri, Galata'daki Osmanlı Bankası'm güpegündüz işgal ettiklerine göre cani ve teröristtiler ama, Fransız Büyükelçiliği onları hem kurtardı hem de kendi gemisiyle buraya getirdi, insanlar da onları devrimcilermiş gibi heyecanla limanda karşıladı, gazeteler ise Sultan Hamid Efendi'ye artık *grand signor* değil *grand saigneur* yani büyük kasap diyor.

Günlüğün burasında babam, olaylar arasındaki bağın ancak uzun yıllar sonra fark edilebileceğini, olabildiğince soğuk, âdeta kayıtsızca eklemeyi ihmal etmez. Eğer Ruslar hayallerinin *Çarigrad'ı* için fetih arzusuyla öylesine baskı yapmasaydı, eğer Avrupa güçleri sultanlığın çevresindeki topraklara açgözlülükle göz dikmeseydi, Osmanlı vatandaşlarının milliyetçiliği, bankacılığın ve çıkarların körüklemesiyle zapt edilemeyecek ölçüde kabarmasaydı, belki de Müslüman fanatikliği asla uçlara sürüklenmeyecek, *Türkçülük* can simidi olarak ortaya hiç çıkmayacaktı... Düşüncesini üç nokta koyarak bırakması, İngilizce *words, words, words* yazması; Rus Sefir İgnatiev'in ve dengesizliğinin kurbanı olan Sultan Abdülaziz'in, Rusların kasıtlı olarak yaydığı gibi bağnaz hocalar tarafından öldürülmediğini, makasla damarlarını bizzat kestiğini dayanaksız olsa da belirtmesi, ilgimi çekti.

Bu sabah, artık var olmayan Cezayir Kolu semtinin yerini tespit etmeye karar verdim. Surun kuzeydoğu kapısının iç tarafında bir yerde olabilirdi. Bugün adı, Pili tis Ammu, Türkçe'de Kum Kapısı, Venedik dilinde Sabbionara. Semte Cezayir Kolu adı verilmiş çünkü bu kayalıklı, sığ kıyıya ilk olarak Cezayirli bir müfreze, bembeyaz, burma sarıklı meşhur Burmalar yanaşmış. Ali Konakçı Paşa da daha sonra aynı yere Kadiriler tekkesini yaptırmış. Büyükbaba hatırlar o tekkeyi, bir damla kan bile akmadan bedenine bir kılıç saplayan dervişi de hatırlar. Bilmen için söylüyorum; derviş, tutkuyla Tanrı'yı arayan kişidir. Evrenin

dansçısıdır. Tam burada, bir evliyanın mezarının bulunduğu yoksul bir cami de vardı. Sonra tekke harap olur, mahalle de değerini yitirir, "burma" kelimesinin sonunda Hıristiyan dönmesi anlamına gelerek zamanla değersizleşmesi gibi tıpkı. *Limbiha'nın camisi*, derlermiş babamın döneminde ve şehrin en bednam bölgesini kastederlermiş. Almanlar tarafından bombalanan civar sokaklar, bugün bile aynı kokar. Duvarlardaki *Fuck USA* ya da *Here fuck girls* tarzı sloganlar, Amerikan üslerindeki düşük ücretlilerin stres atmak için buraya geldiklerinin, bence reddedilemez kanıtı. Yine buralara yakın bir yerde, surların dışında, şehrin çirkeflerine hitap eden Nuri'nin meşhur "Kafe Aman"ı varmış. Bıyıklı oynaşlar ve kabadayılar, yoldan sapmış kadınlar, içki ve haşiş. Farklı dinden olanlar arasında kavgalar ve bıçaklamalar, aynı dinden olanlar arasında da.

Babam ve arkadaşı Hurşit, duyduklarına göre gazelleri ve dansıyla erkeklerin aklını başından alan ve bayıltan badem gözlü şantöz Hatice'yi bir gün gidip dinlemeyi ve yakından görmeyi, uzun zamandır planlıyorlarmış. Derken baştan çıkarıcı bir bahar gecesinde gidebilirler. Şiddetli bir lodos esiyormuş, sıcak da bunaltıcıymış. Yanaklarından terler akar, nefesleri kesilir, gözleri acır, ağızları kurur. Eğer babasının bir tanıdığı, onları o gece tanıyıp kurtarmasaymış, belki de hayatlarını daha o gece kaybederlermiş. Lakin Hatice'nin güzelliği ve dansı onda derin bir iz bırakmış. Onu kurtarabilmeyi, bataklıktan uzaklaştırabilmeyi, onu saraya kapatarak sadece kendisine ait olmasını kaç kez hayal etmişti! Ve Hurşit epey bir süre geçtikten sonra küçük Hatice'yi hatırlıyor mu hatırlamıyor mu diye sorduğunda üzüldüğünü belli etmeden ne kadar da rahatlamıştı. Kızın nişanlısı o gece onları korkutmakla onlara iyilik etmiş, *ahlaksızlığın* uğrağına bir daha ayak basmamışlar. Ne öğrendim biliyor musun? Hurşit altüst olmuş devam eder; onları, onu ve Hıristiyan bir papazın tek oğlu olan sevgilisini Lasiti'deki Meskinia'ya götürmüşler. Cüzam denen o korkunç hastalık bulaşmış onlara, ikisini de Spinalonga'daki kaleye defnetmişler.

Bunun devamını babam şöyle anlatır; Hükümranlık Konseyi'nin 1908'de Siradakis'in belediye reisliği döneminde, yerine Halk Pazarı'nın inşa edilmesi için Piata Forma tabyasının yıkımını onaylandığı yıl, bölgedeki bütün cüzamlıların on beş gün içerisinde bu uzak adaya nakli emredilir. Pek çok Hanyalı o dönemde ailelerinden sonsuza dek kopar. Onlara yapılan bir önceki muamele daha insani miydi bir sonuca varamıyor babam. Şöyle ki; 1887 yılında Genel Yönetim, Kato Galatas köyünden 20 000 kuruş karşılığında Ayi Apostoli sahil beldesini satın alarak, onların hepsini toparlayıp oraya, deniz kenarına yerleştirmiş. Ondan daha da eski, surların dışındaki Kommeriana veya Luvohori'de, Varosi yakınlarında, Kladissos'un ötesinde yaşamaya mecbur etmeleri daha mi iyiydi, onu da bilemiyordu babam. Hatta babaları *kesin*

olan bir aileyi aklında tutuyordu. Karısı ve çocukları her gün Kommeriana'ya gidermiş, ona yemek bırakırlar, uzaktan el sallarlarmış. Bunun gibi daha onlarca trajedi yaşanır yaşanmasına, ama ortak çıkar tartışında elbette ağırlık taşımaz, zira şehrin surların dışına yayılması zaruridir, ayrıca zeytinyağı imalatı şehrin batı kıyısında, yani bugünkü Nea Hora'da, başlamıştır ya da başlamak üzeredir.

Denizden gidiyordum, doğu tarafına. Büyükbabam bu bölgeyi bazen Teneke Mahalle bazen de Halikutika olarak belirtiyor. Sahilden başlayarak bugünkü Barış ve Dostluk Parkı'na kadar uzanan kocaman bir kumsalmış. Bu deniz kıyısından taç yaprağının tamamı, günümüzdeki adı Miauli kıyısı, o yıllarda Aşağı Kum Kapı'yı oluştururmuş, çünkü kumsalı ikiye ayıran büyük Halepa yolu nedeniyle Yukarı Kum Kapı da varmış ve burada Mısırlılar, Bingazililer, Cezayirliler, Etiyopyalılar yaşarmış, hepsi de fanatik Müslüman, izleyen yıllarda Selneli Ahmet Argirakis'in seçmenleriymiş bunlar. Beyazlardan sayıca üstün olmaları ve seçim sonucunu liderlerinin lehine bozacakları için Genel Kurul, doğrudan oy kullanma haklarını bir yasayla ellerinden almayı dener hatta, ama sonuç alamaz. Orada kendi camileri de varmış, çatısı hasırotu veya gaz tenekesi olan kulübelerde yaşarlarmış. Çünkü petrol olsun, gaz olsun, o zamanlar teneke içinde ithal edilirmiş, dolayısıyla bu inşaat malzemesinden bolca bulunurmuş! Büyükbabam kıvrak olma gereğini hissediyor belki de ama ben, yazdıklarını onca yıldan sonra okurken üslubundan biraz rahatsız oluyorum. Saz kulübelerden başka, diyerek devam ediyor tasvirine, sahildeki Kum Kapı'da inler de vardı, aynı şekilde buranın da kendi camii vardı. Sinekler ve sivrisinekler, denizin karaya vurduğu yosunlar, leşler, fareler, sokak köpekleri. Hamallar, kayıkçılar, sucular, lostracılar, arabacılar, bostancılar, lağımcılar. Daha sonraları, kurtuluşta, kasaplar, balıkçılar, ince iş ustaları. Büyükbabanın bu cibilliyeti bozuklarda ilginç bulduğu tek şey, bayramları ve dansları, şarkıları, kadınlarının ateşliliği ve güzelliğidir. Bizimkiler Hanya'dan ayrılmışlar artık, ama belediye onlarla uğraşmaya devam etmiş, tüm bu Halikutisleri şehrin batı ucuna, surların dışına nakletmek için. Bunun sebebi de, Eski Şehir'in doğu taraftan asil banliyö Halepa'yla birleşmesini, görüntüleriyle, hal ve tavırlarıyla engellemeleriymiş.

Büyükbaba, ihtiyar Singelakis'in Kale Kapısı'ndaki garajını ve Prens Georgios'un arabacılığını yapan züppe oğlunu anlattığı sayfada, yiğit yapılı bir kavas, Matiudakis'ten de bahseder; Hanya'dan çıkan şalvarlıların en yakışıklısıymış. Uzun boylu, üzerinde lacivert bir şalvar, beyaz çizme, krem rengi ipek gömlek, kafasında kırık kırmızı bir fes, vişneçürüğü ipek kuşak, gümüş Girit bıçağı kuşağına sokulu, çuhadan kaputu da zarafetle omzunda asılı. Ve bu koca Giritlinin yani Matiudakis'in işi, lüks landonun kapısını açmak ve kapatmak, sonra Singelakis'in yanına oturmak ve birlikte Prens Genel Vali'yi Hükümet Konağı'na taşımak-

mış. İlk önce onu tepeye, Kasteli'ye çıkarırlarmış. Sonraları Devlet Daireleri Caddesi açılınca Valilik, askeri hastane hizmeti vermek üzere inşa edilen, ama hastane olarak hiç kullanılmayan görkemli binaya taşınmış ve böylece 1900 yılı mayıs ayından itibaren, yakınlarını ziyaret için Avrupa'da bulunmadığı takdirde her gün prensi buraya getirirlermiş. Hava güzelse, valinin de canı isterse, kekikli Monte Vardia Tepeleri'ne saparlar, güreşmek için soyunurlarmış. Yenen her zaman, Kavas Matiudakis olurmuş. Serbest güreşte kötü olduğunu görmek valinin ağrına gidermiş.

Geçerken anlattığı bütün bu olaylardan sonra, devlet bürolarının bulunduğu sarayın açılışının yapıldığı o güne geliyor; 1900 yılı mart ayı sonları. Avrupalı oğlu Ali'yle birlikte inşaat işçilerinin düzenleme çalışması yaptığı meydanın önünden geçerlerken, içinde toprak kapların ve bakır paraların bulunduğu eski bir mezar görürler. Yakışıklı ve ceylan gözlü Alman Richard Krueger onları selamlar ve ayak bastıkları yerin bir zamanlar antik Kidonia'nın mezarlığı olduğunu belirtir; bu bölgede ve özellikle Kapetanakis'in çiftliğinde zaman zaman ortaya çıkarılan onca mezar da bunun kanıtıymış. Daha sonra Ali'ye Almanca bir şey söyler, o da ona bir şey söyler, bir süre sohbet ederler. Oğlunun, bir dünya insanı olarak o yabancı dili sular seller gibi konuştuğunu gördükçe gururlanırmış büyükbaba. Alman aynı nezaketle büyükbabaya bakar ve adeta gözleri dolarak, ne yazık ki şimdi yine bir mezarı hiç açmamış gibi örtmek ve unutmak zorunda olduklarını söyler. Büyükbaba, daha önce tanışma fırsatı bulamadığı on parmağında on marifet olan Krueger hakkında çok şey duymuştur. Arkeolog, ressam, fotoğrafçı, tüccar ve yıllardan beri Avusturya'nın konsolos yardımcısıdır. O sabah onlara Hogar ve Evans tarafından Knossos'ta yapılan bir keşfi anlatır. Resmi açıklamalara göre, gerçek boyutta bir genç kızı gösteren Miken öncesi döneme ait bir duvar resmi bulunmuş. Büyükbaba onu dikkatle dinler, ama heyecanını paylaşmakta zorlanır. Alman, bunun son derece önemli bir buluntu olduğunu açıklarken özellikle büyükbabaya hitap ediyordur, tereddüdünü sezmiş gibidir sanki, zira Tarihöncesi dönemde resim sanatının ne kadar ileri olduğunu şu güne kadar bilmiyorduk. Ne olmuş yani, diye sormak ister büyükbaba, ama yine susmayı yeğler. Ne anlatacaktır Alman'a? Resmin, masalları süslemeye ve tamamlamaya Allah tarafından hasredildiğini mi? O tek başına işe yaramayacak mücevherin hangi tarihe ait olduğunu bilmeyince bin yıllar önce resmedilen bir kızın ne değeri var, diye sormak istemiştir. Aynı şeyi fotoğraftan yola çıkarak da düşündüğü olmuştur. Kibir o kadar işlemiş ki içimize, diyordu, tabloda kalmak istiyoruz, uyumsuz, yegâne ve farklı olarak, duvarda asılı resmimizle hatırlanmak istiyoruz, bizim de bir zamanlar ayrılmaz bir parçası olduğumuz tarihi sözcüklerle aktarmayı isteyecek biri bugün olmasa da. Sanki ne olacaktık? Kendimi-

zin hayali mi? Ne var ki, ilerleme tutkusundan dolayı istemeyerek ihanete sürüklendi mi sürüklenmedi mi, yer yer merak etse de, siyah beyaz görüntüsüne yıllardır âdeta kendini beğenmişlikle itiraz etmemiştir. Kendisinin ve oğullarının resimlerinin şirketin duvarlarında asılı olması da bu yüzden. O sabah Kale Kapısı'na varıncaya kadar, diyerek bıraktığı yerden devam ediyor, Alman durmadan Hanya'dan bahsetti, burayı ne kadar sevdiğini anlattı, bütün Girit'i sevmiş, ama en çok Hanya'yı. Alman'ın şehre yapışıp kalmasını, daha sonra Ali ve Klarisse'yle alışverişlerini ve daha pek çok şeyi anlatıyor, gelininin sosyal münasebetlerinden özlemle bahsediyor ve Vaptistin Krueger'in suarelerinden, 1895 baharında burayı hangi noktadan kazmaya başlayacağına karar vermeden çalışma arkadaşlarıyla birlikte Hanya'yı ziyaret eden İngiliz Evans'tan söz ederken, anılarına sıçrıyor, geri gidiyor ve Karateodoris tekrar çağrılmadan önce, vali gelmeden önce, adayı kan gölüne çeviren olaylarda kayboluyor.

Paşa Veroviç'i karşılamaya yetişemeden, günlerden pazar, o zamanki adıyla Tuzla olan Suda'da, Deniz Üssü'nün bulunduğu yerde, silahlı dört Müslüman'ın, yandaki tavernada arkadaşlarıyla eğlenen jandarma Kelaidis'e pusu kurduğunu yazar. Aslında *Mesogios* yazarı baştan sona haklıdır büyükbabaya göre. Bir mücrim dörtlüsünün, Hıristiyanları genelleşebilecek intikamlara sürüklemek amacıyla öğle vakti tahrikte bulunması akla hayale sığmaz bir şeydir. Yazı şöyle biter; şükür ki, Hıristiyan'a yapılan suikast girişimi başarısız oldu, Müslüman saldırganlar kaçıp saklandılar! Büyükbaba bu haberden o kadar sarsılmıştır ki, "Karavanacılar Partisi"nde Minos İsihakis'in yoldaşı olan politikacı kuzeni Hasan Kaurzade'yi aramak zorunda kalarak yanına gelmeleri ricasında bulunmuştur. Barış her dönemde, fanatiklerin tehdidi altındadır, demiştir ona. Toparlanmak yerine, ateşi körüklemeyelim, bir avuç kalın kafalı, kalabalığı galeyana getiriyor. Taktiklerimizle haçlı kurtarıcılar diyerek ikide bir yücelttiğimiz Büyük Himayeci Güçler de bunu yakından izliyor! Kuzeni hiç konuşmadan onu dinliyormuş, hem ona hak vermiyormuş hem de hak vermemek içinden gelmiyormuş gibi. Sen hangi barıştan söz ediyorsun, demiştir sadece, havada barış olmaz, hep birilerinin işine gelir, birilerinin gelmez, barış bir yerlere dayanır, söyle bana kuzen, senin kıskanılası barışın nereye dayanıyor? Gerginlik, yoksulluk ve yokluk yetmezmiş gibi, sözlerin eylemlerden ne kadar uzak olduğu da bir kez daha apaçık kanıtlanmıştır. Sağduyulu Belediye Başkanı Ali Bey Kalyoncakis de, Hıristiyan tüccarlara ağır vergiler getirerek ne yapar eder halkın nefretini kazanmayı becerir. Belli bir miktar soğan için ithalat vergisi olarak, başka bir zaman otuz ila kırk kuruş ödeyen tüccar, şimdilerde dört yüz yirmi kuruş ödemek zorundadır. Derken Hıristiyanlar birbiri ardına durumu protestoya girişir ve en sonunda belediyecilerin geciktirerek Gümrük'te kasten bozulmasına yol

açtıkları sucuğun gürültüsü kopar.

Büyükbaba vicdanıyla boğuşurken, Kandiye'de olaylar patlak verir, gecikmeden tüm adaya yayılır. Venizelos, Şifakas, Pistolakis, Fumisler ve grubun öteki üyeleri Akrotiri'de mevzilenir. 23 ocakta da şiddet olayları şehrin içinde başlar. Trimartiri yanmıştır, Belediye Sarayı da öyle, Şadırvan'ın tamamı tehlike altındadır. Duruma dayanamayıp Konsolos Benderis'le –veya babamın düzelttiği şekliyle Pinder'le– görüşmek için yeğenleriyle birlikte Avusturya Konsolosluğu'na bizzat gider. İşte o zaman Avusturyalının kararlılığı ve inayeti bir kez daha gözler önüne serilir. Fedakârlıkta elini çabuk tutar, Rus Konsolos Demrik'le anlaşarak amirallerle birlikte müdahalede bulunmaya ikna ederler, sadece şehrin muhafız komutanı Abdullah'ı değil, Veroviç Paşa'yı da, bu felaketin sona erdirme emrini vermedikleri takdirde, limanın dışında demirlemiş olan savaş gemileriyle şehri bombalamakla tehdit ederler. Şubatın 3'ünde ise Büyük Güçler Babıâli'nin izniyle Girit'i işgal etmeye karar verir. Ertesi gün, günlerden salıdır, öğleden sonra 4'ten itibaren, yavaş yavaş, önce Fransızlar çıkmaya başlar. Kanevaro-Akrotiri'deki devrimcileri derhal teslim olmaya çağırır. Ama onlar kabul etmez. Ayın 9'unda da Spiros Kayales, bedenini devrim bayrağının gönderi yapar. Sonra ne mi olur? Veroviç Paşa'nın yerine eskiden beri bilinen İoannis Fotiadis atanır. Askeri Komutan Abdullah'ın yerine de, İbrahim Paşa. Bu arada Yunan ordusu, kral adına adayı işgal etmek üzere Timoleondas Bassos'la birlikte Kolimbari'deki Gonia'ya inmiştir. Şubatın 24'ünde ise kuşatılmış Kandanos, Manusoyannakis'e teslim olur. Ve yine kaos. Hanya Limanı kökünden sökülmüş Müslümanlarla dolmuştur. Komşunun selamı yok olur, dostluklar bozulur, umutlar yalancı çıkmıştır, kör kurşuna kurban gitmemek için pencere açmaya bile çekinilir. Nisan ayında Türk-Yunan savaşı ilan edilir; kim galip, kim mağlup, görünene aldanma, diyor büyükbaba. Osmanlılar hüküm sürer, İstanbul'un Yunanlı bankerleri hükmeder. Savaştan birkaç ay sonra II. Abdülhamid'in Ekumenik patriğini Osmaniye Taburu'nun Büyük Nişanı'yla onurlandırması bir tesadüf müdür acaba?

2

İstediğimiz hareket değil miydi?

Marianni Skordili banyo aynasının karşısına dikilmiş, günlük hafif makyajını yapıyor, günlerden salı. Saç ve tırnak bakımını cumartesiden beri ihmal etmişti, dün geceki yüz maskesi mutlaka işe yaramıştır. Bütün bunlar ne için, diye sordu kendine. Makyajsız ve özensiz dolaşmayı tercih ederdi. Saat on buçukta görüşmesi vardı ve önce ofise uğrayıp konuşmasını temize geçirip çıktısını almalıydı. Son zamanlarda kendisini Belediye Meclisi'nden tecrit edilmiş hissediyordu. Fikirlerine katılan olmadığından değil elbette, ama onu meşgul eden sorunu çoğunluk önemsemiyordu. Bildik tezleri savunuyor, yerin değerlendirilmesinden, otel yatak sayısının artırılmasından, kadrolardan söz ediyor, bunu yaparken de her zamanki gibi kalkınmanın havucunu kemiriyorlardı! Hangi kalkınmadan bahsediyoruz, diyerek patlamıştı, çöpler konusunda kesin çözüm bulmayı daha beceremedik, Kubbeli'deki biyolojik temizlikten çıkan çamuru nereye boşalttığımızı Tanrı bilir, ama işin kolayına kaçıyoruz! Ne oldu sana, anarşistlere mi bulaştın? diye takılmıştı belediye başkanı. Ona ne diyebilirdi? Onun bildiği yoldan gidilmemesinin, anarşist olunması anlamına gelmediğini mi? Beyhude. Ama onları rahat bırakmayacaktı, elinden geldiği sürece ve ona güvenerek oyunu esirgemeyenler olduğu sürece onu her daim karşılarında bulacaklardı, onlara meydan okuyacaktı. Nesi vardı ki korkacak? Parti adaylığını kaybetmek mi?

Bundan tam bir yıl önce, açıklamalara bakılırsa Ayi Apostoli sahilinin kurtarılması amacıyla oluşturulan komitenin iki üyesi, onunla temasa geçerek desteğini istemişlerdi. Onları sakınarak dinlemişti. Soğuk bir tavırla ilgileneceğine söz vermişti. Ayi Apostoli'ye gitmeyeli yıllar olmuştu. Bir hafta sonra oraya gitti, ama yalnızca mimar sıfatıyla, parti çıkarlarını veya taahhütlerini bir kenara bırakarak, duygularıyla değerlendirmek ve karar vermek için. Küçük üç burnu gördü, kumlu koyları, harabeye dönmüş yapıların bulunduğu tepeye çıktı, çam ormanında yürüdü. Batıda yoğun yerleşime açılmış ve çok çile çekmiş Kalamaki, doğuda işgal edilmiş Hrisi Akti. Molozla doldurularak ve karmakarışık inşa edilen üç sel yatağı güney tarafında. Ve bunların arasında

Ayi Apostoli! Toplam 584 dönüm. Tepede kaldığından otelcilik yoluyla kalkınma histerisinin henüz aleti olmamış bu parça da holdinglerin eline bırakılırsa, sadece şehrin soluk alması açısından değil, bölgenin sarsılmış dengesi açısından da gerçekten büyük bir hata olacağını hissetti. Komite üyeleriyle yaptığı ikinci görüşmeden itibaren onların yanlarında yer aldı.

Romantik, saf, dar görüşlü olma; yurdumuzun iyiliği için saygı göstermemiz gereken ekonomik çıkarlar var, diyordu Belediye Meclisi üyeleri, muhalifler de benzer tezlerle ona karşı çıkmıştı. Ortak çıkar, artık net ve somut değil, demişti Panaris de, unutma ki, bugün *yetkili* bakanın girişimiyle sahilin işgal edilmesini isteyenler, ortak çıkardan söz ediyor. Çok uzağa gitme, benim kız kardeşim ailenin koruma altındaki iki evini somon rengi apartmanların önünde antik bir sahne dekoruna dönüştürürken, niçin Ayi Apostoli'de havuzlu ve çimli oteller olmasın? Marianni ona kızmıştı, yaptığın tek şey onu bunu eleştirmek, Makedonya muharibi Giparis'in Bahçe'ye büstünün konması seni rahatsız ediyor da, geriye kalan son kumsalın da betonla doldurulması rahatsız etmiyor! Onun varacağı nokta orası, alay etmişti Panaris, o niye istisna olsun ki? Nerede yaşıyorsun sen? Bir de Belediye Meclisi üyesi olacaksın! Olan biteni görmüyor musun?

O sırada Kiriakos Matiudakis, sabah sertleşmesini kontrol altına almıştı, acaba daha ne kadar sürecekti bu durum? Sabahın birinde uyanınca aletini buruşmuş bir incir gibi görmenin heyecanı son zamanlarda daha da sıklaşmıştı, aynanın karşısında oyalanıyordu, saçını bozup tekrar ayırdı, acele etmesine gerek yoktu; yan dairedekiyle asansörde karşılaşabilmesi için daha beş dakikası vardı. Her zamanki gibi günaydın diyecekti ona. O da ne haber, diye soracaktı dostça, rahat ve kışkırtıcı bir biçimde tepeden bakan bir komşu olarak. Yanıtını beklemeden. Ağzma kilit vurmuş gibi. Ama bugün, kendini ona fark ettirmek için eşsiz bir fırsata sahipti. Bakışlarını üzerine dikerek, pek de iyi değilim, diyecekti. Marianni'nin direncini bu bakışlarla kıracağına inanıyordu belki de, sabahları karşılaştıklarında kafasını asansör panosuna doğru hafifçe çevirirdi, ama Kiriakos ısrar etmeyi hem istiyordu hem de tek eksiğinin cesaret olduğunu biliyordu, cesareti olsaydı parfümünü değiştirmesini çoktan tavsiye ederdi. Ve zincirden boşanmışçasına devam ederdi; Eleonora Kriara'nın arkadaşı mısınız? Kapıyı açtığını duydu, hemen hemen aynı anda koridora çıktılar, asansörü ilk çağıran Marianni oldu. Tam Kiriakos'un hesapladığı gibi. Marianni "Ne var, ne yok?" dedi, Kiriakos "Pek de iyi değil" diye karşılık verirken bakışlarını ondan hiç ayırmadı. Marianni, sinirlenmiş gibi sol elinin işaretparmağını ritim tutar gibi duvara vururken saatine baktı. Asansörün kapısını ilk açan yine o oldu ve içeri girdi. Kiriakos peşinden gitti, ısrarla ona bakmaya devam etti, kadın üzerinde butonların olduğu panoya konsantre

olmaya çalıştı. "Eleonora Kriara'yla arkadaşsınız, değil mi?" "Kardeşiz, bir şey mi var?" Kadının sarsıldığını gördü, ama emindi, insanlarla ilgili her şeyi biliyordu artık, kucağına düşüp bayılmasından korkmuyordu. Yıllardır Teşkilat'ın içinde olsa da, akrabaların özellikle de anaların ayılıp bayılmalarına, kriz geçirmelerine alışamamıştı, içi fena oluyordu. Kiriakos'un tecrübesi bu noktada işe yaradı, bir an evvel söylemeliydi, onu hazırlamalıydı. "Kriaras'ın kızını sabaha karşı Ayi Apostoli'de boğazlanarak öldürülmüş buldular". Beklediği gibi bayılmadı komşu kadın, bir tek peş peşe *öf* çekti. Eleonora'ya boşu boşuna dememişti, toparla biraz kızım, bu kadarı da pes, kısıtla onu, diye.

Geri dönmek istiyorum, dedi, kaldıkları apartmanın kapısını gösterdi, kendimi iyi hissetmiyorum. "Sakin ol" diye öğütledi Kiriakos, "Önce biz gitsek daha iyi, annesi babası kızlarını böyle görsün istemem, teşhis en iyisi morgda yapılsın". "Onu hangi noktada buldular?" "Nasıl yani, hangi noktada?" "Demek istediğim hangi koyda?" "Onu henüz bilemiyorum" dedi Kiriakos. "En azından amcasına haber verin" diye önerdi "en son ailesinin duyması doğru olmaz". "Kime deliye mi?" ağzından kaçırdı, Marianni'nin ona aşağılarcasma baktığını fark etti ve bir mazeret bulmaya çalıştı: "Onları korumaya çalışıyorum, anlamadın mı? Televizyonları ve gazeteleri uzak tutacağım, önce kızı toplayacağım sonra da gerektiği gibi incelemeye başlayacağım. Her kimse bunu yapan şerefsiz, elimden kurtulamayacak". "O olduğu kesin mi peki?" diye sözünü kesti Marianni.

Pişman olmaya başlamıştı bile. Sırf caka satacak diye çizmeyi aştığı düşüncesinden rahatsız oluyordu. Yandaki dört odalıyı üç yıl önce satın aldığından beri geceleri sık sık, uykuya dalıncaya kadar, mimar kadının duvarın ardında, yatağında uykusuzluktan dönüp durduğunu hayal ederdi, yalnızlık kötüdür diye felsefe yapardı, aidat için kapısını çaldığında şuruplu bir tatlıyla kandırmak için onu içeri buyur ederdi, ama kadın buz gibi, resmi, belki bir başka sefer, derdi. "İnşallah değildir" dedi ve deri ceketinin iç cebinden telefonlarının yazılı olduğu bir kartvizit çıkardı. "Kız arkadaşınla konuşursan, eğer bana ihtiyacın olursa, telefon et." Gayriihtiyari ona elini uzattı, o da kendininkini, avucunun içinde buz gibi hissetti, anlamlı bir şekilde sıktı, acısını paylaştığını göstermek istercesine. Bugün rüyasında onu görerek uyandığını belki de en kısa zamanda ona itiraf etmesi gerekiyordu.

Şaşkınlık içinde arabaya bindi. Nasıl bu kadar kötü olabilmişti? Az önce Panaris Kriaras'a neden deli demişti? Hangi hakla? Derken onu hatırladı, kaç yıl önce ortaokul sekizinci sınıfta sınıf arkadaşıydılar, hangi hakla diye sıkça sorardı din hocasına Panaris, din hocasının da rengi dönerdi, hocam Havari Paulus'un "Titus'a Mektubu"nda kelimesi kelimesine *"Giritliler daima yalancı, kötü canavarlar, tembel oburlardır"* diyerek Giritlileri hangi hakla yalancı, canavar ve tembel ola-

rak tanımlar? Kriaras, okuldan atılmanı isteyeceğim, diye tehdit ederdi din hocası, masum ayaklarına yatardı Panaris, ama neden hocam, sorduğum bir soru, beklediğim de bir cevap. Şu bu derken, Kriaras'ın oğlunu da atamayacaklarına göre, öğretmenler kurulu cevabı okul müdürü edebiyatçı Heretakis'in vermesine karar vermişti. Bir sabah asık bir suratla sınıfa geldi, bu cümleyi kimden duyduğunu alaycı bir tavırla sordu Panaris'e, o da Kitabı Mukaddes'te okuduğunu iddia ediyordu, okul müdürü ona zehir gibi bakmaya devam etti, bu cümle Havari Paulus'un değildir diye izah etti, Knossoslu veya Gortinalı eski bir bilge kâhin olan Epimenides'e aittir, Havari Paulus bunu öğrencisi Titus'a sadece tekrarlamıştır, anladınız mı? Havari bu iftirayı niye tekrar etmiştir peki? Atladı oradan Çekuras, havariler bunu hep yapar. Herkes kahkahayı bastı, bir tek Panaris kaldı kafası eğik, suçlu veya pişman gibiydi. Heretakis duymamış gibi yaptı, sadece Panaris Kriaras'ı izliyordu zafer edasıyla, ağzının payını verdiğine inanıyordu. İşte o anda Panaris başını kaldırdı ve sordu: Sizce Müdür Bey, Giritliler Titus ismini ortak vaftiz ismi olarak niye kullanmamışlardır? Normalde adanın Titus adlılarla dolu olması gerekmez miydi? Niye Manusoslar ve Sifislerle dolu? Heretakis iğneleyici bir bakış attı. Biliyorum ama sana cevabını söylemiyorum, hayatında hiç değilse bilmediğin bir soru kalsın Kriaras, nedense hepsini bilmek istiyorsun kendini beğenmiş seni!

Emniyet Sarayı'na heyecanlı bir bekleyiş hâkimdi. Sen miydin hareket isteyen? Kiriakos nöbetçi amirden tüm detayları istedi. Yirmi beş yaşlarındaki, atletik tipli Stelyo, antiterör birimine geçme arzusuyla yanıp tutuşuyordu, ama torpili yoktu, sık sık sitem ediyordu, benim torpilim ancak buraya yetiyordu diye, burası az bir şey değil aslında, Kiriakos teselli etmişti pek çok kez, gerçi buna pek de inanmıyordu, vasıfların yerindeyse kimse hakkını yemez, şimdilik burada görev yaptığına dua et, ailenin yanındasın, Kilkis'te görev yapmak hoşuna gider miydi? *"Ceset tam olarak nerede bulundu?" diye soruverdi* ve Stelyo'nun eksiksiz cevabından etkilendi. "Birinci limanın orada". Nereye birinci liman dediğini sormak istedi, ama bölgeye tam vâkıf olmadığını göstermemeyi tercih etti. Stelyo ateşli bir şekilde ona bilgi vermeye devam etti, isimsiz bir telefon almışlar, sabaha karşı altı gibi, ilk başta blöf sanmışlar, ıssız plajda ceset mi bulunurmuş, yağmur da yağıyormuş zaten, ama sonra ilgisiz kalamayacaklarını düşünmüşler, "Sizi rahatsız etmeden önce emin olalım dedik, bir çeyreğe kadar oradaydık ve gözlerimize inanamadık, yarı çıplak yatıyordu kız, muşamba parçasıyla üzerini örttük, göz kulak olması için Lambros'u orada bıraktık, o arada gün ağarıyordu ve size telefon ettik". Kiriakos öfkelendi. "Sizi rahatsız etmeden önce de ne demek? Öyle şey mi olur? İzleri yok etmişsinizdir!" Stelyo amirinden gelecek bu tepkiyi bekler gibi, hazırlıklı ve kendinden emin bir edayla devam etti: "Dikkat ettim patron, kumda hiç ayak

izi yoktu, korkunçtu, ceset ılgının altında ve cesedin etrafında tırmıkla kazılmış sığ izler, asfalta kadar gidiyordu, bu size bir şey ifade ediyor mu?" "Ne ifade edecek yahu? Birilerinin oraya gidip tırmıkla kumsalı temizlediğini mi?" "Gülünecek bir şey değil!" "Gülmüyorum da, sana inanmak da inanmamak da bana bağlı, ya sizin ayak izleriniz failinkileri örttüyse, bunu nasıl bileceğiz?" "Bu mümkün değil" diye ısrar etti genç, "onu düşünerek dikkat ettik."

O sırada polis memuru Areti göründü. Aşağıda arabalar bekliyordu adli tabip de oradaydı, acele etmeliydiler. "Adli tabibe ne zaman haber verildi?" diye sordu Kiriakos. "Bir düğüne gidecekti." Areti, "Hanya'da olduğunu biliyordum" cevabını verdi. Rahatsız olmuş gibi baktı. "Senin bilmediğin bir şey yok zaten". "Teşekkür ederim" dedi Areti. Bu da ayrı bir vaka, düşündü Matiudakis, gülmemek için kendini zor tutuyor sanki kaltak; ona aldırmamayı yeğledi, uygun bir zamanda haddini bilmesine *yardımcı olacaktı*. Emniyet'in girişinde adli tabibi selamladı, aynı arabayla gitmeyi teklif etti, ama o kendi arabasıyla onları izlemeyi tercih etti. Hastanede raporunu hazırlar hazırlamaz hemen Spili'ye hareket etmesi gerekiyormuş, gerek duyulursa yarın geri gelebilirmiş, ama gerek kalmayacağını umuyormuş. "Paşa gönlün bilir" diye mırıldandı Kiriakos.

Bu güzel şehirde büyümüştü, Korais Caddesi'ndeki Erkekler Okulu'ndan mezun olmuştu, herkesi ve her şeyi bildiğine inanmak isterdi. Eleonora'ın öğrencilik yıllarını anımsıyordu, önce rahibelerde, sonra da aynı sokaktaki Kızlar Okulu'nda. Bir kez olsun dikkatini çekememişti, kahvecinin uzun oğlu başka ne umabilirdi ki zaten. Sadece gizli aşkının erişilmez hayalini. Okul çıkışında uzaktan görürdü salınışı ve kahkahası onu deliye çevirirdi, erkek arkadaşıyla öpüşürken hayal ederdi onu. Eleonora'nın her zaman bir erkek arkadaşı olurdu. En güzel, en zengin ve en akıllı kız oydu. Çoğu kez, Eleonora'dan yola çıkarak kimi insanların hem kaderden hem de doğadan yana şanslı olduğunu düşünmüştü. Kış günü, yağmurun altında Adamopulos'un vitrini önünde kaç kez durmuş ve Fransızca dersinden çıkışında karşı kaldırımda görünmesini beklemişti. Lisenin kapısında görününce kalp çarpıntısı tutardı; ne kadar geciktiğini hesaplardı, kız arkadaşlarıyla en az on dakika orada durup laflarlardı, kahkahalarını duyardı, onu fark edip dalga mı geçiyorlar diye merak ederdi, ama yo, bir kez olsun çevirmemişlerdi kafalarını ona doğru, o ise orada durur, sözüm ona oralı değildi ama zangır zangır titrerdi, takip konusundaki ilk alıştırmasını büyük aşkının peşindeyken yaptığını düşündü yıllar sonra, on dakika sonunda sağ bileğindeki ufak saatine garipsemiş, şaşırmış gibi baktığını görürdü, buna özellikle dikkat etmiş ve ilgisini çekmişti, hatta kendisi de denemişti saati sağ bileğine takmayı, ama ters gelirdi, abartılı görürdü bunu zaten, saati sola takmak kullanışlıdır diye düşünürdü ve Eleono-

ra'nın kendi tarzıyla göze çarpmak istediğini o günden sonra anlamıştı, giyimiyle bile göze çarpardı, giydiği ayakkabılar sadece pahalı değil aynı zamanda benzersizdi, onun ayakkabıları şehrin hiçbir ayakkabıcısında satılmazdı, kıyafetleri de öyle, yurtdışındandı, Eleonora her yaz yurtdışında olurdu, İtalya'da, İsviçre'de, Yunan adalarında tatilini, Atina'da Noel ve Paskalya'yı geçirirdi, kız arkadaşları kesin kıskanırlardı, bir biri sarılırdı ona, bir öteki, derken acele öpücükler başlardı, iyi geceler demeler, erkek arkadaşı beliriverirdi, o sıralar kimse artık o, bir bakış atıp onu izlerdi, kaldırımda yan yana yürürlerdi, "Sferistiria"yı geçerlerdi, Halk Bahçesi'nin taş duvarının karanlığı onları yutunca da her zaman dururlar, birbirlerine sarılıp öpüşürlerdi, öpüşmeleri ne kadar mı sürerdi? Beş veya altı saniye, sonra Despotikos'a kadar el ele devam ederler, sağdan Kostis Palamas Sokağı'nı çıkarlar, karanlıkta, ikinci öpüşme gelirdi, sımsıkı sarılırlardı, onunkinin erkek arkadaşının malına sürtündüğünü hissederdi, belki beş belki on dakika boyunca, yapışık olurlardı, ta ki Eleonora aniden kendini çeker ve Sfakianakis Caddesi'ndeki iki katlı eve kadar koşardı, genel patolog ve milletvekili Yorgis Kriaras ailesinin o zamanlar kaldığı eve. Girişteki ışık açık olurdu. Eleonora içeri girip gözden kaybolunca Kiriakos da kendi evinin yolunu tutardı, birkaç köşe ötede, Yukarı Kum Kapı'da; geç kaldın yine, söylenirdi anası, kahvede babana yardım edeceğine sokaklarda dolaşıyorsun, kahveden uzak olmanı istiyor, oraya takılmaman için, okumanı istiyor ama nerde, senin derdin sokaklarla. Okuyacağım ana, onu yatıştırmaya çalışırdı, ama anasının buna ihtiyacı yoktu, sakin kadındı, ağır kadın, sesini hiç yükseltmezdi ona, masalcıydı. Ev işlerini çarçabuk bitirir saatlerce yatakta kalırdı, bütün gün uyurdu. Annesi neydi? Tembel mi? Ne örgü örer, ne elişi yapardı diğerleri gibi. Kâh ayağı ağrırdı, kâh sırtı, ama hiç doktora gittiğini, üşüttüğünü, ateşinin çıktığını hatırlamazdı. Kitabı Mukaddes hep mutfak masasını üzerinde olurdu, yağ içinde; yemek kitabına çevirdin ana, diye takılırdı ona bazen. Tanrı'nın kitabıdır o oğlum, bir kere yazılan da bir daha yazılmaz! Annesini dinlemek hoşuna giderdi, şehrin ne kadar değiştiğini ve güzelleştiğini anlatırdı, doğma büyüme Hanyalıydı, daha dün dağdan inip bugün şehirli gibi davranan kadınlar gibi değildi. Hadi, derdi annesine, Fumis dramını anlat bana, öyle olduğunu nereden biliyorsun yahu? Ben bilirim, sözünü keserdi, sorma bana. Nasıl bilmesin ki, Kiriakos da azar azar öğrenmiş, sırasıyla parçaları birleştirmişti, çünkü büyükannesi Fumislerin bostancısıyla evlenmeden evvel beyin emrinde çalışırmış, bey ise varını yoğunu satmak zorunda kalınca, akıllı adamdı ve olayın nereye doğru gittiğini görmüştü, mis kokulu kızı onlarla birlikte gitmek istememiş Türklüğe. Büyükannen Aglaia'yla yaşıttılar, derdi sık sık annesi, hem de onların postacısıydı, beyin mis kokulu kızının gizli gizli Armodios Fumis'i sevdiğini kimse hayal bile edemezdi o zaman, böyle

bir sevda gelmez bir daha şehrimize, dikkat et, kimseye söyleme, okumuş kadındı, dünya insanı, sonra kâh gülerek, kâh ağlayarak anneme böyle dermiş bahtsız: gideceğim Aglaiacık, ona dayanamıyorum, gelip beni alması için erkek kardeşime yazacağım. Hiçbir zaman yazamamış ona. Bunu söyler avunurmuş sadece. Ben bir yaş küçüktüm onların kızı Verginia'dan. Ben ve Verginia küçükken köyde beş taş oynardık, sonra onu alıp rahibelere kapattılar, Verginia küçükken oynardı benimle, büyüdüğünde tenezzül etmedi, benim de içimde yara kaldı, bunları birine söyleyip başımızı yakmayasın, Kriaras iyi olmasına iyidir de, şakası yoktur.

Uzaktan üzerinde yağmurluk olan Lambros'u gördü, beyaz bir kasanın yanında dikiliyordu, arabaları arka arkaya park ettiler, bir parça kara muşambayla örtülmüş kütle gözüne çarptı, "Sedye ile ceset torbası çıkartın" emrini verdi, fotoğrafçı ile adli tabip önden gidiyordu, çakarlarsa yuhalarlar bizi, düşündü, bak sen, kızı ağacın altında bırakmışlar, bak sen, bana hemen haber vermemişler! Yağmur durulmuştu. Stelyo'nun yanında yürürken, ihbar edenin erkek mi yoksa kadın sesi mi olduğunu sordu. Genç şaşırmış gibi baktı, bunu ilk kez düşünmüş gibiydi, "Galiba erkekti, ne bileyim?" Kiriakos duraksadı, sükûnetini korumaya çalıştı; "Telefona bakan sen miydin? Mesajı sen mi aldın?" "Hangi mesajı?" dedi şaşırarak Stelyo. "Be evladım, kimliği belirsiz kişi sana mı verdi cesetle ilgili bilgiyi?" "Yok, Areti'ye" dedi Stelyo. "Peki bunu niye baştan söylemedin? Areti niye söylemedi?" "Aynı şey değil mi?" "Tabii ki aynı şey değil" diye patladı Kiriakos. Artık yaklaşmışlardı. Lambros hüzünle gülümsüyordu, duruma yakışır biçimde. "Fosur fosur içmişsin sigarayı, zamanını boşa harcamamışsın, tablaya dönmüş kumsal" azarladı Kiriakos "bu ne rezillik?" Lambros kumun üzerindeki izmaritlerine baktı, onları örtmek istercesine ayağıyla bilinçsizce ezdi sonra da, amirinin eleştirisini önemsememiş gibi, Kiriakos'un gözünden kaçmadı bu, "Onu tanıyordum" dedi kara kütleyi göstererek, "Aklıma bile gelmezdi, biliyorsunuz Şef, bir seferinde tehdit bile etmiştim onu..." Muşambayı çekmeye hazırlanan Kiriakos elinde olsa onu o anda tokatlayabilirdi, kafasını kaldırdı sertçe baktı: "Sonra konuşuruz" ve ardından adli tabibe döndü, biraz yana kayarak "Sana teslim ediyorum" dedi ve tekrar eğildi yanma, "Aşk cinayeti mi?" "Muhtemelen değil" diye yanıtladı soğuk bir şekilde adli tabip, "Hiç sıyrık yok". E ne olmuş yani, demek istedi, sıyrığın olmadığı yerde kesinlikle aşk da olmaz diye bir şey mi var! Susmayı tercih etti, genç kızın ufak göğsüne takıldı gözü, boynu morarmıştı, şişmiş ve kararmış dilinin etrafındaki dudakları mosmordu, solgun yanaklarında kahverengi lekeler vardı, ayak parmaklarına baktı, gözleri açık, havaya bakıyordu, ısrarla ayaklarına baktı yine ve bacaklarına göbek çukuruna kadar, "Kim böyle birine kötülük yapmak ister?" dedi kendi kendine ayağa kalkarken, duygulandı-

ğını belli etmemek için de dizlerindeki kumu silkeler gibi yaptı. "Ortalık sapık dolu" diyerek nükte yaptı fotoğrafçı. Kiriakos ona aldırmadı. Bastıkları yerlerden itibaren tırmık izlerini gözüyle takip etti. Gerçekten asfalta kadar gidiyorlardı. Öküz altında buzağı aramak, diye düşündü öfkeyle.

Adli tabip nihayet ayağa kalktı. Kiriakos fotoğrafçıyı dürttü "Haydi bakalım, sanat yapayım deme, çabuk çek, işimizi bitirelim." Adli tabip Kiriakos'u kenara çekti. Belli ki buraya getirmişler, dedi, ince kayış gibi bir şeyle boğmuşlar, kesin tecavüz olduğu söylenemez, gerçi öncesinde arbede yaşanmış gibi gözükmüyor, cinayet saatini tam olarak veremem, mutlaka otopsi yapılmalı, ama cesedin katılaşma derecesine bakılırsa beş veya altı saati geçmemiştir. Kiriakos sinirlenmeye başlamıştı. Adli tabip nefes aldı, saatine baktı, "Senden rica ediyorum" diye devam etti, "Soğukta muhafaza edilmesine özen göster" tereddüt içindeydi sanki, "Kadının kimliği belli mi?" "Sana söylemediler mi? Kriaras'ın torunundan bahsediyoruz!" Adli tabip inanmamış gibiydi. "Kim söylesin ya? Aretusa mı? Cepten beni aradığında kıkırdıyordu, hatta senin niye aramadığına şaşırdım." Kiriakos içinden köpürüyordu, piç kuruları, diye geçirdi aklından, aslında bunlara disiplin cezası lazım, burayı ne sandılar? "Peki şimdi ne olacak?" diye sordu, "Çıplak olmasına ne diyorsun?" "Bir şey demiyorum... bak, Resmo'da acil bir işim var, morgda saklanabilir, ya beni Hanya'da bulamasaydınız ne yapacaktınız? Ayrıca onu açmadan önce, ailesi tarafından da teşhis edilmesi gerekiyor, onlara haber verildi mi?" Kiriakos artık hoşnutsuzluğunu gizlemiyordu. "İşin Resmo'da mı Spili'de mi?" Adli tabip alınmış gibi baktı. "Acil olan işim Resmo'da ama akşama kadar Spili'ye de uğramam lazım, beni takip mi ediyorsun sen? Başımda iki eyalet var, sürekli gidip geliyorum, yetiştiremiyorum, ötekilerse Kandiye'de yan gelip yatıyorlar!" "Dün kimin düğünündeydin?" "Kolimbari'deydim, kız kardeşimin kızı evlendi" "Mesut olsunlar, pazartesi günü düğün mü olur?" Adli tabip yüzünü buruşturarak gülümsedi: "Düğün pazar günü yapıldı, ama eğlencesi dün bitti, tatmin oldun mu?" "Şimdi de dosdoğru oraya mı gidiyordun? Az önce hastaneye uğrayıp raporunu hazırlayacağını söylemiştin." "Öyle dedim çünkü böyle bir cesetle karşılaşacağımı tahmin etmiyordum, nasıl rapor yazayım, otopsi gerekir." "Yolun açık olsun o halde, temas halinde olalım" yardımcılarına döndü, "Sedye nerede, sedyeyi getirin demedim mi?" Stelyo'nun torbanın fermuarını açmakla cebelleştiğini görünce kan beynine sıçradı.

Doğrusunu söylemek gerekirse, sivri zekâlı elemanlarının torbaya soktukları talihsiz gerçekten Virginia Pagoni miydi, henüz resmen bilmiyorlardı. Benzerlik ihtimal dışı mıydı? O Eleonora'nın kızını taş çatlasa üç veya dört kez görmüştü, hep uzaktan. Gerçi annesini andırırdı, ama onun cazibesi yoktu, annesi onun yaşındayken yürürken yer ye-

rinden oynardı. Hatta nasıl bu kadar sarışın olduğuna şaşardı, zira babası Pagonis de koyu kumraldı. Öyle deme, demişti çokbilmiş anası, mavi göz rengi çok uzaklardan çeker, iki hatta üç nesil bile geriden, büyük büyükbabası Diomidis Fumis'in masmavi olduğunu duyardım, Praksiteles'in Hermesi'ymiş âdeta, Fransız'ın aklını da öyle başından almış, Paris'lerden vazgeçmiş. Arabanın açık kapısına dayandı bir süre ve kumsala baktı. Deniz dalgalıydı. Aklından bir şey geçti "Hayal gücüne hâkim ol" diye fısıldadı. "Bir şey mi dediniz Şef?" diye sordu Lambros. "Yok bir şey, benimle arabaya gel". O sırada Stelyo yaklaştı, "Bana sorduğunuz ses kesinlikle erkeğe aitti, kadın sesi olsaydı Areti'nin dikkatini çekerdi, bununla ilgili yorum yapardı, dikkat etmişsinizdir Şef, bize bir şey doğal gelirse ilgimizi çekmez, erkek sesi kadınınkinden daha doğaldır". "Ne açıdan daha doğal?" "Yani şöyle" diyerek geveledi Stelyo, "Bir cinayet söz konusu olduğunda erkek sesinin bize haber vermesi daha doğal". Kiriakos başını salladı: "Bir de polisiye roman okusan halin ne olur!" "Okuyorum tabii ki, okumaz mıyım..." "Tamam, şimdi ötekilerle git, Lambros'la konuşmak istiyorum".

Lambros şehre gidene kadar yol boyunca Virginia Pagoni hakkında bildiklerini anlattı, onu tanırmış, bir gece yakalamış, on iki sularında, başka bir kızla birlikte, arkadaşmışlar, ötekinin adı Aliki Sfakakaki, evet, meşhur Sfakakaki'nin kızı, kankalarmış, bir arkadaş grubuyla birlikte "Rengina" Sineması'nın orada duvara slogan yazarken yakalamış onları, hepsini birden karakola götürmekle tehdit etmiş. Hangi suçlamayla, diye atılmış ortaya Virginia, ötekiler de cesaretlenmiş, şehirde afişten ve reklamdan geçilmiyor, bizim slogan mı rahatsız etti seni? "O zaman onları bıraktım, haklı olabileceklerini düşündüm, onca şey kaçıyor gözümüzden, duvardaki sloganlar en basiti, üstelik bizim işimiz de değil, öyle değil mi Şef?" Kiriakos dişlerini sıkarak dinliyordu. Ancak o olaydan on gün sonra, diye devam etti Lambros, onlarla tekrar karşılaşmış, ellerindeki siyah renkte yağlıboya dolu kovaları Yunanistan Bankası'nın merdivenleri ve girişine boşaltmak üzereymişler, işte o zaman fena kızmış, sizi piç kuruları, slogan başka, şimdi yapmaya çalıştığınız başka, şimdi vandalsınız. Yaşasın vandallar, diyerek üstüne üstüne gelmiş Virginia. İçinden köpürmüş, saçından yakalamış, ötekiler saldırmaya yeltenince hayır diye bağırmış rahmetli, başımız belaya girer, demiş. Senin evin yok mu kardeşim, anan yok mu? Bu saatte ne işin var sokaklarda? Çok sert konuşmuş onunla, tokadı da patlatmış; Şimdi lütfen bırak beni, demiş, yarın birlikte kahve içmeye ne dersin? Nefesini yanağında hissetmiş, içinde bir şey olmuş ve bırakmış onu, garipseyerek bakmış, yüzünü pek seçememiş, beş yıllık görevi boyunca böyle şey yaşamamış. Adın ne, diye sormuş. İlgisini çekmiş, bu ismi daha önce hiç duymamışmış.

Kiriakos anlattıklarının hepsini dinlemedi. Hızlı ve net olmasını defalarca öğütlemişti: nerede, ne zaman, nasıl, bu üç soruyu cevaplamak

için yorum yapmadan, tekmilini fişek gibi patlatmasını söylemişti. "Ne zaman oldu bunlar? Onları en azından üç aleni suçtan tutuklamış olabilirdin, hayret!" "Eh, yedi ay olmuştur, mayıs veya haziran, öyle bir şey." Lambros kaşınarak hesapladı, "Sonra yazın izini kaybettim". "Onunla kahve içmeye gittin mi?" Lambros lafı ağzında geveledi. "Ne oldu? Hatırlayamadın mı?" Lambros ona baktı, dudakları morarmıştı. "Başım belada mı?" zırıldadı. "Kes saçmalamayı, neden belaya girsin başın? Onunla kahve içtin diye mi?" "Yok içmedim, ekmişti beni, sonra işler yığıldı, unuttum gitti, Servis'e bildirmedim, utandım, sonra şu da var, öyle düşündüm, burası Atina değil ki her şeyi yaksınlar". "Dediklerine dikkat et ha" sözünü kesti Kiriakos, "tamam bana anlatıyorsun, seni anlıyorum ve affediyorum ama bundan öteye anlatırsan, yandın". Lambros şaşkınlıkla baktı. "Aptal mısın sen? Kaç kez izah edeceğim? Kararları sen vermiyorsun, sen Tanrı değilsin, senin işin kovuşturmadır, aramadır, takiptir, anladın mı?" "Çalışıyorum" dedi Lambros. "Bir şey sorabilir miyim?" "Seni dinliyorum". "Suçlardan ikisini anladım, devlet malına zarar, yetkiliye hakaret ve karşı koyma, üçüncüsü ne peki?" Kiriakos başını azarlarcasına salladı: "Çalıştır biraz kafanı, her şeyi benden beklemesene..." Bir süre sessiz kaldılar. Kiriakos'un kafasından kötü niyetli düşünceler geçti: Tarih tekerrürden ibarettir, bundan ötesi var mı? Keçinin karnı tok olunca oynamaya koyulur, demek devrimciymiş Eleonora'nın kızı! Sigara yaktı. Hayır, kinci olmamalıydı, geçti artık bunlar, kendine hâkim, anlayışlı ve uzlaşmacı olmalıydı! "Sence kim yapmış olabilir?" diye sordu Lambros'a yumuşayarak. Delikanlı omzunu silkti. "Arkadaş grubundan biri mi?" "Peki neden?" üstüne üstüne gitti. "Belki kıza âşıktı ve karşılık alamıyordu!" "Soğuk nevalelerin aşk cinayeti işleyebileceğini mi düşünüyorsun yani?" Lambros bunu düşünür gibi yaptı. "Galiba öyle değil, sanırım haklısınız". "Niye haklı olayım? Ben bir şey demedim ki, sana soru sordum sadece". Lambros dilini yuttu. Kiriakos omzuna vurdu. "Biliyorum, kendini kötü hissetme, benimle konuşmakla iyi ettin, soruşturmayı senin verdiğin bilgiler ışığında yürüteceğiz, gerekirse de kızın anarşiye ve kanunsuz unsurlara bulaştığını basma duyuracağız, gerekirse ama, sen şimdilik bana anlattıklarından kimseye söz etmeyeceksin". Lambros peki der gibi başını salladı. "Siz gerçekten benim öğretmenimsiniz". Kiriakos tekrar omzuna vurdu babaca. "Çok işimiz var" dedi ve aynı anda rahmetli Andreas'ın özdeyişini aklından geçirdi: İyilik yapandan daha güvenli düşman yoktur.

Onu zor günlerin beklediğini seziyordu. Lambros'a döndü: "Meçhul kişi aradığında sen orada mıydın?" "Yan odadaydım" dedi delikanlı. "Sonra ne oldu peki?" "Areti içeri girdi ve şunu dedi: Olaya bakar mısın, Virginia Pagoni adında bir kız Ayi Apostoli'de ölü bulunmuş". "Sen de" diye yorum yaptı Kiriakos, "onu görünce tanıdın!" "Ne demek istiyorsunuz Şef? Oydu işte, o değil miydi?"

3

İçime bir ağırlık çökmüştü sanki

Hanya, salı sabahı, 8 ocak

Son günlerde her aynaya bakışımda gözlerimi görüp şaşırıyorum; sanki içe dönmüş, odaklanmış gibi kıpırtısız. İki gün önce sana yazılarımda şehrin ismini anlatmaya başlamıştım. Tüm yorumlar arasında en inandırıcı olanı, her ne kadar zamanında sahipsiz köpeklerle dolu olsa da *cane* değildir elbette, adını Tanrı Velhanos, yani İfestos, Latincesi Vulcanus'tan alan, küçük Roma şehri Alhania'yla bağlantı kurandır. Bu ismin telaffuzu yüzyıllar sonra gelen Araplara, kendi dillerindeki *El Hanım*'la birleştirerek söylemek daha kolay gelmişti. Venedikliler işte bu Elhanya ismini devralmışlar: La Canea. İster kabul eder, ister etmezsin. İşin aslı ne olursa olsun yer isimlerini düşünmenin ayrı bir cazibesi vardır. Kimi kalıcılaşmaya, kimisi de unutulmaya mahkûm. Aeria, Htonia, Telhinia, Kuritis, Makaris, İdaia, adanın çok eski isimlerinden sadece birkaçı. Ne var ki, yerli bir perinin, belki de kraliçenin adı olan Kriti, kalıcı olmuş ve yüzyıllarca kullanılmıştır.

Ahşap bir kutu hatırlıyorum, sedef lalelerle süslü ve yeşil kadife kaplı, babamın kütüphanesinde kilitli dururdu. Küçükken meraktan geberirdim. Aleni hiç söylememişlerse de onun bir gün kız kardeşime verileceği, sözlerinden anlaşılıyordu. Son günlerde o kutu yine aklıma geldi. İçindekinin bugün burada yaşayan bazı kişilerle doğrudan bağlantısı olduğunu hissediyorum. Bu geçmişe uzanmanın bana faydası var mı bilemiyorum, hazırlamam gereken yazıya yardımcı olur belki, belki de konudan tamamen uzaklaştırır. Önümde fotoğrafçı Bahaeddin Baritakis'in çektiği bir resim de var. *Sana ruhsuz bir beden, resmedilmiş bir vücut gönderiyorum, aldığını bildiren cevabı hemen bekliyorum*, ama babam bu fotoğrafını Levantenine göndermeye cesaret edememiştir. Yıl 1915, kısa saç, günümüzdeki gençlerin kirpi saçı gibi, bıyık ve top sakal, frak, şalvar, ayakta körüklü çizmeler. Peki fes nerede? Ne kadar gerilere gitmem lazım? Defalarca hesapladım. Dinini değiştiren Hıristiyan, dördüncü veya üçüncü büyük büyükbabam olmalı. Kökler öyle derin ki, nesilden nesile geçen özlem de bir o kadar, ama ben adaya iş için geldim, bunu unutmamalıyım. Ve işte buradayım. Hazır olmadan dönersem, hayatımın geriye kalanı boyunca acısını duyarım. Dün sabah Kum

Kapı'daki gezintimden sonra, yine aradım evleri ve isimleri, Elena Venizelu Meydanı'nın ortasında bir kez daha durdum ve aynı güzergâhı izledim. Bir kâğıda isimleri de yazmıştım. Er ya da geç şehrin üzerine serilecek unutulmuşluğun duvağından söz ediyor büyükbaba. Buna üzülmüyor, hayatın kuralıymış. İnsanoğlu unutur ve unutulurmuş. Ve böyle gider. Geçtiği yerleri de böyle yapar, böyle yıkarmış. Tevazuya da övünmeye de neden olması mühim değil, insanoğlunun acması varlığı doğası gereğidir, bir kere gelir ve sonsuza dek gider.

Venizelos'un iyi durumda olan baba evi ile yalnızlığa terke dilmiş saray arasında, bir dar sokak. Tüccar Temistoklis Miçotakis'in malı olan bu saraya, Prens Georgios yerleşmiştir, Girit Devleti'nin genel valisi Himayeci Kuvvetler'in adadaki vekili. Prensin adaya geliş tarihi 9 aralık, büyükbabanın notlarında iki kere daire içine alınmış. O sabah şiddetli bir göz ağrısıyla uyanmış, uşaklarından birini çinko suyu alması için eczaneye göndermiş. Arkadaşı Hüseyin Avni'nin, tahriş olan yeri görmek için Meydan'a kadar gelmesi onu ne kadar da mahcup etmiş. Genel validen söz etmek ve resmi makamlar ile halkın rıhtımda ona hazırladığı karşılamayı anlatmak niyetiyle yazmaya başlamışken, arkadaşının Ruga Meydanı'ndaki eczanesini tarif etmeye takılır, sonra da bıraktığı yerden devam ettiği düşüncesiyle, ama tamamen bağlantısız biçimde, uzun Halepa yolundan Kale Kapısı'na kadar sağlı sollu uzanan konakları saymaya başlar. Ardından, tarihi olaylarla ilintili düşüncelere dalar, değerlendirmelerde bulunur, gelişmeleri öngörmeye çalışır, milletin artık sakinleşmesini diler, hırsların yatışmasını, düşmanların uzlaşmasını. Lakin iyimser değildir. Hıristiyanların çanları neşeyle çalarken müezzinin çağrısı, melankolik, ağlamaklı ve tehditkârdır!

Yaşadığı dönemi serinkanlılıkla anlamaya ve yazmaya çalışmasına hayran kalmıştım. 1898'in sonları. Üç bin kadar silah teslim edilir. Filintalar, lazarinalar[1] şişhaneler, sultanlar, tek namlulu dolma tabancalar ve kapsüllü veya çakmaklı çift namlululular, piştollar ve Şam çeliğinden yapılma, gümüş bezeli kılıçlar ve yatağanlar. Artık kazmaya ve sabana sarılmanın zamanı gelmiştir. Lakin süvarilerin küçüklü büyüklü silahları ve martinileri saklanmıştır. Hangi Giritli kalır ki tüfeksiz? Girit Devleti, teslim edilenleri bile saklayacak veya muhafaza edecek yol bulamayınca bir süre sonra açık artırmaya çıkarır, bunun üzerine de veletler dahil herkes satın almaya koşar. Oğlu Ali'nin onların arasında ne işi vardır? Ama evet, o da bayram etmektedir. Babama göre, uçuruma giden yolu sultanın ta kendisi açmıştır, paşaların başıbozukluğuna göz yumarak. Her ne kadar istesem de vatanımla gurur duyamıyorum, ama adamıza doğan özgürlüğün sevincini hissedebiliyorum, bizleri uykuda yakalamasını istemediğim yeni asrın hayalini kurabiliyorum, der. Henüz birkaç ay önce Viyana'dan gelmiştir, yanında Klarisse'yle. Aşkları

1. Girit'te kullanılan eski bir silah, önden dolmalı tüfek. (ç.n.)

ve keman, *Genç Werther'in Acıları*, Schubert'in eserleri. Bavuldaki elbiseler, şapkalar, krinolinler, korseler. Kitaplarla dolu valizler. Dünyanın sonu, büyükbaba kızgındır yazarken, dünyanın sonu gelecek ve biz hazırlıksız yakalanacağız.

Sonra yine kaptırıveriyor kendini, Hasan Ağa'yla uğraşıyor; uyuzlu iki atın sürdüğü tramvayıyla Halepa ile Kale Kapısı arasındaki yolu gidip gelirmiş Hasan Ağa. Kısa ve tombulmuş, kırmızı, kısa bir fesi varmış. Bir elinde pırnal sopası, diğerinde kırbaç, zavallı hayvanları vurarak yürütürmüş. Bilet bir beşlikmiş. Yanında da yardımcısı, daltaban Bedevi bir ufaklık, son durakta biletin parasını toplarmış. Bir gün büyükbaba da Hasan'ın tramvayına binmeye karar verince, bekleye bekleye canının çıkacağım söylemiş. Sonra gülmüş Avrupalı, trenleri bir görsen baba, Berlin-Bağdat arası çok geçmeden hayal olmaktan çıkacak, gerçek tramvayları görsen, ihtiyar Hasan'ın tramvayı çeken çelimsiz atları gibi değil! Kendini beğenmiş oğluna ne diyeceğini bilirmiş, ama ufacık bir şey yüzünden kapışmayı istemezmiş, büyük ve ciddi meseleler yetermiş. Klarisse'nin ifade tarzı mesela ve tavırları. İlk başlarda âdeta rahatsız olmuş büyükannenin başörtüsü takmamasından, ama neden? Neden? O da çok takmak istermiş, bakır ve erguvaninin fevkalade zarif tonlarında tül gibi ince örtüler görmüş kartpostallarda, başörtüsünü şapkaya tercih edermiş, kadına öyle bir gizem öyle bir çekicilik katıyormuş ki, onu aşağıladığının, kısıtladığının düşünülmesi yanlışmış, daha nasıl anlatabilirmiş? Ferace şundan öte bir şey değil: *une coquetterie de plus!* Büyükbaba bunları duydukça içinden köpürürmüş, toparla şunu, demiş bir keresinde Ali'ye öfkeyle, peçeyi kendisi taksın çok hoşuna gidiyorsa, ama Viyana'da, burada cüret etmesin, bizi maskara mı sanıyor!

Harabeye dönmüş sarayın yanında bir zamanlar Aziz Yusuf tarikatının Rahibe Okulu vardı, bugünse Girit Teknik Üniversitesi'nin konferans binası. Yürürken bahçe duvarındaki yazıyı okuyorum: *Her şey bok gibi!* İğrenme hissi öylesine özenle yazılmış ki, sloganı yazan asırların tespitini duvarda sanata dökmüş sanki. Büyükbabanın notlarına göre, Fransız Okulu'ndan hemen sonra askeri bir hekimin evi varmış, onu da Yahudi tüccarlar Konstantinis'in ve Frangos'un konakları izlermiş. Konstantinis'in Şadırvan'daki Avrupa'dan gelen malların satıldığı hazır giyim mağazasından dört takım elbise satın aldığını yazıyor. Sonra anasını anlatıyor. Daha hayattaymış o zaman, yatalak bir ihtiyar, oğlunu Avrupai giyinmiş görünce, kemikli elleriyle bağrını dövünmeye, kıçı yırtmaçlı Frenk seni, diye söylenmeye başlamış; Azrailim al beni de gözüm görmesin. O gün çok sarsmış anası onu. Bir hafta sonra gerçekten alıp götürmüş Azrail. Büyükbabanın uzun bir süre boğazı düğümlenmiş.

Tarif ettiği yolu izledim, içim kapkara. Yahudi evlerinin yanındaki büyük araziyi, hükümdara tenis kortu yapmışlar. Burada artık tenis

kortu yok, tüccarların konaklarını da tespit edemedim, dönemeçte restore edilmiş bir iki katlı var sadece, üzerinde de şu tabela: Konsolosluk. Ve sanırım bu, pamuk tüccarı Egiptiotis Hortacis'in yaptırdığı son derece görkemli Biçaki Malikânesi. Uzun yıllar Yunan Konsolosluğu binası olmuş. Bir dönem İtalyanlar da kullanmış muhtemelen.

Elena Venizelu Meydanı'na dönerek aynı güzergâhı yolun sol tarafından izledim. İlk sıradaki, hükümdara bağlı Uluslararası Muhafız kulesiymiş, sonraki ise aristokrat bilardo salonu "Aftonomia", birkaç konağın daha adını saydıktan sonra Temistoklis Miçotakis'e ait diğer konağa geliyor. Bugün "Otel Halepa" olarak hizmet veren bu palmiyeli, iki katlı villada, uzun yıllar İngiltere Konsolosluğu varmış ve az ötede, yolu döndükten sonra, Naksakislere ait evlerin birinde Almanya'nınki. "ARİS" Oteli'nin metal tabelasının yanında epeyce durdum. Deniz fırtınalıydı. Hiçbir iz olmadığı halde, salt içgüdülerimin rehberliğinde, Aya Pandeleimonas Deresi'ndeki suları denize taşıyan o zamanki Hacidonikola Köprüsü'nün tam bu noktada olduğuna emindim. Ve orada küçük bir mağaranın içinde, bir evliya mezarı varmış, ezelden beri ordaymış, ama büyükbaba hiç gitmemiş oraya dua etmeye. Sonra babam ondan çok işittiğimiz bir olayı hatırlıyor, köy evindeki lambalar yeni yanmış, elinde bir gecekelebeğini nazikçe tutarken kendi kendine sorar, salayım mı, kanatlarını mı koparayım; kadınlar akşam yemeğini hazırlar, büyükbaba ve dostları mis kokulu Sakız rakısı içerken tam o sırada Hendeksakis'in şunu dediğini duyar; politikalar bizi öyle bir hale getirdi ki sokak çocukları Köprü'nün oradaki evliyanın sandukasının kapağını oyun oynamak için sandal yapmışlar. Kimseden ses çıkmıyor artık. İngiltere Konsolosluğu'na şikâyet et, demiş büyükbaba, kabahat evliyanın tabutuyla oynayan çocuklarda değil, tütsü ve yağ kandili koymadan mezarını bakımsız bir halde bırakan bizde.

Küçük uçurumu asfalttan ayıran sur açıklığının önündeki düzlükte yürüdüm. Aşağı bakarken köprü duvarının yabani otlarla kaplı olduğunu gördüm. Tanrı'nın unutulmuş, *müminsiz kalmış* dostunun, mezarı acaba orada mıdır hâlâ? Yolu incelediğimde, mart 1892'de, Mahmud Paşa döneminde Hanya'ya gelen ve Girit yönetimi tarafından işe alınan, yetenekleriyle hemen sivrilen inşaat mühendisi Mihalis Savvakis'in Hanyalılar tarafından bir şekilde onurlandırıldığını düşündüm. Belçika'da okumuş, yorulmak nedir bilmeyen, dürüst, ilerici, hayal gücü geniş, ama aynı zamanda pratik, mesleğinde parlak bir uzmanmış, Girit görünümünün hassas bir gözlemcisi olarak Halepa ve Suda'daki büyük yolların yapımını o üstlenmiş ve nezaret etmiş, birkaç yıl sonra, yani her şey değiştiğinde hastane olarak değil de karargâh olarak hizmet verecek o askeri hastaneye de aynı şekilde. Büyükbabanın Meydan'daki iki katlı villasını da o yapmış, oğlu Ali ile Avusturyalı Klarisse'yi Splanca'nın gürültü ve pis kokusundan uzak, konsolosların yanın-

da ağırlamak için; hatta büyükçe iki arokarya, dört muz, iki de hurma ağacı, tarhlar için beş okka lale soğanı, çifte fuller ve çeşit çeşit yaseminler sipariş etmişti, bahçesinde tutup azsınlar diye! Fakat, acaba kaç yıl sürmüştür konağının keyfini büyükbaba?

Üzerine isimler yazdığım kâğıdı rüzgâr uçurdu. Büyükannemin mahallenin müezzinine verdiği kâğıtları anımsadım; ruhuna dua okuttuğu ölmüşlerinin isimlerini yazıp verirdi. Ben farklı düşünürdüm, bir yakınıma rahmet okumak, bir Tanrı'ya dua etmek istemezdim. Tek istediğim, ilk karısının ölümünden sonra belki de teselli arayarak yazmakla uğraştığı dünyayı diriltmeye çalışarak büyükbabamın anısını onurlandırmaktı. Ve bu uğraşını yıllar geçtikçe geliştirmişti, gittikçe daha sistematik biçimde, Şişli'deki yaşlılık yıllarına değin. Kim bilir? Belki beyin jimnastiği olsun diye yapıyordu, ama belki de tarihte bir yer edinme ihtiyacından. Kâğıt parçasını izledim, ince ince yağan yağmurda bir süre dönüp durdu, sonra da bir çalının üzerine konup eridi. Yanaklarım yağmurdan ıslaktı, ama ben gözyaşlarımın da aktığını biliyordum. Kayalara aniden çarpan dalgaları işittim. Kendime âdeta kızarak bu çabaya son vermeye karar verdim.

Büyükbabanın amacı neydi bütün bu isimleri sıralarken? Yıllarca, kadın doktoru Milonoyannis'in iki katlı evinin *mermer* kızlarına kadar gezintiye çıkılırmış. Biraz aşağıda da yardımsever şaşı konsolos Benderis'in kaldığı Kuçudakis Konağı yükselirmiş. Aynı sokağın az ötesinde de, üç kız yeğeninin, meşhur Kauris kızlarının kaldığı evden bahsetmeden edemez. Bu Benderis denen adam, Pinder diye düzeltiyor yine babam, bir pazar günü köye gelir, Bamya'nın hanından kiraladığı bir beygirin üstünde. Kauris kızları da ona katırlarla eşlik etmiştir. Klarisse ise beyazlar ve neşe içindedir, onları okaliptüslü büyük kapının önünde karşılar. Büyükbaba, kuzeninin kızlarıyla iftihar eder. Güzel, dil bilen, okumuş kızlarmış. Evlerinin salonundan komşu konsoloslar hiç eksik olmazmış, toptancı Periklis'in torunu olan Armodios Fumis de aynı şekilde. Hanya'nın Clemenceau'suymuş, her şehrin bir Clemenceau'su yani şık adamı olması, hayatın kuralıymış. Tüy kalem burada da fazlaca mürekkebe batırılmış muhtemelen, sinirle batırılmış olmalı ki kâğıdı lekelenmiş. Başka hiçbir yorum yok. Yalnız babam, daha aşağıda, hatırı sayılır bir politikacı olan Clemenceau'nun adının züppe veya sığ insanları betimlemek için kullanılmasının nedenini anlayamadığını kaydediyor. Ve devam ediyor, soyutlamalarla konuyu unutmak ister gibi sanki, onu çok rahatsız eden, hatta yaralayan bir şeyi es geçerek soyut yorumlarla yetiniyor; ilk olarak 1815 civarında hümanizmden bir sapma ve yozlaşma olarak İngiltere'de ortaya çıkan züppelik akımına değiniyor. Züppe genelde iyi bir aileden gelir, ona Avrupa'nın bütün büyük başkentlerinde rastlanırmış, bugün nasıl rastlanıyorsa, atlardan ve kadınlardan bahseder, kiniktir, pişkindir, giyiminde özenli renk

kombinasyonları vardır, ama her zaman muhafazakâr ve siyasi açıdan yasalara saygılıdır. Züppeye edebiyat cazip gelir, Latince dizeler okur, kendini kozmopolit sayar. Ne olmuş yani? Nokta koyar babam. Hanya'nın da bu tip insanları varmış, Şadırvan'daki "Kondilakis Kumarhanesi"ne takılırlarmış.

Kapana kısılmış bir halde, hatırlamaya çalıştığım, ama hatırlayamadığım bir Einstein cümlesini düşünüyordum. Karşımda, yazlık sinema "Attikon" eskiden burada Doktor Kalaisakis'in iki katlı evi varmış, hemen yanında da büyükbabanın yazdığına göre Tüccar Plumidakis'in inşaatı. Elimde eldiven olmasma rağmen parmaklarım donmuştu. Ayaklarım da öyle. Rüzgârda kalmıştım. Görünüşüm kesinlikle ya garipti ya da komik. Şimdi de sana yazarken dışarıdaki sabah rüzgârını işitirken sarsılıyorum, insanın içine korku salmasının ne kadar kolay olduğunu düşünüyorum. Gıcırdayan pencere kanadı, havalanan bir çamaşır, geç kalmış birinin taş döşemedeki ayak sesleri, köpeğin havlaması veya geceye mesajlar yollayan bir dümbelek. Küçükken misket ada Cunda'da Hasan amcanın villasına gittiğimiz yazlarda, lambanın alevi biraz titredi mi büyükannemin karanlıktaki siluetinden ödüm kopardı.

Reşit Usta'nın mekanik un değirmeninin tam olarak yerini tespit etmek kayda değer olabilirdi. Büyük Halepa yolunun oralarda bir yerde, bugünkü Elefteriu Venizelu Caddesi'nde, bir fırının yanında. Hâlâ orada bulunan fırınm o olduğuna inansam mı? Bütün bunlarla, eğer gerçekten ilgileniyorsam, soru sormaya başlamam gerekirdi. Gelgelelim çekiniyorum. Belki de kim olduğumun bilinmesini istemiyorum. Ne var ki, avukatta karşılaştıklarım bihaberdi, bu ismi ilk kez duyuyorlardı. Hatta bir tanesi, karanlık geçmişi kimsenin hatırlamak istemediğini hoşnutsuz bir ifadeyle söyledi. Bir diğeri buna itiraz etti. Savlarına aldırmadım, her ikisininkine de. Biraz dışarı çıkıp, meyve yüklü portakal ağaçlarının bulunduğu bir ağaçlığın altında sigaramı içtim. Papamihalakis'in evi muhteşem güzel, etrafına çit çekilmiş köye giden yolun solundaydı, tabiatıyla restore edilmiş bir ev, eklenen birkaç bölüm, alacakaranlıkta seçebildiğim kadarıyla çevreyle ve eski yapılarla uyumlu. Sormadım, çünkü onu zor durumda bırakmak istemedim, bu evi, karısının ataları dara düşmüş bir Müslüman'dan almıştır kesin. Ne olursa olsun huzursuzluk hissedişimin bir nedeni de, kutlamada az kişi olacağını söylediği halde bana kuşkuyla bakan, karşılaşmaya hazır olmadığım yirmi kadar insanı karşımda görmemdi. Eğildim ve sigaramı toprakta söndürdüm, içeri keyifsiz girdim. Tam o sırada sempatik bir kumral yanıma yaklaştı, ışıldayan bir gülüşü vardı, benim yaşlarımda belki, filoloji öğretmeniymiş, kendini öyle tanıttı. Az önce sizi duydum, 1885 yılma ait bir seyahatname yazısı var, İoannis Kondilakis adında Giritli bir yazarın, Reşid Usta diye birinden söz ediliyor, mekanik demirhane sahibiymiş, yazar ondan övgüyle bahsediyor hatta, onu hatırı

sayılır bir Osmanlı olarak görüyor, hayat planında *dolce far niente*'yi benimsemeyen az kişiden biridir diyor. Bana verdiği bilgiden dolayı kendisine teşekkür ettim, yazarın Reşid Usta'nın hayat tarzıyla ilgili gözlemlerinin tam bir ironi olduğunu da ekledim, zira *dolce far niente* denen şey, daha sonraları oğullarını mahvetmişti. Bir süre daha sohbet ettik, mesleğimi sordu, bakışları beni rahatsız etti. Çaktırmadan oturma odasının öteki ucuna gittim. Karşımda fotoğrafın büyütülmüşü vardı gerçekten; Sifis Papamihalakis ile Latin Amerika'da bir yerlerde kaybolan Manusos adında biri arasında babamın gençlik hali.

Bir grubun tartışmasını ilk başta ilgisizlikle izledim. Bağıra bağıra Akrotiri'deki Amerikan üslerini konuşuyorlardı, bütün Akrotiri'nin koflaştığını söylüyorlardı. Abartıyorsunuz, dedi bir tanesi. Hayır hiç de abartı değil, diyerek karşı çıktılar, bütün bölgeyi kazıdılar. Kadının biri öfkeyle, köy sakinleri arasındaki lösemi vakalarının çok yüksek olduğunu söyledi, bütün bölgeyi kimyasal ve radyoaktif maddelerle kirlettiklerini, Suda'da yine toksik klofen sızıntısı olmuş, şikâyet eden mi var? Bırak bu popülizmi, diye azarladı onu biri, eğer öyleyse Miçotakis Marati'de nasıl denize giriyor? Kadının cevabı ironikti: Argümanına hayran kaldım, çürütülmez! Dua et el evindeyiz yoksa söyleyeceğimi bilirdim, alınarak sesini yükseltti. Ne söyleyecektin? Israr etti kadın, Akrotiri'de gittikçe yayılıyorlar, sonunda Muzuras'ı tamamen yutacaklar, Amerikalıların canı istedi diye insanlar köylerinden kovulacak, tabii o zamana kadar hayatta kalan olursa, gerçekten utanıyorum, birkaç ay önce bölgedeki lösemi vakalarında artış olduğundan rakamlarla söz eden doktorların şimdi caydıklarını ve hiç oralı olmadıklarını tasavvur edebiliyor musunuz? Aynı gruptan başka bir kadın diğer kadına utan! dedi, dava arkadaşın Öcalan'dan da, kardeşin Miloşeviç'ten de, Taliban'daki yoldaşlarından da utan! Rezalet, dedi bir ses, aldırma Marianni, şimdi Bekyo konuşuyor! Marianni ayağa kalkıp mutfağa gitti, dalga geçilen Bekyo ile dalga geçerek onu destekleyen adam daha da sertleşti. Neyse ki onları yatıştırmak için araya ev sahibi girdi.

Marianni'den etkilenmiştim, çünkü bana kız kardeşimi hatırlatıyordu, onun Amerikan karşıtlığını kof bulsam da alt tarafı her seçimin kendine özgü bir bedeli vardır diye düşünüyordum kinik bir şekilde. Yunan halkının çoğunluğu on yıllardır ABD silahıyla rahata kavuşuyorsa eğer, Akrotiri'deki lösemi oranının artışının ne önemi var? Yunan hükümetlerinden biri Amerikalılara üslerini kapat emrini verebilir miydi acaba? Kendi askerlerinin de zaten aynı şekilde risk altında olduğu bölgeyi insan sağlığı açısından tehlikeli ve zararlı kimyasallardan temizleyebilir miydi acaba? Al işte Bekyo haklı, Marianni'nin aksine, kaldı ki o da haklı!

Dün öğlen yine Livieres'te bir balıkçı lokantasına gittim. Sonra otele dönmek için aynı yolu yürüdüm. Yine rıhtıma vardım. Yine Şadırvan'a

gittim, bir zamanlar etrafı çitle çevrilerek, kuzey rüzgârından korunan meydana. Ne kadar hoşuna gidermiş babamın hamamcının sert kesesinin sırtında ve karnında dolaşması, kürekkemiklerini çıkartıyor baştan yoğuruyormuş sanki, sonra da pırıl pırıl ve kendini hafiflemiş hissederek hamamdan çıkar iki adım ötedeki "Colombo'nun Kapısı"na veya burada bulunan Manitis restoranından dolayı o zamanki adıyla Manitis'e gider arkadaşlarıyla buluşurmuş, Mavrokafados'un kahvehanesinde kaymaklı kahvesini içerken prafacılara ve tavlacılara bakarak oyalanır veya hava güzelse dışarıda oturur gelip geçen rengârenk insanları izlermiş. Ne kadar özlemle tarif ediyor Halidon Caddesi'ndeki dükkânları ve Beylerin Sebilhanesi'ni, buranın suyu, işli mermer çeşmenin bulunduğu çitle çevrili meydanın ortasına kadar gelirmiş eski yıllarda. Venediklilerin döneminde de, aynı yerde meydanın adını alan ve yüzyıllarca ayakta kalan bir şadırvan vardı muhtemelen, her ne kadar bugün resmi olarak Elefteriu Venizelu adıyla geçse de. Yine de babamın döneminde, meydanın ortasında sadece iki katlı dört köşe bir köşk varmış. Altta ufak tefek dükkânlar, üstte taşbasmacı "Kurutakis & Baberg" bulunurmuş. Sonraları taşbasmacı Ovriaki'ye taşınınca üst kat karakol olmuş. Büyükbaba taşbasmacıya sık uğrarmış, ama taşındıktan sonra bağlantısı tamamen kopmuş. Yabancı biri de varmış işin içinde, hani Alman olan. Klarisse'nin onunla kurduğu ahbaplık, hoşuna gitmiyordu. Klarisse'nin pek çok şeyi hoşuna gitmezdi, sultana yine Padi demişti, polisiye romanlar Padi'nin çok hoşuna gidermiş! Utan, diyerek tepki göstermişti büyükbaba, ama namussuz oğlu lafı ağzına tıkamıştı; Padişah'tan gelen Padi'yi, II. Mahmud'a dostça hitap etmek için Kaning kullanırmış, Avrupa'da da çok yaygınmış! Dostça ha, diyerek patladı büyükbaba, küçümseme olmasın? İkisi de, gülümsedi ve Ali, efendim, bilmiyorsanız öğrenin, size göre sultan Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi olabilir, ama İngiliz için, Fransız veya Alman için can çekişen bir imparatorluğun kralı olmaktan öte bir şey değil! Büyükbaba, daha niceleri gibi bunu da yutmuştu. Ama öyle bir zaman gelir ki o söz düellolarını özler. Ölmek üzereyken, gelinine uzun bir mektup yazar ve ondan özür diler.

Babam o zamanlar çok küçükmüş, pek hatırlayamıyor. Ergenlik yıllarındaki Şadırvan'a takılır ve unutup gidermiş. Meydanı Kasteli'ye bağlayan "Kap'ın Kapısı" ve denize açılan "Colombo Kapısı". Bir yandan Yusuf Paşa sahilindeki meşhur Madam Galance'ın müdürü olduğu süper lüks "Büyük Fransa Oteli", diğer yanda tabelası Yunanca olan yine "Büyük İngiltere Oteli". Ve meydanın etrafında çepeçevre dükkânlar. Kuzey tarafta "Leshi Kondilaki" Kumarhanesi de varmış, ama hayatında oraya ayak basmamış. Giderse iki ayağını da kesmekle tehdit etmiş babası. Hemen hemen her gün, gazetesini almak için Dura Kitapçısı'na uğrarmış, İngilizcesini geliştirmek ve haberleri ilk elden alıp Büyüklerin planlarını babasına anlatmak için *London Times*'ı da alırmış.

Sermetis'in tütüncü dükkânından da tütününü alırmış. On iki buçuk dirhem ince kıyılmış tütün ile bir paket sigara kâğıdının fiyatı, o zamanlar 15 kuruşmuş. Annesi ve kız kardeşine Andrulidakis'ten "Menier" çikolatası ile "Pernau" bisküvileri alırmış. Canı çekerse Şükrü'nün kahvesinde bir muhallebi yermiş. Bunları anlatırken yine babasının günlüğünden kopya etmeye başlıyor, eli titriyor; mürekkebi solan yazısı bazı yerlerde zor okunuyor.

Zambeliu Sokağı'nın biraz içerilerinde, o zamanki adı Hamam Sokağı'ymış, babamın yıkandığı halk hamamının kalıntısının taverna olarak düzenlendiğini tespit edeli birkaç gün oldu ve burada Skufon Sokağı'yla birleşen köşede Mehmed Paşa Camii vardı, bir zamanlar Aziz İoannis Teologos'un küçük kilisesi. Birkaç gün önce, minarenin ot bitmiş tabanını ve terk edilmiş binanın bahçe duvarına monte edilmiş sekizgen bir çeşme gördüm. Kirli ufak camlardaki desenli perdeleri izledim bir süre. Burada kalan yaşlı kadın birkaç ay önce öldü, Anadolu Rum'uydu, dedi yandaki fırıncı, bana başka şey sorma, bilmiyorum, kimsesizdi, ilgileniyor musun? Yok, turistim ben, çaresiz uydurdum. Kış yüzücüsü dediğimiz gibi kış turisti mi yani? diyerek ince ince alay etti. Aynen öyle, karşılığını verdim. Niyetimi anlamak istercesine bakıyordu. Anlatmaya başladı; biraz yukarıda, meydana doğru, bir sabuncu dükkânı da vardı, bir ara otel olarak da kullanılmıştı, onun da ötesinde, Halidon Caddesi'yle birleşen köşedeki yıkıntı, mademki eskilerle ilgileniyorsun, eski yıllarda belediye binasıydı. Biliyorum, gülümsedim, daha eskiden hastaneydi, daha da eskiden, Venediklilerin döneminde de Amirallik! Suratını buruşturduğunu fark ettim.

Kaç gündür, dibe vuran vicdana, yıkıntıların altından gelen boğuk sese hafızamı ödünç verdiğimi düşünüyorum. Balkon kapısmda bir an durdum. Ağaçların aşınmış tepelerinin, gelmişi geçmişi düzene sokamadığım için benimle alay ettiğini sandım. Fakat bu beni yıldırmıyor, aksine inatlaşmama neden oluyor diyebilirim. Beni avutuyor. Büyükannem yıllarca dizinde oturtarak hep aynı hikâyeleri anlattı. Kâh Rahman Ağa'yı, kâh bir mucizeyle kurtulan Hazire'yi. Hıristiyan'ın birini sevmiş, o onun kızlığını bozmuş, gebe bırakmış sonra da terk edip ortadan kaybolmuş diye sururi içen Hazire'ye karşı artık hiçbir ilgi duymuyordum, çünkü babam, zehirli cıva oksidinden yapılan turuncu renkteki bit ilacına sururi dendiğini açıklamıştı; bu ilaç o dönemde yaygm olarak kullanılırmış, hatta eczanelerde serbestçe satılırmış, dükkânlarda bile, o yıllarda insanlara çok çektiren bit illetine karşı. Büyükannenin Rahman Ağa'yı tekrar tekrar anlatmasından hiç sıkılmazdım ama.

Küçük bir kız varmış, adı Alcerinopula, Lukiana adlı Selino köyündenmiş, yetimmiş, anası ve kız kardeşleriyle yaşarmış. Sayısız Hıristiyan isyanlarının birinde, bütün köyün Müslümanları Hanya'nın yolunu tutmuş, kaleye girmek ve kurtulmak için. Ama o ne yapsın? Ailede er-

kek yokmuş ki onca kadını savunsun. İşte o zaman delikanlı kız çarşafı savurur, erkek kılığına girer, silahları kuşanır, anasıyla kız kardeşlerini şehre götürür. Ne var ki şehre vardıklarında, kimliğini açıklamaz. Rahman Ağa olur ve Türk ordusuna katılır, cesurca savaşır, pek çok çarpışmada ünlenir. Ve ömrünün sonuna kadar fesli ve şalvarlı bakire olarak kalır. Herkes azar azar anlamaya başlasa da gittiği kahvehanelerde onu rahatsız etmeye kalkışan olmazmış. Hıristiyan'ı da Müslüman'ı da ona saygı duyarmış çünkü boyu posu yerindeymiş ve sıçrayarak oynanan oyunu gençliğinde ondan iyi oynayan yokmuş, şarkı da söyler, kemençe de çalarmış: *Hasan kim vurdu sana, söyle de yüreğini koparayım.* Bacılarına gelince, hepsini evlendirip barklandırmış. Ama yıllar geçmiş, Rahman tükenivermiş, Kasteli'deki Hamalbaşı Tekkesi'nin yanında bir konakta sessiz, kimsesiz zavallı bir yaşlı olarak yaşamış. Büyükannem onu çok görmüş, bazen Çarşı'da, bazen Splanca'da, kimseye ilişmeden nargilesini içer, konuşmazmış ve dişsizmiş, önüne gelen sinekleri kovarmış ve büyükbabadan onu köye almasını rica etmiş, ama Rahman Ağa teklifi reddetmiş, o zaman büyükbaba sessiz sedasız onu koruması altına almış. İmamın lokantasındaki porsiyonun, ağır kışta yaktığı mangalın kömürünün parası hep önceden ödenirmiş. Büyükanne aklından geçirirdi, Alcerinopula yani Rahman Ağa, hayatında hiç ağladı mı, doğasını reddettiğine pişman oldu mu diye. Gençliğinde misk sürünmeyi, onu ana yapacak erkeğin kucağına sığınmayı özledi mi diye...

Ne diyorduk? İngiltere saatiyle tam yedide sana telefon ettim. Sana yetişebileceğimi umuyordum. Ama yine telesekretere denk geldim! Perşembe akşamından beri konuşmadığımız aklına geldi mi? Meselelere kendimi kaptırdığım halde, merak ettiğimi senden gizlemiyorum. Başına bir şey gelmesinden çok, benden soğumuş olabileceğinden endişe ediyor olmam beni şaşırtıyor. Suçlu gibi veya bencil. Hem suçlu hem bencilsin, diyeceksin şimdi, hep bu sıfatlarla süslemedin mi beni? İşte bir kere de sen haklı olacaksın. Yine de sana hitap etmekte ısrarlıyım. Bilgisayarı kapatıyorum. Yine yollara koyulacağım. *Mon paletot aussi devenait idéal*!

4

Yaşlandın Panaris, yaşlandık!

Bağlantısız olanları bağlama, en ekstrem paralojizmden dahi derin anlamlar çıkarma yeteneğiyle sıkça övünen o, şimdiki duyarsızlığına hayret ediyordu. Dışarıdan rüzgârın sesi geliyordu, verandadaki tenteyi kaldırmayı düşündü. Ama yapacak gücü bulamıyordu. Ağlaması mı gerekirdi acaba? Gözleri dolmamıştı bile. Kafası yan dairedekinin davranışına takılmıştı sadece, senlibenli ve hatta onca samimiyetle konuşmaya başlama hakkını ondan mı almıştı yoksa? Ne istiyordu en nihayetinde? Onu etkilemek mi yoksa en basitinden ağzını aramak mı? Belki her ikisi de. Ama konu bu değildi şu anda. Beyni zonkluyordu, birkaç gündür gripe benzer bir rahatsızlığı vardı. Bir tane aspirin aldı. Termometre koymayı düşündü. Tanrım, diyerek tepki verdi, bu ne evde kalmışlık muhabbeti böyle! Az önce polisten açıklama isteyişini de aklı almadı, onu doğrudan ilgilendiren bir olay değildi de sanki, televizyonda izlediği veyahut gazetede okuduğu bir şeyi tartışıyordu onunla. Ne istemişti peki ondan üstü kapalı biçimde? Vaftiz kızının katilinin bulunmasında işbirliği mi? Bir an evvel toparlanması gerekiyordu, her şeyi bir düzene sokması ve Eleonora'ya hemen telefon etmesi.

Pazar akşamı telefon görüşmeleri kısa olmuştu, arkadaşı keyifsiz gibiydi; hadi yeni bir haber ver bana, diyordu gücü tükenmiş, kilise kalabalık mıydı? Tanıdık falan var mıydı? Her zamanki gibi dünyadan bihaber olanlar gördüm, espri yapmıştı Marianni, Akis eve gelmiş miydi, keçi nihayet doğurmuş muydu? Doğurdu demişti Eleonora fısıltıyla, yakında domuz da doğuracak, neyse boş ver en iyisi, yüz yüze konuşuruz. Marianni Akis'in evde olduğunu anlamıştı; ben sana soru soracağım, sen evet veya hayır diyeceksin, kavga mı ettiniz? Hayır, diye kestirip attı Eleonora. Virginia eve geldi mi? Bırak ya, saat altı gibi bizi arayarak geleceğini söyledi, Akis gidip onu getirmeyi teklif etti, yo, yo, onu zahmete sokmak istemezmiş, saat dokuza kadar bekledik görünmedi, sonra aradı ve Aliki'de kalacağını söyledi, bitirmeleri gereken bir ödev varmış, yarın onunla konuşmam lazım, bu böyle devam edemez, senin de konuşmanı rica edecektim, yarın öğleden sonra uğrayabilir misin? Yarın olmaz, salı tamam, dedi Marianni ama sanırım bir yerde

Akis de onunla konuşmalı, gerekirse korkutmalı, sana demiştim, çocukların korkutulmaya ihtiyacı vardır, özgürlük sınırlarının nereye vardığını bilmek için kızların babalarına ihtiyacı vardır, Virginia'nın babasıyla mutlak surette bir iletişim dili bulması lazım, kabul ediyorum, zor bir kız ama Akis'in de kabahati var, kızıyla meşgul olacağına keçilerle meşgul oluyor, kulağa gülünç gelse de. Yine başladın, dedi fısıltıyla Eleonora, şu anda konuşamıyorum, başka bir şey de var, çok şey var arkadaşım, ben iyi değilim. Bir içki içmeye ne dersin, teklifini yaptı Marianni, kulak misafirimiz olmadan. Yorgunum, keyfim yok, diyerek içini çekti Eleonora, yarın görüşürüz.

Pazartesi telefonlaşamadan geçti. Marianni bütün gün koşuşturup durmuştu, son anda Suya'da üstlendiği inşaat için oraya uğraması gerekti, öğleden sonra geç döndü, müşterisi ve müşterisinin istekleri yüzünden yorgun ve sinirliydi, telesekreterde annesinden mesaj vardı, hep Zina'dan şikâyetler, kovacakmış, ona ters davranıyormuş, onu yalnız bırakıp hep salonda televizyon seyrediyormuş. Telefonda onunla konuşayım, sakinleştireyim, Zina'yla da konuşayım, ondan rica edeyim, sonra yüz maskemi süreyim, durulayayım, televizyonun karşısında bir de çay içeyim derken uyuyakaldı.

Bugün Belediye Meclisi'ne gitmemeye karar verdi, telefon edip rahatsız olduğu mesajını bıraktı. Çağrışımlar bir çırpıda peş peşe geldi. Geçen yıl, ocak ayı sonlarıydı, vali bir gecede nasıl da taraf değiştirmişti? Projelerin küçük burunların üçünü de kapsaması fikrine başlarda o da katılmamış mıydı? Tümüyle katılmıştı hem de. Nasıl olmuştu da ilk başta, bakanın önerisiyle aynı çizgiyi koruyarak, 300 dönümün dışındaki alanın inşaata açılmasını önermişken, bir gecede ılımlı turizm kalkınması şemsiyesi altında, binalara mutlaka konferans merkezinin de dahil edilmesi şartıyla, sahil yolunun güneyinde yalnızca 84 dönümle yetinmişti? Vatandaşlar Komitesi üyeleri, haklarını aramaktan söz ediyorlardı, gerçi onun attığı geri adımın sadece bir manevra olduğundan şüpheleri yoktu, çünkü mesele önceden kestirilemeyen boyutlara ulaşmıştı. Konuyla ilgili yazılar Atina gazetelerinde bile yer almıştı, şehrin her yanında *Çekin elinizi Ayi Apostoli'den* sloganı vardı, yedi binden fazla Hanyalıdan imza toplanmıştı. Ve şimdi de, bu bölgede Virginia ölü bulunmuştu? Buna inanmak kolay değildi, bir an komşusunun onunla dalga geçtiğini düşündü, hatta belki de birileri komşusuyla dalga geçmişlerdi. Televizyonu açtı, bu gibi şeyler gizli kalmaz, polise haber veren kanallara da vermiştir. Kanalları hızlı hızlı geçti, dünkü haberler. Duvardaki saate baktı, neden eli kolu bağlı oturuyordu? Eleonora'ya telefon etmeye karar verdi.

Önce evden aradı, telesekretere denk geleceğini beklerken, telefonu hemen, ürkmüş Eleonora açtı. Marianni gafil avlandı: "Senin ne işin var bu saatte?" "Kendimi iyi hissetmiyorum" dedi ruhsuz bir sesle Ele-

onora, "bugünkü buluşmamızı erteleyelim diyorum". "Çocuk, iyi mi?" "Okulda olması lazım" "Lazım ne demek? Emin değil misin?" "Dün de eve gelmedi, telefon etti ve kız arkadaşında kalacağım söyledi, Akis çılgına döndü, sen nereden arıyorsun?" "Evden, ben de iyi değilim, soğuktan titriyorum." "Geç bu soğuk laflarını, neler oluyor, anlat." "Hiç." "O yüzden mi yok oldun? Dün telefonunu bekledim, dün de gitmedim işe, beni deli ettiler, telefon edip benimle dalga geçiyorlar, duyuyor musun? Şimdi de sen arıyorsun tam bir muamma, tamam mı?" "Geliyorum" dedi Marianni ve telefonu kapattı.

Panaris, Mariannim, Mariannim halindeydi, onu görünce canlanıvermişti sanki. Marianni'nin garibine gitmişti bu. Bu saatte kız kardeşinin koltuğuna kurulmuş olması? Ciddi bir durum vardı kesin. "Daha dün aklımdaydın, yeni haber var mı, anlatsana". Marianni de sevinçlerine katıldı, "Sen anlat, bende ne haber olsun." Eleonora gözlerini üzerine dikmişti. Onların karşısına koltuğa geçti, nasıl söyleyebileceğini bilmiyordu. Panaris gülümseyerek bakıyordu, ama bakışında bir sinsilik de sezdi, kim bilir, diye düşündü, belki de Giparis hakkında vaaz vermeye başlar yine, ona zıt gitmemekte kararlıydı, öfkesinin dinmesine izin verecekti. "Üstlenmiş olduğun meseleyle ilgili gerçekten haberlerim var, sana başından söylediğim gibi..." "Hangi mesele?" diye araya girdi Marianni. "Doğru, hangi biri, senin meseleler o kadar çok ki artık, Ayi Apostoli'yi kastediyorum be Marianni, sarsıcı haberlerim var, sahili kim yiyecek biliyor musun? Kardeşlerimiz, Kıbrıslılar!" "Panaris!" azarlarcasına bağırdı Eleonora. "Duyuyor musun? Tıpkı babamın yaptığı gibi, bu huyunu ondan almış, ne bağırıyorsun? Çatlayayım mı? Nasıl olsa yıllardır çatlıyorum, çatlamam istediğimi söylemeyeceğim anlamına gelmiyor ama, şimdi, sahil var ya, bunu iki uzun, hani gizli gizli otelci olanlar, Mariannim bundan da haberin olmadığına inanamam. Şimdi, bu iki uzun, merkezi Londra'da olan Kıbrıslı bir holdingle birlikte ve de hemşeri yetkili bakanın Yunan Turistik Gayrimenkulleri adlı oluşumuyla, her şeyi ayarlamış bulunuyorlar, sadece uygun anı bekliyorlar, her şeyde mutabık kalınmış Mariannim, her şey konuşulmuş, insanların çoğu aldırmıyor ne de olsa, başlamalarına engel olan ne biliyor musun? İnanmayacaksın ama sizin karşı çıkışınız, kaç kişisiniz? Yirmi kadar mı? İşte siz o yirmi kişi ve toplamış olduğunuz yedi bin imza onları rahatsız ediyor, sizi hiç yerine koyup başlayamazlar sanma, ama gocunuyorlar çünkü solcu demokrat olarak görülme takıntıları var, hemşeri milletvekilliğine de soyunuyormuş, velhasıl, kalkınma bayrağını geçici olarak indirdiler ve tekrar dikmek için uygun anı bekliyorlar, hem kim dedi insanlar orada yüzemeyecek diye, elbette yüzebilecek, *takıntılılar* propagandasına kulak asmayın, ekoloji denen şekeri buldular şimdi durmadan emiyorlar, Aya Marina'da veya Stalos'ta denize girilmez diye bir şey var mı? Hayır yok, çünkü egemen halk asla engellenememiştir..."

"Tamam, anladık, öyle değil mi Marianni? Hepsini açık ve net olarak bize anlattın, şimdi sakinleş". Fakat Marianni onu anlayışla karşılayamıyordu. "Bombalarını öyle patlatamazsın, buluşup kanıtlarla konuşmamız lazım, şu Kıbrıs Holdingi işini nereden öğrendin?" "Kaynaklarımı sana açıklayamam" dedi Panaris yapmacık bir böbürlenmeyle ve mutfağa yöneldi "Su isteyen var mı?" Eleonora Marianni'nin ağlamak üzere olduğunu görüyordu. "Seni görünce alevlendi." "Kusuru ne biliyor musun?" dedi Marianni, "hepimizi hiç yerine koyması, bunu affedemiyorum..." Virginia'yı sormak istedi ama soramadı. Eleonora onu ürküten isimsiz telefonlardan bahsetmeye başladı. Bu yetmezmiş gibi, pazar gününden beri onu izleyen *tamamıyla* yabancı biri de varmış, karşı kaldırımda durup gözünü balkon kapısına dikiyormuş, sonra da ortadan kayboluyormuş. Panaris'in mutfaktan çıkarken duraksadığını görür Marianni. "Dün sabah" dedi, "birini gördüm sanki, "Honolulu"nun biraz yukarısında, kale duvarının orada, yüzü pencereye dönüktü, ilgimi çekmek istiyordu sanki, pazar günü orada duran da sanırım oydu, ne düşünüyorsun?" Eleonora'ya saldırdı, "Beni buraya çağırıp kafamı şişiriyorsun, ama en önemlisini anlatmıyorsun!" "Nasıl biri?" diye sordu Marianni. "Nasıl, nasıl biri?" diyerek tepki gösterdi Eleonora, "İki ayağı var!" "Bir seksen boylarında, zayıf, uzun paltosu, kısa saçları, bakımlı bir top sakalı var" dedi Panaris. "Aynen öyle" diye fısıldadı Eleonora. Panaris sigara yaktı. "Sanırım az önce de gördüm onu, çiseleyen yağmurun altında 'Görsel Sanatlar Atölyesi'ne doğru salak salak yürüyordu".

"Başka konunuz yok mu sizin?" dedi Marianni ikisini de azarlayarak, "Kimliği belirsiz biri her sabah gelir, önce apartmanın karşısına kurulur, sonra da evin karşısına kurulur köşeyi döner, kafayı yediniz herhalde!" "Ben de onu diyorum" güldü Panaris, "Şimdi mi anladın?" "Virginia'yla en son ne zaman konuştun?" diye sordu Marianni, "Aliki'nin evini arar mısın lütfen?" "Ben elin evini aramam!" dedi tepkiyle Eleonora. "Normalde Bayan Sfakakis'le düzenli olarak görüşmen gerekirdi, Akis ve sen onlarla çoktan tanışmalıydınız, kızınız onlara yerleşmiş yahu, ne diyeyim sana be Eleonora, bazen beni çileden çıkartıyorsun." Eleonora'nın gözlerinden yaşlar boşandı, kesinlikle iyi değilmiş, kesinlikle onu delirtmeye çalışıyorlarmış. "Kim peki?" diye sordu soğuk bir tavırla Panaris, "Seni delirtmek kimin işine gelir, onu bir düşünmeye çalış, vasiyetini hazırladın mı?" "Sende mantık diye bir şey kalmamış" diye payladı onu Marianni. "Buna inanabiliyor musun?" Eleonora burnunu çekerek geveledi, "Arayan erkek mi kadın mı, onu ayırt edemiyorum".

"Ben hemen çocuğu arayalım derim" dedi Marianni, "Ben konuşurum..." "Cep telefonunu kapalı tutar ki" dedi Eleonora, hırkasının cebinden çıkardığı bir kâğıt mendille burnunu sildi. Marianni yaptıklarını izledi, ona o kadar yaşlanmış göründü ki. Arkadaşına acıdı. Ne oluvermişti, gençliğimiz nasıl geçip gidiverdi diye düşündü. Onun da ağlama-

sına ramak kalmıştı. "Alo Virginia! Sen Virginia değilsin!" "Ver bana, Aliki'dir" Eleonora telefonu elinden kapmaya çalıştı, ama Marianni çekildi. "Sen misin Aliki? Virginia nerede?" "Okulda!" "Sen kimsin, Aliki misin?" Sessizlik çöktü. "Virginia'nın telefonu neden sende?" "Unuttu..." "Sen neredesin şu anda, neden okulda değilsin?" Yine sessizlik. "Sen Aliki misin, konuşsana kızım, Virginia nerede?" "Okulda" dedi telefondaki ses, "Telefonunu burada unuttu, tamam mı!" "Sen neden okulda değilsin?" Cevap yok. Hat kesildiğinde Eleonora'mn koltukta küçüldüğünü fark etti. "Resmen sorgu oldu seninki" yorumunu yaptı Panaris, "Korkuttun kızı, o ikisi neler pişiriyordur kim bilir, kız işleri işte, bahse girerim ki Virginia da okulda değil, Aliki'nin annesi neyin nesi bu arada? Kuvvetle muhtemel, kadma bitki çayı yaptırıyorlar, ama kıç gezdiriyorlardır." Marianni şoktaydı. Aylardır aklından geçen, ama dile getirmeye cesaret edemediğini Panaris az önce gülünçleştirmişti. "Ne biçim konuşuyorsun? Ona acımıyor musun?" dedi fısıltıyla Eleonora'yı göstererek. "O kime acıyor? Zoru görünce kaçtı, ne görür, ne duyar, sevgili kardeşim şu an çok uzaklarda, bir masal odasında, Eleonora haydi söyle, Külkedisi'yle misin Pamuk Prenses'le mi? Nerede? Mutlu olmayı hedefleyenin ayakkabısını kaybettiği yerde mi?" "Panaris!" dedi Marianni, "sende hiç utanma yok mu ya?"

Eleonora ellerini hışımla yüzüne yaklaştırdı, tırmalayacakmış gibi, ama avuç içleri yanaklarına değince onları okşarmış gibiydi. "Marianni yanımda kal" diye fısıldadı, "Aliki değildi, bundan eminim." Marianni her zamanki gibi önünde bağdaş kuruverdi, pişmanlıkla ona sarıldı. "Bu da nesi şimdi?" diye patladı Panaris, "Sen seni rahatsız eden sesin kadın mı erkek mi olduğunu çıkartamazken, şimdi Aliki olmadığından nasıl emin oluyorsun?". Eleonora fırladı. "Evet aynen öyle, ne kadın sesi ne erkek sesi, sen ne duyuyordun, kız sesi mi duyuyordun?" Marianni yerden kalkıp koltuğa oturdu, kolunu dayadı. "Ahizede ses değişir genelde" diye fısıldadı, "Sen kendi sesini duydun mu hiç telefonda?" "Söyle bana" diye ısrar etti Eleonora, "duyduğun ses genç birine mi aitti?" "Bilemiyorum" dedi Marianni, "Aliki'yle konuştuğumu sanıyordum, net duyamıyordum, ben Akis'e telefon edelim derim, acaba polisi de aramalı mıyız?" "Polisin ne işi var şimdi?" diyerek karşı çıktı Eleonora, "Bizim bilmediğimiz bir şey mi biliyorsun sen?"

Çantasını kaptı, "Pardon" dedi, "iki dakika tuvalete gidiyorum." Marianni, bir zamanlar Eleonora'nın misafir tuvaletimiz de var! dediğini hatırlıyordu ama artık önemsemiyordu misafirlerin yani yabancıların tuvaletini göstermişti ona, aileden biri olabileceğine nasıl da inanmıştı oysa! Virginia bebekti o zamanlar, o hep yanlarındaydı, yardım eder, her şekilde destek olur, bir öğle vakti de suratına çarpmıştı: lütfen yanlış anlama, ama misafir tuvaletimiz de var, sen orayı kullan! İlk başlarda arkadaşının evine adımını atmamayı düşünmüştü, ama onu affetti,

bunu atlattı, hatta içinden onu hak bile verdi, doğal değil mi? Banyoya tecavüz edilmemeli, karı kocanın kokusu ve ifrazatı arasında onun ne işi vardı? Matiudakis'le fısıldayarak konuşuyordu, onun dediklerini duyamıyordu, "Mümkün olduğunca çabuk buraya gelin lütfen."

Döndü, koltuğun ucuna oturdu, herkese ve her şeye kızıveriyordu hemen, Eleonora'nın Tamara'nın henüz gelmemesinden yakındığını duydu. Yok, artık daha fazla uğraşmaya niyeti yoktu, en fazla yarım saat içinde Matiudakis zile basacaktı, Eleonora'nın yanında duracaktı, ama bir daha ağzını açmayacaktı, yorulmuştu artık. Ayağa kalktı ve balkon kapısının önünde durdu, dışarıya bakakaldı. "Eve bir gelsin, gününü göstereceğim ben" dedi Eleonora, "Bugün bana yaptığını asla affetmeyeceğim." Panaris kahkahayla güldü. "Anlayışın için sağ ol" dedi öfkeyle. "Kesin sesinizi" dedi Marianni, "Eleonora, baksana bir." Eleonora kalktı, Panaris de yaklaştı. "Evet, bu o" dedi ikisi de aynı anda. Marianni geri çekildi. "Onunla bir yerde karşılaştığımdan eminim, bu şaka bir yerde son bulmalı, bana bir şemsiye verin".

Kapıya doğru fırlarken, fazlasıyla akılsız olduğunu düşündü, o niye karışıyordu ki? Normalde Panaris'in aşağı inmesi gerekirdi. Birkaç metre ötede durdu, durağın sundurmasına yakın bir yerde, meçhul kişi onunla ilgilenmiyor gibiydi, abartılı bir ilgisizlikti onunkisi. Normal biri olsa, gayri ihtiyari dönüp bakardı, diye düşündü. Ama o, şemsiyesinin altında, dümdüz karşıya bakıyordu, kör gibi, kesinlikle tanıdık biri değildi, yine de birilerini andırıyordu, gerçi Hanyalı olmadığı kesindi, yerli olsa bunu hemen hissederdi, çok kez düşünmüştü, yerli olmayanı garip bir şekilde hemen anlardı, sanki bütün yerlilerin yüz ifadesinde aralarında iletişim kurmalarına ve birlikte var olmalarına yardımcı olan değişik, tanımlanamaz bir şey vardı, tamam, Hanya çok da küçük bir şehir değildi, ama yerlisi de hep yerlidir, kimi daha az, kimi daha fazla, bölgeciyiz hepimiz, derdi, Hanyalı olmayan birinin aramıza karışmasını ve burada tutunmasını pek de kolaylaştırmayışımız bir tesadüf değil zaten, ilk başlarda hep güler, iltifatlar yağdırırız, açık, güleç, konukseverizdir, ama olur da o yabancı aramıza bizimle eşit biri gibi katılmak isterse, onu yabancı bir madde gibi dışarı atarız, Atinalı bir tanıdığının örneği var hep, yazları tatile geldiği sürece herkesle can ciğer kuzu sarmasıydı, ama ne zaman ki yerel bir televizyon kanalında çalışmak ve kendi işini kurmak için ailesiyle birlikte şehre yerleşmeye kalkıştı, hepsi ona karşı cephe almaya başladı, kapılar bir bir suratına kapatıldı, ta ki pılısını pırtısını toplayıp gitmeye mecbur edinceye kadar.

Köşeden otobüs göründü, onun tarafına doğru yürümeye başladı, tavlamaya çalıştığımı sanacak, diye düşündü, Panaris ve Eleonora'nın balkon kapısından uzaklaştığını gördü, belki de perdenin arkasına saklandılar, yaklaştı ve yarım metre ötede durdu, ona saati sordu, dalgın dalgın gülümsedi, "Onu çeyrek geçiyor" bir an ne diyeceğini şaşırdı, bu

Girit şivesini çoktandır duymuyordu, gülümseyerek karşılık verdi, "Ziyaretçi misiniz?" diye sordu kibarca, bakıyor ama görmüyor gibiydi, yine de rahatsız yada hoşnutsuz görünmüyordu, "Çok oldu mu geleli?" "Çok..." Otobüs önlerinden geçti, asfalttaki su birikintilerinin sıçramasından kaçmak için kenara gittiler. Bir sonraki soru ne olacaktı? Nereli olduğu mu? Nerede kaldığı mı? Onu bir konudan haberdar etmeli miydi acaba? Yapamadı. Resmi bir dille "Sizi selamlıyorum" dedi ve sırtını döndü. Denize doğru yürüyüşünü izledi. Birden onu hatırladı. Balkon kapısına baktı, Eleonora ve Panaris orada, ona işaret ediyorlardı. Eve döndüğünde Eleonora dengesini yitirmişti sanki; "Cep telefonumdan aradılar, Panaris konuştu, hemen kapattılar, şimdi anlıyor musun?" "Neyi anlayayım?" şaşırmıştı Marianni. "Hayal kurmuyorum, cep telefonumu da biliyorlar, anladın mı?" "Hayal kurduğunu mu söyledim?" "Boş ver onu" dedi oflayarak Panaris, "Ne oldu, anlatsana..." "O tiple nerede karşılaştım biliyor musunuz? Cumartesi günü Papamihalakis'in partisinde, yine Luludi'yle kapışmıştım ve omurgasız Manolakis'le, Agni ikimizi tanıştıramadı bile çekip gittim, Vasilis de bazen beni sinir ediyor yani, onları ne diye başına topluyor, söylemiştim de hatta, bari beni çağırma, seçimini yap, ya ben ya onlar!"

Yıldırım çarpmış gibi bakakaldılar. "*Sei sicura*?" dedi alakasızca Panaris, "*Sicurissima*" diye karşılık verdi Marianni, "Agni'yi arayıp yabancı misafirlerinin kim olduğunu soracağım". "Boş ver Marianni, sakin ol, buna gerek yok" dedi Eleonora. Marianni yerine oturdu, alınmıştı, ben mi sakinleşmeliyim yoksa sen mi, diye düşündü. Saatine baktı. Panaris ayağa kalktı, bir aşağı bir yukarı yürümeye başladı odanın içinde. Durdu ve Marianni'ye baktı. "Meseleyi baştan alalım: Birileri bizi gözetliyor ve bu birileri Papamihalakis'in partisinde bulunuyordu, Eleonora'ya pazar gününden beri isimsiz telefonlar geliyor, Virginia'nın nerede olduğunu bilmiyoruz, telefonu da Aliki'nin elinde, ki Eleonora bunun Aliki olmadığını iddia ediyor, doğru mu?" "Doğru" dedi Marianni. "Bizim bilmediğimiz bir şey mi biliyorsun?" Panaris ısrarla ona bakıyordu. "Ne gibi?" diyerek tepki gösterdi Marianni. "Marianni bizimle dalga geçiyorsun, Virginia konusunu açan sen değil miydin? Ona telefon etmemiz için sen ısrar etmedin mi? Dışarıdakiyle ne konuştun, konuştunuz mu?" "Konuşamadım, ben yaklaşınca o gitti." Aksanının tuhafına gittiğini, ona yapmacık geldiğini söyleyecekti ki vazgeçti, bunun ne önemi olabilirdi ki! Konuşmaktan sıkılmıştı.

"Bu dünyasından kopmuş" patladı bir süre sonra Panaris, "Sen konuşmuyorsun, burada ne yaptığımızı söyler misin, birilerini mi bekliyoruz?" Marianni tekrar saatine baktı. Ona şunu demek isterdi: Geçti yıllar Panaris, yaşlandın, yaşlandık. Öğrenci hallerini anımsadı, hep uçuk kaçıktı, arkadaşı yoktu, Eleonora şehirde dolaşıp yürek yakarken, o okulda, evde, dershanedeydi, yapayalnızdı, yürüyüşü de biraz hantaldı,

herkes onu sadece Eleonora'nın ikiz kardeşi olarak tanırdı. Sonra da, tam olarak ne zaman her şey değişmişti. Efsanesi her yerde peşinden gitmişti. Uzun saçı, sakalı, parkası ve arkadaşlarıyla şehirde boy gösterirdi. İtalyan Carla, Fransız Dominic, Atinalı erkekler ve kızlar, kâh kendi evlerinde, kâh Halk Bahçesi'nin arkasındaki küçük otelde misafir edilirdi, vermut su gibi akar, sigara dumanından bulutlar oluşur, Eleonora evde her gün bağrış çağrış olduğunu anlatırdı, babaları çılgına dönerdi, Kriaras olamazsın sen, adına saygın yok! Marianni içinden güldü. İsimleri gerçekten de bir vaka. Mücadeleyi kişisel kaygılarına indirgeyerek dünyayı daha realist bir şekilde algılamadan önceki dönemin gizli Marksist'i Georgios Kriaras, Elenora ismini, Marx'ın kızlarından şımartılanın adını, ikizlerin kız olanına vermek istemişti, Eleonora sonraları ismiyle ne kadar da övünmüştü, erkek olanını Karolos veya diyelim ki Vladimiros adıyla vaftiz ederek ihtiyar Panaris Kriaras'ı, yani babasını atlamak, geleneklerine bağlı bir Giritli olarak ona yakışmazdı, olmazdı, bunda yani saygıda, şarabını *gizli* aşklarla sulandırmazdı!

Tamara zile basmadan kapıyı açtı ve içeri girdi, nefes nefeseydi, "Bir şey mi oldum?" sordu hanımına onları orada görünce. "Yok bir şey" dedi Eleonora, "Biraz rahatsızını." "Rahatsız? Ben anlamıyor..." "Başını ağrıyor" başını gösterdi Eleonora. "Aspirin, hanım, aspirin." "Ona biraz fiil çekmeyi öğretsen fena olmaz" dedi Panaris, "Sayemde Nino sular seller gibi konuşuyor." Eleonora ayağa kalktı, Tamara'yı mutfağa götürdü, fısıldaşarak bir şeyler konuştular, Tamara tekrar dışarı çıktı. Eleonora geldi, koltuğa oturdu. "Onu alışverişe gönderdim" diyerek durumu izah etti, "Buzdolabı boş, dolaplar boş, tasfiye ediyoruz sanki." Panaris'ten sigara istedi. "Başladın mı yine?" Eleonora dumanı üfleyerek baktı: "Pazar akşamından beri." Sakinleşivermiş gibiydi. "Biliyor musun, o önerdiğin şey..." diyerek başladı, "yani polise telefon etmemiz, küçükburjuvalık yaparak tepki verdiğimi sanma, afişe olmayalım falan diye değil, tam tersi, dünden beri senin komşuya telefon edip isimsiz telefonları ihbar etmeyi düşündüm, beni tutan ne biliyor musunuz? Kaç yıl önceydi, yaz günüydü, Mesogion'da, koridora atmışlardı beni, bankta yatıyordum, ikide bir beni sorguya çağırıyorlardı, o anda siması tanıdık gelen genç bir adam gördüm karşımda, bakışları ısrarlıydı, dayanamayıp yanıma yaklaştı ya da bana öyle geldi, acımı paylaşır gibiydi, tabii ki ben, nereden tanıdığımı merak etmeme rağmen onunla sohbet etmeye niyetli değildim, ama, bir şeye ihtiyacım var mı yok mu diye sorduğunda, öyle pek de düşünmeden ona kimlik bilgilerimi verdim ve telefon etmesini rica ettim. Babaya gerçekten haber vermişti. O olaydan iki yıl sonra Kaningos Meydanı'nda ona rastladım, uzaktan bana doğru geldiğini gördüm, eski bir tanıdık gibi gülümsüyordu, ya ben ne yaptım dersiniz? Abartılı bir biçimde sırtımı döndüm. Ne konuşayım işkenceciyle! İşkenceci olduğuna dair hiçbir delilim yoktu, belki Mesogion'da çalışmıyordu

bile, belki de oradan sadece geçiyordu, bana yardımcı olmuştu... ama yine de..."

"Toparlar mısın artık?" Panaris sinirlenmişti, "Yani demek istediğin şu, o zamanlar sana yardım eden, senin ise daha sonra hiçe saydığın kişi, benim sınıf arkadaşım Matiudakis, aman ne kadar enteresan!" Eleonora yorumuna aldırmadı. "Bunu sana epeydir anlatmak istiyordum" diye sürdürdü sözlerini Marianni'ye dönerek, "Komşun bu olayı kesinlikle hatırlıyordur, öğrenciyken mutlaka karşılaşmışızdır, onu unutmuştum, tamamen değil ama, o yüzden siması tanıdık geliyordu... Son zamanlarda çeşitli etkinlikler vesilesiyle sıkça karşılaştık, onu gayet dostça selamlıyorum, ama kendimi kötü hissediyorum, ondan özür dilemeyi çok isterdim, ama ne diyebilirim ki? Sırtımı döndüğüm için özür dilerim mi? Bana komik geliyor." "Ne kadar duygulandırıcı" yorumunu yaptı Panaris "ama ben, gidiyorum..." Eleonora ona bakarken bir şeyi hatırlamaya çalışıyor gibiydi. "Sana bir şey sormak istiyordum, ama unuttum." "Hatırlayınca telefon edersin." Yerinden kalktı.

Marianni paniğe kapılarak tepki gösterdi. "Siz ikiniz ne güzel sohbet ediyorsunuz, birazdan anılarınızı da konuşmaya başlarsınız." "Seni neden çağırdığımı unutuyorsun galiba" dedi Eleonora. "Dün de aynı sebepten çağırmıştım, Telefon Kurumu'na telefon et, her kimse tespit edilir, ayrıca hemen şu anda Akis'le konuş, Marianni haklı, Virginia'nın yaptığma aile ocağını terk etmek denir, bu hiç aklına geldi mi?" Marianni etkilenerek dinliyordu. "Akis'e telefon edemem, bu sabah tartıştık." "Ne kadar orijinal!" diyerek alay etti Panaris. "İlişkimize bir süre ara vermeyi teklif etmeye kadar vardırdı işi, bize neler olduğunu görelimmiş, Selanik'e tayinini istemeyi düşünüyor, Selanik'i de özlemiş." Yine ağlamaya başladı. Panaris oturdu ve ona baktı, Marianni'ye bir işaret yaptı, dün de aynı konularla kafamı şişirdi der gibiydi. "Ne olursa olsun" dedi şefkatle Marianni, "burada Virginia söz konusu, senin kadar onu da ilgilendiriyor, ona telefon etmen lazım, inadı bırakmalısın". Zil sesi duyuldu. "İyi de, Tamara anahtarları yanma almadı mı?" diye sordu Eleonora. Yine zil sesi. "Açar mısın lütfen" dedi Marianni'ye Eleonora, aynı mendile sümkürerek. Marianni kalktı, karşısında Matiudakis'i göreceğinden emindi.

Panaris kısık gözlerle onu inceliyordu, Eleonora mendili avucunda sıkıyordu, Matiudakis çekingendi, resmi selamlamaların ardından, feci olayı mümkün olduğunca yumuşak anlatmanın yolunu arıyor gibiydi, derken Eleonora'nın cep telefonu çaldı. Eleonora oturduğu yerde sarsıldı, "Yine aynısı" diye fısıldadı. Ama arayan kişi, onu ne sebeple aradığını sinirli sinirli soran Virginia'ydı. "Neredesin şu anda, hangi cehennemde?" "Nerede olduğum seni ilgilendirmez, tamam mı?" ve telefonu kapattı. "Onu duydun mu?" Marianni'ye söylüyordu bunu, "Onu neden aradığını sordu!" Marianni rahatlayarak Matiudakis'e döndü. Matiuda-

kis ise resmi bir ses tonuyla ziyaret sebebini açıklamaya başladı, Marianni'ye anlamlı anlamlı bakarak, Kalamaki ile batı burun arasındaki birinci limanın orada boğazlanarak öldürülmüş genç bir kızın cesedinin bulunduğunu anlattı. Panaris ve Eleonora dinlerken donup kalmışlardı. Matiudakis, acıklı olaya rağmen çok sevindiğini memnuniyetle ekledi. "Bayan Pagoni" dedi, "talihsiz ile kızınız arasında şeytani bir benzerlik söz konusu, sizi altüst ettiğimiz için üzgünüm, ama itiraf ederim ki Marianni çok daha fazla altüst oldu, her neyse, iyi biten her şey iyidir!" Bir an tereddüt etti; "Acaba benimle hastaneye gelir miydiniz, benzerliği bizzat onaylamanızı isterdim." Eleonora bu zorluktan mümkünse uzak durmayı rica etti, Panaris'e gelince, taş kesilmişti, afallamış gibiydi. Marianni, "Ben gelirim" dedi. Hemen kalktılar, Eleonora onları kapıya kadar geçirdi. Matiudakis'in gözünün içine baktı, onu anladığını umuyor, ona minnettar, en kısa zamanda onu bürosunda ziyaret etmeyi planlıyor, olmazsa dışarıda birer kadeh de içebilirler, rahat rahat konuşurlar, "Emrinize amadeyim" dedi görev havasında Matiudakis. Eleonora ona tekrar teşekkür etti, Marianni'ye döndü, sarıldılar. Bir iki saat sonra telefonlaşmakta anlaştılar. "Neredeyse Virginia da görünür, sabret arkadaşım" dedi Marianni ve yanağını okşadı, "Senden rica ediyorum, fırça çek, şu anda karşımda olsa onun saçını başını yolarım!"

Matiudakis arabanın kapısını açtı, Marianni şoförün yanına geçti. Adamın burun profili ilgisini çekti, Grek tarzı olduğunu düşündü, gayri ihtiyari kendi burnuna dokundu, "Biraz camı açabilir miyim?" Hemen onun tarafına eğildi. "Ben de yapabilirim!" Marianni sesini yükseltince o da şaşkın şaşkın direksiyondaki yerine geri kaydı. Sabahki küstahlığı ve onun yüzünden çektiği eziyet yetmezmiş gibi şimdi bir de, sanki o çolakmış gibi, göğsünü âdeta mıncıklayarak camı açmak konusunda gösterdiği kabul edilmez istekten daha da rahatsız olmuştu. Hiç konuşmadan arabayı sürmeye başladı. "Telefon ettiğin için sağ ol" dedi aniden, "Birileri benimle oyun oynamak istiyor... Pislik herif, her kimse bunu ödeteceğim." "Korku filmi gibi ama..." dedi Marianni, yumuşamıştı, "hâlâ hazmedemiyorum..." "Cesedi gördüğümde ama" dedi Matiudakis, "Kriaras'ın torunu olamayacağını fark ettim... ayak tırnakları simsiyah, katran gibi boyalıydı, Kriaras'ın torunu, gencecik kız, ayak parmaklarını siyaha boyayamaz, bacaklarında da tek kıl yoktu, şeyi bile... anladın mı tamamen kılsız!" sevecenlikle nerede yaşıyorsun, demek istese de susmayı yeğledi. "Marianni, seni huzursuz ettim ya, kusura bakma, biliyor musun..." yüzüne baktı, "senlibenli konuşmayı uzun zamandır sana teklif etmek istiyordum."

5

Bunu daha önce hiç düşünmemişti

Panaris yerinden kımıldamamıştı, hiç konuşmuyordu. Eleonora onun paketinden bir sigara daha yakmıştı, Tamara'yla ilgili bir şeyler homurdandı, sustu. Hayatın tek gerçeğinin yalnızlık olduğunu, düşünüyordu ve şimdi tüm cesaretini kuşanıp kızının karşısına kararlı bir biçimde çıkması gerekiyordu. Yine de taviz vereceğini biliyordu, geçen perşembe gününden beri ortalıkta görünmemesi, ortalığı cehenneme çevirmemiş gibi davranacağını. Hatta, Matiudakis'in onu Ayi Apostoli'den ölü olarak *bulduklarını* açıklamasından bir dakika önce telefon açmaya lütfettiği için ona minnettar olması da mı gerekirdi acaba? Onu pejmürde bir halde dolaşırken hayal etti, kaç gün aynı kıyafetle, dişlerini fırçalamadan, olamaz! Dişlerini fırçalamamaya nasıl dayanabiliyor? 8 ocak 2002, salı, unutmasın. Akıl almayacak bir şey. Kızının meçhul kızla olan benzerliği nasıl açıklanabilir peki? Yo, bu hiçbir şekilde açıklanamazdı, açıklanması da umurunda değildi. Son günlerde olanlar sır dolu bir filmden sahneler değildi. Bizzat hayatıydı. Ve hayatını koruması gerekiyordu. Elitis'in bir dizesini hatırlamaya çalışıyor, beceremiyordu. Virginia'nın eve gelmesinden, sonunda ona sıkıca sarılabilmekten başka bir şey istemiyordu. Günlük olaylar onu ne kadar aşağıya çekse de her zaman harekete geçebileceğini, havalanabileceğini geçen yıllar boyunca kanıtlamıştı. Panaris'in saptaması yerindeydi, bunu ona asla itiraf etmese de. Zorda kaldın mı, derdi ona sık sık, gider masallara gömülürsün, seni kıskanıyorum. Peki şimdi hangi masala koşup gömülecekti? Şaşkınlık içindeydi; kimliği belirsiz kızın ölümünden en ufak heyecan veya üzüntü duymuyordu. Kim olabileceğini de hiç merak etmiyordu.

"Eleonora" dedi Panaris, "Ayşe büyükanneyi bedensiz gördüğün oldu mu hiç? Son zamanlarda daha sık olmak üzere gözümü ne zaman şöyle bir yumayım desem bir kadın kafası çıkıyor karşıma..." "Yapma lütfen" bağırdı Eleonora, "kendi derdim bana yeter!" "Ama bu da senin, şu bizi izleyen adamla, ister misin ilgisi olsun..." "Ne ilgisi?" diye geveledi Eleonora, ama hiç şaşkınlık duymadan, bilakis heyecanını dışa vuruyordu nihayet, "Ben de düşündüm bunu, beynimi kemirdi, bir bilsen,

ama sonra ihtimal vermiyorum." "Ben de ihtimal vermiyorum, yine de dün bütün öğleden sonra büyükbabanın günlüğünü aradım, başka şeylerle birlikte Heine'nın sonatını da yazdığı o lüks ve yıpranmış defteri..." "Sonuç?" diye sordu Eleonora. "Sonuç monuç yok, konsolosluk salonlarından söz ediyor, karı kız işleri, aşk notları, balolar, Klarisse, Gülfida, Halide, Zeynep diye birilerinden, ipin ucunu bulamadım..." "Onca yıl okumamış mıydın?" şaşırdı Eleonora, "şimdi mi çevirdin sayfalarını?" "*Diomidis Fumis*'in günlüğüne daha çok önem vermiştim, onu deseydin tamamdı." "İnanmıyorum, büyükbaba kendi dönemi hakkında nasıl bir şey yazmaz." "Yazıyor... ama sığ, düşünce açısından çok zayıf!" Bir süre düşüncelerine gömüldü. "Ya şuna ne dersin? Anneyi hatırlıyor musun, kaybolan bir haladan söz ederdi hani?" "Kes artık!" diye patladı Eleonora. Panaris ayağa kalktı. "Bu arada söyler misin, mezarın o hali ne öyle?" "Hangi mezar?" "Dün sana acıdım da bir şey demedim, pazar günü..." Eleonora'nın benzi uçtu, "Olamaz, kızının doğum gününü hatırladım, ona telefon edeyim diyordum, olamaz, anneyi unuttum!" "Hadi, tamam" diyerek yumuşadı Panaris, "mezarın bakımı için adamın var diye düşünüyordum doğrusu."

O sırada Tamara kapıyı açtı. "Ne oldu sana?" diye çıkıştı Eleonora, kadın lafı gevelemeye başladı, kasada çok uzun kuyruk varmış, "Tamam" diyerek sözünü tamamlamasına fırsat vermedi. "Hadi sallanma." "Seninki neredeydi biliyor musun?" dedi fısıltıyla Panaris, kadın alışverişi yüklenmiş, mutfağa gidiyordu o sırada, "Eve uğramıştır, Nino'yla dedikodumuzu yapmak için, fırsat bu fırsat diye düşünmüştür, hazır tuhaf adam burada yokken, hadi, toparlan, benim başıma da gelebilirdi, az kalsın kızımın doğum gününü unutuyordum, annemin doğum gününü hep Virginia'nın doğum günü vesilesiyle hatırlarım, pazar günü mezarlıktan dönünceye kadar aklımdan çıkmıştı." "Ona telefon etmedin mi?" diye sordu Eleonora canı sıkılmış. "Ettim, ama tamamen şans eseri, içimde bir sıkıntı vardı, sesini duymak istiyordum..." "Babaya dikkat ettin mi son zamanlarda?" kızına telefon etmemiş olmayı artık umursamıyormuş gibi sözünü kesti. "Nesine dikkat edeyim?" "Baba hiç gülmüyor, hep hüzünlü, bazen gözlerinin önüne bir perde çekildiğini, görmesini engellediğini hissediyorum, babanın görüş alanı yok sanki, sen ne dersin?" "Bir şey dediğim yok, doğal değil mi? Bazen geceleri sayıkladığını duyuyorum, ağladığı da oluyor, ağlamasını duydun mu hiç? Miyavlama gibi!" "Panaris" dedi fısıldayarak Eleonora, "başıma gelenleri ancak Alzheimer'in ilk belirtileriyle açıklayabilirim." "Abarttın şimdi" diyerek üstünkörü teselli etti, daha sonra olacaklara karşı soğukkanlılığını korumasını tavsiye etti. "Virginia'yı bırak kendiliğinden konuşsun, seninle mutlaka konuşacaktır, sana açılması için sen de yardım et, ama Akis'le de öyle, sürüncemede bırakma." "Bak sen bilge çocuğa" dedi sevecen Eleonora, ses tonuna tekrar kavuşmuştu. "Yine de saba-

hın köründe bir daha ararsan, Nino'ya yok olduğumu söyleteceğim, iki gündür kafamın etini yiyorsun." "Seni anlıyorum, işin gücün var." "Evet, Hanımefendi, işim benim dünyamdır, beni dünyamdan çıkarmaktan seni men ederim, ben seni kendi dertlerimle oyaladım mı hiç?" Fısıldaşarak konuşuyorlardı, seslerini yükseltmeden. "Büyükannenin bir fotoğrafı bile olmaz mı yahu?" diye sordu korka korka Panaris. "Lütfen, boş ver bunu en iyisi" diyerek tepki gösterdi Eleonora. Panaris geri çekildi. "Haberleri öğrenmek için sana telefon ederim, Virginia'yı da ara lütfen, sesini duyduğuna sevinir." Eleonora evet dercesine başını salladı. Elitis'in dizelerini tam o sırada hatırlamıştı. Tam emin değildi, *ölülerin öfkesinden korkasın, ve kayaların heykelinden*, kolundan çekmeye yeltendi, onunla biraz daha konuşmak, onları takip eden yabancının avukat Papamihalakis'le ne ilişkisi olabileceğini sormak istedi, ama Panaris koşar adım merdivenleri iniyordu. Stavros uyusa bile onu uyandıracaktı, kendi insanlarından biriyle konuşmak istiyordu artık! Çünkü sorun, Fumis'in günlüğündeki zırvalar değildi elbet. Maalesef kız kardeşiyle konuştuklarında hep konu dışına çıkılıyor, her seferinde bir şey söylemek isterken, başka bir konuda birbirlerini yiyorlardı. Şu boktan hava da bir türlü düzelmiyor. Çiseleyen yağmurun altında eve doğru yürüyordu, arabayı alacaktı, Stavros müsaitse, yemek için Kurnas Gölü'ne gitmeyi teklif edecekti, göldeki tavernalar kapalı olsa da, Resmo'da deniz kenarında yemek yemeyi önerecekti. Düşündükçe bu fikir onu heyecanlandırıyordu. Stavros direksiyona geçecekti, müziklerini dinleyeceklerdi, güzel güzel sohbet edeceklerdi, hayatın ne kadar güzel olabileceğini düşününce içi içine sığmamaya başlamıştı, hayat güzeldi ki zaten!

Elefteriu Venizelu Caddesi'ni iniyordu, fırında durdu, Stavros'un hoşuna giden zeytinli ekmekten aldı, Korai Sokağı'nın köşesinde Virginia'yı görür gibi oldu, yanında bir oğlanla, kornaya bastı, kız döndü garipseyerek baktı, oğlan ortaparmağıyla o bildik hareketi çekti, yanmışız biz, diye düşündü Panaris, Hanya Virginialarla doldu. Bir hikâye fikri geldi aklına, ufak bir şehirde tüm kadınların bir elmanın yarısı gibi aynı ve yaşlanmaz olduğu, tüm erkeklerin de durmadan aynı kadına takıldığını hayal etti, kardeşi mi, anası mı, manitası mı, kızı mı, yeğeni mi yoksa karısı mı bilemeden. Daskaloyanni'ye girmişti, bu yolu genelde körlemesine inerdi, ama bugün o satılan gayri menkulleri kalbi sıkışarak düşündü, koruma altındaki Santo Rocco Konağı'nın önüne park etti. Yeniden biçimlendirilmesi ne kadara mal olurdu ki, düşündü, gayet tabii bir kamu binası olabilirdi. Yoldan geçenler yok denecek kadar azdı, bir öğrenci grubu Kanevaro Caddesi'ne sapıyordu. Sir Francesco Da Molin'in malikânesi bir zamanlar buralarda bir yerdeydi herhalde. Petros Kantanoleos da, o zamanki körpe çınar ağacının arkasında saklanarak, Santo Nicola'daki akşam ayinine gitmek üzere refakatiyle çıkan Sofia'nın gö-

rünmesini saatlerce beklemiş olabilir. Ebedi aşk yeminleri etmişler, birbirlerine aşk mektupları yazmışlardır. Bir gece penceresinin altında uykusuz kalarak Sofia'nın lavta çalışını dinlemiştir, rüzgâr bile tutmuştur sanki nefesini, onu dinlemek için teslim olarak beklemiştir. Ona ilk dizelerini yollamıştır. *Anan seni doğururken çiçek açardı bütün ağaçlarda, kuşlar ve bülbüller tatlı tatlı şakırdı yuvalarında.* Şimdi de ona veda etmek için bekliyordur. Bulutları görür boğum boğum, gökyüzünde kovalanmışlar sanki. Şehirdeki görevi bitmiştir, bugünden tezi yok dağlara dönmelidir, babasının devrim karargâhına.

Zile bastıktan sonra girişteki sundurmanın altında bekledi, azıcık yokuşun onu nefes nefese bıraktığını kabullenmek istemiyordu. Hayal ettiği şey onu hayal kırıklığına uğratmıştı. Birden kendine acıdı. Kimdi o? Başka dönemlere ait görüntülere boğulmuş biri. Talos adındaki dev ise koşar çaresiz, üzgün ve soluk soluğa. Günde üç kez veya yılda üç, önemi yok. Koşmak Talos'un boynunun borcudur. Argonotların Medeia'nın yardımıyla günün birinde onu öldürmeleri de, kaderiydi. Pencere kanadının açıldığını duydu. "Benim" diye bağırarak iki kanatlı ağır dış kapıyı itti. Girit tarzı kanepenin, şemsiyeliğin, ayaklı elbise askısının, duvardaki bronz ada gravürünün olduğu loş hole girdi. Merdivenin gıcırtısı, iç kapıyı açmaya inen Stavros'un homurtusu. Saçları açık, gözleri şiş çıkmıştı karşısına, "İnsan bir haber verir." Merdivenden yukarı çıkarken, Panaris arkada, Stavros önde, dönüp ona baktı: "Berbat görünüyorsun, kahve istersen, makinede taze var."

Zeytinli ekmeği mutfak masasına bıraktı, oturma odasına döndü, sigara yaktı ve balkon kapısında durdu biraz, verandadaki bitkilerin yaprakları dökülmüştü, tam karşısında Girit Denizi'nden bir parça, uzak dalgalara salındı bir süre. Nasıl tasvir edilirler? Karyotakis'in dörtlüğünü hatırladı yine. Stavros göründü, taralı saçlar ve beli sımsıkı bağlanmış ipek bir ropdöşambrla. "Kahve koymadın mı kendine?" "Sabahtan beri kahve içiyorum" dedi Panaris, "Haberleri duydun mu?" "Cinayeti mi?" Panaris evet dedi başını sallayarak. "Beni Stefanakis aradı, lokum gibi cinayet, ülke gündemini altüst edebilirdi, fakat kesinlikle usullere uygun olanla yetinmeleri emrini almışlar, bir ağlamadığı kaldı..." "Ölen kız, yeğenime çok benziyormuş, az öncesine kadar kurbanın yeğenim olduğu sanılıyordu." Stavros ıslık çaldı. "Şaka değil"diyerek tepki gösterdi Panaris, "Sen ne diyorsun?" "Şaka değil diyorum, Stefanakis'e de söyledim." Panaris ısrarla bakıyordu: "Bilmediğim bir şey mi biliyorsun?" "Seninle ilgili değil aşkım, bilsem bile sana söylemezdim, bir şey içer misin?"

"Koy biraz" dedi ve kanepeye geçti; "Sence, emri kim verdi?" "Falcı mı sandın beni?" diye bağırdı Stavros mutfaktan. "Kurban kim olabilir?" Stavros duymazlıktan geldi. Kadehi kanepenin önündeki sehpaya bıraktı, kendine koyduğu portakal suyuyla birlikte. Panaris bardağa

baktı, "Olmrilik mi yapıyorsun?" "Ne kadar içmek istiyorsun Beyim, daha öğlen bile olmadı, seni dinliyorum." Panaris ona baktı: "Ayakta mı duracaksın?" "Haydi anlat, olay ne?" "İki gündür Eleonora ve ben kapımızın dışında dolaşan birini görüyoruz, bu mevsimde çok ziyaretçi var mıdır şehirde?" Stavros portakal suyunu içti, koltuğa oturdu, bardağı sehpaya bıraktı, viski kadehinin yanına. "Burası taşra, ama o kadar da değil" dedi alay ederek, "Hanya kasaba değil, gelen giden çok insan var, sonra göçmenler var." "Sözünü ettiğim tip sosyetik biri." "Sosyetiği de geliyor, ne yapalım?" "Senin gözüne bir şey çarpmadı mı?" diyerek ısrar etti Panaris. "Neye taktın merak ediyorum, sizi kim, neden takip etsin? Terör örgütüne mi üyesiniz yoksa?" "Seninle ciddi konuşacağımı sanıyordum, ama keyiflisin anlaşılan." "Keyifliyim aşkım, çünkü kanepemde oturuyorsun." Panaris viskiyi bir dikişte bitirdi. Stavros'un cep telefonu çaldı neşeli bir tonla. Robunun cebinden çıkardı, arayanın numarasını ekranda gördü, "Çok beklersin" dedi. Sırdaşça bakışıp sırıttılar.

"Teofani arifesinde Papamihalakis parti yaptı, bu soğuk nevalelerle!" "Biliyorum" dedi Panaris. "Tuhaf biri de davetliydi." "Onu da biliyorum." Stavros sinirlendi, "Benden ne istiyorsun o zaman?" "Kim o tuhaf biri, evimizin dışına kurulan o işte." "BBC'den olduğunu söylüyor, öğrendiğim kadarıyla gidene kadar bir köşede durup etrafı izlemiş, sonra senin kuzin onu almış ve gitmişler." "Hangi kuzin?" diye sordu Panaris. "Kaç tane kuzinin var böyle istekli olan?" "Leta'yı mı kastediyorsun?" "Leta'yı kastediyorum! Bilmek istiyorsan onları şehirde de birlikte görmüşler, bir anlık çapkınlık değilmiş, görüşüyorlarmış." "Leta'nın biriyle görüşmesi yeni bir şey değil, sen onları birlikte gördün mü?" diye sordu Panaris, "Adam nasıl biri?" "Gözleri ilgimi çekti, iri, kara, melankolik." Panaris sinirlenmeye başlamıştı "Kes şunu, ciddi konuşuyoruz." "Evet onları gördüm, hem de nerede biliyor musun? Leta'ya şaşırdım hatta, Psigio'da gördüm, pavyon hani." "Senin ne işin vardı peki orada?" derken sırıttı Panaris. "Sizi takip eden adamdan söz ediyorduk yanılmıyorsam" diyerek tepki gösterdi Stavros. "Devam et"diye fısıldadı Panaris. "Başka ne anlatayım, top sakalı var, gözüme uzun gibi geldi, ama öyle boyu bir numara değil, çekici biri, rengin kaçmış senin, niye? Kaç kere söyledim tahlil yaptır diye, genel bir kan tahlili en azından." "Ne sebeple burada bulunuyormuş peki, öğrendin mi?" diye sordu Panaris. "Araştırma için" dedi, "İyi mi? Akdeniz'deki Müslüman eserleriyle ilgili, tam da anlamadım, Bekyo telefonda bir şeyler söyledi, tüm Akdeniz'dekileri mi kastediyordu yoksa sadece Girit'teki eserleri mi veya Hanya'daki eserleri mi..." "Hangi eserler be Stavros, Hanya'da Müslüman eseri mi var?" "Yalı Camileri yok mu, adı neydi işte, o yok mu, iki tane de minareleri yok mu?" "Ha bu kalıntılar için mi buraya gazeteci gönderecekti BBC?" "Sana anlattığım kişi, Profitis İlias'ın orada fotoğ-

raf çekerken görülmüş, siz daha şimdi mi haber alıyorsunuz?" "Biraz daha koyar mısın, lütfen." Stavros ona iyice baktı: "Şimdi düşünüyorum da, ister misin casus falan olsun? Ama neyin casusluğunu yapacak ki? Amerikan üslerinin mi?"

"Anamın babasıyla ilgili bir şey duydun mu hiç?" diye sordu alçak sesle Panaris. "Kimi dedin? Anamın babası hayatta mı ki?" "Kes şakayı, demek istediğim, anamın babasının Müslüman bir kadınla evlendiğini duydun mu hiç, sonra da onu öldürdüğünü?" "Ne zaman oluyor bu" diye sordu Stavros, "Türk egemenliği altındayken mi?" Panaris azarlayarak baktı: "Müslümanların, son kalan Müslümanların daha 1924'te buradan gittiğini bilmiyor musun?" "Sen zaman mefhumunu yitirmişsin anlaşılan" tepkisini gösterdi Stavros, "1924'ü ne sanıyorsun, dün mü? Hesaplasana!" "1830 değil bir kere, niye alındın şimdi? Dinlemek istiyor musun?" "Bu kusur var sende" diye devam etti Stavros, "uzak geçmişten öyle bir söz ediyorsun ki, *sanki dünmüş gibi*!" "*Sorry*" dedi Panaris, "Devam edeyim mi? Büyükannemin ailesi 1916'larda gitmiş, tam tarihini bilemiyorum, ufak ufak gitmişler, önce birkaç mülk satmışlar, İstanbul'dan ev almışlar, gemiye bindirmişler mobilyalarını, halılarını, kimisini de ekmek parasına satmışlar, koleksiyoncu Malmos bile el atmış ufak tefek birtakım möbleye, ender bulunan bazı Kuranlara, bazı minyatürlere, bunları niye mi anlatıyorum şimdi, konu bu değil ama... Her neyse, bavullarını ve sandıklarını toplama vakti gelince kızları, biricik ve tek bir kızları, ortadan kaybolur, onu büyükbabam kaçırmıştır, kızları mektup bırakmış, aşkta sınır yoktur vesaire diye yazmıştır, anası babası yolculuğu ertelemişler, kızın erkek kardeşi, ikiz kardeşi varmış, onu aramaya çıkmış, ama Armodios Fumis bütün ortak tanıdıklarına haberleri yokmuş gibi davranmalarını tembih etmiş..." "Sen nereden biliyorsun bütün bunları?" diyerek araya girdi Stavros. "Kâğıtları karıştırıyorum, bodrumdaki kâğıt kalabalığını tahmin edemezsin, takıntıları varmış işte, muhtemelen onlara çekmişim ben de, Fumisler, yani bizim parçamız olanlar, veya daha doğrusu benim büyükbabam ve onun babası nerede sabah orada akşam yaşarlarmış, o dönemde çatışmalar olurken onlar ya seyahat edermiş ya kur yaparlarmış, eğlenceye düşkünmüşler, tamam, bunda onlara helal olsun derim, ama mücadeleye bir şeyler katan öteki Fumislere daha fazla helal olsun derim, ne anlatıyordum ben? Büyükbabam Armodios ile büyük büyükbabam Diomidis'in, yani bu Fumislerin yazma saplantısı da varmış, günlükleri bir görsen, osurdukları zamanı bile yazarlarmış, insanlığın kaybı olmasın diye, böylece osurukları unutulmaz olurmuş, düşün ki bütün bunlar annem tarafından yadigâr olarak teslim edildi bize, memleketin tarihi yazılırken bunları açıklayıcı yazılarla anlatırsam yayımlamayacağıma yemin ettirmişti zavallıcık... beynim duruyor bazen, nerede kalmıştım?"

"Erkek kardeşinin kızı aradığında" dedi fısıldayarak Stavros. "Adı

Ömer'miş... Hıristiyan arkadaşlarının kapısını çalarmış, Fumis'in onu nerede sakladığını biliyorlarsa söylemeleri için yalvarıp yakarmış, kimse ona yardım etmemiş, bilmediklerini böylemişler, ama hepsi de biliyormuş, gizlice sevinenler bile olmuştur mutlaka, Fumis Türk'e iyi geçirdi, diye! Sana söylemedim, Müslüman olan büyük büyükbabam arsa zenginiymiş, başarılı bir işi de varmış, nakdi de fazlaymış, ne olmuş biliyor musun? Ayşe zavallısı, Armodios Fumis'in peşinden giderken anasını soyup soğana çevirmiş, tüm altınlarını çalmış, zor günler için sakladığı bir kese altınını bile; büyükannem bunu niye yapmıştı? Büyükbabam mı çelmişti aklını? Onu ikna mı etmişti? Bunun anlamını bir türlü çözemiyorum. İnsancıklar ellerinde bavullarla yolculuğa hazırlanırlarken birdenbire böyle bir felaketle karşılaşmışlar, derken ihtiyar Fumis gelivermiş ailenin oturduğu Meydan'a, bu noktada sana şunu söylemeliyim, Müslüman büyük büyükbabam Splanca'daki bazı ev ve dükkânlarını Hıristiyan büyük büyükbabam ihtiyar Fumis'e satmış, ama Meydan'daki evi Avusturyalı gelininin adına muhafaza etmiş, köy evini ise, evet bugün bizim olanı, Marsilya'daki kız torununa devretmiştir. İhtiyar Fumis, meşhur Diomidis Fumis işte ona gitmiş, sence ne diye gitmiştir? Elbette ona yardım etmek, onu teselli etmek, kızını merak etmemesi gerektiğini söylemek, çocuklar birbirlerini sevdiğine göre, onlara hayır dualarını versinler demek için, doğrusu bu olmalıydı değil mi? Bil ki o akşam Meydan'a yalnız değil, Müslüman büyük büyükbabamın noteriyle beraber gitmiş, ne yapmaya gitmişler biliyor musun? Noter işlemlerini iptal etmesi ve Meydan'daki evi ve köy evini tek kızına çeyiz olarak devretmesi için onu zorlamaya. Ona iyilik borçlu olduğu halde üstelik, çünkü onay vermezse, kızıyla kıyamete kadar nikâhlanmazmış oğlu. Onu vaftiz edeceklerini, isimleriyle onu onurlandıracaklarını, despotun onları kutsayacağını söylemiş, işte bu yüzden oradaymış, başka zaman olsa el sıkışabilirlerdi. Ona yüz lira da verir, yeter ki bir an evvel toplanıp gitsin. İhtiyar Hüseyin de başım eğer, nasıl ama? Adı Hüseyin'miş. Noterin talimatlarını harfiyen izler, liraları kabul etmez, iki gün sonra giderler, gebe olan Ayşe vaftiz olur, evlenir, anamızı doğurur, sonra da, sürtüşmeler başlar anlaşılan, işin özü, on yıllık evlilikten sonra kocası tarafından öldürülür."

Kafasını kanepenin arkasına dayadı hafifçe, Stavros yerinden kalktı ona bir bardak su getirdi. "Ha su, ha viski"diyerek sırıttı, "Patologa görünmen lazım, seni korkutmak istemem, ama rengin hiç hoşuma gitmiyor". Karşısındaki koltuğa geçti yine. "Peki sen nasıl biliyorsun bunları be Panaris, sana portakal suyu sıkayım mı?" "Bunu daha önce de sordun, ne nasılı? Büyükbabamın günlüğünün arasında büyükannemin yazmış olduğu bir mektup var, o mektupta onu hakir görmesinin nedenini açıklıyordu, kaçırıldığında Hanya'da bulunmayan erkek kardeşinin bir arkadaşından her şeyi öğrenmişti, o arkadaş kim biliyor mu-

sun? Sifis Papamihalakis, Vasilis'in babası, anladın mı? Papamihalakis daha sonraları İstanbul'daki ortak bir İngiliz tanıdıkları vasıtasıyla onu aramış, temasa geçmişler, birkaç kez görüşmüşler de muhtemelen." "İyi de" dedi Stavros, "büyükannenin mektubu ele nasıl geçti, büyükbaban onu neden yırtmamış?" "Ne bileyim ben? Muhtemelen bizzat ona vermemiştir, bulması için günlüğünün arasına koymuştur, ama o hiçbir zaman bulamamıştır." "İyi de, senin annen bulamaz mıydı daha sonra?" "Babasının günlüğünü okumaya dayanabileceğini sanmam, ah anam, nasıl acıyorum ona, babasına tapardı, onu Tanrı sayardı..." "Tamam" dedi Stavros oflayarak duygulanmıştı, "Hasta ettin beni... Tüm bunların günümüzle ne alakası var? Ahlakçılık taslıyorsun, büyükbabanın Türk kızını sevme cesaretini göstermesinden ben çok etkilendim!" "Tabii ki etkilenirsin, ben de etkilenmiştim, gerçeği öğrenene kadar." "Sen bana demiştin ki, gerçek diye bir şey yoktur, sadece olayları algılayışımız vardır." "Olayları algılayışımız sürekli değişiyor" dedi Panaris, "Ve gün geliyor asla tümünü öğrenemeyecek olsak da milyonlarca parçasından sadece bir tanesini yarım yamalak bildiğimizi anlıyoruz." "Kafamı karıştırdığını sanıyorsun" dedi fısıltıyla Stavros, "kafası karışık olan aslında sensin." Panaris biraz su içti. "Eleonora'yla konuşmayı ne kadar çok istiyorum, biliyor musun? Ama o histerik, dayanamıyor, bugün bile, ona bir şeyler söylemeye çalıştım, beni azarladı, dengesiz olduğumu düşünüyor." "Evet dengesizsin, ölmüşlerle ilgili meseleleri ciddiye alıyorsun." Bir süre sustular.

"İçini kemiren şeyi anlıyorum" dedi Stavros, "O yabancının belli biri olmasından korkuyorsun, mesela kim? Büyükannenin kardeşi evlenmiş miydi? Çocuğu olmuş muydu? Onun oğlu olabilir mi?" "Muhtemelen" dedi Panaris. "Ne olmuş yani? Onca yıldan sonra halasının intikamını almak için mi çıkageldi?" "O açıdan bakmadım, ama şimdi dedin de, neden olmasın?" "Yapma Panaris, onca yıl sonra kim intikam almaya gelir, hem nasıl alacak? Mesela, seni öldürerek mi?" "Beni öldürmek isteseydi, pencerenin karşısında, yağmurun altında durmazdı, başka bir şey istiyor olabilir." "Ne gibi?" diye sordu Stavros. "Mülkiyet meselesini halletme peşinde olmasına ihtimal vermiyor musun?" "Hayır, vermiyorum." Sesini yükseltti Stavros, "Ben mi öğreteceğim sana hukuk işlerini?" "Formalite açısından onun da hakkı yok mu köy evinde? Eyvallah, Meydan'ı biz yedik, ama köyde, vicdanımız rahat etsin diye ona ortak mülkiyet hakkı tanımamız gerekmez miydi?" "Panaris, bana Stavros demesine izin verdiğim tek insansın, diğerleri için, en sevilenler de dahil, hatta annem için bile ben Vera'yım, bunu bir daha söyleme, lütfen, az önce söylediğin şeyin dürüstlükle hiç alakası yok, hastalıkla alakası var, kendine gel oğlum, kimse senin peşinde değil, ölmüş insanların yaptığı hukuki işlemler için kimseye verecek hesabın yok." "Eleonora hiçbir şey bilmiyor" dedi Panaris. "Bunu az önce de söyledin, bi-

rine söylerim de öğrenir diye mi korkuyorsun?" "Korksaydım sana anlatmazdım." "Sonuç ne? Nereye varıyoruz? BBC'deki adamın akrabanız olduğuna mı? Bir ipucu var mı? Şeytan diyor, Leta'yı ara, o Türk olan büyük büyükbaban, adı neydi demiştin?" "Yanlış" diyerek tepki gösterdi Panaris, "Türk değildi onlar, Giritli Müslüman'dı, o yıllarda, açlıktan ve kovulmaktan kurtulmak için koskoca köyler bile, papazları en önde, Müslümanlığa geçermiş, bu geçiş günümüz ifadesiyle seri muameleye tabi tutulur, sünnet bile edilmezlermiş, hatta onların bir adı varmış, sanırım Vallahas. Bunların çoğu Hıristiyanlığa asla dönmemiş, ama bazısı 1821'de dönmüş, Kerimisler, Behlulisler, Kurmulisler gibi, pek çoğu da 1856'dan sonra topluca eski dinine dönmüş..." "Yine mi?" bunalmıştı Stavros, "Ne kötü bu huyun, tarih dersi mi veriyorsun?" "*Sorry*" dedi aklı başka yerde Panaris, "Biliyor musun, araştırdım ben, Müslüman büyükannemin ailesi eskiden Venedikliymiş muhtemelen, imtiyazı ve mülkiyeti kaybetmemek için İslamlaşmışlar, Venedik egemenliğindeyken de boyun eğip Venediklilerle işbirliği yapan çok olmuş, zeamet ve imtiyazlarını muhafaza etmek uğruna, hatta Roma egemenliği döneminde de buna benzer şeyler olmuştur..." "Kes artık, lanet olsun, hiç çekilmiyorsun!" Bir süre sustular.

"Sen mi demiştin bana?" "Neyi?" diye sordu Panaris. "Hayatın hayal gücünün ötesinde olduğunu!" "Mümkündür, bu gibi şeyleri derim genelde." "O adamla ilgili her şeyi öğrenebilirim Leta'dan, sahi söylemedin, Müslüman büyük büyükbabanın adı neydi?" "Leta'dan öğreneceksen ben de telefon ederim." "Bekyo Roma'da seyahatte, ya Leta'dan öğreniriz ya da Bayan Papamihalakis'ten, ama ben onunla konuşmak istemem, acaba doğrudan BBC'yi mi arasak?" "Benimle kafa mı buluyorsun?" dedi tepkiyle Panaris. "Olur mu hiç, bir taşla iki kuş vururuz, hem kaldığı oteli öğreniriz, hem de gerçekten onların hesabına mı çalışıyor onu." "Sen onun bütün hareketlerini en ince ayrıntısına kadar bildiğin izlenimini yarattın bende, Profitis İlias'ta fotoğraf çektiğini kim söyledi sana?" "Kendi gözlerimle gördüm!" "Peki, sen ne zaman gittin Profitis İlias'a?" "Münasebetsiz sorular sorma demedik mi? Hesaplaşalım öyleyse, pazar günü sen kimlerle çıktın? Tabii ki cevap beklemiyorum, ah be Panaris, Kalatas'taki dairemden dönüyordum Robert'le birlikte, Venizelosların mezarları tarafından geçtim, ona manzarayı göstereyim diye!"

Panaris ya dinlemediğinden ya da dinlemek istemediğinden tavana bakıyordu kımıldamadan. Stavros'un yaşadığı hayatla yüz yüze gelmek onu rahatsız ediyordu. Amerikalı deniz piyadelerini aşk atmosferinde karşılamak için Kalatas'ta küçük bir kiralık daire bulunduruyordu. Nereye kadar? An gelecek, halsiz düşecek, kendini hasır yataklarda bulacak, Gerasimu Sokağı'na düşmüş bulacak kendini, Magdalar ve Afroditilerle saç saça baş başa girerken, umumi tuvaletlerde ve otobüs termi-

nallerinde müşteri avlarken. Benim için endişelenme, demişti ona bir seferinde, ben hami istemem, ben bugünü yaşarım, artık yapamayacağımı anladığımda dağıtırım, söz veriyorum, Gerasimu'ya düşmem. "Tavandaki rutubeti gördün mü?" Stavros gözleri tavana çevirdi. "Geçen seneden beri böyle, neyse ki büyümüyor, sadece tavanı mı gördün? Bütün duvarlar rutubetten leke içinde, kısmetse yaza usta getireceğim." "Nino'nun kardeşi iyi çocuk." "Hepsi iyi çocuk, benim istediğim iyi bir usta." "Ben de bunu kastetmiştim, beni sinirlendirmek mi istiyorsun?" "Sensin beni sinirlendiren, sorgulayıcı tavrın beni rahatsız ediyor, baksana, beni kontrol mü ediyorsun sen? Nerdeydim, kimleydim, kıskanıyorsun desem, yok, neden kıskanasın ki? Bana karşı bir şeyler mi hissediyorsun? Umursuyor musun? Yalnızlığımı hesap ettin mi?" "Stavros! Bırak gözünü seveyim, ibnelik hiç yakışmıyor." "Öyle mi? Hangisi yakışıyor peki, orospuluk mu?" "Stavros! Mesele nedir söyler misin? Benden onay mı bekliyorsun? Dostluğum sana yetmiyor mu?" "Hangi dostluğun? Zorda kalınca buraya gelip yükünü boşaltırsın sen, aşktan yoksunsun, fikirlerin ve senaryolarınla kafamın etini yedin, kardeşin haklı, seni kimse çekmez." "Anlayışın için teşekkür ederim" dedi Panaris ve kalktı. "Nereye gidiyorsun? Otur aşağı, zoru gördün mü, hep böyle yaparsın, kalkıp gidersin, otur aşağı dedim sana, ben de insanım, bir yerde patlamam lazım." Panaris söz dinledi.

Yine sustular. "Cinayet de tuzu biberi oldu, hayaletler uyandı" dedi aniden Panaris. "Niye öyle diyorsun? Hangi hayaletler? Seni temin ederim ki, bu cinayetin atalarınla hiç alakası yok!" "Sen kesinlikle bir şey biliyorsun ve bana söylemiyorsun!" "Senin iyiliğin için." "Hangi iyiliğim?" "O zaman kendi iyiliğim için, bu şehirde eğer hayatta kalabildiysem sır tutabildiğimdendir, herkes bana güvenir ve herkes benden korkar, eğer ağzımı açarsam, yandılar, ama açarsam esas zararlı çıkan ben olurum, çünkü temizleyecekleri kişi benim, onlara ne olur ki? En fazla dile düşerler bir süre, sonra mesele unutulur, cezadan kurtulurlar her zaman, ne dereye girdim ne de paçalarım ıslandı muhabbeti, oysa beni kara toprak alır, anlıyor musun?" "Bunları bana defalarca söyledin." "Ama senin kafan basmıyor, ısrar ediyorsun." "Nasıl söyleyeyim be Stavros? Israr ediyorum çünkü o dediğinden korkuyorum, gidip burnunu soktuğun yerlerde seni temizleyecekler diye, hastalık mastalık kapacaksın diye korkuyorum, Amerikalılarla yatman beni rahatsız ediyor, bunu anlıyor musun?" "Beni de senin Amerikan karşıtlığın rahatsız ediyor, baksana, şehrin her yanını *fuck USA*'lerle dolduran o piç kurularım sen mi yönlendiriyorsun yoksa?"

"Kurnas Gölü'ne gezmeye gidelim mi?" diye önerdi Panaris, "Hatırımı kırma, arabayı sen süreceksin, yolda gelirken, hayatın ne kadar güzel olabileceğini düşündüm... Gölü görmek istiyorum, Petros Kantanoleos'un trajik hikâyesini de anlatırım sana yolda". "Kimi? Ören yerinin

yanındaki sokağa adı verileni mi?" "O babası, Georgios, Venediklilere başkaldıran, o adam da neler çekmiş, sigara kutusu bile yapmışlar onu, biliyor musun?" "Neyi biliyor muyum?" "Georgios Kantanoleos'un sigara kutusuna dönüştürüldüğünü!" "Kafa mı buluyorsun benimle?" "Yo gerçekten, eskiden, tütün dükkânları ile sigara imalathanelerinin Hanya'da zirvede olduğu dönemde, "Kantanoleos" adında bir sigara markası tedavüldeymiş, paketinin üstünde de, çelebi bir adamın, güya ihtiyar Kantanoleos'un resmi varmış." "Git işine be, tek yaptığın ukalalık taslamak." Panaris gitmeye kararlı bir tavırla ayağa kalktı. Stavros yine yalvarmaya başladı, "Ne istiyorsun, Kurnas'a gezi mi istiyorsun?" "Kendini küçük düşürmekten vazgeçmeni istiyorum, böyle pespaye olmanı istemiyorum, kendini topla." "Beni eve kapatmak istiyorsun da teklif etmeye cesaret mi edemiyorsun yoksa?" "Tam adamını buldun!" "Sen hep buluyorsun adamını, şayet senin istediğin gibi kendimi topladığım takdirde, nasıl yaşarım?" "Bütün insanların yaşadığı gibi!" "Geç bu ayakları, sen hazır yemiyor olsaydın, nasıl yaşayacaktın? Bütün insanlar gibi mi? Sinema Merkezi'ne senaryo özetleri vererek mi yaşayacaktın? Kaçayım deme, söyle bana, ne yapardın, otelci mi olurdun yoksa?" "Nereden çıktı bu şimdi?" diye sordu Panaris. "Bilmiyor musun?" sorusunu sorarken alaycıydı Stavros. "Neyi?" "Madem bilmiyorsun, ben de söylemem, eninde sonunda öğreneceksin." "Neyi öğreneceğim?" merak etmişti Panaris. "Göl gezmesini hâlâ istiyor musun? Öyle bakma bana, her şeyi bilen sen, yeraltı kaynaklarının Frangokastelo'da denizle bağlantısı olduğunu biliyor muydun?" "Ciddi misin?" Panaris de alaycıydı, "Bilmiyordum." "Sana bir şey sordum, gezmeyi istiyor musun hâlâ?" "İstiyorum." "Öyleyse bekle, iki randevumu iptal edeyim, gidiyoruz."

Panaris keyfi kaçmıştı beklerken. Köydeki *kumsallarını* hatırladı, kız kardeşiyle birlikte deponun çatısma çıkarlardı hani, mehtaplı geceyi, rüzgârı, cırcır böceğini, yapalağı. Hayal güçlerini kullanarak kürekçilerin dalgasız zeytinlikte evlek açtığını görürlerdi. Bu zeytinlerin belki de Müslüman büyük büyükbabasının babası tarafından ekilmiş olduğunu daha önce hiç düşünmemişti. *Gülmeler ve ağlamalar aynı günde çıktılar, erkenden işe giriştiler, akşamına doğdular*, Stavros içerde giyinirken şarkı mırıldanıyordu. "Nereden öğrendin bunu?" diye sordu Panaris. "Beğendin mi? Anamın süksesi, onun gerçeğidir, kendi gerçeğimi de söyleyeyim mi? On dokuz yaşlarında olmalıydım, arkadaşım Minos'la birlikte, motosiklet kiralamıştı, pazar denizimiz için Kalatas'a gitmiştik. Hınca hınç doluydu, Pazar ve yaz sahili nasıl olur, aynen öyle. Birdenbire bir gürültü duyuldu, mekanize bir şey üstümüze geliyordu sanki, ne miydi? Muzuras'taki Hava Üssü'nden bir yol silindiri. Amerikalı veletler, kumu dümdüz edip üstüne mangallarını kurmaya gelmişlerdi. Barbekü yapacaklardı, sosisleri ve kuşbaşı etleriyle, zenci

yarmalar, sarışın fıstıklar, bermudalı, kasketli yirmi kadar da tipsiz, el kol hareketleriyle bağırarak plaja yayıldılar, bilgin olsun denize girenlerden, şikâyet eden olmadı, bazısı ilgiyle izliyordu, bazısı da alelacele havlularını toplayıp gitmeye hazırlanıyordu, az ötede büyücek birkaç çocuk vardı, aptallaşmışlardı adeta, Marslı görmüş gibiydiler. Nasıl ama? O anda güzel bir kadın yaklaştı yanlarına, onlara İngilizce bir şeyler sormaya başladı, duyamıyorduk, ama kadının yüz ifadesini izliyorduk, öfkeden kudurmuştu sanki, onları uyardığını tahmin etmek için çok da zeki olmak gerekmiyordu, onlara silindiri gösteriyordu, onlarsa acı bir alayla gülüyordu, hatta bir tanesi ona *bitch* diye hitap etti, kadın onlara tükürmeye başladı, beraberindeki adam gitmeleri için onu çekiştiriyordu, millet gözünü denize çevirmişti, o zihniyeti bilirsin, şahit olarak çağırmasınlar diye ben bakmadım, ben orada değildim."

Panaris rahatsız olmuştu, madem üstünü giyindi, neden salona gelmiyor, hikâyesini neden kapı ardından bitirmesi gerekiyordu? "Uzatmayayım" diye devam etti Stavros, "Pazar pazar hangi hak ve hangi resmi izinle, hangi anlaşmaya dayanarak yol silindiriyle halk plajına geldiklerini ve işgal ettiklerini Amerikalılara soran kadın tamamen yalnızdı, yanındaki erkek bile onu desteklemeye yanaşmadı, Amerikalılar kahkahayla gülüyordu ve o anda biliyor musun, ayaklar altına alınan kendi haysiyetimin hıncıyla kadının tarafını tutarken, âciz mi âciz, sahildeki herkesin ödlek olduğunu düşünürken, ödü kopan Minos oralı olmamamı söylüyordu, o histerik kadını mı dinleyeceğiz yahu, adamın biriyse karısına zılgıt çekiyordu, bunun dili sende olsa boşardım valla, diyordu, işte o anda, kasılmış ve öfkelenmişken, ansızın, Amerikan yanlılığımın, Tanrı'nın inayeti gibi, başımdan aşağıya döküldüğünü ve beni yatıştırdığını hissettim, nasıl buluyorsun? *Bükemediğin eli öpeceksin*, bunun anlamını nihayet kavramıştım, gözünü dikmiş bana bakan bir Amerikalıyla bir an göz göze geldik; sarsıldım, o da bir insan, diye düşündüm, ona bunu öğretmişler, bunu yapıyor, Girit'in Hawaii olduğunu söyledilerse, onun suçu ne? Ve o anda, inanmayacaksın, onu kucağıma alıp emzirme ihtiyacını hissettim!"

Pattadak karşısına çıktı: "Nasıl? Kazağım hoşuna gitti mi? De Niro'nun hediyesi!" Panaris donup kalmış bir halde ona bakıyordu. Stavros gülümsüyordu. "Rahatsız oldun değil mi? Ben de olmuştum o zaman, sana az önce dediklerimden, ancak uzun bir zaman sonra içime sindirdim ve hazmettim, o günün öğlesinde, artık olay bitince, insanlar da dağılınca, sersem gibi suya girdim Minos'la beraber, Amerikalı bizi izledi, yanımdan sürtünerek geçti, işaret yaptı, ben de fino gibi peşinden gittim, nereye gidiyorsun, diye bağırdı Minos, kayanın arkasında açıklarda yüzdüğümü görünce, devamını da duymak istiyor musun?" "Hayır, lütfen" diye fısıldadı Panaris. "O pazar günü Kalatas'ta Amerikalıları tek başına cehennemin dibine gönderen kadının da kim oldu-

ğunu öğrenmek istemiyor musun? Senin kız kardeşindi, o ilahe, yanındaki erkeğin kim olduğunu da söyleyeyim mi?" "Bu kadarı yeter" diyerek patladı Panaris.

6

Ve kaybolurum ve yine bulurum yolumu

Hanya, salı öğleden sonra, 8 ocak

Günlükteki önemsiz detaylar bazen beni yoruyor, bazen de asıl meseleyi bu önemsiz notlarda aradığım oluyor. Şehirde ne zaman bir parmaklık görsem, Melabianakis'in dökümhanesinden çıkacak kadar eski mi değil mi merak ediyorum. Birkaç gün önce sokağın birinde durup yıkık dökük iki katlı neoklasik bir evin parmaklıkla çevrilmiş bahçesinin paslanmış demirlerini inceliyordum. Fark etmemi sağlayan izler beni kışkırtmasaydı, o evin önünde hiç durmayacağımı düşündüm. Onu huzur içinde seyrettim. Bu yıpranmanın izlerini, sürekli yiten bugünün karşısındaki yüce duruşundan, mütevazı zaferinden başka ne kanıtlayabilirdi? Zile basıp, evlerinin parmaklığındaki metali böyle sabırla işleyen sanatkâr ustanın kim olduğunu biliyorlar mı, sahiplerine soracak cesaretimin olmasını isterdim. Motifleri öyle incelikle işlenmişti ki, büyükannemin nakışları gibiydi tıpkı. Büyükbabam, Kale Kapısı'ndaki Demirciler'den geçip, demirin dört kazandan nasıl döküldüğünü izlemesi için babama ısrar edermiş. Ama babam hiç ilgilenmezmiş. Kendi işleriyle de ilgilenmezmiş. Ağabeyi Ali'ye hayranmış, Avrupa'ya o da gitmek istermiş. Ve hayal gücünü geliştirmeye çalışırmış. Yıllar sonra kendi kendine soracaktır; insan sadece bildikleriyle yetinebilir mi hiç, sadece bildiklerini esas alarak hareket edebilir mi, yoksa bilinmeyeni arayışı doğasının hem bir kutsaması ve hem bir cezası mıdır? Aynı paragrafta, bariz bir biçimde duygulanmış, o yılları yâd ederek, babasının makine saplantısını açıklamaya çalışıyor. Onun bu tutkusu, hayalini kurduğu gelişmeye şekil ve ses verme ihtiyacından başka ne olabilirmiş? Bunu yaparken salt kasasına para yığan tüccar mantığını kendine has bir şekilde aşmasıymış daha da önemli olan. Geleceği öngörmek isterdi, ama elle tutulur olmayan bir şeyi hayal edebilmek karakterine göre olmadığından nasıl yapacağını bilemezdi, diyor ve kendisiyle mukayese ediyor; onun aksine ben, henüz bunu ifade edebilecek durumda olmamadığım halde gözle görülür olanla yetinmeyi reddedişimizin ezelden beri hem bir mutsuzluk kaynağı hem de arayış yolunda sıçrama tahtası olduğunu daha o zamandan düşünürdüm. Babam bundan başka şeyler de yazar, fikri sıklıkla dizelere sapar, so-

nunda melankolikleşir şu paradoksa ulaşır: hayatın içerdiği ciddi sorular, ancak suskunlukla ve *cevapsızlıkla* cevaplanabilir!

Nihayet, seninle konuştuk! Rahatsız olduğunu ses tonundan hemen anladım. Başka bir kadın olduğunu geçirmişindir belki aklından. Seni ne kadar özlediğimi bir bilsen. Telefonu kapatınca tıraş olmaya gittim. Son zamanlarda saçlarım daha da beyazlaştı gibime geliyor. Sakalımı biraz kısalttım, sana olan sevgimle aynaya gülümsedim. Dışarı çıkmadan önce sana telefon edeceğim ve seni sevmeyi ne kadar *istediğimi* bir kez daha söyleyeceğim. Biliyorum, sana karşı daha samimi olmalıydım, gerçi samimiyetin derecelendirilmesini algılamakta zorlanıyorum, samimisindir veya değilsindir, yine de kesinlikle bir derecelendirme söz konusu, eziyet çektirdikçe ve çektikçe sonunda her şeyin kişisel bir gayret olduğunu anlarsın. Annemi hatırlıyorum; gerçeği söyleyen kişinin ne dediğini veya ne demediğini hatırlamaya ihtiyaç duymayacağında diretirdi, benim durumumda ise bu ne yazdığını veya ne yazmadığını denebilir. Ama gel gör ki, gerçek ve samimiyet hep at başı gitmedikleri gibi, bazen karşı karşıya gelirler. Sana oldu mu hiç? Gerçeği söyleme çabasıyla içgüdüsel olarak samimiyetsizleşirsin veya tam tersi, samimi olma cesaretini gösterirken, ister istemez gerçeği çarpıtırsın. Hanya'nın bir zamanlar nasıl olduğunu hayal etmeye çalışıyorum, her gün gözlerim arkada yürürken aslında yürüdüğüm bir yer yok gibi, zira mazi bir yer değildir. Bugünü görmek istesem de sanki bir güç, isteğim dışında beni, beyhude maziye çekiyor. Sana görünmek istesem de sürekli saklanıyorum. Vanessa, bu günlerde, Rahmaninov'un en sevdiğim konçertosunu hafif sesle dinlerken, önceden planlamadığım bir karar aldım; bizimkilerin günlüğünü CD'ye aktararak yeniden oluşturma kararı. Esasında kendi hesabıma özetlemiş oluyorum. Islak ve puslu bir ışıkta saklandığımı söylesem, ne dersin? Bu bir imaj mıdır, bilemiyorum. Bir hayal et, çiseleyen yağmurun altında şemsiyemi nerdeyse hiç açmadan yürüyorum, pervasız, görünmez gibi, birçok kişi tarafından fark edildiğimi bilsem de; şu gölgesini takip eden tuhaf adam da kim acaba, merak ediyordur bazıları. Ama ben diretiyorum, hamamları ve camileri ve sebilhaneleri tekrar tekrar sayarak, örtülmüş kuyuların ve yok olmuş kubbelerin yerini hesaplayarak, aynı sokaklardan her gün geçerek, harabeye dönmüş konakları artık ezberledim, sökülmüş bütün mezarlıkların yerini tespit ettim. Ne elde ettim? CD'ye aktarma bunca yolu yürümeden de yapılabilirdi. Kiraladığım araba, Akrotiri'ye, Aya'ya, Lulu'ya ve Teriso'ya yaptığım gezileri saymazsan, otele yakın bir sokakta park edilmiş duruyor. Ve ben yürüyorum. Kâh Nea Hora'daki cami kalıntılarını arayarak, kâh Yukarı Kum Kapı'daki Bedevi camiinden kalma unutulan duvarı araştırarak.

1888 civarında, Paris'te sürgün hayatı yaşayan şair Namık Kemal'in öldüğü yıl, Fransız oğul Jules Deiss'in sahibi olduğu buharla çalışan

"Doğunun Zeytinyağı ve Sabun İmalathaneleri"nin bacaları San Salvatore Tabyası'nın ötesinden gururla yükselmeye başladığında büyükbabam, kafası sürekli makinelerle meşgul az sayıdaki kişilerden biri olsa da, derin düşüncelere dalmıştır. Fransız sermayesinin gelişi onu korkutmuştur. Talihsiz Namık Kemal'in yazılarıyla ne demek istediklerini tam olarak nihayet anlamıştır; yıllardan beri Batı'nın ekonomik açıdan sızmasına karşıydı, ama onu dinleyen kim. Büyükbaba bu olayı, Hiones'te sabunhanesi olan ve Atina'daki Prens Nikolaos'un, ayrıca Hıristiyan arkadaşlarının sabunlarını tedarik etmekle gururlanan Ahmet Baruksis'e de anlatıyormuş, önlemlerini almadıkları takdirde ufak sabunhanelerin bir bir kaliteli sabun konusundaki Girit geleneğinin kaybolacağını söylüyormuş. Aynı yıl, *zehir gibi* olan oğlu Hasan'ı, ilk karısının ağabeyinin koruması altında, en son teknolojiyle donatılmış buharla çalışan sabunhanelerini orada açması için Kandiye'ye göndermiştir, makineyle çalışan, pirinayla ısınan kazanı yakından hayranlıkla izlemek için oraya pek çok kez bizzat gitmiştir. İşleri kurulmuş ve ilerlemiştir, ama Hanya'da Fransız'la asla yarışamamıştır. Çünkü Fransız'ın arkasında Fransa'nın en büyük ve en zengin ticarethanesi varmış, Avrupa'nın çeşitli kentlerinde zeytinyağı ve sabun imalathaneleri, açık pazarlar ve garanti müşteriler, Lyon'daki meşhur ipek dokuma fabrikaları bile ipliği işlerken "Deiss" sabunu kullanırlarmış. Gece gündüz çalışan, elektrik lambalarıyla aydınlanan, buharlı makinelerin temizliği ve onarımı için yılda sadece iki ay süreyle kapatılan bu modern fabrikanın onlarca yerli işçiyi istihdam ettiğini anlatıyor. Hanya'daki yaklaşık yirmi ve Kasteli'deki iki sabunhanenin şu veya bu şekilde artık piyasada barınamayacağını seziyordu, zira Girit sabuncularının mühür ve kalıplarını ta 1878'den beri kanunsuz olarak kullanan Midillili ve Rodoslu sabuncular, sahtesini yapmaya başlamıştır. Piyasanın kuralları! Artık Giritli olmayan Girit sabunu. Bir yandan da, Midillililer ve Rodoslularla olan rekabetin oyuncağı Giritliler, kendi sabunlarının, kendine has kokusuyla ve inci beyazlığıyla meşhur sabunlarının kalitesini akılsızlık edip düşürmüşlerdir. Yıllar geçtikçe de her şeyin sahtesi yapılır, ithal pamukyağı ve ayçiçeği yağıyla karıştırılan zeytinyağının bile. Notlarını dikkatli bir şekilde okuyorum, ama galiba *dar görüşlü* büyükbabamın korkularına katılmaya meyilliyim. Babam bunu anlayamıyor, 1912'de Hanya'da, ikisi buharla çalışan pirina yağı imalathanesi olmak üzere sadece üç tane sabun imalathanesi bulunduğu bilgisini verse de. Öyleyse, ufak sabunhanelerin darbe yiyeceğinden korkan büyükbabam, haklıymış. Devir değişir, alışkanlıklar değişir, her şey değişir. Biz ise kara toprağa. Oraya doğru gidiyoruz, diyor. Hanyalılar ithal sabun tüketiyor baksana, namlı "inek sabunlarını"! Deiss, çabuk köpüren açık yeşil sabunla yetinmemeyi, faaliyetlerini kokulu sabun üreterek genişletmeyi hesaplamış olsa bile rekabetin üstesinden o da gelememiş, dedik ya za-

man değişir diye, bunu demeden edemiyor, tekrarlamaktan da yorulmuyor, biraz aşağıda, 1893 yılı, günlerden pazar, 12 aralık tarihli aynı notta, bir gün önce Lalaunislerin Halepa'daki bir tiyatro gösterilerinde, Jules Deiss'le ve o günlerde şehri ziyaret eden ağabeyi Ernest'le sıcak bir şekilde selamlaştıklarını yazıyor.

"Hanya Muhasebesi" başkâtibi ve Osmanlı buharlı gemi şirketi "Mahsuse"nin Girit'teki yöneticisi olan akrabası Mustafa Efendi Kaurzade'yle yan yana oturuyorlarmış, gösteri başlayana kadar vakit geçsin diye sohbet ediyorlarmış. İnsan, ne yaparsa yapsın, gelecekten korkar, demiş büyükbaba of çekerek, o yüzden sevmez değişiklikleri, bu sevmeme durumu da onu çoğu zaman, istemi dışında, tutuculuğa sevk eder. Mustafa büyükbabanın görüşlerine katılıyordu, derken Fransız Deiss'in Hanya'daki faaliyeti hakkında yorum yapmaya başlarlar fısıldaşarak, bak şimdi Hüseyin, der ona, istesek de istemesek de, adadaki yabancılar bizim ne inkâr edebileceğimiz ne de görmezden gelebileceğimiz bir gerçektir, kendi başımıza yıkıma uğramak istemiyorsak eğer, onlarla uyumlu bir şekilde çalışmalıyız, zamanlar zor ve kurnaz, şu açıdan da bak, Fransız'ın fabrikasında yılda yaklaşık on milyon kilo küspe işleniyor ve yaklaşık bir milyon kilo küspe yağı üretiliyor, bu eşittir aşağı yukarı yedi yüz seksen bin okka, küspe artığından da akkor üretiliyor, akkor sayesinde fakir fukara ısındı, çünkü kömürden hem daha ucuz hem daha sağlıklı, tüm bunları unutmamalıyız, düşün ki birkaç yıl öncesine kadar zeytin üreticisinin zeytin çekirdeğinin değerli olduğundan haberi bile yoktu, hatta bugün de haberi yok bildiğim kadarıyla, Deiss küspesini ona satsınlar diye köylüyü ikna edebilmek için savaş veriyormuş, ithal etmek zorunda kaldığını biliyor musun? Ayrıca şu var, bunun sanatım bize kim öğretti sanıyorsun? Geçtiğimiz yüzyılda Megalo Kastro'daki ilk sabun imalathanelerini açanlar Provence'lı Fransızlardı, oradan buralara geldik. Büyükbaba sözlerini onaylayarak dinlerken, Mustafa Efendi'nin bütün bunları nereden ve nasıl öğrendiğini merak ediyordur. Sonra tarım müfettişinin "yenice" ve "tömbeki" tütün çiftçilerine yönelik talimatlarını tartışmaya başlarlar, ada çiftçilerinin bu ekim konusunda son derece bilgisiz olduklarını konuşurlar. Pek çok Osmanlı ve Hıristiyan vatandaşının, kasapların kaba davranışını ve etin kalitesizliğini protesto etmek için imzaladığı Mahmud Paşa'yla ilgili resmi ihbarname üzerine yorum yapma fırsatı da bulurlar; etin iyisini peşin ödeme yapabilecek durumda olanlara saklarlarmış, işçiler ile imtiyaz sahibi olmayanlara ise fasa fisoları satarlarmış. Tüm bunlar da haksızlık karşısında balıktan beter sessiz kalan belediye memurlarının gözü önünde olurmuş. Mustafa kahkaha atar, şehirde sosyalist var mıdır dersin, kışkırtanlar falan? Esperia'da olup bitenlerden haber alıyor musun? Evet, alıyorum, cevabını verir büyükbaba, protesto edenler haksız değil gerçi. Gösteri başlamıştır, sohbet yarıda kalır. An-

cak büyükbaba Hanyalıların protestosuna Mahmud Paşa'nın verdiği yanıtı eklemeyi ihmal etmez; Tunus'taki kolera salgınına gönderme yaparak gerekli ithalatın bundan ötürü yapılamadığını, et sıkıntısının baş göstermesinin de bunun sonucu olduğunu, zaten bu şehirde güzel et bulmanın zor olduğunu söylediğini yazar. Hanyalı bir vatandaş belediye memurlarının kasaphanelerden beş hatta altı koyun götürdüğünü görürse, imtiyazlılara gittiğini sanmasın, bunlar hastaneye gidermiş! Belki de doğrudur, diyor büyükbaba inatlaşarak, ama peşin ödeyebilenlere de gittiği daha doğrudur!

Sonuç olarak kimdir büyükbaba? Babamın anlattığı kadarıyla doğuştan hayırsever ve haksever biri. Ne inançlı, ne de inançsız. Yasalara saygılı, insanoğlunun birlikte var olma ve ilerleme ihtiyacını kabullenen biri. Tanrı, her şeyin insanın çabasma bağlı olmasını öngörmüştür, dermiş. Tayin edecek durumda olmasa da, daha doğrusu demokrasi deneyimini yaşamasa da demokrasiye meyilli bir karakteri varmış. Dobra, fikir adamı, yürekli biriymiş. Fanatizmin gözünü kör etmesine asla izin vermemiş, İngilizler hakkında neler neler duyarmış, çoğuna katılırmış, ama onların meziyetlerini ve değerini teslim etmekten de çekinmezmiş, soğukkanlılıklarını ve çalışkanlıklarını, kinikliklerini bile. Bazen arkadaşlarıyla tartışırken zoru görünce, lafı da hazırmış: İngilizlerin de zamanı gelmiştir, dünyanın düzeni bu, her halkın bir yükselme ve egemen olma zamanı vardır, aralarında yiyişirken o halkın yoluna çıkacakların ise, vay haline. Eğer bugün İngilizlerin karşısına gelip geçici laflarla değil de icraatla çıkmak istiyorsak, yaptıklarını kopya ederek onlarla yarışmalıyız. Onları bugün güçlü kılan nedir? Biz de aynısını yapalım. Onlarla yarışamazsak, işbirliği yapabiliriz, para verebiliriz. Adanın telgraf bağlantısı 1871'de İngiliz şirketi Telegraph Construction and Maintenace tarafından böyle yapılmamış mıydı? Önce Hanya, Resmo'yla ve Kandiye'yle bağlanmış, sonra denizin altından geçen kabloyla Kandiye'den Rodos'a, Rodos'tan Marmaris'e, Marmaris'ten de havadan kabloyla şehirden şehre İzmir'e ve İstanbul'a kadar gitmişti. Adada yeni ufuklar açılmıştı.

Ancak fakirlik tarifsiz, mutsuzluk çekilmezdir, diye ekliyor babam. Yokluk yüzünden hasadını önceden satmak veya ürün üzerinden borçlanmak zorunda kalabilen, acı çektiği yüzünden okunan o çiftçileri nasıl kurtarabilirdi? Büyükbabam borç vermeyi yasaklayan Tanrı kuralına her ne kadar uysa da, özünde her ne kadar merhametli olsa da, o da kendi döneminin ve sınıfının insanıymış. Hıristiyan ile Müslüman arasında hiç ayrım yapmamış ama. Hangi Tanrı'ya inanırsa inansın, fakir hep mutsuzdur, dermiş. Zeytinyağı hasadını üç ve dört, hatta sıklıkla altı ay öncesinden kestirmek için onun dükkânına sığındıklarında hep yardım etmiş, kazanma isteğinden ziyade onlara acıdığı için. Ne kazanacaktı ki zavallılardan? İsyanlarda başı çekenlerin bunları görmesi ge-

rekirdi, yok olan sadece bedenler değildi, ağaçlar da vardı kesilen veya yakılan, talan edilen servetler vardı ve üç aylık ihtiyacı bile karşılamaya yetmeyen yıllık hasatlar. O yıllarda pek çok iyi aile, borç üstüne borç yapma ve ürününü gerçek fiyatının çok altında önceden satma ihtiyacı yüzünden mahvolmuştu, çünkü herkes büyükbabam kadar merhametli değildi elbette! Borç verenlerin çoğu sadece kendi kazancına bakarmış, asıl işlerini yapmaz oldukları dükkânlarını ufak bankalara çevirmişler, buralarda para nerdeyse hiç dolaşmazmış çünkü tüm işlemler genelde ürün üzerinden yapılırmış. Çiftçi hasadını verir onun karşılığında da borç verenin dükkânından bira, un, pirinç veya şeker alırmış. Yağın değerinin peşin alımda farklı, teslimat sırasında farklı olduğunu söylemeye gerek yok herhalde. Borçlunun vaat ettiği yağı tüccara zamanında teslim etmemesi halinde ise, ki bu sıklıkla olan bir şeydi, belirlenmiş faizin üstüne faiz ödermiş.

Babam yazdıklarında çok ölçülü davranıyor, babasından hep saygıyla söz ediyor, ama açık artırmanın günlük bir olay ve şehirdeki çoğu Hıristiyan avukatın esas geçim kaynağı olduğu bir dönemde, çabucak borç veren olma noktasına hiç gelmediği halde babasının da tefeciden pek farkı olmadığını kabullenmekte zorlanmıyor. Yeterince büyümüştür artık; rengi solmuş ve eskimiş şalvarı, yamalı çizmeleriyle fakir giyimli birini hatırlıyor, babasının karşısına geçmiş, çocuk gibi ağlıyormuş, babasıysa başı önünde, tek kelime etmeden onu dinlemiş. Sonra güvendiği adamı İbrahim'i çağırmış, Hacıyanni'yi içeri alıp ona bir çuvala on okka un koymasını söylemiş. Hacıyanni giderken ona teşekkür etmiş. Büyükbabam kafasını kaldırıp bakmamış bile. Babamla yalnız kaldıklarında onu karşısına alıp konuşmuş. Hiç elime geçmeyen yağı önceden satın alarak kaç kez zarara girdiğimi biliyor musun? Nasıl bir riski göze aldığımın farkında mısın? Paramı geri alacağımın güvencesini bana veren var mı? Koruyacak bir yağ tüccarı olmasa Hacıyanni gibilerinin kaderi ne olur? Açlıktan ölür. Rahatsız olduğunu gözlerinde görüyorum, o yüzden konuşuyorum seninle, merhametli olacaksın elbet, ama kuş beyinli değil, ben de ona acıyorum, ama ben menfaatimizi de düşünmeliyim, ben düşünmezsem kim düşünür? Ayrıca sana şunu söyleyeyim, bir gün kökümüzden sökülecegiz, ona verdiğim on okka unu anamın ruhuna saydım, biz buralardan giderken borçlularımın rıhtımda mendil salladıklarını ve sevinçten halay çektiklerini görür gibiyim!

Büyükbabam yazmaya devam ediyor, kayboluyor, konudan konuya atlarken ne yapacağını şaşırıyor. Alman Türkolog Franz Babinger'in Yunan hükümetine bağlı Eğitim Bakanlığı adına yaptığı Türk eserleri sayımını, ne kadar çabalasa da elde edememiş. Sitem edip mızmızlanıyor mu? Sadece tespitte bulunuyor. Hanya'da yaşamış olan ama maalesef eserlerini hiç yayımlamayan Giritli Müslüman şair ve edebiyatçılara sıklıkla değiniyor. Aleksandros Sutsos'la temasa geçen ve onunla bir-

likte *Divan* başlığı altında ortak bir şiir derlemesi yayımlayan şair Hasan Sururzade'den de bahseder. En büyük serzenişiyse, yazılı bir eserin asla yaratılmamış olmasıdır. Bunun sebebi şu; Girit dilini konuşmakla birlikte, 1868'deki "Organik Yasa"nın öncesinde çoğu kişi, ne yazmayı ne de okumayı bilirmiş, pek azı dışında Osmanlıca da bilmezlermiş. Çocukken Naima tarihini, İbrahim Paşa Hayderağazade'nin kısa tarihini, koca koca *sureleri* ezbere bilse de Kuranıkerim'i okuyamamanın acısını çekmiş.

Artık bir aile reisi olduğunda, sırf inadından, her iki dili de doğru dürüst öğrenmeye karar verdiğinde, işlerine ve sorumluluklarına gömülmüşken bunu bir derece başarsa da, aynı merakı sürmüyordu, ilgisi zayıflamıştı ve bilgiye duyduğu sevgi nerdeyse tamamen gazete okumakla sınırlanmıştı. Yıllar sonra Şişli'deki evimizde istiflenmiş onca eski gazetenin varlığı, tekrar tekrar okuyup olayları hatırlamak için onları bir sandığın içinde yanında taşımış olmasındandı; bir başkasının kitaplarını taşıması gibi tıpkı. Bütün gazeteleri tekrar okudu mu okumadı mı bilemiyorum, ama küçükken büyükannemden dinlediğim hikâyeleri hatırlıyorum. Onları İzmir'den Karaköy'e götürmeyi üstlenen köhne geminin kaptanı, sandığı denize atmakla tehdit etmiş. İşte o zaman büyükbabam, yolculuktan önce ceketinin astarına diktikleri som altın saatini çıkartıp ona hediye etmiş. Büyükannemse kocasının sandıkta hazine sakladığına inanmaya başlamış. Gelgelelim içinde sakladığı bir şey yokmuş, sadece işe yaramaz kâğıt yığınları. Çatlak babam ise oyuncaklarını ve defterlerini, hatta Ali'nin eski püskü tüfeklerini taşımış gizlice. Akıllarına şaşarım! Artık hepsinin öldüğü, Ayşe'nin hapisten henüz çıktığı, yeni evliyken bir yıl sonra yeniden tutuklandığı yıllar da, 1980 yılının sonbaharında, anam geldi aramızda oturdu biraz, of çekti ve bize baktı; büyükbabanın gazetelerini ne yapacağını bilemiyormuş, bodrum katında tutalım mı, eskiciye mi verelim. Ben fikrimi söyleyemeden, eskiciye, diye kestirip attı Ayşe, parmağıyla da bir işaret yaptı, artık ileriye bakmalıyız demek ister gibiydi, artık babam da öldüğüne göre, maziyi karıştırmanın hiçbir manası yok. Boyun eğmek zorunda kaldım böylece. Aklım, Rimbaud'nun *Büfe*'yle ilgili yazdığı eski mi eski bir şiirine gitmişti. Karanlık yemek salonunda bize anlatmak istediği sonsuz hikâyeler vardı, *büyük siyah kapıları ağır ağır açılınca, hep gıcırdaması da o yüzden!* Büyükannem ona servant derdi. Servant gıcırdaması duyduğun oldu mu hiç? Karanlığı insanı korkutur, gizledikleri cezbeder.

Günlüğün bir başka yerinde büyükbabanın tespitlerini ve sitemlerini babam tamamlıyor, Osmanlı İmparatorluğu döneminde anlaşılabilir sebeplerden dolayı Girit'te kültürün yeşermediğini gözlemliyor. Devamında, "Erotokritos" üzerine uzun uzun yazıyor, belli ki bu eseri defalarca okumuş ve tutkuyla sevmiş, sonra da acısını biraz yumuşatmak isterce-

sine, dikkate değer eserlerinden dolayı XVIII. yüzyıldan başlayarak sadece imparatorlukta değil Avrupa'da da tanınan bazı Giritli Müslümanların adını anıyor. Bunlardan Ali Aziz Efendi Giritli'yle özellikle meşgul olmuş. Hayal ile gerçeği şaheserce bağdaştırdığını, çağdaş Türk edebiyatının temellerini attığını söylüyor. *Muhayyelat* adlı eserine, kitabın üçüncü bölümüne yani "Üçüncü Hayal"e, yazarın dikkatinin Giritli Şeyh İzzettin'e ve adadaki Müslüman mistisizmine yoğunlaştırdığı bölüme değiniyor. Babam bu noktada duygulanarak hatırlıyor, küçükken sarılık olduğunda anası onu Resmo'ya Hintli mutasavvıf ermiş Âşıkbaşı'nın inziva yerine götürmüş, sadece rüzgârla hastaları iyileştirirmiş, mucizeleriyle ve hayırlarıyla ünü bütün adaya yayılmış, hayır duasını almak için dört bir yandan müminler koşarmış yanına.

Papamihalakis'in davetine gittiğim cumartesi akşamından bu yana, öğrenmek istediklerimle ilgili bilgi edindim, bu ne işimle ne de Reşit Usta'yla ilgili elbette, emin olmasam da Hanya'da bulunduklarından şüphelendiğim akrabalarımla ilgili. İlerleyen saatlerde, kırk yaşlarında çekici bir kadının yanında otururken buldum kendimi, tanıştık, Leta isminin neyin kısaltması olduğunu sordum, Nikoleta'nın olduğunu söyledi, bizimkilerin günlüğündeki kadın isimlerini duygulanarak hatırladım, derken konu konuyu açtı ve kendimle ilgili *her şeyi* ona açıkladım. Güzel kadın ilkin bana şaşkınlıkla baktı, sonra bakışlarında merakla karışık korku gibi bir şey sezdim; yani, diye sordu bana, babanız burada mı doğmuş? Elbette, gittiklerinde yirmi dört yaşındaymış, büyükbabam savaştan sonra hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını anlamış, gelişmelerin onları göç etmeye zorlamasından korkmuş, herkesten önce gitmeyi seçmiş, köklerinden zorla sökülmekten ailesini elinden geldiğince korumak için.

Aralanmış dudakları dikkatimi çekmişti. Kafasından geçenlerin apaçık olduğunu ona göstermek için şunu ekledim; biliyor musunuz, büyükbabam ve babam son ana kadar kendilerini Hanyalı hissetmişler, evlerinde dillerini ve geleneklerini asla inkâr etmemişler, buna rağmen başörtüsüne bağlı kaldıklarını iddia edemem, nitekim fese de öyle. Onu etkileyeceğini tahmin ettiğim bilgi bombardımanını sürdürdüm. Büyükbabamı iyi bir kentsoylu olarak betimledim, bir İngiliz olabilirdi, dedim gülümseyerek veya bir Fransız, siz de bilirsiniz ki şehrin havası, özellikle de 1878'den sonra, yoğun biçimde Avrupa kokarmış, diyelim ki ufak bir Viyana gibiymiş, Fransa'nın en iyi şantözleri hop diye Hanya'ya, doğru Girit'in başkentine, Melabianakis'in dökümhanesinin karşısındaki Zambetakis'in meşhur sosyetik "café-chantant"ına gönderilirmiş, belki siz beni aydınlatabilirsiniz, günlerdir arıyorum, ama bir yere varamadım; okuduğum kadarıyla Etniki Bankası'nın inşa edildiği yerde eğer eskiden Klonos'un kahvehanesi ve Melabianakis'in dökümhanesi varsa, uluslararası birliklerin subaylarının, baronların ve kontların ve Rus prenslerin uğrak yeri olan sosyetik "café-chantant"ın tam olarak

nerenin karşısına düştüğünü tahmin edemiyorum.

Leta yatışmaya başlamıştı; Kıbrıs sorunu çözümsüz kaldığı sürece, sadece onun değil, çoğu Yunanlının bir Türk'le konuşurken ister istemez kendini rahatsız hissetmesini kolayca kabullenişini takdir ettim. Yıllardır Londra'da yaşadığımı anlattım ona, hemşerilerimle olan münasebetim yok denecek kadar azdır, yine de biliyorum ki günümüz Türkü Yunanlılardan nefret etmekten ziyade onlara imrenmektedir, Kıbrıs konusuna gelince, bu onun sorunlarından yeterince ıraktır, öyleyse Kıbrıs sorununu politikacılara bırakalım, mademki çok emin ellerde! Kıbrıs sorununun emin ellerde olmasından çok, gecemizi bunu konuşarak sürdürmenin bir anlamı olmayacağından, konuyu kapatmakta hemfikirdik. Üstelik, dedi alaycı bir tavırla, ve bu gözlemine çok hayret ettim, sizler ve bizler aynı aşağılık kompleksinden mustaribiz, aynı paranoyadan, diğerleri, öncelikle Batı, kötülüğümüzü ister! Kadehlerimize şarap doldurduk, az ötede bir grup Amerikan üsleri hakkında tartışıyordu onlardan bıktım, dedi tiksinerek ve beni yan odaya çekti, burada daha rahat konuşabiliriz, bankayı sorup öğrenebilirim, yalnız tam olarak ne öğrenmek istediğinizi anlayamadım. Tavrı beni güldürdü, hiç, dedim, sizinle sohbet etmek istedim sadece, ilginizi çekmek. Gözlerime baktı, kesinlikle anlaşmıştık.

Biliyor musunuz, çok duygulandım, *işte hendek, işte deve* derler değil mi? Selinolu babaannem bu lafı çok söylerdi, çok iyi arkadaşı bir hanım varmış, ah o tatlı hanım, derdi, ah o ayrılık vaktinin yaklaştığını hissettiğinde döktüğümüz gözyaşları, Elisavet Kondaksaki adında bir kadını duymuşluğunuz var mı? Ağabeyinin karısı, büyük büyükannemin akrabasıymış, sanırım birinci kuşaktan kuzini, İngiltere'de büyümüş o kadının faaliyetleriyle ilgilenmeyi düşünmüştüm bir ara, o zamanlar genç bir stajyer avukattım ve Alikianos Tapu Dairesi'nde ağabeyi adına bir gayrimenkul açık artırma programı bulmuştum, iki ev ve iki tarlayla ilgiliydi, Burnelos adında biri tarafından haczedilmiş, sonra da Minos İsihakis diye birinin adına geçirilmiş, Minos İsihakis'i duymuşluğunuz var mıdır? Kondaksakis ailesiyle alakalı her şeyi araştırmayı çok istemiştim o zamanlar, ama babam bana engel oldu, böyle araştırmalar yapmanın zamanı değil, nifak sokarsın, suçlanırsın diye ısrar etti, ben de vazgeçtim. Telaşımı gizlemeye çalıştım, çünkü büyükbabam da sıklıkla bahsediyor o güzel kadından, Protestan Hill'in Atina'daki okulunda okumuş Elisavet Kondaksaki veya Vasilakopulu. İngilizlerle sıkı işbirliği yaparak ve anlaşarak, hatta daha sonra Suda'da amiral olacak Atina'daki Konsolos Lions'un himayesi altında, 1860 yıllarında İngiliz mandası altında bir Girit fikrinin fanatik propagandacısıymış. Hatta evi Piskoposluk bürolarına yakın bir yerdeymiş, Ayi Anargiri'nin yanı başında, salonu ise siyasi kulis merkezine, şehrin tanınmış kişilerinin buluşma yerine dönmüş. Bugün olsa, ona ikili hatta

üçlü ajan derdik. Bir yandan İngilizlere sadık, diğer yandan Babıâli'ye bağlıymış, vatanı Girit'in de başarıdan başarıya koştuğunu görmeye can atarmış. Çete başlarıyla yazışırmış, kâh yaranmaya, kâh rüşvet yedirmeye çalışarak, ama sonuç alamazmış. Büyükbabam onu hatırlıyor, 1867 civarlarında. Onun refakatinde şehirde dolaşıyor, gerillaların teslim olması ve memleketin iyiliği için kabadayılığın sona ermesi için imza topluyormuş. Daha sonraları maceracı birinin ağına düştüğü ve bütün servetini kaybettiği duyulmuş, izleri de kaybolmuş. O kadının başına ne geldiğini biliyor musun acaba? diye sordum Leta'ya. Ne olacaktı ya? İstanbul'da bir meyhanede veremli ve beş parasız ölmüş, beni konuyla ilgilenmeye iten de tam olarak buydu. Kafamdan geçenleri okumak istercesine bana baktı. GMP'yi duymuşluğunuz var mı? O da nesi? diye sordum, bir çeşit şekerleme değil mi? Ya evet diyerek gülümsedi, Girit Milliyetçiler Partisi, peki ne istediklerini biliyor musunuz? Adanın özerkliğini, düşünebiliyor musunuz? Birleşme için verilen onca savaştan sonra, bugün Girit'in bağımsızlığı ve özerkliğinden bahseden insanların olduğunu düşünmek beni çıldırtıyor, bir de simgelerini görseniz, devrimci Girit bayrağının gülünç bir taklidi, ABD'nin bayrağına benziyor, milliyetçiler bugün Girit'in ABD mandası olmasını istiyor!

Beni ajan sanabileceği belli belirsiz aklımdan geçti, Girit'in partileri ve parti meseleleri beni ne ilgilendirir? Lakin bende yarattığı çekim, kuşkudan daha kuvvetliydi. Konuşurken onu irdeliyordum, çenesindeki çukur, büyük siyah gözler, kız kardeşimin gözleri gibi tıpkı. Bunu yazıyorum, ama sana sözlü olarak söyleme cesaretim olur muydu bilemiyorum, o gece kendimi o Giritli kadına çok yakın hissediyordum. Bu işin odamda biteceğini biliyordum artık, bu güven onun yanında rahat olmamı sağlıyordu, sigara yaktık ve bir kez daha bakıştık, birine ilgi göstermek ve onun ilgisini çektiğini bilmek güzel bir şey, sahi ben sana ne yazacaktım? O gece odamda Leta'yla birlikte kendimi dağıtışımı değil elbette, bana iyi geceler dilerken bir an önce evlilik yatağına dönmesinin iyi olacağını söyleyişini de değil. Şaşkınlığımı gördü, Vasilis kocamla sizi tanıştırdı, dedi alaycı bir tavırla, ama sen onu fark etmedin, o da sana sanırım, gereken önemi vermedi.

Ne diyordum? Bazen çok yorucu bir belirsizliğe dalıyorum. Hem içimde olup bitenleri anlamaya çabalıyor hem de anlamamakta ayak diriyorum. Dört gündür sakarca peşinden koştuğum şey nihayet bu sabah oldu. Ama istediğim gibi, olmasını hayal ettiğim gibi olmadı. Ama sana bunu izah etme gücüm şu anda yok. Karnım da acıkmaya başladı, bu akşam burada meydana yakın bir yerde yemeyi planlıyorum. Televizyon epeydir açık, yerel bir kanala ayarlı, Girit Denizi'nde koskocaman dalgalar görüyorum, uğultuyla karışık muhabirin sesini duyuyorum, sesini biraz açmak için kalktım, şehirde bir şeyler olmuş, bir cina-

yet? Boğazlanarak öldürülmüş, kimliği belirsiz genç bir kadın, sahilde bulunmuş, muhabir yerel halkın panik içinde olduğunu anlatıyor, olayın üzerindeki sır perdesinden söz ediyor, emniyet yetkilileri şehir ve dolaylarında faili arıyor, ilk belirlemelere göre cesedin yabancı uyruklu birine ait olduğu tahmin ediliyor. Yazmayı bıraktım, sigara yaktım, yo hayır göçmenlere karşı duyduğum hassasiyetten gurur duyamayacağım, hep yabancı olsam da, fakat etkilendiğimi söyleyebileceğim bir şey var, tamamen teorik; hem içine alan ve hem de istismar eden toplum tarafından aşağılanma yazgısına boyun eğenler her dönemde ve her memlekette var.

Düşmanın bağrında kan

1

Bana göster, acılı kardeşim

Hanya, çarşamba sabaha karşı, 9 ocak

Rüyamda babamın sayıkladığını gördüm yine ve altüst oldum. Nasıl durum? Konuşamıyor musun? İnsanoğlu nasıl bir şeydir! Nereye gider? Başından neler geçer? Konuş benimle! Bana göster, acılı kardeşim. Uğursuzsun sen, uğursuz! Gülüyor musun, ağlıyor musun? Seni uğursuz, hayatı zehir ettin bize. Bizi aynı yerde yatırmalarını söyleyeceğim, tekrar çocuk olalım, birbirimize sarılalım ki üşümeyelim. Konuşmuyor musun? Gülüyor musun? Bir kelime et sadece. Panik içinde fırladım. Seninle konuşma ihtiyacını hissettim, ama seni uyandırmak istemedim. Daha sonra denerim, belki evden çıkmadan seni yakalarım. Yatağa döndüm, örtünün altında epey bir kaldım. Cambridge'ten dönmüştüm, Nesife'nin başı örtülü, iki ağabey ayrı düşmüş, Ayşe hapiste, babam ölüm döşeğinde, anam çökmüş, ev karanlık, mahalle melankolik, şehir değişmiş, dostlar uçuk kaçık, neler oluyor, diyordum içimden, neden döndüm, burada ne işim var? İçimden bir ses şöyle diyordu: Kız kardeşine destek olmaya geldin, ona tuttuğunu koparan bir avukat bulmaya, anamı teselli etmeye geldin, babanın ölüm döşeğinde sayıkladığını duymak ve gidişinin etkisini yumuşatmak için geldin. Kemikli eliyle kafasını göstererek, taşıdığımız hafıza sandıkları ağzına kadar dolu derdi, hikâyeler ise, Arif oğlum, ağızdan ağza zehir olurlar.

O yıllarda, 1770'ten hemen sonra, Apokoron'da bir yeniçeri varmış, Drapanos'un İsmail Ağası, kâtibi de bir Hıristiyan. Onu kocabaşı Manolis Mavrogeorgis'in dünyalar güzeli kızıyla evlendirmek istermiş sözüm ona. Kâtip, iştahı kabaran ağanın dünyalar güzelini kendine istediğini biliyormuş, Mavrogeorgis de ağanın hinoğluhin planlarını tahmin ediyormuş, ama ne biri ne öteki direnebilecek güçte değilmiş. Düğün yapılır. Ağa, eğlence sırasında, Mavrogeorgis'i kalleşçe dışarı çıkartır, bahçenin ıssız bir yerine götürür. Çukur açmasını söyler. Sonra onu öldürür, göğsünü deşer, yüreğini söker ve kendi açtığı çukura onu atar ve üstünü örter. Sonra yüreğini pişirir, dünyalar güzelini onu yemeye zorlar. Habersiz kız babasının yüreğini yedikten sonra da, kana susamış adam onu odasına götürür ve bozar, doyduktan sonra da atar. Lakin gelinin bir akrabası, Benis Mavrogeorgis, pusuya yatar ve ağayı kılıçtan

geçirir, sonra dağlara çıkar Benis, hain olur. Türkçe'de satılmış anlamına gelen hain, Girit dilinde özgür ve yiğit demektir, ayak basılmamış dağlarda gerilla olmak demektir, keçi hırsızı da demektir, dize gelmez de. Anladın mı? dermiş İsokratis Moaços, gülerek ve takılarak.

İnanma onun dediklerine oğulcuğum, dermiş anası, bizim soyumuz sineğe bile dokunmamıştır, bizlerden birileri cani olduysa da, benim de sana gâvurların caniliklerinden anlatacaklarım nicedir, insanın daha ilk ortaya çıkışında başlamış hırsızlıklar, katliamlar, yağmalar. Ondan yıllar sonra ise babam, o İsokratis'in takılmalarını vesile sayarak şunları yazmıştır: İnsanoğlunda onu karanlığa ve bilinmeze iten doğuştan bir tutarsızlık vardır; doğa kendi ilkel kaosundan yüreğimize bir şeyler miras bırakmış gibidir sanki. İlk çıkışlarını yaşıyordur o zamanlar, o da ağabeyi gibi okumak, gitmek istiyordur, yerinde duramıyordur. Arkadaşı Sifis Papamihalakis şöyle anlatırmış: Avrupa'da pis kokudan boğulursun, sığamayacağımız kadar ufaktır Avrupa, biz Amerika'ya gidelim. Gitmemi istiyor, dermiş anasına babasından gizli, felaketi duyuyorum, rüzgâr gibi geliyor, gözüm görmesin diye herkesten önce gitmiş olmak isterim. Anası o zaman kızarmış, Hıristiyanlarla pek içlidışlı olmamasını öğütlermiş. Yabancılar Hıristiyanların yanındadır, İngilizler, Fransızlar, Rüslar, İtalyanlar, Klarisse bile onlardan yana. O yüzden sana söylüyorum, kendi içine yönel, gücü sen ver kendine, seni yumuşak gördükçe, seni ezmekten haz duyacaklardır. Beni örnek al, Hıristiyan komşularıma saygı ve sevgi göstermişimdir, zor zamanlarda birbirimize cesaret vermişizdir, birlikte güldük de, ağladık da, ama, ne zaman ki uşaklar bana görünür konağımıza dönerim, kendime şunu söylemeyi asla ihmal etmem: Sıkı dayan çünkü önün kıyamet, görürsün o zaman, komşularından hiçbiri sana yardım etmeyecek, hiçbiri seni tanımayacaktır.

Vanessa, en iyi tavsiyeyi bana sen verebilirdin. Ayrıca şunu fark ettim, ancak birine açılırsak sorunlarımızın gerçek boyutunu görürüz. Telefonda seninle açık açık konuşamamak bana koyuyor, bu olayın beni yılan gibi sarması benim yüzümden, varsın Girit'te zehirli yılan olmasın; havari Paulus'un öğrencisi olan, ilk koruyucusu ve Hıristiyanlığın ateşli vaizi Giritli Rum Aziz Titus, Girit'i arındırmış ve kutsamıştır derler ya. Ama bu galiba bu bir hüsnü tabirdir, yorumunu yapıyor babam, çünkü hangi taşı kaldırsan altında Girit'in engereklerini bulurmuşsun, yılanlar sıcak yere yuva yaparlarmış. Bu noktada mecaz kullanma isteği barizdir, kinayeli de denebilir; zehirleriyle onu hasta etmek için uygun anı gözleyen, kötülük bilmeyen ve iyi kalpli Hıristiyan arkadaşlarını kastediyor. Sahtekârlık, diye yazıyor ve kelimenin altını çiziyor. Büyük sahtekârlık. Arkadaşı Papamihalakis'le birlikte gittiği Trimartiri Kilisesi'nde, Aziz Dimitrios ikonasını uzun uzun inceler. Aziz'in gözleri cepheden ileriye bakar, sükûnetli mi soğuk mu? Süngüsünü patlak gözlü esmere saplamıştır, ayağıyla da mağlubun bedenine muvaffakiyetle basmıştır.

Düşmanın bağrında kan, kaderine boyun eğmiş bakışları Aziz'e dönük. Aziz'in ucunda haç olan süngüsü dikkatini çeker. O zaman babam arkadaşına döner ve şunu söyler: Sevginin İsası'm resmeden sanatçı, kâfirin kılıcına hilal yapmayı atlamış! Papamihalakis üstünde düşünür gibi bakmış. Ne demek istediğini anladım, demiş, ama haklı değilsin, bu tamamen sembolik bir tasvir, şiddetle değil, direnmeyle, insanın özgürlük ihtiyacıyla, istediğine inanma hakkıyla ilgili! Babam susmuş, ikna olduğundan veya ona söyleyecek karşı tezleri olmadığından değil, her an sınanan dostlukları hatırına susmuş.

Telefonda konuşurken yine soğuktun, ama sorun ne diye sormaya cesaret edemiyorum. Bu soğukluğu güya hafif bir şekilde geçiştirmemi ilgisizlik olarak algılıyorsan şayet, sana göre gerekçesiz olan ertelemeciliğimden ve araştırmamı esasen bitirmiş olmama rağmen birkaç gün daha burada kalma saplantımdan da fazla üzülüyor olabilirsin. Ne diyeyim? Bendeki sorun şu ki, bana tam olarak neler olduğunu ben bile bilmiyorum. Örneğin dün, o kadar çok zorlandım ki, inan bana üçüncü şahısta düşünmeye ve monolog yapmaya başladım, ben değil de başka biriymiş gibi, diyelim ki bir gözlemci, benimle ilgili benimle konuşan bir anlatıcıymış gibi sanki. Elefteriu Venizelu Caddesi'ne saptığımı; o yabancının tam o sırada köşeden döndüğünü görüyordum; ilk sokağm başında soluklanmak için duracağını, deniz tarafına bakacağını düşünüyordum. Ve deniz tarafına bakmak için duruyordum. Denizin uğultusunu dinlerken de şunu düşünüyordum: Kötü havadan etkilenmiyor anlaşılan, hatta ona yakışıyor da denebilir. Bir yanda karlı tepeler, diğer yanda fırtınalı deniz. Deniz her daim içinde çarpsa da, ancak dağda huzur bulabiliyordu. Bütün hayatında ve bütün yolculuklarında bir dağdı aradığı, sık ağaçlı bir yamaç ve onu yamaçtaki küçük eve götürecek sarp, yokuş yukarı bir patika.

Dünyanın ne kadar küçük olduğuna sık sık hayret ederiz, ama aslında bunu demek istemeyiz. Ama bazen öyle olur ki insanlar küçük bir şehirde kendi içlerine kapanır. Papamihalakis'in partisinde üslere karşı kılıç sallayan kadmm dün sabah gelip de güya tesadüfenmiş gibi benimle sohbet etmeye çalışacağını nereden bilebilirdim? Hatta ismi belleğime de kazınmıştı, şimdi pansiyon olan konsolosluğun yanındaki eski konağın metal levhasının üzerinde okumuştum çünkü, "Marianni Vivilaki", Papamihalakis'in evindeki öfkeli kızıl saçlının Vivilakislerle bir ilgisi var mı, yok mu daha ertesi gün Leta'ya sormuştum; hayır hiçbir ilgisi yok, demişti aşağılayıcı bir tavırla, sözünü ettiğimiz kişi Marianni Skordili'dir, beyzade Skordililerden, oturup bunları konuşuyor, eskiden, gençken, yanına yaklaşılmazdı, nasıl derler, onunla flört edilemezdi, tam bir kendini beğenmişti, şimdi ne oldu da Passionaria'ya dönüştü, işte bu Hanya'nın pek çok anlaşılmazından biridir. Fesatlıkların hoşuma gidiyor, demiştim gülümseyerek. Benim fesatlıklarım, Ma-

rianni'ninkilerin yanında komik kalır.

Gözucuyla dikkat ettim de beni tanıdığı söylenemezdi, belki o akşam hiç farkıma varmamıştı, şimdi de beni *koklamaktan* başka bir şey istemiyordu, kesinlikle Eleonora ve Panaris tarafından yollanmıştı, onları karşıdan görüyordum, balkon kapısında, perdenin arkasında yarı saklı duruyorlardı, ilk başta panik içinde baktılar sonra da kayboldular. Onları bu derece mi altüst etmiştim, bana karşı koymak için aile toplantısı yaptıracak derecede mi? Hedefimi başarmakla övünebilirdim demek. İstediğim bu değil miydi? Önce ilgilerini çekmek. Sonra onları huzursuz etmek. Daha sonra merak etmeye zorlamak. Eğer babam sandıkları bunca yıl Şişli'de sakladıysa, burada da tutmuşlardır hatıralarını. Onları bulmak için pek de uğraşmadım. İlk başlarda onları duygulanarak izliyordum, sonraları her geçen gün duygularım değişti. Onlara ne diyeceğimi bilemiyordum, nasıl konuşmaya başlayacağımı, onlarla bir görüşme talep etmek zahmete değer miydi? Derken yavaş yavaş takip işini bir oyun gibi görmeye başladım, esrarengiz yabancı fikri bana çekici gelmişti.

Dün Kipru Sokağı'na girmek için sağa saptım ve Anatoliki Tafros Açıkhava Tiyatrosu'na doğru yürüdüm, arabayı oraya park etmiştim, kiralık beyaz Fiat'a yaklaştım, kapıyı açtım. Sigara yaktım ve gülünç duruma düşme hissi uzunca bir süre içimi kemirdi. O sırada molozla doldurulan surun güney hendeği aşağı yukarı buradan başlıyor Kale Kapısı'na kadar ve daha yukarıya Halidon Caddesi'ne kadar gidiyordu muhtemelen. Karnabaharlar, lahanalar, kerevizler, ıspanaklar, marullar. Şehrin sebze bahçeleri yaz kış yemyeşilmiş. Domatesler, taze fasulyeler, kabaklar, hıyarlar, patlıcanlar. Büyükannem kovuldukları cenneti defalarca tarif etmişti; günün birinde oraya gidesin, zamanlar değişir, düşmanlıklar silinir, git ve kendi gözlerinle gör, Katola Meydanı'nda ihtiyar Bedevi'nin tarifiyle yapılan lokmayı da tadarsın belki. Yıllarca durmuştur orada, yuvarlak tahta tablası ve kürekçiğiyle: *okkası üç riyal, yüz dirhemi on beş para.* Kalabalıktan faydalanıp para vermeden gidenler olurdu. Çarşıdaki Batalis'in muhallebili böreğini bile tadabilirsin, ah, acaba Elhani ile hanımının başına ne geldi, Hiones'teki kahveciden söz ediyorum, deden ne severdi onu, kahvesinin kokusunu ve somatasının tadını son günlerine kadar hatırlardı, öyle temizdi ki, bu kadar olur, tertipli adamdı, onun mezeleri ve ev yapımı meşrubatları, ah o pastinaca, diye hatırlardı büyükannem, Hanya'nın pastinacasını özledim, bir tane kolidaki kemirmek için neler vermezdim! Ancak yıllar sonra anladım ki canının çektiği pastinaca bir tatlı çeşidi değil, pancar ile havuç arası bir sebzeymiş, çok daha lezzetli ve besleyici, patlıcan moru bir şey. Kemirilesi kolidakiye gelince, Aya Kiriaki'nin kayalıklı tarlalarında yetişen bir çeşit yabani enginarmış.

Artık hiç kuşkum yok. Seni bu yolculukta yanımda istemiyordum,

atalarımın yurdunda tek başıma dolaşmayı planladığımdan çok, şimdilik seninle paylaşamayacağım bir aile tarihinin izlerini, başlangıcını aramaya kararlı olduğumdan. Bir başka deyişle, her an bağımsız, değişken ruh halime amade olmak istiyordum. Kendimi o yüzden bıraktım başlangıçta, işimle paralel gittim, gurbetçi gibi davrandım, karşılaşmam gerekenlerle karşılaştım, fotoğrafını çekmem gerekenleri çektim, ama içten içe biliyordum ki işim, ancak buradaki yakınlarımı bulduğumda bitecekti.

Sonuç olarak sana ne diyeceğim biliyor musun? Benimle sohbet etmeye çalışan kadının yarattığı soğuk duş etkisinden sonra, tur atmak için tekrar buruna çıktım, büyükbabamın köy evine varacağımı başından beri biliyordum gerçi. Dışmda bir motosiklet duruyordu, arabayı bir yere park edip aralanmış olan parmaklıklı kapının ziline basayım dedim, ama vazgeçtim. Az ötede beyaz bir Mercedes vardı. Bir süre kararsız kaldım. Parmaklıklı kapıdan bodur birinin çıktığını gördüm, aceleyle Mercedes'e doğru yürüyordu. Siması tanıdık gelmişti, suçluymuşum gibi hızla uzaklaştım. Kendimi kontrol edememekten rahatsız oluyorum. *Büyükbabamın köy evi* demenin ne anlamı var? Büyükbabam kaç yıl evvel burada olan köy evini, satmıştır. Bizimkiler her şeyi satarak gitmişlerdir, bunu kesinlikle içime sindirmem lazım, çünkü halamın torunlarına ancak o zaman dostça yaklaşabilirim. Arabayı körlemesine sürerek deniz kıyısındaki Stavros bölgesine vardım. Bir kenarda durup denizi seyrettim. Denize doydum bu günlerde. Fırtınalı ve köpürmüş denize. Hanya'nın Venedikli surlarının Stavros'taki taş ocaklarından gelen taşlarla inşa edildiğini yazarlar. Denizden şehre kadar gemilerle taşınmış bu taşlar. Venedikliler surların azar azar yükselmesini denetlermiş, Katolik rahipler ise açlık ve sefalet zoruyla mezhep değiştirenleri kutsarmış sadece. Yüzyıllar içindeki Hanya'yı hayal etmeye çalışıyorum. Kışın yapılamayan o işler için ayarlanan yazları. İnsanların evlerine kapanarak havanın iyileşmesi için beklenen kışları. Hayat o zamanlar farklıydı diyorum, mevsimlere bağlıydı. Yo, böyle daha iyiydi demiyorum. Yalnız şu var; insanın daha iyiyi arayışında ve gittiği yolda, iyi olan hep tehlikededir.

Daha küçükken, halam Ayşe hakkında yarım yamalak sözler duyardım, bunu da yazmıştım sana daha önce. Genç yaşta gastroenteritten öldüğünü söylerlerdi bize, ama benim sezgilerim farklıydı. Özellikle büyükannemin ve babamın yüreğinde halama büyük bir öfke ve büyük bir acı olduğunu hissederdim. Gerçeği öğrenmek, Leta'dan duymak için buraya, Hanya'ya gelmem gerekirmiş. Papamihalakis'le avukatlık bürosunda yaptığımız daha ilk görüşmede, şaşkınlığı geçince, babasının kardeşim dediği babamdan hep büyük sevgiyle bahsettiğini sürekli vurgularken, yeğenlerinle tanıştın mı diye sordu; senin burada yeğenlerin var, onlarla temasa geçersen mutlaka sevineceklerdir. Bir an sesim

soluğum kesildi, belki de çikudianın verdiği mide bulantısı yüzünden. Şaşkınlığımı ve heyecanımı gizlemeye çalışarak ondan daha çok bilgi istedim. İstekli görünmese, hatta içinden geldiği gibi davrandığına pişman olsa da, Eleonora ve Panaris'ten söz etti, Eleonora seçkin bir çocuk doktorudur, Panaris'e gelince, ne diyeyim şimdi, biraz tuhaf, kendine özgü, nasıl derler, bunun dışında, sevimli bir tiptir.

Diyeceğim; 1916 yılında Hanya'yı terk etmeye karar verdiklerinde, halam Ayşe ailesini izlemeyi kabul etmemiş, çünkü kalbinin yolunu izlemeyi yeğlemiş. Sevmiş olduğu Hıristiyan'la evlenmiş, avukat Armodios Fumis, büyükbabamın sadece bir kez ve yorum yapmadan andığı Clemenceau, Ali Amca ve Klarisse'nin yakın dostu. Buraya kadar bir şey yok, diyeceksin, bir aşk hikâyesi daha. Ancak on yıl sonra Ayşe'yi öldürür. Sahip oldukları kız çocuğu büyür, evlenir ve iki çocuk doğurur. İkimiz Hanya'daki "Arkadi" Oteli'nin bir yatağımdayken konu konuyu açmıştı yine; halamın baba tarafından torunlarının ilk kuşaktan kuzini Leta'dan ailemin geçmişi hakkında bunca detay öğrenebileceğimi hayal bile edemezdim. Kimi kocasının onu soğukkanlılıkla tüfekle vurduğunu anlatırmış, kimi de kendini vurduğunu söylermiş ki bu ağır basan yorummuş. Yine de Fumis onu aile mezarına gömmüş, sülaleleri yasa boğulmuş, ölümünden sonra kocası adeta çökmüş, yaşı ilerlemiş olsa da tekrar evlenebilirmiş, yaşlılığında yanında olsun diye bir kadını olabilirmiş. Kimse bir şey anlatmadan artık biliyorum ki, en azından babam kız kardeşinin ölümünden haberdar olmuş. Ölmeden önceki sayıklamasını ancak bu şekilde açıklayabilirim bugün.

Onlarla geçmişi konuşma niyetinde değilim, Meydan'daki evin bugün kime ait olduğunu, Daskaloyanni Caddesi'ndeki iki evin nasıl yıkıldığını ve köydeki o kuyunun hâlâ orada olup olmadığını onlara sormak istiyorum sadece. Çünkü avukat, cinayeti suskunlukla geçiştirdiği halde, dedemin bütün gayrimenkulünü alıcının oğlu ile kızının ilişkisini bilmeden sattığını bana söylemeyi ihmal etmedi. Ve eğer Hanya'dan apar topar gitmeye karar vermiş olmasaymış, şehirde hiçbir kısıtlama olmadan kalışını garantileyerek İngiliz asıllı olmayı bu kadar ısrarla reddetmeseymiş, belki gün gelir adım atar ve kızının Armodios Fumis'le evlenmesini kabul edermiş. Babasının anlattığına göre dedemin ailesi, adadaki Türk aşırılıklarını asla tasvip etmemiş ve pek çok Yunanlı'yla arkadaşlık kurmuş. Avukatı, ne kadar acı olduğunu bir tek benim bildiğim bir gülümsemeyle dinliyordum. Büyükbabam şöyle diyor; ben Hanyalıyım, dinim İslam. Yanımdakiyle paylaşacak bir şeyim yoktur, işlerim iyi gitsin o bana yeter, benim için müşteri her şeyden evvel müşteridir, mülayim de bir insansa onunla kahve içerim, değilse onu Tanrı'ya havale ederim. Kötü insandan ne kadar uzak olursam, başım o kadar rahat olur.

Ve babasının, belleğine yerleştirmesi, hayatında kural, yolunda ölçü yapması için şarkı mırıldanırcasına söylediklerini anımsıyor:

Oğlum, meyhaneye gider eğlence düşkünlerini bulursan
İskemleyi tablayı döv de oturasın,
En iyi dostunla oturasın ve masadan aç kalkasın,
Aklı başında olanı sayasın, aklı havada olana selam veresin,
Efendiler sana saygı göstersin...

2

Alışkanlıklarından kopmak istemiyordu

Günün ilk kahvesini camın önünde durarak içme, bir süre denize bakma, *denizde hata olmaz*, kahvaltının ikinci sigarasını koltuğa uzanarak tüttürme, sonra bilgisayarı açarak kendi dünyasında kaybolma alışkanlığı edindi. Ama etrafında bir şeyler dolaşıyordu, iyi mi kötü mü, tayin edemese de, ne de olsa iyinin sonuçları çoğu kez kötünün bilinmez sebepleriyle karışır. Dün bile, Stavros ile Kurnas Gölü'ne giderken, otobana girer girmez bir şey olacağını sezmişti. Kalami'ye gelmeden biraz önce sağ arka lastik patladı. Ölebilirlerdi. Stavros arabayı yol kenarına çekmeyi başardı. Kolları sıvadılar ve yarım saat içinde stepneyi taktılar. Keyifleri kaçmıştı, göl yerine sahilde bir kafeye gittiler, çay sipariş ettiler, uzun uzun savaş gemilerine baktılar, hiç konuşmadan. Bir süre sonra Panaris, son günlerde kafasını meşgul eden bir *fikirden* bahsetti, Sofia Da Molin'i seven Petros Kantanoleos'la ilgili bir senaryo yazabileceğini anlattı. Stavros sigara yaktı, uzaklara bakıyordu, oralı değildi.

Diyelim ki, 1527 civarında Batı Girit'te bir devrim olur, diye sürdürdü Panaris. Tam o sırada Splanca'daki Santo Nicola papazı, ansızın devrimcilerin karargâhına gelir ve lideri görmek ister. Devrimcilerin lideri Georgios Kantanoleos'u karşısında görünce duygulanarak haykırır: İşte Bilge Leon'un kehanetlerinin doğrulanışı. Geç bilgeyi, seni skolastik, der ihtiyar Kantanoleos gürler gibi kahkahalar atarak. Mahalle papazı kendini toplar. Francesco Da Molin'den ona ittifak ve işbirliği mesajı getirdiğini söyler. Papaz papaz, açık konuş, elinde kanıt var mı? Frenk'in yolumuza serme lütfunda bulunduğu gül yapraklarının üstünde kuşkulanmadan yatacağımızı mı sandın yoksa? Kalbin yücedir Kantanoleos, ama giriştiğin mücadele daha yüce, diyecek kadar medeni cesaret gösterir papaz, Da Molin'in önerisini geri çevirme, o tek kızının senin ilk doğan oğlunla olan aşkına bile rıza gösteriyor ve bunları konuşmanız için seni Alikianos'taki köşküne bekliyor. İhtiyar Kantanoleos şimşek çarpmışa dönmüştür. Oğlunun Frenk beyinin kızıyla ne münasebeti olabilirdi? Papaz cüppesinin kıvrımları arasından bir mektup çıkarır ve ona verir. Da Molin, barbarcayla karışık Yunanca yazdığı

mektupta, zulmün ve haksızlığın onu bıktırdığını, halktaki mutsuzluğun ve yokluğun onu derinden etkilediğini, o yüzden de adamlarıyla birlikte Alikianos'a sığındığını, devrimcilerle aynı safta yer almayı umut ettiğini, Aziz Georgios sancağını dalgalandırarak şehre tekrar girmeye ant içtiğini anlatır, çünkü o da aynı dertten mustarip bir Hanyalı'ymış, kızını bir Ortodoks'la evlendirerek onun mutluluğunu isteyen bir baba olmanın yanı sıra hemşerilerinin gönenci için ölümüne savaşacak bir vatandaşmış. Mektup şöyle biter: Dürüst Yorgi Skordilis Kantanoleos Bey, seni kardeşçe selamlıyorum. Ne var ki, beş üyeli Devrim Konseyi'nin başı olan Georgios Kantanoleos, Frenk beyine inanmayı reddeder, ilk doğan oğlunun bir Frenk hanımını sevdiğini kabullenmeyi de. Öfkeden patlamak üzeredir ve Petros'u çağırtır. Onu görür görmez anlar; seni kim soktu Da Molinlerin hanesine, diye sorar sertçe. Kader, baba! Ha, demek kader. Zırva! der babası son derece kızgın. Kaderdi babam, kaderde yazılıydı, diye diretir Petros, Anakenisimos Salısı'ydı, at yarışı tertipleniyordu, katıldım, kazandım ve şeref kılıcını Sofia Da Molin'in elinden aldım!

Zırva, diyerek patladı Stavros da. Sen iyi misin? Burada ne yaptığımızı söyler misin? Hadi beni boş ver, ben alçağın tekiyim, ama sen daha da betersin, hastasın sen, kendine gel, etrafına bir bak, köhne gemilere bak, gökyüzündeki tombul bulutlara, küllükteki izmaritlerine, ama suç sende değil, senin peşinden giden bende, arabayı derhal tamirciye götür, servise sokmayalı ne kadar oldu? Panaris başını öne eğmiş dinliyordu, sabırla patlamasını bekliyordu, alt tarafı hakh da olabilirdi. Susunca ve ağır ağır nefes alıp verişinden ve kaşığının fincanı karıştırırken çıkan sesten başkası duyulmaz olunca, bakışlarını kaldırdı ve onu inceledi. Boyalı kaşları arasındaki ve burun deliklerinin çevresindeki fondöten tabakası kurumuş ve çatlamıştı, dudakları doldurmalardan şiş, kızıl sarı saçları boyalardan yıpranmış, kahverengi gözleri bulanıktı. Onu gün ışığında görmeyeli ne kadar olmuştu? Varsın bu donuk kurşuni havada olsun. Onun yanında ne aradığını ilk kez soğukkanlı bir şekilde sorguladı. Ona nasıl güvenebildiğini de. Sigara yaktı, anlık içtepilere teslim olduğu için bir kez daha pişmandı. Bilgisayarı ve sohbetiyle odasında olmak daha iyiydi, bin kere daha iyi. Birdenbire kendini ayrıcalıklı hissetti. Yıllardır tek tek çöktüklerini görüyordu, ama onun korkmasına neden yoktu. Kendi derinliklerine daldığını ve büsbütün oraya yerleştiğini düşündü, kendi derinliklerindeki hazinelerini keşfetti. Derinliklerine sahip olmak! İşte sır, senaryo fikri, birikimlerinin oluşu ve yoluna onlarla ilerlemen. Beni çileden çıkartmayı başardın yine, affedersin, dedi Stavros. Affedildin, gülümsedi Panaris, benden de affedersin. Ama ben seni affetmiyorum! Asık suratlarla şehre döndüler. Onu Çarşı'ya bıraktı, kendi de Kisamu Sokağı'nda bir araba tamircisine gitti.

Deniz durulmuş gibi göründü gözüne. Ve bugün Elitis arkadaşlık ediyordu ona. Eleonora'ya telefon etti, isinisiz telefonlar hâlâ devam ediyor mu diye sordu, Akis'le aralarının nasıl olduğunu, Virginia eve geldi mi gelmedi mi... "Dün seni aradığımda, Nino ortalığı düzenlemek için kendini bodruma kapattığım söyledi, ne düzenlemesi bu? Umarım bir şeyleri yok etmemişsindir!" Cevap vermemeyi yeğledi, ona tekrar Virginia'yı sordu. "Her şey yolunda, bok yolunda, nihayet geldi, cinayet onu etkiledi, onun dışında pek bir şey yok, bir kere ben işe gideceğim bugün, ya sen?" "Ben mi?" şaşırmıştı Panaris. "İyi misin? Sana amma zahmet verdim şu günlerde." "Zahmet falan vermedin, cep telefonu kimin elindeymiş, sana dedi mi?" "Ne diyecek? Lafı ağzmda geveledi, pazartesi akşamı bütün arkadaş grubu isim gününü kutlayan Yannis diye birine gitmişler, sarhoş olmuşlar ve orada kalmışlar, ona baskı yapmamamı sen öğütledin, ama taktik değiştirmem lazım, ipin ucunu kaçırdı artık." "Peki Akis'le aranız nasıl?" diretti Panaris, "Meseleyi halletmen gerekir, bütün bunlara ne diyor?" "Hiçbir şey demiyor, susmayı tercih ediyor." "Haberleri izledin mi? Yabancı uyruklu birinden söz ediliyor!" "İzledim" dedi Eleonora ruhsuz bir tavırla. "Ne dersin, ne düşünüyorsun?" "Düşündüğüm bir şey yok, kayıp dayıdan başlatma yine, yalvarırım!" "Ben yine de, seninle konuşması için üstüne git derim, kurbanın Virginia'yla özdeşleştirilmesi kesinlikle tesadüf değil." "Ne yapmamı istiyorsun?" Yine patlamak üzere olduğunu hissedince pes etti, "Nasıl istiyorsan öyle yap". Akşam birlikte sinemaya gitmeyi teklif etti. Panaris akşam sinemaya gitme keyfi olacak mı sabahtan bilemeyeceğini söyledi, belki olur, belki olmazmış. Telefonu kapattılar. Eleonora'ya Marianni'yle konuşmuş muydu, sormadığını düşündü, ama onu tekrar aramak istemiyordu. Ne de olsa gelişmeleri biliyordu, hem de en ince ayrıntısına kadar. Ortalıkta dolaşmaya başlayan dedikoduları bile. Stavros meçhul adamın kaldığı oteli bile öğrenmişti, dün akşam onu telefonla arayarak bildirdi, ondan bir kez daha özür diledi ve Petros Kantanoleos hakkındaki *özetin* devamını anlatmasını rica etti. Üstelik Akis'in krediyle ve Alekos Papadoyannis'in yardımıyla, Malaksa'nın çıplak tepesine bir misafirhane inşa etmeyi planladığından da haberi varmış!

Camdan dışarı sokağa baktı, bomboş. Kız kardeşinin sinemaya gitme hevesine hayret etti, sanki her şey yolundaydı, her şeyin yolunda olduğunu başkalarına göstermek için miydi yoksa? Bilgisayarın karşısına geçti. Dünkü notlarını daha önce iki kez okumuştu. Aklıselim Georgios Kantanoleos'u fikrini değiştirmeye ve Frenk beyi Da Molin'e güvenmeye ikna eden neydi? Sofia'nın Petros'a gönderdiği mektuplardı, hem aşkla hem de bilgi ve sağduyu dolu mektuplardı bunlar. İhtiyar devrimciyi en çok etkileyen şey ise, Sofia Da Molin'in yazılarında kusursuz bir Yunanca kullanmasıydı! O kadar aklı başında olmasından çok etkilemişti. Oğluna karşı duyduğu derin sevgi, oğlunun yanakların-

daki pembeleşme, gözlerindeki umutsuzluk, onu yıldırmıştı. İşte o zaman adamlarım yanına alıp, dünürüyle tanışmak için Alikianos'a gitmeye karar verdi. Âşıkların nişan tarihi olarak Aziz Lukas günü belirlendi. Ertesi gün de düğün yapıldı.

Sinirini yatıştırmayı, konuyu sahne formunda yazmaya başlamayı becerebilseydi eğer, elindeki materyali de kontrol edebilirdi belki, ihtiyacı olanları ve olmayanları görebilirdi. Nişan sepetinin gösterildiği sahnenin üzerinde durmaya değerdi mesela. Şarap tulumlarını taşıyan süslü iki eşek, damadın yaşı kadar yıllanmış şarap, geline verilmek üzere mis gibi kokan karanfil saksısı, dünürlere sıcak sıcak gitmesi gereken börek. İşte tam bu fazlalıklarla, görünüşte ikincil olan folklorik öğelerle, hayaletlere ilham verebilirdi belki de. Yokuş aşağı ve yürünmesi zor patikadaki atların nallarını duymaya başlamıştı, kuşkucu Zakar'ın havlayışını, yapalağın figan edişini; *Selam sana gülüm, mis kokulu elmam*, Petros kendi kendine konuşur, Aziz Georgios'un sancağını tutar havada, içindeyse Sofia'nın sıması vardır, kahverengi badem gözleri, yay gibi ince kaşları, gür kirpikleri ve şirin ağzıyla! Sonbahar gökyüzü, mehtapta bulutlar, sakız ağaçları, kekik, ballı kekik, Girit kekiği, mis kokulu hava!

Bakışları karşıdaki kitaplıkta kızının resmini aradı. Bir ailem olabilirdi, diye düşündü, bir ailem vardı! Gözleri dolu dolu ayağa kalktı. Yine camda durdu, artık yabancı olmayan yabancının görünmesini bekler gibiydi. Bir düşüncenin henüz tamamlanmadan depolanmasına daha ne kadar dayanabilirdi? Ya duygu dolu bir anın bir sonrakiyle karışmasına? Eleonora'ya açılsaydı, o kesinlikle histeri krizine girerdi. Ama belki de öyle olmazdı. Hatta ona iyi gelebilirdi de. Onu sorunlarından uzaklaştırabilirdi. Adamın karşıda durduğunu görür gibi oldu, telefonu duydu ve hemen ardından Nino'nun ona seslendiğini. Tamirciden arıyorlardı, öğleden önce dükkânı kapatmadan alabilirmiş arabasını. Tekrar dışarı baktığında, Elefteriu Venizelu Caddesi'ne doğru ağır ağır indiğini gördü. İsteseydi, ona yetişebilirdi. Bilgisayarı kapattı, yürümek ona iyi gelecekti, yağmur çoktan dinmişti. Kendini *yabancının* peşinde hayal etti. Onu nihayet sıkıştırabilirdi, ne istediğini dolambaçlı yollara sapmadan sorabilirdi, bir şey mi aradığını, kim olduğunu. Aceleyle montunu giydi ve dışarı çıktı. Yabancı ortadan kaybolmuştu. Daha iyi, diye düşündü, istesem onu otelde de yakalarım, ama istemiyorum, ona bu iyiliği yapmayacağım, bakalım iş nereye varacak.

Dün tüm öğleden sonra yine yılları hesapladı. Bir taraftan, onunla hemen hemen aynı yaşlarda olan bu adam, öldürülen büyükannesinin yeğeni olamazmış gibi geliyordu. Diğer taraftan da olabilirmiş gibi geliyordu. Bilgisayardaki hesap makinesini durmadan açıp kapatıyor, tarihlerle oynuyordu. Bu *yabancı misafirin*, babası altmış yaşındayken doğduğunu varsayarsak? Neden olmasın? Bunları Eleonora'yla konuş-

mak isterdi, ama nasıl? Bir de cinayet var! Normalde, sırf Virginia'yla karıştırıldığı için bile yeri göğü inletmeleri gerektiğini düşündü. Gel gör ki, ellerinden ne geliyorsa onunla meşgul oluyorlar, sanki olayı örtbas etmek istiyorlardı! Neyi örtbas edecekler ki? Peki Akis'e ne demeli? O ne yapıyor? Önceleri sık sık telefonda görüşürlerdi, birer içki içerlerdi, sırlarını bile paylaşırdı onunla, zaten Staros'la böyle tanıştırmamış mıydı? Sonra nasıl oldu da bütün bütün yabancılaştılar? Onu en son ne zaman görmüştü? Belki de yazdı. Stavros'un anlattığı neydi peki, açıklamayacağına yemin ettirdiği? Malaksa'da nasıl bir misafirhane yapmayı planlıyordu? Eleonora'nın bilgisi dışında mı yapıyordu? Ya Eleonora'yla anlaştı da Eleonora ondan saklıyorsa. Ortak bir işe girişirken kanlı bıçaklı olunur mu ama? Sırf Akis'le aralarında bir yıldır hiçbir cinsel temas olmadığını söylemek için, pazartesi sabahı onu uykudan uyandırması ona gerçekten dokunmuştu; başka bir kadınla onu aldattığı pek çok kez aklından geçmiş, ama bu onu hiç rahatsız etmiyormuş, onu kıskanmıyormuş, bir tek yalanlara ve sakınmalara tahammülü yokmuş, ayrıca bütün şehrin hakkında bir şeyler bilmesi fikri gururunu incitiyormuş. Ondan ne mi istemişti? Travesti arkadaşı baş dedikoducuya sormasını: Eğer gerçekten bir şey varsa, o kesin biliyordur. Unut bunu, diye onu azarlamıştı, bu nasıl bir küçülme! Neden kocanla konuşmuyorsun, aranızdaki sorunu halledersiniz? Seni tanıyamıyorum. Hıçkırıklarla ağlamaya başlamıştı o zaman, ondan kaçıyormuş, ona bir şey söyleyince, tayin istemekle tehdit etmeye başlıyormuş hemen.

Saat kulesine çıkmak için Yukarı Kum Kapı'ya dalmıştı. Saltosunu attı yine; bir zamanlar Marks'ı taklit ederek şunları yazardı: Kentsoylu sınıf Fransa'da ve İngiltere'de iktidarı ele geçirdiğinden beri, ekonomi politik artık A veya B teoremi sermayeye uyuyor mu uymuyor mu, uyuyorsa ne derece uyuyorla ilgileniyor. Çıkar gütmeyen ve taraf tutmayan araştırma, yerini mürekkep yalamışların çatışmasına bırakır. Sokaktaki yaya sayısı pek azdı; tombul kadınlara yönelik bir spor salonunun duvarında şunu okudu: *Sansarlar tavuklar kadar kötü olamaz.* Onaylayarak gülümsedi, hatırladığı kadarıyla aynı sloganı başka bir yerde de okumuştu. İnsanın kendisini başka bir insanda yansıttığı gerçekten doğruysa, aynası kim olabilirdi? Hayatının en güzel yıllarını Marksist olduğunu düşünerek geçirmişti, beze ve cekete atfedilmiş sayısız saatler! On arşın kumaşın y değeri vardır, terzinin on arşın kumaşla diktiği ceketin $2y$ değeri vardır. İşte, mal bir değer unsuru ve kullanım nesnesidir, ceketin içerdiği iş, bezin içerdiği değerle eşitlenir, *worth and value*; Hukuk, Manchester ve İnavovo'daki ilk dokuma atölyelerinden Tayvan'ın çokuluslu terzihanelerine kadar ceketin insanla olan sihirli ilişkisini anlamak uğruna sarf ettiği çabayla çakışmıştı. Sen paranoyaksın, derdi o zamanki yakın dostu Kostas, aşağıda neler oluyor bir bak, insanlar bize destek olmak için mum yaktı.

Daha sonra Cunta iktidardan düşer, o da düşmeye başlar, bir kaydırağın tepesinden yumuşakça kayarcasına, geriye dönüşü olmayan bir kaçış yoluna girer. Sırf *insanın ceketle arasındaki sihirli ilişkiyi* anlayabilmek için ekenomi politik okumak istiyordu, hem de ABD'de okumak istiyordu. Annesiyle ilk ve tek ciddi tartışmasını o zaman yapmıştı. Sen olabilirliğin umuduyla değil davanın yanılsamasıyla yaşıyorsun, diye suçlamıştı annesi. Bir ideolog hayalperest olamazdı ama. İdeolog, mümkün olanı gerçeğin hizmetine sunar, ama hayalperest ütopyasının hizmetine girer. Gitmene engel olmayacağım, hatırını kırmaması için Yorgi'ye rica edeceğim, ancak şunu bil ki Marksizm'i anlayabilmen için önce kendini anlaman gerekir, kendinle konuşamazsan, ona içinde olup bitenleri anlatamazsan, hayallerini ve ihtiraslarını ona tarif edemezsen, yaşadığın heyecanı ona güvenerek söyleyemezsen, hiçbir şeyi anlayamazsın. Ayrıca şunu bil. Marksizm seni asla daha iyi biri yapmayacaktır, Seni bir Macchiavelli yapabilir, kendine ve ailene acı çektiren biri yapabilir, ama daha iyi bir insan, asla. Marksizm ormanı görür, ağacı görmez, ağacın yaprağını görmez. İnan bana. Yanındaki ağaca dikkatlice bakarsan, ağacın yaprağına dokunur, dokunuşta yaprağın parlaklığını hisseder ve sonbaharda sararışını, soluşunu, dökülüşünü, topraktaki çürüyüşünü özümlersen, Marksizm ancak o zaman senin açılman, daha öteye gitmen ve ormanı görmeni sağlayabilir. Daha öteye gitmene gerek yok; insanın başlıca sorusuna "neden varım"a cevap bulamadan geçen ve giden macerasından bir şeyler anlaman sana kâfi gelir. İnsanın görmezlikten gelmeyi taçlandırma ihtiyacından asla ve hiçbir teori adına bugünün, kurtulamayacağını anlaması için annesine, icat edilmiş sağgörünün kendine âşık kuklası diye hitap ettiği o öğleden sonranın üzerinden yıllar geçmesi gerekti.

Yukarı Kum Kapı'da yürümeyeli kaç ay olmuştu? Dün akşam bodrum katında *Kirikas* gazetesinin sayfalarını karıştırırken, 1908, 25 mayıs pazar gününe ait imzasız ufak bir habere ilişti gözü. Yukarı Kum Kapı'daki caminin müezzini, minareden müminleri duaya çağırırken bir Hıristiyan'ın onun taklidini yaparak alay etmesini polise şikâyet etmiş. Yapılan ön soruşturma sonucunda failin Nikolaos Saridakis olduğu tespit edilmiş, hemen mahkemeye sevkedilmiştir. Yazının sonunda, kâfire verilen cezanın ibret verici olması dileği var! Panaris şunu düşündü: Hıristiyanların Müslümanların dini haklarına saygı göstermesi yönündeki siyasi irade hiç şüphesiz mevcuttu! Yoksa bu irade sadece Koruyucu Güçlerin gözünü boyamak için miydi? Son günlerde Hacı Mihali Daliani Caddesi'ndeki minareye göz diktiklerini Emilia mı söylemişti yoksa Marianni mi? Ardından da Splanca'daki minare macerasını anımsadı. *Vatandaş*, onu yıkılabilmesi için ideolojik destekçi olarak Plevris'i bile çağırmıştı. Bir grup Hanyalı, Belediye başkanının desteğini alarak dinamik ve koordineli bir şekilde hareket etmeseydi, minare-

yi yıkacakları kesindi. Ancak, 1996 sonlarında, Arkeoloji Kaynakları Fonu ile ilgili Kültür, Çevre ve Bayındırlık Bakanlıkları arasında bir proje sözleşmesi imzalandı. Minarenin restorasyon ve bakım çalışmalarının tamamlanması da o günden bu yana dört yıl sürdü.

Yeni yeni apartmanlar görüyordu; şu çocuk yuvası, giriş katındaki ana okulu, köşedeki kuaför, bunlar geçen sene yoktu. Yarı özerk Girit Devleti yıllarıydı, 1884 civarında, Girit yönetimi Bingazi'den pek çok Bedevi ailesini getirtmiş, çadırlarla buraya atmıştır, çünkü "Halepa Sözleşmesi'nden" sonra bütün adada capcanlı bir ticaret hayatı başlamıştır! Lakin işçi eksikliği vardır, zira Giritliler, ister Müslüman ister Hıristiyan, bayağı işler yapmaya tenezzül etmez. Bu bana bir şey hatırlatıyor, diye düşündü Panaris. Genel valinin bununla aynı zamanda, şehirdeki Müslüman nüfusun yoğunlaşmasını ve artmasını gözettiğini, milletvekili seçimlerinde Müslüman oylarına yararı olacağını bir yerde okumuştu. 1856 yılında "Hatt-ı Hümayun" sayesinde resmen azat edilen zencilerden ayırt edebilmek için de, onlara Halikutis demişlerdi. Halikutis ne mi demek? Hiç, kelime ne Arapça, ne Osmanlıca. Hanyalıların yaptığı, kölelerinin sesindeki özel rengi isimlendirmekmiş sadece. Dün bir resim görmüştü, yalınayak Ali Kongo, asilzade büyükbabasının yanında duruyordu, yeri gelmişken, sosyalist Armodios'un ancak Kostis Miçotakis'in "Yalınayaklılar Partisi"yle alışverişi olabilirdi. Diğer tarafta da Minos İsihakis'in "Karavanacılar Partisi". İşte bir diyalog: "Siz Karavana'nın üstüne iyicene çöktünüz ve gitmeye niyetiniz yok, karavana yalayıcıları". "Yok siz Yalınayaklılara bırakalım da bizi yönetin, karavana hep bizde olacak. Siz de hep yalınayak olacaksınız."

Bu Giritli Müslüman evladının Hanya'da ayakta kalan İslam eserlerini aramaya geldiğini inanmakta güçlük çekiyordu, aradığı kesinlikle başka bir şeydi, ama ne? Takas edilenler skandalıyla ilgili babasının sözlerini hatırladı. Şehirde o zaman çok şey konuşulmuş, çok şey ima edilmiş, bir o kadarı da örtbas edilmiş. Koskoca ormanlık araziler Müslüman çiftlik sahiplerinden Hıristiyan siyasetçi ve toptancıların eline nasıl geçmişti? Bir ara babasma sormuştu, henüz Dişçilik öğrencisiydi, ciddi bir biçimde, erkek erkeğe konuştukları ender zamanlardan biriydi. Bütün devirlerde ve bütün toplumlarda, demişti, apar topar gitmeye, yurdunu terk etmeye, köklerinden sökülmeye zorlananın zarar görmesi şüphe götürmez bir gerçektir. Bunu bilmen gerekir. Söz konusu olayda, elimde kanıt var diyemem, ama kanıt olmadan da tahmin edilebilir, üstelik en sarsılmaz, en şüphe götürmez deliller varmışçasına somut bir şekilde. Herkes seni kandırabilir, gözlerin hariç. Kendi sonuçlarını çıkaracak kanaatini er ya da geç besleyecek olanlar da, senin gözlerindir. Çünkü, tabiatıyla, sana gelen görüntü başka, onun mantık laboratuvarından çıkan sonuç, başkadır! Küçük tüccar, küçük mülk sahibi, küçük iş sahibi Müslümanlara ait mal varlıkları nasıl olur da bir gece içinde,

sonraki yıllarda şehirdeki ekonomik hayatın dizginlerini elinde tutacak olan Hıristiyanların elinde toplanır? Küçük Asyalı mültecilere gelince, onları bekleyen bir Müslüman evinin kapısında anahtar bulmak yerine, barakalarda, kovuklarda, kulübelerde, terk edilmiş Müslüman ibadethanelerinde konaklamak zorunda kaldılar. O zaman elit toplumun merhametli hanımları göçmen ailelerine destek olmaya koşar, onlara kalacak yer arar, bağış kampanyaları ve başka hayırsever etkinlikler düzenler, şehirdeki sigara imalathanelerinde onlara iş arar, aç kalanları rahatlatmak için karavana dağıttırır. Bu hanımların kocalarının, babalarının ve ağabeylerinin Lozan Antlaşması uyarınca bu Küçük Asyalılara verilmesi gereken gayrimenkulleri şu veya bu şekilde mülkiyetlerine geçirdiklerini düşünmek ise trajikomiktir. Şehirde ve kırsalda, Müslümanların geride bıraktığı takas edilebilir arsaların değerinin nasıl hesaplandığını biliyor musun? Yaklaşık 146 milyon Yunan drahmisi, o dönem için muazzam bir para. Panaris, bütün bunları bilmesine rağmen neden sessiz kaldığını saf saf ona sormuştu. Dediğimi duymadın mı? Elimde kanıt yoktu, o zamanlar genç bir öğrenciydim, tek yapabildiğim, yaptım da zaten, daha sonraları göçmenleri muayenehanemde parasız kabul etmekti, kovuklara koşup onları muayene etmek, kendi çapımda onlara teselli olmak, başka ne yapabilirdim ki? Onlar zor dönemlerdi, ayrıca unutma ki, uğrunda onca kan dökülen Yunanistan o yıllarda yokluk içindeydi, bunu duymak veya okumak başka, yaşamak bambaşka.

Bir apartmanın duvarında şunu gördü: *Halkları baştan çıkaranlar, Amerikalılar!* Bu sloganın da imzasız olması dikkatini çekti. Rezillik Akrotiri'deki Amerikan üsleri değil, demişti komşunun biri, epey oldu, gerçekçi olalım, Büyüklerin gemileri Suda Limanı'nda hep beklemiştir, rezillik Amerikalı deniz piyadelerinin baştan çıkarıcılar gibi şehirde dolaşmalarıdır! Dayak atarlar, sarhoş olurlar, tecavüz ederler ve hep cezasız kalırlar. Neden? Yetkililer onları kısıtlayamıyor mu, yoksa bunu yapmak mı istemiyor, diye soruyordu kendi kendine hayırsever komşu. Ona ne diyebilirdi? Karyotakis'in Dünyayı Aydınlatan Özgürlük heykeliyle ilgili yazdığı o şiiri hatırlamakta zorlanıyordu. İlk kıtası nasıl bitiyordu? *Altın kelebektir Amerikalılar, maddeden münezzeh heykel madeninin kaç dolar ettiğini hesaplarlar!* Şimdi sen otur da masum komşum, yetkililerin *yapamam* deyişi sadece *yapmak istemiyorum* anlamına mı geliyor merak et! Arkasından biri seslendi. Döndüğünde, ona yetişmek için adımını hızlandıran, gazeteci tanıdığı Dionisis Sifakis'i gördü. Durup onu bekledi. Bir aralar aynı bara takılırlardı, hatta yerel *toplum* ve sorunları hakkında fikir alışverişinde bulunurlardı! Yanına yaklaştığında nefes nefeseydi, tokalaştılar, spora başlamalıyım, dedi gazeteci, bu böyle gitmez, hazır yakalamışken Bahçe'de bir kahve içmeyi teklif etti, onunla biraz laflamayı çok istiyordu. Panaris kabul etti. Gazetecinin onunla ne konuşmak istediğini aşağı yukarı tahmin et-

se de kabul etmeliydi, kaçmak istiyormuş gibi gözükmemesi gerektiğini düşündü.

"Buyur buradan yak, Hanya'nın sırları!" Sifakis hemen konuya girdi, kışkırtıcıydı, ama bakışları da bulanıktı sanki. Heyecanını yadırgayarak izledi Panaris; güvenilir bir kaynaktan kızın yarın toprağa verileceğini öğrenmişti. Daha ziyade formalite icabı, *kimden* söz ettiğini sormaya yeltendi, ama soramadı. "Aynı kaynağa göre" diye devam etti Sifakis, "senin yeğenin de işin içinde, haberin vardır, böylesi benzerlik akıl almaz bir olay doğrusu". "Katılıyorum" dedi Panaris soğuk soğuk. "Kafanı meşgul etmedi mi? Bunu nasıl açıklıyorsun?" "Açıklamıyorum!" Sifakis kuşkuyla baktı. "Bir şey mi oldu?" diye sordu Panaris. "Bir şey yok, ortalıktaki suskunluğa şaşıyorum sadece, sağa sola soruyorum, ama herkes ya konuşmaya cesaret edemiyor ya da istemiyor gibime geliyor, mafyanın suskunluk yasası *omerta* diye bir şey duymuş muydun?" "Abartıyorsun" derken gülümsedi Panaris, "Burası taşra, suskunluğun ve aynı zamanda dedikodunun yasası" diye de ekledi iğneleyici bir tavırla, "söylentiler, iftiralar, teşhir, bunlar kapalı toplumlara özgü niteliklerdir."

Garson gazeteciye capuccino getirdi, Panaris'e de Türk kahvesi. "Ben ısmarlıyorum" dedi Sifakis parayı verirken, "seni ben davet ettim." Aynı anda sigara yaktılar. "Şunu da azaltmalıyım, anam beni zayıf karakterli olmakla suçluyor, kendime güvenim olmadığını söylüyor." Panaris onu kısık gözlerle izliyordu. Gözlerini kısarak karşısındaki konuşmacıyı olumsuz etkilediğini biliyordu, ama bu alışkanlığından vazgeçmek zor geliyordu. Küçükken göz doktorlarına götürürlerdi, belki bir sorunu vardır diye. Ama gözlerinde bir sorun yoktu. "Aya Lukas'ta mı toprağa verecekler?" diye sordu sırf bir şey sormuş olmak için, "Güvenilir kaynakların ne diyor?" "Güvenilirliğinden kuşku duyma olarak mı algılayayım bunu?" "Asla, polis her zaman güvenilirdir" diyerek üstüne üstüne gitti Panaris. "Peki, bilmek istersen polis şu anda diken üstünde oturuyor." "Hadi ya" "Alay etme, o sorduğun şeye gelince, Aya Lukas tıka basa doluymuş, ne öğrendim biliyor musun? Onu civarlarda bir yere götüreceklermiş." "Peki hangi civar mezarlığı kabul edecek onu? Millet ayağa kalkmaz mı?" "Belki de kimsenin ruhu duymaz." "Abartıyorsun!" diye itiraz etti yine Panaris. "Aynen öyle" gazeteci anında kabul etti, "Bu meseledeki her şey abartılı, Ayi Apostoli'den her gün ceset toplanmıyor ki, hem de kimliği belirsiz, *Ayi Apostoli'nin haraç mezat satışına hayır!* Çok komik, her sabah evden çıkarken "Rengina"nın orada yeşil yazılarla bu sloganı görüyorum, orada unutulmuş gibi sanki, kimin umurunda bugün Ayi Apostoli?" "Doğru" dedi Panaris, "Kimsenin."

"Alım satım başarısızlığa uğradı, neden biliyor musun? Alıcı Holding 300 dönümün tamamını istiyordu, sadece 84'ünü ne yapsın?" Panaris

bununla ilgili yorum yapmamayı yeğledi. "Kentimizde olay yaratan kadın ticareti ağını duymuş muydun?" "Ciddi misin?" gülümsedi Panaris, "Kentimizde bir kadın ticareti ağı olay mı yaratıyor? Böyle bir şeyi ilk kez duyuyorum!" "Müstehzi olma Kriaras!" "Nasıl müstehzi olmayayım? Yanlış adama geldin dostum, beni gerçekten sinirlendiren de istediğin bilgileri nereden bulacağını bildiğin halde, yoluna ben çıktım diye bunu konuşmaya başlaman. Kafandan ne geçirdiğini anlamıyor muyum sanıyorsun?" "Neymiş o?" Bu sefer Sifakis üstüne üstüne gitti. "Bunu ben söylemeyeceğim sana" Panaris aynı tarzı sürdürürken, geri çekiliverdi: "İşini dürüstlükle yapan da varmış, seninle ilgili hep bunu söylerim, anlat bakalım ne istediğini, bana söylemeye çalıştığın ne?" "Ben mi?" Sifakis masum bir tavır takındı, "Seninle bir kahve içmekten ve yeğeninle hiç konuştun mu diye sormaktan başka bir şey istememiştim. O nasıl karşıladı bu olayı, maalesef gazeteye suskunluk çöktü yoksa onunla bir röportajcık yapmaktan çok keyif alırdım!"

Panaris saatine baktı; "Sana bir şey diyeyim mi? Senin gibi biri suskunluğu bozamaz mı? Hanya'da bilgilendirme konusunda çatışan çıkarlar yok mu? Eğer bildiğin bir şey varsa onu neden başka gazeteye, başka kanala satmıyorsun, kamuoyu da aydınlansın?" Sifakis pis pis sırıttı: "Birincisi, Hanya'da kamuoyu, nasıl ederim de Bölgesel Kalkınma Fonları'ndan bir Kandiye kemiği yalarım veyahut Fiatçığımı BMW'yle nasıl değiştiririme bakıyor, talihsiz Ukraynalı bir kadının kimliğine değil elbet! İkincisi de" alçak sesle devam etti, "Hanya'daki ekonomik çıkarlar, tüm dünyada olduğu gibi, suyun başında duranlar, karşı karşıya bulunulan tehlikenin ortak ve dolaysız olduğunu hissettiklerinde birleşirler ancak." Bir an, suyun başında duranlar deyişiyle alay edecekti, onların ne hissi olabilir ve ne kadar hissedebilirler ki diyecekti, ama vazgeçti, onu daha fazla tahrik etmese iyi olurdu; "Cidden be Dionisis, ölen kız Ukraynalı mı?" "Polis araştırıyor" Sifakis ruhsuz bir sesle yanıtladı, "Tabii bunu araştırıyorsa şayet, tek ipucu yeğeninle arasındaki benzerlik, aklıma takılan ise, bu önemli veriyi yayımlamamız neden yasaklandı?" "Belki de yeğenimi zor durumda bırakmamak için" dedi Panaris samimiyetle. "Ama bu bilgi sızdı, şehre yayıldı." Panaris nihayet gözlerini iyice açarak baktı: "Nasıl sızdı?" Sifakis omzunu silkti; "Görüyorsun ya, hem yazmamızı yasaklıyorlar hem de türlü türlü laf dolaşıyor..." "Sen ne diyorsun?" "Ben bir şey demiyorum, birtakım kodamanları korumak istedikleri söyleniyor ama." "Anlaşıldı, yani derin sulara dalmak..." "Ya da çok sığlara" diye alay etti Sifakis. "Anlaşıldı" dedi tekrar Panaris, yine saatine bakarak; "Daha oto tamircisine uğramam lazım."

"Gidelim o zaman" dedi Sifakis de, masaya bir yüzlük bıraktı, "Haydi bakalım, azar azar kurtulayım bunlardan, nasıl karşılıyorsun?" "Neyi?" diye sordu Panaris, "avroyu mu?" "Öldürülen kızın yeğenine bu kadar benzemesini nasıl karşılıyorsun?" "Bunu daha önce de sordun, bilme-

diğim bir şey bildiğin çok açık." "Tek bildiğim" dedi, tekrar sarsıldı sanki, "Bütün şehirde yeğeninin benzersiz oluşu." "Seni yine anlamıyorum" dedi ısrar ederek Panaris. "Önemli değil" Sifakis uzlaşmacı bir tavırla gülümsedi, "Beni yakında anlayacaksın, alakasız bir şey söyleyeyim mi şimdi? Dün sabaha karşı üç Amerikalı, Selinu Sokağı'ndaki otobüs durağında Hanyalı bir kadına tecavüz etti ve onu hırpaladı, ama biz bunu da yazamıyoruz, Üssün canını sıkmama ve yerel toplumu rencide etmeme emri aldık, Amerikalılar sayesinde geçinen kaç insan var biliyor musun, bir hesaplasana, pislik olanı da vardır, her yerde vardır pislikler, yanılıyor muyum? Sahi sormadın, o kadının ne işi vardı sabahın köründe durakta, popülist bir söylem mi olurdu bu? Kadın temizlikçiymiş, işine gidiyormuş, şunu da söyleyeyim mi? İki gün önce, Kunupidiana yönünde giderken şu sloganı gördüm: *Sevgi baştan icat edilmeli*, ne dersin? O zamanki *yaşlı* dünyaya sevgiden ilk söz eden İsa değil miydi?" alaycı bir tavırla gülümsedi. "Başka bir peygamberin gelişini beklememize değer mi, değmez mi? Haydi eyvallah!" Ona ne diyebilirdi? Sloganı yazan kişinin Rimbaud'nun muhtemelen aşka duyduğu antipatiyi hatalı bir biçimde uzattığını mı? "Haydi, eyvallah" dedi tekrar Panaris sersemleşmişti; kafasında fırtınalar kopan diye düşündü, bir tek ben değilmişim, Sifakis de kafayı yemiş. Büstlü Bahçe'nin güney çıkışına doğru uzaklaşırken bir süre onu sempatiyle izledi. Yo, dedi kendi kendine, Giparis'in büstü yüzünden asabımı bozmayacağım bugün. Karyotakis'in şiirinden ikinci kıta nihayet zorlamadan aklına geldi.

Özgürlük, özgürlük, seni satın alacaklar
tüccarlar ve konsorsiyumlar ve Yahudiler.
Asrımızın çoktur borcu,
çoktur günahı,
seni Dorian Gray portresine benzeterek
nesillerin okuyacağı.

Andrea Papandreu Caddesi'ne çıkmak üzere ters yöne, basamaklara doğru yürüdü. Ya sonuç? Sifakis, ona bir iki soru sormak ve yeğeninin isminin şehirde dolaştığını mı söylemek istemişti acaba? Yoksa daha başka bir şey mi, çok daha ciddi bir şey? Veya karşısına çıkan hava atma ve rahatlama fırsatını değerlendirmek mi istemişti? *Nasıl ki kan köpek balığını çeker, Tanrı da insanı.* Bahçenin duvarına Elitis'in bu dizelerinin kimin yazabileceğini merak etti. Ya Sifakis'in az önce anlattığına ne demeli? Duvarlara dizeler yazmak! Kim okuyacak ki?

Kisamu Sokağı'na ulaşmıştı, kırmızı bir gül satın aldı. Arkasını döndü, Elitis'in dizelerinin önünden geçti yine, yandaki Barış ve Dostluk Parkı'na geldi, 1974 Kıbrıs Şehitleri Anıtı'na gülü bıraktı, bir süre dalıp gitti. Hatırlıyordu Marios'u. O yaz askerliğini yaparken öldürüldüğünü

yıllar sonra öğrendiğinde, aynı dönemde Diş Hekimliği'ni bırakarak ve askerliğini tecil ettirmesi için babasını âdeta şantajla ikna ederek büyük macerasını, ABD'ye gidişini planladığı aklına geldi. Hangi macera? Hıçkırığa benzer bir şeyle boğulur oldu. *Eğer!* Belki de apar topar gitmeyecekti, okulu bırakmayacaktı, Marksizm'in özüne çöküp oturmayacaktı. Belki de *asil solcunun* güzel yolunu izleyecekti; babası da onu böyle istemez miydi zaten! Belki, belki, *eğer*! Eğer Panayot'tan, birbirlerini daha doğru dürüst tanıyamadan ayrılmalarını istemeseydi. Ne olmuş yani? Onu ne zaman düşünse, adını koyamıyordu. Ona neden bu kadar dokunmuştu? İlişkiye devam etmelerini istememesinin, *ciddi* bir biçimde âşık olmaya hazır olduğunu hissettiği döneme rastlaması yüzünden mi? Kostas ona İrodio'da rastladığım anlatmıştı, yanında iki genç kız varmış, kızlarıymış, daha fazla şey sormayı görgüsüzlük saymış, boşanmış mı boşanmamış mı falan, düşünebiliyor musun? Mirsini anne olmuş! Neden olmasın? Her kadının hayali bu değil mi? Öyle deme, anne olmak istemeyen kadınlar da var! Gençken, olabilir, demişti Panaris ciddiyetle, sonra pişman olurlar. Seni sordu, diye devam etmişti Kostas, senden haber alıyor muyum, teması kestik mi diye, bana telefonunu bıraktı, sana vereyim mi? Ne yapayım telefonunu? Panaris'e sıkıntı basmıştı. Geçen sene sonbaharda Eksarhia'daydı. Yılda iki üç ay Atina'da yaşamalıydı belki. Strefis Tepesi'nin yanındaki Kalidromiu Sokağı'ndaki öğrencilik yıllarından kalma üç odalı evlerini ne olursa olsun satmayacaklardı, Eleonora da aynı fikindeydi. Sokaklarda gezinirken eski tanıdıklarla karşılaşacaktı! Bundan kaçınmak istemiyor muydu peki?

3

Şehir bugün bir başkaydı

Hanya, perşembe öğleden sonra, 10 ocak

Belediye ekipleri Noel süslerini topluyordu direk ve meydanlardan. Sokaklarda öğrenciler, kafelerde üniversiteliler. Kızlardan oluşan bir arkadaş grubu yanımdan cıvıldayarak geçti. Hayatın film yıldızcıkları, sevimli küçükhanımefendiler, bir sunucunun gülüşünü taklit eden, güzel yüzlerine âşık kızlar. Babam bir yerde şöyle yazıyor: Varım demek, başka birine benzemeye çalışıyorum demektir. Bunu ilk okuduğumda kesinliğinden çok etkilenmiştim. Milli Stadyum'daki, epey önce asılmış ıslak afişlere baktım ve kumlu Ares Meydanı'nın bir zamanlar burada olabileceğini bir kez daha aklımdan geçirdim. Görüntü ve bilgiler içime üşüşüyordu. Rauf Paşa'yı düşünüyordum. Halk Bahçesi 1870'ten beri onun bağışıdır bu şehre. Fransa'da okumuş, ilerici, uygar, adil biriymiş; bu yüzden de herkes onu sevmiş, Hıristiyan'ı da Müslüman'ı da. Halepa'ya doğru ilerliyordum, tören alaylarının ve askeri gösterilerin bağrışlarını, ayak seslerini, marşlarını duyuyordum.

Kirikas gazetesinin, 4 mayıs 1908 tarihli pazar sayısındaki başyazı büyükbabayı çok duygulandırmıştır; yazarı, Büyük Güçler'in Girit'in yabancı askerlerden çok yakın bir zamanda temizlenmesiyle ilgili notası öncesinde, kentteki Müslüman nüfusu rahatlatmaya çalışıyordu. Yazı şöyle bitiyordu: Müslümanlar şayet Hıristiyanların duygularından şüphe ediyorsa, onların siyasi sağgörüsüne güvensinler! Büyükbaba ne ummuştu? Girit Jandarma Bandosu her salı, "Aftonomia" bilardo salonunda çalıyordur. Tütün tüccarı Beruçakis, modern bir kahve öğütme makinesi getirtmiştir, Peraki-Forçaki kırtasiyecisinde yerinde duramayan Klarisse nefis fotoğraf malzemesi bulmuştur, Biçaki Eczanesi'nde ünlü "Vichy" suyu satılmaktadır, Belediye Başkanı Manolis Siradakis başkanlığındaki Belediye Meclisi ise bir halk pazarının inşa edilmesine karar vermiştir. Böylece hem kent güzelleşecek, hem de Kale Kapısı'na üşüşen ve en temel hijyen kurallarını bile çiğneyen derme çatma dükkânlardan kaynaklanan düzensizlik ve pislik sorunu da çözümlenecektir. Ayrıca kanalizasyon sistemi meselesinin toprak borularla halledilmesi ve şehrin tüm pisliğini toplayan üstü açık olan güney hendeğinin toprakla örtülmesi konuları masaya yatırılmıştır. Bunun dışında ana

yolların daha iyi ışıklandırılması, surlar dışında bir yol ağı planının hazırlanması ve Pottier ile Splanca ana yollarının daha iyi şekilde döşenmesi öngörülmektedir. Tüm bu projeler için elbette para gerekirdir. Girit Bankası'ndan kredi almak için gerekli işlemler başlatılır. Kentin modernleştirilmesi meselesi büyükbabayı da düşündürür. Ama tasalıdır, tedirgindir. Belediye Meclisi kararlarının yayınlanmasından birkaç gün önce Bingazili kardeşler Ahmed ve Mehmed Hinenas'ın, Ahmed Kantarakis'in, Ünü Bendi'nin, Salih ve Ahmed Kantanis'in, hükümet tarafından kamu düzeni ve güvenliği açısından tehlikeli görüldüklerinden sınır dışı edilmeleri gerekli görülmüştür. İsimlerini hafızasında saklamak istercesine günlüğüne not ediyor, uzaklaştırılmalarında hemfikir olsa da. Onların soyunu hiç sevmemiştir zaten. Yine de bu hükümet kararının ardında, belki de elinde olmadan, Müslümanlara karşı bir önyargı sezdiğini tahmin ediyorum.

Çabalasa da heyecanını gizlemeyi beceremiyor; kentteki Müslüman nüfus on yıldan beri azalıyordur, şu veya bu şekilde. Müslüman köyleri ıssızlaşmıştır. Kentlilere gelince, İstanbul'a nerdeyse temelli yerleşen ve Hanya'ya sadece işleri için gelenlerin sayısı az değildir. Akrabası Nurettin Kaurzade'nin durumu bunun en bariz örneğidir; Girit Meclisi'nde milletvekili olmasına rağmen, toplantılarda hemen hemen hiç hazır bulunmazmış, Pera'daki "Odeon"un devamlı müşterisiymiş, ama maaşını da almak istermiş. Bu olay büyükbabayı rahatsız ediyormuş, yakışıksız, *Halikutis işi* buluyormuş! Bazılarıysa, dünyadaki gelişmelerin korkusuyla, ya birtakım *kalın kafalıların* etkisinde kaldıklarından ya da gerçekten yakın Hıristiyan çevreleri tarafından dışlandıklarından, servetlerini yok pahasına satıp İzmir çevresindeki Türk kıyılarına giderlermiş. Okumuş Müslümanların hiçbiri Girit'te mesleki açıdan ilerleme umudu taşımıyormuş. Oğlu Ali bile Hanya'da avukatlık bürosu açma ihtimalini kafasından silmiş. Klarisse'nin hatırına geldim ben, dermiş, sizinle tanışmayı o kadar istiyordu ki, kalacağımız kadar kalırız ve gideriz, buralar bana dar gelir. Hatta, şehir hastanesindeki seçkin doktor, Kandiyeli namlı Pertev Efendi'nin oğlu Mehmed Ali Molla'nın da Fransa'ya yerleşmekle yetinmeyip Katolikliği de benimsemek üzere olduğunu öğrenince, büyükbabanın uykuları kaçmış. Benim için korkma, dermiş Ali gülerek rahatlatırmış onu, bir insanın din değiştirmesi için bir şeye inanması gerekir, ben yalnız dinsiz değil, tanrısızım da!

Birkaç ay içinde özerkliğin on yılı dolacaktı. Başlarda herkesin hem de şefkatle kral çocuğu diye hitap ettiği Genel Vali Prens, başarısız olmuş ve eylül 1906'da üzülerek gitmiş, bir süre sonra da yerini Aleksandros Zaimis almış. Büyükbabamın yazdıklarına göre prens, biz Müslümanlara karşı adil olmaya, Büyük Güçler'in kararlarını ise körü körüne uygulamaya çalışmıştır. Benzer olaylara şehirde sıkça rastlandığın-

dan, başka bir durumda belki de gözden kaçabilecek bir hadise hafızasına kazınmıştır hatta. Onun Hanya'ya gelişinden iki yıl sonra, mayıs ayıymış, yerli bir Hıristiyan burada, ortalık yerde, küçük bir Müslüman kızına saldırmış, peçesini çekmiş ve onu öpmüş. Faili anında yakaladıkları ve gözaltına aldıkları gibi, bu uygunsuz ve tehlikeli hareketinden dolayı ibret cezası olarak sınır dışı edilmesi emrini bizzat prens vermiş. Yine de hoşnutsuzluk, kral çocuğuna her adımında eşlik edermiş. Neden mi? Terisos olaylarından birkaç ay önce, yüzünü görenin cennetlik olduğu bilge dostu Mehmed Petinakis Efendi ona durumu anlatmaya çalışmış. Öyle ya da böyle, bizim pozisyonumuz kötü, demiştir ona, bir yanda Venizelos var, aklı başında ve kararlı, acılı da biri, hâlâ yaslı, çile çekmiş bir insandır, politikadan da diplomasiden de anlar, konjonktürü önceden görür, fevkalade fırsatçıdır; diğer yanda ise etrafında çıkarcı danışmanlarıyla kral çocuğu, zarif, kültürlü, kibar, ama aşırı şımarık. İnsanları rahatsız eden ve kızdıran, muhafazakârlığından ziyade kibri ve despotluğudur. Geçen mart ayında, anayasa ihlali şikâyetiyle onu görmeye giden Ayanlar Kurulu'na verdiği cevabı biliyor musun? *Anayasayı çiğnerim ve çiğnemeye devam edeceğim, siz de boyun eğmeye ve hep eğmeye mecbursunuz, çünkü sizi, ne kanlarınız ne fedakârlıklarınız ne kaptanlarınız ne de politikacılarınız kurtardı, ben kurtardım!*

Yabancı birliklerin geri çekilmesinin başlangıcı olarak resmen verilen tarih, 13 temmuz 1908'di. Bizimkilerin kaderini belirleyen o yazdı. Haziran sonlarında da, Selanik'te patlak veren, imparatorluğun birçok yerine kansız ve yıkımsız egemen olan devrimci Jön Türkler hareketi, dehşete kapılan II. Abdülhamid'i 1876 Anayasası'nı tekrar yürürlüğe koymaya zorlar. Anayasa'nın ilanından itibaren de, imparatorluğun bütün halkları bayram eder, Makedonya'daki Yunanlılar ve Bulgarlar Türk ordusuyla barışarak silahları teslim eder, İzmir Türkleri ise kendi bayraklarıyla birlikte Yunan bayrağını da dalgalandırır! O kaderi belirleyen yazı tekrar tekrar anlatıyor, günlük-not defterindeki tarihleri çifter çifter daire içine alıyor; günlerden salı, 14 temmuz, Kandiye halkı ve yerel makamlar, gümrüğün önündeki mersinlerle süslü rıhtımda sevinç ve minnet gözyaşları arasında ve dalgalanan Yunan bayraklarıyla, iki bölük İngiliz'e, İngiliz işgal ordusunun adadan ayrılan ilk bölümüne veda ediyorlardır, kurdelenin üzerine altın harflerle *Kandiye ili minnettardır* yazmışlardır, daha bir gün önce de dört yüz Rus askeri "Rus" gemisiyle Resmo'dan ayrılmıştır. 26 temmuzda ise altmış bin kişi, İstanbul'daki Yıldız Sarayı'nın girişinde, kırmızı beyaz rozetler, bayraklar ve *Liberté, Egalité, Fraterntié* sloganıyla, sultanı göklere çıkartıyor, din kardeşliğini bir kez daha ilan ediyormuş.

Fakat uluslararası gelişmeler ve Şark sorunu yüzünden içi içini yese de büyükbabanın gerçekten uykularını kaçıran şey, Ali Amca'nın te-

melli yerleşmeyi düşündüğü Viyana'ya gitme konusundaki ısrarıdır. Hanya'da ilk olmaktansa, Viyana'da son olmak daha iyi, diyormuş, acılar çekmiş ve aç kalmış bir Türk askerinin şu tipik cümlesini de söylüyormuş: Türk ordusunda özgür olmaktansa, Avusturya'nın esiri olmayı tercih ederim! Bunları işitmek büyükbabayı üzer. Bir keresinde iyice rahatsız olarak oğluna şunu demiş: Kökleri olmayan insanın vay haline, vaktinden önce kuruyacaktır. Ama Ali acı bir alayla gülmüş. Ağacı başka bir yere dikmek ona iyi gelirmiş, derler baba, sonra iklime uyum sağlama olayı var, bunu kabullenmen lazım artık. Büyükbabanın kabullenmek zorunda kaldığı o kadar çok şey vardı ki. Ali'nin gurbetçiliğinin kesinleşmesini de kabullenmekte zorlanmaz; tıpkı babamın Kandiye'ye dönmeme konusundaki ısrarı karşısında pes ettiği gibi; 1908-1909 okul yılını "Korais Lisesi'nde" okumak istemiyormuş, yalnızlığa dayanamıyormuş, özellikle de, Hıristiyan okul arkadaşlarının konuşma tarzına ve eşek şakalarına tahammül edemiyormuş. Bu konuda, annesi onun yanındadır, oğullarının ellerinden geldiğince gözleri önünde olması gerektiği görüşündedir. Onun da Frenkleşmesine izin verme, der kocasına, bırak yanımızda kalsın, zor günler önümüzde, ne öğrenecekse burada yanımızda öğrensin, sonra da onu İstanbul'a yollarız doktor olsun, ama onu şimdiden uğraştırma, bırak biraz keyfince yaşasın, üç oğlun daha var, ama varlıklarıyla yoklukları bir, bari en küçüğü yanında kalsın.

O sıralarda bir olay patlak vermiş; kimi Müslümanlar silah satın alarak, Büyük Güçler'e ait birliklerin adayı terk etmesini engellemek amacıyla bir harekete hazırlanıyormuş. Son derece terbiyeli ve ağırbaşlı bir zat olan, Petinakis Efendi'nin yeğeni Mehmed Macid, *Kirikas* gazetesine cüretkâr bir mektup yollama raddesine gelmiştir. Bunu, heyecan içindeki insanları rahatlatmaktan çok, Hanya ile İstanbul arasında mekik dokuyanları ve aptal fikirleriyle aptalları fanatikleştiren ve tarihin ırmağını ters yönde akıtmayı hayal eden sorumsuz düzenbazları uyarmak için yapmıştır. Yabancı birliklerin çekilmesi öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Girit'i işgal etmek üzere ordu ve donanma göndereceği, işte tam o sırada ağızdan ağza dolaşmaya başlar. Bazılarına göre ise, ayrılmanın süresiz olarak ertelenmesinin bir yolu, Hıristiyanların Müslümanlar tarafından şiddet olaylarıyla kışkırtılması ve çok sevdikleri bir alışkanlıkla ayaklanmasıdır. Fakat aptallar, o zamanların bir daha dönmemek üzere geçtiğini unutuyordur. Adada idareyi elinde tutanların artık Hıristiyanlar olduğunu. Macid Bey'in argümanları büyükbabayı bir hayli etkilemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun, on yıl önce Büyük Güçler tarafından tekme tokat kovulduğu Girit'i yeniden ele geçirecek durumda olduğuna bugün kim inanırdı ki?

10 ağustos pazar gününü hep hatırlayacaktır büyükbaba, deniz yağ gibidir, Meydan'dan Splanca'ya yürüyerek gidiyordur, en iyi sporun ya-

rım saat yürüyüş olduğunu Doktor Pertev Efendi de tavsiye etmiş yıllar önce, daha Osmanlı Hastanesi'nde başhekimken. Peşinden gelen yarım metre gerideki İbrahim'in hırıltısını keyifsizce işitirken şunu düşünür: Son sekiz yılda, varsın Hıristiyanlar dinsel açıdan hoşgörülü gözüksün, zaten öylesi işlerine gelir, hoşgörüsüzlük ve kör hizipçilik kurdu içine düşmeden de işini yapardı. 1900'ler civarında, nüfus sayımının olduğu sene, Osmanlı Hastanesi'nin naklini ve Hıristiyan Hastanesi'yle aynı çatı altında birleştirilmesini reddetmişti Pertev Efendi, nedenleri siyasetten ve çıkarlardan çok, bizzat hastanenin dinamiği ve sunduğu hizmetlerle alakalıydı; başka bir deyişle, Osmanlı Hastanesi'nin ve binasının altyapısının birleşmeyi kaldıramayacağına, her iki hastanenin de daha iyi hale getirilmesi için ödenekler bulunmasının, bu yönde çaba harcanmasının gerektiğine inanıyordu. Sonuç ne mi oldu? Onu istifa etmeye zorladılar. Başhekimliği de, Yamalakis adında bir Hıristiyan üstlendi.

Avusturya Konsolosluğu'nun önündeki kayalıklarda kalabalık görürler, İbrahim ne olup bittiğini öğrenmek için koşar. Adamın biri denize atlamış, şafaktan beri arıyorlarmış, ama cesedini bulamıyorlarmış. Dedem de yaklaşır, toplananlar arasında Avusturya Konsolosluğu'nun kâtibi Krueger'ı seçer, içtenlikle selamlaşırlar. Krueger son derece üzgün, uzun süredir Askeri Hastane'de tedavi gören bir Fransız asker olduğunu söyler, talihsiz adam sinir hastasıymış, hatta birkaç gün evvel de hastanenin bahçesinde hayatma son vermeye çalışmış. Düşünebiliyor musunuz, birkaç gün sonra vatanına dönecekti! Bir Fransız yaklaşır, Krueger'la bir şeyler konuşur. Krueger açık denize bakarak dinler, sonra da onu büyükbabayla tanıştırır. Askerin adı Cassant'mış, Sömürgeler 4. Alayı'nda görev yapıyormuş; geçen nisan ayında Skalakia'daki fırında çıkan yangının söndürülmesinde yaptığı fedakârlıkla adından söz ettirmiş. Olayı hatırlıyor musunuz? Çarşıdaki Şerif Grandakis'e ait bina yanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı hani? Büyükbaba hatırlıyordu. O gün eğer İtalyan karabinyerleri ile Fransız birliği zamanında müdahale etmeseymiş, bir tek fırın değil çevrenin tamamı kül olacakmış. Aynı gün İlias Cohen'in kuzinesi de tutuşmuş, kötülük üçlesin diye Pottier'de bir dükkân da yanıyormuş az kalsın. Büyükbaba bütün bu olanları sadece deftere yazmış olduğu için hatırlamıyordu. O günlerde Alman sermayedarlara ait büyük bir grubun temsilcisi bir Alman, Genel Vali Prens'in ilanı uyarınca şehri çevresiyle birleştirecek demiryolunun planlanması imkânını araştırmak üzere adaya gelmişti, büyükbaba ise farklı düşünmektedir: Daha ne doğru dürüst bir belediye pompamız var, ne de yangınları söndürecek eğitimli personelimiz, bir demiryolumuz eksikti!

Yabancı kâtipleri selamlar ve İbrahim'le birlikte yoluna devam eder, çukura mukura girmesin diye bastığı yere dikkat ederek. Fransız aske-

rinin anne babasını düşünür. Oğlunun ölümünü duyduğunda anasının feryadını. Çünkü dünyanın bütün anaları aynı ağlar, aynı acıyı çeker. Ne diyebilirdi? Kaskatı kesilmiş bedenini bulsalar bari, ona yakışacak biçimde Frenk Mezarlığı'na gömseler. Ve aynı gün, büyükbaba hep keyifsiz, suskun, kâğıtlarına gömülmüşken, bir telgraf alır; İlk karısının adına olan "Nur" yelkenlisi Korsika açıklarında batmıştı, on kişilik mürettebatan üçü kayıptı. Ağlamaz, biraz dışarı çıkacağını söyler, yürümeye gider. Adımları onu Tahmişi'ye götürür. Kardeşinin katledilerek düştüğü noktada durur. Sonra limana çıkar, insanların arasına karışır. Ne kadar yürüdüğü bilinmez. Hiones'teki Elhani'nin kahvehaneciğine ulaşır. Bir somatayla serinler, Rabbim avutsun seni, der Elhani onu görünce, nereyi dolaştın bu sıcakta? Ertesi günden tezi yok, zamanı varken, onlar da batmadan geriye kalan iki yelkenliyi de satmak gerektiğini düşünür, o perşembe akşamı Hünkâr Camii'ne ibadete gitmez, ofisine kapanır ve merhametli Rabbiyle ilişkisini şüpheye yer kalmayacak bir biçimde halleder. On gün sonra da oğlu Arif, artık zaman başka demiştir mektubunda, yerine koyacak güçte olmadığımıza göre çürük teknelerimizin yolunu gözlemektense buharlı gemi kiralamak daha iyi. Gücümüz yok, diyerek homurdanmıştır dedem, çünkü bize destek olacak vatanımız yok. Aynı yıllarda öteki oğlu Hasan, ona mektuplar yazar, rıza göstermesi ve sabun imalathanelerinin İzmir'e nakline rıza göstermesi, nakil işlemlerinin başlatılması için ona yalvarır. İçi kapkaradır, uykusuzdur. İstanbul'da bayram edip eğleniyor olabilirlerdi, İzmir'de Hıristiyanlar ile Müslümanlar kardeşçe yaşıyor olabilirdi, ama Resmo'da Hıristiyanlar, sultanın tahta çıkışının kutlandığı 19 ağustos günü kentteki Müslümanların Türk bayrağı asmasını yasaklamıştı.

Burada doğduk, burada öleceğiz; hipnotize olmuşçasına tekrarlıyordur bunu, diken üstündedir, ama dediğinden dönmez. Artık geriye dönüşü yok, sadece ileri, Allah sonumuzu hayretsin, dese bile. Türk bayrağını yırtıp parçalayan ve Müslüman hemşerilerini döven Hıristiyan Resmolular yıllar önce Müslümanların yaptıklarının tam tamına aynısını yaptılar. Güçlüler zayıfların sembollerini yırtıp parçalayacaksa o zaman insanlık tarihi sürekli bir yırtıp parçalamadan ibaret olacaktır! 23 eylül salı günü öğleden sonra, Hıristiyan çanlarının bir başka çaldığını fark eder. Büyükbabanın selamlığı yoktur kendini soyutlayacağı, ruh haline göre ağlayacağı veya düşüneceği. Ama ofisinde, alışana kadar rahatsız bulduğu rokoko tarzı bir berjeri vardır. Aynı günün akşamında Mehmed Macid ziyaretine gelir, havadisleri getirir. Bulgaristan'ın bağımsız krallık olarak ilan edildiğini haber veren telgraf henüz eline ulaşmıştır. Giritlilerin de Yunanistan'la birleşmesinin zamanı artık gelmiş, bu şansı kaçırmamaları gerektiğini düşünüyorlarmış. Haber, arıların vızıltısı gibi ağızdan ağza yayılır. Hıristiyanlar galeyana gelir, Zaimis ortalıklarda olmayınca, inhiraf korkusu duyulur, konsoloslar her zamanki gibi duymaz-

lıktan gelir. Yürüyerek uzak köylerden bile gelen Hıristiyanlar, şehre şafak sökerken girerler gösteri yapmak için. Amcan ne diyor peki, diye sorar büyükbaba. Ne desin? Çok çöktü, günlerdir boşluğa bakıp ağlıyor, ne burada olup biteni anlıyor ne yukarıdakini, aklı sultandadır; Bosna ve Hersek'i duydun mu? Avusturya onları ham diye yutmuş! Birbirlerine soğukkanlı olmayı tavsiye ederek iyi geceler derler. Ertesi gün, sahur vaktinde, güneş doğmadan evvel yatağından kalkar, hiç uyumamış gibidir. Şehir farklıdır, altüsttür. Splanca'ya inmemesi için diz çöküp yalvarmış büyükanne. Peşinden gitmesi için babamı çağırır, Ayşe'ye dışarı çıkmamasını tembihler, atları koşması için İbrahim'e emir verir ve faytona binerek şehre doğru yol alırlar.

Öğlen ikide Hıristiyan dükkânları kapanır, Trimartiri ve Ayi Anargiri kiliselerinin çanları susmak bilmez. Her iki partinin de taraftarları Ares Meydanı'na toplanmıştır; *Kirikas* gazetesi ertesi gün, on iki bin kişiden söz etmiş, abartmıştır. Herkes bir ağızdan birleşme lehine sloganlar atar. Bildiriyi okuyan Zuridis'in ve Ksiras'ın, yaşasın bağırışlarıyla sözü kesilir. Birlikte aldıkları kararları Hükümet Konağı'na kadar gidip Hükümet Başkanı Papamastorakis'e bildirirler. Başkan toplanan kalabalığı selamladıktan sonra taleplerinde haklı olduklarını söyler, kutsal amaca ulaşabilmek için, birliğin ve beraberliğin de ötesinde Müslümanların haklarına saygı duymanın şart olduğunu hatırlatır. Tam o sırada Venizelos da ortaya çıkar, açık sözlülüğü kalabalığın ayağını suya erdirir. Mücadelelerinin nihai başarısının ancak ve ancak Büyük Güçler'in iyi niyetine bağlı olduğunu anlatır, başarılarının temel şartının Müslüman vatandaşların samimiyetle, tam anlamıyla ve sonuç alıcı biçimde korunması olduğunu söyler. Böylelikle, kısaca anlatmak gerekirse, Genel Vali Aleksandros Zaimis'in yokluğu sırasında, dedikodulara göre tatil için Egina'dadır, günlerden çarşamba, 24 eylül 1908 tarihinde, Ares Meydanı'nda yapılan bir mitingle Girit'in Yunanistan'la birleşmesi oybirliğiyle onaylanır! Ancak Teotokis başkanlığındaki Yunan hükümeti uluslararası karışıklıklardan kaçınmak için resmi tanıma olayına girmez. Ne olmuş sanki, diye yazıyor büyükbaba. Onlar, canım öyle istedi mantığıyla, Yönetim Merkezi'ni feshettiler ve Venizelos, Petihakis, Logiadis, Poloyorgis ve Mihelidakis'ten oluşan partilerüstü geçici bir hükümet atadılar.

Şimdi anladın mı? Yoksa daha anlamadın mı? diye sorar büyükbabaya Hüseyin Yaniçarakis; Girit Devleti'nin ilk hükümetinde Ulaşım ve Kamu Güvenliği müşaviriymiş bir zamanlar. Birleşmeden başka bir şey uğruna bir damla kan bile akıtılmaz. Ama büyükbaba hâlâ bekler. Umut ettiği ne midir? Belki de kökünden sökülmek zorunda kalmaması. Elinde olmadan, Jön Türklere umut bağlamaya başlar. Saltanatın halkları arasındaki uçurumu kapatarak uygulamaya koyacağı anayasal özgürlüklere ve modernleşmeye. Ali, onun uygar oğlu, *faraşa dönmü-*

şün peşinden ayrılmadığı için son günlerde onu mirastan yoksun bırakmakla tehdit etse de ne kadar da haklıymış. Bir Kaurzade Avusturyalı bir kadına tapsın ha! Her şeyin insanın kalbinde bir yeri vardır efendim, sabırla izah ederdi Ali, seni saydığım kadar saymam Klarisse'yi, ama Klarisse'yi sevdiğim kadar da seni sevmem, benim için ok yaydan çıktı, tıpkı bir zamanlar sana olduğu gibi. Yıllar sonra iç çekerek bilgin oğlum *gâvur* diye tekrarlar, hepsini öngörmüştü namussuz. Saltanat can çekişiyor efendim, can çekiştiğini duymuyor musun? Bize gelince, eğer yok olmak istemiyorsak, uykuya dalmaktan ve uykuyla kandırılmaktan kurtulmalıyız, tıpkı köpeğin üzerindeki çamurdan kurtulduğu gibi, ihtiyaçlarımızı gözden geçirmeli, bugünü görüp onunla mücadele etmeli, hayatla hesaplaşmalı, gözümüzü Avrupa'ya çevirmeliyiz. Laf kalabalığı! Büyükbaba, peşinden gelen sokak köpeklerinin ulumasıyla karışık dünkü dostlarının kuru öksürüğünü ve yuhalamasını duyduğunu yazıyor; kalk git buralardan, diye öğütlemiştir Georgis de, vakti gelince beni bile, inan bana, ne kadar acı çeksem de, karşında bulursun, bunu kabul et.

Bir ay sonrakini de unutamayacaktı dedem, babam da öyle ama, Ali ve Klarisse artık onlarla vedalaşmıştır, babam ağabeyinin kucağına sokulmuştur gözyaşları içinde, Klarisse de çok yakında onu yanlarına alacakları sözünü vermiştir, ki ekimin 26'sında, Mehmed Efendi Petinakis toprağa verilmiş, tüm resmi görevliler cenazesinde hazır bulunmuştur. Mehmed Efendi 1831 doğumluymuş, Mısır egemenliği yıllarında, İstanbul'da okumuş, 1866 yılında Avrupa'ya yaptığı seyahatte Sultan Abdülaziz'e eşlik etmiş, 1868'de ise Hanya'ya temyiz mahkemesi yargıcı olarak atanmış. Lakin dört yıl sonra istifa ederek İstanbul'a dönmüş, kendini araştırmaya ve yazarlığa adamış. Büyükbaba onun iki ciltten oluşan bir dünya tarihi yazdığını duymuştu. 1879 yılında Genel Kurul tarafından yine Hanya'ya yargıç seçilir, 1896 yılına kadar. Genel Vali Prens'in gelişinden sonra anayasanın hazırlanması için kurulan on altı üyeli kurulun üyeliğine atanır. Sonuna kadar Adalet Konseyi üyesi ve Yeni Mahkeme'de yargıç olarak kalır. Cenaze törenindeki Hıristiyan konuşmacı, onu kültürlü, son derece geniş görüşlü, dinsel hoşgörülü, ahlaklı, dürüst, her türlü fanatizmin üstünde bir adam olarak nitelendirmiştir.

Bugün de geç vakte kadar sokaklarda kaldım, öğleye doğru, dün olduğu gibi Panaris Kriaras'ın evinin önüne geldim, ona telefon etmeyi ve görüşmeyi teklif etmeyi düşündüm, ama cesaret edemedim. Daha evvel akşam dışarı çıkmayı planladığım için bilgisayarı kapatacağım, gerçi acayip de yorgunum. Umarım artık bu akşam Leta ortaya çıkar. Yine de benim ilkem, sabrım ölçüsünde beklemektir. Dedem de aynen öyle yapmıştı, dayanabildiği kadar beklemişti. 1914 yılının baharında, hava düzelince ve savaş operasyonları geçici olarak askıya alınınca, İstanbul'a ilk yolculuğunu yapar. Koca bir ay yoktur, bavulunda Redho-

use'ın İngilizce-Türkçe sözlüğü, ikizler için bir çift dürbün, büyükanneme de samur kürkle döndüğünde yüzündeki çizgiler daha da derinleşmiştir. Keratios Körfezi'ne artık Haliç diyordur. Düşüşe geçen işi için Beyoğlu'nda bir üç katlı satın almış, yukarıda Şişli'deki iki katlı için kaparo bırakmıştır. Hazırlanıyordur. Ve İstanbul'a yapacağı mecburi taşınmanın kendi isteğiyle olmasını istiyordur, herhangi bir sultanın buyruğundan çok, kendi takdirinin komutuna uyarak. Ayrıca her şeyin yöntemli ve düzenli bir şekilde olmasını istiyordur. Bugün onun notlarını tekrar okurken beni etkileyen şey, Müslüman kaderciliğinin inatçı bir şekilde karakterini etkilemesi, onu kararlılık ve cesaretle kuşatması oldu. Benim cinim, derdi, yani Tanrı'nın meleklerine ulaştıran arabulucum, dumansız ateşten yapılmış değildir, uzak bir çölde de yaşamaz. Onun cini, terslikler karşısındaki iyimserliği ve başaracağına dair içindeki umuttu.

4

Dikkat, köpek var

Hanya, cuma sabahı, 11 ocak

Dün Meydan'da defalarca gittim geldim, dar sokaklara daldım, parmaklıkları ve parmaklıklı kapıları inceledim, belki de Melabianakis'in demirhanesinden çıktığına inanmak istedim, Mavroyenidon Sokağı'ndan tekrar tekrar geçtim, Lingunis'in yıkıntılarına baktım, Fransız Konsolosluğu'ndan kalanlara, Barones Schwartz'in enkazına; Kayales Meydanı'nda durdum ve yönümü bulmaya çalıştım, geçenlerde bindiğim Profitis İlias'taki taksiciyi hatırladım. Hanya şehri bir bu kadar daha geniş olsa da devrimcilerini şereflendirmeye sokakları ve meydanları yetmez! Yeni yapılmış somon rengi apartmanlar, bahçecikler, garajlar, oval balkoncuklar, sütuncuklar, beyaz doğramalar, çisenti yüklü ve kurşuni bulutlar, arokaryalar, bir begonvil, sarmaşıkların sardığı ağaçlar, yaşlı akasyalar, ıpıssız, iblisin ağacı dallanıp budaklanmıştı bir köpek havlarken adımlarımı sayıyordum, Dagli, Devoga, Vulgaridi, yoldan geçen bir hanıma sordum, çekingen çekingen gülümseyerek baktı, yabancı olduğundan ne istediğimi anlayamadığı için utanmış gibiydi; yıkılmış olduğundan artık emindim ve kalbim sıkışmıştı, yanı başında da iki katlı bir ev, *dikkat, köpek var*, zaten daha fazla yaklaşmazdım, içerden müzik sesi geliyordu, evin canlı ve taze boyanmış olması yeterdi, çakıl döşeli girişin sağında ve solunda upuzun iki arokarya vardı, yo hayır, ağlamak istemedim.

Evde konuştuğumuz Yunanca'yı daha Robert Koleji'nde öğrenciyken geliştirmeye karar vermiştim, ilk başta bunu sadece babamı memnun etmek için istedim, ama sonra Yunanca gibi bir lisanın ileride işime yarayacağını hesapladım, hatta diplomat olabileceğimi düşündüğüm bir dönem de oldu, tam o sırada içimdeki Türk'ü geliştirmek ve yükseltmek de istiyordum, *ne mutlu Türküm diyene*, epik ozan Dede Korkut'un Ortaçağ kahramanlık hikâyelerinden dizeleri nispeten kolaylıkla ezberlerdim, büyükannem son günlerinde beni dinlemekten çok mutlu olurdu; koyu gölgeli yüksek ağacın hiç kesilmesin, diye yazardım Nesife'ye, kanatların hiçbir zaman kırpılmasın diye karşılık verirdi, onun bütün mektuplarını yanıma almıştım İngiltere'ye giderken, altı ay sonra, ayrılığımız artık kesinleştiğinde, hepsini taahhütlü olarak

ona postalamıştım, bunlar sana aittir, yazmıştım, bugün bana sahte görünen bir romantizm dozuyla da, hayatın bahçesinde ey çiçeğim, mutluluk da tıpkı güller gibi, ömür boyu sürmez! Ve aylar geçti. Avrupa Aydınlanması'nı araştırdım, sonra Marksist oldum, ama asla canı gönülden değil, belirli bir tarihi konjonktürde her halk, gezegende payına düşenle ve tutkularıyla farklılaşabilmeli veya farklılaşmalıdır, iktidarda tek bir sınıfın, işçi sınıfının olması fikriyle de uzlaşamazdım. Öyleyse nasıl bir Marksist'tim ben? Kız kardeşim pek çok kez alay etmişti benle. Savaşçı Marks başka, bilim adamı başka diye ısrar ederdim. Savaşçı olan, döneminin ihtiyaçlarını sonlu olarak ifade etmiş ve Fransız İhtilali'nden yaşadığı döneme kadarki tüm devrim pratiğini çatısı altında toplamıştır, bilim adamı olansa sermaye mantığını bir sisteme oturtmuştur, bu sistemin de bir araştırma öğesi ve düşünce tarzı olarak zamandan bağımsız bir geçerliliği olabilir. Ayşe elbette buna katılmazdı. Bazen senden hoşlanmıyorum, derdi, seni dinlemeye tahammülüm yok. Cunda Adası'nda kaygısızca geçirdiğimiz son yazdı, denizin yanı başındaydık, günbatımı, babam Hasan Amca'yla birlikte rakı içiyordu. Evin hanımları verandada tatlılarını yerken ne konuşurlardı? Kahkahalarını duyardık, fısıltılarını, bazen iç çekişlerini. *Hemşehrim Türkçe konuş*, babam hatırlardı, Hasan Amca da hatırlardı: Ne desem, oğulları onu daha erimeden çukurundan çıkarmışlar ve aralarında bölüşmüşler, bir parçasını biri, bir parçasını öteki almış, yanlarına alarak günaha girmişler, bana göre bunlar sağlıksız şeyler, derdi Hasan, hatalar olmuştur ve bu hataları ödememiz gerekiyordu, hasretini çekmiyorum, küçük kardeşine ikinci bir baba gibi öğütler verirdi; sen de kopsan iyi edersin, ananın aklına uyma, beni görmüyor musun? Oradaki dostlarımız sağ olsun, sular da sağ olsun, hatırlar mısın suları? Zakkumları hatırlar mısın? Ya nergisleri? Hepsi iyi olsun, fakat, yazlarımı kimin taş evinde geçirdiğimi başından beri bilmek istemedim, çok mu katıyım? Sen beni dinle, orada bıraktıklarımızın sefasını sürenler bizi zerre kadar merak etmiyor, bize üzülmüyor, tarihin acıması yoktur Ömer, Tanrı'nın da yoktur, insanın niye olsun ki?

Yine Kokkinidu Sokağı'nda buldum kendimi, küçük pasaja daldım, Zunis'in kulesini aramaya kararlı, Akrotiriu Sokağı'na çıktım. Tekrar tekrar sordum. Tepede, benzinlikten sonra, kule dedikleri bir şey var, dediler. Bakınarak yukarı doğru çıktım, fotoğrafçı Salih Zeki'nin tarlaları kulenin ayakları altında gösterdiği resmi aklımdaydı, bugün bölgenin tamamı, asfaltlanmış yokuş boyunca sağlı sollu yapılarla dolu. Nihayet bir benzinliğe ulaştım, benzinciye sordum, deliye bakar gibi baktı. Beyaz Kule derken ne kastediyorsun, diyerek dalga geçti, burası Hanya! Tam bir sigara yakıp pes edecektim ki, asfalta bakan ufak iki katlıların arkasında mazgal gibi bir şey gözüme ilişti. Benzinciden benimle oraya kadar gelmesini, aradığım Zunis'in Kulesi'ni gözleriyle görüp varlığına

ikna olmasını istedim. Bunu mu kastediyorsun? Güldü, e, neymiş bu peki? Bir Türk yıkıntısı, bunu mu arıyorsun? Gülümsedim ve onu orada bıraktım. Ama meraktan öldüğü için peşimden geldi. İnanmazsın, dedi, eski yapının sol tarafının modern evin duvarıyla bütünleştiğini görünce, inanmazsın, bugüne kadar hiç incelememiştim, kesin çok eskidir. Eski mi, yo, görmüyor musun? En fazla iki yüz elli yıllık. Geçitten yürüdüm, benzinci arkamda, bir iç avluya çıktık, bildik incelikle işlenmiş hanımeli motifli ayakta kalmış mazgallar şimdi daha net görülüyordu. Günümüzde turistleri çekebilir, öyle değil mi? dedi benzinci, bütün bu göçmenlik ıvır zıvırı arasma sıkışmasaydı, sen beni dinle, Beyaz Kule'den de iyi olurdu! Güldüm ve ona daha dikkatli baktım. Doğru, dedim, ziyaretçilere de bilet keserdiniz! Camlardan birinde bir genç kız gözüktü, bir şeyler silkeliyordu. Ona sordum; Zunis'in Kulesi eskiden burada mıydı? Ben onu sadece kule diye bilirim, dedi kız utanarak. Benzinci kahve ikram etmek istedi, işim var bahanesiyle teşekkür ettim. Aya Nikolaos Meydanı'na, aşağıya doğru yürümeye başladım, Belediye binasından ve Meydan'daki karakoldan ayakta kalanları görmek istedim, Evkaftan geriye kalanların, özel kişilerin eline geçmiş bulacağımdan emindim. Büyükbaba, Kastrinomanolis'in bilardolu kahvehanesini hiç yorulmadan anlatıyor, yolun sol tarafındaki tüm binalar ta Kaçambas'a kadar onunmuş, Salvarakis'in berber dükkânından ve eski bir kışlanın yerinde duran iki katlı konak, meşhur "Galaria"dan bahsediyor, daha sonraları konsolos olacak Rusya'nın konsolos yardımcısı Vulgaridis'in evi olmuş, bugünse Miçotakis ailesinin mülkiyetinde.

Dün elimde turist rehberiyle çıkmıştım, kararlıydım, Meydan'da yapmayı planladığım gezintiden sonra nihayet surların etrafında da dolaşacaktım, her ne kaldıysa orada. Şehrin bugünkü sakinleri Fırka'nın bir zamanlar kışla, Türkçesi tümen olduğunu biliyor olabilir, ama bugün terk edilmiş olan "Ksenia"nın aşağı yukarı olduğu yerde bir zamanlar yedi evliyanın yan yana duran mezarlarının bulunduğunu kaç kişi bilebilir? Yedi *Tanrı dostu* kardeş miydi, değil miydi, dedem de ilgilenmediğinden bunu hiç öğrenemeyeceğim. Fırka'nın barbatalarında topların konduğu mazgallar hâlâ gözüküyor. Hacı Mihalis Yannaris de Resmolu kaptan Vamvukas'la birlikte böyle bir top mazgalından kaçmış muhtemelen, günlerden perşembe, 17 şubat 1862. Ertesi gün büyükbabam evleniyormuş, ağızdan ağza dolaşarak akşam geç vakitte ulaşan firar haberinin yarattığı kargaşa düğün eğlencesine gölge düşürmüş. İki firarinin nasıl kaçabildiğiyle, Giritli Mustafa Paşa'nın ve Furne köyündeki subaşı Epirli Hıristiyan Yannakas'ın bu işteki rolleriyle ilgili detayları yıllar sonra öğrendi. Giritli Mustafa o dönemde Babıâli'de güçlü mü güçlü bir vezirmiş. Lakin Mısır egemenliği yıllarından itibaren, İngilizlerin hep gözdesi olarak, Girit'e iyiden iyiye kök salmış, zaten bu yüzden ona Giritli derlermiş. Bütün adada muazzam bir malvarlığı varmış, Pervolia'da

masalsı bir sarayı, şehrin içinde pek çok gayrimenkulu, Furne köyüne gelince, o da pek çok çiftliğinden biriymiş. Yannakas Mustafa'ya sadık ve bağlıymış, ama devrimciler tarafından tehdit ediliyormuş, ondan istediklerini yapmazsa cehennemin dibine gitse yine onu bulur öldürürlermiş. Lakkiotislerden ödü kopmayan var mıydı o yıllarda? Ama dedenin tahminlerine göre, Yannaris'e karşı gizli bir hayranlık duyuyormuş, İsa'ya da inancı varmış. Firar duyulunca o zamanlar Girit'te komutan olan İsmail Hekim Paşa'nın peşinden gitmeleri için gönderdiği birlik, Furne'ye vardığında devrimciler tarafından tembihlenen Yannakas kovalayanları caydırmış, tepelere beş yüzden fazla silahlı toplanmış, Selino'dan, Apokoron'dan, Sfakia'dan, Keramia'dan da başkaları da yoldaymış. Korku çökmüş birliğe, eli boş dönmüşler.

Büyükbaba tüm bu olanları tasvir ettikten sonra karamsar yorumunu da yapıyor; eğer İsmail Hekim Paşa Yannaris'i yok yere Fırka'ya hapsetmeseymiş, sonraları başından aşağıya kaynar sular inmezmiş. Bu adamı kontrolden çıkaranın ne olduğunu merak ediyor. Sakız Adalı İslamlaştırılmış bir Hıristiyan çocuğuymuş, onu satın alan Türk beyi ona bakmış ve kendi çocuğu gibi büyütmüş, doktor olarak okutmuş, o yüzden Hekim derlermiş. Daha sonraları o kadar ilerlemiş ve başarılı olmuş ki, güçlü Giritli Mustafa kızlarından birini ona vermiş. Ali Paşa'nın torunu İsmail Rahmi Paşa'nın yerine geçerek yönetmek üzere Girit'e gelişi sevinç yaramış hatta gizli Hıristiyan olduğunun, kızının Yunanca konuştuğunun, okuyup yazdığının yayılmasına da müdahale etmemiş, ve "Hatt-ı Hümayun" şartlarının harfiyen uygulanması için akıl ve insanlık yolundan sapmadan elinden geleni yapmış. Ama nedendir bilinmez, gözden düşer, kayınpederi onu geri çağırır, bütün Girit altüsttür o dönem, protesto gösterileri ve Büyük Güçler sultana notalar göndererk geri çağrılışının iptalini isterler. Öyle de olmuştur, zira Babıâli o dönemde Girit'te gerginlik istemez. Bir süre sonra Hekim geri gelir, ama tanınmayacak haldedir. Öyle tanınmayacak haldedir ki, dedem bile kötü yönetiminin ve vahşiliğinin büyük maddi kayba, yani üç yıl sürecek olan ve adayı yangın yerine çevirecek 1866 isyanına yol açtığını yazar. Akıl ne arar? XIX. yüzyılın ortalarıdır, ama onlar gâvurlara ibret olsun diye ayaklananların liderlerini kızdırmayı sürdürürler. Babam ekliyor; en acısı da, Girit genel valisinin tek Türk'ün ipe çekilme kararını İngilizlerin rızası ve dahası teşviki olmadan almamasıydı.

İzmariti ayağımla ezdim, yürüyüp gideyim dedim, dedem yasalara uyan bir Müslüman'ken, Yannaris'in devrimci bir çete reisi olduğunu, düşündüm; yolları hiç kesişmese de bir kez daha çakışırlar. Çete reisinin öldüğü sene büyükbabam ailesiyle birlikte Hanya'dan bir daha dönmemek üzere ayrılıyordu. Fırka'ya son bir bakış atıyorum. Yunan bayrağı, 1 aralık 1913'te bir pazar günü buraya dikilmişti. Bu çarşaf hakkında çok şey okudum dedemin yazdıkları arasında, ona çarşaf

derdi, bir çarşaf uğruna onca kan! Önce Girit bayrağı vardı, devrim bayrağı; beyaz bir haçla dört parçaya ayrılıyordu, bunlardan üçü mavi renkte, bir tek yukarıdaki parça, kısanın yanında olanı kırmızı renkteydi ve ortasında bir yıldız vardı ışınlarından biri, yukarıya bakanı daha uzun olan. Onca savaş verildi ve sonunda Genel Vali Prens Georgios'un gelişiyle birlikte Fırka'ya asmayı başardılar. Ne kadar mı sürdü? 1909 yılının temmuz ayında yabancı birlikler Hanya Limanı'ndan ayrıldıktan bir ay sonra, ağustosta, Fırka'dan Girit bayrağını indirirler, Venizelos ve arkadaşları darbeyle ötekini, yani mavi beyaz Yunan bayrağını asarlar. Kıyamet kopar, Büyük Güçler'in konsolosları itiraz eder, bayrağın derhal indirilmesini ister. Ama onu indirecek bir Hıristiyan bile çıkmaz, hiçbir Müslüman da buna cesaret etmez, ta ki Suda'da bekleyen Avrupalıların gemilerinden bir denizci takımı hisara çıkar ve gönderi baltayla keser, mavi beyaz bayrağı katlayıp devrimcilere verirler; göndere gelince, İngiliz-Fransızlar ile Rus-İtalyanlar birer parçacığını hatıra olarak saklar.

Ne var ki olaylar hızla gelişir, Avrupa'nın haritası değişir. Büyükbaba tarafsız gözlemci rolünü oynamaya çalışır. Ne derece başarılı olabilir? Başka bir yerde şunu belirtir: Yunan bayrağı kesin bir biçimde 1913'te, Venizelos, Girit mücadelesinin çete reisleri ve Yunanlıların kralı XII. Konstantinos'un huzurunda Fırka'ya asılıyor, Türk bayrağı da Suda'daki hisardan yüzyıllar sonra indiriliyordu, Balkan Cephesi'nden haberler ulaşıyordu; günün birinde dayanamayıp vahşi bir hayvan gibi hırlar. Korkudan hırlar. Beygirini alır köyü bir uçtan bir uca dörtnala geçer, ağaçlar sıralanmıştır, zeytin, kayısı, fıstık, dut, portakal, limon, nar ağaçları hepsi bir hizada, kimi meyve yüklü kimi de aralık ayazından çırılçıplak ve budanmış, hepsi önünde eğiliyor ve veda ediyordu, o ise vahşi hayvan gibi hırlıyordu. Ve içinden dilemiştir ki, atalarının soyunun yıllarca sırtında taşıdığı suyla sulananlar kuruyuversin. Epey geç olmuştur, küçük ofisine kapanıp sarhoş olur, ama en sevdiği Girit şarabı malvuazi içerek. Ertesi sabah yine sakindir Hüseyin Kaurzade ve bağrına taş basmalı, yüreksizlik ettiğini göstermemelidir.

Başka bir sayfada kendini yüreklendirir. Akıllı ve mantıklı düşünmeye çalışır, burasının artık ona dar geldiğini, iki yıldan beri kabullenmiştir, en kısa zamanda bir alıcı bulması gerekmektedir, kalburüstü birkaç Hıristiyan'ın ismini verir, özellikleriyle ilgili bir şeyler not eder. Sıkıntılı düşüncelere dalıyor. Yok yere ölen ağabeyi Arif'i hatırlıyor. Öğle vaktinde bıçaklanmıştır, Tahmişi'nin orada, 1866'da. Çok şey söylenmiş o zamanlar, onu Hıristiyan'ın teki bıçakladı, hemen ardından dağlara kaçıverdi diye. Ne sebeple mi? Onlara asla söylememişler. Büyükbabanın övündüğü bir şey varsa, o da intikam canavarını boğması ve içinden atması ve ayağının altında ezmesiymiş. Anaları uluyup dursa, katile lanetler yağdırsa da. Kandanos'un kuşatılmasının ardından Sembronas

bölgesinde onu kovalayan Hıristiyanlar tarafından tüm sülalesiyle birlikte katledilen babasının amcalarından birini de hatırlıyor ve olayı anlatıyor. O bölge hayaletliymiş, yıllar sonra derelerde şurada burada öldürülenlerin kemiklerine rastlarmışsın. Babası ona anlatırmış; canını kurtarıp aklını yitirmiş bir şekilde Hanya'ya gelen bir iki delikanlı, kadın çocuk ayrımı yapmadan insanların peşine düşen Hıristiyanların kinini duymuş. Pek çoğu gebe olan kadınlar kurtulmak için koşarmış, *koşarken de bebeklerini donlarının içinde doğururlarmış!* Ama büyükbaba, kardeşinin kanının ve 1823'te Sembronas'ta akan kanın, evvelki yıllarda ve gelecek yıllarda akan Hıristiyan kanının oluşturduğu göl ile karşılaştırıldığında bir damladan ibaret olduğunu, her şeyini yitirdiğinde bile, kabul edecek kadar dürüst ve hakkaniyetlidir. Köpürerek onu paylayan Hendeksakis'e bunu sık sık hatırlatırmış; bir verirsin on isterler dermiş öfkeyle Hendeksakis, bunu böyle yayarsak, zaman gelecek her şeyi isteyecekler, ne kadar azaldığımızı görmüyor musun? Girit'te bizden kimse kalmadı, kimi öldürüldü, kimi gurbete gitti, bir avuç kaldık bizler, bir de Halikutisler. Suçlu kim peki, diye itiraz edermiş büyükbaba, onların da suçu var, buna fırsat verenin hep onlar olduğunu kesinlikle kabul ediyorum, Lingunis'in damadı Fransız konsolos da çok iyi diyor, ama bizde de suç var, bize açtıkları çukura kuş beyinli gibi düşüncesizce gidip düşeriz, söyle bana uluslararası mukaveleler ne zaman uygulandı? Anlaşmalara ne zaman uyuldu? Buna benzer bir kavgadan sonra aylarca selamlaşmamışlar, ikisi de inadım inat. Derken büyükbaba dayanamamış, ilk o yaklaşmış, birbirlerine sarılıp öpüşmüşler ve bir daha darılmayacaklarına ant içmişler.

1913 yılının o aralık ayında Halk Pazarı'nın açılışında dedenin yanında babam da hazır bulunmuş. Venizelos! Büyükbabam severmiş Venizelos'u, karışıklık çıkaran biri olsa bile. Onu gururla izlediği bile olurmuş, Topanas'ta bürosu olan bir avukat olarak başlamış, ama Yunanistan'da dizginleri eline almıştı. Dün arkadaşı olanlara bakarken dehşete kapılır, yıllar inancını sarsmıştır, onu ötekilerden farklı kılan neydi? Giyim tarzı mı? Yo. Müezzinin çağrısma diz çökme yükümlülüğü mü? O da değil. Yoksa arkadaşlarının ona bakışı mı? Sen bizler gibi değilsin, sizinkiler domuz kesmez, suların kutsanması için haçı denize atmazlar. İşte o zaman karar vermesi gerekmişti. Müslüman Hüseyin Kaurzade olması yeterli değildi, Türk de olmalıydı. Nasıl derdi Hasan? Devletimizin adı Osmanlı, ama milletimizin adı Türk'tür, dilimiz Türk, düşüncemiz Türk'tür! Şaka bitti artık, riyakârların ve yaltakçıların maskesi düşecek. Türk, sadece Anadolu'nun köylüsü olmayacak! Venedikli Giritli olan ben de, Türk olacağım! Kandiyeli oğlunun bazen onu böyle kudurttuğu olurmuş.

Babamın yıllar sonra anlattığına göre, öteki çözümü, yani din değiştirmeyi, kuşağını inkâr etmeyi kesinlikle düşünmemiş. Bu sıkıntının bir yerde bitmesi gerekiyor, uzak atamın bin bir güçlükle savaştığını, hayat-

ta kalabilmek için Osmanlılara boyun eğmek zorunda kaldığını kabul ediyorum; yeter ama. 1911'den sonra, Yunanistan'la birleşme öncesinde Hıristiyan dostlarının ona öğüt verdiği gibi gizli Müslüman olarak aralarında rahat etmeyi aklından bile geçirmemiş. Yıllar sonra kuzeni Mustafa'yla birlikte Şişli'de kahvelerini yudumlarlarken, Papaderos'un onlara İngiliz tebaası sağlama konusundaki ısrarını duygulanarak hatırladılar: Sizi severim, dermiş, sizi kaybetmek istemem, nereye gideceksiniz gurbet ellere? Siz başka türlü alışıksınız, sıkıntı çekersiniz. Öylelikle konu konuyu açarken, sevdikleri şehirden bir yıllık gecikmeyle ulaşan haberlere gelmiştir yine. 2 ocak 1924'te bütün göçmenler Ares Meydanı'nda gösteri yapmış. Buz gibi havada toplanmışlar, gecikmeyi protesto etmişler. Küçük Asya Derneği Genel Sekreteri Mungoyanis gürleyip durmuş; ne kadar çabuk giderlerse biz de onların mallarına o kadar çabuk yerleşebiliriz! Kovuklarda ve kamplarda artık kalamayız, kışın dondurucu soğuğunda ölme tehlikesiyle karşı karşıyayız, Kemal'in mezaliminden her kim hayatta kaldıysa! Düşünsene, ya ayrılmış olmasaydık, der Mustafa, az ötede durup göstericilerin hadi çek arabanı diye bağırmasını duyuyor olacaktık. Onların aç, hasta ve sapsarı bir halde bizlere kin dolu ve ters ters baktığını görecektik. Dediklerine göre verem ve sifilis Hanya'yı kırıp geçiriyormuş, ne oluverdi be kuzen Hüseyin bizi doğuran ve büyüten bu şehre? Dedem öfkeleniverir. Hanya yerinde duruyor, der ona, fakirlere ve zulmedilenlere eyvahlar ola, Hıristiyan dostlarımız oralarda yiyip içiyordur, sen beni dinle, sadece fakir halk kıvranıyordur, Yunan da haklıdır, Türk de, sorumlu olanlar görsün. Sonra birden, çoktan yerine yerleşenler için gözyaşsız bir ağıt yakmaya başlarlar; büyükbabanın ölümünden iki ay öncedir, sene 1925, yan odada ders çalışan babam ağıtı dudakları kenetlenerek dinler. Büyükanne Selma ise İzmir'deki atası Hasan'a bir seneden beri mesajlar yollayıp durur, onun adamları aracılığıyla Hanya'dan kimlerin o civarlara geldiğini öğrenmek, elinden geldiği kadar onlara destek olmak ister.

Karşımda gördüğüm bütün bu kalıntılar bir zamanlar San Salvatore Tabyası'ydı muhtemelen, ismini yanındaki manastırdan alırmış, ama sonraları kilisesinin yerine, elbette gerekli temizlik ve eklemelerden sonra Ağa Camii yapılmış. Günümüzde restore edilmiş, "Bizans ve Postbizans Hanya Koleksiyonu'nu barındırıyor. *Lambanın ucu mübarek bir zeytinle yanar, ne Doğu'dan ne de Batı'dan gelen. Yağı da yakmadan ışık. Işıktan gelen ışık.* Nereden geldi aklıma? Kuranıkerim köşesini incelerken bir an aklımdaki seccademe kapanıp dua etme ihtiyacını hissettim. *Gökyüzünün ve Yeryüzünün Işığı, Allah, parıldayan kristal yıldızın lambası!* Sonra yarım saat kadar durup sergilenenlere baktım ve elimde olmayarak, mantıksızca diyebileceğim ve neden olmasın, bir miktar ince Amerikan karşıtlığıyla, Hıristiyanlık özünden tamamıyla renksizleştirilmiş olan ABD tanrıcılığını düşündüm.

Emmanuel Tzanès imzalı ejderhayı öldüren süvari Aziz Georgios tasviri dikkatimi çekti. Buna benzer bir ikona hatırlıyordum, büyükannemin sandığında gömülüydü, bir seferinde onu sormaya cüret ettiğimde bana o kadar sert ve o kadar acıyla bakmıştı ki, önce büyü, demişti, sonra anlatırım, o zamana kadar yaşarsam eğer. Yaşamadı. Müzenin nazik memuruna selam verip dışarı çıktım.

Hangi güzergâhı izleyeceğimi düşünüyordum. Topanas Mahallesi'ndeki ana yolun, günümüzdeki Teotokopulu Sokağı'nın son bulduğu Talos Meydanı'nı yürüdüm. Konsolosluklar bu yolun üstündeymiş, Halepa'ya nakledilmeden önce, kaldırımların etrafında da dönemin bütün aristokrasisi. Tophane'yi gördüm, semtin buradan aldığı adı fazla tahrife uğramadan günümüze kadar gelmiş. XX. yüzyılın başlarında surların dışındaki plaja deniz banyosu için ahşap kabinler kurulurmuş, Topanaslılar Portaki dedikleri surun yan kapısından dışarı çıkarak denize karşı güneşin batışını izlemenin zevkini sürerlermiş. Fransız Polonyalı Genel Vali Lubanski'nin döneminde, ahşap bir dinlenme köşküyle iskele de yapılmış hatta. Bizimkiler burarın varlığından haberdarmış, ama açık ufkun manzarasının tadını çıkarmak için hiç buraya kadar gelmemişler.

Teotokopulu Sokağı ile surun tepesine çıktığım umut ettiğim yokuşlu bir patika arasında seçim yapmalıydım. Tehlikeye atılma konusunda tereddütlüydüm. Rüzgâr dinmişti. Yokuşu çıkmaya başladım, nereye bastığıma dikkat ediyordum. Derken zirveye ulaştım, orada durup ufkun dört noktasından da bütün şehre baktım ve bu çabamdan dolayı mükâfatlandırıldığımı hissettim. Selanik'te geçirdiğim iki yılı hatırladım, anamın viran olmuş baba evini, oradaki dolaşmalarımı, öğretim üyesi Savvidis'le tanışmamı ve onunla yaptığımız gastronomi muhabbetini, Karyotakis'e girişini. Kimse ummazdı, yüzde yüz eminim, derdi babam, kısacık bir adamdı, sıkça onu okul dönüşü Halepa yolunda görürdüm, o sessiz sedasız somurtkan gencin bir gün Karyotakis olacağını kim umardı, sonra da titreyen elleriyle yıpranmış kitapçığı gösterirdi: *İnsanın ve Olayların Acısı*; arkadaşı Sifis ona hediye getirmişti, yıllar sonra da ben, artık babam öldüğünde, Savvidis tarafından tamamlanan "Deniz" adlı şiiri, ne büyük bir heyecanla ezberlemiştim:

Kalesini rüzgârlı denize serer Hanya
yassı bir dil gibi,
alay eder fırtınayla
hayaletleri de hiçe sayar sanki.

Arkamda bir köpek saldırganca havlıyordu. Birkaç gündür rüyamda bir köpek beni takip ediyor. Dostane bir şekilde kuyruk sallıyor sonra birdenbire hırlamaya başlıyor, arkamı bir dönüyorum on bir tane kafası olduğunu görüyorum, bana saldırmaya hazır, on bir kafalı olduğunu

nasıl bildiğimi merak ediyorum, emin olmak için kafaları saymak istiyorum, ama sayamıyorum, canımı kurtarmak için koşmam gerekiyor, ama ben kafaları saymakta ısrarlıyım; kafanı topla ve saymaya başla, kendimi yüreklendiriyorum, sonra uyanıyorum. Köpeği korkutmak için taş arar gibi yapacakken, bir yaşlının elinde Girit'e özgü bastonuyla yanıma yaklaştığını gördüm, rahatladım. Selamlaştık, tepelere çıkma cesaretime övgüler yağdırdı; aradığın ne peki? Manzara mı? Evet manzara, dedim, yapabilirsem kale duvarının doruk çizgisine yürümek istiyorum. Önündeki patikadan git, beni cesaretlendirdi, çıktığın bu yer Meletios Pigas'ın krallığıdır, merkeze uzak bir ilgi odağı, köyceğizimiz "Batı Hisar" şehrin içindedir, ama bizi kovacaklar, biz de karar aldık, Meydan tarafında bize inşa ettikleri o kafesçiklerde bitireceğiz ömrümüzü, yürü bak görürsün, elveda bahçeciklere ve deniz havasına. Teşekkür ettim ve tavsiyesine uydum.

Haklıydı. Asmaları, sazlıkları, incir, limon ve dut ağaçlarıyla ufak bir köye gelmiştim sanki. Avlucuklarda âdet yerini bulsun diye havlayan köpekler vardı, yürüdükçe gözlerime inanamıyordum. Denizi arkama almış patikayı izliyordum, hendek gittikçe daha net gözüküyordu sağ tarafta, ikide bir durup öteye bakıyordum, derken bankları olan ufak bir meydana çıktım, sağda ve solda basamaklar vardı, yine bir seçim yapmam gerekiyordu ve Pireos Caddesi'ne çıkan basamakları izlemeyi seçtim. Kale duvarına sol taraftan dayanan ıssız bir çocuk bahçesinden geçtim, anlamama yardımcı olacak bir levhanın eksikliğini yine hissettim, yokuş aşağı daldım, park halindeki arabaların olduğu çukura. Sol tarafımda Aziz Dimitrios Tabyası duruyordu dimdik. Sonunda, tahmin ettiğim gibi Halidon Caddesi'nin başına çıktım, "Hrisostomos" Lisaniyat Derneği'nin tam karşısına. O dönemdeki inşaat şehvetini hayal ettim, öyle bir şevkle yıkmaya başlamışlar ki surları, bir yerde okuduğuma göre o zaman karşı çıkan bir tek Mühendis Mihalis Savvakis olmuş, surun tarihi nedenlerden dolayı muhafaza edilmesi gerektiğine inanıyormuş. Ekonomik nedenler de varmış, ama her daim daha güçlü olan, bugünün kaçınılmaz zorunlulukları. Yarıkların tamamlanmasını müteahhit İbrahim Çausakis üstlenmiş, sene 1902, başlangıç bütçesine cesur bir indirim de yaparak. Büyükbabam iç çekerdi. Eskilerden bir şey ayakta kalırsa, dermiş arkadaşlarıyla toplandığında Kokkinakis'te mastikasını içerken, yıkılması, değerlendirilmesinden ve kullanılmaya devam edilmesinden muhtemelen daha masraflı olacağı için kalmış olacaktır.

"Milli Resim Müzesi"nin yanında duruyordum, bitkindim, otele iki adım vardı ve tek istediğim odaya gidip ayaklarımı sıcak suya sokmaktı. Bütün bunları neden mi yazıyorum sana? Turist rehberlerinden öğrenilebileceğine inanılan şeylerle seni sersem etmek de istemezdim tabii. Sadece şunu düşünüyorum, *bütün bunlar* bir zamanlar şehrin ayrılmaz parçasıydı, mazgallarla, toplarla, korucularla, kahkahaları, takılmaları,

ağlamaları, teri ve emeğiyle, şehrin tahkimatıydı, onun *sahte* korumasıydı. Bu tepeye, Aziz Dimitrios Tabyası'na, kara giyimli Müslüman kadınları çıkarmış cumaları gün batımında, dışarıdaki dünyanın sevincini ve hareketliliğini hissetmek isterlermiş, onlar da bir şeyler görsün, bir şeyler anlasın diye. Halidon Caddesi'nden sonra, Çarşı'ya doğru uzanan Skalidi Sokağı'nın adı, Hacı Mihali Yannari olarak değiştirilmiş. İşin doğrusu, sokak adlarının sıkça değiştirilmesi artık beni yormaya başladı, hatta çoğu zaman tabeladaki isim başka, insanların bildiği başka oluyor. Tamamıyla unutulan mahalle adları da var, ama bu bence kaçınılmaz. Mesela, Stivanadika'nın (Girit çizmecilerinin muhiti) nerede olduğunu sordum, ama bilen yoktu, çünkü aynı bölgeye bugün Monastiraki denirmiş. Halbuki çizmeciler, yüzyılın başlarında şehir nüfusunun canlı bir topluluğuydu. Öyle canlıymış ki, o yıllardaki dil meselesi denen konuda bile etkin olarak yer almış. Babam, bir halk dili yanlısı olarak bu konuya teferruatlı biçimde değiniyor, ben ise bunu akla hayale gelmez buluyorum; nasıl olur da bir Müslüman bunun gibi bir meseleyle uğraşır ve ilerici "Solomos" Derneği'nin tüzüğünü, yandaşlarını ve üyelerini notları arasına dahil eder. *Terakkiye götüren sosyal mücadeleyi arzuluyoruz – kendi toplumumuzda da fikrin önünü açmak istiyoruz.* Lakin bu dernek üç ay bile dayanamamış, 1909 yılının şubatında kurulmuş, aynı yılın mayısında da, Venizelos'un *papaz yetiştiren savunucuların* çıkarmakla tehdit ettiği şiddet olaylarının engellenmesi amacıyla yaptığı dostane teşvikle dağılmıştır. İşte bu çizmeciler, o zamanlar *şemsiyeci* Mistriotis'in fanatik taraftarlarıdırlar, yoldan geçen tanıdık halk dili *hainlerini* hepsi bir anda çekiç vurarak yuhalarlar. Hamal Mustafa Çausis'i de yuhalarlar, ama! Paçavralara sarınmış alay konusu olan biriymiş, pintiliği ve dediklerine göre para kesesinden de aşağıya sarkan fıtığıyla meşhurmuş. Sersefil yaşayıp tüm birikimlerini Girit Bankası'na yatırdığı için banka yandı, banka yandı diye bağırarak ona takılırlarmış. Zararsız, ama çizmecilere en pis küfürlerle cevap veren o zavallı insanın başına neler geldiğini merak ediyor babam.

Bugünlerde en çok sayfayı bir telefon beklerken yazdım. Ve ilk kez insanın bir yeteneğini keşfettim: düşündüğü başka, heyecanla beklediği başka, yazdığı başka olabilir. Büyükbaba ne düşünüyordu acaba, Hanya'nın on bir camisi ile yedi hamamını sayarken ve şunları yazarken: Ne kadar inançlıysan o kadar temizsin, Tanrı'ya inancını kaybedersen, suya olan ihtiyacını da kaybedersin. Müslümanlar Hanya'dan sökülmeden çok çok önce, hamamların çoğu kapatılmıştı, camiler de, beş veya altısını saymazsan, değerini yitirmişti. Müezzinin süpürge sopasıyla cami avlusunda it kovaladığını ve karısının cami duvarının yanı başına çamaşır serdiğini görmek içler acısıydı.

Bugün beklenmedik biçimde güneşli. Bilgisayarı kapatıyorum, tek-

rar yollara koyulmak için. Bu laf hoşuma gidiyor: *yollara koyulmak.* Acaba serseri gibi boş yere dolaşmak anlamına mı geliyor sadece? Bir insan nasıl ve neden ve ne zaman yollara koyulur? Âşıkken mi, ümitsizken mi? Sağlam adımlarla mı, hafif adımlarla mı yürür? Kaç gündür Rimbaud'nun *Ma Bohème*'ine takıldım. Tam anlamıyla serserilik değil. Başka bir şeyi de var; insanın bir an bile olsa hayalleriyle bir arada var olabileceğinin umudu veya temennisi gibi, *yıldızlarının gökyüzünde onun için tatlı tatlı fırıl fırıl dönmesi.*

5

Kış berraklığı

Tepeler, ocak ayının şu birkaç gününde yakınlaştığı kadar yılın hiçbir mevsiminde yakınlaşmaz, dağın karlı kıvrımlarını bile net bir biçimde görebilirsin. Fakat Kiriakos bugün manzaradan etkilenemezdi; sabahtan beri iki ağrı kesiciyle baş ağrısı ancak hafiflemeye başlamıştı. Yüzünü iki eliyle ovuşturdu. Yanaklarına biraz tıraş köpüğü sürmeyi ne kadar da özlemişti, yine de her sabah cildini elektrikli tıraş makinesiyle tahriş etmekte diretiyordu. Bir kez daha hatırladı, ama artık kızmıyordu; yıllardan beri elektrikli tıraş makinesi kullanmasını dayatan eski sevgilisiydi, çünkü hanımefendi her gün lavabo temizleyemezdi. İkna etmeye çalışarak, lütfen Kiriakos, derdi, mademki bu kadar düzensiz ve hep bu kadar acelecisin al bir elektrikli makine, hem sen kesiklerden kurtulursun, hem de lavabo senden! Direnmesi bir işe mi yaramıştı sanki? Sevgilisi ona hediye olarak bir tane almıştı, o gün bugündür de onsuz yapamaz olmuştu. O ilk tıraş makinesi hurdaya dönünce, yenisini aldı, sonra bir tane daha. İnsan makinenin esiri midir yoksa kolaylığın ve alışkanlığın kölesi mi? Al sana soru Matiudakis, cevap ver bakalım! Telefon çaldı. Valilikten Andonis Prasakis'in renkten yoksun sesi duyuldu, sekreterinden dün istediği listeyi şimdi faks çektiğini söylüyordu. Kiriakos teşekkür etti; "Sesin keyifsiz gibi, bir sorunun yok ya?" "Ne zaman olmadı ki?" "Sağlığın yerinde mi?" "İyi diyelim, iyi olalım" dedi Prasakis of çekerek sonra da sesinin tonu değişiverdi, "Madem hava bu kadar güzel, öğlen Manolis'in orada yemek yesek mi? Rezervasyon yaptırayım mı?" Kiriakos bir an duraksadı; "Yaptır" dedi, "Haydi o zaman, saat iki gibi görüşürüz."

Prasakis hep ağlardı, onu gençliğinden beri tanırdı, ömrü boyunca böyleydi. Hep de parasızdı. Ama dosttu. İkisi de Atina'daydı o zamanlar, sık sık görüşüp tavernaya falan giderlerdi, birlikte Plaka'ya bile gitmişlerdi ölümsüz Ksiluris'i dinlemeye. Şarkılar güzel, devir güzeldi, o zamanlar genç bir komiser muavini yardımcısıydı, Prasakis ise Pandeio Okulu'nu bitiriyordu, Kiriakos, kendisini asla hor görmeyişini, neler yaptığını asla sormayışını unutamazdı; yalnız bir defasında, sarhoştular, taş döşeli dar bir sokakta yalpalayarak "Gökyüzü Açık" şarkısını

söylemeye başlamışlardı, birden onu omuzlarından tutuverdi, senin işkenceci olmadığına inanmak istiyorum, dedi ona, dikkat et, bunlar er ya da geç düşecekler, ama senin önünde uzun bir yol var, şeritlerine saygın olsun, ellerini pisletme, ruhunu murdar etme! Sonra da Kiriakos hıçkırıklarla hiç ağlamadığı kadar ağlamaya başlamıştı.

Kendine kızarak sigara yaktı, hep bırakıyorum, bıraktım diyor ama sıkışınca tekrar başlıyordu, hem de daha da iştahla, nasıl da hep aynı nakarata dönüp duruyor, akıl almaz bir olay, bütün önceki hayatını açmaya hazırdı yine, erkekler de menopoz geçiriyor kesin, ama kendininkini bu kadar erken beklemiyordu. Sarı kafa Areti kapıyı çaldı, abartılı bir makyajı vardı her zamanki gibi, trajik olaydan itibaren onu inceliyordu, elinde olmadan ve gereksizce, bu makyajın görev başındaki bir polis memuruna yakışmadığının farkındaydı. Daha edepli makyaj yapmasını öğütleyebilirdi, ama ona geri kafalı, belki de feminist karşıtı diyebilirdi. Birine isim takmanın günümüzde ne kadar kolay olduğunu düşündü bir kez daha. O yüzden de konuşmanın gereği yoktu. Önüne listeyi koydu sessiz ve ifadesiz. Uzadıkça uzayan koskoca bir listeydi. İlk isimlerin çoğu Yunanlaştırılmıştı: Maria, Elena, Sofia, Marina, Anna, Natalia! Suç oranının son yıllarda bu şehirde olduğu gibi bütün Yunanistan'da artmış olduğunu herkesten iyi biliyordu, ama uyuşturucu taciri kovalamak başka, ev sahibinin konağında kışlağında hırsızlıktan şikâyet etmesi başka, sazlıkların arasında kenevir fidanları tespit etmek başka, x veya y kumarcısı veya kerhanecisi hakkında bilgi toplamak başka, aşk veya intikam cinayetlerini aydınlatmaya çalışmak başka, kimliği belirsiz bir cesetle uğraşmaksa, üstelik onun yüzünden az kalsın rezil de oluyordun, bambaşka bir şey. O yağmurlu ve fırtınalı salı sabahında Ayi Apostoli sahilinde buldukları cesedi nasıl olmuştu da Kriaras'ın torunu sanmışlardı?

Çok şükür ki konu, sondan bir önceki sayfada tek sütuna düşmüştü hemen. Kanallar da ilginç bulmuyordu. Dün Aya Lukas'a defnettikleri talihsiz kızın kim olduğuyla ilgilenen yokmuş gibiydi. Göçmenlerden biri olması ihtimali, herkese muhtemelden öte rahat da gelmişti. Eğer biz kararlı görünürsek ve süratle harekete geçersek, o zaman gazeteler ve kanallar dut yemiş bülbüle döner, şehrimiz de rezil olmaktan kurtulur. Salı günü öğleden itibaren bunları öğütlemişti müdür muavini, hem de sert bir dille; soruşturma zahmetine girmek için hiç neden yok, bu kimliği belirsiz ceset de sır perdesi aralanamamış cinayet de ne ilk ne de son olacak. Dolayısıyla konu resmen kapanmıştı. Adli tabip sözünü tutarak ertesi gün gelmişti, ama otopsi yeni bir bulgu çıkarmamıştı. Salı sabahı dediklerinin aynısını çarşamba öğleden sonra da tekrarlamıştı okumuş adam. Hatta Kiriakos'un tepesini attırmıştı, çünkü ona alaylı alaylı baktı gibi gelmişti. Siz ne yaptınız bu arada? Kimliğini tespit ettiniz mi? Duyduğum kadarıyla Kriaras'ın torunu değilmiş, doğrusunu

söylemek gerekirse bu işe sevindim! Evet tespit ettik, diye kestirip atmıştı, göçmen bir kadınmış.

Başlangıçta gülünç duruma düşmekten ödü kopmuştu ve Skordili'ye çalım satarak gösterdiği affedilmez saflık yüzünden alınmıştı. Sonra her şey rayına oturunca, ölü kadın olayı başka bir terslik çıkmadan örtbas edilince, ayaklar altına alınmış gururu uyanmaya başlamıştı içinde. Hayır, vicdanı buna izin vermeyecekti. Bir meseleyi daha açılmadan kapatması nasıl mümkün olabilirdi? Üstelik meraktan geberiyordu. Failin cinayeti onlara duyurmak istediği kesindi, yoksa neden telefon etsin ki? Soruyu başka bir şekilde sordu: Telefon eden kişi fail miydi? Kimliğini açıklamak istemeyen, o sırada yoldan geçen biri olamaz mıydı? Yoldan geçen biri veya komşu olması ihtimali zayıftı. Birincisi; bölgede yapılaşma yok. İkincisiyse; hava o kadar yağmurluydu ki kimse sahilde yürüyüş yapmazdı, üstelik daha gün ağarmamıştı bile. Elde var bir, öyleyse fail sadece yaptığı şeyi duyurmak değil, polisin cesedi bulmasını da istiyordu. Neden? Acaba ruh hastası mıydı? Bu yorum tamamıyla imkânsız geliyordu. O zaman?

Areti'den detay istemişti; telefondaki ses yabancı gibi mi geldi, ne düşünüyorsun, erkek sesi miydi kadın sesi mi, arkasında bir ses veya gürültü var mıydı. Fakat ona kesin bir cevap nasıl verebilirdi, gelen telefona hiç önem vermemişti ki, hatta başlangıçta şaka yapıldığını sanmıştı, siz de aldanabilirdiniz, Sayın Amirim, her gün böyle telefonlar gelmiyor. Ben de onu diyorum, dedi, öfkesini gizlemeye çalışarak, daha çok dikkat etmen gerekirdi, hiç olmazsa sesin rengi aklında kalabilirdi. Anlayamadım ki, diye karşılık verdi *pabuç dilli*, Virginia Pagoni'nin adı geçince telefon kapandı, ne yapabilirdim ki? Şaka olmadığını hissettiğimdeyse artık çok geçti. Areti haklı olabilirdi. Kaldıramayacağı bir şey vardıysa, o da didişmeye başlamalarıydı, ona saygı duymalarından öte, onlara kol kanat gerdiği için baba gibi görmeleri gerekirdi. Ancak bu şekilde sözünü geçirebilirdi. Ve ancak sözünü geçirebilirse sadakatlerine güvenebilirdi.

Masanın ikinci çekmecesinin kilidini açtı, talihsizin fotoğraflarının bulunduğu sarı dosyayı çıkardı, önüne serdi. Boynunun etrafındaki morlukları inceledi. Adli tabibe göre boğazlama girişimi muhtemelen sabaha karşı iki gibi yapılmıştı. Ölünün tırnakları ister istemez bir kez daha dikkatini çekti. Elde var iki: her kim telefon ettiyse, kurbanıyla Kriaras'm torunu arasında büyük bir benzerlik olduğunu biliyordu. Otomatikman yaptığı hesabm üçüncü bulgusuna vardı yine: Telefon eden, kesinlikle huzurlarını kaçırmak istiyordu. Ama neden huzurlarını kaçırmak istesin ki? En basitinden dalga geçmek için mi, yoksa dikkatlerini başka yöne çevirmek için mi? Dikkatlerini başka yönde çekmesi ne kadar sürebilirdi ki, küçük Virginia olmadığını çok kolay ve çabuk bir şekilde teyit edebileceklerse? Eğer onlarla sadece dalga geçmek is-

tediyse, ortaya çıkan soru şu, neden? Yine takılmıştı, elde ettiği yekûn karışıktı, belki de hatalı. "Takılıp kalıyorsun" dedi kendi kendine âdeta bağırarak, "çünkü düşünüyorsun. Ancak mantıklı düşünmekten vazgeçersen, hatta, sorularını düşünmek ve altını çizmek yerine dışarı çıkmaya karar verir ve bizzat sormaya başlarsan takılıp kalmazsın."

Marianni Skordili o gün masada yatan kızı görünce az kalsın Kiriakos'un kollarına yığılıyordu, ama çabucak kendine geldi, hatta ölünün üzerine eğildi, Virginia'nın uzun saçları var, dedi öncelikle, hayır ikisinin birbiriyle alakası yok, boyları aynı, kiloları aynı, vücut yapıları aynı olabilir, başka hiçbir benzerlik yok, sayıklar gibiydi, ama gene de gerçekten çok benziyor; ama neresi? Dehşet içinde yalvardı: götür beni buradan. Arabaya gidene kadar yalpalayarak yürüdü. Soluklanması için biraz durdular. Bakışlarını izledi. Bir ağaç bile dikmemişler, diye fısıldadı, *ağacı olmayan hastane olur mu hiç? Sana katılıyorum,* dedi keyifsizce, onu garipsemişti. Bu kadınlar anlaşılmaz, diye düşündü, hiçbir şey onları yıldıramaz, gözlerinden hiçbir şey kaçmaz. Biraz sonra Emniyet Sarayı'nın önüne vardıklarında, onu görev aracıyla evine göndermeyi teklif etti, ama o yürümeyi yeğledi. Aynı akşam beklenmedik bir şekilde ziline basmca, adam onu sanki bekliyordu. Git üzerini değiştir dedi Marianni'ye, insan gibi yemeğe çıkacağız, seninle konuşmak istiyorum.

Ona resmi teklif yapmaya hazırdı. Onu beğendiğini onu düşündüğünü, onu hayal ettiğini itiraf etmeye; onları ayıran mı vardı? Ona karşı ilgisiz olmadığını biliyordu zaten. Her sabah karşılaştıklarında huzursuz bir şekilde gözlerini ondan kaçırmıyor muydu? Neden kaçırıyordu? Tabii ki o da ona âşıktı! Fakat masaya oturur oturmaz, yüzüne çarpmaya başladı. Eleonora'nın Teofani'den bu yana gelen isimsiz telefonlarla altüst olduğunu, evliliğinin maalesef krizde olduğunu, kızıyla olan ilişkisinin de pekiyi olmadığını anlattı. Sonuç itibariyle içgüdüsü onu şu varsayıma götürüyormuş: polise telefon eden kişi Eleonora'yı da arayandır, bağlantısız gözükse de, bu cinayetin mutlaka Eleonora'yla bir ilgisi var, öyle değil mi? Kiriakos, acaba sen mi konuşsan onunla, telefonda duyduğu sesin ona tam olarak ne dediğini bana söylemiyor, sana belki söyler, hem şu da var, birileri onu izliyor, bu yabancı her sabah apartmanın karşısında bir süre gözüküyor ve muhtemelen Panaris'i izleyen de aynı kişi! Kafamı karıştırdın be Marianni, teker teker anlat, makineli tüfek misin nesin? Hem onu izleyen, hem ona telefon eden biri! Acaba aynı kişi mi? Marianni gayri ihtiyari buna ihtimal vermedi. Bu sabah onu göstermişlerdi, karşı kaldırımda duruyordu yine. Deli Marianni dışarı çıkmış onunla sohbete girişmişti, her şeyden habersizmiş gibi gelmiş ona, ağır bir Girit aksanıyla konuşuyormuş zaten. Kaç yaşlarında, diye sordu Kiriakos hemen. Marianni güldü: Bakıyorum polislik damarın kabardı! Kiriakos sinirlenerek sigara yaktı. Alıngan olma, iyilikle yanaştı, şaka yaptım, bizden biraz küçük, biraz büyük, genel olarak bizim

kuşaktan. Ama yemeğin tadı kaçmıştı.

Gerçekten aklım almıyor, diye düşündü daha sonra, tam bir şeyler olacakken, bir laf, bir el kol hareketi, ters bir gülümseme yüzünden suskunlaşıyor, buz gibi oluveriyorlardı. İnsan ilişkilerinin kolaylaştıracak bir araç olmadan keşfedilmeyecek kadar çetrefilli olduğu hayatında öğrendiği şeylerden biriydi; özellikle kadınlarla olan ilişkilerinde cinsel çekim dışında işini kolaylaştıracak, bir araç yoktu, o akşam cinsel açıdan onu çekemediğinden Marianni'nin onunla alay ettiğine karar verse de, alaycılığından rahatsız olmuştu çünkü onu gerçekten arzulamıyor, zamanı geldiğinde işe yarayacak bir komşu olarak görüyordu. Sonuç olarak, ona kur yapmaktan vazgeçmeye karar verdi, ama ara sıra görüşebilirlerdi, hatta yine yemeğe çıkabilirlerdi. Zarar görecek değildi ya. Eğer o kendi içinde durumu hallettiyse, yeterliydi. Eleonora'yla temasa geçmesi yönündeki tavsiyesine gelince, her ne kadar tereddüt etse de, bunu kendine sakladı. Haklı sebepleri vardı. İstese de istemese de kafasını kurcalayan bu meselede ipin ucunu yakalamakla gerçekten ilgileniyorsa, sadece Eleonora'yla değil mutlaka kızla da konuşması gerekirdi. Cingöz adamı Lambros'a kızı dikkatlice izlemesi görevini vermişti zaten, bilhassa onun saçlı arkadaşlarını yakından takip ettiriyordu. Dahası Panaris'le de görüşmesi gerekirdi ve elbette Eleonora'nın kocası, *gölge adamla* da. Bunu çok duymuştu. *Gölge adam.* Onları hiç birlikte görmezlerdi. Eleonora hep kız arkadaşlarıyla giderdi tiyatroya, sinemaya, tavernaya, bara. Birdenbire bu ailedeki herkesi şüpheli olarak görmeye başladı. Hangi sebepten şüpheli ama? Ölen kızın Kriaraslarla ne ilgisi olabilirdi?

Bir süre bocaladı durdu, çıkıp yürümesi ona kesinlikle iyi gelecekti. On dakikalık yürüyüş mesafelerinde bile araba kullanmanın zararlı alışkanlığını içten içe bir kez daha eleştirdi. Fazla eleştiriden de bıkmıştı ama. Madem durum böyleydi, ince eleyip sık dokumasına gerek yoktu. İnsanoğlu yürümeyi unuttu. Elinde anahtarlarla oynuyordu, nihayet karar verdi. Yürüyecekti. Bunu da çok iyi bir karar ve iyi bir başlangıç olarak gördü. Neyin başlangıcı? Yarım ağızla güldü, zira bir gün hayatının muhasebesini yapacak olsaydı, binlerce küçük iyi başlangıçla karşılaşacaktı, daha doğru, daha sağlıklı bir gündelik yaşam için alınan, başlanıp da yarım bırakılan onlarca kararla. Az yemek, sigarayı bırakmak, yürümek, üç kadehten fazla içmemek, erken yatmak, spor yapmak. Basit şeyler. Fakat yine de. Çok basit olsa da bunlar, yaşadığı ayrılıktan sonra sürekli elinden kayıp gidiyordu. Evet, tam olarak buydu. Hayatının kayıp döndüğünü hayal etti, yılan balığının suyun içinde kayıp döndüğü gibi. Fakat hayatını bir yılan balığı gibi düşünmek hoşuna gitmedi, özellikle bu su canlısının şekli onu rahatsız etti, insan hayatı nasıl bu kadar alçalabilirdi, hadi be, cehennem olsun, benim ne işim olur lafazanlıkla?

Nearhu'dan Sfakianaki Sokağı'na saptı ve İroon Politehniu yolundan denize çıkma niyetinde olduğunu anlayıverdi. Bugün "Sanat Atölyesi" olan Kunduros'un restore edilen evinden merdivenleri inecekti, denize doğru giderek balık lokantasına varacaktı. Keyfini çıkara çıkara. Bu güzergâhı izleyerek Eleonora'nın kaldığı apartmanın önünden geçeceğini biliyordu. Belki de hastaneden dönerken ona tesadüfen rastlayabilirdi. Çocuk kliniğinin Suda'dan taşınmasına yıllardan beri önderlik ettiğini öğrenmişti. Bu naklin gerçekleştirilmesi ona o zaman son derece doğru ve mantıklı gelmişti, çocuk kliniğinin Devlet Akıl Hastanesi'yle aynı çatı altında bulunması nerede görülmüş? Bunun tam aksine bazılarının, Ayi Apostoli'nin turistik açıdan değerlendirilmemesi konusunda ısrarını tamamen yersiz ve mantık dışı buluyordu. Sahilin sözüm ona kurtarılması amacıyla kurulan komiteye Marianni'nin de katıldığını biliyordu, ama bunu onunla konuşmaktan kaçınmıştı, bunlar iyi ve kutsal şeyler, diye düşünüyordu, ama gelişme ve ilerleme, romantizmle ve pitoresklikle bağdaşmaz. Zaten hangi pitoresklikten bahsediyoruz? Almanların döneminde babasını ve bir amcasını oraya kapatmışlardı. Gerçi bir zamanlar, bugün kayanın çevresindeki yıkıntıların yıkıntı olmadığı zamanlarda, orada bir çocuk kampı varmış, fakat savaş öncesi mi sonrası mıydı onu hatırlamıyor, yalnızca Cunta'nın ilk günlerinde bütün solcu fukaraları yine oraya topladıklarını hatırlıyordu! Her neyse, kalabalık için Nea Hora'da bedava plaj var. Ne olacak sanki, insanlar Kum Kapı plajında bile denize giriyor. Araban yoksa mecburen ya Nea Hora'ya gidersin ya da Kum Kapı'ya, canın otobüsle Kalamaki'ye gitmeyi çekiyorsa o başka. Hanya'da denize girebileceğin güzel yerler var, araban varsa. İşte böyle, bir düşünceden bir düşünceye dalarak sağ kaldırımda yürüyordu. Tam olarak hatırlayamıyordu, pazar akşamları mıydı hani Bolaris'in orası karı kız kaynardı da cumartesi akşamı insanlar akın akın Şadırvan'a çıkardı? Ana baba günü olurdu, okul kıyafetleriyle gelen öğrencilerin yüreği ağzında. Yaz başında taze badem çıkardı, kabuksuz, dövülmüş buzla serin dut yaprağı üzerinde. Daha sonra da yasemin buketleri. Avlularındaki fuller. Mum ve hanımeli. Ayçiçekleri, yıldız çiçekleri ve akşamlar. Biraz önce, apartmanın önünden geçerken gayri ihtiyari kafasını çevirip Eleonora'nın balkon kapısına bakmıştı. Bu yaptığı neydi şimdi? Bir âşık gibi mi davranıyordu? Acılı anılarına mı âşıktı? Peki, nihayetinde, ne zaman âşıktı Eleonora'ya? Hiç. Sadece ailesinin sosyal sınıfı ve geçmişinden dolayı ona huşuyla bakardı. Fumislerin dramından dolayı! Anasına gitmeyeli kaç gün olmuştu? Uğrayıp onu görmesi gerekirdi, her ne kadar onu yarı felçli görmekten içi parçalansa da, ortalıklarda gözükmemesi bir çözüm sayılmazdı.

Dalma işi Honolulu'da olur! Biyolojik arıtma tesisatının pis kokusu geldi burnuna, merdivenleri inerken küçükken denize ilk dalışlarını yaptığı kayaya baktı. O yıllarda bu sularda nasıl yüzebildiklerine şaştı,

mezbahalar Aya Kiriaki'nin ötesine taşınmadan önce haftanın iki günü deniz kıpkırmızı olur, kesilenlerin derileri ile bağırsakları sığlarda yüzerdi. Epeydir aklına gelmeyen dedesinin Kale Kapısı'nda, bugünkü Keradika'nın karşısında bir kahvehanesi vardı yıllarca. Bu kahvehaneyi de vakti gelince babası devralmıştı. Ama sen kahveci olmayacaksın oğlum, istesen de istemesen de giyeceksin üniformayı. Dedesinin kardeşi Yannis Matiudakis'le ilgili duyduklarını da hatırladı, Hanya'daki Genel Vali Prens'in kavasıydı. Küçükken kavasın üstün bir görev olduğunu sanırdı. Hiçbir şey değildi, odacının tekiydi sadece, prens arabasına kapıcı! Lakin bu amca ve onun geçmişteki büyüklükleri, bütün ailede iz bırakmıştı, tabiatıyla prensin arkadaşı ve refakatçisi olması az bir şey değildi, gerçi küçükken, ailesinin bu sebeple göze batması ağrına giderdi, hatta Matiudakislerin bu şekilde ayırt edilmesini, kraldan yana fikir benimsemelerini küçük düşürücü bulurdu. Babasının kahvehanesinde kralcıların Venizelosculara takılmaları Kandiyelilerin hâlâ capcanlı kulaklarındaydı. Siyasi rakipleriyle her dalga geçmek istediklerinde Venizelos'la ilgili anlattıkları şakayı gündeme getirirlerdi; Girit Devleti döneminde, yaptığı bir seçim öncesi konuşmada, birçokları gibi yangınlardan viraneye dönen Girit'i ağaçlandırmayı vaat etmişti. Kandiyeli rakipleri gülüp dalga geçerlerdi onunla, yıllar sonra Hanyalılar da gülüyordu: *Kesin be sesinizi, dertlerimiz bitti, bak Venizelos Girit'e sofra tohumunu getirecek, evlerimizin çatısına ekeceğiz, sofraları ekip biçeceğiz, onları demet yapacağız, şarap ve yağ ve sabunla birlikte kayıklara yükleyip yukarıdaki limanlara götüreceğiz, Frenkler bunları satın alacak biz de küplerimizi parayla dolduracağız!*

Kum Kapı bugün tanınmaz halde, tam bir Miami Beach, kozmopolit! İçinden gülmek geldi, komik olan ne Bayım, diyerek kendini azarladı. Yaklaşık yirmi sene önce, Kaçanevakis belediye başkanı olduğunda Kum Kapı'da olup bitenler hiç akıllardan çıkmayacak. Fakir evlerini ve kovukları hatırlıyordu, Yukarı Kum Kapı bile değil, kendi mahallesi, gerilere gidiyordu, o zorlu 50'li yıllara, şimdi baksana nasıl tutturdular baştan, evlerini yeniden yaptılar, sıvaladılar, güzelleştirdiler, kimi evlerini yıktı ve yerine yasadışı olarak ufak gökdelenler dikti, beş çarpı onluk alanda altı katlı apartmancıklar yaptı, Kum Kapı'da süper modern binalar bile inşa edildi, öğrendiği kadarıyla pis ılgınların sökülmesi yakın, asaletli palmiyeler dikilecekmiş, atık su şebekesi sorunu da çözüldü, denizdeki eski kanalizasyon borularından artık sadece yağmur suları akıyor, doğu hendek de temizlendi, surlardaki mağara adamları def edildi, oraya *öncü* bir tiyatro da kuruldu, bazısı alayla mı bakıyor şirin mi buluyor, önemli değil, önemli olan Hanya'nın gittikçe ilerlediği ve modernleştiği. Çok düşündü; acaba Hanya'da fakir olan var mıdır? Ne demek istediğini çok iyi biliyor. Herkes en iyisi için uğraşıp didiniyor ve hepsi bankalara borçlu olabilir, ama üstesinden geldiklerini görebi-

liyordu, şehirde arabadan ve süsten geçilmiyor, Hanya'da en yoksullar bile yaşamak için gerekenlere sahip.

"Asotos İos" Kahvehanesi'nden geçti, girişte duran sahibine selam verdi. Bu da iyi! Sen oku, diplomanı al, çerçevelettir sonra kahveci veya tavernacı ol çık! İlerleme dediğin budur! Kum Kapısı'ndayken peşine birinin takıldığını sandı. Çocuk bahçesinin parmaklıklarında durdu, aslanın yanında dikilerek emin olmak istedi. Meçhul kişi önüne geçti. Şimdi de ben peşindeyim koçum. Olabildiğince yavaş adım atıyordu, bir süre Defkalionos Sokağı'nı yürüdüler, yabancı bir yerde durdu, harabenin tekini dikkatle inceledi. Kiriakos önüne geçmek zorunda kaldı. Yabancıyı arkasında hissediyordu, artık Tersanas'ın ucuna kadar gelmişlerdi, Livieres'in oraya. Cinleri tepesine çıkmıştı, adımlarını yavaşlattı. Yabancı ona yetişti, fotoğraf makinesini omzundan çıkarmıştı, çekmeye başlamak için fotometreyle mesafeyi ayarlıyor gibi yapıyordu. Daha üç metre ilerlemeden, arkadan ona seslendiğini duydu; Moro'daki Neoria önünde bir fotoğrafını çekmesini bas sesiyle ondan rica ediyordu. Kiriakos şaşırmış, arkasını döndü, "Memnuniyetle" dedi, yabancı adam gülümsüyordu, o da gülümsedi. Fotoğraf makinesini eline aldı, eski model bir Nikon'du, adam deponun önünde durdu, Kiriakos ona mercekten bakıyordu. Kahverengi deri ceketli, saçı yeni kesilmiş, özenli bir sakalı vardı, kazak, mokasen, kadife pantolon giyiyordu, uzun boylu denebilir, gözler koyu mavi, âdeta kara, belki de kara, esmer, dişleri bembeyaz, sıradan bir erkek diye düşündü Kiriakos, yağ yeşili tonlarında spor giyimliydi, eğri burnu yüzünden çirkin bile olduğu söylenebilir, dudakları yok denecek kadar ince, gene de onu sevimli hatta çekici kılan neydi? Gözlerindeki ifade mi? Gülüşü mü? *Oval* yüz şekli mi? Kiriakos fotoğraf makinesini geri verirken, nereli olduğunu sormak istiyordu, acaba yabancı mı? Adam erken davrandı. Yabancıydı, ama babası Hanya'da doğup büyümüştü. Gittiğinde yaşı yirminin üzerindeymiş. Hiç unutamamış. Kiriakos bir an yabancı adamın kışkırtıcı tavrına şaşırdı, her şeyi çabucak anlatıyordu, başka şeyler de sorması için onu teşvik eder gibiydi veya belki tam tersi, daha fazla bilgi istemesin diye cesaretini kırmak ister gibiydi.

Balık tavernası tıklım tıklımdı. Hemen bir domuz pirzolası sipariş etti. "Balık çorbamız varken domuz pirzolası mı yiyeceksin yahu?" Kiriakos ısrar etti. Rezerve edilmiş masaya oturdu, oflayarak cep telefonunu kapattı, insan gibi bir yemek yesin. Mimar olan Manolis yanına bir sigara içmeye geldi. Bu tavernayı işsizlik yüzünden üç yıl evvel karısıyla birlikte açmıştı, bok gibi de para kazanmıştı. Habire emlak satın alıyordu, bir ara mezara mı götüreceksin diye sormalı, diye düşündü Kiriakos, ama hasetten ziyade felsefe yapma niyetiyle. "Yeni bir şey var mı?" diye sordu Manolis. "Yeniyi benden mi bekliyorsun, senin her şeyden haberin olur" diye takıldı Kiriakos. Manolis sert sert baktı: "Şehir

kaynıyor, herkes Ukraynalı kadından bahsediyor." Kiriakos kanın beynine sıçradığını hissetti. Ölen kızın milliyetinden sadece teşkilatın haberi olduğunu sanıyordu. Etrafındaki piç kurularına uygun bir zamanda ağızlarının payını vermesi gerekirdi. "İyi ki sen varsın da haberdar oluyorum, benim Ukraynalı'dan falan haberim yok." Manolis biraz daha yaklaştı: "Dün toprağa verdiğiniz kızın, bir ara 'Kulüp'te çalışan Ukraynalı olduğu konuşuluyor." Kiriakos "Eee?" diyerek üstüne üstüne gitti. "Eeesi meesi yok... ben senin dürüst olduğunu biliyorum" diye devam etti Manolis, "İşini doğru yaptığını biliyorum, sorun şu ki konuşulanlara aldırmıyorsun, artık umurunda değilmiş gibi, sanki emekliliğini bekliyorsun, sadece bu mesele değil ki, aylardır çok içine kapandın, elini kolunu sallayarak gezmelerine izin veriyorsun." "Sen bunu nerden biliyorsun peki?" "Hangisini?" diye sordu Manolis. "Ölen kızın bir süre önce 'Kulüp'te çalıştığını." "Yapma şimdi, sen hiç görmemiş miydin Olya'yı?" "Adı Olya mıydı? Nereden göreyim?" dedi merakla Kiriakos. "Görüyor musun bak? Kulübe uğramış olsaydın onu görürdün, kötü niyetlilerin dediğine göre sen görmezden geliyormuşsun..." O sırada içeri Prasakis girdi, arkasından da fotoğraf makineli yabancı. Kiriakos onu karşılamak için ayağa kalktı, ama gözü bir süre ötekine takıldı. Sulis siparişi almak için masaya geldi, mimar Prasakis'e balık çorbası tavsiye etti, "Seninki yemek yemeyi bilmiyor" diye eleştirdi, afiyet olsun dedi ve kalktı. "Ben domuz pirzolası sipariş ettim de" diye açıkladı Kiriakos. "Balık tavernasında domuz pirzolası mı?" şaşırmıştı Prasakis. "Mideme katı bir şey girsin istiyorum, balık meyvedir, anamın dediği gibi." Yarın onu mutlaka ziyaret etmesi gerektiğini düşündü. "Bir de acı radika getir" dedi Sulis'e, "Bir de patates kızartması". Prasakis de acı radika istedi, bir de ızgarada iki mercan, elbet fıçı şarabı içeceklerdi.

Kiriakos sigara yaktı, Manolis'in sokuşturduğu laflardan rahatsız olmuştu olmasına da iştahını kesecek kadar da değil. Ne derlerse desinler, yeter ki o kendini temiz hissetsin. Günü gününe, üstelik müdür yardımcısının tavsiyesine rağmen cingözü Stelyo'yu sokağa salmamış mıydı? Uğrak yerlerinden bilgi toplaması için yanına ölen kızın bir resmini de vermişti. Çaktırmadan, diye öğütlemişti, diplomatça, gazetecilere açık vermemeliyiz, Kriaras'ın torununu korumalıyız, bütün aileyi korumalıyız, beni anlıyor musun? Ertesi sabah Stelyo ilk tekmilini vermişti. Bir süre önce "Kulüp"te, son zamanlarda da Sfakakis'e ait kulüplerden birinde çalışan bir Ukraynalı kayıpmış. Sonraki hamle ne şef? Kiriakos düşünceli düşünceli baktı. Cesedin teşhisi için kimi çağırabiliriz? diye sordu. "Kulüp"teki temizlikçi kadını, dedi Stelyo, tek konuşan o oldu, ama beni uyardı, eğer onu buraya çağırırsak, hepsini reddedecekmiş. Kimden korkuyor? diye sordu Kiriakos. Patronundan, başka kimden olacak? Başına bela almak istemiyor. Zaten önceki gecenin *ayrıntılı* haber bülteninden tedirgindi; düşüneyim de bir karar vereyim demeye

kalmadan, müdür yardımcısı çağırdı yine ve bir kez daha anlamasını istedi: Teşkilatın öncelikli meselesi ölenin cenazesiymiş, belediye başkanıyla da görüşmüş, yarın her şey yolunda giderse, gidecekmiş de, cenaze yapılacakmış, sonra da... Karşı gelmeye yeltendiyse de müdür yardımcısı o bildik el hareketiyle onu durdurdu. Kiriakos bu hareketi özümsemişti artık. Bok suratlı, diye geçirdi aklından, suratını asarak boyun eğiyordu, benim de bir gün sıram gelecek, sana öyle bir yol vereceğim ki o zaman, göreceksin! Bunu tuğgeneralle de pek çok kez görüşmüştü, Yanyalı birinin ne işi olur Hanya'da? Sabırlı ol, diye öğütlemişti tuğgeneral.

"Belli ki bu mesele içini kemiriyor" dedi Prasakis, "Kapatmamışsın, iyi ediyorsun, benden tavsiye dikkatli ol, ne diyorlar biliyor musun?" "Nerden bileyim?" dedi Kiriakos omzunu silkerek. "Onursal'ı mı taklit ediyorsun?" Gülsün diye söylemişti ama Kiriakos gülmedi. "Milletin hayalciliği sınır tanımıyor" devam etti Andonis. "Bir zamanlar 'Kulüp'te çalışan Ukraynalıdan mı bahsedeceksin sen de?" "Başka kim söyledi?" "Daha şimdi, mimar anlattı." "Anlayan anladı, öyleyse bu laf bütün şehirde dolaşıyor. Sen hiçbir şey duymadın mı? Balkanlar'dan cup Hanya'ya, önce ötekinin çiftlik evine yerleştiriyorlar, kimden bahsettiğimi biliyorsun, sonra da nereye bulurlarsa oraya satıyorlar." "Bin bir gece masalı bunlar" diye tepki gösterdi Kiriakos. "Bunların hiçbirini kabul etmiyorum, ama ettiğimi farz et, boğazlanmış talihsizle ne ilgisi var?" "Bunu ben mi söyleyeceğim sana? Bu senin işin, ilişkiyi senin ortaya çıkarman gerek." "Neyim ben peki? Hercule Poirot muyum?" Prasakis güldü. Kiriakos sakin gözükmeye çalıştı, fırsat vermek istemiyordu, bu meselede kukla gibi hareket etmek zorunda olduğunu arkadaşının anlamasına izin vermektense ölmeyi tercih ederdi; elinden geldiğince araştırmaya karar vermişti, ama sadece kendi hesabma, eğer bir gün gerekirse, kendini savunabilecek ve terfisini riske atmayacaktı, bütün bu arsızlar da eline düşecekti. Kafasını yemek istemiyorsa dikkatli olması gerekirdi. Prasakis haklı. Fakat ona göre bilmece, başından beri başkaydı. Karakola neden telefon edilmişti, Pagonis ailesi konuya neden karışmıştı, ceset neden Eleonora'nın kızıyla özdeşleşmişti? Bütün bunları Prasakis'le konuşması elbette olacak şey değildi.

Karşı masada oturan yabancıdan da gözünü ayıramıyordu. Hatta bir ara birbirlerine gülümser gibi oldular. Bugünden tezi yok Marianni'yle konuşacaktı, Kriarasları takip eden yabancıyı tam olarak tarif etmesini isteyecekti. Prasakis "Anlayamıyorum" diyerek onun dikkatini dağıttı. "Travestileri Hanya'ya çeken nedir, buraya gelip inzivaya çekiliyorlar?" Kiriakos ekşi ekşi güldü. "Bu da nereden çıktı şimdi?" "Yunanistan çapında üçüncü sırada olduğumuzu biliyor musun?" diye devam etti Prasakis "Uyuşturucu trafiğinde ilk sırada tabii ki Atina var, onu Patras izliyor." "Ben bunları biraz da atmasyon olarak görüyorum" yorumunu

yaptı Kiriakos. Prasakis katıldı. "Ancak şunu kabul etmek gerekir" dedi düşünceli düşünceli, "vitrinin gerisinde çok da pislik vardır." "Beni bunun için mi çağırdın?" diye alay etti Kiriakos, "Nerede yok ki!" "Doğru, pislik olmadan olmaz, bu kuraldır, para mesela, elden ele dolaşır, çoğalması için pislenmesi lazım, nasıl ki çiçek gübre ister, öyle." "Ah be Andonis, filozof kesildin başımıza, telefonda sesin keyifsiz gelmişti, yanılmışım galiba." "Yo hiç de yanılmadın" dedi Prasakis, "Moralim bozuk, ama ne yapayım? Kürek çekmeye devam!"

Uzun bir süre sustular, ekmeğin ucundan koparak camekânın dışında marinadaki makinelere baktılar. Sulis önce onların masasına sipariş bıraktı sonra yabancıya servis yaptı. Kiriakos cesedi düşünmeden edemiyordu. Şu ithal yabancı kadınlar hikâyesini epey önce duymuştu. Tamam, ciddi insanlar söylentilere ehemmiyet vermez, ama gel gör ki bir nebze olsun gerçek içermeyorsa bir söylenti de bu kadar yayılmaz! Ateş olmayan yerden duman çıkar mı? Ne olmuş yani? Demir Perde'nin, yazık, çok yazık ki düşmesine bir gün üzüleceğini hiç tahmin etmezdi. Perde orayken, onları da içinde tutarken, bizim de kafamız rahattı. Şimdi durum kontrolden çıktı. Onlar aç gözlüydüler salıverildiklerinde, biz de doyumsuzduk salıverildiğimizde. Fakat iyi düşünürsen en çok biz tehlikedeyiz. Çünkü onlar er ya da geç bellerini doğrultacaklar, o arada birileri kaybolsa bile bu dünyanın sonu olmaz, sayıları milyonları buluyor, Ukraynalıların bile sayısı kırk milyonu aşıyormuş. Gerçi bizim sayımız az, tamamıyla yozlaşamayız. Bir hafta kadar önce bunu telefonda Atinalı bir arkadaşıyla da konuşmuştu, söyler misin, demişti arkadaşı, onca yıl orada ne bok yediler? Bizlerin resmi görüş olarak inandığı şeye bakma, ben içimden, Sovyetler Birliği'nde başka bir şey, daha iyi bir şey olduğunu hayal ederdim, oradaki insanların bizdeki paniği yaşamadığını sanırdım, ne bileyim çocuklarımızı nasıl okutacağız, yaşlanınca ne halde olacağız gibi, nasıl anlatsam? Sonra birdenbire ne gördük? Nereye vardığımızın farkında mısın? Rüyanın biri de boş çıktı, öteki de, ABD şiddet ihraç ediyor, Sovyetler Birliği'yse fuhuş, zavallı Rus kadınlarına acıyorum deme, ahlaki açıdan tamamen dağılmış durumdalar, kocalarıysa hem mafyacı hem pezevenk, söyler misin, onca yıllık *komünizmden* sonra geriye bu mu kaldı ellerinde? Sanırım abartıyorsun, diye sözünü kesti Kiriakos, ama içinden o da aşağı yukarı aynı şeyi düşünüyordu, bu ne biçim bir toplum sistemiymiş, diye merak ederdi sıkça, haysiyetli insanlar yerine ucuza satılan aşağılıkları beslemiş onca yıl koynunda. Çingeneler bin kere daha iyi, orospu Çingene gören oldu mu hiç?

Dikkatini yine yabancıya çevirdi. Ona ne demişti? Babasının Hanyalı olduğunu. Bir zamanlar Taşkent'e gidenlerden miydi acaba, diye geçirdi aklından. Gerçi o yıllarda Girit'ten pek giden olmamıştı, İç Savaş'ın kötülüklerinden acı çekmemesi ada için bir kurtuluştu, bu da dev Gi-

paris sayesinde olmuştu, vatansever adam. Hanya'ya gelip onu komünizmin kirinden temizlemek için koskoca milletvekilliğini bırakmıştı o zaman. Peki bugün yeğeni olmasaydı ödüllendirilebilecek miydi? Eğri oturup doğru konuşalım, büstünün onca yıl gecikmeyle Bahçe'ye nihayet dikilmesi, amcasının anısına ve bıraktığı nama özen gösteren büyük otelci tanınmış yeğeni sayesinde olabilmişti ancak. Yabancı ona tekrar gülümsedi, Kiriakos da karşılık verdi, bir yandan da her şeyin muhtemel olduğunu düşünüyordu, farz edelim yabancının babası Atina'da yaşıyordu sonra da dalgaya kapıldı, kendini Taşkent'te buldu, olamaz mı? Elbette olabilir. Şimdi de oğlu, babasının memleketini yakından tanımak için gelmiştir! Fakat bir kopukluk vardı. Sonra şu var; eski Demir Perde'den gelenler marazlı sefil olurlar. Buradaki iyi beslenmişe benziyor. Hay canı cehenneme! Yabancı kimmiş, şehirde ne istermiş, ona ne! Ne isterse istesin, hakkıdır.

Yavaş yavaş özel konulara geçmişlerdi. "Kiriakos, bu yüzden görüşmek istedim seninle, paraya ihtiyacım vardı, Antula'yı Atina'ya yerleştirmem gerekiyordu, Sfakakis'in borç para verdiğini duymuştum, tekrar bankalara gidecek yüzüm yoktu, beş milyon borcum var zaten, gittim onu buldum, güler yüzle karşıladı, bir yıl önce iki milyon borç verdi şimdi de üç istiyor, nereden bulacağım ben üçü, söyler misin?" Kiriakos sigara yaktı. "Anlaşmanız neydi?" "Anlaşma manlaşma yok." "Nasıl yok? Hediye mi edecekti?" "Yüzde beşle." "Senede mi?" diye sordu Kiriakos. "Ne senesi? Kafayı yedin galiba... ayda..." Kiriakos rahatsız olarak baktı: "Ben mi yedim kafayı, sana ne demeli? Tefeci, tefecidir". "Kiriakos, ciddi konuşuyorum, gırtlağıma kadar borça battım, bir şey yapamaz mıyız?" "Ne gibi?" diye payladı Kiriakos. "Diyorum ki, onu biraz korkutsan!" "Ben mi? ben kimim ki onu korkutacağım? Öcü müyüm? İşte bunlar yüzünden adımız çıktı, bu nasıl aklına geldi şaşıyorum." "Kirli çamaşırları var, bilmiyor musun?" "Nasıl yani?" "Kulüp başkanıyla alışverişi varmış, toprağa verdiğiniz talihsiz kadın bile, son zamanlarda onun kulübünde çalışıyordu." "Bunları elinde kanıt olduğu için söylüyorsan tamam, belki de peşlerine düşmemiz gerekir, ama eğer öylesine, sen de başkalarından duyduğun için söylüyorsan, bana anlatmakla hata ediyorsun, sana yardım etmem için anlatıyorsan daha da büyük hata ediyorsun. Söylesene ne düşündün? Adama gidip şunu dememi mi? Bana bak koçum, pisliklerini biliyoruz, peşine düşmemizi istemiyorsan arkadaşımız Prasakis'in borcunu sileceksin... Benden ne istediğinin farkında mısın?"

Prasakis alınarak başını eğdi. "Öyle bir laf ağzımdan çıktı mı? Tek istediğim onu haşlaman, tefeciliğe lafım yok, ama bunun kuralı var, kanunu var, bana hediye etsin demiyorum, faizini vermem de demiyorum, ama bıçağını boğazıma dayaması da olmaz ki, hadi beni geç, onca insan onun yüzünden sokakta kalacak, bunu düşünmüyor musun?"

"Geç halkçılığı Andonis, bugün bir numaralı tefeciler, bilmeyen yoktur ki bankalardır... Bende olsaydı parayı sana verirdim, ama araya girmemi benden isteme, unut bunu, anlamıyor musun? Ona bulaşırsam etrafımı sarar, sonra da onu aleni kanunsuzluk yaparken yakalasam bile göz yummak zorunda kalırım." "Bundan daha kanunsuz ne yapabilir ki? Tefeci işte, her yerde, bütün oyunların içinde, sen de ona dokunmaktan korkuyorsun." "Kanıt yok ama." Sağa sola bakış attıktan sonra Kiriakos alçak sesle patladı, "Kimseye dokunmam ben, hoşuna gitmiyorsa bana ödlek de, ne yapayım? Kimseye hatır işi yapmam, çünkü kimseyle alışveriş istemem, ama uğraşmayı da sevmem, nasıl bir dünyada yaşıyoruz anlamadın mı? Bir keresinde ihtiyarın biri bana bilgece bir şey söylemişti, bastonunu gösterip şöyle demişti: Bunu görüyor musun? Yukarısında zenginler var, aşağısında da fakirler, ortasındaysa sizler varsınız, yukarıdakiler ile aşağıdakilerin uyum içinde yaşamalarını kolluyorsunuz, şimdi yukarıdakiler aşağıya geçerse sizler yine ortada olursunuz, yine asayişi korumak için, bunu anlarsan, işinin özünü anlamış olursun."

"Ne halin varsa gör diyorsun yani" diye patladı Prasakis, "Uçurumun kenarındayım ben..." "Ben sana para bulurum" dedi Kiriakos sözünü keserek, "Üç mü demiştin? Pislikten yardım istemektense borç bulmayı yeğlerim, önce parasını verir sonra da onu köşeye sıkıştırabiliriz, anladın mı? Bir kızı vardı onun, değil mi?" "Kalibreli güvercin yavrusu" dedi Prasakis cesaretlenmişti, "Onun neye ihtiyacı var ki, hayatını yaşıyor, vakti gelince de ona iyi bir damat bulur her şeyi de örtbas eder, Tanrı fakir kızlara acısın." "Konuşma be Andonis, dediklerini duymasam daha iyi, dünyanın artık değiştiğini benim anam bile anladı, fakir kız palavralarını kes, dünya gelişiyor Andonis..." "Sen bunu gel benim kızıma anlat" içini çekti Prasakis, "Hep şikâyet ediyor, bir onu istiyor bir bunu, Atina'da canının istediği gibi kıyafet yokmuş, aç kalıyormuş, öteki kızlar eğleniyormuş, o kulüp senin, bu bar benim geziyorlarmış ama o yurtta kapanıp kalmış, bok gibi yemekler yüzünden midesini de bozmuş, sen şanslısın, oğulcuğunla işini hallettin. Bak ne öğrendim! Onu Madrid'deki büyükelçiliğimize mi sokmuşsun?"

"Kiriakos Matiudakis!" diyen bir kadın sesi duyuldu, "telefon..." Kiriakos şaşkınlıkla yerinden kalktı. Gitmesiyle gelmesi bir oldu. "İnanmayacaksın" dedi Prasakis'e, "Marina'ydı, teşkilatı aramış, benim cingözler de onu buraya yönlendirmiş, tesisatçı çağırmam gerektiğini söyledi, lavabonun musluğu bozulmuş, bir bu eksikti..." "Belki biraz sıkılmayı istiyor, istersen uğrayıp bakayım" Prasakis istekliydi. "Önce ben bir bakayım da" dedi Kiriakos, "Beceremezsem seni çağırırım." "Bulgar kadınından memnun musun?" "Çok" dedi Kiriakos gülümseyerek. "Temiz ve güvenilir". "Ve de güzel! Atlıyor musun arada?" Kiriakos duymamış gibi yaptı. Sigara yaktılar. "Ah be Andonis" diyerek ofladı. "Hiç kontrol-

lü bir adammışsın gibi gelmiyor bana, açılmaman gerekir, sana kaç kez söyleyeceğim, çok üzülüyorum, bir çözüm bulmamız lazım, sana söz veriyorum, borç alacağım!" Aynı anda da şunu düşünüyordu; kenardaki parasını ona verme yiğitliğini yaparsa, bir daha o parayı göremezdi. "Neden korkuyorum be Kiriakos, biliyor musun? Doğru yoldan sapmasın diye, kız olsun erkek olsun günümüzde zorlanmamalı, sapmayacağını, baştan çıkmayacağını düşünmeden nasıl rahat uyku uyuyabilirim?" "Kızını küçümseme" diyerek onu teselli etti Kiriakos, "Antulan kaya gibidir".

Sohbetlerine sonsuza dek devam ederlerdi, ama şarap onları ağırlaştırmıştı, Prasakis bu sefer başka konulara girmişti, her yerde düzenbazlık ve aşırı kazanç görme gibi bir takıntısı olduğunu düşündü Kiriakos. "Ciddi söyle şimdi" diyerek lafını böldü, "Gerçekten zor durumda mısın, o kadar borcun var mı?" "Sebepsiz ağlıyormuş gibi miyim? Başımı duvarlara vurmuyorsam bu sadece bataklıktan çıkabilmek için anamın zeytinliğini satmayı umduğumdandır, ama onu yok pahasına da satmak istemiyorum, anlıyor musun beni? En azından on milyon tuttururayım, Antula'ya okulunu bitirmesi için yardım edebileyim, alt tarafı iki yıl daha sabretmem lazım."

Yabancının hesabını ödediğini gördü. İştahsız iştahsız yemesi ilgisini çekmişti, çiğnemekten sıkılıyormuş gibiydi, balığını evhamlı biri gibi inceleyerek ayıklıyordu, salatasını durmadan karıştırıyordu, kâh yağ koyuyor, kâh tuz atıyor, maden suyunu tadarmışçasına yudum yudum içiyordu. Giderken selam vermek için ona bakmıştı sanki. "Sen daha önce gördün mü şunu?" yabancı çıkar çıkmaz Prasakis'e sordu. "Bir şey mi var, nerede göreyim?" Kiriakos, Manolis'i çağırdı, biraz önce çıkan adam daha önce de yemeğe gelmiş miydi, diye sordu. "Ziyaretçi olmalı, Sulis'in dediğine göre önceki gün *Guardian* gazetesini karıştırıyormuş." "Ne *Guardian*'ı? Gayet güzel Yunanca konuşuyor" dedi Kiriakos. Manolis güldü: "Yunanca konuşan biri *Guardian* okuyamaz mı yani? Dükkâna beş altı kez geldi. Bir şey mi var?" "Yok" dedi Kiriakos. "Sürekli bana bakıyormuş gibi geldi de." Prasakis espri yaptı: "O mu sana bakıyordu, sen mi? Gözünü ayırmadın adamdan!"

Bir çeyrek kadar sonra onlar da gitmeye karar verdi. Kiriakos hesabı ödemekte diretti. Prasakis müsaade etmedi. Onu kırmamak için pes etti, borç para bulmaya çalışacağına söz verdi, Prasakis de teşekkür etti, onu evine kadar bırakmayı teklif etti, Kiriakos yürümek istedi. Tavernanın dışında ayrıldılar.

6

Hangi masala koşup sokulacaktı?

Kiriakos, Polihronidi yokuşunu çıkarken sekiz yıldır oturduğu üç odalı evinin bulunduğu apartmana artık yaklaşıyordu, her şeyi yerli yerinde ve temiz bulacağını düşünüyordu, ne kadar sürecekti ama? Pazar akşamından sonra havasızlık ve dağınıklıktan boğulacaktı yine. Gerçi Marina'nın her gün gelmesi için para verecek durumda olsa bile dairesi yine kimsesiz olacaktı, hayatı da kimsesiz! Hayatlarını kendi başlarına düzene sokabilen insanlara imreniyordu. Anasını düşündü yine. Onu mutlaka ziyaret etmeliydi, aksi takdirde, huyunu biliyordu, anasını ve bütün ölmüşlerini rüyasında görmeye başlayacaktı. İnsanın rüyasında ölmüşlerini ve bir kenara atılanları görmesinden kötü bir şey yok. Nasıl yani, bir kenara atılmış? Karşı çıktı. Anası huzurevinde fıstık gibi yaşıyor. Nesi eksik? Belki arkadaşlık. Oturmuş bir aile düzeni olsaydı, onu yanından ayırmayabilirdi, gerçi bugün hangi gelin kaynanasını evinde ister? Ya Manolis'e ne demeli? Neler yumurtlamıştı öyle? "Kulübe" gidip ne yapacaktı? Kâğıt mı oynayacaktı yoksa *çıtır* birini mi seçecekti? Veyahut üniformayla içeri dalıp Azraillik mi taslayacaktı? Papadoyannis *meşru* değil mi? Hem *meşru* hem de dokunmaya gelmez. Bir defasında kentin ileri gelenlerinden biri Papadoyannis'in "Kulübü"ne herkesin önünde kültür merkezi dememiş miydi? Bunu çok iyi hatırlıyordu. Şunu da çok iyi biliyor ki Kulüp'ün çuhasından ve oyun makinelerinden epeyce solcu sosyalist geçiyor, şanslarını denemeye mi acaba, yoksa sadece kumarın verdiği o keskin haz yüzünden mi? Sonuç ne? Görüp de göz yummak Kiriakos'a yakışmazdı ama. Sözüm ona gelişmeymiş! Fiyatların serbest bırakılması, ahlaki değerlerin serbest bırakılmasıymış! Yok yok. En iyisi hiç gözü görmesin, uzak dursun. Bahşişini alıp *dürüstmüş* gibi gözükmeye asla tenezzül etmezdi! Onun da ihtiyaçları vardı, o da bir kır evi yaptırsa fena mı olurdu yani, oğluna sonrası için bırakacağı bir şeyi olsun? Ama yeminine ihanet etmektense, ölmeyi tercih ederdi. Manolyo'nun ettiği zehir dolu lafı duydun mu garibim, dedi kendi kendine. Rüşvet alıyormuşsun, el âlem bunu diyormuş, seni böyle küflenmiş gördükçe kuşkulanıyorlar! Ben temiz miyim? Dürüst müyüm? Bir an duruverdi ve geğirdi. O şeritlerine

saygılı biriydi. Sherlock Holmes geçinip bataklığa sürüklenmeyecek, hayal gücü başka hayat başka, el âleme rezil rüsva olmayacak.

Hemen hemen aynı sıralarda Eleonora, iştahı olmadığını, yıkanıp biraz uzanmak istediğini söylüyordu Tamara'ya. Bir bardak su içti, hıçkırık tuttu, derin derin nefesler alırken, şu uzayan telefon tacizine azmettirenin, ilk başlarda her ne kadar akıl dışı gelse de, muhtemelen bizzat Akis olduğunu düşünüyordu. Onu buna teşvik eden sebepleri, iki günden beri içinden net bir şekilde izah etmeye başlamıştı. Onu şöyle hayal etti; bu *isimsiz* telefonlarla, ona ihanetini emrivaki gibi kabul ettirecek, Eleonora da olgun bir meyve gibi düşmeye ve çürümeye artık hazır olduğunda, Akis sonraki adımı atacaktı. Bu adım ne olacaktı? Boşanmalarını istemesi mi yoksa ihanetini evliliklerini sarsamayacak bir olay gibi kabul etmeye zorlaması mı? Bugünlerde onu kafasında o kadar hakir görmüştü ki, köy evinde sürdürdüğü pastoral yaşantının sona ermesi anlamına geleceğinden boşanmayı asla istemeyeceği sonucuna varmıştı neredeyse. Tayin istemeyi düşündüğünü âdeta sertçe ona duyurmuştu, Selanik'i ve öğrencilik yıllarını özlediğini söylemişti, varsın öyle olsun. Onun tek istediği sinirlerini bozmaktı, onu kaybedecek olmanın, elli yaşında sap gibi ortada kalmanın çaresizliğini yaşatmaktı, böylece, o gecelerce uykusuzluk ve heyecan çekerken kocası, evliliklerini bir aşk macerası uğruna dağıtmanın elbette ne akıllıca ne de medenice olacağını samimiyetle ve kinik bir dille nihayet açıklayacaktı: Günümüzde insan dünün riyakârlığından kurtuldu, günümüzdeki ilişkiler ancak piyasayı düzenleyen kuralları akıllıca kopyalayabilirlerse başarılı olabilirler; piyasanın büyük ölçüde politikanın yerine geçmesi gibi, tatlım, göstermelik duyguların yerini de artık net anlaşmalar almalı. Evet ama neden? diye karşı çıktı bunalmıştı, aklıselim Akis bir ihanet uğruna bunca tehlikeyi nasil göze alacaktı? Bir de kaç gündür yüzündeki o ifade, dövülmüş gibi! Onunla konuşması mı gerekiyordu acaba? İsimsiz telefonlardan bahsetmeli miydi? Onu nasıl hayatından silebilirdi, bu şekilde, bu kadar kolay, bu kadar sancısız?

Mutfaktan banyoya gidinceye kadar fikir değiştirdi. Yıkanmadan uzanmayı yeğledi. Tamara'dan, mümkünse Virginia yüzme havuzundan dönene kadar beklemesini rica etti. Peki, şimdi hangi masala koşup sokulacaktı? Onu derin uykudan kaldırması için prensin öpücüğünü bekleyen Pamuk Prenses masalına mı acaba? Kendine sinirlenmişti. İlk gün nasıl tepki vermişti? Telefonu fişten çekmiş, cep telefonunu da kapatmıştı. Ya sonra? Onu bundan vazgeçmeye, yabancının telefonunu âdeta şehvetle beklemeye iten neydi? Ölü gibi uyuma niyetiyle yorganın altına girdi, bir an büyükannesinin mektuplarını anımsadı, eskiden onları düzenli olarak okurdu. Okumaktan ne zaman sıkılmıştı? Bunu daha önce hiç düşünmese de, aşk denen şeyin kendini kandırmaktan başka bir şey olmadığına inanmaya başladığında. Hem kendine hem

Akis'e haksızlık ettiğini biliyordu, gözleri kapalı uyumaya çalışıyordu, yine de ona asla âşık olmadığında, onu seçerek evlendiğinde ısrar ediyordu, aynen bir çift ayakkabı gibi, hani denediğinde rahat olduğunu, rahat yürüyebileceğini, dayanıklı olduğunu hissedersin ya. Onunla daha ilk kez Atina'da bir dost evinde karşılaştığında artık bir kadını kıskanmayacağım, uykusuz kalmayacağını hesaplamıştı, bu da Eleonora'yı memnun ediyordu. Neden mi? Bunu ciddi ciddi oturup düşünmemişti. Anne babasının evliliğinin ideal olduğunu düşünmüştü hep, idealdi çünkü sezdiği gibi, heyecan ve ihtiras yoktu. O böyle bir evlilik istiyordu. Ve böyle bir koca, tıpkı babası gibi, aklı başında, ciddi, sadık. Siyasi rakiplerinden bile itibar gören bir koca. Tabii eğer bunun daha derin sebeplerini arayacak olsaydı, görmezden gelemediği için, *kırmızısıyla* etrafındaki her şeyi tahrif eden aşk konusundaki saplantılarının ve korkularının altında Fumisler dramının yattığı tespitinde bulunmakta zorlanmayacaktı, bunu çok iyi biliyordu. Küçüklüğünden beri hissederdi bu ağırlığı ve küçüklüğünden beri kırmızıyı itici bulurdu, güllerde bile.

Saygıdeğer milletvekili Kriaras'ın, şehrin en ünlü doktorunun tek kızı olduğu halde, Fumis soyadı onu hep bir leke gibi izlermişti. Şehirdeki gençlerin onu fethetmeye çalıştığı zamanlardı, bir onunla bir bununla çıkardı, fakat biriyle ciddi olarak ve sonsuz sevgi yeminleriyle bağlanma düşüncesinden ödü kopardı. Annesi ona izah etmeye çalışırdı. Çok şey duyacaksın, derdi gözleri dolu dolu. Ama buna dayanman lazım, tıpkı benim dayandığım gibi. Anne ve babamın anısına saygı duyacağına yemin et, bunları Panaris'le asla konuşamazdım, küçük bir kızdım ama her şeyi bilirdim, bir yanda Müslüman büyükbaba, öte yanda Hıristiyan olan; Katolik Fransız büyükanne, buradaki katı, ötekisiyse, efsanevi Selma büyükanne, uçuk kaçık! Babam müthiş bir insandı, Almanya'da okumuştu, avukattı, vatanperverdi. Ama annem de müthişti, Fransızcasıyla, piyanosuyla, gerçek bir Avrupalı'ydı, koyu esmer, ince uzun, nasıl desem, sonraları onun anısını karalayarak ortaya çıkardıkları kadınla en ufak alakası yoktu. Onu hep melankolik hatırlarım. Belki de ailesini izlemediği için pişman olmuştu? Dedeni severdi; sana onların mektuplarını bırakacağım, aşklarını gizledikleri zaman yazdıkları, çok âşıkmışlar, sonraları kötü huylu insanlar Fumislerin bu aşkı Hüseyin Kaurzade'nin liralarına ve köy evine el koymak için kullandığını söylediler, kuvvetle muhtemel bunu da duyabilirsin, ama bil ki iftiradan ibaret. Kontratları imzalarlarken Diomidis Fumis'in oğlunun aşkından haberi yoktu, Hüseyin Kaurzade de bir şey bilmiyordu, birinin malvarlığı yasal bir şekilde ötekinin eline geçti. Daha sonra annem, kaptanın birinden babasının öldüğünü öğrendi. Karalara büründü, teselli bulamadan ağlardı. Noel için Tinos'tan yeni dönmüştüm, hatırlıyorum, Aglaiça'ya havanda badem dövdürmüştü, *teselli* helvasını yapmak için.

Ne var ki babam, evin içinde helva kokusu istemezdi, Halikutislere özgü âdetlerini çekemem, der bunu çirkin bulurdu. Annem ise, hatırlıyorum, onurlu bir şekilde salonun ortasına dikilmişti, ellerini de beline koymuştu, bu şehri tamamen yıksanız da yine baştan yapsanız da, kelimelere tek tek vurgu yaparak bağırdı, buradaki izlerimiz kalacaktır, sen ve ülküdaşların birtakım köhne kafalıların keyfine göre yüzyıllar süren kültürün adadan silinebileceğini nasıl düşünebildiniz? Hangi kültürden bahsediyorsun? Babam öfkeyle karşılık vermişti, sesi hâlâ kulaklarımda, seni tanıdığımda Victor Hugo ile George Sand okurdun, neren Türk'tü, seni tanıdığımda, tüttürme düşkünüyken ve misk sürünürken Türk'tün sadece!

Virginia'nm avucunun yumuşak dokunuşunu hissetti. "İyi misin? Beni duyuyor musun?" Heyecanla gözünü açtı; "Sayıklıyordun" dedi Virginia, "Tamara senin uyumak istediğini söyledi, ama sayıkladığını duydum, hatta ağlıyordun sanki." "Ağlamak kurtarıcıdır" dedi Eleonora. "Keşke uyanıkken de ağlayabilsem, ağlamayalı üç gün oldu... Sana ne oldu, neden bu kadar çabuk döndün?" "Yüzmeye gitmedim, keyfim yoktu." "Bir şey mi oldu?" diye sordu yatakta dik oturmaya çalışırken. Virginia yatağın kenarına oturdu; kahve yapıp resmi şekilde konuşmalarını istiyordu, salonda. "Kahvesiz olmaz mı; biliyorsun ki ben kahve içmem." "Sözgelimi be anne, seninle konuşmak istiyorum, rüyanda ne gördün?" "Bir ara ben de seninle konuşsan iyi olur, ama başka bir zaman, bir şey mi oldu?" "Sizler gençken gökyüzünü *kazabilirdiniz*, kimse de sizi tiye almazdı..." Eleonora yatağın içinde doğrulmuş, anlamaya çalışıyordu. Fakat Virginia dilini yutmuştu sanki. Konuşmadan bir dakika geçti, işkence gibiydi. Sonra Eleonora kızına yardımcı olmak istedi, bugün gerçekten herkesin hoşnutsuzluk gibi bir şey duyduğunu söyledi, okuması için ona Freud'un Batı kültürü üzerine yazdığı güzel bir kitap vereceğini söyledi. "Senin Freud'una sıçayım" dedi Virginia patlayarak. "İşte bu yüzden seninle iletişim kuramıyorum, ben sana iyi olmadığımı anlatmaya çalışıyorum, sense hemen teoriye ve psikanalize döküyorsun, teori başka sayın annem, bu boktan dünyada neden yaşadığını, yaşamana değer mi bilmemen başka".

Eleonora afallamıştı, ama bunu belli etmedi veya en azından benzer durumlarda gösterdiği tepkiyle karşılamadı, "Haklısın" dedi, "Git salona, ben de geliyorum." Virginia çekinir gibiydi, sert çıkışı için özür diledi. "Babamla aranızda ne oluyor?" diye sordu. "Temelli köy evine mi yerleşti?" "Sen ne biliyorsan ben de onu biliyorum, onunla konuşmadık, sadece usulen olanları söylüyoruz, artık büyüdün, anlaman gerekir..." "Onu seviyor musun?" "Onu sevmesem olur mu? Ama bu ona âşık olduğum anlamına da gelmiyor, çok şükür ki değilim, öyle değil mi? Yoksa berbat bir halde olurdum, ona âşık *da* olmuş olsaydım eğer." "Yani bir dostu olduğunu biliyor muydun? Seni aldattığını?" Ona

şok içinde bakakaldı. Virginia yatağa çapraz ve yüzükoyun yattı, hıçkırıklarla ağlamaya başladı. "Tamara nerde?" "Gitti" diye mırıldandı Virginia. "Güzel" diye bağırdı Eleonora teatral bir şekilde. "Şimdi evde yapayalnız olduğumuza göre ağlayabiliriz, çığlık atabiliriz, istersen küfürleşebiliriz de ne istersen onu yaparız, hayatımızı masa oyunuymuş gibi yere serip oyuna başlayabiliriz." "Nasıl bu kadar neşeli olabiliyorsun şaşıyorum" dedi geveleyerek Virginia. "Bilmiyorsun, ondan şakaya vuruyorsun." "Neyi bilmiyorum?"

Virginia yerinde doğruldu. "Sahilde buldukları kız var ya, hani benim cesedim olduğunu sanmışlardı, adı Olya'ydı, onun, benim benzerim, beni anlıyor musun? İşte o kız, babamın sevgilisiydi, ikisini köy evinde görmüştüm, geçen ekimde taksiyle çıkmıştım, ona sürpriz yapmak istemiştim, ilgisiz olmadığımı, keçi yavrularıyla ilgilendiğimi göstermek için ve onu yatakta buldum, mutfakta değil, yatakta Olya'yla birlikte, Olya'yı da Aliki'nin babasının kulübünde tanımıştım, ağustostan beri orada çalışıyordu, hatta biraz konuşmuştuk, benzerliğimiz onun da benim de ilgimi çekmişti, atalarından biri acaba hiç Ukrayna'da bulunmuş olabilir mi diye şaka yapmıştı hatta, daha iyi bir iş bulmasında yardımcı olmamı benden rica etmişti, çalışacağıma söz vermiştim, hastanede bir şeyler olur mu diye sana sormayı düşünmüştüm, sonra bunu gereksiz buldum, mümkün değil, hastanede çalışmak istemez diyordum, bana benzediği için rahatsız bile olmuştum, Aliki de ona aldırmamamı söylemişti zaten, o zaman senle konuşmak istiyordum ama nerde, kayıplardaydın, bütün gün hastanede, yorgundun, laf söylenmezdi, bunu o kadar da önemli görmüyordum, bilinçli olarak karar vermiş olmasam da kulübe gitmekten kaçınıyordum, derken onu babayla sarmaş dolaş gördüm, eminim ikisi de beni gördü, kovalanmış gibi kaçtım, şehre otostopla indim, aynı akşam baba, haberi yokmuş gibi davrandı, ona özellikle bakıyordum, en azından bakışlarını yere indirmesini, utanmasını sağlamak için, ama o hiçbir şey olmamış gibi bana gülümsüyordu, bir insanın bu kadar riyakâr olabileceğini aklım almazdı, sahi Eleonora sen ona hiç inandın mı?"

Kızının ağzından dökülen bilgiler onu hayretler içinde bırakmıştı, âdeta okuyordu, ona hiç bakmadan, ifadesiz, hepsini ezberlemişti sanki. Bir an acaba hayal gücünün ürünü mü diye düşündü, ama nasıl olur, gevelemeye çalıştı, *Eleonora* hitabı küfür gibi çalındı kulağına. Marx'ın sevgili kızının, sevgili *proleterinden* uzaklaştırılarak, evlenmeye zorlandığı orta sınıf kocayla bir arada yaşayamadığından intihara sürüklendiğinden babasının haberi var mıydı, bunu babasına sormaya asla cesaret edememişti. Şimdiyse düşüncelerini düzene koyması gerekiyordu, Virginia'nın henüz ona sıraladıklarını soğukkanlılıkla değerlendirmesi gerekiyordu. "Söylemek istediğin ne? Babanın beni boynuzladığı mı? Başka? Katilin o olduğu mu yoksa?" "*Bunu* nasıl söylersin?"

diye bağırdı Virginia "Ben sana sadece onun sevgilisi olduğunu söyledim." "Öyle mi?" diyerek alay etti Eleonora. "Anlamıyor musun? Eğer bu duyulursa, şüpheli sayılabilecek ilk isim babandır, Aliki'yle konuştun mu?" "Aklımı kaçırmadım daha, ayrıca babanın tanığı var, yanında değil miydi? Aziz İoannis akşamında size telefon etmiştim, hemen eve gelmemi bağırıyordu senin yanında, onu duyuyordum, ertesi sabah da ceset bulundu." "Haydi salona git. Saat kaç? Bir duş alıp yanına geleceğim." "Sen iyi misin?" diye sordu Virginia. "Görmüyor musun? Sen çay için su ısıtmcaya kadar, işini bitmiş olacak."

Akis'in bir sevgilisi olduğundan şüphesi yoktu, ama sevgilisinin kızlarına tıpatıp benzeyen genç bir göçmen olduğunu aklına bile gelmezdi. Evde yalnız olsaydı belki de çığlık atmaya başlardı, ama şimdi gayret göstermesi gerekiyordu! Ne yapıp edip kocasını savunması gerekiyordu, ancak bu şekilde Virginia'ya yardımcı olurdu, babasıdır ve babası olarak kalacaktır, ne olursa olsun, bu değişemez, değişmemesi de gerekir. Sessizce ağlıyordu, acısız, ağlıyordu çünkü ağlaması gerekiyordu. O asla sezgilere aldırış etmemişti, Teofani gününden beri kara bir örümceğin ağını harıl harıl etrafında örmeye başladığını sezse de. Artık yabancı olmayan yabancıyı getirdi aklına. Onu hemen hemen her gün karşısında görüyordu. Dün, haftalık şarküteri alışverişi için Çarşı'ya giderken, Bonatos'un girişinde elinde olmadan ona nerdeyse sürtünmüştü, orada ne işi vardı? Yandaki bakkal dükkânında kuruyemiş fiyatlarına bakarak kasten oyalandı, o da içeri girdi; bir kavanoz bal istediğini duydu. Ama nasıl olur da Virginia, kimliği belirsiz ölünün, babasının *orospusu* olduğunu bilebilirdi? Panaris'in dediğine göre, ölen kız dün sabah toprağa verilmişti, kimliği tespit edilmeden, bir resmi bile basılmadan.

Suyun altında durdu; göğsü hâlâ diri, bacakları da, bir meslektaşı geldi aklına, kırklı yaşlarda, evli, iki çocuklu, yanına yaklaştığında adamın sadece bakışları değil burun delikleri de titriyordu. Onunla işi ilerletemez miydi? Yapabilirdi, ama istemiyordu, artık canı çekmiyordu sanki, yo, salt seks ona hiçbir anlam ifade etmiyordu, yürekten arzuladığı şey tutkuyu karşılıklı hissetmek, onunla yuvarlanma ihtiyacıyla kıvranmaktı; Virginia'nın yaşlarında olmalıydı, Nafstatmoslu o genç denizciyle birlikte köydeki domuz çamurunda yuvarlanma fikri onu çılgına çevirirdi, bir top gibi sıkı sıkıya sarılmış ve çamurların içinde, kızı içerde beklerken anasının mastürbasyon yaptığını tahmin edemiyordur, kendi anası da banyoya kilitlenirken onun çaresiz olduğunu düşünürdü, kim bilir kaç kez mastürbasyon yapmıştır, annesi rahatlamak için banyoya kilitlerdi kendini, kaç kez sayısı belli değil, iyi misin, diye bağırırdı Eleonora dışarıdan. Anneciğim! İyi misin? Yorgun cevap verirdi annesi, iyiyim, merak etme, geçecek. "İyi misin?" Eleonora da Virginia'yı duydu. Eleonora seslendi: "Geliyorum."

Çayın dumanı üstündeydi, sigara yaktı ona ikram etti, Virginia çekiniyordu. "Al şunu, içtiğini biliyorum. Ben bırakmaya çalışıyorum, ama şimdilik kendimi zorlamak istemiyorum, peki *öldürülenin* babanın sevgilisi olduğundan nasıl emin olabiliyorsun?" "Herkes söylüyor, dilden dile dolaşıyor." Virginia sigarayı aldı yaktı. Parmaklarında onu tutuşu Eleonora'nın ilgisini çekti, derin bir fırt aldı ve dudaklarını yamulttu, zarif içmediğini düşündü. "Bilmiyorum" diye devam etti Virginia, "Olya'nın babayla bağlantısı olduğunu bilselerdi, galiba bilmiyorlardı. Olya ortadan kayboldu, ama Aliki de söyledi, babasının kulübünde Teofani gününden beri gözükmemiş, ayrıca şehirde bana ondan çok benzeyen yoktu, anlaşılmaz bir durum değil mi?" Eleonora bir yudum çay aldı ve elinde fincanla bir süre öyle kaldı. "İyi de be anne, babanın bir sevgilisi olması seni hiç üzmedi mi?" Eleonora sinirli sinirli güldü: "Sence ne? Üzdü, hem de çok, ama bu olasılığa uzun zamandır hazırlıkhydım, düşünsene, onunla evlenmeye karar verdiğimde beni aldatmayı aklından geçirmeyeceğinden son derece emindim, gördüğün gibi beni aldatan tahminlerim oldu." "Babanın akrabaları var mı? Hiç akrabası olmaması mümkün mü? Tamam annesi babası ölmüş, tek evlatmış, ama bir amcası, bir kuzeni de mi yok?"

"Dikkatini çekerim ki ben bunu o zamanlar meziyet saymıştım, sülalem bana o kadar ağır geliyordu ki inanılmaz, teyzelerim halalarım, onlarca kuzenim. Yıllar sonra onunla buradaki Etniki Bankası'nda çalışırken karşılaştığımda ilgimi çekmişti, bunu iyi bir işaret olarak gördüğümü söyleyebilirim. Atina'da tanışmıştık, "Sanat Tiyatrosu"na gitmiştik birlikte, temsili de hatırlıyorum, *Godot'yu Beklerken*, Lazanis oynuyordu, sonra Omonia'ya kadar yürümüştük, birer sütlaç yemiştik, ben Kallidromiu Sokağı'na kadar gitmiştim, telefonlaşmaya sözleşmiştik, ama birbirimizi kaybetmiş ve unutmuştuk, derken Hanya'da tekrar karşılaştık, lokma için Cedakis'in oraya gittik, o gün bugündür birlikteyiz. Bizi birleştiren ne miydi? Ben, belki de evlenmeyeceğime inanmaya başlamıştım, kafamın rahat olmasını seviyordum, işime de çok düşkündüm, bir şey daha var, Hanya'ya tapmama rağmen o yıllarda Hanyalılar beni hayal kırıklığına uğratmıştı, nasıl anlatsam? Fos kabadayılar, ne demek istediğimi başka zaman açıklarım, diyeceğim şu, Akis yok yere yoluma çıkmamış olsaydı, belki de hiç evlenmezdim, birtakım amcaları, dayıları ve kuzenleri vardı galiba, ilk başlarda arada bir köyünden bahsederdi, Selanik civarlarında bir yer, aslında gerçek şu ki hiç ilgilenmemiştim, daha evlilik diye bir şeyden bahsetmezken, şehre temelli yerleşme niyetinde olduğunu söylüyordu. Ne diye gevezelik yapıyorum şimdi?" "Bana sorarsan, anormal geliyor" dedi Virginia. "Nasıl olur da kocanın akrabalarıyla hiç ilgilenmezsin?"

Eleonora şefkatle baktı; "Sen âşıksın, bahse girerim ki âşıksın, gözlerinde görüyorum..." Virginia rahatsız olduğunu belli etti. "Şu anda ba-

badan konuşuyoruz, ayrılacak mısınız?" "Sanmam, benden ayrılmak isterse hayır demeyeceğim, ama pek öyle görmüyorum, hele ki şimdi yastayken." "Nasıl bu kadar katı olabilirsin?" "Katı değil, aptal." Sonra da, sarsıldığını elinden geldiği kadar belli etmemeye çalışarak, olayların fazlasıyla ciddi olduğunu Virginia'ya anlatmaya başladı. "Durum dediğin gibiyse, kızım" bu hitap kulağına garip gelmişti. "Er ya da geç polis kapımızı çalacaktır, başka ihtimal yok, kaybolan bir insan, köpek değil, sana tavsiyem şu, kendimizi tehlikenin göbeğinde bulursak, yani eğer seni polise çağırırlarsa, babanı o yabancı kadınla gördüğünü söylemene gerek yok, bu onu mahvedebilir". Virginia lafı ağzına tıkadı. "Babamın cinayetle ne ilgisi olabilir?" "Hiç" diye fısıldadı Eleonora, "ama başkaları buna böyle bakmaz". Avuç içlerini sert bir hareketle yüzüne yaklaştırdı, kendini tırmalayacakmış gibiyken yumuşak bir biçimde yanaklarına dokundu, öyle bir süre yüzünü gizledi. "Anlıyor musun?" diye fısıldadı. "Şehirde bir cinayet işleniyor, dikkatini çekerim, ilk başta biri veya birileri güya sen olduğunu söyleyerek yanıltmaya çalışıyor, fakat katilin polisi gerçekten yanıltmak istediğinden nasıl emin olabiliriz?" "Sakin olsana" diye karşı çıktı Virginia. "Ben de düşündüm bunu." "Neyi düşündün?" "Ukraynalıyı öldüren kişinin beni öldürdüğünü sandığını..." "Belki de ikimiz de polise gitmeliyiz, meseleyi üstlenen adam vaftiz annenin komşusu, iyi bir insan, olaylar muhtemelen çok daha ciddi, sen yanımdayken Akis'le de konuşmalıyım, arkasından konuşmamız doğru olmaz." "Abartıyorsun" dedi Virginia çarpık bir biçimde gülümsedi "Tamam, ilk başlarda korkmuştum, ama şimdi bana sadece tuhaf geliyor, doğrusunu söyleyeyim mi, şimdi sadece babam için endişeleniyorum."

Bir süre suskun kaldılar. Virginia sıkıntıyla saatine baktı. Eleonora randevusu mu var diye sordu. "Dershanem var, babanın durumu ne olacak, bu gece burada uyuyacak mı?" "Telefon et, sor, ben onu aramak istemiyorum, kendini yerime koy..." "Peki" diyerek patladı Virginia. "Küçüğüm, deneyimsizim, ama bu senin yaptığını anlayamıyorum." "Neden bahsediyorsun?" diye sordu Eleonora, içinden kızma tokat atmak geliyordu. "Nasıl bu kadar soğukkanlı, bu kadar mantıklı olabiliyorsun? Ben pestil gibiyim, sınavlara girmek istemiyorum, ama yine de dershaneye devam ediyorum, yurtdışına da gitmek istemiyorum. Ne istiyorum biliyor musun? Bir gün çalışmak zorunda kalacağım düşüncesi beni korkutuyor, korktuğumdan değil, sıkılıyorum, hiçbir şey istemiyorum, tek bir şey, oturup güneşlenmek, *frappé* içip güneşlenmek..." "Çok orijinal" dedi Eleonora dayanamayarak. "Şunu bildiğini tahmin ediyorum ki, yeryüzündeki ve gökyüzündeki bütün cennetlerde, tam da bu mutlu ve bahtiyar durum övülür, daha iyi bir hayat veya daha adaletli bir toplum müjdeleyen bütün teoriler bile şunda birleşir; nimetlerinin tadını çalışmayla ve mutlulukla çıkaran mutlu bir insan. Bu-

nu düşündün mü hiç? Herkesin olduğu bir cennette, herkesin benzer ve dümdüz biçimde mutlu olması..."

"Sen her şeye teorik olarak bakıyorsun" diye karşı çıktı Virginia. "Ama ben yoğun bir iğrenme duyuyorum, kendimi olabildiğince dışarıda ve uzakta tutmak istiyorum, elimde olsa her şeyi ateşe verip yakmak isterdim, Elitis de söyler bunu, ama ben şair değilim, tek istediğim onların oyununu oynamamak, üniversite sınavına girmek istemiyorum." "Eğer bir işçi ailesinin çocuğu olsaydın böyle düşünmeyecektin, sefaletten kurtulma umuduyla onların oyununa katılacaktın, şehirli işçi bir ailenin çocuğu olsaydın eylemsizliği düşünmeyecektin, nasıl hepsini alt ederimi, nasıl fark edilirimi ve nasıl sivrilirimi düşünecektin, şimdi güvenli bir pozisyondasın ve konuşuyorsun, biliyorsun ki hayatında hiçbir şey yapmasan bile hazır yiyerek yaşayabileceksin." "Böyle mi düşünüyorsun? Hakkımdaki takdirin bu mu?" "Ne takdiri be Virginia? Senin şu anda beni tehdit edermiş gibi ilan ettiğin şeyi, senin yaşındayken ben de düşünürdüm, ama anneme babama söylemeye cesaret edemezdim, özellikle de babama, o muayenehaneyi üstlenmemi isterdi, bunu kısmen, ama sinsice kardeşim başarmıştır, seçiminin bedelini çok ağır ödeyerek. Onu görüyorsun bugün, hayatından bezmiş durumda, bütün gün senaryolar ve senaryo fikirleri hayal ediyor, Panaris mi olmak istiyorsun?" "Doğrusu Eleonora da olmak istemiyorum, şimdi dershaneye gitmem lazım ve uykum var." "Yat uyu, gitme, gitmen için seni zorlayan yok."

Virginia annesinin oturduğu koltuğa, yanına geçti. "Burada yanında kalmak isterdim, sırtımı kaşımanı!" Eleonora onu kucağına aldı. "Arkadaşın kim, var mı arkadaşın?" "Biliyor musun, ayrılmanızı istemem, ona acıyorum, sen nasıl göründüğünüzü bilmezsin, bendeki izlenim hep şu oldu, sen onu iplemiyorsun, ona ilgi göstermediğin için kendine sevgili bulmuş olamaz mı yani?" Eleonora onu yanından uzaklaştırmaya, onu kaşımayı bırakmaya yeltendi, ama tuttu kendini, ne bekliyordu ki? Kızının bir gün anlayabileceğini mi? O ne kadar anlamıştı ki kendi annesini? *Elektra kompleksi*! "Bu söylediğinle" dedi sakince, "erkeğe zina hakkını tanıyorsun, mademki karısı onu memnun etmiyor, şimdi bana söyler misin, kocası onu memnun etmediğinde kadının hakkı nedir?" Virginia yine ağlamaya başladı. "Kalk yüzünü yıka, yemek yedin mi? Yıkanacaksın, bir portakal suyu içeceksin sonra da dershaneye hazırlanacaksın, akşama sana sevdiğin sufleyi yapacağım, babana telefon edeceğim, insan gibi oturup konuşacağız, sana söz veriyorum, eğer ayrılmamızı istemiyorsa, ayrılmayacağız, dolayısıyla ağlaman için bir sebep yok, erkek arkadaşının adı ne? Söylemiyorsun... peki öyle olsun, ben bu bornozla dondum; kaloriferler mi söndü?" Virginia yerinden kalktı; "Yine de konuştuğumuza sevindim."

Cep telefonunun sesini duyunca ikisi de aynı anda yerinden zıpladı.

"Nerede telefonun? Çantanda mı? Çantan nerde?" diye soruyordu Virginia panik vaziyette. "Portmantonun orada, holde" dedi Eleonora giyinmek için yatak odasına giderken. "Sen konuş." Virginia'nın bağırarak konuştuğunu duydu: "Alo, alo... buyurun?" Yine o ses! Soğukkanlılığına hayret ediyordu, şu anda Akis'in katil olduğunu kesin delillerle kanıtlasalar bile, en ufak bir şey hissetmeyecekti, bir haftadan az sürede her şey silinmiş gibiydi, onca yıl nasıl yaşamıştı, onca uzlaşmayı nasıl siper almıştı? Belki de, Virginia'nın haberi olmadan, avukat zoruyla ona bir daha köy evine ayak basmasına engel olması gerekirdi, ona ne diyeceğini merak ediyordu, ama o hiç konuyu açmayacaktı, ona Ukraynalıdan bahsedecek değildi, tek yapacağı eşyalarını ve bahçe aletlerini toplaması gerektiğini duyurmak olacaktı, ona yeterince tahammül etmişti.

Virginia elleri cebinde balkon kapısında duruyor, sokağa bakıyordu. Eleonora'ya doğru döndü, ağlamıştı. "Şimdi anladın mı? Her gün aynı ses arasın, kocamın başka bir kadına ait olduğunu, beni sevmediğini, sırf param için benimle evlendiğini söylesin, hoşuna gitti mi?" "Ne isterdim biliyor musun?" Virginia fısıldarcasına patladı. "Beni almanı, bu şehirden gitmemizi, uzaklara gitmemizi. Garip şeyler oluyor, bana tiksinti veren şeyler, dikkat ettin mi hiç? Ellerini boktan temizlemek kandan temizlemekten çok daha kolay. *Her şey boktan.* Bir yerine bok bulaştığı oldu mu hiç, sen silmeye çalışırsın ama o dağıldıkça dağılır, her yanın leş gibi kokar, ama temizlenemezsin?" "Abartma"diyerek teselli etti Eleonora. "Konuşmamız bana da yardımcı oldu, bu telefon meselesi kesinlikle sona erecektir, gitmeye hazırlan, pes etmemeliyiz, dersine gideceksin, erkek arkadaşını göreceksin, geç kalma yalnız, en geç on ikide dönmüş ol, ben şimdi dedeye kadar gideceğim, onu görmeyeli kaç gün oldu."

Tam o sırada kilitte çevrilen anahtarın sesini duydular, içeri Akis girdi, onları görünce gülümsedi, "İşte benim bebeklerim!" dedi yorgun. "Ne yapıyorsunuz böyle karanlıkta?" Virginia şok geçiriyordu. "Senden bahsediyorduk" dedi Eleonora. "Daha şimdi çocuk, sen bu akşam eve gelecek misin gelmeyecek misin diye soruyordu.".'Telepati! Ben de bu akşam onu evde bulacak mıyım bulmayacak mıyım merak ediyordum!" Eleonora dershaneye hazırlanması için Virginia'yı dürttü. "Uğradın mı, yoksa gece burada mı kalacaksın?" "Yanıyorum, sanırım ateşim var." Virginia banyoya koştu, yolunun üstündeki tüm ışıkları yakarak ve termometreyi getirdi. Daha bir hafta önce Tamara yine onu annesine şikâyet etmişti, onun yaşındaki genç kızlar gibi, layıkıyla temizlenmediğini, külotlarının çok kirli olduğunu, her gün değiştirmediğini söylemişti; siz de konuşursanız, benim yapmam doğru olmaz, bana kızar. "Geç kalacaksın" dedi sinirlenerek Eleonora, "Saçını at kuyruğu topla, yağ içinde, uzun saçı sık yıkamak gerekir, ne sıklıkta yıkanıyorsun?" Virginia

şaşkınlıkla baktı. "Saçını tokayla topla dedim, hadi yürü, anlaştığımız gibi tamam mı, on ikiden sonra gelmek yok!" Akis güya hayrete düşmüş gibi ıslık çaldı., "Bir şey mi oldu?" "Olması mı lazım?" diyerek üstüne üstüne gitti Eleonora. "Sen söyle, anne rolüne bürünmüşsün, ne oldu sana?" "Senin de baba rolüne bürünmenin zamanıdır!" "Anne!" diye bağırdı Virginia. "Yapma lütfen, görmüyor musun hasta." Eleonora bilinçsizce balkon kapısının yanında durdu, yabancıyı hatırladı yine, Teofani gününde kötüyü öngören adam, oradan uzaklaştı, Akis'e bir göz attı, ağzında termometreyle ona gülünç geldi, Virginia'nın onu taparcasına sevmesini hiç garipsemiyordu, *Elektra kompleksi*, diye düşündü yine. "*Kendi* babama kadar gitmeye hazırlanıyordum" dedi, banyoya girerek onları yalnız bıraktı.

Anası da babasına ilah gibi tapardı, onun yüzünden on yaşında anadan öksüz kalmış olsa da. Büyükbabanın nasıl ve neden hapse girmediğini kimden sorup öğrenebilirdi? Katil değil miydi yoksa? Günlükleri ona göstermesi için kaç kez yalvarmıştı Panaris'e. Ne yapacaksın ki? Onları ben değerlendireceğim bir gün, der karşı çıkardı Panaris. Ne zaman bir gün? Onları yok edecek değilim, onları okumak istiyorum sonra da sana geri veririm, karısını öldürme noktasına gelen bu adamın ne düşündüğünü bilmek istiyorum. Aşk mektupları sende, günlükler bende, paylaşım eşit, fotokopi makinesi aldığımda, fotokopisini çekip sana veririm, nasıl olsa hepsinin çekilmesi lazım yoksa mahvolacaklar. Bir zamanlar sıklıkla yaptıkları söz düellolarından birinde de şu palavrayı atmıştı: Fumis Dede, nineyi bir uşakla divanın üzerinde yakalamış, tek kelime etmemiş, çalışma odasına geçmiş, tabancayı alıp cinsel temas sırasında onları infaz etmiş, Panaris kahkahayla gülüyordu, çekirgeleri düzüşürken hiç gördün mü ? Sen çekilmezsin, diye patlamıştı Eleonora. Ciddi söylüyorum, beyinlerini havaya uçurmuş, daha birbirlerine yapışıkken, sonra polisi çağırmış, komiser tabancayı eline alıp incelemeye başlamış, sonra yardımcısına vermiş o da incelesin diye, büyükbaba hemen durumu çakmış, çalışma odasının kapısını her zaman açık bıraktığını izah etmiş; ben de öyle tahmin etmiştim, demiş komiser üzgün üzgün, kara bahtlı, başına gelene bak, kara bahtlı! İşte bu kadar, Türk karısını temizlemişler, sevgili kardeşim, damızlık da gitmiş, kimse büyükbabayı suçlamayı düşünmemiş, o zamanlar çeşitli söylentiler yayılmış, uşağın onu öldürmeye zorlandığı sonra da intihar ettiği, onu hizmetçiden ve kocadan gizli ziyaret eden İtalyan bir berberin onları kıskançlıktan öldürdüğü, ne hapsinden bahsediyorsun sen, dolayısıyla, büyükbabanın onu öldürdüğünden şüphelenseler bile kimse gerçek sebebini öğrenmekle ilgilenmedi, bilmek istiyorsan ona madalya bile vermişler, onurunu müdafaa etmişti ve itibarını, tabii ya! İki yıl sonra da, Venizelos'un muzaffer dönüşünün ardından, ağustos 1928'de, onu ilk kez milletvekili seçmişler!

Eleonora salona geldiğinde kızını koltuğun kenarında Akis'in yanında otururken buldu. "Sen hâlâ burada mısın?" Virginia yay gibi sıçradı sanki. Bugün çıkmamaya karar vermiş, dershaneye gitmeyecekmiş. "Aferin" dedi Eleonora. "Ben sizi bırakıyorum, portakal suyu sık, bir tane kendine bir tane de hastaya." Kapısını arkasından âdeta gümletti, bu eve bir daha adım atmasa olur muydu? Ortadan kaybolsa ne olabileceğini tahmin etmeye çalıştı veya en azından Akis'e avukatla ihtar göndererek boşanmalarını bildirseydi veyahut Virginia'yı hangisiyle yaşamak istediği konusunda bir seçim yapmaya zorlasaydı. Yolda yürürken kocasına da kızına da aynı derecede kızgındı, yo hayır, Virginia'nın ona bir hayat biçimi empoze etmesi mümkün olamazdı, iğrendiği bir adamın yanında yaşamaya onu zorlayamazdı.

Bir an durdu; babası onu bu durumdayken görmemeliydi belki de, Panaris'in karşısına da çıkacak durumda değildi, Marianni'yi düşündü, dışarıda bir yerde buluşmaları için ona telefon etse! Anında vazgeçti, içten içe ona da öfkeliydi, bu şehirde dostu kimdi onun? Dostluk neye göre tayin edilebilirdi, hangi dostluktan bahsediyoruz? Bütün hayatı boyunca etrafına ölçülü bakmaya, kimseden ve bilhassa arkadaşlarından hiçbir şey talep etmemeye çalışmıştı da ne geçmişti eline? Arkadaşları her şekilde ve her fırsatta kuyusunu kazıyordu. Marianni'nin bir yandan ona *kız kardeşim* diye hitap ederken diğer yandan onun hakkında alaycı alaycı konuşmaktan geri durmadığını duymuştu. Limandaki o küçük yolun Eleonora'nın büyük büyükbabasının adını taşımasının tartışıldığı Belediye Meclisi'nde, buna gerek olmadığını ifade eden herkesten önce Marianni olmuş, Eleonora'nın büyük büyükbabasının adının metal levhadan silinmesine elbette itirazı olmazdı, yeter ki arkadaşı onu bundan haberdar etseydi, sonradan başkalarından öğreneceğine. Onu üzmek istememişmiş. Eleonoracığım, ben ismin muhafaza edilmesinde ısrar ettim, ama belediye başkanının fikri başkaydı, aramızdaki dostluk hatırına taraf tuttuğum sanılsın istemedim, bu işleri bilirsin, seni kırmak istemedim. Er ya da geç bundan haberim olmayacak mıydı, demişti Eleonora güya ilgisizce. İlk ben söylerim diye düşünmüştüm, fesatların bu kadar erken davranacağını nereden bilirdim? Eleonora konuyu orada kapatmıştı, ama içine not etmişti: Kız arkadaşım sadece bana ihanet etmeye değil, beni kandırmaya da hevesli, neymiş *kız kardeşiymişim*! Geri dönebilir, arabayı alıp köy evine çıkabilirdi. Bu geceyi köy evinde o geçirecekti.

Döndü, kızgınlığının apartmanın önüne gelene kadar geçeceğini biliyordu. Mademki Virginia'ya sufle sözü vermişti, tutması gerekiyordu. Akis'e de çay falan yapacaktı, belki konuşmalarını da isteyecekti, mutlaka bir şeyler demeleri gerekirdi, bir şeye karar vermeleri. Boş vererek kararlar almak onun karakterinde yoktu. Evliliği dağılmıştı, dağılma süreci başlayalı çok olmuştu kesin, ama kati kopuşun ciddiyetle ol-

ması gerekirdi. Eğer o, belirsizliğiyle onu delirme noktasına getirmeyi hesaplıyorsa, kendisi kararlılıkla karşılık vermek durumundaydı. İlk hamlesi, en geç yarın, köy evinin kilitlerini değiştirmek olacaktı. Sonra cep telefonunu. Ardından da Emniyet Sarayı'nı ziyaret etmek.

Akşamüzeri saat altı; hava kararmıştı, soğuktu, yol ıssız. Dalgınlıkla oturdukları apartmanı geçmiş, hızlı adımlarla Adliye tarafına ilerliyordu. Ben nereye gidiyorum? diye sordu kendine, aklımı mı kaçırdım? O anda karşı kaldırımda yabancıyı görür gibi oldu, bir süre gözden kaybetti, kalakaldı, tekrar gözükmesini bekledi sanki, ta ki onu seçene kadar; bulvarı âdeta koşarak geçiyordu, sonra hızlı hızlı yanına geliyordu, aralarındaki mesafeyi gittikçe kapatıyordu. Eleonora yerinden kıpırdamadı o anın geldiğini biliyordu, adam onunla konuşmakta kararlı yanına yaklaşıyordu, o da bekliyordu.

Kayısı ağaçları kurumuş

1

Halbuki o kadar basitti

Hanya, cuma gecesi, 11 ocak

Saat 10:00'a doğru sarhoş gibi odaya çıktım, kendimi tatlı bir uyuya bırakmaktan başka bir şey istemiyor, ama aşırı gerginlikten uyuyamıyordum. Düşünemiyordum da. Uzun bir süre yarı karanlıkta, kanallar arasında zaping yaptım, bilhassa yerel kanalları seçerek. Sonra kendimi bilgisayarın başında buldum, açtım. Derken bilgisayardan gelen garip bir sesle birlikte parmaklarım klavyede koşuşturmaya başlayınca, gerginliğim yavaş yavaş azalmaya, düşüncelerim giderek temizlenmeye, beynim çalışmaya başladı. Bugünlerde şunu tespit ettim; burada kafamı kurcalayan çoğu şeyle hem de en önemlileriyle ilgili fikirlerini bilmemek beni üzüyor. İki yıllık bir ilişkiden ve dokuz ay aynı evi paylaştıktan sonra yeterince birbirimizi tanıyamadığımızı hissediyorum, aklım sık sık bir çiftin ilişkilerinin ne ölçüde yüzeysel olabileceğine takılıyor. Yine de hiç konuşmadığımızı iddia edemem, hatta sanırım sürekli konuşuyorduk. Ne diyorduk? Eziyet çekmiş beynimizin yeniden çalıştığını, bazen bunu klavyenin üzerinde gezinen parmaklarımızın sağladığını görmekten etkileniyorum, bu akşam sabahlamak niyetiyle buradayım.

Bugün nihayet Eleonora Pagoni'yle konuştum. Bu karşılaşmayı gözünde canlandırabilir miyim? Tokalaşarak tanışmamızı, sonra da Elefterias Meydanı'ndaki bir pastaneye kadar yürüyüşümüzü, uydurma da olsa gözünde canlandırabilir miyim? Eleonora Pagoni beni bekliyordu. İster inan ister inanma. Er ya da geç bir gün tanışacağımızı biliyordu; ortaya çıkışımın daha ikinci gününden itibaren kim olduğumu tahmin etmeye çalışıyordu. Anneme çok benziyorsunuz, dedi, aynı burun ve aynı gözler, yüzde de aynı ifade. Ama izin ver baştan alayım, en azından deneyeyim. Apartmanından çıktığında ben de oradaydım, Panaris'in zilini çalma vaktinin geldiğini düşünerek güya amaçsızca yürüyordum. Alışkanlıkla balkon kapısının karşısında durdum ve baktım, sahi insan bir şeylere ne kadar da çabuk alışıyor, içeride ışık vardı, onu görme umuduna kaptırmıştım kendimi. Dün Çarşı'da tesadüfen ona rastladığımda bakışları beni o kadar heyecanlandırmıştı ki, az ötede oyalanıyordu, belki o başlayacaktı konuşmaya, ısrarla bana baktı, ama

konuşmaya pek istekli görünmüyordu; ben de peşini bıraktım, aynı gün öğleden sonra yine kapısında dikilecek halim yoktu, ama artık bugün bu şakayı bitirmem gerekiyordu, bu şehirden gitmemin zamanı gelmişti, bana baskı yapan sadece sen değilsin başkaları da var, kötü hava ve iptal edilen uçuşlar bahanesi artık işe yaramıyor, gökyüzü iyice açıldı, önceki gün Steve de takıldı zaten, lafı uzatmayayım, dün kararlıydım.

Onu evden çıkarken gördüm, dalgın dalgın karşıya bakıyordu, durağın arkasındaydı. Erkek kardeşinin evine gittiğini anladım. Dikkat çekmemeye çalışarak takip ettim, karşı kaldırımdan. Aniden döndü. Fikrini değiştirip, evine mi dönüyordu acaba? Epey bir mesafeden izliyordum onu. Apartmanı geçti meydana doğru ilerlemeye başladı. Neden yaptığımı bilemeden, hızlandım, âdeta koşuyordum, ama hep karşı taraftan. Ne istiyordum? Bir yere ondan önce ulaşmak mı yoksa ondan uzaklaşmak mı? Her yer ıssız ve yarı karanlıktı. Hızla yürürken, durduk yere aklıma şunlar geliyordu: Bugün resmi olarak İroon Politehniu denen, eskiden adı II. Georgiu olan ve daha da eskiden Dimosion Grafion olarak anılan, halkın ezelden beri Bolari dediği bu bulvar, Komiser Prensi her gün hükümet konağına getiren lüks arabanın geçişi için taş döşenip düzeltilene, sağlı sollu iki sıra süslü ağaçlarla ve yamaçları çimenle bezenene kadar yani yaklaşık yüz yıl önce yoktu. Artık uzaklaşmıştım. Soluklanmak için durdum. Binanın ışıklandırıldığını görünce babamın babasının günlüğüne yaptığı bir eklemeyi hatırladım. Bu görkemli yapı, Aya Yanni'nin ve sarnıcın damarlarından sökülen taş ve kayalarla askerler tarafından inşa edilmişti. Sonra boşluğa düşüverdim. Ne kadar sürdü? Bir dakika mı? Ne yaptığımı düşünmeden bulvarı geçtim ve onun tarafına doğru yürümeye başladım, ama henüz onu göremiyordum, sadece bana doğru yürürken belirivermesinin pek uzun sürmeyeceğini hesaplıyordum. Gerçekten de onu karanlığın içinde seçtim; elleri cebinde kımıldamadan duruyordu, bir kavağın altında beni bekler gibiydi. Yanına iyice yaklaşınca bana iyi akşamlar, dedi. Hiç duraksamadan kendimi tanıttım. Günlerdir benimle konuşmanızı bekliyordum, beni neden bekletiyordunuz?

Açıklamaya çalıştım, pek beceremeden; yanınıza gelmeyi o kadar çok istiyordum ki, gerçekten istediğimden tam da emin değildim, ama uzun lafın kısası, umarım beni anlıyorsunuz, kararsızlık genelde kötü bir akıl hocasıdır. Yani neyiz biz şimdi, ikinci kuşaktan kuzen miyiz? Gelin lütfen, şurada az yukarıda "İdeal" var, orada oturalım; sizi eve davet ederdim, ama kocam hasta yatıyor, Hanya'ya geleli çok oldu mu? İkinci kuşaktan kuzen değiliz, dedim ona, siz benim yeğenimsiniz, anneniz, eğer hayatta olsaydı, benim birinci kuşaktan kuzinim olurdu. Geleli çok mu oldu, diye sordu tekrar, akrabalık derecesi hakkındaki açıklamamın üzerinde durmadan. Aralık ortalarından beri, dedim ve

tekrar sormasına fırsat vermemek için Hanya'ya geliş sebebimi açıkladım. Biraz yürüdük, konuşmadan. Annem İstanbul'da akrabaları olduğunu biliyordu, ama onları aramaya cesaret edemezdi, nedenini biliyorsunuz elbette. Gerçeği bilmediğimi anlatmaya başladım, olanları burada öğrendiğimi, halamın din değiştirdiğini bilmediğimi... Alay ederek sözümü kesti: Hemşeriler sağ olsun! Artık pastaneye yaklaşmıştık.

Çay sipariş ettik. Anneannesi hakkında söylediklerimi garip bulduğunu söyledi, biliyorsunuz, bize okulda Hıristiyanların *din değiştirmeye* zorlandığını öğrettiler, anneannemin onlardan biri olduğunu hiç düşünmemiştim, gerçekten vaftiz edilmiş mi bilemiyorum, ama şimdi siz bana söylüyorsunuz, sanırım öyle olmalı, yoksa nikâh kıyılamazdı; gerçi sanırım bazı özel durumlar vardı, yasal boşluklar dediğimiz. Sustu, gözlerime bakmaktan âdeta kaçınıyordu. Onu incelerken hem söze devam etmesini beklemem gerektiğini hissediyordum, hem de şunu düşünüyordum: *Türk egemenliğinin* son yıllarında, rahip ve keşişlerin ata dinine geri dönme bahanesiyle sistematik biçimde ve sıkça da zor kullanarak toplu Hıristiyanlaştırma hareketine giriştikleri bir dönemin Girit'te yaşandığı kabullenilmezdi. Birçok kez okudum, dedi birdenbire, büyükbabaya gönderdiği mektupları, daha aşkları gizliyken, *çelebi* tam olarak ne demek, bazen Fransızca bazen de Yunanca yazarlardı, ama arada Yunan harfleriyle yazılmış pek çok Türkçe kelime de vardı, büyükanne Ayşe mektuplarında büyükbabaya sıkça *çelebim* diye hitap eder, o da ona *aslanım* diyerek karşılık verir. Büyükbabanın bir manisini de hatırlıyorum: *Güneş doğar doğmaz senin göğüslerine konar, senin kestane saçlarına iner ve batar!*

Korkutmaya kalkıştığım bu kadın mıydı? Ona baktıkça gözlerimi kamaştırıyordu. Aslında ta başından beri çarpıcı bir güzelliği olduğunu fark etmiştim, ama yakından bu kadar çekici olabileceği aklıma gelmemişti. Bu da beni şaşırtıyordu. Bu kadar güzel bir kadının, konuşurken de göz kamaştırıcı olabilmesinin sık rastlanır bir şey olmadığını söyleyebilmek isterdim. Çok şükür ki, duyduğum heyecana rağmen, bundan rahatsız olabileceğini düşünebildim, böylece, belki de onu etkilemeye çalışarak, ama belki de sırf kendimi gülünç hissettiğimden, ciddiyetle anlatmaya başladım; şu günlerde şehri dolaşırken *kayıp zamanı arıyor gibiydim* dedim, bu cümleyi Proust'a gönderme yaptığımı hissettirmeye çalışarak kasıtlı olarak vurgularken, benim kayıp zamanım değil elbette, diye de belirttim, çünkü bunun için bambaşka ve yoğun bir sorgulama gerekir, ailemin kayıp zamanından söz ediyorum, bilhassa babamın, son nefesini verirken dudaklarında kız kardeşinin adı vardı, benim ikizim anneannenizin adını taşıyor, Ayşe Teyze ve babam da ikizmiş biliyorsunuz, ancak beni buraya bir çıkar dürtüsünün getirmediğini bilmenizi isterim. Kaşlarını çattı, avuç içlerini sert bir hareketle yüzüne yaklaştırdı, durup dururken kendini tırmalayacakmış gibi sanki

ve son anda vazgeçerek yumuşakça yanaklarına dokundu, âdeta okşadı, gözlerini sadece birkaç saniyeliğine gizledi. Duygulanarak onu izliyordum. Bana büyükannemi hatırlatıyordu, annemi de, lakin Eleonora'nın törensel tavrını tamamlayan bu içten Müslüman jestinde, acısını dışa vurmaktan ziyade vurmamaya çalışan ve bir şeyleri gizleyen güzel ve zengin kadının zarafeti ve yapmacıklığı vardı. DNA'sında unutulmuş ve hor görülmüş başka bir topluluğun beden dilinin yazılı olduğunu, o hiç düşünmüş müdür, diye merak ettim. Ellerini yüzünden çekip bana bakınca, belki de heyecanımı bastırmak için, bakışlarından kaçarak, bir şeyler söylemek için atıldım. Dedemin meydandaki konağını, onun büyük büyükbabası Fumis'in satın aldığını bildiğimi söyledim, ayrıca Daskaloyanni Sokağı'ndaki dükkânları, dükkân kelimesini Türkçe söyledim sonra da telaşla düzelttim, köyü de öyle, tebessüm etmeye çalıştım, salt duygusal sebeplerden dolayı, dedim, köydeki kuyuyu bilhassa görmek isterim, şayet duruyorsa; dedemin günlüğünde yazdığına göre, mehtapsız bir gecede bütün silahlarını o kuyuya atmış sonra da dua etmiş, öldürmelere dayanamıyorum Rabbim, öfkeden kudurmuşlara da, bağışla beni, ben kan sevmiyorum, seni inkâr etmiyorum Muhammedim, ama gâvurlara racalığı Tanrı'nın bahş ettiğini de kabul etmiyorum.

Ne olmuştu bana? Bir an utandım. Derin derin nefes aldım. Devam etmemi işaret etti, duygulandığı belliydi, buna rağmen, şimdi düşünüyorum da, yüzündeki ifade daha çok, müphem duygularını düzene sokma, bir şekilde kontrol altına alma zamanını kazanmaya çalıştığını gösteriyordu. Diyeceğim, tüm bunları arıyorsam, dedemin kayıp cennetini aradığımı içimden söyleyip duruyorsam eğer, ki bu gayet tabii cehennem de olabilir, bu bir şeylerin peşinde oluşumdan değil, beni anlıyorsunuz, sadece onun anısı için, buralara öyle derin kökler salmıştı ki, İstanbul'dayken artık kendisinin bir gölgesiydi, ailesini vakitlice oraya yerleştirerek tedbirli davrandığı halde, işleri sürekli kötüye gitti, ölümünden sonra firma satıldı, Beyoğlu'ndaki mülkü kiraya verildi, fakat ben ne mi söylemek istiyorum? Yok, babamın ailesi, kökünden sökülmüş olsa da, maddi olarak acı çekmedi, gerçi en kötüsünü ve en acısını kimse bilemez, Ayşe'nin ancak sonradan bir anlam verebildiğim marazı hep vardı. Söylemem gerekenden daha fazlasını söylediğimi düşünüyordum, yapı olarak az ve öz konuşsam da babamın sessizlik ve sessizliğin nimetleriyle ilgili verdiği konferansları o sırada harfiyen hatırlasam da, susmam zordu, âdeta olanaksız. Bu olayı anlatmış olmak bana şaşkınlık veriyordu; bir keresinde büyükannemi gözü yaşlı gördüğümde, ölmüş kızı Ayşe için mi ağladığını sormuştum ve o titrek bir sesle ilahi okumaya başlamıştı, miskinin adını bir daha ağzıma alırsam yanmıştım, kendine geldiğinde de beni kucağına aldı ve sevdi, *Yunanlı gâvurlara* lanetler okuyarak. Olay şu ki, dedim anlayış gösterircesine, bu arada senli-benli konuşmaya hiç zorlanmadan geçmiştim, büyükbaba tek tanrıya

olan inancı ile insanlarla ilişkisi arasında yıllar geçtikçe derinleşen bir çizgi çektikçe, gitgide inatlaşıyor ve imansız Yunanlılara kızıyordu.

Vanessa, takdir edersin ki bütün bunlar kâğıt üzerinde tasvir ediliyor. Gerçi durmadan konuşsam da ona bakıyordum, kâh biraz gülümsüyor, kâh çayımı içiyordum, üst üste sigara yakıyordum, ona ikram ettim, sigara içmediğini söyledi, dumanı kovmak istermiş gibi bir hareket de yaptı, arada duruyordum, ağzım kurumuştu, birkaç kez su içtim. Şimdi sadece, birkaç saat önce dürüst olmaya çalışarak veya şimdi dürüstçe söylemem gerekirse, dürüst gözükmeye çalışarak ona anlattıklarımı kabataslak sana tekrarlamaya çalışıyorum. Bu konudaki fikrini bilmiyorum, ancak insanın dürüst olmaya uğraşırken, tek kelimeyle gerçeğe sadık olarak nitelendirilebilecek şeyleri; keyfine, eğilimine, konuştuğu insana göre sunmaya yatkın olduğunu kabul ediyorum. Sonuç olarak ben gerçeğe sadığım!

Eleonora dinliyordu, ama bana bakmadan, ara sıra söylediklerim ilgisini çekmiş gibi canlanıyor, ancak suskunluğunu bozmuyordu, sözümü kesmeye niyeti yoktu. Bu da işimi kolaylaştırıyordu diyebilirim. Sözlerimi bitirince ailemi sordu, kardeşim var mıydı yok muydu; Hüseyin'i ve Hasan'ı anlattım, onlardan kışkırtıcı dille söz ettiğimi fark ettim, *başarılarını* abartarak onu etkilemek istiyordum sanki; ilk doğan Hüseyin'in, Viyana'da başarılı bir nöroşirurji cerrahı olduğunu, Hasan'ın da Ankara'da büyük bir reklam şirketi kurduğunu anlattım, Ayşe'den de bahsettim, ama daha ihtiyatlı bir dille. Sen peki? Diyerek sözümü kesti, evli değil misin? Nişanımızdan bahsettim, yazın evlenmeyi planladığımızı söyledim. İlk evliliğini yapacak biri olarak ona epey yaşlı göründüğümü fark ettim, belki de bana öyle gelmişti, ama yirmi yaşında bir oğlum olduğunu gururlanarak söylemekte acele ettim, gerçi onunla asla pek yakın sayılamayacağımız için övünemeyeceğimi, çünkü daha üç yaşındayken annesiyle ayrıldığımızı, insanın gençken dünyaya başka türlü baktığını, falan filan anlattım. Elze'yle başımdan geçen başarısız evlilikle ilgili ona anlattıklarım fevkalade bayağı göründü gözüme, söylediklerim hoşuma gitmedi bir an ve susuverdim. Dikkatle beni izliyor gözükse de, anlattıklarımın bir tekini bile duymadığını fark ettim birden; karşısındakini dinleyemediği halde, kafası sorunlarıyla meşgul, dinler gibi yapan insanlardan biri gibiydi. Onu bir süre süzdüm. Kendinden hoşnut görünmüyordu.

Gözlerimizi fincanlarımıza dikip öyle ne kadar süre kaldık acaba? Sonra o annesinden bahsetmeye başladı, muhtemelen hayatının mutsuz geçtiğini, hastalığı yüzünden çok acı çektiğini, son günlerinde bile iki dünya arasında kaldığını söyledi; biliyorsunuz, büyükbabayla ve büyükanneyle ilgili çok şey söylendi, gerçeği hiçbir zaman öğrenemedim, belki annem bile bilmiyordu, kanlı olaydan çok önce onu Tinos'a yatılı göndermişler, böyle durumlarda genelde dedikodular alır başını gider, yine

de resmi yorum, yani intihar, gerçeği tam yansıtmıyor, en azından bunu biliyorum. Hem öyle zamanlarmış ki, artık olgun bir kadın olduğunda olayların iyi ki bu şekilde geliştiğini düşünmüştü, demek istediği *mübadele* iyi ki yapılmıştı, hem Türkiye için hem Yunanistan için iyi olmuştu; küçülmek her zaman menfi olmaz, Yunanistan'ın o dönemde mümkün olduğunca parçalarını bir araya getirmesi, artık Yunanlıların ikamet ettiği bir yer olması gerekiyordu, yo hayır, onu gözü dönmüş bir *milliyetçi* sanmamalıydım, tam tersi, *Yunanlı* derken kendini *Yunanlı* hissedenleri kastediyordu sadece, nüfusun homojen ya da bir ülkenin kendi çehresine sahip olabileceği kadar homojen olması önemlidir! Sonra bana annesini anlatmaya başladı, günah çıkarır gibi konuşması ilgimi çekmişti, bir an bütün bunları, neden böyle özür diler gibi anlattığını merak ettim. Masum olan sadece taşlardır, diye düşündüm. Ama az önce ben de, günah çıkarmamış ve özür dilememiş miydim? Ne oluyordu? İyi niyetim için beni mükâfatlandırıyor muydu, yoksa tek yaptığı bizi azar azar *yükselten aşma durumuna* o da orantılı bir katkıda bulunarak geride kalmamak mıydı? Kendimi bırakmış, ötekilere karşı duyduğum doğal diyebileceğim güvensizlikten mümkün olduğunca kurtulmaya çalışarak onu dinliyordum. Annesi ve babası son ana kadar sık sık tartışıyormuş; babası, o kadar mülayim olmasına rağmen, ciddi, ölçülü bir insan, ilerici biriymiş, defalarca ve hemen hemen her defasında yok yere annesini azarlıyormuş. Bir keresinde, babasının muayenehanesinde tek başına otururken boğuk boğuk şunu tekrarladığını duymuş: *kahpe, kahpe, kahpe;* tekrarladığı bu kelimenin Türkçede kadınlar için kullanılan bir küfür olduğunu hemen fark etse de ne anlama geldiğini sormaya asla cesaret edememiş ve bunu hiç *unutmamış*. Bakışlarını fincandan kaldırıp bana baktı, gözleri doluydu: Size bildiğim bütün Türkçe kelimelerin bir listesini çıkarsam, yanına tam telaffuzunu ve anlamlarını yazar mıydınız? Siz Yunancayı o kadar iyi konuşuyorsunuz ki!

Aklımdan geçirdim, ama ona söylemek istemedim; babam Girit'teki tüm yayınları ve gazeteleri takip ederdi, Yunanca konuşmayı asla bırakmadı, Yunanca bizim geçmişimizdir, Türkçe bugünümüz, İngilizce de senin geleceğindir Arif, kusursuz İngilizce öğreneceksin, Almanca da öğren, eğer istiyorsan, Fransızca da gücün yetiyorsa, ancak senden ricam, Yunan dilinin içinde ölmesine izin verme, onu her gün özle, nerede olursan ol, bağlantıyı koparmamak için hiç olmazsa bir gazete al, benden artık geçtiyse de bu dili öğrendiğime asla pişman olmadım, ta Kasteli'deki Osmanlı okulunda ve sadece bir yıl okuduğum Kandiye'deki Korais Lisesi'nde, buna ek olarak da eve gelen hocamızdan öğrendim. O halk diline tutkun bir Hıristiyan'dı ve bizi çok sevmişti, beni ve kız kardeşimi; *katarevusa*[1] konusunda bize öğrettiği o hicivli dörtlüğü hep duygulanarak anımsarım:

1. Son döneme kadar Yunanistan'da resmi dil olarak kullanılan ağdalı bir dil. (ç.n.)

zamana heceler eklendi,
yavaş yavaş verem geldi,
çekimiymiş, isim haliymiş,
nihayetinde çöküş geldi!

Anlamını pek kavrayamıyorduk, ama birinin bilgiçlik taslayan tavrıyla dalga geçeceğimizde, ben ve kız kardeşim, şarkı gibi bunu söylerdik. Sevilen bir dildir Yunanca, bu dili konuşmadığımda bazen boğulur gibi oluyorum, ama benimle alay eden Hıristiyanları, ne yazık ki asla affedemedim: *Hoca size ne öğretir mektepte? Daha küçük yaştan öldürmeyi mi?* Babam pek çok gazete kupürü ve Hanya'nın beylerini hafifseyen, bilimsel bir kisveye bürünerek, âdeta küfreden bir makaleyi de saklamıştı. Akli yetenekleri sınırlı, her açıdan geri kalmış, kana susamış, tutarsız, karanlık Doğulular oldukları halde, Fransızcadan bozma bir dille papağan gibi Avrupalıları tekrarlıyorlarmış! Bunları ne diye sakladığını hep merak etmişimdir. Bakıp da üzülmek için mi acaba?

Farkına varmadan senlibenli konuşmaya başlamıştık, ortak anılarımız varmış gibi konuşuyorduk, yüreğimizi burkan geçmiş yılların tatlı heyecanıyla; gurbette sınıf arkadaşı olmak. Bunu ona söyledim, tebessüm etti, *gurbette sınıf arkadaşı olmak* diye tekrarladı, sıradan bir şiir derlemesinin sıradan bir başlığı olabilirdi! O bahsettiğiniz kuyu duruyor, dedi, ama artık kurudu, babam onu demir parmaklıklarla örtüp üstüne kilit vurmuştu, biz küçüktük, içine düşeriz diye korkuyordu, Akis son zamanlarda onu tekrar işe yarar bir hale getirmeyi denedi, ama suyu yok, bodrum katındaki hamamı da bozmadık, tabii o da kullanılamayacak halde, Akis benim kocam ve bir kızımız var, adı Virginia, sana ailemle ilgili bilgi verdiklerini tahmin ediyorum, öyle değil mi? Onaylayarak başımı salladı. Kuzeni, Arhondakis soyundan Leta Papadoyanni'yi tanıyışımdan söz etmek içimden geçti, ama susmayı tercih ettim. Sfakianaki Sokağı'ndaki neoklasik evin bahçesindeki inşaatı da o göstermişti, dev gibi bir apartmandı. Ardından hangi otelde kaldığımı sordu ve gayri ihtiyari, eğer arzu edersem köy evinde kalabileceğimi söyledi. Teklifi beni duygulandırsa da ihtiyatı elden bırakmadım, birkaç gün sonra gideceğimi, yer değiştirmenin zor olacağını, ama birlikte bağ evine gitmeyi çok istediğimi söyledim.

Aynı fikirdeydi ve Panaris'in beni tanımaktan çok mutlu olacağını söyledi, hatta bu karşılaşma ona *ilham bile verebilirmiş*! Nasıl kız kardeşim ve ben, onun büyükannesi ve babam ikizse onların da ikiz olduğunu çabuk çabuk geçiştirirken, Panaris'ten gururla, ama dokunaklı bir şefkatle söz etti; onun kardeşi kesinlikle yetenekli, seçkin bir insanmış, sinemaya gönlünü kaptırmasaymış hayal gücü kuvvetli bir yazar olabilirmiş, aniden sustu, içini çekti ve artık ikinci tura geçermişçesine şehri nasıl bulduğumu sordu, artık Hanya'nın babamın Hanyası'ndan çok

farklı olduğunu söyledi. Dediğine katıldım, ancak şükür ki hâlâ ayakta dedim, yapılan değişikliklere rağmen geçmişin izlerini taşıyor, Yunanistan'ı pek gezmedim, ama sanıyorum Hanya Yunanistan'ın en güzel kentlerinden biri. Burada yüzyıllar süren Venedik egemenliği, bizim izlerimizi gölgede bırakmıştır, gösterebileceğimiz o kadar çok şey var ki, Arsenalia'yı görmüşsünüzdür, konakları, armaları, Latince kitabeleri, yaşanmışlığın izlerini, Zambeliu Sokağı'ndaki o yazıyı okumuşunuzdur, tam olarak nasıldı, hatırlamıyorum, kalbin büyük olmasıyla ilgili bir şeydi galiba, "Büyük bir kalbe sahip olmak az zenginlik sayılmaz" diyordu, aşağı yukarı öyle bir şey veya Renierilerin malikânesindeki öteki yazı: *Çok çekti ve gerçekleştirdi ve okudu sevgili peder, ter döktü ve acı çekti...* Limanın batı kanadında bulunan çeşmeli anıtsal merdiven ilginizi çekmiştir tahmin ediyorum, varlığını sadece bu mevsimde hissettirebilir, yazları masalar ve insan kalabalığının arkasında kaybolur.

Kasteli'ye çıktım mı diye sordu sonra, nereleri gördüğümü, çevreyi öğrendim mi öğrenmedim mi? Oraya birlikte çıkabileceğimizi söyledi, gerçi Beşinci Tümen'e yani *Hanya'nın balkonuna* çıkmayalı yıllar olmuş, bugün orada, yanılmıyorsa, teknik üniversitenin birtakım hizmet binaları bulunuyormuş. 1884 dedim, sözünü keser kesmez pişman oldum, ama geri almak için geçti, Hanya'da Baro'nun kurulduğu 1884'te, diye tekrarladım, bilmem kaç yıl boyunca orada adliye olmalıydı, sulh hukuk mahkemesi, yani, ceza mahkemesi, asliye hukuk ve Girit istinaf mahkemesi. Şaşkınlıkla bana baktı, hangi adliye? Adliye burada, dedi ve yan taraftaki ışıklandırılmış binayı gösterdi. Buraya nakledilmeden önce işte, dedim. Rehberliğe bütün iyi niyetiyle devam etti; yine de o yukarılarda önceleri "Türk Konağı"nın olması gerekirdi, tabii daha sonra paşalar bile Halepa modasına uymuş, faresinden, piresinden, sineğinden, sivrisineğinden, bitinden, tahtabitinden ve surların içindeki çamurlu sulardan kurtulmak isteyip, Akrotiri'nin eteklerindeki küçük köyü seçen konsoloslardan geri kalmamışlardı. Saçlı taş diye bir şey duydun mu hiç? diye sordum ona, duymamışsın, gözlerinden okuyorum. Üzerine yosunların ve başka deniz bitkilerinin yapıştığı bir deniz taşıdır bu. İsa'nın göğe yükseldiği gün, Hıristiyan olsun Müslüman olsun bütün kadınlar bu taşı bulmak için kırk dalgayı aşarmış, yani Girit Denizi'ndeki dalganın onlara kırk kez çarpması gerekirmiş, her biri kendi taşını arayarak denizin vurmasını beklermiş. Sonra taşı evine götürürmüş, evin her odasında öteye beriye sallandırırmış, yüksek sesle şu sihri söylermiş: *Dışarı pireler, dışarı tahtabitleri, dağlara kaçsın fareler.*

Yine uzun süre sessiz kalmış olmalıydık. Aniden şemsiyem hakkında bir şeyler söyledi, çok etkilenmiş, hatta yanımdaki sandalyede asılı olup olmadığını yoklar gibi yaptı, bugün herkeste kırılır şemsiye var, nasıl derler, katlanır. Ne diyebilirdim ona? Katlanır şemsiyelerin o kadar dayanıklı olmadığını mı? Yıllardan beri bu şemsiyeyi elimde tutup

rüzgâra kılıç çektiğimi mi? Sana hediye edeyim, şayet istersen, içimden gelerek söyledim. Şaşırarak teşekkür etti. Bugünlerde şehri dolaşmaya ve çeşitli kitapçıklar okumaya beni teşvik eden şeyin, büyükbabamın günlüğü olduğunu anlatmaya başladım sonra. İşte o anda hiç beklenmedik biçimde, büyükbabamın onun da büyük büyükbabası olduğunu, onun da bu günlüğü okumaya hakkı olduğunu söylediğini duydum! Tokat yemişçesine sarsıldım. Farkına bile varmadı; Büyükbaba Fumis'in yazılarını okumam için bana vermeyen erkek kardeşim kadar bencil olabileceğini sanmıyorum, dedi. Afallamıştım. Eli elime doğru uzandı, Arif sana yemin ediyorum, akrabalıktan ziyade söz konusu olan hasrettir, bunu sen de söyledin az önce, sana tuhaf veya abartılı gelmesin, Ayşe Kaurzade ve Armodios Fumis'in Hanyası'nı özlediğim zamanlar oluyor! Saatime baktım, vakit geç olmuş, dedim. Kabul etti ve kalktık. Hesabı ödemek için kasaya yöneldim. Pastanenin dışında dururken ne yapacağımızı, ne şekilde vedalaşacağımızı bilemedik, cüzdanının yanında olmadığını izah etti, hesabı o ödemediği için özür diledi. Tokalaşarak sessizce birbirimize iyi akşamlar dedik, sabah telefon etmeni bekleyeyim, kaç gibi uyanırsın? Şafak sökerken, dedim.

Otele doğru yürürken Leta'yı telefonla aradım ve buluşmamızı iptal ettim, bu akşam onunla yemeğe gidemeyecek kadar sarsılmıştım. Ayrıca, ona karşı ilgisiz olduğum halde, dün onu beklerken yoğun, âdeta acı verici bir düşünceye, ona bulaşmamın kötü olduğu düşüncesine kapılmıştım. Nerede okumuştum? Büyükbabanın günlüğünde okumadığım kesindi. Hıristiyanlar o yıllarda, sık sık hayatlarını tehlikeye atarak zenginlerin haremlerine dalarlarmış, Paşa'nın haremine dahi adım attıkları olmuş, aralarından biri, Çerkez bir kızı gebe bırakmış, Müslüman bir kadının gözleri uğruna cinayete kadar varan kanlı olaylar hiç de az değilmiş. Veya Hıristiyan bir kadın uğruna. Rus Konsolosluğu'nun kavası Yorgis Kocabasis olayları bile, karı kız meselesi yüzünden başlamış, en azından görünürde öyle. Şehir üç gün boyunca altüst olmuş, mayıs 1896'da. Yüzbaşı Fezo'nun komutasında bir Türk bölüğü, Kale Kapısı'ndaki Bamya'nın Hanı yakınlarında çapkın Kocabasis'e pusu kurmuş. Aklı başında kimi Müslümanlar Kocabasis'i uyarmışlar, o gün şehre girmemesi için yalvarmışlar. Ama o inat etmiş, ondaki kabadayı ruhu buna elvermemiş. Kuşatmayı görünce, Bamya'nın Hanı'nda mevzi alır, tabancasını çekip ilk o vurur Fezo'yu. Kurşun sadece alnını sıyırır. Şarkı bile olmuştur bu: *Fezo'ya ateş eder, ama öldürmez.* Kocabasis ateş etmeye devam eder, üç nizamiye erini öldürür. Böylelikle, onlar daha farkına varmadan, kötü olaylar yayılır. Bu hazin olay, büyükbabanın anlattığı gibi mi olmuştur? Tarih nasıl ve kimler tarafından yazılır? Birkaç gün önce bir kitapçıkta olayın başka bir versiyonunu okudum. Barbar Giritli Türk ve başıbozuk kalabalık Cezayir Kolu'ndan naralar atarak yola çıkmış, Splanca'yı geçmiş, Çarşı'ya inmiş, Katola

Meydanı'na varmış oradan da Kale Kapısı'na yürümüş. Önlerine çıkan Hıristiyanları da koyun gibi keserek ilerlemişler. Kale Kapısı'na vardıklarında ise, işlerini rahat rahat görmek için muhafıza kapıyı hemen kapatmasını emretmişler. O sırada Rus Konsolosluğu'nun kavası Yorgis Kocabasis gelir, yanında birkaç Halepalı da vardır ve muhafızdan kale kapısını açık bırakmasını talep eder. Katiller tam o sırada ona ateş eder ve yere düşürürler. Aynı anda Yunan Konsolosluğu'nun kavası Yorgis Kuvaritakis de çıkagelir. O da muhafızdan kapıyı açık tutmasını isteyemeden, başka bir katil ona ateş eder ve yere düşürür. Öldürülmüş kavasların kanı, güruhu sarhoş eder! Ardından o üç günlük kıyım yaşanır. Ardından Yunan konsolos kararlılıkla hareket eder, Rusya'nın konsolos yardımcısı Vulgaridis'i de yanına alır, diğer devletlerin konsolosları da devreye girer, amiraller şehrin limanına girer ve Türk makamlarına sert bir nota vererek yasal düzenin derhal sağlanmasını ister. Kana kan, ya sonuç?

Yakos anlaşılmaz bir dille ölümü ilan ediyordu; *Cene Macine, Yusuf Paşa Camisi'ne.* Halidon Sokağı'ndaki Yusuf Paşa Camii hakkında sana ne yazmıştım? 1962'dan bu yana şehrin Arkeoloji Müzesi orada, bir kez girdim, sergilenenlere sabırla baktım, bazı kalıntılar için iç avluya da çıktım, minarenin tabanını ve özenle işlenmiş sebilhaneyi gördüm. Özellikle binadan etkilendim, Venedikliler zamanından kalma Santo Francesco Manastırı, Venediklilerin Doğu'da inşa ettikleri ilk ve en görkemli manastırmış. 1645 yılının ağustos ayında, kuşatanların Aziz Dimitrios tabyasında açtığı bir yarıktan müstahkem şehre dalmasıyla burada çatışmalar olmuş ve muhtemelen çok kan dökülmüş. Türklerin tam tamına yedi saldırısını püskürtmüşler, ne ki dayanamamışlar ve Yusuf Paşa'ya teslim olmuşlar, işe o yüzden manastır camiye dönüştürüldüğünde onun anısına adı verilmiş. Sonra da, Splanca'daki Hünkâr Camii 1919'da Aziz Nikolaos mabedi olduğunda ki sana yazdığım gibi minaresi daha 1916'da yıkılmış, Hanya'da geriye kalan ne kadar Müslüman varsa dervişin o mucizevi kılıcını saygıyla gözyaşları içinde buraya getirmişler, sonra da 1924'te giderken onu da yanlarında götürmüşler.

Düşünüyorum da, bir şehirde doğuyorsan orada yaşayacak ve olgunlaşacaksın, şayet kafa yoran biriysen yarının sana neler getireceğini sıkça düşüneceksin. Ama aynı sokaklarda dolaşırken, alışılagelmiş bir güzergâh izlerken bu şehrin sadece senin yolun ve mahallenden ibaret olmadığı aklına bile gelmeyecek. Yıllar geçtiğinde ve sen kesin bir biçimde artık orada olmadığında ise, uzaktan da olsa göremediğin mahalleleri düşünüp, doğduğun yerde istediğin kadar yürüyemediğin için zaman zaman belki de efkârlanacaksın. Dedemin başına gelmişti bu.

Ovriaki'de de Topanas'ta da yürüyemeden gitmişti Hanya'dan. Hayatının önce Splanca'da, sonra da onu o denli heyecanlandıran denizi izlediği Meydan'da geçtiğini anladığında artık çok geçti. Ben de onun

memleketinin sokaklarını tekrar tekrar yürümüştüm, ne bulacak, neyi anlayacaktım, sanki büyükbabam Hanya'da hiç yaşamamıştı, konağı ondan ona geçmiş, kızının torunu olan Eleonora Pagoni de, az önce konağın kime ait olduğunu sorduğumda duymazlıktan gelmişti. Dükkânlarla ilgili tek kelime bile etmemişti. Her ikisine de ne olup bittiğini kabataslak Leta'dan öğrenmiştim ama. Meydan'daki iki katlı ev, bugün Panaris'in ve yaşlı babasının kaldığı evi satın alınırken satılmış, dükkânlara gelince, yıllarca kiralık kaldıktan sonra satılmışlar ve otuz yıl kadar önce yıkılmışlar, Armodios Fumis'in de çok malı mülkü varmış, Sfakianaki Sokağı'nda Despotiko'nun yanındaki kat karşılığında verilen iki katlı ev, onun Fransız annesinin üstüneymiş, varsın yoksullaşmış gibi olsunlar, hâlâ şehrin zenginlerinden sayılırlarmış, adanın çeşitli şirketlerinde hisseleri olduğu söyleniyormuş, ama elbette eskisi gibi değillermiş, eskilere sorarsan bugün bile bedduadan bahsettiklerini duyabilirmişsin. Onları Kaur karısının bedduası yemiş bitirmiş! Leta rahat konuşuyordu, Kaur karısının benim büyükannem olacağı aklından geçmeden. Aklından geçmesini de istemezdim elbet.

İki üç saat sonra uyanacağını düşünüyorum, kalkar kalkmaz ilk iş mutfaktaki perdeyi çekip dışarıdaki küçük bahçeye bakacaksın. Bunalımdayım, hüzünlüyüm ve uykusuzum, günler geçtikçe, bilinçaltı oyunlarının karşısında hissettiğim şaşkınlıkla ve hayal kırıklığına benzer duygularla sana hitap etmediğimden emin oluyorum. Yine de, muhatabı olmayan bir tek kelimeyi bile yazabileceğimi sanmıyorum. Bu saatte bu tür gözlemleri çekilmez bulsam da kısaca şunu belirtmek isterim ki, bir gün okunacağı beklentisi içinde olmadan günlüğüne kimse tek satır bile yazmaz. Ayrıca, yazılanlar kişisel olduğu ölçüde, bunlara itiraz edecek insanlara umut bağlanır. Şunu duymak her zaman insanın hoşuna gider: Az gittik uz gittik dere tepe düz gittik. Gittik mi?

2

Geçmiş hayatımın kalbinde

Hanya, cumartesi sabaha karşı, 12 ocak

Yatakta dönüp durmayı kaldıramıyordum; Beyoğlu'ndan Taksim'e, Nişantaşı tarafına, Şişli'ye, akşam çökerken, sokaklardan ve sokak aralarından gitmek, kar ise siyah, ezilmiş, kaygan. Kız kardeşimle boğuk bir ağız dalaşı yapıyoruz, o benim gibi değil, ne pes eder, ne de uzlaşır. Bugün bile gösterilere koşar, oğluna destek olmak için. Zaman zaman ona anlatmaya çalıştıysam da, yıllardır lekeli olan bir ufkun sonunda, hayalini kurduğu değişim için emek ve sabrın şart olduğunu, yoksa vatanımızın bin parçaya ufalanması tehlikesi bulunduğunu söylediysem de başaramadım. Daha iyi bin parça olsun, demişti öfkeyle bir keresinde. Sonra da hemen, sözlerinden kendisi de korkmuş gibi, halksız bir vatanın, çıplak bir vücut olduğunu bana izah etmeye koyulmuştu, kardeşim, vatana gösterilen soyut itina başka, halka duyulan somut heyecan başka, biraz öteye çıkıp baksan, her geldiğinde, buradan başka bir yere gitmiyorsun ve vitrinin arkasında siper alıyorsun, gez biraz, yürü, fakir mahallelerine dal, 50'li yıllarda Menderes'in sloganı her mahalleye bir milyonerdi, ve biz nereye vardık? Türkiye'de fakirler değil, sadece aç milyonerler var!

Sinirliydim kalktığımda. Büyükbabanın o yıllarda ihlal etme cesaretini gösteremediği Hanya'daki görünmez ayırıcı çizgiler konusunda az önce not etmeye başladıklarımı yorgunluğuma rağmen yarıda bırakmak istemezdim. Ovriaki'de yürümeyi hiç aklına getirmediğini yazar, Yahudilerle de pek özel bir alışverişi yokmuş, iki üç tüccarla olan münasebeti dışında, bununla beraber onlar genelde sempatik, sakin, başarılı, her daim ölçülü ve birlik içindelermiş, hepsi de rahatına düşkün, hali vakti yerinde insanlarmış, dükkânları, 1878 yılından sonra sahip oldukları Yusuf Paşa sahilinin iç tarafındaki sinagogları, dil bilen, her yaz kaplıcalar için İzmir'e giden, minyatür konusunda da çok yetenekli olan hahambaşı hakkında çok iyi sözler duyarmış, fermanlara itaatsizlik hayatlarında etmemişler, işbirliğine yatkın ve sabırlıymışlar, onlara *it, pinti, çarmıhçı* diyen gaddar ellere kalsalar bile, görgülü tavırları

ve taviz vermekten kaçınmamaları sayesinde hep kurtulmayı başarırlarmış. Mezarlıkları Kale'nin dışında, batıdaymış. Çok daha sonraları, babamın öğrendiği kadarıyla, Almanlar, bir teki bile kurtulamasın, geri dönemesin diye hepsini tutuklayıp Almanya'ya götürdüğünde, kabirlerin altı üstüne getirilmiş, yerliler altın, mücevherler ve diş takımları arayarak mezarları kazmış, ah şu insanoğlu yok mu, diye belirtiyor, o sinir edici *derin düşünceli* üslubuyla, peki insanoğlu içinde taşıdığı o aç, o savunmasız canavarı nasıl kontrol etsin? Ona yardım edebilen bir Tanrı asla olmadı. Yahudilerin, tarihteki şartlara göre, yüzyıllar boyunca uyandırdıkları merhamete veya antipatiye değinirken sürükleniyor, onun ardından ben de. Ne zamandı? XVII. yüzyılda, İzmirli tüccar *Mesih* Sabetay Sevi, İstanbul'a çıkarak Yahudilerin kurtuluşunu ilan etmiş, sultandan ve Hıristiyanlığın mutlakıyetçi krallıklarından, hatta riyakâr hahamlardan da! İki yüzyıl sonra, 1896'da, Teodor Hertzel otonom bir Siyonist devletçiğin hayalini kuracak ve imparatorluğun Avrupa'ya olan borcundan kurtulması karşılığında Filistin'i satın almak niyetindedir. Haber Yıldız'a henüz ulaşmıştı: Girit'te karışıklıklar, Lübnan'da ayaklanma, Anadolu'da Ermeni işgali. Sultan Abdülhamid Banker Hertzel'in teklifini asık suratla ve zehir akıtarak dinler, bir karış bile toprak satamayacağını söyler, imparatorluğun toprakları tahta değil, halka aittir der. Diyeceğim, milyonların sende kalsın, son sözü bu olur. Kim bilir? İmparatorluk parçalanınca, Yahudiler Filistin'e bedava sahip olur belki!

Gerçek polisiye romanlar, katilin ortaya çıkmadığı romanlardır, diyor babam, düşünce akışını sadece görünürde yitirerek, sonra da görünmez ayrıcı çizgiler konusunda büyükbabayla hemen hemen aynı saptamayı yapıyor. Avusturya Konsolosluğu'na yakın oturan ve arada bir Meydan'a ziyaretlerine gelen kadın doktoru Kalaysakis'in ağzından duyduklarını anlatıyor babam; Hanya'nın su tedariki sorununun, uzmanların Buçunaria'daki kaynak dışında Aya Leusa kaynağını da dikkate almasıyla çözümlenebileceğini söylüyormuş. Bu kaynağın suları bol olması dışında, yüksek rakımlı da olduğundan, şehrin en yüksek dış mahallelerinin, Halepa'nın dahi su ihtiyacını rahatlıkla karşılayabileceğini anlatıyormuş. Babam gözleri kamaşarak dinliyormuş, Buçunaria onun için Hıristiyan devrimcilerin gizli buluşma yeriymiş, oraya kadar çıkmayı hep istemiş, daha da tepedeki Omalos'a da, fakat imkânsız. Şehrin içinde kuşatılmış gibi yaşadıklarını çok düşünmüş. O akşam anasının yaptığı badem ezmesini yerken Kalaysakis ile babasının Venediklilerle ve çok eski dönemlerde şehrin merkezi su kemeriyle bağlantılı olan unutulmuş ek su kemeriyle ilgili sohbetini dinliyordur. O tahrip olmuş su kemerinin izleri kısa bir süre önce Mevlevi Tekkesi'nin arkasındaki devlet yolunda bulunmuş, izler Aya Lukas yoluna kadar gidiyormuş, o yan yol ile Mezarlıklar arasındaki bahçeden geçip Kale Kapı-

sı'na kadar ulaşıyormuş, oradan da büyük ihtimalle şehrin içinde son buluyormuş. Babam yıllar sonra, Mevlevi Tekkesi'nden Kale Kapısı'na kadar olan mesafeyi bir engelle karşılaşmadan defalarca yapabileceğini düşündü. Ama buna hiç girişmemişti. İnsanı aynı sokaklarda körlemesine yürümeye zorlayan, mahallesinin dışına çıkmaya hal bırakmayan nedir diye merak ediyor.

Kaybetmesi kaderinde yazılı olan bir şehirde doğup büyüdüğüne hayıflanıyor, hayatında hiç yürümediği onca çıkmaz sokak, onca mahalle, onca kaldırım. Ta yukarıda Kasteli'de onca güzel kız. Liberti'yi, Lili'yi, Dosa'yı, Victoria'yı, Artemis'i, Klio'yu, Nikoleta'yı, Fernandi'yi hatırlıyordu. Mevlide'yi, Neyar'ı, Halime'yi, Hüsniye'yi, Sazı'yı. Ve kendininkini, Levanten Rosanna'yı. Orada bazı dükkânlar da varmış, kimi Hıristiyanlara, kimi de Müslümanlara ait, eskiden *Patris* gazetesinin büroları, sonra da *Ereyna* ve *Nea Ereyna* gazetelerinin büroları, ayrıca Aziz Kalyoncizade'nin sipariş bürosu, yüz beyazlatma, leke, kırışıklık, güneş yanığını yok etmeye yarayan sıvılar satarmış! Büyükannem son günlerine kadar gülüyormuş buna, palavracının tekiymiş; Bayan Selma, bu ilaç saç boyasında son devrim, Bayan Selma, bu pomatla yüzünüz tekrar çiçek açacak! Sonra Yasemis denen o adam varmış, çam püskülüne geçirilmiş beyaz yaseminler satan. Babam bunlardan alır köprücükte Rosanna'yı beklermiş. Ergenken Kanevaro Sokağı'nı bir uçtan bir uca neden yürüyememişti? Yine de hiç Musa Paşa Camii'ne girdi mi hatırlamıyordu. Frenk Levanteni'nin iki katlı evinin yakınından geçemeyişi sadece doğal çekingenliği yüzünden miydi acaba? Aralarında nasıl konuştuklarını duyarmış, İtalyanca Fransızca, İspanyolca Arapça ve Yunanca Türkçe karışık, harman bir dilleri varmış. Neydi bu insanlar? Onlardan neden korkardı? Öyle bir zaman gelmişti ki, işte bu yerleri, yürünmemiş olanları, daha fazla arar olmuştu ve kitap sayfalarını karıştırarak onları hayal etmeye, onca iptal edilmiş güzergâhı beyninde canlandırmaya çalışmıştı. Sifis'le Amerika'ya gitmeyi hayal ederdim, diyor, ama gelgelelim Kanevaro Sokağı'nı yürümeye cesaret edememiştim! Rosanna bir hayli yıl geçtikten sonra öğrenmiş, sevgili beyoğlunun sokakta görünmesini, camda saatlerce kımıldamadan, perdenin arkasına gizlenerek, beyhude beklediğini.

Hayır, ilk aşkı uğruna savaşmaya cesaret edememişti baba, sadece elinde çam püskülünde yaseminle köprücükte beklermiş, yaseminler zaman geçtikçe kokusunu, tazeliğini kaybeder ve yüreği ağırlaşırmış, Şişli'deki evimizin tavan arasında yıllardan beri unutulmuş lavantanın sonraları dedenin giysilerine sindiği gibi tıpkı. Ananın sitemini duyardım, diyor, yılda bir kere mezar açıyorum sanki, diye içini çekermiş, bakın hele, Hanyalı dedenizin gençliğinde nasıl giyindiğine bakın, babam görüp de sarsılmasın diye ondan gizli terasta havalandırırmış. Ver onları ana, dermiş Ayşe, ne diye tutuyoruz, günün birinde ben onları

atacağım madem, en iyisi sen ver, onları bir kültür derneğine yollayabiliriz, kuşaklar ile başörtülerini saklayacağım ama. Ayşe son zamanlara kadar büyükbabanın saf ipek kuşaklarından birini boynuna sararmış.

Apukurya zamanıydı, Okul balosu için karnaval giysisi giymeyi o kadar çok istiyorduk ki, anne tepki göstermişti, öğle yemeği için sofradaydık, ben ve Ayşe iştahsızdık, Hasan ile Hüseyin yan gözle bize bakıyordu, ilki bizden on yaş büyük, ötekiyse on iki, yemeklerini yeni bitirmişler ve sofradan rahatsız kalkmışlardı, babam ilk başta tarafsızdı, mesafeliydi, aniden geri çekilir gibi gözüktü, o kadar çok seviyorsanız gidin, ama ne giyineceksiniz? Ben Giritli gibi giyineceğim, dedim coşkuyla, hemen de pişman oldum, çünkü babamın kızacağını düşündüm, tam tersi, duygulanarak gözünü bana diktiğini söyleyebilirim. Bunu mu istiyorsun, okul arkadaşlarının sana Doğulu bir barbarı merakla izler gibi bakmasını mı istiyorsun? Bunu kaldırabilecek misin? Kaldırabilirim, dedim. Sen ne giyineceksin Ayşe? diye sorarken ısrarla bana bakıyordu, beni kışkırtmak ister gibiydi. Ayşe bir an tereddüt etti, sonra yüreklice cevap verdi: Barones gibi giyinmeyi çok isterdim! Babam güldü, ayağa kalktı ve onu yanağından öptü, sonra bana döndü ve onu izlememi istedi. Sandıklar ve eski püskü mobilyaların olduğu tavan arasına çıktık. Göster kendini, dedi. Beni Giritli gibi giydirdi, süsledi. Daha genç olsaydım ben de giyinirdim. Gözleri çakmak çakmaktı. Kaç yaşındaydı o zaman? Yetmiş beş civarında, ama daha genç görünüyordu, benim gözümde en azından. Sen gençsin ki, diye fısıldadım, ağlamak üzereydim. Beni o kadar sarsan neydi? Başka bir sandıkta bir şeyler karıştırıyordu, onu hiç açık görmemiştim, içinde ne vardı? İnanmayacaksın. Silah vardı, her türlü hurda demir, gralar, şişhaneler, tabancalar, gururlanarak gösteriyordu, bunları yakalarlarsa ipten kurtulamam, varsın işe yaramaz olsun, bunlar müzelik, kardeşim Ali satın almış 1898'in bir müzayedesinde, bunları ne atabilirim, ne satabilirim, hayatımda silah almadım elime, ama bunlar aile yadigârı, hiç kullanmamış olsak da; sonra sandıktan ürkekçe bir kemençe çıkardı yayıyla birlikte, çalmayalı yıllar oldu sayısı belli değil, diye fısıldadı, bir zamanlar çalardım, öyle matah bir şey sanma, çalardım ama, becerirdim, dinlemek ister misin?

Üç kez yay çekti, aleti dizlerine dayadı, onu şımartmak istermiş gibi; olmaz, dedi, yapamam, kemençe akortsuz, yüreğim de akortsuz. Bir süre sustu. Sonra gözlerini yine bana dikti. Büyük dansçılar vardı oğlum, ün salmış kemençeciler ve lavtacılar, sadece Hanya'da değil, bütün Girit'te, ama ben sana Hanyalıları anlatacağım. Bir zamanlar Hanyalı Hasan Ağa vardı, çakırkeyfe gelip çaldığında dizlerinin üstüne çöker, kemençesinin ucunu toprağa değdirirdi, o zaman kemençesi toprağı titretir ve oynatırdı, öyle bir melodisi vardı anlayacağın; sonra meşhur Hüseyin Cinis vardı, Selinolu, pendozali[2] oynarken sağ elinde de kesilmiş oğlak tutardı

2. Girit halk oyunu. (ç.n.)

derler, ötekiler de hayvanın derisini yüzermiş. Sifakas adında biri de vardı, savaşçı olan, oynadığında kollarını iki yana gerermiş, her birinden bir adam asılırmış. Apokoron'un Kefalas köyünden olan Yannis Çakiris vardı sonra; kahramandı bunlar oğlum, cambaz, Girit'te oyun, bilmiyorsan öğren, ihtirasla ve silahla bağlantılıydı, çok eski yıllardan beri, bin yılların derinliklerinden, erkeklerin pirrihios'u[3] zırh kuşanmış ve el ele oynadıkları zamandan. Coşturucu Mehmet de vardı, hani maniler söyleyen Stafidakis de derlerdi ona, çünkü babasının geniş stafida[4] bağları vardı, o yüzden de onun havasına stafidianos dediler, on altı yaşımdaydım cenazesine gittiğimde, 1908 mayıs ayıydı.

Kıyafeti yavaş yavaş üzerimden çıkartırken yanaklarından yaşlar akıyordu. İyi ediyorsun, dedi, Giritli gibi giyinilmez, Giritli *olunur*. Hanya'nın orada, diyerek devam etti, çok ihtiyar biri vardı, Yeniçeri Ağa Camii'nin dışında, Skinoplokadika'nın oradaydı ve hep bir şiltenin üstünde otururdu, iki gözü kördü, kalemleri ve kalemtıraşları, renkli mürekkepler ve divitleriyle, yaz kış caminin girişinde oturur, Kuranıkerim'in kopyasını çıkartır sanatsal eserler yaratırdı, bir keresinde durup dikkatle onu izlemiştim, acılı gözleriyle ilgili bir şeyler sormuştum; benim bilgim belleğimdir, demişti, belleğim bilgimdir, gözlerim göreceğini gördü, zeytinin yaprağını getir sana zeytinliği çizeyim! Sonra gözlerini sildi babam ve kısık sesle konuşmaya başladı, âdeta fısıldayarak, hafızasında minyatür gibi, deneyimli bir el tarafından parlak bir kabuğa ince ince işlenmiş, beklentilerden uzak, değerli anlar gibi kalan çocukluk yıllarını anlattı. Kendini, büyük odada başka çocukların yanında, sedef işlemeli bir rahlenin önünde bağdaş kurmuş otururken görüyormuş. Her çocuğun rahlesinin üzerinde elyazması Kuranıkerim açık duruyormuş. Hepsi birden yüksek sesle okuyor, kafalarını sallıyorlarmış. Hoca onlara eşlik ediyormuş. Teneke bir levhanın üzerine harfleri çizmeyi öğrenene kadar çok zorlanmış, derin anlamları ise sonraları onu daha da zorlamış. Yerinden kalktı ve sandıkta aramaya başladı, levhaları buraya getirdiğini hatırlıyordu, kendisinin ve Ayşe'ninkini; lüzumu yok, eğilme şimdi, rica ettim titreyerek, anılarının onu hasta ettiğine inanan anamızın etkisindeydim. Aramaktan birden vazgeçti, bana kızmıştı sanki. Sizlerin o kadar çabalamasına gerek yok, dedi, Osmanlı yazısının sesini kâğıda dökmek için o sıkılık, o ısrar, o alışmış el şart değil artık. Okul hayatımızın ilk günündeki hazırlıklar tam tamına bir dinsel tören gibiydi Arif, anamızın daha gün ağarırkenki heyecanını rüya gibi hatırlıyorum, avucumuzun içinde saklı, eriyen akideleri, kafalarımıza attıkları sırmalı örtüleri, Ayşe'nin ciddiyetini, eşin dostun iyi dileklerini, babanın bize armağan ettiği yaldızlı Kuranları, ihtiyar öğretmenin duasını. Sonra da, babam adamlarıyla birlikte işine gitmek üze-

3. Silahlı dans. (ç.n.)

4. Kuru üzüm. (ç.n.)

re evden çıktığında, ben ve Ayşe, kafamızda rahlemiz onun üstünde de kıymetli Kuranlarımızla birlikte, anamızın, kadın akrabalarının ve arkadaşlarının eşliğinde sokağa çıktık ve yokuşu yürümeye başladık. Nereye mi gidiyorduk? Hatırlayamıyorum. Meydan'daki Evkaf'a olabilir. Yolda, annelerinin eşlik ettiği başka çocuklarla da karşılaştık. Sonra görüntüyü tamamen kaybediyorum. Şükür töreni yapılıyordu herhalde, hoca bizim için hayır duası ediyor, belki de başımıza Kuranıkerim'i koyuyordu, hatırlamıyorum. Kendimi tekrar, Kasteli'de Litinon Sokağı'ndaki Osmanlı okulunda buluyorum, üstelik Fransızcaya ve Yunancaya karşı özel bir eğilimim var. Derken babam, kendi hızımda ilerleyebilmem için eve hocalar getirtmeye karar verir. İngilizceye de o zaman başlamıştım. *Matmazel* Boutane'ı hâlâ hatırlarım, kokusunu ve *Miss* Helen'in kuru tebessümünü. Tuhaf değil mi? Daha küçük yaştan Osmanlıca öğrenmeye başlamış olsam da, Yunanca benim için her zaman anadildir, anamız masalları Yunanca anlatırdı ve ninni söylerdi, Derviş Sarı Saltuk'u Aziz Georgios ile, Fatih Sultan Mehmed'i de Büyük İskender'le bağdaştırarak.

Okulun balosuna gitmeye isteğim yoktu artık. Ayşe de barones gibi giyinmedi. Ertesi yıl İngiltere'ye gittim. O günün öğlesinde, sırtıma, belki de istemeyerek, yükledikleri yüzünden babamın acısını paylaşıyor muydum, yoksa ona kızgınlık mı duyuyordum bilemiyordum o zamanlar. Ancak şunu hatırlıyorum ki, bundan böyle baba evime ancak bir misafir gibi gelme kararıyla gidiyordum. O içinde silahlar olan sandığı ve çeşitli anılarla dolu ötekini bir daha açmamaya kararlıydım. Babam ise, aklımdan geçenleri tahmin etmiş gibiydi sanki, havaalanındayken, gidiş salonuna girmek için kapıyı geçmeden biraz önce beni kenara çekti, yitik bir geçmişten bahsederek yüreğimi kararttığı o gün için benden özür diledi, fakat bir gün, vakti gelince, öğrenmem gereken daha çok şey vardı, bana yük olsun diye değil, nereye bastığımı ve nasıl ilerlediğimi bilmem için. Deri evrak çantasından ucuz kâğıda sarılı bir paket çıkarttı sonra. Hasretle yandığın zaman bunun sayfalarını karıştırabilirsin, dedi hüzünle gülümseyerek, bu babamın günlüğüdür, eklemeler yapılmış ve bazı yerlerin üstünden geçilmiştir, ben buna ortada bir neden yokken başlamaya asla dayanamazdım, ama sen yapabilirsin. O gece kelebeğine ne olmuştu sonunda, diye sordum ona. Şaşkınlıkla baktı. Hanya'da köy evinde kelebek vardı hani, onu özgür bırakmak ile ince ince doğramak arasında kalmıştın, hatırladın mı? Bakışları karardı; onu bıraktım, diye fısıldadı, ama uçmadı, bir süre dizlerimin üzerinde yalpaladı, sonra da taş kesildi. Gayri ihtiyari eğildim ve elini öptüm, Rimbaud'nun *Mon paletot aussi devenait idéal* dizelerini düşünerek, hiçbir zaman hiçbir yere kök salmamaya yemin ettim. Halbuki daha bir gün önce, sokağın ortasında diz çökerek, Nesife'ye fikrini değiştirmesi için yalvarıyordum, ayrılmayalım, sadece vedalaşalım

diyordum. O gece onun ayaklarına kapanarak ne mi istiyordum? Zaman kazanmayı, zaman kazanmak için onu kararından döndürmeyi. Daha üç ay geçmemişti ki ona mektup yazmıştım, ne kadar haklıydın, canım, önce sen anladın, sevgimiz gül gibi soldu! Ondan hiç cevap almadım, beklemedim de. Suzie'yle çoktan yakın arkadaş olmuştum, onca yıl geçti, yüz hatlarını hiç hatırlamıyorum, ancak şunu hatırlıyorum ki, Nesife'yi artık düşünmemeyi, ayrılığı atlatmayı, onun sayesinde başarmıştım; istediğim bu değil miydi? O zamandan beri de, Şişli'yi içimde bilinçli bir şekilde ve inatla bulanıklaştırmıştım.

Hasret! Günlüğün arasındaki gazete kupürleri sararmış, yere dökülüyordu. Eğilip topluyordum, dikkatlice yerine koyuyordum. *Kirikas* gazetesi, cuma 25 ocak 1924 tarihli sayısında, 20 ocakta Hanya ve Suda'daki Osmanlıların nüfus sayımının sonuçlarını yayımlıyordu. Erkekler 1 337, kadınlar 1 406, toplam 2 743. Aynı ayın 30'unda günlerden çarşamba, sabah 9'da, "Türkiye" adlı buharlı gemi limanın açıklarında demirlemişti; Lasiti'deki geriye kalan altı yüz mübadeleye tabi Müslüman'ı aldığı Sitia'dan geliyordu, ondan önce de İerapetra'dan sekiz yüz bir kişi almıştı. Hanya'dan da yaklaşık beş yüz kişi toplayacaktı. Bu gemi, Marmara'ya gidiyordu. Birkaç gün sonra da, 2 şubat cumartesi günü, karma alt komitenin duyurusu, 2 400 kişi kapasiteli "Sulh" adlı buharlı geminin, Hanya ve Resmo'dan olabildiğince fazla sayıda mübadili bindirmek üzere yakında Hanya'ya geleceğine dair ilgilileri bilgilendiriyordu. Hatta bunun bedava yapılan son sefer olacağı vurgulanıyordu. Dolayısıyla bedava yolculuk yapacakların ve buna binaen bu buharlı gemiyle ayrılmak mecburiyetinde olanların, bugünden hazırlanması gerekiyordu. Bu sefer, İzmir'in güneyindeki Küllük Limanı'na gidecekti. *Kirikas*, şubatın 5'inde bir duyuruya daha, sonuncu duyuruya yer veriyordu; daha varlıklı Müslümanları alacak bir buharlı geminin her an yanaşması bekleniyordu! Böylece *şehirdeki Küçük Asyalı mültecilerin* iskân edilmesi nihayet başarılacaktı! 29 şubat tarihinde, tüm ildeki mübadeleye tabi toplam Müslüman nüfusunun 5 380 olduğu belirtilir. Bunlardan 2 520'si adadan ayrılmış durumda, geriye 2 860'ı kalmıştır. 5 mart tarihinde Girit genel valisi Dışişleri Bakanlığı'na ısrarla ricada bulunmaktadır; *geriye kalan mübadeleye tabi Müslümanların alınması için gemi gönderilmesine itina edilsin, zira onların gecikmesi şehirdeki mülteci nüfusunun haklı öfkesine yol açıyor.* Bir süre sonra da, Hanya *arınmış* olacaktır. Çocuk doktoru Eleonora Kriara Pagoni'nin az önce dediği gibi, o zor dönemde homojenleşmek her iki ülke için de şarttı! O kış ne hissetmişti acaba halam? O zamanlar yeni tiyatro "Kentrikon"daki Marinakis salonunda *Golfo* adlı eser sahneleniyormuş ki, Ali Hasan Hacıpirakis adında on sekiz yaşında bir Müslüman, ocağın 26'sı cumartesi günü, çıldırmış vaziyette Hüseyin Koçifakis'in kahvehanesine dalarak, değeri kırk drahminin üzerinde iki ayna kırmış, ondan biraz önce de Zoiça Baksevanopulu'nun kahvehanesinde elli drahmilik zarara

yol açmış. Kupürde haberin tamamı yok. Ancak tutuklandığını tahmin ediyorum, onca yıl geçtikten sonra da şunu soruyorum: o genç, suçüstü Ceza Mahkemesi'ne mi götürülmüştü yoksa dört gün sonra limanın açıklarında demirleyecek olan buharlı gemideki Türk makamlarına teslim edilmek üzere sadece tutulmuş muydu? Daha ilk gün Çarşı'da okuduğum mesaj-slogan işte yine karşıma çıktı, bu sefer sinema vitrinlerinde. Küçük, kaligrafik harflerle. Mesajı yazanın belli bir kişiye hitap ettiğini etkilenerek düşünmüştüm: *Bırak yansın kara bela, sen yaşa!* Kesin Rimbaud'nun dizesidir. On sekiz yaşındaki Ali Hasan Hacıpirakis'e gelince, o Hanya'da yaşadı mı, yoksa hiç yaşamadı mı ?

Birkaç gün önce Hanya'nın Osmanlılar tarafından kuşatılmasının Yunan yorumunu büyük bir ilgiyle okudum. Seferin komutanı Yusuf Paşa'yı, geleneklere uyduğu ve şehirdeki Venediklilerin *hepsini* katletmediği için, fetihten hemen sonra, galip olsa da, Sultan Deli İbrahim çağırmış ve kellesini almış. Yıllar geçiyormuş. Ben anlayabilirim, sorun değil, ama babam, dedenin eski dostu Giritli bir kaptandan, Hanya'daki Yusuf Paşa Camii'nin 1926'da, o bildik herif Resmolu Harilaos Spandagos'a verildiğini duyduğunda ne kadar sarsıldığını belirtiyor. Spandagos bundan istifade ederek "İdeon Andron" adında bir sinema salonuna çevirmiş orayı, aynı zamanda eğlence yeriymiş de, Amerikanvariliği bir görsen, tiyatrosu, kahvehanesi, pastanesi, dans salonu, birahanesi, bilardosu, ne desem evladım, diye içini çekermiş amca, insanın eğlenmeye de ihtiyacı var, Hanya'da aç olsan da fakir olsan da göçmen olsan da, hasta ve dertli olsan da eğlencesiz de hayat olmaz ki, iş bitirici Spandagos da bundan tutturuyor; Çin ve Türk işi salon takımları getirdi, duvarlar ve tavan mitolojik tasvirlerle süslendi, "İdeon Andron" dedikleri neydi bilmem, uyanıklar eski isimleri alıp mallarına ambalaj yaparlar, işte böyle olmuş Yusuf Paşa Camii'yle de, ün yapmış büyük kentlerden geri kalır yanları olmasından Hanyalılar şikâyet etmesin diye, Spandagos da tüm parasını bu işe dökmüş, ta ki topu atana kadar, çünkü şüphen olmasın, topu atması yakındır, çalışıyor, ona sözüm yok, ama çarçur da ediyor! Daha bir yıl önce vefat eden büyükbabam için başsağlığı dilemeye Şişli'ye kadar gelen ihtiyar kaptanı üzülerek dinlemişti babam. O zaman öfkesine hâkim olamadığını yazar. Alnındaki damar da kesin kabarmıştır, tıpkı her öfkelendiğinde kabardığı gibi.

Buna rağmen, 1911 yılı eylül ayında, her ne kadar bir mezarlığın, kabirlere basılmadan ve kirletilmeden taşınmasını hayal etmek güç olsa da, Müslüman Mezarlığı'nın taşınması ve surların dışındaki güney kısmının güzelleştirilmesi ve iyileştirilmesi amacıyla belediye yollarının çizilmesi ve Nea Katastimata Meydanı'nın düzenlenmesi amacıyla Belediye Meclisi tarafından karar alındığında, meclisin yirmi bir üyesinden dokuzu Müslüman olduğu halde tek şikâyet veya itiraz sesi yükselmeyişi, büyükbabanın belirttiği gibi sadece zamanın değişmesi yüzün-

den değildi, ayrıca ve özellikle, o yıllarda Doğu Akdeniz'in süsü olmasını istedikleri şehrin iyiliği için herkes kolları sıvamıştı, modern ve Avrupai şehir örneği olmasını istiyorlardı, su kemeri ve su deposunun yapımı ve kanalizasyon borularının kapatılması ve düzene sokulması için daha 1902'den beri proje üstüne projeler yapılıyordu, Eski Şehir'deki sokaklar artık Etna taşlarıyla döşenmeye başlamıştı, yeni semtler de petrol fenerlerini kenara bırakarak lüks lambalarıyla aydınlanıyordu, Halk Bahçesi'ndeki suyun inşa edilen Çarşı'ya kadar özel bir boru şebekesiyle ulaşması için bir tulumba satın alınmıştı, şehir şantiyeye dönmüştü, diye tekrar ediyor büyükbaba, biz de bir yandan izliyorduk, Hıristiyanlarla barışıktık ona lafım yok, mademki onların gözü bir tarafa bakardı, bizimki de başka tarafa, ama şunu adım gibi biliyorum ki, o zamanlar terakkiye *evet* demeyen tek Müslüman bile olmamıştı, ölmüşlerinin kemiklerinden feragat etmek zorunda kaldıklarında bile. Kârlı işler yapan müteahhitler ile mühendislerin dönemiydi o. Şadırvan'da her pazar müzayedeler yapılırdı. Politikacılar, karşılığını almak şartıyla hiç eksik olmazdı. Söyle bana, dermiş arkadaşı Timurcakis, kendi sarayımı nasıl inşa ederim diye aklından geçirmeyen, para kesesini düşünmeyen bir Hıristiyan bile var mı Belediye Meclisi'nde, onu söyle bana. Büyükbaba itiraz edermiş, herkesin iyiliği her zaman kişisel menfaatle aynı yolda ilerler, bilmiyor musun? Zengin olmayı istemeyen var mı? Peki Hıristiyan gerçeklerine ne oldu, diyerek alay eder, gülermiş Timurcakis, elbette büyükbabadan cevap beklediğinden değil, yatışmak için söylermiş sadece; bize de, yavaş yavaş pılımızı pırtımızı toplamaktan başka bir şey kalmıyor! Konaklarımıza girip çıkan ve kadınlarımızı doğurtan, hani senin laf söyletmediğin Kalaysakis'in, bu memleketi sabuncu Ahmed Baruksis'ten daha çok sevdiğini söyleme bana!

Senin beni, benim seni sevdiğimden çok sevdiğini söyleme bana Vanessa. Nasıl derdin? Sen sevgilim, nasıl uyuduğumu kafanda canlandıramıyorsun, ama ben seninkini biliyorum; kolaylıkla uykuya daldığın halde Arif, her zaman ellerini yumruk yaparak uyuyorsun, gözlerinin akı kıpır kıpır! Ama bazı sabahlar vardı ki, senden önce uyanırdım, kafanı yastığa gömmüş, yaşlı bir köpek gibi horladığını duyardım. Ne kadar ağır horladığını duymamı istemediğin için bazen işi, bazen de uykusuzluğu bahane ederek, önce benim uyumamı beklediğinden şüphem yoktu artık. Beni rahatsız eden horlaman değildi, senin kusur olarak gördüğünü benden gizleme ihtiyacını, başka bir şey olarak göstermendeki ikna ediciliğindi. Bu *sahtekârlığının* beni duygulandırdığı da oluyordu, ama bazen de rahatsız ediyordu. Seninle konuşmayı çok istesem de kolaylıkla anlayabileceğin sebepler yüzünden çekiniyordum. En önemlisi, birlikteliğimiz için harcadığın çabayı görmezlikten gelmek istemiyordum. Ama tabii ki bu şartlar altında beraber yaşamak zordur. Seni şu anda yatağa çapraz serilmiş ve korkusuzca horlarken hayal ediyorum.

3

Akşamları erken yemek yerdi

Bu alışkanlığına, çocuklar küçükken evde titizlikle uyulurdu, ama çocuklar büyüdü, dershaneler, yabancı diller, arkadaş grupları... Onları özel derslerle eve tıkmak istemedi, yaşıtlarıyla arkadaşlık etmelerini, vakti gelince görevi devralmaları için hayatı ilk elden anlamalarını istiyordu. Varsın olsun, öyle çok bilgisi olmasın, sokaklarda büyümüş olsa da ama en önemli şeyi bilirdi; bugün sıfırdan servet yapmanın, onu doğru kullanmaktan da miras yoluyla çoğaltmaktan da daha kolay olduğunu. Bunu sıklıkla vurgulardı Alikisine ve Likurgosuna. Siz hazır bulun diye kendimi helak etmiyorum ben, sizi ileriye doğru itelemek için helak oluyorum. Gelişmeye ve kalkınmaya, yasadışına çıkma derecesinde tutkuyla inanan bir Hanyalı vardıysa bu, kendi çabasıyla yükselmiş olan Eftihis Sfakakis'ten başkası değildi. İyi bir aile reisi, iyi bir dost, kış yüzücüsü, avcı, dağcı. Çoğu kişinin onu tefeci olarak gördüğünü bilirdi, ama hiç umurunda değildi. *Kara para* ve *aklanmalara* da pek önem vermezdi. Düsturu şuydu: Galip, oyunda bir el kazanan değil, rakibinin nasıl ve neden ondan daha iyi oynayabildiğini anlayandır. İnşaat faaliyetlerine, otuz yaşında umut dolu bir adamken Cunta yıllarında başlamıştı, günümüzde para *herhangi bir* çizgide değil, derdi, siyasi angajmana hiç gelemezdi, ne kadar renksiz olursa o kadar esnek olabilirdi, ama Stilianos Pattakos'a karşı duyduğu saygı ve hürmeti hep muhafaza etti, çünkü Pattakos ilk adımlarını attığında ona yardımcı olmuştu, zira bir Giritli için nankör olmamak şeref meselesidir.

Şimdi akşam yemeğini sevgili karısı Aristea'yla birlikte yiyordu; Atina Üniversitesi Pedagoji mezunuyken tanımıştı onu, saygılıydı, düzenliydi, ve şunu demişti: onu kuşatacağım ve ona *ayak basacağım*, o benim *başkentim* olacak. Her zamanki gibi Atina'dan verilen haber bültenini dinleyecek sonra da dükkânlarını denetlemek üzere sırayla gezecekti, *mağaza* kelimesinin onu küçük düşürdüğünü düşünürdü, *eğlence yeri* betimlemesi de ona yakışmıyordu. Personele iyi akşamlar dilerdi, denk gelirse bir tanıdığına bir şeyler ısmarlardı, kızlarına kendi deyimiyle şimşek gibi bir bakış atardı, özellikle onları önünde susta tutmalıydı, havasını söndürmelerine izin verirse, vay haline. Bu voltası üç

saati geçmezdi, en geç birde eve dönerdi, tatillerde bile, mademki iyi bir işadamının tatili olmaz derler, sabahları erken kalkmalıydı. Taşeron, inşaat malzemesi ithalatçısı ve gece kulüpleri zinciri sahibi. Yıllar sonra yerliler, bunu sıkça düşünürdü, onu şehrin velinimeti olarak anacaklardı, ama o güne kadar sabırlı olmalıydı. Hayali, Belediye'de altın kaplama metal bir plakete adının yazılmasıydı. Çünkü lostracı olarak ölen ve zavallı anasının kiliseden toplanan bağışlarla defnedebildiği babasının hakkını ancak bu şekilde ödeyebilirdi. Bunları hatırlamak ona acı vermiyordu artık, aksine onu çelikleştiriyordu. İşini başarabilmesi için sağlığının yerinde oluşuna da şükrediyordu.

Ne var ki düşüncelerini bir sıraya koyması gerekiyordu ama bunu durmadan erteliyordu, avukatına sığınmayı da istemiyordu, tecrübe ona öğretmiştir ki papazlar, doktorlar ve avukatlar ruhu bile duymadan insanı dillere düşürür. Avukatın ağzından bir kelime bile kaçsa, diyelim ki karısının kulağına, karısı kuaförlerde bilmişlik taslar, bu da yeter de artar. Dolayısıyla en iyisi, beklemek. Apartmanlar inşa ediyordu, eğlence dükkânları vardı, bunun kınanacak bir tarafı var mıydı? Kontrolden çıkmış biri olur da kapısını çalarsa, elinden geleni yapardı, ne hayatlar kurtarmıştı ve ne şerefler, ama nankörler çoğalıyordu, kıskananlar da, mimlendiğini hissediyordu epeydir, ekmeğini yiyen bazı gazeteci bozuntuları bile, imalı yazılar yazmaya cüret ediyordu serseriler, yo, akılcı yoldan sapmamalıydı, sarsılmamalıydı da, sağlık, en önemlisi sağlıktı, her akşam yaptığı gibi Aristea'yı öptü, Aliki ile Likurgos eve yeni dönmüşlerdi, "Bir daha dışarı çıktığında" dedi Aliki'ye, "ben döndüğümde seni burada bulmak istiyorum, annen haklı, özgürlük, bağımsızlık dedik ama kötüye kullanmaya hayır, anlaşıldı mı? Sana gelince" diyerek küçük Likurgos'a yöneldi bu sefer, "televizyona takılma, yok yere gözlerini yoruyorsun". "Dikkatli ol Eftihis" dedi Aristea onu yolcu ederken. "Ben sana ne dedim? İşe karışma." "O zaman bana işten bahsetme" diye lafı ağzına tıkadı öğretmen hanım. "Aristea, çocukların önünde de mi? Merak edecek ne var? Her şey yolunda." Onu tekrar öptü. Aslanları, kurşungeçirmez siyah Mercedes'in sol arka kapısı açık, onu bekliyorlardı.

Alikisinin tuhaf tiplere bulaştığını biliyordu, ilk başta kemerlerini sıkmayı düşündü, ama uzun uzun muhasebe ettikten sonra ona zıt gitmemeye karar verdi, kuzu olmasını istemiyor muydu? Kuzu olacaktı, ondan sıyrılıp doğru yoldan çıkması imkânsızdı, o öyle sansın, elinin körünü sanıyor, Aristeası da *politik açıdan doğru* olarak nitelendirmişti, her daim haberdardı karısı, bir kadın dergisinde okumuş, günümüzde azınlıklar, göçmenler ve toplumun âcizleri hakkında olumsuz konuşamazmışsın, *şık* ve *medeni* değil, anladın mı, Eftihisim? Çok iyi anlamıştı, dönemin ruhunu ikiletmeden yakalamak gibi bir meziyeti vardı, dolayısıyla kendi profili için, kızının göçmenlerin yanında dolaş-

masından daha uygun ne olabilirdi, hem de ötekisiyle birlikte, babası yaşasaydı buna da sevinecekti, torununun Kriaras'ın torunuyla arkadaş olduğunu görecekti, hayatın cilvesi onun tadı tuzudur, kuşaktan kuşağa geçerken bazılarının battığını bazılarının ise yükseldiğini görürsün, Kriaraslar yoksullaştı demese de eskisi gibi de değiller, halbuki o, yıllarca Çarşı'nın dışındaki Lostracılarda çalışan lostracının oğlu, kimdir bugün? Senin baban bir ileri gelendir, aynen öyle Küçükhanım, derdi kızına, bunun kıymetini bilmen lazım, arkadaşın Virginia neyin kıymetini bilecek? Babası *bankacı*, anası *doktor hanım*, yavaş yavaş ellerinde kalan gayrimenkulleri de yiyecekler, o yüzden sana diyorum, senin ve Likurgos'un geleceği var, Likurgos belediye başkanı olacak ve sen, dinle beni, işin başına geçeceksin, o zaman seni görürüm, şimdi sürt, yarınki yerin sana teslim vereceğim koltuk olacak ve de para kesemiz, işte bu sebepten okuluna ara vermeden ilerle, doktora al demiyorum, ama temel şeyleri öğrenmen gerekir.

Natalia bir işaretle durumu anlattı, Eftihis bir süre sütuncuğunun arkasında durdu, her akşam yaptığı gibi, üç beş müdavimi incelerdi, içki içiyor ve kasılarak sallanıyorlardı, büyük tepinmenin başlaması için daha erkendi. Bir açıdan toplumun ona minnettar olması gerekirdi, sadece ona değil, gece kulübü sahibi olan herkese. Yoksa tüm bu gençler ne olurdu, düşünürdü sıkça. Gençken kanın kaynar, ya tepinir rahatlarsın ya da Taliban olursun. Seçim senin, ey toplum! Çocukların ne olsun istersin? Çeteci mi olsun, arabaları ateşe versin, camları kırsın? Elbette hayır. Sorunun boyutlarını kavrayan ilk o olmuştu, bunun kanıtı da kendi çocuklarını haftada en az bir kere çıkmaya teşvik etmesiydi, çıkıp kafa dağıtsınlar diye, tabii yeter ki dikkatli olsunlar, kimse kafayı çek veya hap yut demiyor, ama yine de, ey toplum, hangisini tercih edersin? Hapçıyı mı isyancıyı mı? Sen beni dinle, hapçı olmaları daha iyi, hiç olmazsa elinin altındalar. Suç işlemekten söz edenlere bakma, istediğin takdirde durumu işine geldiği gibi kollayabilirsin. Bariz bir sebebi olmadan sana ters ters bakan iyi çocuğun vahşiliğini ise zor zapt edersin.

İçinden mantıksızca konuşuyordu; peki ne hissediyordu? Panik mi? Öfke mi? Onu elinde sigarayla loş ışıkta görmüştü, polis *serserilik* yapan tek kızına dikkatini çekmek için onu şereflendirmiş de olabilirdi. Fakat içinden sebebi ziyaretinin farklı olduğunu düşünüyordu, bu da onun buz kesmesine yol açıyordu. Matiudakis gece kulüplerini ziyaret eden bir tip değildi. Alt tarafı onu Emniyet'e çağırabilirdi, beyefendi gibi konuşabilirlerdi. Buraya kadar gelmeye ne gerek vardı? Salı akşamı *çalışanlarının* sinsice ağzını aramaya, üstelik elinde bir fotoğrafla seyisini göndermesi yetmemiş miydi? Bereket versin ki bütün personel, sırf içgüdülerine dayanarak fotoğraftaki Olya'yı *tanımamıştı*. Bir görseydiniz, diye ağlıyordu daha sonra Natalia, bahtsız Olya'yı, yüzü mosmor ve tanınmaz, ne yapabilirim? Hiçbir şey yapma, öğüdünü vermişti

sertçe. Aynı akşam, büyüklük taslayan onu rahatlatmak üzere aramıştı. Beni mi rahatlatacaksın? Diye çıkışmıştı Sfakakis, zatıâlilerinizi mi? Benim korkacak bir şeyim yok. Büyüklük taslayan gülmüştü, kahkahası kulağının zarını patlatmıştı, dikkatli ol Eftihis, (mutlu) bayrağı çok yukarı kaldırdın, Distihis (mutsuz) olacaksın gibi geliyor bana. Pekâlâ. Bara doğru yürüdü, Natalia panik içinde polisin ona bir sürü şey sorduğunu fısıldadı, Sfakakis azarladı, "Bu ne surat? Bana servis yap ve gülümse." Çok isterdi, temiz değil miydi? Ve şu anda polisle lafı dolandırmadan konuşmak isterdi, her şeyi ona anlatmak, çiftlik evini de, koskoca haremi, kızları önce kendilerinin denediğini sonra da bütün Güney Yunanistan'a sevk ettiklerini; yoksa başka türlü mü girmeliydi konuya? Kendinde o cesareti görüyorsan Komiserim, kendin araştır, bu senin işin, benim bir ailem var, yapmam gereken işlerim var, bilmek istersen yasaların dışına çıkmamak için dişimle tırnağımla uğraşıyorum, çünkü zamanında ayağımı basmadım, ben kızlarımı kullanmıyorum, bana çalışmaları için onlara para veriyorum, üstüne üstlük onların patronuna da para veriyorum! Kendine gel Eftihis, diyerek uyardı kendini. Bir fırt çekti, gençliğinde polislere aynasız dediklerini hatırladı. Elinde viskisiyle aynasızın yalnız masasına yöneldi.

Birbirlerine iyi akşamlar dediler. Karşısına oturdu, içtenlikle sordu, bu şerefi neye borçlu olduğunu, falanı filanı, onunla ilgilenip ilgilenmediklerini. "İkram için gelmedim buraya" diye kestirip attı Matiudakis. "Doğru, doğru" diye gülümsedi Sfakakis, "Herkesçe aşikâr, bence sizin gibi insanlar en yüksek mertebelere ulaşmalıdır". Matiudakis, iltifatı yorumsuz bırakarak, gözüyle servis barını gösterdi. "Beyaz Rus" diye açıkladı Sfakakis, "Çok çalışkandır, iki küçük çocuğu var, size ne diyeyim, günümüzde olanların daha önce hiç olmadığını düşünüyorum, itiraf ederim ki daha yeni yeni hazmetmeye başladım, Sovyetler Birliği düştü, dağıldı ve birden değişik milletler çıktı karşımıza, bak şimdi, Beyaz Rus Natalia, Beyaz Rusya'nın varlığından siz haberdar mıydınız? Beyaz Rusya'nın Rusya'dan farkı ne peki? Tanrı bilir, gerçi Rusça konuşuyor, fakat bunların hepsine hayret ediyorum, dilimizi ne kadar da hızlı öğreniyorlar, Minsk'ten Hanya'ya geleli üç yıl oldu, ekmeğe doydu o da çocukları da". "Evrakları tamam mı?" "Hepsi tamam, çağırayım getirsin mi?" "Gerek yok, burada bulunma sebebimi biliyorsunuzdur elbette..." Haberi yokmuş gibi davranma fırsatı bulamadı. "Sizde çalışan Ukraynalıyla alakalı, ona ne oldu?" Bir an memleketine gittiğini söylemek geçti aklından, hasta anasını görmeye, iyi de, Matiudakis'in bunu kontrol etme yolu yok mudur? Hem, nasıl gidecekti? Göçmen kuş gibi uçarak mı? Yalan olayları karmaşıklaştırırdı; hep çok yönlü işbirliği yapması, onca yıl birilerinin eline düşmemesini sağlamıştı. "Ziyaretinize gelmeyi planlıyordum, çok meşgul olduğunuzu bilmesem gelecektim de, yabancı bir kadın kayıplara karıştı diye sizi meşgul ede-

meyeceğimi düşünüyordum, ama kulağıma bir şeyler çalındığı için, pazartesi günü size gelip konuşmayı ciddi olarak düşünüyordum, ortadan kaybolduğunu beyan edecektim, Natalia'yı çağırmamı ister misiniz? Belki benim bilmediğim bir şey anlatır size." "Ona zaten sordum" cevabını verdi Matiudakis, "Ukraynalı sizin dükkânınıza çalışmak için nasıl geldi, siz bana sadece bunu söyleyin..." "Bildik yolla" diyerek gülümsedi Sfakakis. "Peki, nedir bu bildik yol?" diyerek iğneledi Matiudakis. "Çok mu bildik yol var?" Sfakakis yine gülümsedi, "Kız yasal yollarla geldi". "Nasıl yasal?" "Nasılı yok, pasaportuyla, ikamet izniyle, işte böyle." "Oyun oynamayalım, benim demek istediğim başka, siz onu acente aracılığıyla mı buldunuz? Nasıl oldu? O mu gelip iş istedi? Sorduklarım basit şeyler." "Benim cevaplarım da basit, o geldi ve iş istedi, ilk başlarda sadece hafta sonları için, son zamanlarda bütün hafta için bana ricada bulunmuştu." "Az önce Beyaz Rus başka şeyler söyledi, fakat *acente* sahibinin, *tedarik edenin* kim olduğunu bilmiyor veya söylemekten korkuyor, onu bana siz söyleyeceksiniz..."

Sfakakis içinden alay etti; ahmağın haberi yok herhalde, bugün buradasın, ama yarın belki de Nea Orestiada'da olabilirsin! "Çok şey soruyorsunuz" diyerek kestirip attı, "Konunuz bu mu?" "Konum ölen kız." "Peki, onu gömmediniz mi?" "Ne olmuş yani? Gömdük diye araştırma bitecek mi?" "Size nasıl yardımcı olabilirim peki?" "Sahilde ölü bulunan kız *sizin* Ukraynalı olduğuna göre, nasıl yaşardı, dostları var mıydı, memleketlileriyle mi yoksa yabancılarla mı arkadaşlık ederdi, dükkânınıza nasıl geldi, soyadı neydi, bunları bilmemiz araştırmaya çok yardımcı olurdu..." "Dostoyevski, sanırım..." "Dostoyevski ne?" "Soyadını istemediniz mi?" "Evraklarında Dostoyevski mi yazıyordu?" "Size yalan mı söyleyeceğim?" "Dostoyevski" dedi Matiudakis, "dünyaca ünlü bir Rus yazardır, meşhur *Suç ve Ceza* eserini hiç duymadınız mı? Onundur..." "Basit bir isim benzerliği ya da onun akrabası, bu sözünü ettiğiniz yazar hayatta mı?" "Muhtemelen ölmüştür" dedi Matiudakis tebessüm ederek, "Şu halde, Dostoyevski Olya, olduğunu kabul edelim, onun hakkında başka ne biliyorsunuz?"

Sfakakis bir süre düşündü; pezevenk onunla dalga mı geçiyordu? Yoksa alay mı ediyordu? Öncelikle ona söyleceklerini tartmalı, saman altından su yürüten Natalia'nın ona ne demiş olabileceğini tahmin etmeli. Ona çok kızmıştı, fırçasını sonra çekecekti, saatine baktı, en kısa zamanda ondan kurtulmalıydı, onu yolcu etmeliydi, ama acele ettiğini ona göstermemeliydi, vıdı vıdı vıdı, durmadan konuşarak kafasını karıştırmayı düşünüyordu; ayrıca araştırmasının hangi noktada olduğunu da tahmin etmesi gerekiyordu, yo hayır, rahat rahat konuşmaları için onu arka odaya davet etme nezaketini göstermeyecekti. "Hiç" dedi sadece, "Akıllı kız, güler yüzlü." "Bir ilişkisi var mıydı?" "Ne ilişkisi? Aşk mı? Yabancı kadınların hepsi ilişkilerden kaçınır, biraz para toplayıp

memleketlerine dönmek için buraya gelirler, damat bulmaya gelmezler." "Doğrudur" dedi Matiudakis, "fakat buradaki Beyaz Rus'un iddiasına göre son zamanlarda yerlinin biriyle takılıyormuş, siz bir şey fark etmemiş miydiniz?" "Ben buraya gelirim, şöyle bir denetlerim ve giderim, onların özel hayatlarıyla ilgilenecek vaktim yok." "Onu işten alan birilerini görmemiş miydiniz peki?" "Size söyledim, kısa süreliğine gelirim sonra da giderim, öteki dükkânlarımı da denetlemeliyim, Natalia ne dedi size?" "O da adamı görmemiş hiç." "Şu halde onun hayal ürünü de olabilir" tahminini yürüttü Sfakakis. "Neden?" diye sordu Matiudakis. "Eh, ne de olsa, öteki kızların gözünde değeri artar, zavallı insanlar, bunu sıkça düşünüyorum, şanlı Sovyetler Birliği'den binlerce milletin çıkacağını kim beklerdi, işte bunu hazmedemiyorum, eskiden hepsine Rus derdik, bu zavallı kadınlar da kendilerine Rus derler, ancak yüz bulduklarında sana açılırlar ve milliyetlerini söylerler, hepsi de Rusya'dan nefret eder, eskiden bir Nadia'm vardı, Ruslardan söz ederken, bizimkilerden bazılarının Amerikalılardan, elbette düşüncesizce, söz ettiği gibi konuşurdu, tahmin ediyorum siz de bir yerde okumuşsunuzdur, Aristea'm okumuştu bana, medeniyetler tahrip olduğunda ve bellekler darmaduman edildiğinde, manen ilk çökenler kadınlar olur bir de çocuklar, elbette ki bir toplumun en zayıf parçaları, siviller, fakat yaşlılar dışında, yaşlıların ne gibi bir sebebi var, bunu hiç düşünmüş müydünüz?" "Düşünmemiştim" dedi Matiudakis. "Bakıyorum, derinlere inmek hoşunuza gidiyor... Nerede kalıyordu, biliyor musunuz acaba? Nasıl yaşıyordu? Memleketlileriyle mi?" "Bilmem gerekmeyen detayları bana ısrarla sormanızı anlayamıyorum. Natalia! Buraya gelsene" diye azarlarcasma bağırdı; kaçağın korku dolu bakışları sinirlerini bozmuştu zaten. "Bir saniye, özür dilerim, sizlere yardımcı olmayı çok istiyorum, ama iş de var. Elsa nerede?"

Tam o sırada tombul bir sarışın çıkageldi, servis barına doğru ürkek gözlerle bakıyordu, Matiudakis'in masasına yaklaşan Natalia ise onu görünce, rahatlayarak bir şeyler söyledi. "Burada dilinizi konuşmanızı istemiyorum demiştim" diyerek patladı Sfakakis. "Dilinizi konuşmak istiyorsanız, geldiğiniz yere geri gidin." Tombul kadın çabucak yan tarafta bir kapıya sokuldu. "Dedim acele ediyor" diyerek şikâyet etti Natalia. "Görgü kuralları olmamak..." "Görgüden bahseden kim?" dedi kızarak Sfakakis. "Burada çalışma şartlarından bahsediyoruz, işbaşında Rusça veya her ne zıkkımsa, konuşmanız yasak, Yunanistan'dasınız ve Yunanca konuşacaksınız, buyurun, Sayın Komiser, size teslim ediyorum." Tombul kadın tezgâhın arkasında belirdi, memelerinin yarısı dışarıda. Matiudakis Natalia'ya karşısındaki sandalyeyi gösterdi, oturmasını teklif etti, "Ukraynalı kız nerede ve kiminle kalıyordu?" Natalia çekingen çekingen oturdu, Sfakakis'e baktı, konuşma izni istiyordu sanki. "Dilini mi yuttun? Beyefendi sana bir şey sordu." "Birlikte kalıyor-

duk" cevabını verdi Natalia. "Merak etmedin mi peki? Kız arkadaşın günlerdir ortada yok ve sen merak etmedin mi?" "Merak ediyorum ama ne yapayım?" "Gelip bildirseydin." "Ne olduğunu bilmiyorum, kötülük istemiyordu ben, eğer erkek arkadaşıyla gidiyor?" "Haber vermez miydi o zaman?" "Verirdi" dedi başını eğerek. "Öyleyse?"

Korkuyla baktı: "Biz burada, Beyefendi, yabancıyız, nasıl davranalım? İyi ne, kötü ne, belki kızardı Olya, belki saklanmak istiyordu, erkek arkadaşıyla gitmek, planları var gitmek Selanik, adamın burada karısı olmak, ailesi olmak, ben dikkatli olmalıydı." "Ev arkadaşının sevgilisinin kim olduğunu biliyor musun acaba?" Natalia anlamamış gibiydi. Matiudakis tekrar etti: "Olya'nın aftosu kimdi?" "İsim yok, yalnızca banka." "Ne bankası?" diye sordu Matiudakis; Sfakakis bunu fark etti, kızın cevabını beklemeden, çabucak adam evlerine hiç gelmiş miydi diye sordu. "Hiç, hep kırda randevu" dedi Natalia. Matiudakis ona teşekkür etti, onunla işinin bittiğini eliyle belirtti, eğer lazım olursa, onu ofisine çağıracaktı. Natalia yerinden kalkarken ona kartını verdi, "Eğer bana ihtiyacın olursa, telefon et, sana bir şey daha sorayım, kaldığın dairenin kaç odası var?" Natalia yine anlamamış gibi baktı. "Büyük bir evde mi kalıyorsun?" diye tekrarladı Matiudakis. "Küçük" dedi Natalia, "stüdyo." "Sığıyor musunuz peki? Çocuklarınla kalmıyor musun?" Natalia afalladı. Sfakakis eliyle yanlarından ayrılmasını işaret etti. "Üç beş kuruş toplamak için geliyorlar buraya, normal bir hayat sürmek için değil, tek bir odaya beş kişi bile sıkışabiliyorlar, bunda garipsenecek ne var?" "Beyaz Rus'un bence iki çocuk annesine benzemiyor, reşit olmamış biri gibi görünüyor." "Ufak tefek olduğu için mi? Orada bebekken evlenirler." "Hayatta lüzumsuz olanlar da vardır." "Lüzumsuz olan ne?" diye sordu Sfakakis. "Lüzumsuz yalan" dedi azarlarcasına Matiudakis "Bunu sırf laf olsun diye söyledin, dikkat et".

Matiudakis sigara yakarken, sol elinin parmaklarının kokusunu içine çekiyormuş gibi geldi Sfakakis'e, tam olarak neyi koklamıştı, cidden kokan bir şey var mıydı, yoksa nezleli olduğu için burnunu mu çekmişti yalnızca, düşünecek fırsat bulamadı. "Nasılsa herkesin dilinde" dediğini, alaya aldığını duydu. "Mağazan da geçici olarak kapatılırmış, bir düşünsene." "Ne diye kapansınmış dükkân?" Sfakakis karşı çıktı, rahatsız olmuştu artık, aynasızın senlibenli konuşmaya başlamasından çok, deminden beri dükkânlarına *mağaza* dediği için. "Her zaman bir sebep bulunur" gibi muamma dolu bir yanıt verdi aynasız. "Geldiğimden beri gençlere bakıyorum, çoğu on sekizin altında gibi, on beş yaşındakilerin bu tür mağazalara girmesini engelleyen 96 yasası var mı yok mu?" Sfakakis güldü, "Var mı?" "Yanımda savcıyla gelirsem" dedi aynı ses tonuyla aynasız. "Ve kasanı açmanı istersem, seni yakacak bir şey bulmayacağımızdan emin misin?" "Polisin bütün ileri gelenlerini getirsen kaç yazar? Hep birlikte çikudia içeriz, yalnız haberim ol-

sun da kömürde ahtapot siparişi vereyim." "Soygun faizleri gibi bir şeyler duydum, ama sen, hiç şüphem yok ki her şeyi kanunun ruhuna göre ayarlamışsındır, saflara eyvahlar olsun, doğru mu?" "Doğru" karşılığını verdi Sfakakis. "Dedikoduyu sevmem" dedi Matiudakis, yüz seksen derece dönüş yaparak, "cadı avcısı da değilim, ama senin de dürüst olmanı istiyorum. Şimdi bana, ölü bulunan meçhul kızla kanıt olmadan özdeşleştirilen bir Ukraynalının ortadan kaybolması umurunda mı diyeceksin, gelgelelim umurumda, mezarın açılmasını bile isteyebilirim ve Beyaz Rus ile seni onu teşhis etmeniz için çağırabilirim..." "Mezarın açılmasını kimden isteyeceksin peki?" Sfakakis karşı saldırıya geçerken gözünün içine bakıyordu. "Alnı açık olan korkmaz." "Ne kadar açık?" "Apaçık, mademki Ukraynalıdan söz ediyoruz." "Cinayeti duyar duymaz, sendekinin ortadan kaybolduğunu gelip bildirmen gerekirdi" dedi Matiudakis yumuşak bir dille. "Gelmedin, saklamak istediğin bir şey mi vardı?" "Yemin ederim" dedi Sfakakis. "Her şey o kadar çabuk oldu ki, artısıyla eksisini hesaplayana kadar, *siz acele ettiniz* ve onu gömdünüz!"

İmalı lafına alındığını kaşlarını çatmasından anladı, ama sükûnetini bozmadı, "Bana hâlâ yardım edebilirsin, yeter ki iste." "İsteme istememe meselesi değil, ben işimi yaparım, temizim; ne kazanacağım?" "Sfakakis dikkatli ol" diye fısıldadı aynasız. "Adamlarımı buraya yollarım seni dayaktan morartırlar, seni Emniyet'e çağırtıp istediğim kadar tutabilirim, koluna bilezik geçirip paçavraya çeviririm, ne dersin? Ama bu benim tarzım değil, hiçbir zaman da olmadı..." "O yüzden hepimiz sana saygı duyarız" dedi sırıtarak Sfakakis. "Geç bu ayakları, şimdi gitmem lazım" dedi Matiudakis. "Bir daha düşün ve karar ver." Sfakakis hâlâ gözünün içine bakıyordu. "Sen öğüdümü dinle, duvara toslarsın, ben sana ne kadar yardım etsem de, ötekiler seni bırakmaz." "Hangi ötekiler?" "Temiz olanlar, eğer beni kirli görüyorsan, temiz olanlar seni bırakmaz." "Ukraynalının sevgilisi kimdi sen biliyor musun?" "Kim olduğunu anlamadın mı?" "Diyelim ki anladım, sen hele bir de, bakalım doğru anlamış mıyım." "Kurnazsın da" güldü Sfakakis, "gerçi katil o değil." "Katilden söz eden kim?" "Bir varsayımım var, günlerdir kafamı kurcalıyor, Pagonis'in onu öldürmesi için bir sebebi yoktu, öyle bir insan değil, onun kızı benimkinin arkadaşı biliyorsun." Matiudakis dilini yutmuş gibi bakıyordu, bilmediği bir şeyi duymaktan çok –Sfakakis bunu yoğun biçimde hissetmişti, hiç tınmasa da her şeyi biliyordu kurnaz tilki– böyle dürüstlük beklemediği için dilini yutmuştu. Bunu istemiyor muydum, diye düşündü kendinden memnun. "Benim şimdi gitmem lazım" dedi komiser. "Ama yine görüşeceğiz, bu sefer tarafsız bölgede." "Aya Marina'daki dükkânıma kadar gel, oraya gidiyorum birazdan, arabada da konuşuruz."

"Bu dediğin olmaz" diyerek saatine baktı. "Ne kadar vaktimizi alır?

İşimizi bitirelim, bütün bildiklerini anlatman beş dakikayı geçmez, onları kim getiriyor şehre, elbette tek başlarına gelmiyorlar, birileri onları referansla getiriyor." "Bunu ben bilemem, sen kendin bulacaksın, benim sana tek söyleyebileceğim şu; Teofani günü Muzuras'tan dönüyordum ki onu yolun kenarında yağmurun altında yürürken buldum, arabama aldım, o ıssızlıkta ne işi olduğunu sordum, bana Pagonis'ten bahsetti, yani ismen anlatmadı, ama ben anladım, oraya yakın bir tek Fumis'in köy evi var, şok olmuştum, çünkü sana dediğim gibi onun kızı benimkiyle arkadaşlık yapıyor hatta o gün bizim evdeydi, peki senin ne işin var evli adamla diye fırça çektim, sen buraya ekmek parası için geldin, yuva yıkmaya gelmedin, o ise konuşmadan ağlıyordu, bir ara dedi ki, yataktayken az kalsın karısına yakalanıyorlarmış, dik kafalı çocuk, bütün yol boyunca bir yandan ağladı, bir yandan da onu mahvedeceğini söyleyip durdu kendi kendine, sen kimi mahvedeceksin be, üfleseler uçarsın, zaten ancak öyle akıllanırsın, lafı uzatmayayım, şehre girdik, onu nereye bırakmamı istediğini sordum, 'Kotsovolos'a' dedi, aynı akşam işe geldiğinde her zamanki gibiydi, hiçbir şey olmamış gibi gülümsüyordu, o akşamdan beri de onu görmedik. Ekleyeceğim bir şey daha var, ama bunu biliyorsundur, Pagonis'in kızına çok benziyordu, benim bile bazen kafam karışıyordu, Pagonis'in kızını evimizde gördüğümde bir an Ukraynalıyı görür gibi oluyordum, bunu bilmiyordum, iki insanın akraba olmadan birbirine bu kadar benzeyebileceğini, sana bir şey diyeyim mi, Pagonis'ten soğumama yol açan manitası olmasından çok, manitasının kızına benzemesiydi, bu kadar sapık olabileceğini ummazdım. Onu tanır mısın? Sessiz sakin bir adamdı, ağırbaşlı, nasıl oldu da tongaya bastı? Sana söyleyeceklerim, söyleyebileceklerim, bunlardı..." "Söz veriyorum" dedi Matiudakis, "seni karıştırmam, patron kim?" "Unut bunu, onca saat sana anlatıyorum, sana kalbimi açtığımın farkında değil misin?" "Kalbini malbini boş ver de kızını toplamaya bak, sabahın altısında arkadaş grubuyla İordanis'in orada börek yediğini bana söyleyip duruyorlar." Bu kadarı da fazla ama, diye geçirdi aklından ve bakışlarından ateş saçarak bunu ona belli etti. Aynasız hemen çaktı ve gülümsedi: "Tamam, kızının adını ağzıma almamam lazım, doğru mu? Seni anlıyorum, iyi bir kız, yalnız onun dışarılarda sabahlamasına izin verme, sen benden daha iyi bilirsin ki bizim şehrimiz, özellikler de biz bize kaldığımız kış aylarında ipin ucunu kaçırır, uyuşturucu trafiğinde ülke çapında üçüncü olduğumuzu biliyor musun? Ben derim ki bunu yapan ötekini de yapar, kadın ticareti yapan uyuşturucu tüccarı da olabilir, yanılıyor muyum yoksa?"

Etrafına bir göz attı, "Bütün bu çocuklar da seninkiler gibi, onların da anası babası var." "Çocukların biraz kafa dağıtması da gerekir" dedi Sfakakis son derece ciddi. "Ben benimkilerini kısıtlamam." "İçki içip yamyam gibi dans etmelerine kafa dağıtmak mı diyorsun sen?" "Çok

gericisin Komiserim, yazık, seni başka türlü bilirdim, o züğürt arkadaşına da şunu söyle, merak etmesin, ben sabırlıyımdır, ama o da sözünün eri olsun." Aynasızın şaşırdığını görünce içten içe sevindi Sfakakis, avucunun içine kolayca alacağını sanmıştı herhalde. "Hangi arkadaşıma? Beni anlamadın sen" dedi sinirlenerek Matiudakis çıkışa doğru ilerlerken. "Peki peki, seni anlamadım" dedi, güldü Sfakakis onu yolcu ederken, "sana bir tek şunu söylüyorum, onu yakaladığın takdirde, ilk ben bayram ederim, çünkü bu olanın tekrarlanması işime gelmez, her şeyin saat gibi tıkır tıkır işlemesi hem benim hem de bütün şehrin işine gelir, hayat, ne iyi ne kötü, öylece akıp gitsin, bunun üzerinde biraz kafa yorsana, düzgün bir otel sahibi olmayı istemez miydim sanıyorsun? İsterdim, ama düzgün bir otel sahibi olabilmem için önce piyasada denemem lazım, temiz işler, bundan temiz olamaz, hayalim Lafonisi'de yeryüzü cenneti yapmak, Ayi Apostoli'yle ne uğraşacağım!" Matiudakis yüzüne baktı, "Bana günah mı çıkarıyorsun? Lafonisi şahsa ait." "Bilmediğimi mi sanıyorsun? Ama Karaman'ın koyunu sonra çıkar oyunu." "Hakikaten öyle" diyerek alay etti Matiudakis. Artık kapıda duruyorlardı. Sfakakis'in ızbandutları az ötedeydi. "Gavdos'a neden gitmiyorsun?" dedi alayla Matiudakis. "Onun da sırası gelecek, şimdilik çıkarlara ters." "Bakıyorum, açık oynuyorsun." "Hem açık oynarım, hem de kararlıyım." "İşte bundan şüphem yok bak..." Soğuk bir vedalaşmadan başka çareleri yoktu. Sfakakis bir şeyler söyleyecekti, vazgeçti. Onun arabaya doğru gidişini izledi; havlayan köpeğin ısırmayacağını düşündü, hem öyle ağıla kapatılmışken havlasa kaç yazardı. Öyle ya da böyle, onun korkacağı bir şey yoktu bir kere. Onunla açık açık konuştu ve Ukraynalının ölümünün ucunun kendisine hiç dokunmadığını ona anlattı madem, üzerinden bir yük de kalktı.

Dükkâna girdi, uyduruk bir ofis olarak kullandığı küçük odaya doğru gitti, güvenilir adamı Andreas'ı yanına çağırdı ve oturmasını istedi. Ona puro ikram etti, bir tane de kendine kesti. Andreas teşekkür ederken, puroyu çekinerek ceketinin iç cebine sokuşturdu. "Aferin" dedi Sfakakis. "Puronun saati vardır..." ve devam etti, "Ortada bir şey yok belki, ama bir olabilir, gözümüz açık olsun, temiziz ama bu yetmez, bizi bulaştırırlar belki, yarın öteki hödük tahsilata geldiğinde ağzını aramaya bak, kulağına çalınmıştır bir şeyler, Olya'nın rahmetli oldu düşünmeden edemiyorum, çünkü yanlış yola saptı ve yerliye bulaştı, büyük adam biliyordur, hödük de öğrenmiştir, dikkat dikkat ama..." "Siz rahat olun" dedi Andreas. Sfakakis onu incelermişçesine bakıyordu: "Sen bir şey duymadın mı?" "Duysaydım size söylerdim..." "Ben de buna inanmak istiyorum" dedi sertçe. "Haydi git şimdi, Elsa'ya gelmesini söyle, aklında olsun, bu günlerde ortalıkta laf dolaşsın istemiyorum, anlıyor musun? Piç kuruları seni altına da boğsa, sen kaya gibi dimdik duracaksın, haplanmak için başka yere gitsinler isterlerse..." Andreas tek-

rar etti: "Siz rahat olun" ve odadan çıktı. Sfakakis koltuğunda daha rahat oturdu, kemerini açtı ve bekledi. Elsa göründü, yanakları kıpkırmızıydı. Aklını başından alan onlardı, pembe ve yumuşak yanakları. Bacaklarının arasında diz çöktü ifadesiz bir suratla. "Tatlı tatlı em" dedi ona, "şeker gibi, haydi sulayayım seni, çiçeğim benim."

4

Başlı başına ve kendiliğinden var olan bir şey gibi sanki

Marianni koltukta uzanıyordu, elinde televizyon kumandasıyla kanaldan kanala geçiyordu ve yüzünde uykulu bir ifade vardı, Kiriakos saat dokuz gibi ona telefon ederek, aniden çok işi çıktığını bahane etmiş, buluşmalarını iptal etmişti; o da önemli değil diyerek onu rahatlatmıştı, ben de sabah erken kalkmalıyım, yarın yokum. Daha sonra Sfakakis'e uğrarım belki, diye sürdürmüştü sözlerini, galiba gecikeceğim, pazartesi görüşürüz o zaman, tekrar özür dilerim; tamam be Kiriakos, affediyorum seni! Birbirlerine iyi geceler dediler.

Zaman derinleşince, diye düşündü ve bunun ne anlama geldiğini merak etti hemen ardından, zaman kazılır mı, kazılırsa ne kadar derin kazılır, bu *derinlik* kâğıt üzerine gelecek mi yoksa geçmiş olarak mı aktarılabilir, kendisi gelecek olarak tayin ederdi ancak, sonuç olarak zaman derinleşince onunla bir ilişkiye bile girebilirdi, ama şimdilik ilişkilerden uzak durmaya karar vermişti, ne de olsa ufak tefek komplimanlar hiç eksik olmazdı, Eleonora gibi güzel değilse de gülüşü ve gözleri yeterdi. Şimdi koltukta iki büklüm yatıyor, hayal kırıklığı gibi bir şey içini sıkıyor, Matiudakis'in son günlerde artık eskisi kadar ısrarcı olmadığını rahatsızlık duyarak gözlüyordu; dostça konuşuyor, mesafeli duruyor, çoktan ondan vazgeçmişti sanki. Anası yıllardan beri aynı şeyi söylüyordu: eh be kızım, sen karar verip de olası bir ilişkinin artısını eksisini ölçüp tartana kadar kuş yuvadan uçar, bu gidişle bekâr kalacaksın gibime geliyor. Ne olmuş yani? Bekâr işte. Aşağıdaki zilin sesi onu şaşırttı, otomattan Akis'in sesini duydu, tedirgin tedirgin, bir şey olduğunu düşündü, düğmeye bastı, üstünü değiştirmek için yatak odasına koştu. Bunca yıl taş çatlasa üç veya dört kez gelmişti evine, o da her zaman Eleonora'yla birlikte. Ne istiyordu?

Özür diledi, umarım seni uyandırmamışımdır, dedi, bildiğim kadarıyla erken yatmazsın, zaten bugün kim uyur ki on buçukta? "Keşke dokuzda da uyuyabilseydim" dedi Marianni açık açık. "Uykuya çok ihtiyacım var". Onu fazla meşgul etmeyecekti, kısa ve öz konuşmaya çalışacaktı. Tekli koltuğa oturdu. Bir şey içer misin, diye sordu, bir bardak suya hayır demezmiş. Akis gözüne solgun görünmüştü, dudakları da

çatlak çatlaktı. Üç günden beri gribimsi bir durumu ayakta atlatmaya çalışıyormuş, yatakta çakılmayı istemezmiş ama. Suyu getirdi ve sehpaya koydu, rahatsız olmuştu. Kaç gündür virütik bir şey dolaşıyordu etrafında zaten, ne demeye gelmişti sanki, ona da mı geçirecekti? "Eleonora nasıl?" diye sordu. "Onunla konuşmayalı iki gün oldu, ona iyi bak..." "Bana kim bakacak?" dedi bakışlarını kaçırarak. "Bir şey mi oldu?" Akis suyu bir dikişte içti. "Konuşmadınız mı? Müjde! Bir dayıları çıkmış ortaya!" "Dayı mı?" "Aynen öyle, Türkiye'den mi, İngiltere'den mi bir tip, tam anlatmadı, iyi de... sana telefon etmedi mi?" Bana sadece ihtiyacı olduğunda sülük gibi yapışır, diye düşündü Marianni alınarak. "Onları takip eden miymiş?" Sorusuna pek aldırış etmiyormuş gibi göründü. Bu akşam bıçağın kemiğe dayandığını hissetmiş, bu akşam mutlaka konuşması gerekiyormuş, onu dinleyecek bir insan bile olmadığını üzülerek fark ediyormuş, demek istediği onun dostu olan biri, onca yıl Hanya'da, onca yıl bankadaymış, ama yine de dostu yokmuş. Sorumlusunun kendisi olduğunu söylemek istedi ona, ama susmayı yeğledi. Onunla sohbet etmek istemiyordu, ne konuşacaklardı ki? Vera travestisiyle olan alışverişini mi? Bunu, Eleonora'ya da söylememişti, onu ne diye sarsacaktı? Bir yıl önce Kanevaro Sokağı'ndan tesadüfen geçerken, onu bednamın malikânesinden sanki bir hırsız gibi çıkarken gördüğünde yaşadığı sarsıntı ona yeterdi. Hadi öyleyse, ne diyecekse desin, bu iş bitsindi. Yine de ona sempatiyle bakıyordu, saatin uygunsuzluğu yüzünden içinden huysuzlaşsa da onu tercih etmesi gururunu okşuyordu, hele ki bu önsöze benzer kısa nutkuyla ona, yalnızlığına Tanrı'nın yolladığı avutucu rolü biçmiş, öncelik vermişken!

Akis öksürdü; bu akşam burada bulunmasının sebebi, her şey bittiğinde, Marianni'nin gerçeği veya en azından gerçeğin bir bölümünü bildiği fikriyle avunacak oluşuymuş, ona her zaman saygı duyarmış zaten, karısının arkadaşı olduğu halde onun cephe almamasını takdir edermiş. Fakat onunla konuşmadan önce, mümkünse tabii, bunu yıllardır istiyormuş, hikâyesini anlatma ihtiyacını hissediyormuş, Marianni de bu ihtiyacı hissetmiş miydi acaba? Yaşadıklarından birkaç cümlede söz etmek, ama bunu başlı başına ve kendiliğinden var olan bir şeymiş gibi anlatmak, tıpkı o eski masallardaki gibi, birinin anlattığı ve ötekinin araya girmeden dinlediği, ta ki konuşmacının kendini dinleyicisine kaptırdığı geriye sadece hikâyenin kaldığı an gelinceye kadar, hep bunu istermiş, bu gece ona hayatını anlatırken onun sessizce dinlemesini.

Marianni hafifsemeye yeltendiyse de ifade biçiminden sarsılmıştı, "Tabii lütfen" dedi. "Seni dinliyorum..." Etniki Bankası'na daha yeni tayin olduğunda, aşağı yukarı yirmi yıl önce, annesi ve babası Korintos'taki çiftliklerinden dönerken trafik kazasında ölmüşler. "Makedonyalı değil miydin sen?" diye araya girdi. "Sabret, anlayacaksın." Koltuğa iyice yerleşti, sağ ayağını solunun üstüne attığını hoşnutsuzlukla fark

etti Marianni, sigarasından bir tane almaya yeltendi, vazgeçti. "Bana bir bardak su daha getirir misin?" diye rica etti. Ne narsisizm ama, diye düşündü, dur bakalım, çeşmenin biraz akmasını bekledi, bardağı doldurdu, geldi ve yine onun önündeki masaya koydu, yerine geçti. "Haydi" diye cesaretlendirdi onu gülümseyerek. Bardağı yarıya kadar içti. Tereddütle baktı.

"Nasıl başlayacağımı bilemiyorum" diye fısıldadı. "Annemin babamın mezarındaki toprak daha oturmamıştı ki dayım, taşlar için mermerciye gittiğimiz gün, gel bir kahve içelim dedi, elini omzumda halen hissederim, biraz konuşalım, buna dayanman lazım, dediğini duydum ve bana evlatlık olduğumu açıkladı, kız kardeşinden bahsederken gözleri dolmuştu, beni kendi çocuğu gibi sevmiş, ama ben ondan nefret ediyordum o sırada. Dayımın menfaatperest bir dürtüyle bunları anlattığından son derece emindim ve yanılmamıştım. Kız kardeşinin çeyizi olan Korintos'taki çiftliğin, benim ve onun küçük kızı arasında bölüşülmesi gerektiğini anlatmaya çalıştı, yasal vâris ben olsam bile onun kızının da hakkı olduğunu ahlaken kabul etmem gerekirmiş, mademki rahmetli kız kardeşi üç kız yeğeninden en küçüğünü evlatlık edinme niyetindeymiş, edecekmiş de, 1957 yılı, 10 mart pazar günü, Zografu'daki evinin eşiğinden gelen ağlayışımla uyanmasaymış eğer. Beş yıllık evliymiş, ama çocuğu olmuyormuş, o zamanlar bugünkü araçlar yokmuş, kocasının rızası olmadan yetimhaneye veya çocuk yuvasına da başvurmak istemezmiş, kocası bir çocuk sahibi olmayı her ne kadar istese de, bürokrasinin ağına takılmalarını istemiyormuş. Ne var ki, evlerinin eşiğinde benim ağlayarak bulunmamı, ilahi bir alamet olarak görmüşler, iki veya üç günlükmüşüm herhalde, düşünmeden beni almışlar, yakın dostları olan bir doğum uzmanı varmış, Nüfus Müdürlüğü'ne beni aileden kaydettirmişler, hatta Korintos'taki akrabaların çoğu gerçeği hiç öğrenmemiş, beni kendi çocuğu gibi büyütmeyi üstlenen kadın maksatlı olarak uzun süre köyünde gözükmemiş, iki yıl sonra kucağında benimle ortaya çıktığında da, kendi doğurmuş gibi tebrikleri kabul etmiş.

Zaman geçiyordu, herkes için geçtiği gibi, fakat inanmayacaksın, içimde bir şey vardı ve benimle birlikte büyüyordu, korku gibi bir şey, şüphe gibi, küçüklüğümden beri anneme babama karşı çıkmaktan ödüm kopardı, çok usluydum, sessiz sakindim, benden istediklerini yapmaya her zaman hevesliydim, canlarını sıkmaktan korkardım sanki. Daha sonra, Pandeio Üniversitesi'ndeki öğrencilik yıllarımdaysa hep tanımlanamaz bir korkum vardı, politik değişimin şanlı yıllarıydı o zamanlar, okul arkadaşlarım örgütlere bulaşmıştı, PASOK en şanlı günlerini yaşıyordu, ama ben ihtiyatlıydım, örgütlenmeyi, harekete katılmayı çok arzulasam da, bunun derslerimi olumsuz etkileyeceğinden korkuyordum, sonra ben ne derdim, annem babam bunu nasıl karşılardı, sonuçta onlara, beni büyütmek için sarf ettikleri emeklere şükranımı böyle gösterecektim,

çünkü sana şunu söylemeliyim ki, her zaman, özellikle de anne, hiçbir şeyim eksik olmasın diye yaşadıkları yoksulluğu, yaptıkları onca fedakârlığı üstüne basa basa belirtirdi. O zamanlar merak ederdim, buna bir anlam veremeden elbette, anne babamın, tüm anne babalar gibi sadece benim iyiliğimi, bütün gençleri köşeye sıkıştıran o iyiliği istediklerine inanırdım, yalnız, bizimkiler, diğer anne babaların çocuklarına gösterdikleri hoşgörüyü göstermeyen bir tabiattaydı.

O yıllarda, o günlerde bilmiyordum, bugün biliyorum, benim açımdan çok üzücüydü, farkına varmadan okulu bitirmiştim, olay üstüne olay olmuştu, ama ben, suya sabuna bulaşmadım, bir ruh gibiydim, yolda yürürken bile yanımdan geçenlere rahatsızlık vermemek için dikkat etmem gerektiği hissiyle hareket ederdim, askere gittim, tekrar tecil ettirebilirdim halbuki, lisansüstü yapmak istiyordum, önce bankaya gir, yerini sağlama al, sonra istediğini yaparsın, yeter ki hevesin olsun, babam ısrarla bunu söylerdi; onun ısrarlarına boyun eğdim, hatta sana şunu diyebilirim, doğru yoldan ayrılmama izin vermediği için ona şükran bile duyuyordum, doğruyu söylemek gerekirse, okul arkadaşlarının derbederliği ve Yunanistan ile Yunanistan'ın geleceği uğruna giriştikleri mücadeleye duydukları mutlak inanç beni ne kadar cezp etse de, içten içe pek ikna değildim, onları ne kadar kıskansam da, gözüme olgunlaşmamış, megaloman, çıkarcı ve sorumsuz göründükleri de olurdu. Derken o günün öğlesinde, Zografu'da yas tutanların gittiği kahvehanelerin birinde otururken, sözde dayım olan adam gerçeği bana açıkladığında, abartmıyorum, hem beni kökümden söktüklerini hem de ışıkla yıkamak için derin bir kuyudan dışarı çektiklerini hissettim. Bu çifte duygu, yani bir yandan kökümden sökülmem bir yandan da derin karanlıktan ışığa sürüklenmem, aylarca peşimi bırakmadı. İlk başta gerçek anne babamı aramayı düşündüm. Yolda yürürken karşımda muhtemel kardeşlerimi ve kuzenlerimi görürdüm, beni doğuranın tahmini yaşma uyan her kadın benim muhtemel annemdi, hatta bir akşam ince uzun bir kadını uzaktan takip etmiştim, alnındaki benin benimkiyle ilgisi olabileceğini sanmıştım, bazen de otobüsteyken kadınların ellerine dikkat ederdim, insanlar arasındaki gerçek benzerliğin ikincil özelliklerde aranması gerektiğine takmıştım o zamanlar, göz, burun veya yüz şekli gibi esas özelliklerde değil de, örneğin yürüyüşte, ellerde, kulaktaki bir kıvrımda. Hatta şu bile başıma gelmişti; bir kızla çıkarken aniden kız kardeşim olabileceği korkusuna kapılmandan, sokakta yürürken kanının konuşabileceğini ve gözlerinle algılayamadıklarını sana gösterebileceğimi hayal etmenden daha kötü bir duygu olamaz. Yok olmadı, kanım benimle hiç konuşmadı.

Bu arada *akrabalardan* kopmaya başlamıştım. Korintos'taki çiftliği, kibir, belki de böbürlenme krizi sırasmda, beni yetiştiren kadının kardeşine vermiştim, artık annem babam yoktu. Beni büyüten *adam* ve

beni yetiştiren *kadın*, içimden onlara bu şekilde hitap ediyordum. Zografu'daki müstakil evi sattım, kendi payımı aldım, geri kalanını dünkü dayıya verdim, parayı bankaya koydum, Nea Smirni'de iki odalı bir ev kiraladım, farkında varmadan bir Makedon olmaya başladım, annem babam ölmüştü, uzak kuzenler ve yaşlı amcalar dışında başka akrabam yoktu, yavaş yavaş köksüzleşiyordum ve bu hoşuma gidiyordu, hissiz bir belirsizlikte sallanırken, hayatımı boşlukta bir şey arayarak tüketmenin beyhude olduğuna karar vermiştim, aramak istemiyordum, öğrenmek de. Bütün bunlar bilinç düzeyinde cereyan ediyordu. Ama ruhumun derinliklerinde kontrol edemediğim türlü türlü hayaller şekilleniyordu. İşte o zaman, gayri meşru veya terk edilmiş çocuklardan kimse söz etmezdi, başkalığını kimseyle paylaşamazdın, abartıyorsun diyebilirsin, ama kendimi büsbütün farklı hissettiğim anlar olurdu, icat edilmiş özgürlüğün hapsinde ve damgalıydım, başkalarına benzemiyordum; damgalı oluşumun görülmeyişi beni hayrete düşürürdü hatta. Kendimle alay ederdim: Zografu'daki iki katlı evin basamaklarındaki o pazar günü *bulutlu* muydu acaba yoksa açık mı? O meşhur şarkıyı dinleyip şöyle derdim, işte benim marşım!

Eleonora'yla ilk kez Atina'da Kallitea'daki bir kız arkadaşının evinde karşılaştığımda aşağı yukarı bu durumdaydım, o *ilahenin* bana ilgi gösterebileceği aklımın ucundan bile geçmemişti, gelgelelim ortak arkadaşımızın isim günü kutlaması boyunca yanımda oturdu ve benden başkasıyla ilgilenmedi. Son derece etkilenmiştim, onu dinliyordum, rahatlığının ve sosyalliğinin gerisinde onu farklı kılan başka bir şeyin daha olduğunu düşünmüştüm. Biri yaklaştı ve kardeşini sordu, ona aceleyle cevap vermişti, sonra da sohbetimize devam etmek için bana dönmüştü, ben ona Girit'ten bahsediyordum, Hanya'ya taptığımı söylüyordum, Hanya'ya hayatımda gitmemiş olsam da, bu ona sebepsiz yere söylediğim ilk yalandı, belki de bu yalanlar, sebepsiz yere söylenenler, en tehlikelileridir, duyandan ziyade söyleyen için tehlikeli. İşte böyle sebepsiz yere, ona Profitis İlias'tan tadını çıkartarak izlediğim günbatımlarından söz ettim, Venizelosların oraya defnedildiğini duymuştum bir zamanlar, fakat bu ne zaman olmuştu, diye sormuştu bana şaşırarak, Hanya'yı ziyaret ettiğinizde kaç yaşınızdaydınız ki günbatımlarının tadını çıkartıyordunuz, yoksa âşık mıydınız? Böyle bir şeyin ancak âşıksan tadım çıkartabilirsin, sence de öyle değil mi? Tamamen gayri ihtiyari olarak bana sen demeye başlamıştı, ondan çok etkileniyordum, ama bana gösterdiği özel teveccühün bir anlamı olduğunu düşünmeye cüret edemiyordum, doğam gereği temkinli hatta kuşkucu olduğum için, o akşam orada bulunan birilerini rahatsız etmeyi, kıskandırmayı istediğine inanmıştım, çoğu Giritli'ydi, kimi Kandiye'den kimi de Hanya'dan, Resmolu biri de vardı, hiç fark ettin mi, birkaç Giritli'yi memleketlerinden uzak bir yerde bir arada gördüğünde, ya onları hemen se-

versin, adalarından söz etmelerini ilgiyle dinlersin ya da bölgeci ve bencil bulup onlara karşı yıldırım hızıyla antipati duyarsın. O akşam onları, belki de Eleonora'nın sayesinde, sevmiştim ve kıskanmıştım, bir insanın memleketiyle arasında bu kadar sağlam bir bağ olduğunu hissetmesi çok önemli, *staka*'dan[5], *kalçunakia*'dan[6], *hohlidakia*'dan[7] ve *stamnagkato*'dan[8] söz ederken, Teriso'daki devrimden, ulus lideri Venizelos ve *Erotokritos'tan* bahsedercesine ciddi olmalarını, *sikalaki*'yi[9] ile *mitato*'yu[10] dilbilimci Kurmulis'le harmanlamalarını, dilbilimci Kurmulis'ten de Girit'in gizli Hıristiyan Müslümanlarına, Grambusa'ya ve korsan-devrimcilerin koruyucusu Panaya Kleftrina'ya[11] geçmelerini, resmi tarihin, 1821'den 1913'e kadar rahat durmayan, sloganları *Ölüm ya da Birleşme* olan Giritli devrimcilerin haklarını yemesini anlatışlarını duygulanarak dinliyordum.

Eleonora'ya o gece âşık olabilirdim, eğer kendimi melankoliye kaptırmamış olsaydım ve de o bu kadar güzel olmasaydı, şimdi bile çok güzel kadınlara yaklaşamam, daha doğrusu beni korkuturlar. Oradan birlikte ayrıldık, tekrar buluşmayı teklif etti, tam olarak ne olmuştu hatırlamıyorum, tiyatroya gitmek üzere buluşmuştuk herhalde, ikinci sefer ayrılırken yerine getirmediğimiz bir söz verdik birbirimize, birbirimizi kaybettik, ortak kız arkadaşımızdan bir hemşerinizle nişanlandığını öğrendim, aile sorunları varmış, onun haberlerini alıyordum, ama bir kulağımdan girip ötekinden çıkıyordu, derken güzel bir gün tayinim Hanya'ya çıktı, Tanrıça Tihe bana bundan daha iyi bir armağan veremezdi, işte bu, diye düşünmüştüm, işte Atina'dan ebediyen ayrılma sebebim, biliyorsun yeni tanıştığım herkese Selanik dışında bir köyde doğduğumu söylüyordum, okulu Selanik'te bitirdiğimi, hayatımın büyük kısmını orada geçirdiğimi anlatıyordum, yalanlarıma o kadar inanmıştım ki, meslektaşlarımın sözlerini dergilerden okuduklarımla birleştirmeye başlamıştım, böylece bu şehirden kafam karışmadan hasretle söz edebiliyordum, rehber bile satın almıştım, Selanik'i üç kez ziyaret de etmiştim, her seferinde birer hafta kalmıştım ve durmadan sokaklarını dolaşmıştım, bütün uğrak yerlerine ve köşelerine gitmiştim, inanmazsın, köksüzdüm, ama muhteşem bir duyguydu bu, çünkü hayal gücüm ve ısrarımla ben seçmiştim şehrimi, büyüdüğüm mahalleyi, bitirdiğim okulu, topu ilk kez tekmelediğim alanı.

5. Sütün kurumuş kaymağı. (ç.n.)
6. Girit'e özgü hamur işi. (ç.n.)
7. Küçük salyangoz. (ç.n.)
8. Yabani ot. (ç.n.)
9. İncir reçeli. (ç.n.)
10. Mandıra. (ç.n.)
11. Çeteci Meryem Ana. (ç.n.)

Devamını biliyorsun veya en azından bir yorumunu; üç yıl sonra Eleonora'yla tekrar karşılaştığımda, artık nişanlı değildi. Bu üç yılın yükünü elbette sırtında hissediyordu, erkek kardeşi ve onun maceralarından derin üzüntüyle bahsederdi, Panaris daha o zamanlar bile babasının hayal kırıklıkları ve itirazları yüzünden soyutlanmış gibi yaşardı, benim de saçlarım ağarmaya başlamıştı, zaten yirmi yaşındayken saçımda beyazlar vardı, üniversite arkadaşlarım bana sırf bu sebepten olmasa da *kır saçlı* derdi, hatırlıyorum. Sana bu söyleyeceğim abartılı gelse de, zaten bana inanmanın ya da inanmamanın hiçbir önemi yok, tıpkı nişanlısının vesikalık resmini cüzdanında taşıyan askercikler gibi herkesin içinde taşıdığı o hayali resimde sen de varsın, Eleonora ve benim arkamda, koruyucu bir melek gibi, sana hiç teşekkür edememiştim, vakti geldi artık, öğrendiğim kadarıyla ihtiyar Kriaras seni yanına çağırmış, hakkımda ne düşündüğünü sormuş, sense ağırbaşlı ve ölçülü bankacıdan iyi bir şekilde bahsetmişsin, Eleonora'nın yanımda mutlu olacağını söylemişsin, bu kadar gururlu ve bu kadar özgür olmak isteyen birini, benden başkasının kesinlikle kaldıramayacağını anlatmışsın, işte demişsin bozulmuş nişanlar; bekâr kalacağına, iyi bir adam bu, onunla evlensin, böyle mi demiştin?

Hayat devam ediyordu, şu veya bu şekilde, arkadaşını sevdim ve her zaman seveceğim, Virginia'yı ne kadar sevdiğimi veya onun benim için ne anlama gelebileceğini söylememe gerek yok sanırım, sana bir tek şunu söyleyeyim, o doğduktan sonra kendimi terk edilen ve istenmeden gelen biri olarak hissetmekten temelde vazgeçtim, Virginia'dan sonra anladım ki, benim de bu hayatta haklarım var ve en önemlisi, ben de başkaları gibiyim, kızım ve karım var, benimle ilişkisinden asla şüphe duyulamayacak iki insan. Sana söylemediğim bir şey var, belki de başından söylemeliydim, Eleonora, annem ve babamla ilgili gerçeği öğrendikten sonra tanıştığım ve kız kardeşim olacağından korkmadığım ilk kadındı. Neden biliyor musun? Benden üstün olduğunu hissettiğim ilk kadındı, beni etkileyen o çekiciliğinin *sınıfsal* yanını baştan düşünmemiş olsam sonradan fark etmiştim, sanki ben alelade, sıradan, terk edilmiş bir ölümlüydüm, o ise seçkin, soyu sopu belli, bir Minos kadınıydı! Beni etkileyen belki de, Hanya'da geçirdiğim ilk haftalarda, yerlilerin ailesine karşı duyduğu saygıyı hissedişimdi, herkes babasından saygı ve sevgiyle bahsediyordu, ne var ki bu saygının gerisinde, Fumis'in tek kızıyla evlenmemin sevgiden çok meclisteki yerini miras almak amacını taşıdığı şüphesinin bulunduğunu çok keskin zekâlı olmasam da anlayabiliyordum, sen bunları benden daha iyi bilirsin, ben bu şehirde yabancıyım, on altı yılı geride bıraktığım bugün bile, kendimi Hanyalı hissettiğimi iddia edemem, senin şunu dediğini duymuştum bir keresinde, Giritliler yabancılara karşı çok misafirperver ve içten olurlar, yeter ki bu yabancı onların arasına katılmaya kalkışmasın,

ayaklarının altında dolaşmasın ve işlerine güçlerine karışmasın, galiba böyle demiştin, ama sana söz ettiğim kişi kayınpederimdi, Virginia Fumis'le sevdiği için mi yoksa menfaat yüzünden mi evlenmişti, aileye girmeden önce yarım ağızla söylenenleri ufak tefek dedikodulara duyulan merakla dinlerdim sadece, fakat biz evlendikten sonra, rahatsız olmaya başlamıştım, doğrudan hakkımda konuşmak yerine kayınpederimden söz ettiklerini hissettiğim olurdu, yani ben de, tıpkı onun gibi, kızını severek evlenmiştim elbette, ama çeyiz de işe yaramış, bu da içimi kemirirdi. Bunları biliyorsundur, *bir kısmını* Eleonora sana anlatmıştır, ilişkimizi nasıl görüyorsa, *kimini* sen fark etmişsindir, *bazısını* da üçüncü kişilerden duymuşsundur. Burada bana herkesin gölge dediğini mutlaka duymuşsundur, *gölge adam*. Fakat bu akşam buraya serzenişte bulunmaya gelmedim, seninle mutlaka konuşmak istediğim için geldim. Düşün bak, Eleonora gerçek anne babamı hiç görmediğimi bilmiyor, söylemeyeceğim de, neden biliyor musun? Kızmayacağından, anası fahişe mi değil mi ya da babası adi bir mahkûm mu değil mi bilmediği bir adamla onca yıl yaşadığı aklına gelmeyeceğinden emin olmadığımdan."

Marianni üzerinde eşofmanlarla hafifçe uzandığı kanepede yüzüne bakmadan onu dinlerken, döneminin Pandeio Okulu'na Pandeio Üniversitesi dediğini fark etmişti, bir şeyler düşünmeye, anlattıklarını sessizce yorumlamaya çalışıyordu, onu *gölge* olarak hiç görmemişti, ama onun sırtında bu kadar yük taşıdığını da asla tahmin edemezdi, "Bir viski ister misin? Deminden beri durmadan konuşuyorsun, hiç düşünmedin mi, ananın sadece âşık bir kız çocuğu, babanın da âciz bir delikanlı, olabileceğini hiç kendi kendine sormadın mı, bir de böyle bak be Akis, onca yıl sonra, romantik açıdan bak, ona söyleseydin eğer Eleonora'nın da bu şekilde düşüneceğinden şüphem yok, neden her zaman en kötü olasılığa *takılmak* zorundayız ki? Ben gerçek anne babamı biliyorum da ne değişti." Hüzünle gülümsedi, sesinin titrediğini hoşnutsuzlukla fark etti, "Eleonora da öyle, DNA'mızda yazılı olanlardan ne kadar emin olabiliriz ki!" "Sana teşekkür ederim" dedi. "Fakat bu akşam sana itiraf etmeye geldiğim ve beni teselli etmeni istediğim şey bu değil, bunu zaten anladın, istersen bencil olduğumu söyle, ama içinde bulunduğum çıkmazı seninle paylaşmak isteğinden çok, bir gün hakkımda konuşmak zorunda kaldığında, sempatiyle konuşman ümidiyle gerçekten itiraf etmek istediğim şeye seni en azından hazırlamak, sadece seni duygulandırmak istedim."

Yerinden kalktı, viski teklifini tekrarladı, o çay için su ısıtacaktı. Akis de çayı tercih etti. Suyun ısınmasını beklerken, Akis'in salonda yürüdüğünü duyuyordu, ona itiraf ettiklerinin ne kadarı esastı, ne kadarı garnitür? Onu bir anne baba gibi büyütenleri belleğinde teşrih masasına yatırır gibi çizmişti? Her şey bir yana, donup kalmıştı, bu başarı-

sını takdir etmeliydi. Ya o? Eğer bir gün hayatıyla ilgili konuşmak zorunda kalsaydı, ne derdi? "Bana söyleyeceklerin" diye bağırdı suyu çaydanlığa boşaltırken, "son olaylarla mı alakalı?" Mutfağın kapısında durmuştu ve ona bakıyordu: "Bir şey duydun mu? Komşun sana bir şey dedi mi?" "Ne gibi? Peynir ekmek atıştırmak ister misin?" İstemedi. "Sana söylemek istediğim şeyin son olaylarla alakalı olabileceğini neden söyledin?" Döndü ve ona baktı, "Bir de soruyor musun şimdi? Çok basit, kesinlikle bir karışıklık var, diyebilirim ki dün bile içimi kemiriyordu, ta ki her şeyin bir tesadüfler zinciri olabileceği fikri aklıma yatıncaya kadar, ne kadar programlı olsak da, tesadüfü kimse saf dışı bırakamaz, bırakabilir mi? Yine de bütün bu hikâyede ben sadece Virginia'yı düşünüyorum, Ukraynalıyı öldüren kişinin aslında senin kızını öldürmek istemiş olacağı hiç aklma geldi mi?" Akis sarsılmış gibiydi. "Ben aşağılık biriyim, ama o kadar da değil, mesele şu ki polise gitmeliydim, Ukraynalının adı Olya'ydı ve sevgilimdi." Marianni şaşkın bakakaldı, yadırgamadan, kızmadan, sarsılmadan; sadece bakakalmıştı, bu gece ona içini boşaltmak istemesi artık gururunu okşamıyordu. "Bana yardım et" dedi. "Tepsiyi al içeri gidelim."

Şu anda matem tutması gerekirmiş, radyofonik sesiyle yine konuşmaya başlamıştı, ama ürküntüsü mateminden çok daha derinmiş, kayıtsızlığı ise ürküntüsünden daha yoğunmuş, kendini mahvolmuş hissederken üzülmesinin veya ağlamasının ne önemi var ki, kayınpederinin köy evinde mülayim bir doğa tutkunu olabileceğine, beyhude inanmış olsa da hep bir yitikti o! Eylül ayının sıcak bir sabahıymış, onun ilk kez bankada gördüğünde, kızına ilk görüşteki benzerliğinden çok etkilenmiş; başı dönmüş sanki, gözleri dolmuş, dayanamamış ve yanına gitmiş, yardımcı olabileceği bir şey var mı diye sormuş. Hayır, annesine havale yollamıştı, yine de çok teşekkür ediyordu, başka bir sefer, belki; devamında bildik laflar edildi, elini sıkması onu heyecanlandırmıştı, sonra da onu sınamak istercesine, tatlı tatlı gülümseyerek, Olya Dostoyevski diye kendini tanıtmıştı, ben de Mişkin, diye karşılık vermişti Akis, Prens Leon Nikolayeviç Mişkin, kızın yüzü ışık saçınca, Akis de gülmüştü, bir yerde okumuştu, henüz tanıştığın bir kadın seni güldürürse, yakınlarda bir yerde aşk kanat çırparmış. Tatlı yemeye gitmelerini teklif etti, memuruna bir saat kadar yok olacağını söyledi, Dostoyevski'den, Ukraynalı'dan başka bir şey görmüyordu gözü, Ukrayna'nın tam olarak ne tarafa düştüğünü belirlemeye çalışıyordu, *Potemkin Zırhlısı*'nı anımsıyordu, ama Odessa Ukrayna limanı mıydı emin değildi, bir an mini eteği ve ince topuklu ayakkabılarıyla çarpıcı bir genç hanıma eşlik ederken görülürse olabilecekleri merak etse de, umursamadı, daha doğrusu, nasıl sonuçlanacağına aldırmıyordu; yolda yürürlerken kız ona bakmadan gülüyordu, dümdüz karşıya bakıp gülüyordu, ne mi konuşuyorlardı? Hiç, sadece gülüyorlardı. Merdivenleri

indiler, tatlı yemek için bir yere oturmayı teklif etti. Kız ona memleketinden bahsetmeye başladı; orada her şey eskiden beri zormuş, bugün daha da zormuş, Kiev yakınlarındaki küçük bir şehirdenmiş, annesi ve babası oradaymış, o burada. Nerede çalıştığını sordu, hayır, hayır, ona hiçbir şey sormamalıydı, bir an yüzü gölgelenivermişti, sonra yine gülmüştü, hızlı hızlı konuşuyor, yavaş yavaş nefes alıyordu. Ona sormak istediği çok şey olduğu halde, cazibesine kapılarak ona bakmaktan başka bir şey yapamamıştı, Virginia'yla benzerliği bile benzerlikten çok, göz yanılsamasıydı, yabancı kızın hiçbir yeri kızma benzemiyordu. Kırmızı dudaklarını inceliyordu, boyalı gözlerini, kâh solan kâh koyulaşan o mavisini. Kız minik saatine baktı, artık gitmesi gerekirmiş, tatlı için ona çok teşekkür ediyormuş. Yine görüşmek istediğini söylemeye cesaret edemedi, ama birbirlerini kaybetmeyeceklerini biliyordu, o onu görmeye gelmese de onu mutlaka arayacaktı, kız ona söylememiş olsa da onu gece kulüplerinde araması gerektiğinden emindi, kız kovalanıyormuş gibi kalktı, o da hesabı ödemek için kaldı, bir sigara yaktı, kendine gelene kadar. Aynı güzergâhı izledi, ona ne olmuştu birdenbire? Masasında ciddi ve suskun oturdu ve hayatında her şey bu kadar kuru, bu kadar güvenli ve bu kadar anlaşılır gelişmeseydi insanların yüzüne nasıl bakabileceğini sordu kendine. Aynı gün öğleden sonra Eleonora'dan denize gitmelerini rica etti, keyfi yokmuş, daha sonra sinemaya gitmelerini rica etti, film güzel değilmiş, evde kalıp televizyon izlediler, işin aslı Eleonora televizyonda eski siyah beyaz bir film izliyordu, o ise Eleonora'yı izliyordu, melankolik, ama daha rahat.

Günler geçti, eylül ayı geçip gitti, yaz gibi ve tatlı, ağustosböcekleri ağaçların tepesine çıkmıştı, onu unutmuştu, öyle olduğuna inanmak istiyordu, ama ta içinde tekrar ortaya çıkmasını bekliyordu, ortaya çıktı da. Hemen, ne zaman isterse görüşmelerini istedi, akşam, öğleden sonra, sabaha karşı, hangi saatte uygunsa, kız tatlı tatlı gülümsedi ve yarının, perşembenin izin günü olduğunu söyledi, görülme tehlikesine rağmen onunla Elefterias Meydanı'nda buluştu ve onu köy evine götürdü. Aynı gün öğleden sonra kız, yatakta bağdaş kurmuş oturuyor, hayatını ayrıntılarıyla anlatıyordu. Hangisi gerçekti, hangisini o an uydurmuştu acaba? Ona neyi söyleyeceğini neyi gizleyeceğini önceden mi kararlaştırmıştı? Bu gibi durumlarda, biliriz, ne açıklananlar bilinçlidir ne de gizlenenler, Marianni de bunu fark etmiştir mutlaka, konuşuruz ve konuşmamızın akışına kaptırırız kendimizi. Olya'nın tahmin ettiği gibi gece kulübünde çalıştığı, göründüğü kadar da küçük olmadığı, memleketinden on sekiz yaşında ayrıldığı, şimdi de yirmi beş olduğu, başta bir evde yatılı çalıştığı o günden Akis'in aklında kalanlardı. Soru sormak yok, diyordu ona, gerçi en ufak şeyi bile sormaya niyetli değildi, beni duyuyor musun? Beni duyuyor musun? Soru sormak yok, ben anlatırım, sonra kendini bir ailenin içinde bulmuş, ama pek çok kulüpte de

çalışmış, ha, sen kulüplere takılmazsın, ne "Leşi"ye[12] ne pavyonlara, ağırbaşlısın sen, ona takılmıştı, yalnızlığını ayrıntılarıyla ona tarif etmişti, ama o, onun soyut konuştuğu hissine kapılmıştı, haklı olduğu ortaya çıkmıştı sonra, her seferinde koşullar değişiyordu, ona yalan söylemeden, tercümenin biri diğerini içeriyordu, kahkahalar artık ağlamaya dönüşmüştü, ne istediği gibi yaşamakta ne de çalışmakta *özgür*'müş.

Akis söylediklerine gereken önemi vermemiş, onu bencilce dinlemişti, kendini borçlu hissetmeden görüşmekten başka bir şey istemediğini kabul ediyor, şövalye değildi o, onu kurtarmak için düello etmeyi istese de yapamazdı, boşanmak aklının ucundan bile geçmemişti, hatta Eleonora'yı düşündüğünde vicdan azabı duyduğu bile oluyordu, yine de zaman zaman, daha çok bir fantezi gibi, onu alıp uzaklara bir yerlere gidebilecekleri *düşerdi aklına*. Mutluluk şimdi suçluluk olmuştu, onu büyüleyen şeyin artık yavaş yavaş bitmesi gerektiğini kabullenmeye başlamıştı, yaradılışındaki vesvese yine su yüzüne çıkmış ona acı çektiriyordu, Virginia'yla olan benzerliği bir an geliyor onu korkutuyordu, ilk başlarda sandığı kadar masum, savunmasız olmadığına inanıyordu artık, onun sadece bir *kurban* olduğunu düşünmesi, hataydı, Olya gözyaşları içinde bir Rumen'den söz ediyor, şantajcıların eline düştüğünü, onu Hanya'dan başka şehre götürmeyi planladıklarını söylüyordu! Peki o ne düşünüyordu? Sonunda ayrılabileceğini, gerçekten yapabilirse şayet, başka ne düşünsün? Onu görmek için işyerine hiç gitmemişti, başkalarıyla birlikte olabileceği düşüncesi onu mutsuz etse de, eli kolu bağlı oturup acı çekerdi, buluşma arzularını yalnızca bu acı körükler hale gelmişti. Derken o buluşmalardan birinde Virginia haber vermeden köy evine gelmişti, kendini en kötüsüne hazırlasa da canı kızı, Eleonora'ya bunu anlatmamıştı, derinden derine sızlansa da sadece anlamaya çalışarak ona bakmıştı, belki de ondan iğrenmişti, o günden sonra hayatı cehenneme dönmüştü, artık en kısa zamanda bitirmesi gerektiğini hissediyordu, bu arada Olya zaman zaman rahatsız edici ölçüde talepkâr oluyordu, ne mi istiyordu? Ona göre yaşlı olduğunu, bir gün genç bir erkekle hayatını yoluna koyabileceğini söylemeye başlamıştı, o ise ağlıyor, histeriye kapılıyordu, ona şantaj mı yapıyordu? Pek sayılmaz, bir gülüyor bir ağlıyordu, kâh ona kendi dilinde küfrediyordu, kâh çılgınca şeyler söyleyerek onu öpücüklere boğuyordu, bunlara inanması da inanmaması da önemli değildi, sadece söylediklerini çılgınca buluyordu, üzerlerinde kafa yormak bile istemiyordu, keşke onu bir daha görmeseydi, bu deliliğin içinde yaşamak yerine ne kadar zorlanırsa zorlansın onu unutması daha iyiydi.

Ve en son görüşmelerine sıra geliyor, "Bana inanman mümkün mü Marianni? Doğurmak üzere olan tarçın rengi keçi için köy evine gitmiş-

12. Kulüp. (ç.n.)

tim, onu beklemediğim halde Olya çıkageldi; beni görmek istiyormuş, bir hafta *gecikmiş* ve korkuyormuş, ona yardım etmemi istiyordu. Emin misin, diye sordum, daha erken değil mi? Bir hafta *gecikme* yeterli mi? Yeterli, diye fısıldadı, bakışları acıtıcıydı patlamaya hazırdı sanki. Benden hamile kaldığına nasıl emin olabilirdim peki? Bunu ona söylemeye cüret edememesem de güvenmeyen, zehir dolu bakışlarımla bunu ona ifade ettim. *Rahmine düştüğü* anı saniyesine kadar biliyormuş, onu içinde bir ışık, bir düş gibi hissetmiş. Masrafları ben üstleneceğim, dedim o zaman, birkaç günlüğüne Atina'ya gidebilirsin, orada daha iyi, burada tehlikeli olur, duyulur. Çığlık atmaya başladı. Ne istiyordu? Çocuğu doğurmak mı? Boşanmamı ve onunla evlenmemi mi? Ona tokat atmak üzere elimi kaldırdım, belki de atmışımdır, hatırlamıyorum, doğrusu bir kelimesine bile inanmamıştım, sözde gebeliği icat ettiğinden emindim, beni yola getirmek için başvurduğu çok eski bir yöntem, diye düşündüm öfkeyle ve kapana kısılmış gibi. Bu berbat durumda onu öyle dinlerken, bıraktım zırlasın, düşünmeden verandaya çıktım Eleonora'ya telefon ettim, birdenbire yazı tura atmaya karar vermiştim, ne yaptım biliyor musun? Mantığa bak; sesimi değiştirdim ve kocasmm başka bir kadınla yatakta debelendiğini söyledim. Bir keresi yetmezmiş gibi yarım saat kadar sonra bir telefon daha ettim, daha ziyade onu kışkırtmak, onu altüst etmek için. Şöyle düşünmüştüm: Şayet Eleonora oralı olmazsa, Olya'ya bir kez daha katlanacaktım, ama kaygılanır ve olup biteni kendi gözleriyle görmek için köy evine kadar gelirse, Olya da kovalanmış gibi arka kapıdan çıkıp gitmek zorunda kalacaktı. İkincisi oldu. Ona kapıyı açmakta geciktim, köpeğin havladığını duyuyordum, Olya'yı itiyordum ve mutfağın bahçesindeki defnelerin arkasına gizlenmesini söyledim, ben ön kapıyı açarken sen arkadan çıkacaksın, beş dakika bekleyeceksin, bu şemsiyeyi al, asfalta kadar koş otostop yap, seni şehre indirecek biri çıkar; Dick'in havlamasındaki çift anlamı hoşnutça aklımdan geçiriyordum, hem Eleonora'yı karşılıyor, hem de beni uyarıyordu, Olya bir saniye bana baktı, ona verdiğim şemsiyeyi yere attı, seni duydum, dedi, seni gördüm, anladım. Gönlünü almak istedim, beni itti ve mutfağın kapısını açtı, kendini yağmura attı, onu bir daha görmedim, sesini de duymadım, iki gün sonra da atılmış bulundu. Dolayısıyla onu kimin öldürdüğünden çok, ölümünden kimin sorumlu olduğu önemli..." Sustu ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

İyi de, sen prezervatifsiz mi beceriyordun, diye sormak istese de ölenin anısına hakaretmiş gibi geldi bu ona. "O sabah" dedi sadece, "Hastaneye kadar sürüklendiğimde, Eleonora bu zorluğa katlanmaya dayanamıyordu madem, bodrumda Virginia'nın olmadığını gözlerimle görmeye gittiğimde beni sarsan, beni korkutan neydi biliyor musun? Ne cesetti ne ölenin Virginia'yla benzerliğiydi beni korkutan, sol ayağındaki aşıkkemiğiydi, kızınınkiyle aynıydı, merak ediyorum senin ak-

lma gelmemiş miydi bu? Yoksa dikkat etmemiş miydin?" "Etmiştim" diye fısıldadı. Nah sana ahmak, demek istemişti yine, şimdi de zırlıyorsun! Ama hiçbir şey dememeyi yeğledi. Bıraktı sakinleşsin, sonra kalksın ve nihayet başından def olup gitsin. Ona acımıyor muydu? Acıyordu, ama? Nasıl oldu da ağlanmak için travestine gitmedin, diye sormak, yüzüne vurmak istiyordu. Hayır, böyle laflar edilmez, dedi kendini eleştirerek. Gerçek trajik kişiliklerin onda hep sempatiden ziyade antipati uyandırdığını düşündü. Örneğin, Oidipus'a veya Elektra'ya hiç acıyamamıştı!

Kiriakos'un kapısında anahtar sesi duydu; saate baktı. Sinirleri bozulduğu halde, Sfakakis'le görüşmesinin nasıl geçtiğini merak ediyordu. Akis'e âdeta iğrenerek bakıyordu. Erkeklerin ağlamasından hiç duygulanmazdı ne de olsa. Geziyi iptal mi etsem diye düşünmeye başladı. Ama arkadaşlarını satmak gibi olacaktı, mademki gruptaki yedi kişiden üçü, anlaştıkları gibi arabalarıyla yola çıkacaktı. Frangokastelo'yu kışın ziyaret etmeyi yıllardan beri istiyordu. Başkaları belki oraya yaz başmda, Drosulites'i[13] görmeye koşabilirdi, ama kendisi, Dalianis askerlerinin savaşlarını kumun üstünde canlandırmaya gerçekten çıktığını görmek umurunda bile değildi. Yıldız yelinin suyu nereye kadar sürükleyebildiğini görmek istiyordu sadece, kumun ne kadar sarsıldığını, Libya rüzgârının insanı nasıl savurduğunu. Bunun için arkadaş bulamıyordu. Şimdi ne olacaktı? Şehirde kalacaktı da kime destek olacaktı? Acaba Eleonora, etrafında dolaşan yabancının Türkiye'den bir akrabası olduğunu söylemek için ona telefon etmiş miydi? Hayır! Çünkü bu *mutlu* olayı onunla paylaşmak istemiyordu anlaşılan.

"Eleonora bugün telefonda onunla konuşuyordu" deyiverdi Akis, yandakinin dairesinde anahtar sesini onun da duyduğunu anlamasını isteyerek. Marianni kasıldı. "Bugün kaçta?" diye sordu. "Öğleden sonra filan, saate bakmadım, istemeden kulak kabarttım, sonra babasına kadar gideceğini söyledi, fakat babasma gitmedi, çünkü çıktıktan biraz sonra Nino onu telefonla aradı, sonra şeyi bilmiyorsun, sahiden, sana telefon etmedi mi? Bugün öğle vakti, o ve Panaris akrabalarına köy evini gezdirdi, hatta bana, şakayla karışık oralarda gözükmememi söyledi, akrabası ve kardeşiyle gidecekmiş." Marianni rahatsız olduğunu belli etmemeye çalıştı. "İyi de öğleden sonra nereye gitmiş olabilir?" "Senin komşunla buluştuğundan şüpheleniyorum, nedenini merak ediyorum." "Sen ne diyorsun?" diyerek onu kışkırttı. "İsimsiz telefonlardan hiç haberin yok mu?" "Hangi telefonlar?" Akis şaşırmıştı, kâğıt mendille yüzünü siliyordu. "Pekâlâ, hadi kabul ediyorum, sen Teofani günü şakanı yaptın, ya sonra? Birileri şakayı sürdürdü... isimsiz telefon şakasını... Tesadüf mü bu?" "Anlamıyorum." "Akis! İtirafta bulunmaya

13. Efsaneleşen bir doğa olayı; o bölgede güneş doğmadan biraz önce kumun üstünde denize yürüyen savaşçıların görüntüsü belirirmiş. (ç.n.)

mı geldin, benimle dalga geçmeye mi? Bana anlattıklarının ne kadarı gerçek?" "Cidden, hiçbir şey bilmiyorum." "Birilerinin polise telefon ederek kızının Ayi Apostoli'de ölü bulunduğunu söylediğini de mi?" Bir şey düşünmeye çalışıyormuş gibi baktı. "Onu biliyorum" diye geveledi. "Öyleyse? Neyi bilmiyorsun?" "Özür dilerim, seni uykundan ettim" paniğe kapılmış gibi ayağa kalktı. "Üzgünüm" diye fısıldadı Marianni pişman olmuş. "Keşke senin için bir şey yapabilseydim." "Yapabilirsin" diye fısıldadı kapıya yaklaşırken, "Virginia'ya iyi bak, herkes bana cephe aldığında, benimle ilgili iyi bir laf et, ama benim terk edilmiş olduğumu söylemeyeceğine yemin et". Marianni çarpık bir gülüşle başka derdin yok mu, demek istedi ona.

Kiriakos'un davranışından rahatsız olması gerekir miydi? Ona telefon ettiğinde, Eleonora'yla görüşmüştü zaten, ona neden söylememişti? Bunu telefonda söyleyemez miydi? Akis yanına yaklaştı, nefesini yanağında hissetti, çekilir gibi yaptı, başını bir süre Marianni'nin omzuna dayadı. "Akis, senden rica ediyorum, benim tavsiyem onunla konuş, seni seviyor, Virginia'yı da düşün, seni anlayacaklardır, sana destek olacaklardır." Hiç konuşmadan gitti, kapıyı açtı, asansörü çağırdı, boynu bükük bekledi. Marianni aralık kapıya dayanarak beklerken onu izledi. Bir an kafasını kaldırdı, ona gülümsedi. Asansör geldi. "Kendine iyi bak" diye fısıldadığını duydu. "Sen de kendine dikkat et, bir an evvel polise git." Kapıyı iki kez kilitlerken insan ruhunun bir duygu sürekliliğiyle kuşatıldığım düşündü. Grip virüsünü ona geçirmiş olması ihtimalinden hoşnutsuzluk duymuyordu. Koltuğa oturdu, bir süre kıpırdamadı. Mutlu son hikâyelerinde direterek onca yıl eline ne geçmişti? Küçüklüğünden beri hayalinde evlendiğini görüyordu, üç veya dört çocuk doğurduğunu ve ailesiyle birlikte mutlu mesut yaşadığını veya evlenmediğini, ama büyük aşkı tattığını veya büyük aşkı tatmadığını, ama büyük bir ülküye hizmet ettiğini, kendini kuvvetli bir şeye, onu büyüleyebilecek bir şeye adadığını. Sonra? Ne bal gibi mehtaplar, ne fırtınalı gökyüzleri, sadece durmadan esen rüzgâr ve günlük rutinin hazin uğultusu. Her şey birbirine o kadar benziyordu ki, sürekli değiştiğine inanmakla kendini kandırıyordu, değişim değildi, marazileşmeydi, yaşlılıktı. Sessizce ağlamaya başladı.

5

Sana bir ara telefon ederim

Hanya, pazar sabahı, 13 ocak

Ama yer ayırttığımı ve bileti yarın sabah almaya gideceğimi sana söylemeyeceğim. Ağabeyimin Avusturyalı arkadaşlarına tavsiyesini hatırladıkça gülüyorum; yolculuğa çıktığınızda, yatağınızın içinde başka bir erkeği görmek istemiyorsanız eğer, eve asla haber vermeden dönmeyin. Neyi ima ettiğimi anlaman, zor olmasa gerek. Bunu göze almama değer midir, acaba? Şimdi derin bir üzüntüyle düşünüyorum da, babam ilk aşkı uğruna savaşmaya cesaret edemedi, ben bir aşka bile sahip çıkamamışım ne çıkar. İlişkilerimde bana hep kapanan döngüleri izlemek kaldı, kafamda böyle canlandırıyordum, âcizdim ilgisiz olduğum da söylenebilir, müdahale etmeyi, yörüngeyi değiştirmeyi aklımın ucundan bile geçirmezdim. O kadar üzülüyorum ki, demişti bir keresinde Ayşe, hem sana üzülüyorum hem Nesife'ye, şayet aşkınız devam edebilseydi, sizin aşkınızı, büyük olduğunu sandığım aşkınızı kıskanırdım, o zaman okumaya giderken ona verdiğin sözleri tutabilseydin eğer, ona *ihanet* etmeseydin, belki de başını örtme raddesine gelmezdi, onu görünce tanıyamadım, üç çocukla, dünyadan kopmuş, bitkin, birlikte bildiri dağıttığımız, duvarlara sloganlar yazdığımız ve Sabahattin Ali'nin öykülerini okuduğumuz ve müezzinler ve imamlar tarafından yüzyıllardır uyutulan Türk çiftçisinin kaderine ağladığımız o Nesife'ye ne olmuştu, yok yere ölen sevgili yazarının anısına ant içen o Nesife, nasıl bu hallere düşer? Sen bana izah edebilir misin? Ben düşünmeyi bile kaldıramıyorum.

Dün gece içkiyi fazla kaçırdığımdan kafam davul gibi kalktım, uykumun arasında epeydir çanları duyuyordum, müezzinin *soprano* çağrısı başka, çan sesi başka diye düşündüm. Baki miydi? Evet. Hıristiyanların kötü sesli, sinir edici çanlarının karşısına, müezzinin çocuksu, meleksi sesini çıkaran, Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki şairlerin sultanı şair Baki! Sanırım Trimartiri Kilisesi'nin çanlarıydı, ama belki de başka bir kiliseden geliyordu. Profitis İlias'da taksicinin anlattıklarını aklıma geldi. Odaya kahvaltı istedim ve şehrin abide eserlerini konu alan bir kitabın sayfalarını karıştırarak kahvaltı ettim. Katedrale neden Trimartiri dendiğini sordum birkaç gün önce; Trimartiri Meryem'e adanmış anlamına gelir dediler. Anlamadım, ama ısrar etmedim. Sonra

okurken öğrendim ki, orta bölüm Meryem Ana'nın Mabede Girişi'ne, kuzey bölüm Aziz Nikolaos'un anısına, güneydeki de Üç Bilge Azizler anısına adandığı için bu isim verilmiş. Fakat bütün bunların benim için ne önemi olabilir?

Babam, kenara bir yere aceleyle yazılmış minicik harflerle başka bir zaman daha ayrıntılı değinmeyi hesaplayarak belki de, önemli bir Hanyalı ressamdan söz ediyor, ailesiyle birlikte Bıçakçidika'da oturan Dimitris Kokoçis'ten. Ondan hayranlıkla bahsediyor, onu pazar günleri öğle vakti Şadırvan'da, genelde müzayedelerin yapıldığı Mavrovunion Meydanı'nda gördüğünü hatırlıyormuş. Uzakta durup, avukatları ve haciz memurlarını, alıcıları, acele eden alacaklıları, ümitsiz borçluları izlermiş. Hatta onu birkaç kez Venizelos'la kahve içerken de görmüş. Sonrasında anlatımı, Şeyh Avni adındaki bir kasabın bağırtıları ve ağlamalarına odaklanıyor; kasabın Şadiye Hanım'a bin sekiz yüz elli beş kuruş borcu vardır, ama kasap kimsenin umurunda değildir, derken Kokoçis gelir yanına, elini omzuna atar ve az ötedeki Şükrü'nün kahvehanesinde ona bir muhallebi ısmarlamayı teklif eder, zavallı Şeyh küçük bir çocuk gibi teselli bulur, varsın herkes onun hakkını yemiş olsun, Şeriat Mahkemesi ve İstinaf Mahkemesi bile, Ksipolitakis'in ve Selvohasanena'nın konaklarının yanındaki sarayına göz koyan ve onu bir lokmada yutmak isteyen şirret Şadiye'ye gelince, kasap ondan tek kuruş bile almamış, ona öpücükler verirmiş sadece ve kâğıtlar imzalatırmış ve en sonunda onu mahvetmiş! O zamanlar genç bir delikanlı olan babam, Avni'nin hikâyesine kulak kabartırken, sanatçı Kokoçis'in sersefil olmuş bir Halikutis'in serzenişine bu kadar önem vermesinin sebebini merak edermiş. Merhamet mi? Birkaç ay sonra onun öğrenciler bölüğüne gönüllü katıldığını, savaşmak için Makedonya'ya gittiğini öğrenmiş bir daha da görmemiş. Yıllar sonra onu sorduğunda, Amerika'ya gittiğini ve orada öldüğünü duymuş, ünlü olamadan. Yine de babam onun iyi bir ressam olduğunu söylemekte tereddüt etmez. Onun tablolarını görmüş müdür? Bana imkânsız gibi geliyor. Hiç selamlaşmamışlar bile. Belki de babamın varlığını dahi fark etmemiştir. Trimartiri'de bulunan birkaç duvar resmi ve günümüzde "Milli Araştırma ve İnceleme Kurumu"nun binası olan Venizelos'un Halepa'daki baba evinde iki veya üç tablosu. Bu eserleri görmek isterim, fakat, itiraf etmeliyim ki, öyle özel bir hevesim yok.

Büyükbabam günlüğünün bir yerinde Trimartiri Kilisesi'nin açılışının 1861'de yapıldığı notunu düşüyor; Sultan Abdülaziz yıllarında, İsmail Hekim Paşa dönemiymiş ve çanlar şen çalmış, o zaman henüz yirmi bir yaşında, ertesi sene evlenir ve dertlere bulaşır. Babasının gözü yaşlı ona şunu dediğini anımsıyor; dünya değişti oğlum, ben yaşlandım artık, beni *dinlemiyor*, ama senin gözün açık olsun. Biraz aşağıda ise mabedin tarihçesini anlatıyor, onun yerinde çok eski yıllarda ufacık bir

Meryem Ana Kilisesi varmış, daha sonra da Giritli Mustafa Paşa'nın sabunhanesi olmuş, onun oğlu namlı Veli ise, sabunhaneyi beş yıl önce Hıristiyanlara hediye etmiş, çünkü rüyasında Meryem Ana'yı görmüş ve ona sitem etmiş, sitem etme bana Meryem Anam, demiş Veli, ben sana kilisemi geri vereceğim, ama belki de anasının da bu işte parmağı vardı; Hıristiyan anası Eleni Volanaki'yi *Dudu* diye severmiş babası, 1823'te Milopotamos'tan kaçırmış olsa da sayarmış, ana babasından onu zorla koparmış olsa da Tanrısına dua etmesine engel olmamış. Daha pek çok Hıristiyan, rızası olmadan kızları ana babasından kaçırırmış, sadece o yıllarda değil, günümüze kadar öyle. Kaç kez geceleri kapıyı baltayla kırıp babanın ve erkek kardeşlerinin ellerini ayaklarını bağlayıp kızları kaçırırlar, tepelere giderler, onları bozarlarmış, sonra da mutlaka nikâh yapılması gerekirmiş.

Dudu'nun oğlu Veli Paşa, kilisenin yapılması için otuz bin kuruş verdiğinde, ömrü uzun olsun Abdülmecid de yüz bin vermiş ve olağanüstü güzellikteki mabet yavaş yavaş inşa edilmeye başlamış. Sonrasındaysa, hem Hıristiyanların hem Müslümanların hem Kapuçin tapınaklarının aynı mahallede birbirine yakın olması, herkesin kendi inandığına hizmet ederek yaşaması büyükbabayı çok memnun edermiş. Büyükbaba romantik olsa da saf değildi. Drahoması zengin Veli Paşa için bile *makam insanın aynasıdır* anlamına gelen Yunan atasözünü söylemeyi ihmal etmez, zira Veli'nin "Selsabilia"da konsoloslar ve amirallerle birlikte eğlenmekten ve Halepa'daki İngiliz konsolosunun karısıyla oynaşmaktan başka bir şey yoktur kafasında. "Selsabilia" cennet pınarı Selsebil'den gelirdi, Pervolia'da yıllar önce babası tarafından yaptırılan masalsı bir köşktü, büyükbaba sadece dıştan görmüş ve bir an gerçekten cennette olduğunu sanmış. Hıristiyanlar ve Müslümanlar ve Avrupa'nın bütün kaymak tabakası burada toplanır, Tanrı'nın yeryüzündeki bütün nimetlerinin tadını çıkarırmış. Elisavet Kontaksakis de orada, metropolit İoannikios da, Babıâli'nin adamı Fotiadis de. Gelgelelim, günün birinde her şey biter.

Dün gibiydi, ekim 1856, Veli Suda'dan Hanya'ya kadar giden alayı ışık saçarak izler, bütün şehir onu alkışlar ve ona şükreder, Hıristiyanlar, Museviler, Müslümanlar, Ermeniler, herkes kendine göre ve hep birlikte barış adına ona hoş geldin der. Veli de yakışıklı, Avrupalıların, İngiltere'nin gözdesi, III. Napoléon'un sevdiği, Fransızcası, İngilizcesiyle, Babıâli'nin seçilmişi, aydın, nişanları ve parşömenleriyle. Girit'e ne yapmaya mı gelir? Büyükbabayı ilk başlarda öylesine şaşırtan ve öylesine duygulandıran ve daha sonra da tutkuyla inandığı İmparatorluk Kararnamesi, meşhur "Hatt-ı Hümayun"un şartlarını uygulamaya. Hanya Çarşısı'nın orada Skalakia'daki köle ticareti dükkânı artık nihayet kapatılmıştı ve büyükbaba oradan her geçtiğinde, kölesiz bir hayatın nasıl olabileceğini daha düşünemese de, şehirdeki Halikutisleri hiç se-

vemese de, bahtsızların alıcılarını beklediğini gördükçe yüreği sızlardı, onlara acıdığı için değil elbette, bir insanın, her kim olursa olsun, her şeyi kaybedebileceğini, prangaya vurulabileceğini ve mal olabileceğini düşünmeye dayanamadığından.

Hıristiyanlar o zamanlar, Veli'nin onlardan biri olduğunu söylerlermiş, çünkü Hıristiyan bir anadan Hanya'da doğar, Giritçe konuşur ve anasını sever. Ve Girit halkını acılardan kurtarmaya gelir. Mahkûmlara af çıkar ve birkaç ay sonra, şubat 1857'de, Anargiri Azizlerinin Kutsal Tapınağı'nda altınla süslenmiş olarak yer alır, orada yapılan şükür ayininin sonunda okul müdürü Psilakis *değer eşitliğine ve yasalar karşısında eşitliğe dair* konuşmasını yaptığında, Veli duygulanarak onu canı gönülden kutlar. Ekselansları bir sene sonra, yıl 1236 (büyükbabanın Arap takvimini kullandığı tek yer burasıdır), Şadırvan'daki Yusuf Paşa semtinde bulunan mallarını Hanya'ya bırakır, şehrin din ayrımı gözetilmeden güçsüzlerine ve fakirlerine hastane yaptırmıştır. Onca çile yetmezmiş gibi deprem felaketinin sıkıntısını da çeken vatandaşların hamisi olur. Sonradan ne bozulmuştu? Bu ümit veren insan, nasıl tiran ve yönetmekten âciz biri oluvermişti? Eğlenceler ve İngiliz Konsolosu Augley'in karısına duyduğu aşk mı onu felç etmiştir? Yoksa Hıristiyanların gördüğü özel muameleden mi?

O dönemde yüzlerce Müslüman, Hıristiyan olur, çünkü ataları öyleymiş ve yasalar da artık buna engel değilmiş. Bunu kim kabul edebilirdi? Ama Veli'nin siyasi becerisi bu noktada kendini hissettirebilirdi. Hissettirememiştir. Çünkü bunu duyar duymaz vahşi kovuşturmalara girişmiştir. Bunun da etkili olmadığını görünce bütün Hıristiyanlara ağır vergiler uygulamış, bu vergilerin toplanması için de insanlıkdışı yöntemlere başvurmuştur. Sonuç mu? Mavrogenis adlı siyasi hareket ve Girit yarı özerk yönetimi. Büyükbaba hüzünlenerek hatırlıyor; her şey bir gün biter, 1858 yılı ekim ayında Veli gidiş yolunu tutar, alaysız ve şansız, bir tek Arnavut korumaları vardır yanında, bir süre sonra da onu İngiliz konsolos karıkoca izler, muhtemelen onun yıkımına sebep olanlar. Yerine Abdurrahman Sami Paşa gelir, ılımlı ve iyi huylu, ama hastalıklı. Halefi ise Hüseyin Hüsnü Paşa olur, onun tam tersi, kana susamış ve hoşgörüsüz biri. O zaman Kapuçinlerin başrahibi Serafino'nun adının geçtiği bir skandal da kopar; Fransız konsolosla işbirliği yaparak Girit'i papanın mandası yapmak isterlerse de başaramazlar. Doğal olarak da ömrü uzun olsun Padişah Abdülmecid Hüsnü Paşa'yı görevden alır. Büyükbaba tüm bunları not düşer, gerçi diplomatik kulislerde olup bitenleri bilemese de Babıâli'nin o yıllarda Fransa'dan çok Büyük Britanya'dan etkilendiğini algılayabilecek durumdaydı. Hüsnü Paşa'nın elbette kana susamış olmasından değil, düşüncesizce Fransızlara ve Katolikliklere teslim olduğu için Hanya'dan kovulduğunu da. III. Napoléon'un Girit Hıristiyanlarını *Maruni*'ye dönüştürme ve

kana bulayarak ezmeyi tutkuyla istediği Suriye gibi adayı da ezme, sömürgeleştirme planlarını rahatça yapmasına *Anglikanlar* izin verebilir miydi? Sonra bir süreliğine Ali Paşa'nın bir torunu, İsmail Rahmi devralır, derken 1861 yılında bir tantanayla İsmail Hekim Paşa gelir. Dönem, İngiliz planının Babıâli'ye maddi tazminat ödeyerek Epir ve Tesalya'yı bünyesine katmayı İyonya'da ikinci bir Yunan devletçiği yaratmayı öngördüğü dönemdir. Özerk Girit de bu devletçiğin içinde yer alacaktı. Yeni devletçiğin tacı Kraliçe Victoria'nın ikinci oğlu Prens Alfred'e gidecekti. Bütün bunlardan Girit halkının haberi yoktu. Ne var ki buna, Giritliler tipik bir karşılık verecekti: *Dizimize kadar battığımız bir çamurdan çıkıp, kurtulmayı umut bile edemeyeceğimiz öteki çamura boynumuza kadar batmayacağız!* Ne olacaktı ya? Eğer Ruslar ve Fransızlar o plana karşı çılgınca mücadele etmeseydi, Giritlileri kim umursayacaktı? Tüm bunlar da, her biri kendi menfaatini düşünerek, Yunanistan'dan palas pandıras kovulan Bavyeralı'nın yerine Danimarkalı kralın yakışıklı, yürek yakan yeğeninin tahta geçirilmesi kararının verildiği döneme rastlar. Büyük Girit Devrimi yaklaşmaktadır. Dedem ise bebek yaşta tifodan ölen ilk iki oğlunun ve Hıristiyan'ın bıçağıyla Tahmişi'de bıçaklanan çok sevdiği kardeşi, adaşım Arif'in yasını tutar. Pervolia'daki cennetten çıkma "Selsabilia"ya gelince, çok sonraları, 1897 yılının kışında, devrimciler tarafından yakılır.

Nedir bu yaptığım Vanessa? Avunma ihtiyacı mı? Anlama çabası mı? Bilemiyorum. Benim yegâne ve zapt edilemez memleketimin, her zaman, yıpranmış ve savunmasız bedenim olduğunu ve olacağını derinden hissederek dönüşe hazırlandım. Dün, uykusuz olmama rağmen, sabah on birden öğlen ikiye kadar akrabalarımın yanındaydım. Eleonora tıpkı söz verdiği gibi otele erkek kardeşiyle birlikte geldi, onlara yemek salonunda çay ikram ettim ve köy evine doğru yola koyulduk. Panaris'le ilgili ilk izlenime hiç değinmemeyi tercih ederim. Bir tek şey belirteceğim, o da bakışları. Tarzının beni zor durumda bırakabileceğini hiç hesaplamıyordu. Tek kelime etmiyor ve gözlerini kâh ayakkabılarıma, kâh ellerime dikiyordu. Nihayet meydana çıktık, Eleonora'nın arabasına doğru yürüdük, arka koltukta oturmayı tercih etme ısrarıma rağmen, onları ikna edemedim ve yola çıktık. Eleonora birdenbire, bariz bir sebebi olmadan, belki de sırf sessizliği bozmak için, ne yazık ki kocam grip oldu, mazeretini öne sürdü, yoksa ailesini tanımam için eve de uğrayabilirmişiz. Babam da bu heyecana dayanamaz, Panaris, ne dersin? Panaris kahkahaya benzer bir ses çıkarttı: Baba zombidir, hiç heyecanlanmaz! Ne mizah ama, dedi Eleonora. Gerginlik var gibi görünse de onları bağlayan suç ortaklığına benzer bir şey de fark etmiştim, beni nasıl karşılayacaklarını, bana nasıl davranacaklarını önceden kararlaştırmış gibiydiler.

Akrotiri'ye doğru çıkarken, Eleonora tam benim arkamda oturan

Panaris'e döndü ve sloganı gördün mü, diye sordu. Hangi sloganı? dedi merakla o. Duraktaki sloganı, *Neçayev Tugayı*, Neçayev'in kim olduğunu biliyor musun? Epeydir sana sormak istiyorum. Hoppala, nerede gördün bu sloganı? Tamam, görmedim, dedi, yapmacıklı bir alınmayla, kim olduğunu söylesene, Rus falan mı? Madem Rus olduğunu biliyorsun, bana ne soruyorsun? Tahmin ettim, be Panaris, kimdi? Kim olduğunu sana anlatmaya üşeniyorum şimdi, Rus bir devrimci, belirsiz bir kişilik, kimi ona taptı kimi de nefret etti. Nereden akıllarına geldi şimdi? Kızına sor, nereden akıllarına geldiğini o sana söyleyebilir. Virginia'nın bunlarla ne alakası var? Var, dedi gülümseyerek Panaris, Neçayev de anarşistti. Akabinde, kız kardeşini bırakıp, sanki benimle uğraşması gerektiğine karar vermişçesine, yapmacık bir neşeyle işimi sordu, bu kadar çabuk gitmem çok yazıkmış, yazık ki ne yazık onca günün görüşmeden geçmesine izin vermişim, o bana kesinlikle yardımcı olabilirmiş, araştırmamda bana eşlik edebilirmiş.

Nazik teklifinden dolayı ona teşekkür ettim, daha önceki akşam kız kardeşine anlatmaya çalıştıklarımı ona tekrarlamaya hiç niyetim yoktu, onları kışkırtmak veya belki de tepkilerini sınamak için, nasıl olsa bu yaz Hanya'ya yeniden gelmeyi planladığımı ekledim, o zaman önümüzde yeterince zaman olacaktır, ilin tamamını tanımayı çok isterdim, özellikle Selino'ya gitmeyi, dedemin dedesi ve tabii ki sizin büyük büyükbabanızın dedesi, Yıldız Dağı'ndanmış diye izah ettim, yani Apopigadi'den. *Yıldız Dağı* ne anlama geldiğini sordu Eleonora. Anlattım. Peki Lefka Ori'ye ne denir? diye sordu Panaris. *Ak Dağlar*, diye izah ettim. Yani *dağ* Türkçe'de dağ mı demek? diye sordu yine Eleonora. Öyle. Bana baktı, sonra kafasını aceleyle Panaris'e çevirdi, dikkatini yine direksiyona verdi. Panaris, Eleonora bakışıyla ona bir şey hatırlatmış gibi sanki, omzuma hafifçe vurdu ve büyük büyükbabanın günlüğü işe yaradı mı diye sordu, demek istediği tarihi veya filolojik açıdan ilginç miydi, ona bir göz atabilir miydi. Şaşırdım. Eleonora bana anlattı, iki günlüğü karşılaştırmaya değerdir belki, Fumis'in ve Kauris'in günlüklerini, birlikte çalışabiliriz, istersen. Camdan dışarı bakakaldım, ona ne demeliydim? Eleonora'nın yorum yaptığını işittim; saçlı taştan bile söz ettiğine göre, büyükbabanın babasının *eseri* folklorik açıdan ilginç olmayacak da ne olacak?

Gözlemini alaycı bulsaydım, o anda bunu istemesem de, onları tanıma, onlarla yüzeysel de olsa bir ilişki kurma çabasının başarısızlığa uğradığını kabul etmem gerekirdi. Hakarete uğramışlık hissine kapılmamayı yeğledim, ama taviz de vermeyecektim. Onlarla açık açık konuşmaya karar verdim. Vargın hatalı, dedim Eleonora'ya, saçlı taşı büyükannemden duymuştum, günlüğe gelince, onun benim için paha biçilmez duygusal bir değer taşıdığını size söylemem gerekir, onu bir inceleme, hele de üzerinde kıyaslama yapılacak bir inceleme nesnesi ola-

rak da göremem elbette ki! Eleonora özür diler gibi gevelemeye başladı, ama Panaris espriyle sözünü kesti: Yunan-Türk dostluğu hatırına da mı olmaz? Türk-Yunan dostluğu hatırına da olmaz, kafamı çevirdim ve ona gülümsedim. Omzuma vururken beni alkışlar gibiydi, hem kabul etmediğim hem de dostluğun betimlemesini yaparken sıfatların yerini değiştirdiğim için. Haklısın, duydun mu Hanımefendi? Sen de Fumis'in el yazılarını Belediye'ye vermem gerektiğini söyleyerek başımın etini yiyorsun, didik didik yolarlar, duydun mu? El yazısı başka, günlük başka, dedi Eleonora, el yazılarında olaylardan bahsediyor, özel konularından değil. Armodios Fumis'in olaylara bakışı kimi ilgilendirir ki? Eleonora o zaman, son derece sakin bir şekilde, düşüneceği daha ciddi şeyler olduğunu söyledi, keşke fareler yeseydi kâğıtları, derdiydi sanki!

Panaris yine omzuma vurarak garip şeylerden kendisinin de zevk aldığım söyledi, ama galiba ben ileri gitmişim. Gülümseyerek dediğine katıldım, bir hamleyi öteki izler, dedim, artık çizmeyi aştığım fark ettiğindeyse, geç olur, oyun kendi kurallarını sana dayatmıştır. Yarın yapacağın bir şey var mı? diye sordu, ona dediğimi duymamış gibiydi sanki, istersen birlikte Selino'ya gidelim, Georgios Kantanoleos da oralıydı, tam olarak Kustogerako köyünden. Panaris, Kantanoleos ailesinden başlatma yine, gözünü seveyim, dedi Eleonora sesini yükselterek. Tepkisine aldırmadım, Panaris'in takıntılarla yaşadığını çoktan anlamıştım. Bir an için yaptığı teklif cazip gelse de hiç düşünmeden ona teşekkür ettim ve vaktimin olmadığını söyledim, şehirde daha yapmam gereken işler olduğunu anlattım. Limanda yapacağımız gezinti ne olacak peki, diye sordu Eleonora, seni ağırlamak için hastaneden üç gün izin istedim, Akis'in yatağa düşmesi denk gelmiş olsa da seni ağırlamak istiyorum. Limanda gezinti başka Selino başka, dedim, gerçi limanda çok yürüdüm, eğer mümkünse, ne isterdim biliyor musun? Birlikte birkaç kilisecik gezmek. Demek Kaurislerin soyu da Selino'danmış, bunu bilmiyordum, dedi Panaris, o yüzden hırsın esiri olmuşuz, Selinolu Müslümanların en vahşileri, Allah'ın en sadık savaşçıları olduğunu duymuştum. Panaris! Eleonora yine sesini yükseltmişti. Önemli değil, diyerek onu rahatlattım, Fumisler de Selinolu değil miydi? Panaris'e döndüm, Fumislerin hangi kolundan geldiğinizi biliyor musun? İlkinden, dedi etkilenmiş bir biçimde sesinde ironiye benzer bir şey vardı. Kaynaklarını öğrenmek istiyorum, diye de ekledi, benden daha fazla şey bildiğinden kuşkulanmaya başladım.

Dedeleri Armodios Fumis'le ilgili ne olursa olsun hiçbir şey anlatmamam gerektiğini düşünüyordum, onun amcam Ali'nin arkadaşı olduğunu bilmiyorlarsa öğrenmesinlerdi. Ali çoktan ayrılmıştı şehirden, ama Armodios'un Kauris kızlarıyla, dedenin George Sand güzelliğindeki ilahe yeğenleriyle olan ilişkisi kopmamıştı. Zeki ve kültürlü oluşlarıyla konsolosları, özellikle de Avusturyalıyı cezbeden bu üç kız karde-

şin salonu, her zaman açık, her zaman misafir kabul ederdi, diyor babam imalı bir ifadeyle, pek çok aşkta *kuluçka* işlevi gördü! Orada tanıştıklarında Fumis'in ellisine yaklaştığını, Ayşe'nin de daha yirmisinde olduğunu aceleyle hesapladım. Ayşe'nin, o zamanlar iyi aile kızlarının gittiği özel kız mektebi, Trimartiri'deki "Nikoludi Okulu"ndan birincilikle mezun olduğunu onlara söyleyebilirdim ama. Hanya'da öyle bir okul var mıydı? Panaris düşündü bir an. Ha anladım, "Hayvan Severler Derneği" üyelerinin 22 haziran 1908, pazar günü, derneğin yönetmeliğini görüşmek ve karar almak üzere toplandıkları okul olmalı! Eski gazeteleri karıştırarak neler öğreniyor insan, dün *Kirikas*'ta okudum, Hanya'daki gelişmeye bakar mısın dostum, diye düşünüyordum, o *alametli* haftanın salı gününde de, Girit Jandarma Bandosu saat altı buçuktan sekize kadar komşuların yüreğini ferahlatmak için "Aftononia" bilardo salonunda çalmış. Dediklerini duymak beni sarsmıştı. Ona ne deseydim? Buna benzer bir yorumu birkaç gün önce bizimkilerin günlüğünde benim de okuduğumu mu? Rica ediyorum Panaris, daha fazla dayanamayacağım, ağlamaya başlayacağım, dedi Eleonora. Ona saygı gösterdi. Bir süre sustuk, bu da bizi sakinleştirdi. Özellikle benim sessizliğe çok ihtiyacım vardı.

Yaklaştığımızı biliyordum; okaliptüslerin bulunduğu, eve giden çakıl döşeli yolda nihayet yürüyecektim. Dedenin babası Hasan ekmişti onları, kokusuyla sivrisinekleri kovduğunu duymuştu çünkü, bu ağaçları bulmak için ne kadar da uğraşmıştı, dünyanın öbür ucundan pahalıya alınan solmuş fidanlar halinde gelmişti, ana kapının iki yanında beşer beşer duran, nemli çuval bezine sarılı körpe çubuklar şeklinde İtalya'dan getirtilmiş on kavakla aynı yıl. Kavak ile okaliptüs su ister, kayada tutar mı? Tutmuş ama; ısrarıyla dirilen, dedenin yaşıtı on iki ağaç. Eskiden meşe bir kapı olmalıydı. Ne gümüş kavaklar var artık, ne meşe kapı. Yalnızca karşılıklı duran iki okaliptüsün paramparça olmuş, eğilmiş gövdeleri. Onları palmiyelerle değiştirmeyi düşünüyorum, dedi Eleonora, fazlasıyla yaşlandılar artık, üstelik palmiye manzaraya çok yakışıyor. Sen iyi misin diye çıkıştı Panaris, hangisine yakışıyor palmiyeler, burun manzarasına mı? Buraya çam ve keçi boynuzu ağacı gider, incir ağacı, Frenkinciri ağacı gider, palmiye ne alaka? İyi o zaman, dekoratif incirler ve keçiboynuzları dikelim diyerek alay etti Eleonora. Buraya kadar yalnız geldiğimin anlaşılmasını istemiyordum. Onlar ağız dalaşı yaparken ben anlayış göstererek bir kenarda durdum, sigara yaktım ve içeri girmemiz için verecekleri işareti bekledim.

Yaşadığım sarsıntıyı sana anlatmayacağım ama, köy evindeki taş duvarla çevrili kırk dönümden, sıra halindeki ağaçlardan, turunçgillerden, zeytin ağaçlarından fıstık ağaçlarından söz edebilsem bile keyfim olmazdı, terk edilmiş ve işe yaramaz görünen, üzerine kilit vurulmuş, kartpostal manzarası çıkrıklı kuyudan da bahsetmeyeceğim. Kuyunun

ağzına eğilip dedemin adını bağıramazdım. Asla. Kayısı ağaçları kurumuş. Muşmula, elma, armut ve Napolyon kirazı ağaçları. Bu ağaçlar kısa ömürlüdür. Zaman XX. yüzyılın başları; Girit'in *café-chantants*'larından duyulan Cemil Bey'in o *taksiminin* sesi, içimde ağlamaklı. Kaktüsleri olan kayalı bahçe, taş yığıncıkları, Eleonora'nın gururlanarak gösterdiği evin arka bölümündeki küpler ve seramikler, az ötedeki Akis'e ait dediği Akdeniz bitkileri hakkında da en ufak bir şey yazamam sana. Tek yaptığım tükürüğümü yutmak ve kuru gözlerle tebessüm etmekti, o kadar kuru ki, her kırptığımda gözkapaklarımın kestiğini hissediyordum.

Sana aktardığım yol boyunca konuştuklarımızı sırası ve tarzı da gerçeğe uygun değildi. Bunların çoğu, muhtemelen salondaki yanmayan şöminenin önünde oturduğumuz sırada söylendi. Ama ben, arabadayken aramızda geçen göstermelik bir diyalogda özetlemeyi tercih ettim. Nedenini sana açıklayamam. Sana şunu diyebilirim ki, yol boyunca neredeyse hiç ağzımızı açmadığımızı düşündüm. Evde de pek konuşkan değildik. Ben özellikle, manasız duygulanmalara kapılmama kararı aldığımdan, sorularına veya gözlemlerine âdeta tek kelimeyle cevap veriyordum, kendimi sıklıkla, salakça gülümserken, bir şeye sorgulayan bakışlarla bakarken veya başka bir şeye bakmaktan kaçınırken yakalıyordum. Büyükbaba mastikalarını içerken tam olarak nerede otururdu? Ya büyükanne, gergefini işlemek için hangi camın önünde dururdu? Uyumak için üst kata mı yatak hazırlarlardı acaba? Babamın bana dediğine göre anası, Meydan'daki evde tavanlıkları ve cibinlikleriyle Avrupai ahşap yatakları olsa bile sayfiyede olduklarında gelenek icabı yatağı yerde yapmakta diretirmiş, havaya ve rüzgâra göre, yataktan düşme korkusu olmadan uykunun keyfini çıkarmak için! Yer yataklarını Ali'yle birlikte taşımak Klarisse'ye ne de eğlenceli gelirmiş, dediğine göre Viyana'daki baba şatosunun tavan aralarını anımsatırmış. Evin içine yapılan değişiklikler barizdi, ne gömme dolaplar ne bahçenin hanımelileri ve yaseminleriyle çevrelenmiş pencerelerde minderler. Babamın bir ara bana anlattığı verandadaki siyah beyaz taşlara dokunmamışlardı, kız kardeşiyle, bahtsız kardeşiyle orada dama oynarlarmış, güney taraftaki verandanın siyah beyaz taşlarında sere serpe otururlarmış ve babam ona hep yenilirmiş, nasıl da gülermiş öğle vakti, kahkahası ağustosböceklerini ayağa kaldırırmış. İnsanın kaderi budur evladım, derdi sonra, kontrol edilemeyen bir macera, kendinin efendisi olmayı ne kadar istesen de, an gelir, duygu nedir bilmeyen, ismi konmayan yaratana çaresiz teslim olursun.

İçeriye girmeden evvel, çiftliğin öteki ucunda bulunan ahıra doğru yürüdüğümüz, Eleonora'nın da dönüş için yola çıkmadan önce içeceğimiz adaçayını hazırladığı sırada, Panaris'in gözünü üzerime diktiğini fark ettim, sanki beni net görmeye, kalıbımı çıkarmaya çalışıyordu. Uzaktan

Fanis Efendi göründü, selam çete başı, diye bağırdı Panaris, Fanis Efendi uzaktan ona el salladı, beş yıl önce burada on çapacıya iş verirdik, diye anlatmaya başladı, bugün sadece Fanis var, Tunuslu üç beş göçmeni gündelikle çalıştırmaya çağırmak için şehre ne zaman ineceğine o karar verir, sonra Tunuslular yine yola koyulur, nasıl sence? Nasıl olsun bence? Düşüncelerimi toparlayamadan, akşam birlikte meyhaneye gitmeyi, sarhoş olmayı, teklif etti. Kabul ettim. Meyve yüklü portakal ağaçları arasında yürüyorduk. Eleonora'ya söylemek yok ama, ondan sıkılıyorum, özellikle son günlerde, bu dediğim aramızda kalsın, kocasıyla arası hiç iyi değil, boşanması muhtemel. Az önce yeğeni Virginia'yla ilgili ne söylemek istediğini sordum. Bana net bir cevap vermedi, yaşıtı tüm çocuklar gibi o da kendi devrimini yapıyormuş işte. Kız kardeşimi hatırladım. Biz burada asgarisi için, en basiti için didiniyoruz, derdi; işyerimizde rahat hareket edemiyorsak, veyahut işsiz bırakılan binlerce yurttaşımızın çalışmaya hakkı bile yoksa, en basiti için nasıl savaşabilirdik? Sen ne dersin, diyerek onu kışkırttım, fakirler için demokrasi var mıdır yok mudur? Soru kulağıma o kadar gülünç geldi ki pişman oldum. Düşünceli düşünceli baktı bana: Boş ver en iyisi, başka bir zaman. Siyasi tartışmaya bulaşmak istemedi muhtemelen.

Benim ne kadar Türk olduğumu merak ediyordu belki, Ermeni ve Pontus soykırımı hakkında ne düşündüğümü, muhtemelen Kürt konusu ve kesinlikle Kıbrıs'la ilgili görüşümü, ama ben ona kız kardeşimden ve oğlundan bahsetme ihtiyacını hissediyordum. Ne var ki beni yüreklendirmedi, o sormadan başlamayı da uygun bulmadım. O sırada hoşnutsuzlukla, biraz da üzülerek şunu düşündüm; ömrümün çoğunu savunma yaparmış gibi geçirdiğimi. Bunu pek çok kereler sende bile fark ettim, bakışlarınla hissettirdin. Elli iki yılımın yirmisini Birleşik Krallık'ta yaşadığım halde. Ben her zaman o Türk'üm. Demokrasinin fethedilmesi için sürekli savaş ve hiç eksilmeyen gayret gerektiğini herkesin önünde kabul edecek kadar da dürüstüm. Bir ülkedeki parlamentarizmin ve liberalizmin asla ithal ürünler olamayacağını. Babam da söylerdi: Fikirlerin, tıpkı sevgide olduğu gibi, zamana, emeğe, sabra ihtiyacı vardır. İçime kapanmıştım yine.

Daha çok düşüncelerimden kopmak için, o kadın kimdi, diye sordum, hani kız kardeşinin evinden çıkan ve benimle sohbete başlatan o kızıl saçlı, neyiniz olur? Marianni Skordili'yi mi kastediyorsun? Eleonora'nın arkadaşı, bir de ezeli akrabayız! Seni güldüreyim mi? Bir yerde Fumis soyunun Bizanslı Skordililerden geldiğini okuduktan sonra öyledir diye tutturmuştuk; içinde amansız bir nifak yaşanan kalabalık bir soylu aile varmış, bir kolun yan kolları Hanya'da, ötekininki Resmo'daymış, iyi mi? Aralarında da ata hizipçiliği. Onu dinlerken manyaklığının, kendine acı bir alaycılıkla bakma niyetine rağmen, kesinlikle bir nevi nevroz olduğunu düşünüyordum. Kendimi düşündüm, ka-

famdakileri ve daldığım düşünceleri bir tahmin eden olsa, ne derdi? Kesinlikle sinir sistemimin bozuk olduğunu. Düşüncemi okumuşçasına baktı. Beni cins buluyorsun, değil mi? Marianni'yle olan mesele ne? Hiç, dedim, onu bir restoranda bir polisle birlikte gördüm sadece. İkisi komşu, garipsenecek ne var? Sana bir şey sorayım mı? Polisle beni konuştunuz mu hiç? Dün Livieres'te tuhaf tuhaf bana bakıyor gibi geldi. Tersanas'a Livieres mi diyorsun sen? Bildiğim kadarıyla hayır, konuşmadık, diye devam etti Panaris, ama Marianni'nin bir şey söylemesi muhtemel, aslma bakarsan, ufak bir sorgu için seni karakola çağırmasını hak etmedin değil, çizmeyi aşmıştın, Stavros'u bile etkiledin, ki o garipliklere alışkındır. Uyuşmuşçasına gülümserken kimden bahsettiğini sordum, imalı bir yüz ifadesiyle akşam bizi tanıştıracağını söyledi, tabii istersem. Hayret ettim ama, Matiudakis üniformalı mı gidiyor yemeğe, dedi biraz sonra. Sivildi, diye belirttim. Polis olduğunu nasıl bildin öyleyse, diye sordu birden, beni suçüstü yakalamıştı sanki. Tarih, dedim, başka zaman açıklarım. Öyle deyince huzuru kaçtı sanki.

Şöyle bir durdu ve bana baktı: Deminden beri ne düşünüyorum biliyor musun? Girit Seferi'ni başlatan Sultan İbrahim'in damarlarında Yunan kanı aktığını biliyor muydun? Anası valide sultan, meşhur Kösem, Tinoslu Yunanlı bir papazın kızıymış, bu da bana Atinalı İrini'yi, Bizanslı imparatoriçeyi anımsatıyor! Onu dinlerken dolaylı yoldan bana ne demek istediğini merak ediyordum. Mehmed Fatih'in damarlarında da köle anasından olan Yunan kanı aktığını mı yoksa Mustafa Kemal'in de *hematolojik* olarak muhtemelen Yunanlılardan geldiğini mi? İyiden iyiye araştırırsan en nihayetinde Tanrı'nın da Şeytan'ın da damarlarında Yunan kanı akıyordur, diyerek onu alaya almak isterdim. Nasıl derdi hayranlıkla Selanikli dedem? Nerede bir Yunanlı, orada bir *Şeytanoğlu*! Yunan tarihi bunları mı yazar diye sordum. Yok artık, diyerek güldü Panaris. Valide sultan, senin dediğin gibi meşhur Kösem, muhtemelen Venedikliydi, diye açıklık getirdim. Ama Hıristiyan'dı, diye ısrar etti, iktidarı elinden kaçırmamak için oğlu İbrahim'i sarayın bir odasına yerleştirme emrini veren o değil miydi? Doğru, diyerek gülümsedim, Osmanlı tarihiyle de mi ilgileniyorsun? Gözlerini kısarak baktı. Bir portakal kesti, bana ikram etti. Mandalina olmasını tercih ederim, dedim. Fanis Efendi'yi çağırdı, naylon torba bulunur mu diye sordu. İki üç tane yeter, dedim, sırf kokusu için, cebime koyarım, torbaya gerek yok. Panaris dalın birini aşağıya çekti, kes, dedi, bak şu sululardan! Eleonora'nın bizi çağırdığını duyduk.

Güney cephedeki verandada bahçe tarafında bulunan oturma odasının kapısında bekliyordu. Ayaklarımı tel paspasa ısrarla siliyordum; o kadar aldırma canım, dedi gülümseyerek, neyi kirleteceksin ki? Ona ne diyeydim? *Damanın* siyah beyaz taşlarına mümkünse yalınayak da basmak istediğini mi? Yılın bu mevsiminde köy evinde misafir olma-

mın bana neler hissettirdiğini sordu titreyen bir sesle. Ona teşekkür ettim. Sonra sana ikinci katı göstereceğim; bağımsız bir odası var, konuk ağırlamak için, ciddiyim bak, buraya nişanlınla da oğlunla da gelebilirsin, aynısı Ayşe ve ailesi için de geçerli, hepiniz için. Sesi kırılmıştı. Tekrar teşekkür ettim. Büyük masanın etrafında oturduk. Panaris'in elinde portakalı, koklayıp duruyordu. Uzun bir süre sessiz kaldık. Sonra eski kiliselerden konuşmaya başladık. Santo Rocco binası geldi aklıma. Onu restore etseler, dedim, mutlaka bir işe yarayacaktır. Aynı fikirdeyim, dedi Panaris zehir dolu gülerek, bak işte sonunda ortak ülküler bizi bağlayacak! Eleonora onu yine gümbürtülü bir sesle susturdu: Panaris! Şaka yapıyorum, diyerek açıklayıverdi Panaris, iyi ki Arif esprili biri, sen değilsin. Sonra gülümseyerek bana baktı: Biliyor musun? Santo Rocco insanları vebadan korurmuş, düştüğü hale bak! Panaris, yapmacıklık çekemem, Eleonora yine sözünü kesti. Kentte çok Katolik var mı? Olur da konuyu başka yöne çekerim diye sormuştum, yine de bir soğukluk hissetmiştim. Gölgeleri var, dedi Panaris. Müzenin yanındaki kiliseleri derli toplu tutulmuş, diyerek gözlemimi söyledim. Sen bir de mezarlıklarını gör! diyerek alay etti Panaris. Yarın Trimartiri'ye gidebiliriz, teklifini yaptı Eleonora, orada kayda değer bazı ikonalar var, Dimitris Kokoçis'e ait birtakım şaheserler. Panaris onu azarladı. Adamı pazar kilisesine mi götüreceksin, yok daha neler! Öylesine söyledim canım, bir seçenek olarak, pazar pazar Trimartiri'ye gitmeyi ben de istemem. Ayi Anargiri daha ilginç olur, bu kilisecik aynı zamanda tek Ortodoks olandı, sadece Türk egemenliğinin ilk yıllarında değil, *aydın* Venedik egemenliği yıllarının tüm dönemlerinde de, dedi Panaris. Bu kilisecik hakkında bir şey okumuş muydun, diye sordu Eleonora, genç ken kutsal ayini özel olarak burada izlerdim, ona tapıyorum, biliyorsun, sayısız kez yağmalanmıştır, 1821 yazında örneğin, yeniçeriler içeri dalarak nadir iki ikona kaçırmışlardır, Keşiş Amvrosios Emboros'un eseri olan *Mahşer Günü* ile *Meryem Ana'nın Vefatı* tasvirlerini, sonra ne olmuş biliyor musun? 1833 yılında Nureddin Paşa onları Hıristiyan cemaatine üç bin kuruş karşılığında satmış. Panaris ironiyle el çırparak sözünü kesmeseydi, belki de devam edecekti Eleonora. Geç kaldın, dedi ona, ama bizi etkilemeyi başardın. Gayri ihtiyari cebimdeki üç mandalinayı çıkardım ve masanın ortasında duran büyük tabağa bıraktım. Panaris'in ellerimi izlediğini fark ettim. Ne yapıyordum? *Mandalinalarını* onlara geri mi veriyordum? Yaptığım hareket bana gülünç geldi, ama kaçış yolu bulamıyordum. Fanis Efendi ürkekçe kapıyı çaldı, size ev için biraz portakal getirdim, Akis Bey'e deyin ki yeni doğanların durumu fıstık gibi. Torbaları buraya mı getirdin? Memnun olmamıştı Eleonora, onları bagaja koy hemen, arabayı kilitlemedim! Fanis Efendi torbaları yine yüklendi ve selam verdi. Adamcağıza bizimle bir bardak çay içmesini söylemedin, dedi Panaris. Bırak gözünü seve-

yim, gammazlarla işim olmaz! Ayıp ayıp, diye tepki gösterdi Panaris, zavallı adamın suçu ne? Sen işine bak! diye çıkıştı Eleonora ve bana döndü. Arif, affedersin.

Hem nalına hem mıhına, diye düşünüyordum, kibarlıktan dolayı bana düpedüz Memluk veya Arap iti diye hitap edemezlerdi elbet, ama içlerinde ırksal üstünlüğün kıpırdanmaya başladığı kesindi, bunu bakışlarında görüyordum. Fanatikleştiklerini ve hırsın gözlerini kör ettiğini asla kabul etmeyecekler, derdi babam, denk gelir de onları yakından tanırsan, sanki evrenin seçilmişleri ve her daim haksızlığa uğramışlarımış gibi konuştuklarını duyarsın, Antikçağ filozofları, şairleri, kralları, papazları, savaşlarıyla gururlanırlar, onlar asla kimseye kötülük yapmamışlardır, okul kitaplarında hep bunlar öğretilir, yalnızca yabancıların ve en çok Türklerin okul kitapları hoşgörüsüz ve milliyetçidir, onlarınki aydındır, bir olay olduğunda nerede olursa olsun bunun suçlusu ötekilerdir, fatihler, barbarlar, başka dinden olanlardır. Babamın haklılığını İngiltere'de anladım, yıllar sonra. Bana tuhaf bakmayan, solcu bile olsa, bir tek Yunanlı öğrenci bile tanımadım. Halk ve hükümetler arasında ayrım yapmak zorunluluğu burada geçerli değildi. O dönemde Cunta'ya karşı savaş veriyor olsalar da, onlarınki kesinlikle *Yunan* cuntasıydı, onların direnişçisi de kesinlikle *aydın* direnişçi. Yo hayır, genelleme yapmak istemem. Başkaları da vardı. Kim olduğumu söyler söylemez, Nâzım Hikmet'in dizelerini okuyan veya Aziz Nesin'den sempatiyle söz edenler! Ne var ki onlar bile, bir an ses tonumu yükseltecek olsam, her an bıçak çekecekmişim gibi bakarlardı. Bizler an gelir yiyişebiliriz, demişti bir tanıdık, iyi bir çocuktu, ama biraz sonra barışırız, sizde öyle olmaz, bizden daha intikamcısınız, siz Asyalısınız! Asya uçsuz bucaksızdır, demiştim ona, genelleme yapma, Türk'sünüz desen daha iyi olmaz mı? Onlardaki önyargıyı çok iyi idrak ettiğimi ona göstermeye çalışmıştım, yine de Osmanlı egemenliğinde geçen asırlardan sadece Osmanlılar sorumlu tutulamazdı elbette, Osmanlıların tek yaptığı Bizanslılardan görevi devralmak; her halkın kaderini hak ettiğini söylesem ne dersin, diye sordum; gücenmişti. Kesinlikle yıkıcı bulurdun, muhtemelen de öyledir, ancak kanımca sizlerin bizimle ilgili anlayışınız da aynı derecede yıkıcı. Bir İngiliz'i sarhoş sarhoş dolaşırken görseniz şöyle dersiniz: İngiliz eğleniyor. Ama bir Türk'ü böyle görürseniz, küçümsercesine kafanızı çevirisiniz, belki de korkarak. Ne var ki şunu unutuyorsunuz; İngiliz sizi sarhoş görürse biz Türklere yaptığı gibi size de kafasını çevirecektir. Öyleyse? Sonuçları sen çıkar.

Sıcak içeceğimizi İngilizler gibi içiyorduk, Hanya'da Kongolu biri hakkında okuduklarımı hatırladım, sanırım "Halepa Anlaşması"ndan bağımsızlığa kadar olan süre zarfında olmalıydı, uzun bacaklı Ali Kongo'yu kastediyorum, devekuşu gibi yürüyen biri, yaz kış yalınayak, hep hareketli parçalar çalarmış dümbeleğiyle, hep üç sigara tüttürürmüş,

ikisi burun deliklerinde biri ağzında, Halikutislerin Bir Mayısı'nda hep önden gidermiş, dilenmeden sadaka toplayan işte bu aylağı o yıllarda amiraller Madam Ortance'la birlikte Suda'daki gemilerine alırlar, uluslararası gelişmelerin satranç masasında, *gözetleme kulesi* bir adada, asayişi ve güvenliği kollarını kaldırmadan denetlerlerken, can sıkıntılarını gidermeye çalıştıkları medeni Roma sefahat âlemlerine çeşni katmak amacıyla onu madamla münasebete girmeye zorlarlarmış. Sigara yakarken şunu düşündüm: medenilerin bir Ali Kongo ile bir Madam Ortance'a her zaman ihtiyaçları olacaktır. Birden ağlamak istedim, ama gözyaşı dökerek değil, başka türlü söyleyecek olursam, olabildiğince uzaklara gitmek, en azından otel odasına kadar gitmek, yalnız kalmak, bu yabancı, ama dedemin gölgesini ve soluğunu taşıyan evden uzakta olmak isterdim, yo hayır, onları arama saflığını gösterdiğim bu yaşıtım sayılacak akrabaların arasında yerim yoktu. Sakin görünmeye de çalışıyordum, Panaris'in *ortak ülküler* dediği sözde şakasına alındığım için kendimi eleştiriyordum. Bir şey mi oldu, diye sordu Eleonora bana bakarak, bu ne sessizlik? Bodruma inip hamamı görmek ister misin? Hangi hamamı? şaşırmıştı Panaris, örümceklenmiş çamaşırhaneye mi *hamam* diyorsun? Orası hamamdı, dedi Eleonora sinirlenerek, bizim onu hiç kullanmamamız durumu değiştirmez. Meydan'daki bodrumda da hamamları vardı, diye düşündüm; fakat büyükannem, ara sıra birinin refakatinde Halidon'daki hamama gidermiş, arkadaşlarıyla birlikte biraz kafa dağıtmak istermiş, gülüşleri iç çekişlerine karışır, keseyle ovmaktan kıpkırmızı yaptıkları çıplak göğüslerinde zamanı ölçerlermiş. Büyükannem artık yaşlandığında, vücudumuz yıpranmadan ve ölüm olmadan, zaman sayılmaz, dermiş. Zamanı üzerimize bıraktığı izlerden ölçeriz. Susmuştum; onun *torununun çocuklarını* hamam konusunda ağız dalaşı yaparken dinliyordum. Sessizliğin ne kadar büyük bir lütuf, bir takdis ve aynı zamanda hayata karşı bir silah olduğunu sıkça söylerdi babam. Sessizliği tevazuuyla koruyun evlatlarım, ona itina gösterin, o da sizi her zaman en tatlı meyvelerle mükâfatlandıracaktır, karşınızdaki konuşmacıyı size o ifşa edecektir. Panaris bana baktı. Dediğim bir şey mi dokundu? Ben böyleyim, sesli düşünürüm ve hep bunun bedelini öderim. Bana ödeyeceğin bir şey yok, dedim iğneleyici bir şekilde. Seni gücendirdim, bunu görüyorum, özür dilerim. Onu ciddiye almadan Eleonora'ya yöneldim: *Çamaşırhane* ziyaretini başka bir zamana bırakalım, şu vitrindeki deniz kabukları ne güzelmiş! Babam gençken dalardı, diye açıkladı. Panaris sinirle ayağa kalktı, seni rahatsız ettim, ama kötü bir niyetim yoktu. Yeter artık, dedim, kabul ediyorum.

Asık suratlarla ayrılmış olsak da, Eleonora'nın hizmetçilerine karşı tavrı bende kötü bir intiba bırakmış olsa da, yanlış anlama, *kötü intiba* bir patronun hizmetçisine nasıl davranması gerektiğinden çok gözlerinin garazkâr ve sinsi bir ifadeyle çakmak çakmak oluşuyla alakalı. Köy

evine yaptığımız ziyaretten pişman olsam da, en azından duygularımda, onlara ve özellikle Panaris'e duyduğum sempatide en ufak bir azalma olmamıştı. Yine de ayrılmadan önce bir ara fırsatını buldum ve erteleyemeyeceğim bir randevuyu unuttuğum mazeretini ileri sürerek, akşamki buluşmamızı iptal ettim. Bana kuşkuyla baktı, ama ısrar etmedi. Gerçekten de Leta'yla randevum vardı ve Panaris'i daha iyi tanıyabilmemin bu randevuyu iptal etmeme değeceğine karar vermiştim, ama aradaki zamanda onu yeterince tanımıştım, daha doğrusu bu kadarı bana yeterdi, onunla daha fazla uğraşmayı kaldıramazdım.

Dün gece Leta'yla sarhoş oldum. Kocası iş için daha yeni yurtdışına gitmişti. Kibarlıktan ne işi olduğunu sormadım, öğrenmek de umurumda değildi. Yalnız bir ara, birkaç gün önce televizyonda izlediğim, ıssız bir plajda ölü bulunan kimliği belirsiz kadınla ilgili haberden gayri ihtiyari söz etmeme, hani dik dik bakan o Girit gözleriyle âdeta yakıcı bir karşılık verdi, böyle bir konuyla uğraşacak kadar saf olduğum için beni paylıyordu sanki, bu gibi olayların artık alışılagelmiş olduğunu o yüzden de nerdeyse fark edilmediğini söyledi, Yunanistan'ın komşu ülkelerden gelen göçmenler açısından bir mıknatısa dönüşmesinden bu yana aralarındaki hesaplaşmalar günlük bir olay haline gelmiş, çünkü daha iyi fırsat peşindekiler, en iyiler değil, genelde kenarda köşede kalmışlar, bir kenara itilmişler, *kırpıntı kâğıtlar*'mış. Bir an tedirginleştim, buna rağmen gözleminin en azından istatistiksel olarak esaslı olduğunu düşündüm. Üstelik, beni eğlendirmek için Gogoni civarlarında geleneksel müzik yapan bir yere götürmüştü. Kadehlerimizi doldurdu ve benimle tokuşturdu, insanın kurtuluşuna içti. Yaklaşık bir hafta önce Hrisantu Episkopu'da *manitasını* pataklayan adamın yan masada oturduğunu çok önce fark etmiştim. Zilzurna sarhoştu, yanında da bir kadın vardı. Acaba aynı kadın mıydı?

Kemençecileri duygulanarak dinliyordum. Stafidianos ezgisinde çalıyorlar, diye açıkladı Leta, daha önce duymuş muydun hiç? Mehmed Bey'in cenazesine babamın, yanına Klarisse ve Ali'yi de alarak gittiğini söylemek istemedim. Babamın akrabasıymış gibi arkasından ağladığını da. Bütün şehir acımıştı ona, Hıristiyan'ı Müslüman'ı. Ne var ki hayat, kendi ritmi ve kuralına göre devam eder, dolayısıyla biraz zaman geçtikten sonra Hanyalılar, Bahçe'nin yazlık tiyatrosunda elli temsil verecek olan Kiriakidis adlı tiyatro topluluğunu karşılama hazırlığı yaparlar. Dedem, kötü talihi ve de gevşekliğinden dolayı Mehmed Bey'e acıyor. Yazık onun zenginliğine ve gençliğine, diye yazıyor. Yakışıklılığına yazık. Mustafa Stafidakis Bey'in tek vârisiymiş. Mâni söylemekte ve şen şakraklıkta üstüne yokmuş. Kemençede de öyle. Söylenene göre Venedikli asil feodal beylerinin soyundan gelen Fatme Vergeri'yle evliymiş. Tanrı ona yürü ya kulum demiş. Hayatı eğlenceden ibaretmiş. Müslüman'ı da Hıristiyan'ı da dostuymuş. Bir içim su karısına da tutkulunmuş.

Dinlemek ister misin? dedi Leta, karısına âşık bir Girit Türkü varmış, mâniler yazar, kendi ezgisi olan Stafidianos'la onları şarkı biçiminde söylermiş, dinle bak. Üzerime yaslanmıştı. Kadeh tokuşturduk, bu sefer bir şeye kaldırmadan. İçim kararmıştı. Mutlu ve eğlenceye düşkün bir beymiş, diye devam etti Leta fısıldayarak, ama mutluluğu uzun sürmez, birileri ona karısının öğretmen Nureddin Nuri Efendi'yle onu aldattığını söyler, bunu hiç ispatlayamaz, ama kuşkuyu da içinden atamaz, karısını ana babasının evine gönderir kendisi de melankoliye düşer, aşk melankolisinden verem olur, birkaç ay içinde kendi gölgesine dönüşüverir, o mutlu, o yumuşak huylu insan, hızla ilerleyen veremle erir, bir enkaza dönüşür. Ölmeden az önce Fatme yanına koşar:

Ben ölüp rahatlıyorum, sen kalıp kurtuluyorsun
Sende hakkım kaldıysa da, cehennemde ödüyorsun

Onu görür görmez doğaçlama yapar, sonra yatağın içinde doğrulur ve şarkıyla dünyaya veda eder:

Hey gidi kahpe dünya, sökmez bana çalımlar,
Oysa, bendim seni eğlendiren, şimdi ettin beni inkâr.

Birkaç saniye sonra da onun kucağında can verir.

Sesime sinik bir ton vermeye çalışarak, sen ne dersin, Fatme'si onu aldatıyor muydu? diye sordum. Fazla şerbetten usandıysa, dedi Leta aynı ses tonuyla cevap vererek, muhtemelen ağırbaşlı, aydın Nureddin'e de bir bakış atmıştır! Güldüm ve onu öptüm. Leta'yı sadece hoş bulduğuma dair kendimi ikna etmeye çalışmam boşunaydı. İlk kez düşündüm. *Kahpe dünyanın* tam tercümesi *orospu toplum* anlamına gelebilir mi? Muhtemelen, dedim, mademki *kahpe*, fahişe, kaltak anlamında. Mâninin Türkçe karşılığının, tıpkısı tıpkısına, iki dizeli *gazel* olduğunu anlattım. Ne demek istediğimi anlaması için ona bir CD göndermeye söz verdim. Onu tekrar öptüğümde, yüzünün karardığını fark ettim. O anda şunu hatırladım Vanessa, aynı CD sende baş ağrısı yapıyor.

6

Leta'nın parfümü odaya sinmiş

Hanya, pazartesi sabahı, 14 ocak

Sitia'da, Kandiye'de, Resmo'da Yunanca konuşma ihtiyacını duymadım. Bu kentlerden geçtim, işimi yaptım, kimsenin de ruhu duymadı. Sadece araştırmayı ilgilendiren şeyleri aradım; tanıştığım insanlarla olan münasebetim tamamıyla resmi düzeyde kaldı. Savunma yapmak, birilerine laf anlatmak gibi zor durumlarda da kalmadım. Lakin Hanya'ya vardığımda, aralık ortalarıydı, Profesyonel bir ruh bana yardım edemezdi. Daha ilk günden dağıldım. Önceden planlamamıştım ama çok iyi biliyordum ki, yeni yıl beni bu kentteyken bulacaktı, son yirmi beş yılda hiç olmazsa bir kez olsun, Noel pudinginden ve tıka basa doldurulmuş hindiden, bana göre anlamsız sarhoşluklardan, hediyelerden, süslerden, sabahlamalardan ve ezelden beri Hıristiyanlığın en *fuzuli* bayramı olarak gördüğüm bir günün kutlamalarından iş bahanesiyle kurtulma şansına sahip olmakla avunuyordum. Seninle aramıza soğukluk girmesi kaçınılmaz olsa da. Ve sevinmeye başlamıştım.

Pazar öğlen gibi Eleonora aradı, dün için o kadar üzgünmüş ki, erkek kardeşinin tuhaflıklarına hiç aldırmamamı rica etti, bugün beni yemeğe almayı çok istermiş, ama maalesef yapamıyormuş. Sesi titriyordu, kandil alevi gibi mi desem? İnsan sesinin, kadın sesinin kandil aleviyle ne derece ilgisi olur bilemiyorum, ama kâh sönecekmiş gibi kısıldığı, kâh yükseldiği, kâh titrediği hissine kapılıyordum, onu dinlerken bu benzetmeyi yapmaktaki ısrarıma şaşıyordum; çok üzgünmüş, kocası iyi değilmiş, yine ateşi yükselmiş, fırsatını bulursa öğleden sonra tekrar telefon edecekmiş. Üzülmesine bir sebep olmadığını söyledim. Hayır, diye karşı çıktı, sesi beni yakmak için yükseldi, ben senin için izin aldım, inan bana, sıkıntıdan ölüyorum! İlgisizliğimle onu rahatlattım, vedalaştık. Gözlerimi bir süre yumdum ve bana doğru yaklaşan beyaz, sarımtırak, yeşil, kırmızı şekiller gördüm. On bin yıl önce paramparça olan bir süpernovanın patlamasını gösteren o fotoğrafı hatırladım. Onun ışığı, bize on yedi yüzyılın sonlarında ulaştı, ondan geriye ne kaldıysa Cassiope A adını aldı.

Eleonora'nın davranışını, dünkü çaresizliğini, bana gösterdiği yakınlığı bile daha doğru dürüst düşünemeden, tekrar telefon çaldı, Panaris'ti.

Beni almaya geliyordu, müsait miyim, keyfim var mı, sormadı bile, öğlen mutlaka birlikte yemek yiyelim, ikimiz konuşalım istiyordu. Beni gafil avladı. Seni bekliyorum, dedim, kendimi aynada nedensiz gülerken gördüm; cumartesi günkü köy evi ziyaretimin yazısını yeni bitirmiştim, yanımdaki fotoğrafa bakarak bir süre daldım gittim, yazdıklarımın seni zerrece ilgilendirmediğini bildiğim halde neden sana hitap ediyormuşum gibi yazdığımı, midemde bir düğümle, bir kez daha, fakat daha yoğun bir şekilde düşündüm. Başka bir deyişle, yazdıklarımın asla okumayacağını biliyordum.

Sürprizi, beni eve götürecek olmasıydı, babası Yorgis Kriaras'ı tanımam için değil elbette. Artık doksanı aştı, dedi alaylı alaylı, gece gündüz sayıklıyor, sabukluyor, XX. yüzyılın bütün rahmetlileriyle konuşuyor, ama beyni saat gibi çalışıyor; düşünebiliyor musun? Başta iliğine kadar gizli solcuydu, daha sonraları iliğine kadar gizli kralcı oldu, babamda beni her zaman rahatsız eden şey, *gizli* dışında *ilik* durumuydu, fanatizmsiz, aforizmsiz ve ironisiz bir şey olamaz mısın mübarek? Sofrada Filip yanlıları olmadan yemek yiyemeyecek miyiz bir gün, diye serzenişte bulunmuştu annem bir seferinde, o zaman halkın seçtiği patolog, yumuşak huylu adam ona tokat atmak üzere el kaldırmıştı, cüret etme sakın, demiştim, on beş yaşındaydım, daha sonra bir tartışmamızda bunu ona hatırlattığımda, afallayarak bakmıştı: Ben mi? Ben annene ne zaman el kaldırdım, seni sapık, ben fanatik, öyle mi? Haksızsın, diyerek sözünü kesmiştim, sana yakışmıyor, inandırıcı değilsin. Döndü ve bana baktı, peki sen nasıl algılarsın hakkı? Ama cevabımı beklemedi. Bu da doğrusu, işimi kolaylaştırdı. Soğuk oluşumuz açılmamızın önünde bir engel olduğu halde Panaris'le iletişim dizgemizin aynı olduğunu ilk bakışta anlamıştım, ikimiz de imanın gerisinde gizlenerek müstehzi müstehzi etrafta dolaşıyoruz. Yemeği yedikten sonra birlikte bodrum katına inmeyi çok istermiş, bana göstereceği bir şey varmış. Ben de kabul ettim. Yalnız, ne şekilde gelişeceğini, bizi nasıl bir tartışmaya götüreceğini bilmediğim bir muhabbete ihtiyatsızca atılmamaya özen gösterecektim. Ayrıca, doğamda var olan kuşkuculuğu tavırlarıyla tetiklediğini de söylemeliyim. Babasını bu kadar kolay neden *bana* kötülüyordu? Eleonora da önceki gün gereğinden fazla açılmamış mıydı sanki? Ben de debdebeli itiraflarda bulunmamış mıydım? Verilmeyecek ve verilmeye değer olmayan bir mücadelenin antrenmanını yapmaktan çok, yumruklarımızı acıtarak rahatlamak ve yıllar önce, bizlerin gıyabında başlamış ve sona ermiş bir mücadelenin başkaları tarafından kararlaştırılmış idmanını iyi yaptığımızı hissetmek için aynı saman torbasını öfkemizi bir sonuca ulaştıramadan ve kendi açımızdan değerlendiremeden ihtiyatlı bir nezakete rağmen yumrukladığımızı hissedişim beni altüst etmişti.

Babası elbette ki ortaya çıkmadı, yemeğini erkenden yemişti, biraz

da halsizdi. Bizi orta yaşlı, kalın kollu bir Gürcü güler yüzle ağırladı, Gori kentinden olduğunu söyledi. Acılar çekmiş memleketinden bahsetmeye başladı, ona merhametlice tebessüm ediyordum, biraz da salakça, ona en ufak bir şey bile sormak istemiyordum, babasının taptığını söylediği Stalin'den hasretle söz ettiğinde bile. Yalnız Panaris alaycı bir tavırla bir şeyler homurdandı. Horoz yahnisinin ve Rus piruhilerin ardından kahvelerimizi elimize aldık, kadına teşekkür ettim ve muhteşem aşçılığından ötürü onu övdüm, Panaris *nobless oblige* diye dalga geçti, sonra da geniş bir yer altı salonuna ulaşan taş merdiveni indik. Küf ve havasızlık koktuğu halde, terk edilmiş bir yer olduğunu söyleyemem. Duvarlar kitaplarla dolu raflarla döşeliydi, taşmış karton kutular yerdeki kahvemsi, rengi solmuş taşların üzerine bırakılmıştı, kuvvetli bir ışık vardı. Havalandırmanın hafif uğultusu duyuluyordu. Dipte, eski ahşap bir çalışma sandalyesi ile bir tezgâh vardı; tezgâhın önünde de iki tekli koltuk. Rahatına bak, dedi, bir tanesini göstererek. Bana gösterdiği koltuğa oturdum ve bekledim.

Daha otelden beri, suratındaki solgunluk ilgimi çekmişti, iyi uyumamıştı sanki, şimdi yapmacık neşesini de yitirmişti. Bu kadar esrar niye, diye sormaya yeltendim, ama hayal ettiği gibi devam ettirmesine izin verdim. Çalışma masasına geçti, ilk başta bir şey ararmış gibi yaptı, bakışlarını zorlukla bana doğru kaldırdı ve yumuşak bir sesle Hanya'da bulunma sebebimi sordu, yeme bizi, dedi. Birdenbire öfkelendi; Hanya'da bir araştırma sebebiyle bulunmamı aşağılık bir yalan olarak görüyormuş, nasıl da uydurmuşum, koskoca BBC Doğu Akdeniz'deki Müslüman zarafetsizlikleriyle uğraşabilir miymiş hiç? Cevabımı beklemeden devam etti, haber dünyasının bu güvenilir canavarı böyle bir şeye karar verse bile tabii ki sana değil, kendi adamına yaptırır, dedi. Ben onun adamıyım, diyerek sözünü kestim, İngiliz vatandaşıyım ve sen bunu biliyorsun. Külahıma anlat Arif! Küstahlığı beni şaşırtmıştı. Ne istiyorsun, hadi söyle işimizi bitirelim, dedim sesimi yükselterek, beni sorguya çekmek için mi buraya indirdin?

Yapabilir miyim? Gülmeye başladı, hayır deli değilim, varsın öyle görsün birileri, seninle açık açık konuşmak için buraya indirdim, sana bir şey itiraf etmek istediğimden değil, batıl inançlı olmasam da eğer seninle konuşursam, belki üzerimdeki dertten kurtulurum düşüncesine taktım. Bir kutu Havana purosu açtı purosuyla uğraşmaya başladı, bana ikram edecek gibi oldu, elimle istemediğimi gösterdim. Sigara yaktım, bir yudum kahve içtim. *Kaymaklı olmuş mu gayfe* diye sordu aksanını ağırlaştırarak. Ayağa kalkabilir, bana kapıyı göstermesini isteyebilirdim, fakat nereye varacağını merak edişim, gitme isteğimden daha yoğundu. Nezaketsizim biliyorum, önyargılıyım da, bir yandan sana güvenmek ve kalbimi sana açmak istiyorum, öte yandan içimden şunu diyorum: Türk'e mi açılacağım? Yine de, sözünü ettiğimiz durumda,

kötülüğü yapan sen değilsin, demek istediğim senin soyun değil, iyiliğe ve kötülüğe inanır mısın, yoksa onların harmanını insanda yaratıcı bir güç olarak mı görüyorsun? Cevap vermemeyi tercih ettim.

Bir süre bakışlarını indirerek durdu, güya purosuyla meşguldü, görüşmemizi gülünçleştirme havasıyla şunu düşündüm, şimdi de muhtemelen purolardan ve tadına varma sanatından söz edecektir. Başından beri önünde duran eski, yıpranmış, deri bağlı not defterini eline aldı, ona ikide bir kaçak bakışlar atıyordu. İkiye katlanmış bir mektup çıkardı, bana mektup gibi gelmişti, dört sayfalık, sararmış, sık bir yazıyla yazılmış bir mektup kâğıdıydı ve bana uzattı; bu ne biliyor musun? Eleonora varlığından habersiz, bu mektubu sadece Stavros biliyor, senin tanışmak istemediğin o dost; Eleonora korkuyor, ama belli etmiyor, neden korkuyor biliyor musun? Acaba buraya cinayetin hesabını sormaya mı geldin, belki de güleceksin, ama acaba malvarlıkları üzerinde hak iddia etmeye mi, ondan korkuyor, bir düşünsene, sebebini bilmeden ödü kopuyor, sana elimizden geldiği kadar kibar davranalım, kendimizi sana sevdirelim, bana öyle diyordu, ama ben ona katılmıyorum, ben beni sevmeni istemiyorum, sana karşı dürüst olmak istiyorum, al bunu oku, ilgilenirsen *arşivine* hediye ediyorum, büyükannem Ayşe'nin mektubudur, senin halanın, dedeme hitaben yazmış, ancak onca yıl sonra bu not defterinin arasına sıkışmış olarak bulunduğuna göre, alıcısı tarafından hiç okunmadığını tahmin ediyorum, aksi takdirde imha ederdi.

Okumak istemiyorum, dedim, bana yazılmamış, beni alakadar etmiyor. Şaşkınlıkla baktı. Bir süre sustuk. Evet, senin hamurun benimkinden iyiymiş, dedi, ben kendimi dürüst görürüm, senin kendini dürüst görmeye *ihtiyacın yok*; lütfen Arif, bana iyilik yaparsın, oku bunu, sonrası belli olur. Mektubu aldım, öyle pek düşünmeden çakmağımı yaktım. Panaris aleve bakakaldı. İşte bu kadar, diyerek onu kül tablasında yanmaya bıraktım, bu mektup seni de alakadar etmiyordu, gönderen ve alıcı artık hayatta olmadığına göre senin de yakman gerekirdi, tıpkı kız kardeşimin yaptığı gibi, Ayşe Teyze'nin günlüğü, yüzükler, kurutulmuş anemonlar, boncuklar, tırnaklar, bilezikler, kıvırcık saç tutamları gibi hatıratlarıyla dolu ahşap oymalı kutusunu yıllar önce denize atıp uğurladığı gibi. Lütfen, bu kadar yeter, dedi. Ama susamazdım. Şuna bir nokta koyalım Panaris, otuz beş yaşımdan beri BBC için çalışıyorum, kartımı görmek ister misin? *Türk olmama rağmen*, Cambridge mezunuyum, sana her ne kadar tuhaf gelse de, beş yıl Frankfurt'ta da yaşadım, BBC, ayakta kalmış Müslüman eserleriyle ilgili bir röportaj için gönderdi beni Girit'e, Yunancayı Türkçe kadar iyi bildiğim için, memnun oldun mu şimdi? Ben buraya, yalnızca çıplak gözle görüneni yazmaya geldim, canım, hoşgörüsüzlüğün görünmeyen yüzünü kendime saklayacağım. Bir şey daha söyleyeyim, dedim, Ayasofya ve talan

olmuş kiliseleriniz için ağlamaya hakkınız var, bütün kalbimle yanınızdayım, yeter ki harabeye çevrilen veya yıkılan camilere de aynı şeyi duyun, ileri mi gittim? Bu günlerde eski bir kitap okuyordum, yazarı Georgios Dimotakis adında biri, duymuşluğun var mı? Halepalıymış. Diyeceğim, bu Halepalı, en az otuz beş yıl önce yazdığı, *Hanya, Zaman Geçerken* adlı kitabında, Hanya'ya geldiğinde ibadet etmek için limandaki camiyi açmalarını rica eden Ortadoğulu bir ulemadan söz eder. Ona kapıyı açmışlar açmasına, ama namaz kılma *köşesine* gidene kadar adamcağız akla karayı seçmiş, çünkü cami, yandaki tavernanın küflü deposuna çevrildiği için önce ters konmuş sandalyelerin çıkartılması gerekmiş.

Aniden sustum. Panaris ağzını açmıyordu. Boynunu bükmüştü, dövülmüş gibiydi. Patladığıma pişman olmasam da yaptığımın boş olduğunu biliyordum, belki de yapmacık. Purosu tablada sönmüştü. Bir şeyler içelim, ister misin, diye sordu yüzüme bakarak. Başımla hayır dedim. Ayağa kalkmıştım, önden geçmesi için kenara çekildim, sırtımdan vuracağından korkuyordum sanki. Böyle olmasını istemezdim, diye fısıldadı. Ben de öyle. Çıktığımızda, arabasıyla beni otele kadar bırakmayı teklif etti. Yürümeyi tercih ederim derken neşeleniverişim onu kışkırttı, Millet Bahçesi'ne de uğramak istiyorum, kaç gündür bu kentteyim, bir kez olsun girip içinin nasıl olduğuna bakmadım, 1905'ten sonra kahvehanesinde sinema gösterimi de yapıldığını okumuştum, bu doğru mudur, sen biliyor musun? Arif, dedi tekrar, kafası başka bir şeyle meşgul, ben dağdan inme biriyim, özür dilerim, dargın ayrılmak istemiyorum. Ben de öyle, umarım yazın tekrar görüşürüz; perşembe öğleden sonra gidiyorum, son birkaç ziyaret için önümde işe yaramaz dört günüm var, belki Kandiye'ye tekrar gitmem gerekebilir, Eleonora'ya selamlarımı ilet, beni bağışlasın. Ve ekledim: *İyi ve kötü hareketler aynı şey değildir. Kötülüğe iyilikle karşılık ver ki, düşmanın olan senin en sevdiğin dostun olsun.*

Artık aşina olan güzergâhımı körlemesine yürüyordum. Dinini değiştir Ömer, *Homer* ol; arkadaşı Sifis babama böyle yalvarıyordu. Ona veda etmek için kucağına kapanmıştı. Makedonya'ya gidiyorum, savaşmaya ve ölmeye! Başka zaman Santa Lucia tabyasının hüküm sürdüğü yere gelmiştim, burada Venedik döneminden kalma Azize Lukia-Fotini adma yaptırılmış bir kilisecik olmalıydı, bunu tahmin etmeye ne hayal gücü gerekir, ne tarihi bilgi, yeter ki yürürken düşün, bir zamanlar kız kardeşim de demişti, varlığımız düşüncemizdir Arif, Descartes'tan asırlar önce Elealı Parmenidis yaşamıştı. Soluklanmak için durdum. Çarşı'dan buraya kadar olan surlar yıkıldığında, hendek arsa haline getirilip özel şahıslara verilmek üzere toprakla örtüldüğünde, bizimkiler çoktan gitmişti; *Stadyum de, Okullar de,* laflarım düşünürken birden karşımda tabyanın yükseldiğini görür gibi oldum, tepede de art arda

oturmuş, kımıldayan, örtüsüz, hür, sessiz, dudaklarında bir tebessümle, şehrin mis kokulu Müslüman hanımları, cuma öğleden sonra, bir tatil günü, Halepa'nın geniş yolunda gidip gelen insanları izliyorlardı. Siyah şemsiyesini açmış, siyah mantolu bir kadın gördüm, belki de kopacak fırtınaya yakalanmamak için hızlı hızlı yürüyordu. Tam o sırada babamın tasvir ettiği görüntüleri hatırladım. Patır patır yürürler diye anımsardı, *kadın yağmuru* derdi, aceleci, siyah şemsiyeleri açık, yaz kış, sebepli sebepsiz, kapkara örtülüler, Rabbim sen koru onları, der insan. Kimi zaman da, yan yana, el ele tutuşarak yürürler, önde sokağı aydınlatan *harem oğlanı*, kadınlar arkalarında mis kokularını bırakırdı, fısıltılar, gülücükler, iç çekişleri, ezilen toprakta ayak sürtmeleri.

Sol taraftaki, 1931 civarında temeli atılan okulların bulunduğu Korai yaya yoluna saptım, bizimkilerin döneminde burada sadece kumlu Ares Meydanı vardı, hiç durmadan duvarlardaki sloganları okuyordum, *Her şey maydanoz olsun – yok olsun medeniyet!* Bahçe'nin kuzeybatı ucundaki Saat Kulesi'nin ne zaman ve kimler tarafından yapıldığıyla ilgili merakımı daha dün giderdim. Temelleri 1924'te atılmış, Lendariana ve Halepa'nın taş ocaklarından toplananlarla yavaş yavaş, üç yıl sonra tamamlanmış. Hanya güzel, diye düşündüm bir kez daha, derli toplu bir kent. Saatin çalındığını duydum, hemen ardından da Splanca'daki Aya Nikolaos'un saatini. Yunanistan'ın başka kentlerinde bu kadar saat var mı bilmiyorum. Trimartiri'nin saati de var. Halepa'daki Evangelistria'nın saati de. Meydan'daki Aya Nikolaos saati de. Deksameni'deki Aya İoannis saati de. Nea Hora'daki dünya güzeli bir kilise olan Aya Konstantinos'un saati de. Bir de Kapuçinlerin Katolik kilisesindeki güneş saati. Hanyalıların kiliselerindeki mekanik saatlere olan tutkusu, zamanın akışını yüzyıllar boyu günde beş kez duyuran müezzinin çağrısma duyduğu tiksintiye bağlı olabilir mi acaba? Sabah, öğle, ikindi, akşam, yatsı. Ne yapacağm saati be oğlum, duvarda başka cebinde başka, diye oflayıp puflardı dedenin annesi, imansız ımsın sen? Zaman ancak Allah'ın çağrısıyla ölçülür! Az önce Panaris'in tiyatrovari bir tavırla okumam için bana uzattığı mektubun içeriğini merak ettim. Ama mademki merakımı o anda kontrol etmeyi başarmıştım, mademki son derece kibirli ve çocukluğumdan beri zorda olunca hep yaptığım gibi, benzemek istediğim o sarsılmaz, *üstün* düşünür rolüne bürünerek kendimi aşma havasıyla davranmıştım, bu konu beni daha fazla meşgul etmemeliydi. Tabii, meşhur yeğenlerimi de öyle! İstihzam beni rahatsız etti, hayır onlarla dargın olmak istemiyordum. Özellikle Panaris'le. Ona acımak da istemiyordum ama.

Büyükbabam yazıyor; ilk özgür belediye seçimlerinin yapıldığı ocak 1906'dan 1916 yazına, yani sonuna kadar, belli ki şehirdeki kendi sonunu kastediyor, Belediye Meclisi'nde hiçbir Türk, bu arada şehirdeki Müslümanlara artık Türk denilmesi, kendilerine de öyle demeleri ilgi-

mi çekiyor, sonuç olarak hiçbir Türk kendi menfaatini Belediyeninkinin üzerinde görmemiştir! Bu noktada büyükbabanın kesinlikle taraf tuttuğunu hissediyorum, belki körleşmiştir, umutsuzdur veyahut. Müslüman belediye konsey üyelerinin isimlerini unutulmaktan kurtarmak istercesine sıralıyor, Hıristiyan isimlerinin karşısına çıkarıyor. Elfi Yarbakis, Şerif Grandakis, Ali Ekber, Ahmed Limanreizakis, Ahmed Baruksakis, Arif Bıçakçakis, ikinci karısının amcası İsmail Stulakis, Ahmed Ali Çikalakis, sevgili dostu eczacı olan Timurcakis, öteki sevgili dostu Hüseyin Hendeksakis, ve diğerleri, Hanya'nın seçkinleri, Refik Bey, ihtiyar Nusret Efendi Nasirakis, Fakotiana köyünden olan Halepalı Halim Lukakis ve mandalina bahçesi, kaç kez kasalarla mandalina göndermiş onlara, büyükanne de, her zaman iznini alarak, şehrin en iyi içme suyunun çıktığı derin bostan dolabından kaç kez su çektirtmiş, nasıl unutulurmuş bunlar? Nasıl silinir? Onun zamanında bütün Fakotianalılar mandalinaya doyarmış, ne var ki bir keresinde bostanın duvarını yıkıp mandalinalarını talan etmişler, köy evini mahvettikleri için belediye reisine şikâyet etmiş, aldığı cevap ne mi olmuş? Mundakis kahkahayla gülmüş: Fanatik bir Türk'sen, ben ne yapayım? Devirler değişti Beyim, o yüzden girdiler gizlice bostanına, yaptıklarından dolayı seni cezalandırmak için. Ne yapmışım ki? Şaşırmış Lukakis, hayatımda kaş bile çatmadım. Sen çatmamış olabilirsin, ama benzerlerin çattı, Hıristiyan dediğin de unutmaz!

Ne olup kaldılar acaba, diye merak ediyor büyükbaba, yıllar sonra, pişmanlık duymayan bir gurbetçi gibi, İstanbul'da deniz kıyısında kuzeni Mustafa'yla birlikte kahvelerini yudumlarlarken, Haliç'in suları Girit'inkiler gibi değil ki mübarek, o zamanlar sonlarına yaklaşıyorlarmış, babamın dediğine göre vakit geçsin diye aralarında masal anlatmaya ve Müslüman'ı Hıristiyan'ı, Hanyalıları bir bir hatırlamaya başlamışlar, belediyenin tamir atölyesinde çalışan o zavallı Mustafa Pasakakis Bey ne olup kaldı acaba ? Ya öteki, kardeşi Hebap, gece gündüz nargile içer ve udisi Mustos'la birlikte ihtiyar Pasakakis'in muazzam variyetinin artıklarını kemirirdi, atamalı ilk Hıristiyan belediye reisi Haralambos Plumidakis ve ilk seçilmiş Hıristiyan olan Manolis Siradakis ne olup kaldı acaba? Mundakis'e de baksana, onca yıl, 1911'den beri belediye başkanlığında, aynı yere çakılıp kaldı! Onlar da aynı kahvehaneye çakılıp kalmıştı, Beyoğlu'nda, ata memleketinden haberler getirecek kaptanı beklerken. Mustafa da artık yumuşamıştı, konuştukça gözleri dolardı, hatırladıkça iç çekerdi. Nasıl dayanmışız bütün bunlara? Gel gör ki dayanmışız. Hatırlar mısın, o 1902 yazında, hani yüz kadar yiğit delikanlı gözümüzün önünde süslenip püslenmiş, Kalamata Belediyesi'nin davetlisi olarak yola çıkmışlardı, dönüşte havada salladıkları ipek mendilleri hatırlar mısın? O gün Rıhtım'daydım ben, söyledikleri şarkıyla deniz bile oynuyordu, *Kalamata'ya gider hayırlısıyla dönersen,*

bana bir mendil getir de boynuma dolayayım... Dedem sözler gerçekten böyle miydi, yoksa *bana bir mendil getir Kalamataı olsun* muydu merak ederdi. Aralarında beyin jimnastiği yaparlardı, desene de desene, belediye mühründeki dairenin içinde okçu Kidonas ile köpeğinin olmasına ne zaman karar verilmişti, sen hatırlıyor musun? Dedem hatırlamak için beynini patlatırdı. Ben sana söyleyeyim, diye gururlanırdı Mustafa. 13 temmuz 1900'de, Mehmed Hamid Beyzade'nin belediye reisliği döneminde, hani bir yıl içinde yerine Plumidakis geçmişti, onun yerine de Manos, onun da yerine Skamnakis gelmiş, 1905'e kadar koltuğa kurulmuştu! Parmağıyla da kafasını gösterirdi; Mühürdeki antik okçu Kidonas'ı, Alman Krueger çizmişti, hepsi burada yazılı ve unutulmaz, işin kötüsü bu, unutulması gerekenlerin unutulmaması; bir sabah kafamda Hanya olmadan uyansam olur mu?

Bahçe'de yürürken, babamın o zaman başka türlü çizilmiş olan küçük yollarından pek çok kez geçtiğini düşündüm. Yüz elli yıl evvel, belki ondan da fazla, Kale Kapısı'ndan, surların dışındaki kumlu güney bölgeye kadar yapılan yürüyüşlerin başlangıç noktası olan o incir ağacının hangi noktada olduğunu merak ettim, derken insanın biraz daha öteye yürüme ihtiyacının çizmiş olduğu bu yol vesilesiyle, 1870 yılında Rauf Paşa sevgili şehrini Avrupa standartlarında olan bir Bahçe'yle güzelleştirmeye karar verir, kimi Avustralya'dan, kimi de Avrupa'dan satın alınmış yaprak dökmeyen koyu gölgeli ağaçlarıyla, ağaçların gölgesinde mevsim çiçekli tarhlarıyla, bazı yerlerde asma dallarıyla ve Antik Kidonyalı Hermes'in heykeliyle süslenmiş kum döşeli küçük yollarıyla, ayrıca haftada iki sefer şehir bandosu müzik çalarmış, şurada da, kuzeybatı tarafta on dokuz yıl sonra bir tiyatro salonu yaptıracaktı. Kim? Dedem bile dalga geçiyor: Şakir Paşa! Yarı özerk Girit Devleti'ni hükümsüz kılarak sıkıyönetim ilan eden o, tiyatro salonu yaptıracak ha? Sebebi mi? Konsoloslara, halkın hoşça vakit geçirmesiyle ilgilendiğini göstermek istiyordu. Bahçe'den çıkarken, kaç gündür burada yaptığım gezintileri alaya alma havasındaydım. Acaba bu Bahçe'nin yaratılmasına vesile olan o incir ağacının meyveleri ak mıydı kara mıydı, yoksa meyve vermiyor muydu? İşte, beni salak veya saplantılı sanacaklar düşüncesiyle, bilmek için istesem de soramayacağım bir şey. Ardından da Hanya'daki Rimbaud'un saplantılılar grubunu merak ettim. Kaç kişiydiler? Yine de, *faydasız* sloganlarıyla şehre güzel kokular yayıyorlardı.

Resepsiyonist bana iki mesaj iletti, biri senden diğeri de Leta'dan. İtiraf ederim ki heyecanlandım. Odaya çıkar çıkmaz Leta'ya telefon ettim randevu ayarladım. Otele uğrayacaktı. Sana gelince, hemen aramamayı yeğledim, önce sakinleşmek istiyordum ve düşünmek, özellikle biraz uyumak istiyordum. Soyundum, iç çamaşırla kaldım, belki Panaris'e sert çıkmıştım, aslında onun yaptığı bir resital daha vermekti, Leta bunun gibi bir şey demişti onu anlatırken, artık sadece arada bir ek-

santriklik resitalleri vermek için yaşadığını söylemişti, ama bir zamanlar insanları çeker ve etrafında toplardı, örneğin Cunta yıllarında Hanya'daki etkinliği dağ şarkısıyla bile övülmüştü! Leta kahkahalarla gülüyor ve bana sürtünüyordu, ne isterdim biliyor musun, yaz günü olsun, dolunaylı ağustos ayı, Rena'nın "Dam"ında seninle birlikte olmayı, birbirimize sarılarak denizi seyretmeyi çok isterdim, İtalyan yazarı Tabucchi'yi duydun mu? Ona bir öyküsünü ithaf etmiş, gidip onu bulsana, kesin sana çok şey ifade edecek, seninkilerin yıllarında "Dam"da Avusturya Konsolosluğu'nun bulunduğunu biliyor musun? Ah o yıllar var ya, Yunan dostu olsa da şaşı Pinderis, Gülfida Kaurzade'ye yanık, derdi büyükannem. Kendimi yatağa attım, dünkü hezeyanın ardından yastıklardan hâlâ onun parfümü yayılıyordu etrafa, bedenim uzun soluklu bir uykudan uyanmıştı sanki bu günlerde, yok, seninle olan bedensel temasın, onun bana yapışırken beni uyuşturan o uğultulu, o yoğun tahrikle hiç alakası yok, *parçala beni yak beni becer beni istediğin kadar istediğin gibi becer*, boğuk ve rap müzik gibi duyulan inlemelerinde boğuluyordu, sünnetli oluşum onu çıldırtıyormuş! İşte böyle, dün yarı çıplak vaziyette onu yatakta bekledim ve geldi.

Bugün de uykusuz sayılırım, ama uykum yok, beni bir nebze rahatlatacak tek şey, yaşadıklarımı şöyle bir düzene sokmak, başarabilirsem eğer. Telefon sesini duydum, sen olduğunu sandım ve seni atlatmak istedim, seni daha sonra arayacaktım, ama önce sesimi temizlemeliydim, hazırlanmalıydım. Tıraş olmaya karar vererek bilgisayardan kalktım. Aynada suratımı incelerken Leta'nın bir ısırık izi bıraktığını fark ettim, kızıverdim. Jileti lavaboya bıraktım ve yanaklarımda köpükle valizde boğazlı bir kazak aramaya başladım. Çok şükür bir tane buldum, kalın ve ağır gibi geldi gözüme, kar kazağı gibi, ama başka şansım yoktu. Tıraşı tamamlamak için banyoya döndüm. Leta'yla aramdakilerin son bulması gerektiğini düşünüyordum, ilişkimizin döngüsünü tamamlamış olması gayet muhtemel, ancak malum sebeplerin yanında daha onlarca malum olmayan sebepten ötürü, ondan çok etkilensem de daha fazla tanımak istemediğim bir kadınla başka bir döngünün başlamasına hiçbir şekilde izin vermemeliyim.

Boşa emek harcıyoruz, demişti bir keresinde Ayşe, ne kadar çabalasak da babamızı hiçbir zaman anlayamayacağız. Sadece başka dönemin değil, başka yerin de insanıydı. O zamanlar Hanya'da yapılan balolarda, o büyük ve uzatmalı reveransı ne kadar çalışsa da istediği gibi beceremediği için kaçırdığı *lancier*'leri sayfalar dolusu yazarak sıralardı. Büyük balo salonunun bir köşesinde kalıverir ve dans eden çiftleri izlermiş, Fransız, İngiliz, Avusturyalı, İtalyan, Rus üst düzey yetkililer, Hıristiyanlar ve Müslümanlar, Behçet Ağazade, Nureddin Kaurzade, Hüseyin Limanreizade, şehrin tiyatro severleri, yakışıklılar, kalp hırsızları, gençliklerinde Osmanlı okulları yararına temsiller veren tiyatro

topluluğu bile kurduklarını duymuştu, az ötede de kız kardeşi Ayşe, omuzları açık yemyeşil kadife tuvaletinin içinde göz kamaştırıyormuş, sonra Fenareti Papadaki, Maria Moaçu, Eleni Varuha, İtalyan başmüzisyenler Francesco Tuli ve Alfonso Demaio, son olarak da salonun öteki ucunda yakışıklı Fransız subayıyla dans eden, favorisi Rosanna De Castro. Sıradaki valsi birlikte yapmayı teklif etme cesaretini nereden bulmuştu? Fakat Rosanna, resmen tanışmadan ona yaklaşmaya ve dansa kaldırmaya cesaret edişi yüzünden paniğe kapılmıştır. Boynundaki ince altın zincire bağlı karneye güya bir baktıktan sonra sıradaki valsa angaje olduğunu, yine de birinci bölümün sonundaki mazurkayı, eğer isterse onunla yapabileceğini söyler. Soğuk bir şekilde gülümseyerek oradan uzaklaşır, kadına hiçbir cevap vermeden, kulaklarında babasının lafı çınlar: *chi vuol' fare sua rovina prende moglie levantina*, tam olarak neyi kastediyordu, bir Levanten kadınının bir erkeği mahvedebileceği inancının ardında hangi serzeniş veya hangi hoşgörüsüzlük gizliydi, o zamanlar henüz bunu tahlil edecek durumda değildir, ancak çok sonra, öfkesine ve hayal kırıklığına, mazurkayı ne kadar çabalarsa çabalasın öğrenmeyişinin yol açtığını kabullenme cesaretini gösterebilmiştir. Kız kardeşini alır, âdeta zorla salondan çıkarlar, eve keyifsiz dönerler. Ah o Hanya, başkent! Ya baba mazurka bilmiş olsaydı? Ya o gece Rosanna'yla dans etmeye kalksaydı? Ya ona olan aşkını itiraf etseydi?

Tüm bunları hatırlıyordu ve yıllar sonra babasının günlük notlarıyla bütünleştirerek parçalar halinde not ediyordu. 1931 yılında, içinde İstanbul'u ziyaret edecek Giritlilerin bulunduğu Yunanistan'dan gelen bir buharlı gemi Haliç'in dışında demir atmış, Kastelili arkadaşı Fazıl Rukunakis de ona telefon ederek, eğer isterse, komitedekilerle beraber onları karşılamak için gelmesini söyler. Beni hatırladığın için sağ ol, der babam, gelemem. Ama ertesi gün grubun kaldığı "Pera Palas"a tek başına gider, Sifis'in sigara içerek barda onu bekleyeceğinden emin olarak. Gözleri dolarak birbirlerine sarılırlar. Sonra oturup laflarlar. Rosanna Hanya'da kalakalmış, Frenk Levanten bir doktorla evlenmiş, Bahçe'nin yakınında iki katlı bir evde oturuyormuş, bir ay kadar evvel de ona Katolik kilisesinin dışında rastlamış, ilk hamle ondan gelmiş, yanına yaklaşmış ve konuşmuş, kendini tanıtmış. Ne istiyordu biliyor musun? Seni sormak, gözleri dolmuştu, seni hep hatırladığını söylemek. Konuşmak için bir kahvehaneye oturmayı teklif ettim. Hayır, dedi, bu doğru olmaz, yalnız sizden rica edecektim, eğer bir gün onu görürseniz veyahut eğer mektuplaşıyorsanız ona selamlarımı iletin. Ayrıca, o valsten ötürü ondan özür dilediğimi söyleyin. Çok duygulanmıştım kardeşim benim, hangi valsi kastediyordu? Bana hiçbir şey dememiştin. Babam hüzünlü hüzünlü gülümser, yoktun o zaman, ölmek için Makedonya'ya gitmiştin. Daha çok konuşmuşlar, *çok fazla*, derken ku-

ruyup kalmışlar, bitkin bir şekilde bakışmışlar. Ayşe hakkında tek kelime yok, *çok fazla* derken öldürülen kız kardeşini ima ettiğini ancak şimdi tahmin edebiliyorum. O görüşmeden yola çıkarak, bilinçaltında kendi durumunu değiştirmek veya genelleştirmek adına belki de, notlarında Girit'in kökünden sökülmüş Müslümanlarının macerasından söz ediyor. Mehmed Ali yıllarından ve 1838'deki Türkiye-Suriye Savaşı'ndan beri, İbrahim'in peşinden Suriye'ye gitmeye zorlanan Giritliler ilelebet orada terk edilmişler, onların evlatlarını bugün bile bulabilirmişsin, Hamidiye adında bir köyde yaşarlarmış, Girit âdetleri ve dilleriyle, Aziz Yannis'e saygıları ve Aziz Yorgis'e korkularıyla, bir kısmını da, beş binden fazlasını Lübnan'daki Trablusşam'da bulabilirmişsin, 1866 devriminden beri orada, sürgündeymiş gibi, çünkü adadaki hayatları çekilmez olmuştur, arsalarını toplu halde Hıristiyanlara mecburen satar ve Asya'ya giderlerdi, düzenli Türk ordusunun günahlarını onlar ödüyordu, dindaşlarıyla asimile olmayı asla başaramamışlardı, yabancının bedduası onları ömür boyu izlemişti, ardından da, genel valinin gelişinden sonra, vatanlarını terk etmeye ve dolaşıp durmaya onları kim sürüklüyor veya kim itiyordu? Hangi dengeler ve hangi çıkarlar uğruna? Sana bir de mâni söyleyeyim mi? *Giritli olmaktan mutluyum, nerede olsam bunu derim, mâniyle şarkı söyler, mâniyle ağlarım.*

Bütün bunları Papamihalakis'e de anlatmış mıydı yoksa sonradan avunmak için kâğıda mı dökmüştü, bunu belirtmiyor. Yalnızca ona rehberlik yaptığını anlatıyor, ona kiliseleri ve camileri göstermiş, sizin orası buradan yukarıda mı? diye sormuş Sifis, Galata Kulesi'ne doğru çıkarken, evinizin bostanı var mı? Evet yukarıda, demiş, birbirimizi unutmamak için mezarlıklar arasındayız, ufak da bir bostanımız var, iki incir ağacı, üç zeytin ağacı, on asma, üç kayısı ağacı bin bir cefa sonunda, limon ağacı, portakal ağacı, muşmula, can eriği ağacı, ceviz ağacı, buralara düştük, demiş babam gülerek, seni eve yemeğe almayı çok isterdim, ama anamın heyecanından korkuyorum, kusura bakma. Ona getirdiği Karyotakis şiirleri için de teşekkür etmiş. Onu hiç hatırlıyor musun, sormuş Sifis, melankolik, asık suratlı bir oğlandı. Hatırlıyorum, demiş babam.

Saat on ikiyi on geçe telefon çaldı. Kaldırdım, sen olduğundan emindim, ama Panaris'ti. Sesi farklılaşmıştı, fısıltıyla konuşuyordu, rahatsız ettiği için özür diledi, affedersin, bir daha tekrarladı, her şey için affedersin. Bana haber vermesini Eleonora rica etmiş. Kocası intihar etmiş, yarın öğlen on ikide cenazesi kalkacakmış Aya Lukas Mezarlığı'ndan, gelebilirsem aralarında olmamı Eleonora çok istermiş, kendisi de çok istermiş. Çok üzüldüm, dedim. Benden istedikleri bir şey var mı, kötü olay nerede olmuş, yapabileceğim bir şey var mı diye sormak

istedim. Hiçbir şey sormadım. Bir süre balkon kapısında durdum ve aşağıdaki meydana baktım. Birden, biletimi almak için Olympic Hava-yolları'nın bürosuna uğramam gerektiğini düşündüm. Papamihalakis'in bürosuna da uğrayacaktım.

Hep bir şey kalır ve göl olur

1

Sabahtan beri sessizliğine gömülmüş

Eleonora'yı düşünüyordu; dünkü cenaze töreni sırasında göz göze gelmişlerdi, kaçamak fakat anlamlı bakışlarla, neydi o, acı mı? Acıma mı? Bir daha ne zaman buluşacaklarının heyecanı da vardı ama. Elinde olmadan çökmüştü yine. Karamsar biri değildir, zaten görevi, dırdır etmesine izin vermez. Ama romantik biri. Yemin gününü hep duygulanarak anımsar, ona ilham veren ve sürükleyen şey, üniformadan ve garantilenmiş gelecekten ziyade topluma yararlı olan mesleğiydi. Bugün o yılları yâd ediyordu, toplumun bir numaralı düşmanının komünistler olduğu dönemi. Güvenlik güçlerinin her biri o zamanlar komünistleri nasıl izleyeceğini ve nasıl tutuklayacağını bilirdi, onlardan ne isteyeceğini, onları nasıl sorgulayacağını, ideolojilerini itiraf veya inkâr etmeye nasıl zorlayacağını. Diktatörlük yıllarında pişmemiş bir delikanlıydı, kendini güvende hissedebilmesi için copu ona yeterdi. Ne kalkanlar, ne kasklar, ne kurşungeçirmez yelekler. Komünistleri sırf lapacı değil, budala da bulurdu, çünkü kendileri için, hayat şartlarını nasıl daha iyi hale getirebilirim diye uğraşacaklarına, fakirler için, işçi sınıfı için, imtiyazlı olmayanlar için savaşırlardı, savaştıklarını sanarak yanılırlardı! Ta ki, lapacı ve budalanın ta kendisi olduklarını anladıkları zaman gelene kadar. Gençliğinde takip etmeye mecbur kaldığı kişilerin çoğunun, bugün milletvekili, bakan, bakan özel kalemi, genel sekreter, vali, belediye başkanı, müşavir olmasını bir türlü hazmedemiyordu. Bu arada dünya dediğin, bir pelteydi. En çok canını sıkan da buydu. Nasıl ki peltede her şey ezilmiştir, toplumda da öyle, iyisi de kötüsü de, kabak, kereviz ve patates hepsi birlikte ezilmiştir, bunu bir yerde söylese, yandı, ona muhafazakâr derler, ahlakçılık ve fazilet tasladığını söylerler, karısı da ona öyle demiyor muydu zaten, gerçi bu onun bakış açısıydı, bugün olan da bu, herkes kendi açısından bakıyor ve herkes aynı değirmende öğütülüyor. Sovyetler Birliği'nin çökmesine, kim derdi ki gün gelip de onu yıllarca Vaatler Ülkesi olarak görenlerden de fazla üzülecek? Çok bilge olmak gerekmiyordu, Perde orada durduğu sürece sınırlar güvenliydi, yaprak sallanmıyordu. Onlarla alıp veremediği yoktu, gel gör ki copçuğu artık ona yetmiyordu, bu görmezlikten gelinemezdi,

görevini yapabilmek ve konumunu korumak için şimdi ağır silahlara ihtiyacı vardı. Fakat onu kim silahlandıracak ve kim eğitecekti? Saf değildi, yoldan çıktığını, pusulasını şaşırdığını biliyordu, ara sıra Aleka'yı dinlerken iftihar ederdi, onun gibi bir rütbeli, nasıl olur da Papariga'yı[1] takip ederdi merak ediyordu. Politikadan ne kadar da az anlıyorsun, eh be zavallım, diyerek kendini aşağılıyordu, sessizliğine gömülmüştü, bütün gününü kapkaranlıkta, dişlerini sıkarak, hiç konuşmadan, suratını asarak geçirebilirdi. Kendine gelirken, kafasının kumandasının ondan başkasmda olmadığı düşüncesiyle avunuyordu, dolayısıyla yoldan çıkıyorsa bu onun bileceği işti. Yine de sıklıkla, özellikle de son zamanlarda psikolojik destek istemeyi aklından geçiriyordu. Ona eziyet eden her şeye dinamik bir şekilde karşı koymasına yardımcı olurdu belki de.

Cumartesi öğleden sonra Eleonora'yla Kalives'te çay içerlerken, bakışları ve gözyaşları onu sarsmıştı, fısıldayarak anlatmıştı; gelen isimsiz telefonları, kocasının öldürülen Ukraynalı'yla olan ilişkisini, cehenneme dönen hayatını; onu dinlerken kulaklarına inanamamıştı, biliyorum, demişti ve bu onun içini boşaltmasına yol açmıştı, annenin benimkiyle birlikte köy evinde büyüdüğünü biliyorum, hepsini biliyorum, ama bilmiyormuş gibi davranıyordum, biraz sakinleştikten sonra bir gün seninle yaşlılaryurduna anneni ziyarete gitmeyi isterim, annem birbirlerini ne kadar sevdiklerini anlatırdı, yine de hiç istememişti onu aramayı ve konuşmayı, anasının kaderini ilk elden bilen insanlarla görüşmeye dayanamıyordu zavallı, tüm bunları yıllardan beri biliyordum, Marianni'ye bile hiç anlatmadım, senin de beni takip ettiğini hatırlıyorum, yanıma gelme cesaretini gösteremediğin için sana kızardım, korkağın teki, derdim, o zamanlar bir şeyin değerini bilecek durumda değildim, ne kadar da isterdim bana yaklaşmanı, beni yakalayıp öpmene can atardım, daha sonraları polis olduğunu duyduğumda üzüldüm, evlendiğini ve bir oğul sahibi olduğunu öğrendiğimdeyse sarsıldım, yo, sana âşıktım demiyorum, seni peşimde hissettiğim yılları düşününce gururum okşanıyor sadece sonra seni yine Hanya'da görünce, gizlemeden söylüyorum ki sarsıldım, kızım daha beş yaşındaydı ve ben kocamla *sonsuza dek* mesut olacaktım, ya da öyle olduğuna inanıyordum ya da inanmak istiyordum, buna rağmen sonraki yıllarda seni sık sık düşünmek bana teselli olmaya başlamıştı, hatta kaç gündür yine seni düşünüyordum, ama sana yaklaşmaktan çekiniyordum, çünkü *tam olarak bundan* korkuyordum, seninle sıradan bir polis gibi resmi konuşmaya dayanamayacağım biliyordum, senin karşında darmadağın olacağımdan korkuyordum, bunu istemiyordum, sadece kendi açımdan değil, senin için de, eskileri şu zor zamanda yâd ettiğimi düşünmen haksızlık olurdu.

Kiriakos onu dinlerken anbean ışığını kaybettiğini hissediyordu.

1. Aleka Papariga: Yunanistan Komünist Partisi genel sekreteri. (ç.n.)

Kâh ona kızıyor, kâh ağlamak istiyordu; birden Mesogion'daki sahneyi getirdi gözünün önüne, Eleonora o zaman tutukluydu, bir koridorda atılmıştı, yine de küçümseyici ve burnu büyüktü, sonra, başından aşağı kaynar sular inivermişti sanki Eleonora'nın hor görürcesine ona sırt çevirdiğini net bir şekilde fark etmişti, nerede mi? Akadimias civarlarında olmalıydı, Kaningos Meydanı'na yakın. Bunca küçümsenmeye nasıl kin tutmadan tahammül etmişti? İnsanın sevimsiz olayları görmezlikten gelme yeteneğine içinden ilk kez şükretti. Kalbinden korktu; enfarktüs olduğunu düşündü. Sonra ansızın, hiç ona bakmadan, sol eliyle onun dizine dokundu, masanın altından. Eleonora hemen öteki elini kaptı ve başparmağını ağzına soktu. İkisi de sessiz, gözleri kapalı. Sol eli daha yukarıya, baldırına çıktı, çorabı beceriksizce yarıya kadar indirdi, iç çamaşırını kenara çekti. Oturduğu sandalyenin gıcırtısını sanki uzaklardan duydu, sağ elini onun ağzından çekti, yerinden şöyle bir kalktı ve sandalyesiyle birlikte daha yakınına gitti. Eleonora da sağ elini onun bacak arasına götürdü. Sol elinin iki parmağı vajinasının ıslaklığında yüzüyordu, sağıyla da sol memesini avuçlamıştı. İçi kâh kararıyor kâh aydınlanıyordu, oracıkta kalacağına inanmıştı, sonra başını omzuna dayadı. Kaç saniye sürmüştü? Gözlerini araladığında, dükkândaki kız onlara bakıyordu, salonun öbür ucunda iki çift kendi meseleleriyle meşguldü. Kiriakos kıza göz kırptı, o da utanarak başını eğdi. Geriye çekildi, bir peçete aldı elini sildi, başka ne istiyordu? Hiç. Eleonora nihayet gözlerini açtı. Teşekkür ederim, dedi. Ben teşekkür ederim. Sessizce bakıştılar.

Merak etme, diye söz verdi ona, düğümü ben çözeceğim, karar verdim, bugün Sfakakis'le konuşacağım. Şaşırdığını gördü. Onu bunu anlatarak kafanı karıştırmayacağım, Sfakakis bu işe bulaşmamış olsa da, mutlaka haberdardır, bilgi kaynaklarım sağlam. Ayrıldılar, kendi arabalarına gittiler, başka bir şey söylemeden. Ama Kiriakos daha yeni başladıklarını hissediyordu. Doğru dairesine gitti, don değiştirmek için, yandaki duysa ne tepki vereceğini merak etti. İntikam alırcasına güldü. Yarım saatliğine koltuğa gömüldü, yan yatıyordu, sol eli büküktü, avucu burnunun deliklerindeydi, mutlu bir şekilde nefes alıp veriyordu, mümkün mü bu? Rüyada mıydı, yoksa ayakta mı uyuyordu? Hırsız gibi gitmişti, komşu evdeyse fark etsin istemezdi; ama daha sonra onu arayıp randevularını iptal edecekti, onunla yemeğe çıkmak istemiyordu. Cumartesi akşamı. Geceyarısı dönmüştü, *zilli* Sfakakis onu deli etmişti. Yan dairede konuşmalar duyar gibi oldu, kapı açılıp kapandı, hanımefendi yarınki gezisine dinlenmiş gitmek için böyle mi erken yatıyor diye düşündü alayla. Ama kendi heyecanı ona yeter de artardı, *ayakta işeyenin* programından ve arkadaşlıklarından ona neydi?

Pazartesi sabahı Pagonis'i bankada bulmaya ve artık onunla konuşmaya karar vermişti; *mafyacı*'ya da yaptığı ziyaretten sonra Ukrayna-

li'nın ölümünün, dolaysız da olsa Pagonis'le bağlantılı olduğuna karar vermişti madem, dolayısıyla ipin ucunu bir yerden yakalamalıydı, kendinden ziyade Eleonora'nın hatırı için yapacaktı, içinden o hesabı kapatmıştı. Mademki o, güveniyle onu onurlandırmıştı, o da aynı biçimde davranmalıydı, ne kadar becerikli ve yeterli olduğunu lafla değil icraatla göstermeliydi. Bu memleketteki vahametin, her zamanki *kapılar açık* lafından kaynaklandığını düşünerek felsefe yapıyordu. Normalde, kulüpler ve her çeşit gece mekânları, öğrenci kesimine katı bir şekilde yasaklanmalıydı, lakin böyle bir şeyi önermeye cüret edecek olsaydı, vay haline, yerel toplum tek vücut ona karşı ayaklanırdı, tıpkı bir zaman Papatemelis'le[2] olduğu gibi artık dünya değişti, hayat devam ediyor, geride kalan yandı, kendi oğluna gelince, onu kontrol edebildiği sürece böyle dükkânlara adım atmasına izin vermemiş, bunu yaptığına da pişman olmamıştı, çocuk bugün ayaklarının üzerinde bal gibi duruyorsa bunu ona borçluydu, hatırını kırmayan anasına değil, kavgalarının değişmeyen vesilesiydi, ayrılıp rahat edinceye dek, ama saf değildi, Kiriakos vesile ile sebebi birbirinden ayırabiliyordu, karakter olarak uyuşmadıkları evliliklerinin daha ilk iki yılında bariz bir şekilde ispatlanmıştı, onu riyakâr ve ahlakçı diye azarlamaktan yorulmazdı, bir toplum, sözüm Amerikan toplumuna, ahlaktan ne kadar çok söz ediyorsa o kadar çok dejeneredir, tabii insanlar için de aynı şey geçerli, sözüm sana Kiriakos, durmadan konuşuyorsun, başkaları senin anlattıklarını yutabilir, ama ben seninle yaşıyorum ve biliyorum, aklın fikrin saksofonda ve analda, iştahım olmazsa üstüne bir de acımasız oluyorum, sadece önden verdiğim için *mutaassıp* oluyorum! Evet bunları o maliyeci söylüyordu, Olga'sı.

Pazar gününü diken üstünde geçirdi, aklı sürekli Eleonora'daydı; telefon etsin etmesine de ne diyecekti? Anasına uğramayı da düşünüyordu, ama korkuyordu. Onu nasıl çekecekti yine? Hep aynı terane, yalnızlığı, oğlunun ilgisizliği, Annulası dokuz aylıkken ölmeseydi, ah Annulası, şimdi kuruma atılmış olmazdı, sevgili kızı onunla ilgilenirdi. Kiriakos da onu yine dinleyecekti, her zamanki gibi, kafasını öne eğerek ve onu teselli etmeye çalışacaktı. Yemek yemek için Polihronidi Sokağı'ndaki aşevine de gitmedi, ton balığı konservesi açmayı yeğledi, bol soğanlı, kalbe de iyi gelir, bol da limonlu, evde varsa şayet, kurumuş bir tane buldu, iki arpa peksimeti de ıslattı, bekâr hayatı, kahrolası hayat, içinde bir şeyler kanatlansa da. Sonra yine o bilmece: Eleonora'ya gelen o isimsiz telefonlar kimdendi? Cinayetin arkasında kim veya kimler vardı? Pagonis gerçekten bu işe bulaşmış mıydı? Neden onu hemen telefonla aramıyordu? Eve mi telefon etseydi? Belki telefonu Eleonora açardı, sesini duyması için bir fırsattı. Tam da bundan kaçmak isterken aslında, sesini duymaya dayanamazdı, mesafeli olmalıydı, ilk

2. Eski bakan. (ç.n.)

adımı ona bırakmalıydı, mevkiine saygı duymalıydı. Ona ne demişti ama? Yakalayıp öpmesi için onu yıllarca beklediğini! Korkak olduğunu düşündüğünü. Ne olmuş yani, dün yakalamıştı işte. Sol eliyle yapmıştı! Dün sol eliyle onu becermişti. İlk uzun pantolonunu giydiğinde, tıraş olmuştu, o "old navy" parfümüyle baştan aşağıya yıkanmıştı, koçum benim, yakışıklım benim, anasının koltukları kabarmıştı, ne yürekler yakarsın sen, ama sadece kendi yüreğinin cızırdadığını bilirdi ve o zaman anasına kızardı, pazar sabahları Trimartiri'ye gittiğinde güzel izci kızlarını izlerdi, aralarında da Eleonora, o tanrıça, birkaç gün evvel Marianni'yi kırmak istememişti, ama nasıl olur, demişti, Eleonora ve ben on yaşımızdan beri birlikteyiz, onun öğrenciliğini hatırlıyorsun da beni nasıl hatırlamazsın? Gerçi ben de seni hatırlamıyorum, kimlerle arkadaşlık ederdin?

Pazartesi sabahı Marianni ondan önce davrandı, elinde kahve fincanıyla kapıyı açtı, alı al moru mordu, ister misin, Eleonora'yla olanları öğrenmiş olsun? Tamam, tamam, anlat bakalım, ne oldu? Marianni kendini onun kucağına bırakmak ister gibi yaptı. Kiriakos fincanı yanı başındaki etajere bıraktı ve ona sarıldı. Kadın hıçkırıklarla ağlamaya başladı. Şaşırarak onu içeri aldı, kapıyı kapadı, salona geçtiler. Şimdi Panaris telefon etti, Akis intihar etmiş, Eleonora onu küvette kanlar içinde bulmuş, şu anda iki meslektaşı orada, acele etmeliyiz, davayı *şahsen* senin üstlenmeni istiyorlarmış. Eleonora'nın evine yürüyerek gittikleri yol boyunca, huyu olduğu üzere onu bombardımana tuttu, bildikleriyle onu âdeta ateş yağmuruna tutuyordu, ikide bir durup alnını kırıştırıyordu. Sanırım şu anda elinde kanıt var, diye fikir yürüttü, Rumen'i araman lazım, travestiyle dolaşan o tiptir belki de, ama gerçi, bir an tereddüt eder gibi gözüktü, günahı boynuna, Hanya'da bir tek Rumen yok, bir tek Sırp, bir tek Bulgar, bir tek Arnavut da! Histeriye benzer bir şeye tutulmuştu. Aklım başımda değil, dedi, insanlar bana ne yaptı? Hangi insanlar? Kiriakos dalgınca sordu. Sen beni dinlemiyor musun? Dinliyorum... Zavallım, demek istedi ona, ama gereksiz buldu, neden korktun? Seni ırkçı sanmamdan mı? Biz de kurbanız, onlar da kurban, ne sandın, ipler başkalarının elinde. Ama sadece şunu dedi: Dalga geçtiğimi mi düşünüyorsun? Araştırma yapmadığımı mı? sadece Eleonora'nın hatırı için dikkatli davranmak istiyordum, ama kader böyleymiş, bilmek istiyorsan, kocasıyla ilgili meseleyi zaten ortaya çıkarmıştım, bana anlattıklarını biliyordum, sana henüz anlatamayacağım daha pek çok şey bildiğim gibi.

Bankacı Akis Pagonis'in, salı öğleyin Aya Lukas'ta yapılan cenazesinde, kapalı bir çevrede olmasına rağmen pek çok resmi kişi hazır bulundu, bütün Valilik ve Belediye, Etniki Bankası memurları, Eleonora'nın meslektaşı pek çok doktor, kredi almak için rahmetlinin yardımını görenler, Sfakakis ailesi, kızları Aliki, sürekli Virginia'nın yanın-

daydı. Kırk çelenk saydı. Eleonora, erkek kardeşi ile namlı kuzini Leta'nın arasındaydı, ihtiyar Kriaras'ın kardeşi olan Leta'nın anası da kızının yanında. Mimar ve tavernacı Andonis'in geçen cuma günü ona anlattıklarını hiç unutmamıştı Kiriakos. Mesele bütün bunların nasıl birleştirilebileceğiydi. Söylentiler ve dedikodular yetmez. Gözleriyle Papadoyannis'i aradı, onu göremedi. Marianni, Eleonora'nın tam arkasındaydı, ayakta, sağ eli sürekli arkadaşının omzundaydı. Bir an göz göze geldiler, ona şefkatle baktı gibi geldi, suçlu gibi kafasını başka tarafa çevirdi. İnsanın arkadaşlık ihtiyacının ne kadar kutsal ve güçlü olduğunu daha önce hiç düşünmemişti, ölümün ne kadar ifşa edici olabileceğini de öyle, yeter ki cenaze merasimini sadece kaderimizi düşünerek, Azrail'in orağıyla vurulmadan izleyelim, diye düşündü duygulanarak sessizce ağlayan Eleonora'ya bakarken. Peki o? İlk kez fark ettiği neydi? Tanrı'nın üzerimizde hakkı var mıdır öyleyse? Ailenin yakınları tarafında, kafalar arasından Tersanas'taki o fotoğraf makineli kişiyi fark etti bir an. Kafasını uzattı ve emin olmak için hafifçe yerini değiştirdi. Gerçekten oydu, büyük avukat Papamihalakis'in yanında. Hatta bir an, iyice baktı, Papamihalakis onun omzuna dokunarak bir şeyler fısıldadı. Yabancıya bak, kalburüstü tanıdıkları varmış meğer! Arkasına bakması için Marianni'ye işaret etti. Tekrar göz göze geldiklerinde, her şeyin yolunda olduğunu, daha sonra ona izah edeceğini anlatmaya çalıştı. Aynı akşam ona durumu izah ettiğinde, gerçekten altüst olmuştu, Dünya ne kadar da küçük!

Tabutun önünde ve karşısında olmaya özen göstermişti, durduğu yer, kutsal alanın genel gözetimi sağlayacak ve aynı zamanda Sfakakis'i görüş alanından kaçırmayacak şekildeydi. Ne bekliyordu? Bakışlarında suçluluk gibi bir şey sezmeyi mi? Yok, o kadar da alelade değildi. Sfakakis'i çaktırmadan izliyordu, Sfakakis'in de etrafındaki insanları ısrarla izlediğini çoktandır fark etmişti. Papadoyannis orada yoktu, ama Sfakakis Papadoyannis'in vaftiz babası olan Milletvekili Nikostratos Lurakis'ten gözünü ayırmıyordu bir türlü. Kim demişti sahi, Monte Vardia'da bir yazhk ev yaptırmış ki, saray mübarek, şaka maka değil, gerçek saraylar halt etmiş! Onca parayı nereden bulduğu merak konusu doğrusu, milletvekili maaşıyla saray yaptırılamayacağına göre! Bir maaşla, taştan çiftlik evi de yaptırılmaz. Geçenlerde kim anlatmıştı *Balkanlar'dan cup Hanya'ya* olayını? Pusulayı şaşırmıştı artık. Her yerde böyle midir acaba? Onca söylenti, onca bilgi, onca varsayım. Şehir Poirot'larla doldu! Yoksa şehir kötü sivilcelerle mi doldu? Fakat şehir, şehrin gücü, nabzı, şeylerdir... içinde bir sızı hissetti; işçiler mi dese? Fakirler, yevmiyeciler mi dese? Dili varmıyordu. En azından şunu dese, aile sahibi, derli toplu insanlar, işlerine gidip gelen ve meselelerine yasaya uyarak halledenler! Yanındaki Lambros'a sevecenlikle baktı, ne demişti geçenlerde? Anarşistlerin onu tiye aldığını; piç kuruları! On-

lar ne bilir ki? Hiç çaba harcadılar mı? Savaş verdiler mi tembeller? *Kendi çabasıyla yükselen* Sfakakis'in *kendi çabasıyla yükselen* Lurakis'e ısrarla bakmasının sebebi neydi şimdi, mutlaka göz göze gelmelerini ister gibiydi. Ne var ki istifini hiç bozmuyordu milletvekili, gözlerini ne sağa ne sola çeviriyordu, papazları huşuyla izleyerek haç çıkarıyordu. Hey gidi Sfakakis, düşündü Kiriakos, sen orada bekle bakalım, Lafonisi'yi yeryüzü cenneti yapmana izin vereceklermiş! Hepsini birden merkeze götürebilseydi keşke. Kesin kanıtlarla hepsini ömür boyu hapse atabilseydi.

Birden kilisenin kapısında travestiyi gördü, makyajsız, üzerinde siyah bir tayyör vardı, fıstık gibi hatun, az ötede de sarışın bir sırık, Lambros'a işaret etti, bir an kafası karıştı. Ne yapmaya çalışıyor? O sakin, o ölçülü, o *küflü*! Yarın onu bürosuna çağıramaz mıydı? Yanına şu anda gitmesi şart mıydı? Ya yarın çok geçse? Onu kaç gündür çağırmış olması gerekmez miydi? Geçen gün Marianni, *senin ağzının ölçüsü yok* demişti. Sarhoş olunca, herkesi ve her şeyi kötülüğe boğuyormuş. Yüzünü ateş basarak Marianni'yle anlaşmaya çalıştı. Gözleriyle Rumen'i göstermeye, bahsettiği o muydu? Fakat göz göze gelmeleri ne mümkün. Sonunda kararlı bir şekilde yanlarına gitti ve avlunun parmaklıklı kapısına kadar onu izlemelerini istedi, Lambros da arkadan geliyordu. Adı Vera olan travesti, ona tatlı tatlı gülümsedi, sayın *müdürüm*, kaç gündür ziyaretinize gelmek istiyorum, ama nasıl karşılardınız bilemiyordum, malumunuz, işini nasıl yapması gerektiğinin söylenmesinden kimse hoşlanmaz! Temkinli davranarak, hakareti yuttu, Lambros afallamıştı, avlunun dışına çıkmalarını rica etti, arabayı az ileriye park etmişlerdi, daha neler, karşı çıktı Vera, defni izleyeceğiz, bu gösteriyi kaçıramayız, önce arkadaşımın mezarına bir avuç toprak atacağım, sonra emrinize amadeyim, sayın *müdürüm*! Hangi toprak, dedi Lambros, sağda duran kabir tarafına bakarak, burada toprak yok ki. Lambros'un gözlemi Kiriakos'u yıldırım çarpmışa döndürmüştü, öbürlerinin de baktığı tarafa döndü, mermer yapıyı gördü, açıktı, buraya mı gömecekler? Ne olmuş? Vera alaylı alaylı güldü, *haneyi* mi pisletecek? Onuruna, kocasının buraya gömülmesini emretti, atalarıyla birlikte! Sana gelince, delikanlım, diyerek devam etti Vera, işte, çantasından Hint işi ipek bir kese çıkardı, içinde burundan alınmış toprak var, tatlım, Akrotiri'yi sevmişti talihsiz, sevgiyle ektiğin takdirde en lezzetli patlıcanları veren bu toprağı bana çok kez anlatmıştı, bir şair gibi! A, sizi tanıştırmadım, bu dostum Stefan, Stefan, dedi kavalyesine dönerek, bu kriminolojinin uyumaz *müdürü*, bu da onun ayakçısı, Lambros'a döndü, ismin neydi yakışıklı? Virginia sana âşık olmakta haklı bebek, aferin ona, seçmeyi biliyor. Lambros'un benzi atmıştı, şef, diye fısıldadı, mazeret yağdırmaya hazırdı, Kiriakos ona sert sert baktı ve ağırdan aldı, uygun zamanda cingözün canını okuyacaktı. Memnuniyetle, dedi Vera'ya dö-

nerek, söyleyiş tarzıyla hakaretine karşılık verdiğini sandı, rican kabuldür, ama seni uyarayım, biz teselli kahvesine kalmayacağız, kahveyi benim büroda içeceğiz. Vera yapmacık bir itaatkârlıkla tebessüm etti. Birden duraksadı. Ne yapacaktı? Cenazeden sonra onu hemen bürosuna çekmek, her açıdan isabetsizdi. Tamam, dedi ciddiyetle, yarın öğlen gibi bekliyorum, bana bak, yakışıklınla birlikte!

İşte orada; çarşamba öğlen, *mis kokuluyu* beklerken! Tanrım, diye düşündü, *doğrularınla eğit beni*. Gözü masa takvimine takıldı. Yarın Prasakis'e telefon edip isim günü için kutlamayı unutmasın. Ne diyecekti peki? Maalesef o borç parayı bulamadığını mı? Sfakakis'in onu zorlamayacağı konusunda endişe duymasın sakın. İyi insandı, merhametliydi, ama enayi değildi, bu kadarı da fazla olurdu. Dişinden tırnağından artırdığını sağa sola borç vermesi eksikti şimdi. Ye iç, ye iç, bu gezegen daha ne kadar dayanır? Yirmi yıldır bunu sık sık düşünüyor, yine de onu halk karşıtı sanırlar korkusuyla söylemeye dili varmıyordu; gezegenimiz bugünden itibaren ne kadar zamanda, kalkınma adına petrolsüz, ağaçsız ve susuz kalacak? Peki, Bayım, kendinle alay ettiğinde sezgilerin, eleştiri yeteneğinle bağdaşıyor mu? Okuma yazma bilmez ananın tespitiyle mi yetiniyorsun sadece? Günümüz insanı hep boğazına düşkündür, Kiriakosum, hem de doymak nedir bilmez, her gün et mi? Nerede bulunur peki onca hayvan, neyle beslenir? Deli danalar yüzünden şamata koptuğunda duyduğu en mantıklı izahtı bu, çünkü başka nasıl olurdu? Onca inek hangi çayırlarda otlardı?

Dışarıda fısıltılar duyar gibi oldu, hemen kapı çalındı, saatine baktı, "Buyurun" dedi. Rüzgâr gibi karşısına çıktı, kavalyesi de yanında, onları karşılamak için ayağa kalktı, yabancı adama şöyle bir baktı, sonra gözünü Vera'ya dikti, Rolex düzeyi ha, demek işler tıkırında, diyerek alay etmek istedi, ama vazgeçti. Nezaket her zaman ilkesiydi, abartıyor muydu? "Beyefendinin dışarıda beklemesini rica edeceğim, önce baş başa konuşalım isterim." "Nasıl arzu ederseniz Şef" diye gülümsedi Vera. Yabancı isteğe uydu. Kiriakos koltuğuna geçti, karşısında oturması için ona yer gösterdi, "Her şey yolunda mı? Çok iyi görünüyorsun..." "Bedenciğim iyi olsun" diyerek lafı ağzına tıkadı. "Bir de erkeklerin yalnızlığı! Siz ne dersiniz bu duruma *Amirim*? Bir erkek ne kadar zengin, ne kadar güçlü ve başarılı, ne kadar yakışıklıysa, o kadar tatmin olmaz ve sakat oluyor, meslek icabı sır saklama olayı beni engellemeseydi, kentimizin en seçkin erkekleriyle olan hadiseleri anlatırdım, ben nerede büyüdüm biliyor musunuz? Topanas'ta. Şimdi bak, sepetçinin oğluna! Bütün şehir avucumun içinde, inanın bana, bir istesem intiharlar peş peşe gelir, eğer önce beni temizlemezlerse tabii, bunu başından söylemek isterim Sayın *Amir*, tehlikedeyim, telefonla ölüm tehditleri alıyorum!" Anlattıklarına bak, diye düşünüyordu Kiriakos, şu aklım oynatana acırmışız bir de. "Tek tek" diyerek azarladı, "Çok hızlı gidiyor-

sun, hoşuma gitmiyor, öncelikle dünkü cenazede ne sebeple bulunduğunu söyleyeceksin, merhumu zor durumda bırakacağını düşünmedin mi? Karısı ona normal bir cenaze yapabilmek için akla karayı seçti, daha diyakozken anasının günah çıkardığı papaz metropolit olmasaydı, izin mizin çıkmazdı..."

"Akis benim dostumdu." "Nasıl bir dost yani?" "Bana çok kez yardım etmişti, zaman zaman bana gelirdi, felsefe yapardık, zavallının başı dertteydi, şu akrabalar var ya, hep bizi mahvederler, Akis Pagonis'i kim mahvetti biliyor musunuz? Karısının birinci kuşaktan kuzeni." "Hangi kuzen?" diye sordu Kiriakos, içinden küfrü basmıştı, nasıl oldu da bağlantıyı o kuramadı, beyni mi mayıştı? "Rahmetli arkadaşım olsa da size karşı dürüst olacağım" diye devam etti Vera, ona hiç aldırmadan. "Karısının kardeşi Panaris eğer diretmeseydi cenazeye gitmeyecektim, orada olmanı istiyorum, diye ısrar etti, hepsinin havasını söndürmen için, Akis de gelmeni isterdi, çünkü sen, hiçbir tarafın eksik olmadığı gibi birçok şeyde hepimizden üstünsün." "Doğruya doğru" diyerek dalga geçti Kiriakos. "Hangi kuzenden söz ediyorsun?" diye sordu tekrar, sırf zevahiri kurtarmak için. "İyi de, Papadoyannis'in karısı ile rahmetlinin karısının birinci kuşaktan kuzen olduğunu bilmiyor musunuz? Onu yiyip bitiren oydu, zavallıcık servet sahibi olmak istiyordu, bankadan istifa edip bir konaklama tesisi kuracaktı; nerede mi? Malaksa'da!" Kiriakos heyecanlandı. Bu da neydi böyle? "Sen nereden biliyorsun peki?" "Ne demek nereden biliyorum? Dertlerini, hayallerini bana gelir anlatırdı, viskimizi içer felsefe yapardık." "Karşılığını alarak!" dedi ironiyle. "Beleşe çalışan birini tanıyor musunuz?" "Soruları ben sana soracağım" dedi sertçe. "Sen de bana cevap vereceksin ki bu iş bitsin." Vera bacak bacak üstüne attı ve bacaklarını açtı, ama öyle ya da böyle onun görüş alanı dışındaydı. Sigara yaktı, dumanı üfledi. Cehennemin dibine, kendini onu seyrederken yakaladı, bir bu eksikti. "Sayın *Amir*, size acıyorum, evet aslında size acıyorum, çünkü, dostum Panaris'in de dediği gibi, gerçeği söylemenin eğer toplumu mahvetme riski varsa, yalan söylemek daha iyidir, yani bunu Panaris demiyor, İbsen diyor, bunu daha önce duymamışsmızdır elbet, ben de duymamıştım, ama çok okumuş olan Panaris biliyor ve bilgilenmem için bana da söyledi, ah şu Panaris var ya, tanışıyor musunuz? Onun gözlerinde, ötekilerin anlamadığını ve hiç anlayamayacaklarını anlayan insanların melankolisi var, katılıyor musunuz? Erişilmezin sarhoşluğu, karşılık bulmayan aşk... Gördüğünüz gibi, son derece samimiyim, sizi dinliyorum."

Kafası bu kadar karışıkken ona ne soracaktı ve hangi düğümü çözecekti? "Dışarıdaki sarışın, hani Rumen olan..." Sözlerini bitirmesine fırsat vermedi. "Stefan mı?" güldü. "Ne olmuş ona?" "Buna ben karar veririm." artık ağırlığını koymak için sesini yükseltmeye karar vermişti.

"Karar verirsiniz de dinleyin beni, aradığınız Rumen makinenin dişlisi yani, arabanın son tekeri, Ukraynalı'yı öldüren o değil, Ukraynalı'yı kimin öldürdüğünü söyleyeyim mi?" "Bana hiçbir şey söyleme, sadece sorduklarıma cevap ver... Sfakakis hakkında ne biliyorsun?" Vera yine kıkırdamaya başladı. "O başka bir dişli, Sayın *Amirim*, tabii tek ve esaslı fark şu, Sfakakis kendi namına da çalışır, hayatıyla yazı tura oynar, ama para da kazanır, zavallı Rumen ise, bu her Rumen için geçerli, karın tokluğuna onların bütün pis işlerini yapan aç bir göçmenden başkası değil, onun tek yaptığı talihsiz kızı sahile bırakmaktı, boğazlayan o değildi." "Sadete gel." "İzninizle..." dalga geçti Vera, "çalışıyorum, bir keresinde zavallı Akis teslim olmak üzereymiş gibi geldi bana, hatasını anladığında ise artık geçti, karşı çıkmaya yeltendi o zaman da Ukraynalı'yı önüne atıverdiler, bu ikinci hatasıydı, neden be Akis, senin karın daha hâlâ şehrin en sıkı hatunu, para desen sizde o da var, nereden gittin bulaştın bu belaya? Neden intihar etti sanıyorsun? Ukraynalı'ya üzüldüğünden mi? Olabilir, belki de ona acımıştır, Akis göstermese de merhametli biriydi, ama intihar etti, çünkü ancak bu şekilde kurtulabilirdi, anladınız mı? Evliliğini bozmakla tehdit ediyorlardı, karısının ondan uzaklaşmasını sağlayacaklardı, eğer uslu durmazsa Ukraynalı'ya olanlar kızma da olacaktı, o şeytani benzerlik de vardı zaten, siz tabii bunu örtbas ettiniz, iyi de ettiniz, söylesenize emir aldınız mı almadınız mı?" "Çok Amerikan filmi seyrediyorsun" dedi homurdanarak Kiriakos. "Elbette ben sizin işinizi yapamam, doğruya doğru" devam etti Vera pervasızca. "Fakat Ayi Apostoli'deki ölünün küçükhanım olmadığını Pagonis tespit edince kendinizi ne kadar gülünç, ne kadar perakende hissettiğinizi tahmin edebiliyorum." "Sen nereden biliyorsun bütün bunları? Panaris mi anlattı? Gazeteler tek kelime bile yazmadı..."

"Öyle ya da böyle ben her şeyi bilirim." Vera yine kışkırtıcıydı. "Ukraynalı'nın başım neden yaktığını bildiğim gibi. Havalanmıştı ve ona elli milyon vermelerini istiyordu, *sadece* bu kadar istiyordu aç gözlü, elli milyonla memleketine gidecekti ya bana verirsiniz ya da Atina kanalına gider her şeyi anlatırım diyordu, *düğümünüzün* nasıl çözülmeye başladığını görüyor musunuz Sayın *Amirim*?" Kiriakos rahatsız oldu, onun kullandığı ifadeyi nereden biliyordu? Her meselede, önemli olan ipin ucunu yakalayalım sonra düğüm hemen çözülmeye başlar, demeyi itiyat haline getiren o değil miydi? Acaba hangi kavat oturup ona anlattı? "Sen onunla tanışmış mıydın? Karşılaşmış mıydınız?" "Ukraynalı'yla mı?" diye sordu Vera. "Hiç olmaz olur mu, defalarca hem de, kız yürekliydi, ama son zamanlarda peşinde kim dolaşıyordu biliyor musun? O sevimsiz, neydi adı? Sifakis." "Hangi Sifakis, gazeteci olan mı?" "Duyduğum kadarıyla, bir yıldır kadın ticaretiyle ilgili bir araştırma yapıyormuş, onunla röportaj yapmak için yanaşmış, bütün hikâyesini anlattırmak istemiş, Hanya'ya nasıl geldiğini, onu *işe* nasıl soktuklarını, falan

filan..." "Hadi ya!" şaşırmıştı Kiriakos. "Sifakis araştırma yapsın ha, ilk kez duyuyorum!" "Geçen gün gazeteden ona yol vermeleri bu yüzden olabilir. Ne yapalım! Burası taşra, zavallı star olacağını sandı, biz burada bunları kaldırmayız, bilginiz olsun bana da gelmişti röportaj için ve tabii ki pisliği defettim, bir o eksikti..." "Şu anda Sifakis'in elinde talihsiz kızla yapılmış röportajın kaseti olduğunu mu söylüyorsun?" "Hiçbir şey demek istemiyorum, sadece geçen yazdan beri duyulanları anlatıyorum." Cinleri tepesine çıkmış gibi baktı.

"Bayan Pagonis'e gelen isimsiz telefonlar kimden sence?" "Keşke bilsem..." "Sence kim?" diyerek ısrar etti Kiriakos. "Bize telefon eden kimdi? Cinayeti bize duyurmaları şart mıydı? Onu neden yok etmediler? Kimse peşine düşmezdi, kaç kişi böyle ortadan kayboluyor, yıllar sonra tarlalarda tesadüfen kaç iskelet buluyoruz haberin var mı? Birkaç ay önce Akrotiri'de yine bir iskelet çıkardılar." Vera yorgun bakışlarla baktı. "Evet, bir şeyler duymuştum" dedi. "O halde? Senin dediğin gibiyse bize telefon etmeleri onların menfaatine değildi." "Biraz kafa yorsana" diye öğütledi Vera kısık sesle, aniden sizli bizli konuşmayı bırakarak. Kiriakos bunun hoşuna gittiğini şaşırarak fark etmişti. "Ne üzerine kafa yorayım?" "Ukraynalı'nın kayıp değil, ölü olması işlerine geliyordu, yoksa Pagonis'e nasıl şantaj yapacaklardı? Onun mutlaka ölmesini istememeleri de muhtemel, cinayet önceden planlanmış olmayabilir, tahmin yürütüyorum, *Amirim*..." "Bakalım nereye varacaksın." "Nasıl nereye varacağım? Biri parayı koydu, öteki torpili, benim merak ettiğim şu, ne amaçla? Hepsinin toplumda iyi bir yeri yok muydu? Başka ne istiyorlardı? O yüzden sana diyorum ki insan dipsiz bir kuyudur, ruhu muğlaktır." "Devamı yok mu?" "Neyin devamı? İkisinden biri yoldan saptı, sebebini bilmiyorum, belki de istemeden, ama plan uyarınca da olabilir, orada değildim, yine de cinayetten sonra *belli bir* plan uygulamaya sokulmuş olmalı, olur bunlar, öyle değil mi? Ceset zavallı bir Rumen'e verilir, bilginiz doğrudur, filmde Rumen'in de rolü vardır, polise telefon etmesi ve sizin geleceğinizden emin olana kadar cesedin yanında beklemesi yönünde emir alır, benimkine gelince, dışarıdaki, Stefan yani, sizi temin ederim ki onun hiçbir ilgisi yok, çocuk inşaatta çalışıyor, gündelikçi, çağırın ellerindeki nasırlara bir bakın, biraz su alabilir miyim?" "Başka bir şey içer misin?" diye teklif etti Kiriakos. "Affedersin, öyle girişince seni ağırlayamadım, kahve ister misin?" "Su istiyorum" diye tepki gösterdi Vera, "Nasıl bir zihniyet bu, kahve olmadan sorguya çekemez misiniz?" Kiriakos telefon etti, bir orta kahve ile iki su istedi. "Cesedi Ayi Apostoli'ye neden mi bırakmaları gerekiyordu?" diye devam etti Vera. "Turistik kalkınmanın *hayalini kuranların* argümanı olsun diye elbette, ne yapacaksınız şu orta malı kumluğu, kayaya ceset bile vuruyor!"

Kiriakos ikinci sigarasını yakarken ona bakıyordu. "Çok içiyorsun,

sağlığını düşün..." "İlgin için sağ ol" sırıttı Kiriakos. "O dediğini... Karalamayı yani... ben de düşündüm" dedi. "Ama çok basit gelmişti!" "Gel gör ki, bir cinayetin aydınlatılması, hayatta olsun, sinemada olsun, kitaplarda olsun" dedi Vera gülümseyerek, gururunu okşamak istermiş gibi sanki, "basittir, çünkü güdüler her zaman *basittirr*, demek istediği basmakalıptır, saflık ölçüsündedir, çocukçadır, yanılıyor muyum yoksa? Sana bütün bu söylediklerimi, sen de düşünmüşsündür Sayın *Amir*, yeme beni şimdi, bütün bu *basit olanları* sen de düşündün, ama şunu da düşündün, hiçbir şey yapamayacağını..." "Burnun büyüdü senin" dedi güya sertçe. "Dikkat et, gözüme iyi görünmüyorsun". "Bunu korkmam için mi söylüyorsun, yoksa göz doktoruna gitmeni tavsiye etmem için mi?" "Güleyim bari... Ukraynalı hakkında başka bir şey duymadın mı?" "Ne gibi?" "Onu sen söyleyeceksin, gitmek istediğinden emin misin? Tam tersi miydi acaba, acaba o kalmak istiyordu da onlar onu ayaklarının altında istemiyorlar mıydı, acaba onlar mı istiyordu onu kaçırtmayı?" Vera ona şüpheyle bakıyordu. "Kendi istihbaratın mı var?" "Soruları ben soruyorum" dedi Kiriakos, "öteki Rumen'in adı ne?" "Hayda!" kahkaha attı. "Şimdi sen Georgi'yi tutuklarsın, ama cinayetin daha ertesi günü Bükreş'e uçtu, söz gelişi yani, ne tarafa uçtuğunu bilmiyorum, ama gittiği kesin, kalıbımı basarım." "Şu an sesini bandа aldığımı söylesem" kötü kötü gülümseyiverdi. "Ne yapardın, nasıl tepki verirdin?" Teybini çıkardı masaya koydu. Vera sadece bir an şaşırmış göründü. "Ne olmuş yani? Puştmuşsun da... Farz et ki ben sana kendi yorumumu *sundum*, tek bir kanıtın bile yok, git elinde bir travestinin ifadesinin olduğunu söyle, sana inanan çıkmayacağı gibi, rezil de olursun, sürgüne de yollanırsın!" "Şaka yaptım canım" diyerek geri adım attı Kiriakos. "Bu kadar dürüst olup da böyle bir hayat yaşaman ne yazık, harcanıyorsun." "Sevdiğim hayatı yaşıyorum, ahlakçılığı başkasına sat." "Doğru" dedi bacakları karıncalanmıştı; karısı da zaten ona ahlakçı olduğunu söylemiyor muydu? Genç kahveci kapıyı çaldı, elinde tepsiyle göründü, biraz ilerledi, "Dikkat et, tökezlersin." Kiriakos ona takıldı; bardakları ve kahveyi masaya bıraktı. Vera elini hemen bardağın birine uzattı, suyu bir dikişte içti, "Su gibi aziz ol" dedi ufaklığa. "Adm ne senin yavrum?" Oğlan şaşırdı. "Aldırma" dedi Kiriakos. "Haydi, toz ol!" Delikanlı kapıyı arkasından kapattı.

Ayağa kalktı, bacaklarının uyuşukluğunun geçmesi için biraz yürüdü. Vera'ya yaklaştı, arkasında durdu, omzuna dokundu, "Söyle lütfen, bütün bunların gerisinde kimler var, sadece isimlerini istiyorum, senin de tahlil ettiğin gibi, tamam, onlara dokunamam, isimlerini söylesen ne zararı olur?" Vera buruk buruk gülümsedi. "Demin, sana isimleri vermeye hazır olduğumu hissedince dehşete kapıldın, şimdi ne istiyorsun? Hepsini biliyorsun seni kurnaz, aptala yatıyorsun, mademki öyle işine geliyor, iyi de ediyorsun, bana gelince, telefonla ölüm tehditleri

aldığımı az önce söyledim, fakat başıma bir şey gelirse çürütülmesi mümkün olmayan bilgiler içeren bir dosya alacaksın, şimdi vermiyorum, amacım seni korumak, sende olmaması daha iyi, sadece şüphelen, kendini daha az âciz, daha az perakende hissedersin..." "Bir daha öyle deme bana, duydun mu? Bu ikinci oldu." "Demek ki nüansları yakalayamıyorsun!" diyerek alay etti Vera. "Hangi nüansları?" "Anlamıyor musun, seni perişan biri olarak görseydim sana perişan olduğunu söyler miydim, buna cüret eder miydim?" "Perakende ne demek peki, cüce mi?" "Çok masraflısın" Vera güldü, büroya bir göz attı. "Yakışır mı bu? Raflarda bir sözlük olmaz mı? Şu kitaplara bak, ülkücü anıları" Laflarını önemsememeyi tercih etti. Koltuğuna geri döndü. "Sarışınını al ve toz ol" dedi birden, onu görmeye artık tahammül edemiyordu. "Maskaraya dönen bir erkek, kalıbına yazık!"

Vera acele etmeden ayaklandı, tam bir şey söyleyecekti ki, vazgeçti. Kiriakos'un alnına parmaklarıyla bir öpücük bıraktı, "Sabır *Amirim*, ayrıca umurumda değil, hayat açgözlülerin açgözlülüğünden çok, her sabah pencerenden dışarı bakıp şunu söylemektir: bugün de biraz gökyüzü bana yeter, sana söyleyeceğim orijinal bir şey değil, bir gün hepimiz öleceğiz, alkışlayanı da alkışlananı da, suratına tükürenı de tükürüleni de, buna rağmen hayat iddiasızların, siliklerin yanındadır. Ukraynalı genç kızın, Olya'nın, klasik bale yaptığını biliyor muydun? Annesi müzisyen, babası mikrobiyologmuş. Benim babam sepetçiydi, Topanas'taki evimizin kapısının önüne her sabah kamışlarıyla söğüt çubuklarını çıkartır, radyocuğunu sonuna kadar açarak sepet örerdi. Anam ise elişi yapardı. Semenler, kareler. Sonra onları limanda satmaya çıkardı. Benim bir sene Tıp'ta okuduğumu biliyor musun? Sonra, aklını oynatan bir şairin de dediği gibi, *dünyanın ritmi içimde değişime uğradı*. Ben aklımı oynatmamalıydım. Artık zaman değişti, *Amirim*, zor zamanlar, kaygan zamanlar, ama daha az hoşgörüsüz, zamanın elinden, kendimizi istediğimiz gibi ifade edebilme hakkımızı kurtarmalıyız."

"Aklma şaşayım senin" diye patladı Kiriakos. "*Zavallım*, sen kendini istediğin gibi ifade ettiğini mi sanıyorsun... Eşcinsel olduğun için orospu herif mi olman gerekiyordu yani?" Vera güldü, "Yeni sözcükler üretme kabiliyetin de var bakıyorum... Ekmeğimi kazanmak için başka ne yapabilirdim söyler misin? Sekreter mi olsaydım ? Ot gibi mi yaşasaydım?" "Biz neyiz peki? Azla nasıl yetiniyoruz?" "Siz sizsiniz, ben de benim, aramızdaki uçurum dipsiz bir kuyu!" "Annen baban hayatta mı?" diye sordu sakinleşmişti. Aklma oğlu geliverdi. Bir gün oğlunun *o biçim* olduğunu öğrense ne tepki verirdi? Kaskatı kesildi. "Devran sürüyorlar, onlara bakması için Bulgar kadın da tuttum, memnun oldun mu? Senin annen baban hayatta mı?" "Babam öleli yıllar oldu, ama zavallı anam hayatta ve onu yaşlılar yurduna yerleştirdim." "Boşanmış-

sın, doğru mu?" "Bunu da mı biliyorsun?" "Yok, belli oluyor" dedi gü lümseyerek. "Belli olmadığı halde bildiğim, İspanya'da yaşayan bir oğ lunun olduğu." Kiriakos şaşırarak baktı. "Şehirdeki erkeklerin çoğunu yatağımdan geçtiğini unutuyor musun? Çoğu da beni ne becermeye n ağzıma vermeye geliyor, sadece benimle bir içki içmek, biraz sohbe etmek için gelirler, iletişim eksikliği yaşıyorlar *Amirim*, sen de öyle sin, ey *zavallım* seni de yiyip bitiren yalnızlıktır..." "Senin ihtiyarları bakan Bulgar'ın adı ne?" diye sordu Kiriakos. "Yoksa Marina mı?" Ver ıslık çaldı. "Çaktın davayı, adı Nataşa, ama uyanık olduğun için söylü yorum, senin Marina'yla kardeş çocukları, kalıbına yazık, Marina seni için mum gibi eriyor, sen ise bir bakış bile atmıyorsun, şu kadarcık be cerikli olsaydın, pisliğini beleşe temizlerdi!" "Günümüzde beleşe yapı lan bir şey yoktur" dedi Kiriakos. "Yine de öderdim." "Doğru, çok d doğrusun." Çantasını açtı, ufak bir kart çıkarttı, masaya koydu, doku nulmadan soğuyan kahvenin yanına; üzerine cep telefonunun gizli nu marasını yazdı. "Şayet bir kış günü..." "Bana bak" dedi Kiriakos, so söz onun olsun istermişçesine, "sağda solda kafaları bulma, cidden so nun iyi olmayacak, ayrıca bana bir daha *Amirim* deme, ben komise rim..." Vera intikam alırcasma güldü. "Alekos'u da Stratis'i de sıkı tutu yorum... bana öyle bakma" kahkaha attı. "İsim istemiyor muydun Ko miserim? Beni sen kışkırttın, al sana isimler, ne yapacaksın? Bir şe daha söyleyeyim mi? Alekos'un, nedendir bilinmez, Ukraynalı'ya zaaf vardı." "Ne zaafı?" Kiriakos alaycı olmaya çalıştı. "Soru mu bu şimdi.. Ona hastaydı!" "Deme! Ona hastaydı, ama verdiğin bilgilere göre sağd solda çalışmasına izin veriyordu... Pagonis'in oraya da attı... Görüyo musun? Tüm bunların birbiriyle bağlantısı yok, saçma, hepsi iftira!" "Sen diyorsan öyledir"diyerek dalga geçti Vera, çıkarken de kapıyı ka pattı.

Ayakkabılarının topuk sesi bir süre kulaklarında çınladı. Acı gibi, hayal kırıklığı gibi bir şeyden boğulduğunu hissederek içini çekti, kim kimi sorguya çekmişti? Acaba gazeteci Sifakis'e mi telefon etmeliydi? Görüşme mi talep etmeliydi? Ne için? İstediği gibi hareket edemiye cekse, boku neden daha fazla deşiyordu? Deştikçe leş gibi kokuyor ve onu boğuyordu zaten. Peki şimdi? Onları dostane bir sohbet için bile çağıramazdı. Telefon çaldı. Yukarı gelmesini isteyen amiriydi. Selamlaştılar, "Terfi yolundasın" dedi. "Bu yıl içinde müdür yardımcısı olacağını tahmin ediyorum, elimden geldiği kadar en iyisini yapmaya çalışacağım." Sonra hemen konuya girdi. Kiriakos onu bu yüzden seviyordu, kafasını şişiren ötekisi gibi değildi. "Duyduğum doğru mu? Aşağıda yine şov yapmışsın... Kiriakos kendine gel, gömdük onu, bitti gitti, bırakalım huzur içinde yatsın." "Katili bulmama ramak kaldı" diye itiraz etti Kiriakos. "Ne kadar dik kafalısın, Sotiris şikâyet etmekte haklı, istediğin ne? Oturup sana bizlerin rolünü mü anlatayım tekrar? Bunları bi-

liyorsun, o kadar." Ses tonunu değiştirerek devam etti: "Senin yetki alanında olmasa da *ötekini* bulaştırmak istemiyorum, ben sana güveniyorum, bu işi sana veriyorum..." Kiriakos konuşmadan bekliyordu. "Şehirde dolaşan Arif Kaur adında tuhaf bir tip fark ettin mi? Kaurlar, eski, güçlü bir Hanyalı ailedir, onları başımızdan atmıştık, ama evlatlarının geri gelmesi gayet muhtemel, bana bak, bu mesele dikkat ve incelik istiyor, anladın mı?" "Emin misiniz? Ziyaretçinin burada akrabaları var" dedi Kiriakos. "Ben de sana onu diyorum. Belli ki, aile dönmeye hazırlanıyor, senden istediğim onu caydırmanın bir yolunu bulman, Girit'in özgürlüğe kavuştuğunu ona göster, bizi Kıbrıs'a çevirmeye çalışıyor Memlukler..." Türkler mi geri gelme hazırlığı yapıyor, Almanlar mı, demek istedi Kiriakos. Yavaş yavaş en güzel yerleri satın alıyorlar, şehrin içinde bile, en güzel evleri. "Bu arada, General olayına da şaştım" diyerek devam etti Emniyet müdürü. "Burada bir Türk'ün dolaştığını ona kim yetiştiriverdi, söyler misin?" Kiriakos omzunu silkti. Yine anasını düşündü ve zaman zaman Kaur kadını hakkında anlattıklarını. Marianni'nin dün ona söylediklerinden sonra büyükannesi Aglaiça'yı da çok düşünmüştü. "Rahat olayım mı?" diye sordu amir. "Rahat olun" dedi Kiriakos. "Ama tekrar söylüyorum, adamın burada akrabası var." "Ne olmuş yani? Araştırmanı istediğim bu, akrabalarını görmeye mi gelmiş? Çaktırmadan ha!" Kiriakos ayağa kalktı; tokalaşarak mı, kafasını hafifçe eğerek mi selam verecekti? "Az kalsın unutuyordum" dedi gülümseyerek Emniyet müdürü. "Seninkileri biraz toparlasana, kulağıma çok şikâyet geliyor. Papadakis geçenlerde yine reşit olmayan bir göçmeni pataklamış." "Hangisi? Benim Papadakis mi? Lambros mu?" "Elbette seninki, kaç kez söyleyeceğim? Dayak ve hakaret yasak, asayişi sağlamanın başka yolları da var." "Merak etmeyin. Saygılarımla" dedi ve kalktı. Başka hangi yolları kastediyorsunuz, diye sormak isterdi, polisi düşürdüğünüz durumu mu? Yapamazdı, kafasını hafifçe eğdi, "Saygılarımla" diye tekrar etti, iliklerine kadar gülünç olduğunu hissetti.

2

Valizim hazır

Hanya, çarşamba öğleyin, 16 ocak

Bilgisayarın önündeyim, ama ilk günlerdeki kontrol edebildiğim duygusallıktan uzağım, istemeyerek ya da emin olamasam da isteyerek alıcısını değiştiren göndericinin heyecan ve keyif dolu şaşkınlığıyla Hanya'daki son saatlerimi yazıyorum. Belki de başından beri Heinrich, sana hitap ettiğimi biliyordum. Ben öldüğüm zaman, şayet bir gün açmayı istediğin takdirde seni elinde bu CD'yle hayal etmek bana çekici geliyor. İlk başlarda ilgini çekmeyecek okudukların ve ölmüş birinin gezintilerini zorlanarak, muhtemelen hoşlanmayarak izlemeye çalışacaksın; bu ölmüş senin meçhul ya da meçhul sayılabilecek baban olsa bile. Sonuna yaklaştığında, muhtemelen duygulanacak ve acımaya benzer bir hisle yer değiştirme olayından şüphelenmeye ve orta yaşlı bir adam olarak, babamı belki de son kez nihayet anlamaya çalıştığım Hanya'daki o ocak ayında bütün bunları seni düşünerek yazdığımı yavaş yavaş anlamaya başlayacaksın; Hayalperest bir ergen, çokuluslu bir imparatorluğun vatandaşıydı ve Hıristiyan dostlarının milli varlıkları uğruna silaha sarıldığı bir dönemde o, demokrasiyi ve eşitliği arzuluyordu. Bugün Yunanlı *olmana* kim engel oluyor, diye sormuştu bir keresinde arkadaşı Sifis'e, anlamıyor musun? Benim hakkımda da senin hakkında da aynı bankacı, yani Zarifis karar veriyor, yanılıyor muyum yoksa? Arkadaşının yüzü gölgelenmişti o zaman. Yine de aralarındaki temel ayrılık, farklı ideallerde değil, bunları gerçekleştirmek için seçilen yöntemde ortaya çıkıyordu. Çünkü babam, yoluna devam edebilmesi için bir anavatanın kesinlikle şart olduğunu anladığında veya en azından anlamaya mecbur kaldığında, onun uğruna silaha sarılmadığı gibi, onun hakkında hiçbir zaman sarihlikle karar da veremedi. Uğruna savaşmak istemiş olmadığı bir şeye, alt tarafı nasıl karar verebilirdi? Asla kabullenmemiş olmakla birlikte, onu o kadar zorlayan Osmanlı alfabesi ile Latin harfleri arasında bir ömür gidip gelmişken, Jön Türk Kemalist'in gururunu nasıl hissedebilirdi, *Yeni Turan'dan* nasıl ilham alabilir ve duygulanabilirdi? Kılıfını kaybetmiş sesler! Ruh haline ve vakte göre, iyimser veya kötümser oluyordu, ama asla net değildi, hayattaki suallerin cevaplanmak üzere değil, bizi bir gün belki cevaplara

götürecek bir yola itmek için sorulduğunu, dört çocuğuna da saatlerce anlatabilirdi, ama bizler istediğimiz gibi dinlerdik.

Meselelerimi hallettim, ama meselelerin zor *halledildiğini* çok iyi biliyorum, hesaplar da kolay kapanmaz. Arayışım için pişman değilim, bununla birlikte aslında ne gibi bir faydası olduğunu belirleyemiyorum. Yunanlı bir mimarın özetleyebileceği gibi, Venediklilerin eski Kidonia'nın yerinde inşa ettiği, Osmanlıların yol planı yaparak hırpaladığı ve Almanların telafisizce yaraladığı bir şehirde günlerce dolaştım, ama korkum odur ki yol planıyla hırpalanması devam ediyor ve edecek, değerlendirme niyeti olmadan, kalkınma ve gelişme dedikleri de tam aksine bu olabilir. Şu veya bu şekilde Hanya güzel bir kenttir, çünkü onu güzelleştiren denizi ve dağlarıdır. Bu kente tekrar tekrar geleceğime inanmak istesem de bir daha ayak basmayacak olmam gayet muhtemel, istemediğimden veya birileri beni engellediğinden değil, olayların akışı beni buna mecbur edecek de ondan. Bu kent azar azar içimde silinecek de, zamanla unutulacak da, karış karış gezdiğim ve sevdiğim, sonra da sadece fotoğraflara baktıkça hatırladığım onca yer gibi tıpkı. Yine de Hanya'dan geriye kalacaklar, üzerinde saray şehrin çatısındaki tanrı veya koruyucu kralın bulunduğu kilden yapılmış mühür ile uyumayan koruyucu, efsanevi dev Talos olacaktır; soy kurucuları Kidon gibi, okçu ve misafirpervermiş Kidonlar. Bunlar ve Karyotakis'in o şiirine kazılı, fırtınalı Girit Denizi, hafızadan asla silinmeyecektir.

Defterde Hanya'nın dikkatsizlikten *Haniya* olduğu paragraflar bulunuyor, ilk düşündüğümde ne kadar da duygulanmıştım; babamın şehri dişiymiş, verimli ve çok çekmiş. XIX. yüzyıl sonlarında Hanyalılar, Knossos'un sarayları ve görkemini öğrendikçe, Evans hakkmdakileri ve kazı yerlerinden çıkan hazineleri duydukça kıskanırlarmış, büyükbaba bile, Megalo Kastro'nun ad değiştirerek 1869'dan sonra resmen de dendiği gibi Kandiye'nin göreceği büyük gelişmeyi daha o zamandan sezerek oğlu Hasan'ın sabunhanesini orada açmaya özen göstermiştir, kendi sabunlarının Marsilya'nınkiyle rekabet edebileceğini hayal edermiş, üzerinde antik bir resim olan mühür filan da yapabilirsin, Avrupalılar bayılır, diyerek oğluna öğüt verirmiş. Fakat, onun *kesin* diye hitap ettiği oğlu, ayakları yere basan ve kararlı biriydi, Marsilya'ya sabun göndermeyi tercih ederdi; Frenklerin sonradan keyiflerine göre işleyebileceği şekilde. Onun hayali başkaydı. İstanbul'la ve İzmir'le olan alışverişini yoğunlaştırmak istiyordu, zamanın yaklaştığını görüyordu, işinin merkezini kara toprağına nakletmeliydi, babasına bunu çok yazdığı olmuştu, sen de hazırlansan iyi olur efendim, buradaki işimiz bitti, ayrıca soyumuzun Venedikli asilzadelerden çektiği doğru mu? Geçen gün "Roidis Kulübü"nde Hıristiyan'ın teki, böyle dedi bana. Ve sanki efendim, benim öteki Müslümanlar gibi olmadığımı söylemek ister gibiydi, sıkıştırsam Avrupalı da olurmuşum, ama ben hatırlıyo-

rum, elimden tutardın ve Barbu'nun türbesine ibadete giderdik, Türk olmaktan ve senin hayır duanı almaktan başka bir şey istemem ben.

Büyükbaba Hanya'dan Suda tarafına giden yoldaki türbenin tasviriyle uğraşıyor, babam da o konuda bir şeyler ekliyor, ama ben o viraneleri arama zahmetinde bile bulunmadım. Bir zamanlar Allah'a inanan ve *Şehinşah'a* tapman bir Fransız varmış, kralların kralı da onu mükâfatlandırmış. O, Hanya'nın kuşatmasında ilk can verenlerden olan Gazi Osman Barbu olmuş, sonra anısına türbe yapmışlar, oradan geçenlerin huşuyla durup anısına saygıyla dua etmesi gerekirmiş. Tekkeleri de aramadım, yani manastırları, halbuki Mevlevi Tekkesi'nin yakın zamana kadar ayakta olduğunu bir yerde okumuştum, sanırım yapılan gerekli eklemeler neticesinde şehrin yetimhanesini barındırıyordu, tıpkı öteki tekkenin, Kaliga mevkiindeki Bektaşilerinkinin, yıllarca, belki bugün bile bazı göçmen ailelerini barındırdığı gibi. Büyükbaba, Mevlevi Tekkesi'nde derviş olan dayısıyla gurur duyarmış, ilham dolu ve mütevazı adammış, dinsel hoşgörüyü ve yanındakine sevgiyi ona o öğretmiş, hurmanın tatlılığını ve bir an da olsa kendini muz ağacının hışırtısına bırakan insanın huzurunu ilk orada tatmış, tekkenin bahçesinde. On beş yaşmdayken, Ulu Şey Çelebi, *aziz* Mevlana'nın türbesinde ibadet etmek için kutsal Konya'ya kadar gitmeyi hayal edermiş. Fars ulema Mevlânâ Celaleddin-i Rumi hakkında sayfalar dolusu yazabilirim, tüm dönemlerin en şehvani şairi ve onun *Sevgili Şems-i Tebrizi*'yle ilgili, ama konudan uzaklaşmak istemiyorum; sana sadece şunu yazıyorum, aşkının içinden şeriat vaazlarının üstüne ve ötesine, insanın götürüldüğü, her nevi ırksal ve dinsel ayrımın buharlaştığı yere kadar, Allah'ın çekimiyle, sema, müzik ve dansın içinden, düşünürlüğün ve vecdin en yüksek kademesine kadar yükselmiştir. Günün birinde, *uçan* şeyhlerinin etrafında ilahi bir şekilde dönen derviş manzarasıyla karşılaşırsan, bunun dans figürüyle değil, tekkelerinin evreni, şeyhlerinin Güneş'i, onların da yörüngesindeki gezegenleri simgelediğini hatırla; belirli adımlar ve evrenin nizamsız ahengine astral biat, Kopernik'in keşfinden yüzyıllar önce.

Sana sesleniyorum Heinrich, bir Alman olarak yetişen ve çağdaş Yunanca okuyan sana, benimkilerin günlük ve not defterinin Yunanca kopyasını kendi sözlerimle çıkarma ve yitik vatan olarak gördükleri bu şehri kendi fikirlerimle ve algılayışımla süsleme konusundaki bu bilinçsiz arzumun, seninle seçimin olan dille iletişim kurma ihtiyacından ileri geldiğini düşünüyorum, en azından başlarda böyleydi. Mademki düşüncem beni Müslüman münzevilere götürdü, şunu da eklemek isterim; XIII. yüzyılda Kayseri'deki Bektaşi tarikatının kurucusu, İshak Baba'nın öğrencisi olan Şeyh Hacı Bektaşi'ydi, ve her zaman, tıpkı Mevlevi Tekkesi'nde olduğu gibi Hanya'daki tekkelerine de her dinden gezginler, evsizler, hastalar ve kovalanmışlar sığınırdı. 3 kasım 1898'de,

son Türk askeri de Hanya'dan gidince tekkeleri de kapandı, zira Hacı Bektaşi XVI. yüzyılın sonlarından itibaren savaşçıların koruyucusu kabul edilmişti, parola şuydu, *her yeniçeriye bir Bektaşi*, hafızalar ufalanmadan evvel, *her Bektaşi bir Maocu* oluverdi, kim inanırdı? Lakin Mevleviler 1924'e kadar kaldılar, şanlarının gölgesi olarak, derken yoksullukla onlar da kendi göçmenliğinin yolunu tuttular. Tarihin onlara sakladığı kader ise, göçmenlikten de acıydı. Bir yıl sonra Mustafa Kemal tarikatlarını dağıttı, tüm derviş tarikatlarına yaptığı gibi, yirmi sekiz yıl sonra Menderes döneminde yeniden canlandırılmasına izin verildiğinde ise, turistlere gösteriden öteye gidemediler.

Ama benim başlangıç noktam başkaydı, sarsılmıştım, elimden geldiği kadar yansız durmaya ilgilenmeyi istemediğim durumlar karşısında sakin bir gözlemci olmaya çalışıyordum. Ama kolay değil. Bu sabah Leta geldi, saat on gibi, beklediğim falan yoktu, hep yaptığım gibi yollarda dolaşmadan önce bana yetişmek istemiş, elinde de bir paket, gözleri yaşlı, sana güveniyorum Arif, dedi eveleyip gevelemeden, doğrusunu söylemek gerekirse bir an duygulandım, gerçi şaşkınlığım daha büyüktü, senden başkası bana olmaz, inan bana, Akis'in intiharı daha net görmemi sağladı, ona çok üzüldüm, gerçekten. Anlamaya çalışıyordum. Pagonis'in intiharının onun sorunuyla ne ilgisi olabilirdi? Duyduğum hoşnutsuzluğu gizlemeye çalışarak ona içki hazırladım. Tek dikişte içti. Karşısındaki koltuğa geçtim. Bilgisayarın yanındaki masaya koyduğu paketin içeriğini merak etsem de sormuyordum. Pazar günkü ihtirasım nereye gitmişti? Pazardan pazara, diye düşündüm, zaten bu başıma ilk kez gelmiyordu ki. Ayrıca, bu bir haftalık veya en fazla on günlük tanışıklıklar, bazen yıllarca sürenlerden daha yoğun iz bırakır diyebilirim. Ona karşı âdeta soğuktum, tarzı beni rahatsız etmişti, gerçi şehvetli sevgililer gibi vedalaşabilirdik, onu hâlâ arzulanır buluyordum, yeter ki sorunlarıyla beni bunaltmasın. O anda telefon çaldı; Vanessa'ydı, zehir zemberek. Bir süreliğine ayrılmamızı istiyordu, denemelik. Fısıldayarak karşı geldim, o kabul etmedi, sinirle telefonu kapattım, sonra Leta konuşmaya başladı, iki hafta önceki pazartesi, hani gecikmiş olarak gelip beni Kolimbari'ye götürmeye kalkıştığı günü hatırlıyor muymuşum? İşte o gün eve dönerken, kocasının ofisinden tartışmalar duymuş, yaklaşıp kulak kabartmış, Alekos küplere binmiş durumdaymış, sonra da boğuk bir kadın sesi işitmiş, hemen anlamış, kim olduğunu tanımış. Sinirlenerek koşup odasına kapanmış. On dakika sonra ayak sesleri, fısıltılar, sürüklemeler duymuş.

Kendi derdime düştüğüm için bana ne demek istediğini ve bunu neden söylediğini anlayamıyordum. Vanessa'yı düşünüyordum, daha doğrusu, tehditlerini gerçekleştirmesi durumunda üstesinden gelmek zorunda kalacağım pratik meseleleri. Leta anlatmaya devam ediyordu; o gece, odasının penceresinden dışarı bakınca kocasını, hizmetçileri Ru-

men Georgi'yle birlikte bir arabanın bagajına bir kadın cesedini yüklerken görmüş. Kocası Rumen'e bir şeyler söylemiş, sonra araba çalışmış, kocası evin girişinde tek başına kalmış, sigara yakmış ve on dakika sonra içeri girmiş, dosdoğru ofisine. Nasıl cüret etmişti? Kendi bile şaşıyordu. Yine de karşısına çıkmaya cüret etmişti; kanepenin üstündeki yastıklar odanın köşesine halının üzerine atılmıştı, kocasının elinde kırbaç vardı, onu saklayacak bir yer arıyor gibiydi, bir ara kırbacın ofisinde ne işi olduğunu sormuştum, beni rahatsız ettiğinde kıçına bir iki patlatmak için demişti ve gülmüşlerdi; ama onu o salı günü sabaha karşı bir saatte gördüğünde, ne işin var senin burada, demiş, kaşınıyorsun galiba, sonra da kırbacı iki ucundan tutup gerdirmiş, ona kışkırtarak, âdeta tehdit edercesine bakarak küfretmiş; ne oldu, Türk herifin seni erken mi saldı bugün?

Kocasını hatırlamaya çalışıyordum, zar zor aklıma getirdiğim, kel kafalı, bodur ve saf, altmış yaşlarında biriydi. Sonra, geçenlerde Kriaraslarda, evden çıkarken gördüğüm o bodurla arasında bağlantı kuruverdim. Dostlarına Alekos olan, Aleksandros Papadoyannis, neredeyse üç yüz kişiye istihdam sağlar, demişti bana Papamihalakis, çoğu kişi onu sevmez, ne halleri varsa görsünler, bir kere adanın turizmi onun elinde, ilerici, açıkgöz, çalışkandır. Onu dinlerken kendimi iğrenç hissetmiştim, arkadaşının evliliğinin en azından benim yüzümden tehlikede olmadığını bilsem de. Birkaç güne kadar gidecektim. Peki şimdi? Leta'ya sormak istediklerim çoktu, ama ona hiçbir şey sormamam gerektiğini düşünüyordum. Ertesi gün Georgi ortaya çıkmış ve onunla vedalaşmış. Memleketine gidiyormuş. Giderken de ona bu paketi vermiş, güvenliğiniz için Leta Hanım, sizin de elinizde bir silahınız olsun. Leta aniden noktayı koydu ve şunu sordu: Pakette ne var biliyor musun? Videokasetler var, onları görmek ister miydin? Hayır, dedim kesip atarak, istemezdim.

Ağlamaya başladı. Kadınlarla senin nasıl başa çıktığını bilmiyorum, ama ben ağlamalarına dayanamam. Bir kadının ağlamasını durdurmak için kendimi uçurumdan bile aşağı atarım. Çok şükür, şu ana kadar tanıdığım kadınların çoğu, bunu akıl etmedi. Soğuk ve tehditkâr davrandıklarında beni sarsacaklarına inanıyorlar. Böylelikle paçayı kurtarıyorum. Gel gör ki Leta ağlıyordu, suspus ve umutsuz. Yanına gittim, ayağa kalktı, bir süre birbirimize sarıldık; çok fazla vaktim olmadığını düşünüyordum, birkaç yere telefon etmem gerekiyordu, şehri son bir kez tek başıma da turlamak da istiyordum, belki Eleonora'nın evine de uğrardım. Aşk ilişkileri basit bir olay değildir, diye fısıldadım uyuşmuş bir şekilde, bunu ciddi düşünmelisin, kocana gelince, yabancı kadın cinayetine herhangi bir şekilde karıştığını düşünüyorsan, bunu söylemeye çalışıyorsun, öyle değil mi? Koş polise delillerini ver.

Yanımdan çekildi, birkaç saniye gözüme baktı, o an belki de nefret

ediyordu benden. Paketi eline aldı, haklısın, dedi sadece, hoşça kal. Kapıya kadar yolcu edeyim dedim, istemeyerek sürükledim ve yatağa daldık. Artık sakinleştiğimizde, kasetleri polise vermesini önerdim yine, ama bu sefer daha yumuşak bir dille, yine ağlamaya başladığı için de, istersen, dedim, on beş gün sonra falan, bir yerleşeyim de, Londra'ya gel, affedersin, az önce ters konuştum. Beni öpücüklere boğdu, bana taptığını, sadece benim için nefes aldığını, böyle bir şeyi daha önce hiç yaşamadığını geveleyerek. Sonra da, sesinde ürkü gibi bir şeyle, hayatının tehlikede olduğunu açıkladı, kocasının Rusya'da seyahatte olduğu şu sırada bile onun korumaları tarafından takip ediliyormuş, onlardan kaçmak için akla karayı seçiyormuş. İyi de, nedir şu senin kocan? Corleone mi? Sana inanamıyorum. Bana inanmanı değil, beni sevmeni istiyorum. Yine sıkışmaya başlamıştım. Bu havalı, bu çekici kadının, bu kadar yorucu, bu kadar sıkıntı verici olabileceği aklımın ucundan bile geçmezdi. Feci bir şey, dedi tavana bakarak. Birden üstünü başını yolacakmış gibi göründü gözüme. Giyinmek için kalkayım dedim, kalkamadım. Feci bir şey, kelimelerin üzerine basa basa tekrarladı, kızların en sağlıklısıydı, en akıllısı, en güzeli, çocuğumuzu doğurması için onu birlikte seçmiştik, karşılığında da nankörlük diz boyu, bu kadar mı dediğim dedik, bu kadar mı terbiyesiz olunur! Ne diyorsun, diye geveledim, hiçbir şey anlamıyorum. Ben de öyle, diye patladı, Alekos'un kadın tüccarı olduğunu nasıl kaldırabildim? İlk başlarda beni çocuk gibi kandırdı, kafamı karıştırdı, iş bulma bürosundan bahsederdi, neden, diye sorardım, ihtiyacımız mı var? Evet var, diye ısrar ederdi, sen anlamazsın, ucuz insan gücüne ihtiyacımız var!

Yatağın ucuna çektim kendimi; Leta, diye fısıldadım. Ama o hipnotize olmuş gibi devam ediyordu. Sonunda kocasından iğrenme raddesine gelmişti, ne yapabilirdi? Onu boşamak mı? O, onu boşamazdı ki. Onu ihbar etmek mi? Ama nasıl? Ne delili vardı, ne de toplumun ona kötü gözle bakmasını kaldırabilirdi elbette. Böyle diye diye ondan korkma noktasına gelmişti, ödü kopuyordu. Fakat ona acıdığı da oluyordu. Yok, babasının görücü usulüyle evlendirdiği Alekos ile şimdikinin alakası yoktu. İnanılmaz gelse de, öyle. O, Leta Arhondaki, hayatında onca hayaller olan o, görücü usulü evlenmişti, tatlı dilli babasına boyun eğmişti! Her şeye rağmen sevmişti kocasını, onu sevmesi gerektiğine ikna olmuştu ve sevmişti. Böylece yavaş yavaş yuvarlanmaya başlamıştı. Nasıl mı? Bir çocuk için o kadar mücadele. O kadar alçalma. Doktordan doktora koşmuştu, bacaklar havada! İsviçre'lere. İngiltere'lere. Sorumluluk onun, kusur onundu! Yarım kadındı. Alekos ise illa ki çocuk istiyordu. Alekos onu sevmişti, ama kendi çocuğunu istiyordu, kanından olmasını. Diye diye buralara geldiler. Fikir öbüründen çıkmıştı, Stratis'ten. Çocuğunuzu *doğuracak anneyi* ben bulacağım, derdi, ilk başlarda gülüp geçerlerdi, akıl almaz bulurlardı, doğadışı bir

şey, siz gericisiniz, taşralısınız, kimse anlamaz, ayrıca daha ekonomik, daha güvenli, daha *doğal*, bir gün geldi ikna oldular, en çok da Alekos, hatta şaka yapardı, orospucuğun utangaçlığına bayılıyorum; sonra ne mi olur? Yabancı kadın hamile kalır, Alekos onunla yatmayı sürdürür, gelişmekte olan cenine refakat etmek içinmiş! Leta ise sabrediyormuş. Kafasında bitirmişti; farz et paşayla evlenmişti, farz et haremdeki esas hatundu. Eve kapanmış, doğumu bekliyordu. Zamanı gelince üçü birlikte Atina'ya giderler, doğurur ve geri dönerler. Ya şimdi? Yabancı kadın anlaşma gereği şehirden kaçırılacaktı. Ama o gitmek istemiyordu. Halbuki Leta ona çok iyi davranmıştı. Ne işe yaramıştı? Nankör kız hiçbir şeyi takdir edecek durumda değildi. Yeniden çalışmaya başlamıştı. Belki de öbürünün zoruyla. Leta tam olarak olup biteni bilmek istemiyordu. Gördükleri ona yeterdi. Her ne kadar zamanla ona bağlanmayı ümit etse de hiç ilgi duymadığı bir çocuğu vardı. Bu arada iyilikbilmez kadın, Alekos'un çocuğa karşı aşırı sevgisinin farkına vararak ona baskı yapmıştı. Son zamanlarda onu, çocuğu kaçırmakla, uzaklara gitmekle tehdit ediyordu. Gerçi onun böyle davranmaya sürükleyen öteki arsızdı; Alekos'u avucundan kaçırmamak için onu burada kalmaya teşvik ediyordu.

Bütün bunları bana neden anlatıyorsun merak ediyorum, kendini de zor durumda bırakıyorsun. Seninle her şeyi paylaşmak istiyorum. Suçu asla, dedim sert bir dille ve ayağa kalktım, iç çamaşırım ile pantolonumu topladım. Banyoya kapandım ve içimden dua ettim, ben odaya dönene kadar gitmiş veya hiç olmazsa üzerini giyinmiş olsun. Onun bu kadar saf, bu kadar havai olabileceğine inanamıyordum, ama bir yandan da ona haksızlık ettiğimi, paniğe kapılarak onu anlamayı reddettiğimi biliyordum. Onu yatakta buldum. Soğuk bir dille, başka işlerim de olduğunu izah ederek üzerini giyinmesini rica ettim. O sırada kendimi bırakmaya, onu yumuşak bir tavırla kucağıma almaya ve avutmaya cesaretim olsun isterdim. Bir süre balkon kapısında durdum, sırtım odaya dönüktü. Ayağa kalktığım ve giyinmeye başladığını duydum. Sonra banyoya kapandı. Koltuğa oturdum, sigara yaktım. Meşhur paketi gördüm, komodinin üstündeydi. Eğer ağlayarak çıkarsa, on gün sonrasına Piccadilly'de randevu ayarlayacağım, diye düşünüyordum! Sadece bir an için onunla hayatın nasıl olabileceğini hayal ettim. Nasıl olurdu? Banyodan çıktığında gözlerini kaçırıyordu. Sana güveniyorum, dedi buz gibi. Evet, güven, dedim. Gözleriyle çantasını aradı. Paketi de alır mısın lütfen, hiç konuşmadık, gerçekten bak, diyelim ki hiç tanışmadık. Ona acı verdiğimi biliyordum, ama işimizin bittiğini anlamasını istiyordum.

Boşluğa bakarken daldım gittim. Burada *normalde* diye bir şey var mı acaba? Normalde denilen ne peki? Acaba polise gidip bildiklerimi ihbar mı etmeliyim? Ne biliyorum peki? Leta'nın bana sır olarak söyle-

diklerini mi? Sigara tablada kendi kendini içerken, babamın defterini karıştırarak bir süre uzaklaştım. Kız kardeşime telefon ettim, sesimi duyduğuna sevindiğini hissettim; yarın buradan ayrılıyorum, dedim. Nihayet, bence fazla uzattın. Biraz tutuklaştı, iyi yolculuklar diledi. Herkes iyi mi, diye sorarken, Hanya'yı nasıl bulduğumu bir kez bile sormadığını tedirginlikle düşündüm. Hatta babamızın bu şehirde doğup büyüdüğünü aklından geçirdiğinden bile şüpheliydim. Ne olmuş yani, demişti bir keresinde, anamızın da babası Selanik'te doğmuş, iki milyondan fazla Yunanlı'nın da dedeleri ve nineleri bir zamanlar Türkiye'de doğmuştur, bunları biliyoruz, kayıtlarda mevcut, sonrasına geç Arif, sonrası var mı? İyiler, dedi mecalsizce. Anamızı sordum ona. İyi, dedi yine ve Londra'ya varır varmaz onu aramamı istedi. Sonra oğlu Nâzım'ı, kocasını sordum teker teker, ters bir şey yok değil mi? Sesin iyi gelmiyor. Her şey yolunda, diye mırıldandı mekanik bir sesle, sonra birden canlandı. Geçen gün eczanede Nesife'yi gördüm, anası ölmek üzere galiba. Yıllardır mahsus yapıyordu sanki; amacı neydi? Onu içimde hortlatmak mı? Nihal Hanım'ın göçme vakti gelmiştir, demek istedim, Nesife'ye yeteri kadar çektirmemiş miydi? Benim arkamdan İngiltere'ye gitmeye kalkışırsa, kendini zehirlemekle tehdit eden o değil miydi? Onu tutan, biyoloji okumasını engelleyen o değil miydi? Üzüldüm, dedim sadece. Seni sordu, evlendiğini söyleyeyim mi? Ne istersen söyle, rica ediyorum. İyice sinirimi bozmuştu. Telefonu kapatmak üzereyken hıçkırıklara boğuldu. Senden iyilik istemekten kaçarım, dedi, ama bu sefer durum farklı, Londra'da arkadaşın yok mu? Bu kadar ilgisizlik olur mu? Burada insanlar işkence görüyor, hayatlar kayboluyor, Nâzım dünden beri açlık grevi başlattı. Şaşırdım. İzin verme, yazıktır diye onu ikna etmeye çalış, Ayşe, dirisinin daha faydalı olduğunu anlamasını sağla, lütfen. Kolay değil kardeşim. Sesinin ilk kez kırıldığını duyuyordum ve dayanamıyordum. Çalışacağım, dedim, elimden geleni yapacağım. Ona ne diyebilirdim? Avrupa kamuoyunun *beyaz hücrelerden* asla duygulanamayacağını mı? Tam da bu *yeniliğin*, Avrupa halkı ve hükümetleri için Türkiye'nin çağdaşlaştığının iyi bir işareti olduğunu mu? Bunları ilk icat edenler Almanlar değil miydi? Mutlak izolasyon olan bu hücrelerin, medeni geleceğimizin *kusursuz* işkencesi olacağını ona nasıl izah edebilirdim?

Her şeyin darmaduman olduğu ve senin yani sıradan ölümlülerin aklının alamayacağı dönemler vardır, diyor büyükbaba. Kalın kafalı hocalar ve kadı, köktencilikleriyle ve uzlaşmazlıklarıyla Türk ordusunun adadan mecburi ayrılışına yol açacaklarını hiç tahmin ederler miydi? Akabinde de şehirdeki Müslüman toplumunun sürekli kanamasının başlayacağım? Genel valinin gelişinden itibaren kadının propagandası dur durak bilmedi. Saf müminlere vaat ettiği neydi? Süt ve bal akan çeşmeler diyarı mı? 1900 yılı haziran ayında yüz Müslüman daha, var-

lıklarını gelişigüzel satarak Türk buharlı gemisi "Mahsuse"yle köklerinden sökülmüşlerdi; istersen göç yolunu de, hiç fark etmez. Kendi rızalarıyla İzmir'e gidiyorlarmış, kurtulmak için. Neden kurtulmak? Büyükbaba ayrıca gemiye bedava binildiğini ve mürettebatın yolcuları mazlumlar gibi karşıladığını öğrenmiştir. Hıristiyanların pek çok kez şöyle dediğini duymuş: *eceli gelen köpek cami avlusuna işermiş.* Hoşuna da gidermiş. Hanya'da sen ve ben kaldığımızda, o zaman kaderimize ağlarız, nereye gitmek için kaçarız, demiş kızgın kızgın o zamanlar eve getirttikleri Müslüman öğretmene. Öğretmen de kafasını eğerek cevap vermiş: *Dünyanın bütün yaratıkları ölmeye mahkûmdur. Ama senin Tanrı'nın yüzü bütün şanı ve görkemiyle ilelebet yaşayacaktır!* Ona ne demek istemişti? Ayrıca müminleri kışkırtan hocaların Kuranıkerim ayetleriyle söylemek istediği neydi? Aynen Hıristiyanların kendi ayetleriyle anlatmak istedikleri mi? Ama mesele şuydu ki, ilahi sözlerle siyaset yapma zamanı geçmişti, ilk ve son söz artık makineye aitti. Varsın kâfir densin büyükbabaya. Geceleri, kendiyle baş başayken, iki büklüm dua etmeyi bilirdi, *haklı olan zemzem pınarına daldırılmış bir kaptan içecektir.* Ne açıdan haklı olmak, diye merak ederdi, ilahi mi insani mi? Sonra Nasrettin Hoca'nın ceviz paylaştırmasını hatırlardı. Belki de asırlardan gelen bir Ezop efsanesiydi, diye not düşüyor babam. Üç kişi yolda yürürken önlerine bir çuval ceviz çıkar, paylaştırması için Nasrettin'e giderler. Allah payı mı istersiniz, insan payı mı, diye sorar Nasrettin. Allah'ın olsun der üçü de, hiç düşünmeden. Nasrettin çuvalı açar, bir avuç birine, üç avuç ötekine, arta kalanları da üçüncüsüne verir. İkisi öfkelenir: Adil paylaştırma yapmadın Hoca. Nasrettin istifini hiç bozmadan cevap verir: Benim suçum ne? Allah gibi paylaştırmamı isteyen siz değil miydiniz? Allah'ın kimine az, kimine daha da az, kimine çok, kimine de her şeyi verdiğini bilmiyor musunuz?

Paniğe kapılma sırasının ona geldiği 1900'den 1911'e kadar, 1916'dan da nüfus mübadelesinin resmen başladığı ocak 1924'e kadar köprünün altından çok sular akmıştır, olaylar o kadar karışmıştır ki hiçbir şey seçemez olur, umutsuzluğundan başka. Rumların katledilmesi ve İzmir'den kovulması yüzünden bir ay aç kalır, büyükannemin hep söylediğine göre, o oruçtan sonra hiç kendine gelememiş, büyük çöküşü de böyle başlamış. Biri de öteki de daha sonra tarihi yazacaktı, her biri aynı hoşgörüsüzlükle kayıp sayarak. Bir tek İngilizler, *sevgili* kazançlı Doğu Akdeniz politikalarını bir engelle karşılaşmadan sürdürecekti. Keriz mi sandın onları? Gülmüştü bir keresinde Yaniçarakis, büyükbabama bir zamanlar olanları hatırlatarak; 1894 civarlarında, Sultan Abdülhamid'in Giritlilerin ayaklanmaları ve doymazlığından rahatlamak amacıyla Girit'i İngilizlere verip Kıbrıs'ı geri almayı planladığı söylentisi dolaşmaya başladığında, uyanık İngiliz konsolos hükümetini uyar-

maya kalkışır: Şayet böyle bir takas gerçekleşirse büyük bir hata olur, bağışlanamaz, zira görgüsüz ve laf dinlemez Hıristiyan Giritliler isyanlarıyla İngiltere'nin başını durmadan ağrıtacaktır.

Duygularıma biçim verdiğim düşüncesiyle oturup yazdıklarımı yıllar sonra okumak çok ilginç olurdu. Esasında biçim verdiğim falan yok. Sadece gevezelik edip avunuyorum. Ne için avunuyorum ama? Bunu tespit edemiyorum. Kendime şaşıyorum. Zaten doğam gereği, hüzünlü bir insan olduğum söylenemez, hatta en zorlarına ve en ciddilerine bile çoğunlukla komik tarafından yaklaşırım. Bu, komedinin beni ifade ettiği anlamına gelmese de bazı durumlarda, derinlerdeki özü ortaya çıkarabildiğine inanıyorum.

Çığlık atma isteğimin ne kadar sürdüğünü bilemiyorum. Gözlerim dolu dolu, Ayşe'yi ve oğlu Nâzım'ı düşünüyordum. Onu ne kadar takdir ettiğimi yüzüne karşı hiç söylemedim. Çünkü o, ne Batı sosyalizminin çetrefilli yollarında dolanmayı ne derinlere inmeyi ne de tıpkı benim Avrupa'da yaşamaya karar vererek uzlaştığım gibi uzlaşmayı istedi, orada kalarak mücadele etti, kendi kendiyle uğraşmadı, varsın felsefe okumuş olsun, üstelik o bir Marksist, sadece toplum hesabına değil, tarihin itibarı için de adalet peşinde koşan bir Marksist, kabataslak olsa da toparlayarak konuşurken, çilekeş Türk'ü, yozlaşmış Türk burjuva sınıfını kasteder, ayrıca gezegendeki yetersiz beslenen milyonların, gelişmiş dünyanın dolup taşan çöp kutularının önünde geğirip böbürlenmesini kurban gittiğini görmezlikten gelmez. İşte tam o sırada Heinrich seni yine hatırladım. Benim oğlum Avrupa'da bir eylemci, diye düşündüm. Senin aracılığınla, beyaz hücrelerden ziyade bugün Türkiye'de siyasi tutuklulara uygulanan tırnak sökme ve falaka olayını Avrupa kamuoyuna anlatma girişiminde bulunabileceğimizi hayal ettim. Bana ne olmuştu böyle? Ağlamak istiyordum, ama gözyaşlarıyla aram hiç iyi olmamıştı.

3

Pat diye beni karşında bulsan nasıl olurdu?

Hanya, çarşamba öğleden sonra, 16 ocak

Frankfurt'ta iki gün kalmayı planladım, ama sizi, üstelik de haber vermeden ziyaret etmeye hakkım olduğundan emin değilim. Çarşı'dan aldığım balı hatırladım, cam kavanozun yolculuk sırasmda kırılma ihtimaline takmaya başladım, artık dayanamayınca kalktım ve onu valizden çıkarttım. Onu ya Eleonora'ya götürecektim ya da resepsiyona bırakıp, Papamihalakis'ten gelip almasını rica edecektim. Beni Londra'da bekleyen günlerin zor ve sevimsiz olacağını tahmin ediyordum, üstüne üstlük Vanessa'yla hesaplaşmam da gerekecekti ve daha karar bile vermemiştim; onu caydırmak için uğraşmama değer miydi yoksa ayrılığımızı ayarlarken onu hiç etkilememek daha mı uygun olurdu. Merak ediyorum; eğer yıllar sonra bir gün, bu CD'yi okumak isteyecek olursan, acaba Vanessa'yı bir üvey anne olarak mı tanımış olacaksın yoksa onun varlığından habersiz, baban ve nişanlılarına gülüp geçecek misin? Vanessa'ya yaptığım farazi itirafın daha ilk sayfalarından itibaren, senin fotoğrafını cüzdanımdan çıkarıp yanı başıma koydum, sapsarı ve gülümseyen haline bakmak için. Benim anam Heinrich, sana tapıyor; onunla ne zaman konuşsam, ah benim Almancığım, diyerek içini çeker, nişanlılarının biri gidiyor biri geliyor, senden hayır yok artık bunu anladım, ama gün gelecek oğlundan başka dayanağın olmayacak bak gör, başka gururun da olmayacak. Anam kadar bilgece düşünemesem de, şunu biliyorum: Sen günün birinde kibrimin süsü olacaksın. Belki de bu yüzden, senin için yazılan ve benim başrolde olduğum bir gezinti fikri bana yavaş yavaş cazip gelmeye başladı.

Bütün bu günlerde gezintilerime eşlik eden günlüğü saklamak üzereyim, büyükbabam Hanya'daki Halikutislere soyu bozuk diye hitap ediyor, ama babam ona katılmıyor sanki, onların o güzel Bir Mayısı'm ve mayıs bayramlarını nostaljiyle tasvir ederken bu sevincin ve çok renkliliğin şehre hep bir hareket kattığını düşünüyor; o zamanlar bunu anlayamayacak kadar genç olsa da renkli, pilili etekleri ve güzel vücutlarıyla Arap kızlarını sempatiyle hatırlıyor daha sonraları. Her sene mayısın 1'inde, 15'inde ve 22'sinde. Önde bey, bayrağıyla. Beyin önünde de Ali Kongo, dümbeleğiyle. Biraz daha arkada durmadan dans eden

Nuriye Abla. Alay Yukarı Kum Kapı'dan başlar, oyunlar ve şarkılarla Yahudi Mezarlığı'nın ötesine, ta Kladissos Nehri'ne kadar varırmış. Kadınlar yasemin beyazı, ateş kırmızısı, emir yeşili, derin deniz çividi giyinirlermiş, bir ellerinde güneş şemsiyesi ötekinde bir mendil veyahut bir çiçek olurmuş, cmcık boncukları, kurdeleleri, dantelleri, yüzükleri, burunlarında halkaları, kulaklarında küpeleriyle. Erkeklerde ise kısa beyaz şalvar, kırmızı çizme, yelekli veya yeleksiz gömlek, kırmızı fes, kulağında bir menekşe veya kadifeçiçeği ve dans figürleri için elinde bir değnek; zaman dururmuş sanki. Babam, kız kardeşinin ana babanın gözetiminden sıyrıldığını hatırlıyor, beyaz Müslümanlar ile Hıristiyanlar bu panayırı bayağı bulurmuş, ama Ayşe bütün yıl boyunca kıyafetini gizli saklı hazırlar ve onların arasına karışarak ortadan kaybolurmuş. İşte öğlen gibi, Kladissos'un kenarlarında, Şeyh Bilal'in mezarının orada, semiz bir koç keserlermiş, *kurban* dediklerini, haşlarlar, suyuna pilav yapıp etle birlikte şenlikçilere dağıtırlarmış. Sonra akşama kadar türkülerle, oyunlarla eğlenirlermiş. Ardından şehre dönüş başlarmış, Kale Kapısı'na Kisamos Kapısı tarafından gelirlermiş, tepede ise, batı tabyada, beyaz Türk hanımları gösterinin tadını çıkarmak için beklerlermiş, bayramcılar durup saygıyla eğilir sonra yürümeye devam ederlermiş, Yukarı Kum Kapı'ya varınca da sessizce dağılırlarmış, çok sonraları, Prens Georgios Girit'e geldiğinde ancak, saf Halikutisler Halepa'daki sarayının dışına kadar gider, ona ritmik bir şekilde şarkı söylerlermiş, *Prens Corci, areha, areha, Corci babası, areha, areha, Olga nenesi, areha, areha...* babam da beride durur kardeşini beklermiş, bir göz görür babalarına söyler diye korkudan titrermiş. Alay ayın 15'inde yine Kladissos'taki Şeyh Bilal'in mezarına kadar varır, yine bir koç kesilirmiş, ama bu bayramın daha çok dini bir özelliği olurmuş. Tıpkı 22 mayısta, Barbu'nun mezarındaki bayram gibi. Anaları oraya götürürmüş onları, ama eğlenmeleri için değil, dua edip şanlıları saygıyla anmaları için.

Dün akşamüzeri cenazeden sonra, Papamihalakis'le meyhaneye gittik. Birbirimizi bulmuşken katiyen kopmayız, defalarca söylemişti, ama bir kez daha söyledi, sonra bana Agnisini anlatmaya başladı. Onca gün Hanya'da, ne yapıyormuşum? Evlerine bir kez bile gitmemişim. Agnisinin beni daha iyi tanımasını çok istermiş. Mesafeli bir tavırla mazeret ileri sürdüm, ama gitmeden evvel ona telefon edip, üçümüz birlikte yemeğe çıkacağımıza söz verdim. Onunla topu topu dört kez görüşmüştüm, ama sanki onu yıllarca tanıyor gibiydim. Kışkırtıcı saflık ile şen dik kafalılığın bu orandaki karışımıyla daha önce hiç karşılaşmamıştım; eğlenceli, sevimli bir insan olsa da onunla arkadaşlık edemezdim. Önceki gün onu bir saatliğine bürosunda ziyaret ettiğimde, halam hakkında bütün bildiklerini en ince ayrıntısına kadar anlatmasını rica etmiştim, ah Arif, dostum benim, içini çekmişti, benim içim dı-

şım birdir, oturup sana masal mı anlatayım? Ne kurcalıyorsun bunları şimdi? Cehennem ateşine at gitsin, senin baban bunu asla öğrenmedi, bir dostluğun nereye varabileceğini görmen için ben sana söyleyeceğim, babam ölmeden birkaç gün önceydi, üniversiteyi bitirmek üzereydim, hatırlıyorum, ilkbahardı, yağmur damlalarını hâlâ camda duyar gibiyim, beni yanına çağırdı ve itiraf etti; öldürme olayından bir sene sonra arkadaşının kız kardeşinin intikamını almaya karar vermiş, onu tüfekle vurmak için bürosunun dışında beklemiş, ama o gece dışarı çıktığında kamburlaştığını, ayaklarını sürterek yürüdüğünü görüp haline acımış; intikamını günahı alıyormuş, yavaş yavaş, siz öyle dersiniz değil mi? Cezasız kalan günahı onu yavaş yavaş yemiş bitirmiş ve enkaza döndürmüş, o yüzden sana unut gitsin diyorum... Zavallı kuzinin de gün yüzü görmedi, Kriaras onunla evlenmeseydi kız kurusu kalacaktı, ama güzel bir hayatları olmamış, çocuklarının da durumu iyi değil, hep bir dertleri olur, rahmetli babaannenin bedduasıymış derler, çetin cevizmiş o kadın, efsanevi Kaurena, gidişlerinden az evvel tek kızları Ayşe'nin onları izlemeyeceğini artık anladığında onun çeyizini sağa sola dağıtmış, iki sandık giysi. Manevi kızları Aglaia'ya hediye etmediği ne kaldıysa Yukarı ve Aşağı Kum Kapı'nın Halikutis hanımlarına dağıtmış. Bir süre düşündü. Aglaia kimdi biliyor musun? Matiudakis'in büyükannesi, geçenlerde sormuştun değil mi?

İşte dün de, bana açıklama yapmadan Hanya'dan gitmeme dayanamazmış elbette, kadeh üstüne kadeh doldu, Kıbrıs konusundaki görüşümü mutlaka bilmek istediğini söyledi, aramızdaki düşmanlık bu gidişle hiç bitmeyecek, al işte yine ferman çıkarttınız Ege'ye, Kardak'a da, o gri bölgeler neyin nesi şimdi? Sizin milliyetçiliğiniz de Allah göstermesin, deyip güldüm, onunla ciddi tartışmaya girmemekte kararlıydım. *Girit* gözünün ne kadar kızdığını gördüm. Öyle veya böyle, Türkiye'nin dış politikası hakkında karar veren ben değilim, diye ekledim. Ciddi ciddi baktı, bunu biliyormuş, ama Türk her zaman Türk'müş, her zaman hükümetinin dış politikasını düzenleyen *derin* devlete boyun eğermiş, Yunanlılar gibi hani her biri kendi havasmda değilmiş! Vasilis, Türkler ve Türkiye hakkında ne istersen düşün, bir anlamı var mı? Senin efsanelerini bozmaya hiç niyetim yok. O sırada yıllar önce Frankfurt'ta Giritli bir tanıdığımın sözde bir şakasını hatırladım: *Bu savaş değil, bu puştluk, bir papaza beş bin Türk...* Benden beklediğin ne? diye sordum uyuşuk uyuşuk, senin dediğin şeyle kalalım, halkların paylaşamayacağı bir şey yok. Sana nezaketen söyledim, günümüzde *siyasi doğruluk* derler buna, pek de inanmam. Ben de pek inanmam, karşılığını verdim. Ağzını sımsıkı kapatmış beni izliyordu, ama bu sefer gözleri gülüyordu. Biz de bugün Kıbrıs olacaktık; eğer bizi alıp götüren olaylar olmasaydı, Büyüklerin çıkarları, çarın planları, İngilizlerin kurnazlığı, imparatorluğun parçalanması olmasaydı, en çok da, Giritli

1821'den itibaren şalvarını *toplamış*, fesini dişlerinin arasına almış olmasaydı. Dediklerine anlam veremeden ona baktığımı fark etti. Şalvarın *toplanmasına* mı takıldın?

Sonra Giritli savaşçıların savaştıkları zaman koşmalarına engel olmaması için şalvarlarını arkaya toplayıp kuşaklarıyla tutturmaları gerektiğini söyledi, ayrıca düşürüp kaybetmemek için fesi veya başörtüsünü de dişlerinin arasına sıkıştırmaları gerekiyormuş, işte böylelikle dostum kan nehirleri aktı, 1921'den sonra iki yılda, beş yılda, on yılda bir, silaha sarılıp dağlara çıkmışız, ama başarmışız. Kadehleri doldurdu, bir süre sustu. Peki öbürü neyin nesi? Türk insan tacirleriyle olan bitene ne demeli? Siz *aydınların* bir şeyler yapması gerekmez miydi? İkide bir, bir gemi dolusu kandırılmış, sersefil olmuş, zavallı insan buluyoruz kıyılarımızda, nereye kadar? Kulağına çalınmıştır sanırım. Evet, çalındı, dedim, Balkanlar'da ve eski Sovyetler Birliği'nde süper paralar kazanan Yunanlı kadın tüccarlarını da duyduğum gibi, sen ne dersin Vasilis, bu olay kapitalizmin bir ürünü müdür yoksa kapitalizm öncesi kanserli bir tümör mü? Yoksa sadece insan doğasının suçu mu? Papamihalakis rahatsız olmuş gibi bakıyordu. Sen hep böyle mi yaparsın? Teoriyle mi sıyrılırsın? Pratikte olan ne söyler misin? Sonra talihsiz Kürtlerle ne olacak? Saldırganlığı karşısında dilimi yutmuştum. Sonra da havası sönen balon gibi, güya espri yaparak, her şeyi anlatman için seni sarhoş edeceğim, dedi, senin fikrin ne, asırlar öncesine dayanan düşmanlığımızla ilgili ne düşünüyorsun? Ne kadar gerilere gitmemizi istersin, diye sordum, XIV. yüzyıldan mı başlayalım yoksa XV.'den mi? Boş ver onları, şimdi neler oluyor? Ama cevap beklemedi. Her şey boş, diye of çekti, birdenbire kendi derdini hatırlamış gibiydi, sonra Pagonis'i merhametle anmaya başladı, hayatını dik kafalılığı yüzünden kaybettiğini söyledi. Ayrılırken samimi olsak da bir akşam karısıyla da birlikte dışarı çıkma sözümü tekrarlamama gerek yoktu. Ona selamlarımı iletmesini rica ettim, memnuniyetle kabul etti, rahatladığını söyleyebilirim.

Komodinin üzerindeki bal kavanozuna bakınca, Papamihalakis veya Eleonora'ya verilmek üzere resepsiyona bırakmamın son derece gülünç olacağını düşündüm. Plastik bir kavanoz satın alıp onu sıkıca kapatabilir ve size getirebilirdim. Ama bu seçenek de aynı şekilde gülünçtü. O gün o dükkâna girip balı satın almamın şu anda gülünç görünmesi gibi. Eleonora'nın gözlerini üzerimde hissederken bir şeyler satın almam gerekiyordu, ben de bal aldım. Yine bizimkileri getirdim aklıma. Onların acısını. Günlüğün ortalarında bir yerde, 1911 civarlarında meydana gelen kanlı bir olayın teferruatlı anlatıldığı iki sayfalık bir şey buldum, Bahçe'deki "Sekir Pasa" salonu da aynı yılda batmış, bu salon neler neler yaşamış, Hükümet Matbaası, balo salonu, duvarların bir dili olsa, Allah'ın alameti ve Allah'ın gazabı, dermiş zehirlenen

Müslümanlar, artık âcizdirler, hiçbir dayanakları yoktur, işte o aralarda, suları bol Aya'nın, ninemin cennetten çıkma Aya'sı dışında bir köyde, Hıristiyanlar dört tane Türk'ü öldürür. Bir feryat figan, beş altı kişi cesetleri kanlarla omuzlarında taşır, jandarma komutanının onlara söylediği gibi Mezarlıklar'a götüreceklerine, konsolosların görmesi için umutsuzca Halepa'da dolaştırırlar. Kınanacak bir tarafı var mı? Gel gör ki, kimse Türk cesedi görmek istemez. Jandarmalar onlara engel olmak için emir almışlardır. Tabancalar konuşmaya başlar, dördü yetmezmiş gibi bir tanesi daha devrilir, ölüler beş olur, geriye kalanlar cesetleri toplayıp, Mezarlıklar'a götürürler ve gömerler. Lakin Eczacı Timurcakis bunu hazmedemez. Aynı akşam, kısa namlulu gralarla ve bıçaklarıyla bir grup silahlı toplanır eczanesine; misilleme hazırlığı mıdır? Babam, Hurhudas salonundaki Cerbinos Dans Okulu'ndan daha yeni çıkmıştır, zılgıttan kurtulmak için eve babasından önce varmakta acele ediyordur, derken genç bir şalvarlıya rastlar, belki de onun yaşlarındadır, fişekliklerle kuşanmış olduğunu görünce ödü kopar, sıyrılmayı başarıp karşı kaldırıma geçer, yardım et Muhammed, o ana kadar Allah'a sığmma ihtiyacını hissettiği nadir anlardan biri olduğunu belirtiyor, babamı bulmamda bana yardım et Rabbim. Dedem ise yerindedir, çünkü o yıllarda, kale kapısının kalkmasından sonra, dükkânlar sabah ezanıyla açılır, ama akşam ezanıyla asla kapanmazmış, yalnızca kısa bir süre ara verirler sonra da tezgâhın arkasında yine hesaplara koyulurlarmış, ta ki karanlık iyice çökene kadar. Babasına olup biteni anlatır. Dedem hemen karanlığa atılıverir. Oğul da onun peşinden. Anında karşıya geçerler. Neler görüyorum? Şenliğe mi gidersiniz de süslendiniz? Hüseyin, kardeşim benim, der dedem ve aklını başına toplaması için uğraşır, kimse bizi haklı bulmaz anlamıyor musun? Ne diyorlar duymadın mı, bizimkiler kendi kafaları yüzünden, kaşındıkları için ölmüşler. Anla artık, dönem değişti, sakin adamsın sen, fanatikleşme. Hüseyin Avni öylelikle aklını başına toplar, kendine gelir. Hepsine mastika ısmarlar sonra da, her biri kendi konağına gitmek üzere dağılır.

Atlı araba Meydan'a varıncaya kadar can çekişir, gece geç vakit, dedem suskundur, ama oğlu Ömer, yani benim babam, günlerinin artık sayılı olduğunu düşünmektedir. Zaten arkadaşı Sifis de, onunla gizlice vedalaşmıştır. Elveda Amerika, demiştir, elveda hayaller, dostum, hiç beklemeden, hiç aklmdan bile geçirmeden öyle bir an gelir ki, kendine ait olmadığını anlarsın, sana nasıl söyleyeyim bilemiyorum, tarif edemem, ancak şairler yapabilir, anca Valaoritis gibi biri. Makedonya'ya gönüllü olarak gidiyordur, gizli saklı. Babam da gönüllü gidiyordur, ama nereye? Babasının ağır ağır nefes aldığını duydukça üzülüyordur. Onu yalnız bırakmayacaktır, zor anlarda babasına destek olma konusunda piyango ona çıkmıştır. Ertesi gün ikisi erkek erkeğe konuşurlar. Ömer, der babası, şu dans öğrenme işinden vazgeç, ciddi ol, ben de ya-

rından itibaren kolları sıvayacağım, paralarımız azar azar İstanbul yolunu tutmalı, burada satıp orada satın alırız, olayların nereye doğru gittiğini görüyorsun, bizler atalarımızın topraklarında korunmasız kaldık, savaş yakındır, küçüğü büyüğü saltanatın tepesine çökmüş onu talan etmek istiyorlar, kardeşlerine de mektup yollayacağım, eğer kendimizi sokakta sap gibi bulmak istemiyorsak harekete geçmeliyiz.

O yıl, İtalyanların Libya'ya, o zamanki adıyla Trablusgarp'a ayak basmaya çalıştığı yıldır. Bunu yapamazlar, ama bir süre sonra On İki Adalar'a ayak basmayı becerirler. Dönemin gazete yazarları ve siyaset yorumcuları, imparatorluğun anayasal monarşi olarak ilan edilmesinin küflenmiş örgüte taze kan vermeye yeterli olmadığını savunuyorlardır. İmparatorluğu oluşturan milletlerin birbirine güven duymasının da şart olduğunu söylüyorlardır. Büyükbaba alaylı bir dille, işte bu karşılıklı saygı çerçevesinde, diye yorum yaparken babam, zehir dolu bir dille, *mantık* temelinde, diyerek vurguluyor; merkezi Hanya'da olan "Kodros" Derneği'nin Giritli Yunanlı yurtseverleri, İtalyan konsolos Bartolucci Godolini'ye mektup göndererek, *Türkiye'ye karşı verilen haklı savaşta* kahraman İtalyanların yanında savaşmak üzere gönüllü olarak Trablusgarp'a gitmeyi talep ederler! Bu mektup ve konsolosun, derneğe sonsuz teşekkürlerini sunduğu, İtalyan askeri makamlarının, haklı mücadelelerine, gönüllü yabancı milletlerin herhangi bir şekilde katılımından uzak durma kararını belirttiği cevabi mektubu, *Kirikas* gazetesinin 22 kasım 1911 tarihli sayısında yayımlanmıştır. Büyükbaba İtalyan ordusunun Trablusgarp üzerindeki hakkının nereden kaynaklandığını merak ediyor. Daha aşağıda ise şunu ekiyor: Mısır'ın İngiltere'ye bağlanmasını hangi etik ve hangi adalet takdis eder? Girit'in Yunanistan'a bağlanması, savaş sebebi sayılmadan nasıl gerçekleşebilir? İstanbul'daki gazete yazarları cihat çağrısı yaparlar, başmakalelerinde şöyle derler: Yok olmayı tercih ederiz, ama intihar etmek istemeyiz, intihar etmeyeceğiz de, bundan böyle çocuklarımızı intikam ninnisiyle uyutacağız ve sadece gâvurlardan intikam almak için yaşayacağız, biz Osmanlılar aslanlar gibi saldıracağız ve şanlı mirasımıza göz dikenleri ezeceğiz.

Bu Giritli Müslüman için, vatanın tam olarak ne anlama geldiğini belirlemek zor olsa da, o anda bir yurtseverlik patlaması yaşar ve sultanları saymaya girişir, Fatih Sultan Mehmed'den tut da, trajik insan, mistik, altmış yedilik ömrünün ilk otuz yılını ablukada, hapismiş gibi, düşlerine teslim yaşayan Mehmed Reşad'a kadar. Bu yüzden de dönemin yorumcuları, ona kâh bir kukla, kâh *mason*, Jön Türklerin elinde kolay şekillenen mum profili çizmekten yorulmazlar. Avrupalılar artık aleni olarak Jön Türklere karşı cephe almışlardır. İngiliz makale yazarı merak ediyor: Türkiye'ye karşı hep iyi niyet besleyen Avrupa güçlerine nasıl böyle saygısızca ve küstahça davranabilirler? Aynı makalede, Se-

lanik Jön Türkleri Komitesi'nin Yahudi çevrelerine ve o zamanlar Yahudi Caraso'nun başını çektiği Mason Locaları'na geniş yer verilmektedir. Babam bu bilgileri günlüğe geçirirken, sonrasında meydana gelen olaylara dair bildiklerini İstanbul'da bizzat yaşadığı biçimde zenginleştirerek bir şekilde sınıflandırmaya ve toparlamaya çalışsa da yorulup pes ediyor. Onu hep yaşh haliyle hatırlarım. Hem baba hem dede gibi, zira büyükbabayı tanıma şansına nail olmadım. Hep hasretle anardı ve ölümsüz Hanya'nın şimdi neye benzediğini merak ederdi, o süper insanlar olmadan; gazete satıcısı Guvalaris, Ali Congo, duyduğu kadarıyla onu da köklerinden sökmüşlerdi, ailesi son anda, ağlaya ağlaya çekiştirip götürmüş Rıhtım'a, sonra Kurbeta, Mikyo, Kavalinis, Kleftu, Yasemi, daha sonraları da arkadaşı Papamihalakis'le İstanbul'da karşılaştığında Salis hayatta mı değil mi, neler olup bitiyor diye soracaktı. At gözlükleri olmadan bakma yeteneğine sahip biri olan Papamihalakis ise, Salis'i Yusuf Paşa Rıhtımı'nın orada bir kulübede, görülmeye değer bir şey olarak tuttuklarını söyleyecekti, ikisi hariç bütün minareleri devirdik, ama iyi kalpli Salis'i göstermek için canlı bir abide olarak saklıyoruz!

Salis İngiliz vatandaşı olarak Hanya'da kalmış, ama babam, üç bin beş yüzü aşkın İngiliz, İtalyan ve Fransız askerinin İstanbul'a çıkarma yaptığı 1918 yılının o kasım ayında yaşadığı paniği Hıristiyan arkadaşına nasıl tarif edebilirdi? Mustafa Kemal'in, İngilizler tarafından aranarak, onların mahallesi Şişli'de saklandığı dönemdi. O kara günlerle ilgili onunla sohbete giremezdi elbette. Zorbalıkla köklerinden sökülmemek için gitmişlerdi Hanya'dan, büyükbaba işini Yunanlıların olduğu bir mahallede kurmayı yeğlemişti çünkü *kalimera*[3] lafından mahrum kalmak istemiyordu, al baştan aynılarını yaşamaya başlamışlardı, el memleketinde el, başka yolu yok, iflasın eşiğinde. Babam ise şiirlerle avunur, *sabrın sonu selamet* derdi, Viyana'daki Ali'den de iç açıcı haberler yoktu, buz gibi soğukta, elektriklerini bile kesmişlerdi, ama Klarisse umutsuzluğa kapılmıyormuş, öyle yazardı, kemanı ve sevgili Mozartı'yla direniyormuş. İhtiyar Kauris de sessiz sessiz anlamaya çalışıyordu. 1919 yılının mayıs ayında Mustafa Kemal Anadolu'ya giderken bir yandan da Yunan ordusu *Levante'nin Parisi'ne*, namı diğer İzmir'e çıkıyordu. Pera, fokstrot ve çarliston ezgileriyle ahlaksızlık yuvası olacaktı. Sarhoş İngiliz subayları, paçavralı Beyaz Rus mülteciler, fakirleşmiş asilzadeler, çar ordusunun adileri, pezevenkler, kumarcılar, garson kızlar, fahişeler, düşesler. Babam hangisinden bahsedebilirdi arkadaşı Papamihalakis'e? Sèvres Antlaşması ve parçalanmalardan mı? Yeni memleketi olan masalların şehrinde, 1918'den 1922'ye kadar iki ayrı dramın oynandığını mı? İlki Osmanlı İmparatorluğu ile üzerinde hak iddia eden Yunanlıları kendine siper eden Batı arasında (Slogan ne

3. Yunanca "günaydın." (ç.n.)

miydi? *Kuran Konstantinos, kaybeden Konstantinos, geri alacak olan Konstantinos'tur!)* öteki ise Osmanlı Hanedanı ile vatandaşları arasında yaşanan iki dramın. Acem ve Arap, Musevi ve Yunanlı ve Ermeni, Sırp ve Hırvat üst düzey yetkililer, memurlar ve bankacılar ve hükümet üyeleri, yüzyıllar boyu yiyip içtiler. *Türk* ise asırlardır, kenara atılmış, aşağı tabakadan, tembel, cahil, görgüsüz olandı. Tahta, sonuncu olan VI. Mehmed'in yerine, otuz padişah oturacak kehanetinin doğru çıkması için Abdülmecid gelmiştir, ama sadece halife olarak, zira yetmiş üç millet imparatorluğu artık yoktur. Sadece Türkler ve Türk olmak isteyenler vardır, kaosun mirasçıları, geriye kalan ne varsa onu kurtarma ve savunma ümidi ve fanatizmiyle. Ta ki 1923 yılı ekim ayının 29'unu 30'una bağlayan gece, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanını duyurmak üzere, yüz bir topun selamlayıcı ve sevindirici atışları duyulur. Dersaadet, Âlem Pena, Osmanlıların ve Arapların Konstantiniye'si, Acemlerin Asitane'si, Slavların Çarigrad'ı, Ermenilerin Gostandnubolis'i, Konstantinupoli, Payitaht, Poli, artık resmen de *sadece* İstanbul olacaktı, başka bir ülkenin ikinci şehri. Ona şunu demek isterdi: Bundan dört yıl önce de, Bir Mayıs kutlamaları yasaklandı, biz bunları Hanya'da değil, burada İstanbul'da öğrendik dostum, bu gün 1912'den beri farklı kutlanırdı, işçilerin bayramı olarak. Derken, bundan üç yıl kadar önce, terakkinin yolu bizi Osmanlı alfabesinin iptaline de çıkardı. Söyle bakalım şimdi, *kıllılar ile kılsızlar* arasındaki çatışmalar hâlâ devam ediyor mu, diye sordu yalnızca. Papamihalakis melankoliyle gülmüştü: Bu çatışma, günün birinde bitse bile biz başkasını buluruz!

Heinrich, seni selamlarken, kopyacı babamın divitine yol gösteren neydi, hâlâ onu anlamaya çalışıyorum. Bir yerde şunu okumuştum; insan, kendisinin dilidir. Babamın dili Yunancaydı, onun el yazısı beni çok etkiledi, lamda ve ro'su, delta ve gama'sı. Ünsüzlerde ve ünlülerdeki çizgilerin kalınlaştığı ve inceldiği yerler. Onun o ısrarını anımsıyorum, en bunalımlı anlarında bile, Hanya'dan hasretle bahsetmediği bir gün bile olmamıştır. Defalarca şu hikâyeyi anlatmıştır gururlanarak: XII. yüzyılda yaşayan bir Arap tarihçiye ve coğrafyacıya göre, Batı Girit'te bir altın madeninin yanında bir şehir varmış. Bu şehir, peynirleri dışında, meyve bahçeleri ve dağlarında otlayan yaban koyunlarıyla da meşhurmuş. Antikçağ'da Malaksa Sıradağları'nda altın maden ocaklarının bulunduğu, tarihsel olarak kanıtlanmıştır. Bölgedeki mandıra ürünlerinin bugün bile ünlü olduğu ve şehrin güneyindeki ovanın mis gibi koktuğu da bir gerçektir. Yaban koyunlarına gelince, hani o meşhur Girit hayvanlarına, onlar hep vardır, ama sadece Gingilos'taki Samaria Derbendi'nde bulunur. Dolayısıyla hiç şüphe yok ki, Kidonia adlı antik şehir devleti iç parçalanmalar, düşman çıkarmaları ve doğal afetler kargaşası arasında yok olmuş olsa da Hanya bölgesi, iskân edilerek direnmekten asla vazgeçmemiştir. O anda Tukidides'i hatırladım. Var-

sın, tarihinin *ebedi edinim* olarak kalacağıyla gururlansın. Gelecek nesillerin eserini okuyanlara gelecekleri için öğretiler sunacağını sansın. Maalesef insanlar, geçmişlerinden ders çıkarmazlar, çünkü aynı çıkarlar, aynı hatalar ve aynı tutkularla yürümeleri onların kaderidir.

Bu değişik günlükte yazılı olanların kaçını görebildim? Çok azını. Peki, bugünkü o canlı şehirden kaçını? Yine pek azını. Çünkü bir şehri öğrenebilmen için onu yaşaman gerekir. Onu yaşaman için de, onu düşünmeden adım adım dolaşman lazım. Dün, Kriaras'ın yakınlarının gerisinde durup Aya Lukas'taki cenaze törenini izledim. Eğer bu feci olay olmasaydı, şehrin en önemli mezarlığını ziyaret etmeden Hanya'dan ayrılmış olacaktım. Ta Venedik yıllarından bu yana, aralıksız olarak, gerekli eklemeler, yenilemeler ve uzatmalarla, Ortodoks Hıristiyanların mezarlığı olmuştur. Akrabaların gerisinde durmaktan rahatsız olmuştum, mugannileri dinlerken tek tek yüzlere bakıyordum. Panaris durumu üstünkörü anlatmıştı, aceleyle damadın yaşadığı ağır kronik depresyondan bahsetmişti. Ama ben ne detay öğrenmek ne de intihar üzerine yorum yapmak istiyordum. İlgisiz değildim, sadece onların meselelerinde yerim olmadığını hissediyordum. Yüzlere merak duymadan bakıyordum, melankoliktim, yo hayır, bu yüzler kentin ruhu, havası değildi. Aynı şekilde, dedemin ve babamın yıllarında da kentin havası ve nabzı başkaydı.

Eleonora'ya telefon ettim, yabancı aksanlı bir kadın açtı, hizmetçiydi kesin, biraz bekledim, kadına bir şeyler fısıldadığını duydum, onu hatırladığım için bana teşekkür etti, saat yedi gibi uygun mu? Gelir misin, dedi. Saate baktım, altı buçuktu, yarım saat içinde hazırlanmamın mümkün olmadığını, vaktimin daraldığını ve aslında onu görme niyetinde olmadığımı düşündüm. Özür diledim: Daha yarım kalan birkaç işim var, ne yazık ki yetişemeyeceğim. Sesime sevecen bir renk vermeye çalışarak şemsiyeyi resepsiyona bırakacağımı ekledim, ne zaman fırsatı olursa oraya sormasını söyledim. Sesi rahatlamış gibi geldi, onun da o anda pek keyfi yoktu, bunu anlayabiliyordum, gerçi dün teselli kahvesini içerken beni Virginia'yla tanıştırmıştı ve ertesi gün onları ziyaret etmemi rica etmişti. Birbirimizi kaybetmeyelim diye benden bir telefon numarası istedi, cebimi verdim. Bir sonraki karşılaşmamızda her şeyin daha iyi olmasını diliyorum. Amin, dedi. Panaris'e selamlarımı iletmesini rica ettim, ona telefon edeceğim, ama bulamazsam onu aradığımı söyle lütfen. Bulursun, dedi renksiz bir sesle, seni çok sevdi, ondan uzaklaşma, bazen insanı rahatsız eder, ama seni çok sevdi. Kendine iyi bak, diye sözünü kestim, başını dik tut. Teşekkür etti. Sonra yine bilgisayarın ekranına bakarken daldım. Sudur akar, derdi babam, ama hep bir şey kalır ve o göl olur. İşte oraya eğilip baktığında, değişse bile her şeyin aynen kaldığını görürsün.

Kaçınılmaz bir narsisizmle söylemiş olduğum gibi amacım, bu

CD'nin benim ölümümden sonra sana teslim edilmesi, lakin kokusuz ve renksiz olacağını düşünüyorum çünkü yazı karakterimi görme fırsatın olmayacak, uzmanlara göre bir insanın yazı karakterinden de sonuçlar çıkartılırmış, ama sen hiçbir şey çıkartamayacaksın, deri ve kâğıt kaplı elyazması günlükler zamanının geri dönmemek üzere geçtiği gibi, geçmişimizin gelecekte görülmesi de bir daha dönmemek üzere geçmiş olabilir. Dün bir kitabın sayfalarını karıştırırken, muhtemelen kanıtlanmamış gibi gözükse de fikir olarak hoşuma giden ve inandığım bir şey okudum; günümüze kadar gelen otuz iki rizitiko ezgisinden birinde söylenen ve İngiltere'deki Yunanlı öğrencilerin *Yunan* Cuntası yıllarında en sevdikleri şarkının sözleri, Stefanos Halis'e aitmiş. Kitabı yazan tarihçinin dediği gibi, Terisolu Halislerin en küçükleri olan Stefanos, tam bir devrimciye yakışır şekilde, 1821 yılının ağustos ayında ölmüş, genç ve yakışıklı. Konudan sapıyorum, farkındayım, ama eğer bir gün Hanya'yı ziyaret edecek olursan, ziyaret etmeni şiddetle tavsiye ediyorum bu arada, sokaklarda yürürken ve beni düşünürken, istemin dışmda olsa bile beni düşüneceğine eminim, savaşçı şarkıcı Stefanos Halis'i de düşünesin, *Yıldızlı gökyüzü ne zaman olacak, ne zaman şubat olacak* şarkısı kulağına geldiğinde sözlerinin ona ait olduğunu bilesin, o unutulmuş olsa da, ta Bizans yıllarında Rum efendilerine, sonraları da Venediklilere karşı söylenen aynı makamın ilk halk güftecisinin unutuluşu gibi tıpkı:

Ey Tanrım, kılıç kuşansam ve göndere sarılsam
Omalos'a varıp Musuron yoluna çıksam,
gümüş kılıcı ve altın gönderi çeksem
oğulsuz analar, kocasız karılar yapsam...

Telefonu duydum, açmamayı düşündüm, ama ısrarla çaldı, Panaris'ti, otelin resepsiyonunda beni bekliyordu. Kafaları çekme borcum varmış ona. Kafaları çekme havasında değilim, dedim ters bir dille ve der demez de pişman oldum. Sen neyin havasındaysan varım, şehirde birlikte dolaşmayı teklif etti. Geri adım attım. Yalnız, hazırlanana kadar yarım saat filan barda beklemesini istedim.

4

Sebepler başkadır oğlum, bahaneler başka

Panaris saat dokuz gibi, bütün gece kendi yazdığı eski bir şiirin içinde cebelleştiği hissiyle uyandı. Aherondas'ın kıyısında yürüyüşler, kirli mendil, ceylanın ağlaması. Ter ve kan, rüzgârın süprüntüleri. Saniye: Caesium 133'ün, 9.192.631.770 salınım için ihtiyaç duyduğu süre. Ama o, başka türlü sayıyor. Sazlığın arkasındaki ceylanın kalp atışını duyuyor, avcının namlusunu görüyor. Gömlekleri, tahtakurdu yenikli çift kanatlı dolapta yerden tasarruf için askılarda üst üste, görüntüler ise hayatını kolaylaştırmak adına iç içedir. Avludaki yabani incir ağacı, halka halka duran yılan, su kaynağı dolunaydaki kül rengi kaya. Eşmerkezli daireler, öteki asırlar. Gömük enkazlar, kırık küpler, dalgasız zeytinlik. Bağırışlar ve yazılar. Günahın maden yatakları, bal, yıldızyelinin ıslığı. Elbiseler, taranmış saçlar, sarılmalar ve öpüşmeler. Merdivenin gıcırtısı, saatin yelkovanları, atın aşınmış nalları, ot bürümüş harman yerleri. Sonra, dizlerine kadar ıslanmış, çamurun dibinde eşyalarını arar. Kürekçinin yaklaştığını duyarken, nehrin kenarına kadar ona yaklaşabilmek için acaba kaç milyar salınım gerektiğini merak eder. Şiirdeki beyaz kelebeğin erguvani beneklerindeki zaman ise, ölçülmezdir.

Her sene olduğu gibi, Mekke'ye giden bir gemi kalkar Boğaz'dan. Hacı adayları arasında, İbrahim Sultan'ın küçük oğullarından biri de vardır cariye anasıyla birlikte. Malta Şövalyeleri saldırır, gemiyi kaçırırlar ve cehennemlik adalarına götürürler. Cariye ölür, ona refakat eden haremağası da ölür. Korsanlar şehzadeyi, Dominiken Tarikatı'nın keşişlerine teslim ederler. Keşişler onu vaftiz eder, saçını keser ve tarikata alırlar. Ondan sonra onu gören olmaz. Hazreti İsa'ya inandı mı inanmadı mı, sevgili anasını özledi mi özlemedi mi bilinmez. Öteki yolcuları ise, sonraları Hanya köle pazarlarına satarlar. Sultan, başına gelen felaketi duyunca, intikam almaya ve Malta Şövalyeleri'ni sert biçimde cezalandırmaya ant içer. Fransa'nın, İngiltere'nin ve Venedik'in sefirlerini şikâyetlerini bildirmek üzere yanına çağırır, ama onlar bilmezlikten gelirler. Biz sorumlu değiliz, derler, Malta bağımsız bir devlettir ve başına buyruk bir politika izler. Sultan o zaman, öcünü kendi başına alması gerektiğini anlar. Saltanatın dört bir yanından asker toplamaya başlar.

Cezayir'den, Tunus'tan, Mısır'dan, Balkanlar'dan, Küçük Asya'dan müminler koşar. Paralı Fransız ve Flaman mühendisler ve teknikerler, bir sürü bombacı ve marangoz, sultanın donanımını tamamlarlar. Giysiler, diller, haykırışlar, dualar, renkler, kokular, şarkılar. Ordunun başına da Bosnalı Joseph Maskoviç'i getirir, namı diğer Yusuf Paşa'yı. Ege'ye açılırlar. Yusuf Paşa, Girit Venediklilerini yanıltmayı sanatkârane bir biçimde başarır. Osmanlı barbarlarını beklerken yıllardan beri tahkimat yapmalarına rağmen, Hanya gözetleme kulelerinde ateşler yanınca, şehrin yöneticisi hazırlıksız yakalanır. Böylece sultan, şehzadesinin intikamını alır. Peki Malta? Malta'ya ne olur? Bu soruyu bir çocuk sorabilir. Bir baba da yüzlerce yıl sonra şu cevabı verebilir; Malta bahanesiydi, sebepler başkadır oğlum, bahaneler başka, her zaman, bütün savaşlarda bu böyledir. Peki ya Talos? Tanrı Hefaistos'un oğlu mu, yoksa babası mıydı? Zamanın derinliklerinde kaybolmuş, çıplak, kanatlı, elinde bir taşla durur ve Medeia'sını bekler. Kahramanların çok daha ötesine giden Doğu'nun kahraman kadını kim olabilir peki? Sonra, Girit'te bir çınar ağacının dalında oturan Avrupa'nın simgelediği ne olabilir? Ada da koşup duran devin kanat çırpmasını yalnızlığının ortasında işitiyor muydu işitmiyor muydu? *Solar* Zeus'ü tarafından terk edilmiş, ağladı mı ağlamadı mı?

Panaris rahatsızlık duyarak pes etti, böyle sorular sormasının ve onca versiyonu olan bir mitin derin anlamı uğruna kendini yiyip bitirmesinin hiç manası yoktu. Sen ne dersin, diye sormuştu bir keresinde Eleonora, büyükbaba ile büyükannenin hikâyesinde daha derin bir anlam, anamızın derin acısını haklı çıkaracak bir şey arayabilir miydik? Ne gibi, diyerek onu alaya almakta acele etmiş, ama eder etmez de pişman olmuştu; ben de çok düşündüm, dedi, Müslüman anneannemizi, kalbinin yolunu seçen kentsoylu kadını cesaretinden dolayı takdir edebilir miydik diye. Anneanneyi anlarım, ben sana dedeyi soruyordum, dedi Eleonora, sevebileceği onca Hıristiyan kızı varken o onu seçmiş! Panaris kötülük dolu bir tavırla yorumunu yaptı, yıkılış değil ki bu, hangi şartlarda yıkılış olurdu biliyor musun? Splancalı fakir ve cahil bir Müslüman kızı sevseydi olurdu, Avusturyalı Ali Bey'in hali ve tavrı Fransızlara benzeyen, dünya güzeli kız kardeşi Ayşe Kauri'yi değil!

Mutfakta kahvesini yapana kadar, burnunu çeken Nino'yu inceliyordu. Saçının rengini açtırmış gibi geliyordu. Gümüş gölgeli gri siyah saçlar. Neyin var, diye sormanın bir anlamı olmadığını düşünüyordu, ama sordu. Akis Bey iyi insanmış, ona çok yardım etmiş, ona nasihatler verirmiş, teselli edermiş, memlekette kocası hastalandığında ona para vermişmiş, kız torununa oyuncak falan yollaması için ona hep bir şeyler verirmiş, merhametliymiş! "Bunu bir daha söylesene!" diye teşvik etti Panaris, Gürcü kadının bu zor kelimeyi telaffuz edebilmesi onu heyecanlandırmıştı. Ancak Nino ona sert sert bakarak dikkatini merci-

mek ayıklamaya verdi. "Mercimek mi yiyeceğiz bugün?" "Giorgos Bey istedi" dedi sadece. "Üzülme" diyerek yaranmaya çalıştı Panaris. "Bir derdin olursa bana anlat, ben de sana yardımcı olabilirim, torununun resmi var mı?" Nino kulaklarına inanamıyormuş gibi bakıyordu. "Torununu görmek isterim" diyerek gülümsedi. İsteksizce yerinden kalktı, koridora kadar gitti ve az sonra elinde bir polaroidle salona döndü. Panaris fotoğrafa bakıp durdu. "Torunun çok güzel bir kız olacak" dedi ona. Esasında toruna değil, koltuğa, televizyona, perdelere, odadaki süslere bakıyordu, zamanımızın salonlarına tıpatıp benzeyen bir ara sosyal sınıf salonu; büyükannesi veya büyükannesinin annesini sormak istiyordu ona, daha sonraları modern mobilyalar almak üzere sattıkları eski mobilyaları olmuş muydu hiç?

Cesaretlendi ve torunundan bahsetmeye başladı, çok çalışkan bir öğrenciymiş, İngilizce öğreniyormuş. Akis Bey, bu yaz yirmi gün izin alması için ona yardım edeceğine söz vermiş, üç yıldır memlekete gitmiyormuş. "Yaza kadar vaktimiz var, ayarlarız" dedi Panaris. Ukraynalı kızla ilgili bir şey duymuş muydu, sormayı düşündü, ama onunla muhabbet etmeye başladığına bile pişman olmuştu. "Panaris Bey, vah zavallı Tamara..." "Nesi var Tamara'nın?" "Ağlıyor, çok üzgün..." "Onun patronuydu, baksana sen ağlıyorsun, o da ağlamasın mı?" Nino o arada, Eleonora'nın Tamara'yı üzdüğünü söyleme fırsatını buldu; Tamara, çok dikkatsizsin, tozları iyi almıyorsun, Tamara aşağı, Tamara yukarı. "Peki ne istiyorsun şimdi be Nino? Kuzinin Tamara'yı uyaran Eleonora'yı uyarmamı mı?" Nino içini çekti. Ondan ricası, kız kardeşinin Tamara'yı kovmasına engel olması, zavallıcığın çok ihtiyacı varmış, iki erkek çocuğu okutuyormuş. "Eleonora Tamara'yı çok seviyor" diyerek Nino'yu rahatlattı Panaris. O da ona teşekkür etti, fotoğrafı aldı önlüğünün cebine soktu. "Burada bıraksana" diye önerdi, "dolabın üzerine yapıştır, buzdolabına, nereye istersen, her an görebilesin." Nino ne dediğini anlayamamış gibi baktı. Daha anlaşılır biçimde anlattığında, bunu yapmak istemediğini söyledi, çünkü fotoğraf gözünün önünde olunca uzakta olmasına daha çok üzülecekmiş. Panaris Nino'nun dediğini düşündü bir süre; bilge kadın, yarayı deştikçe kanarmış, doğru. Kahve makinesindeki kahveyi termosa boşalttı, mutfağa gidip gelmelerden kurtulmak için onu çalışma odasına götürüyordu. "Merak etme" dedi tekrar, "sen de Tamara da ailedensiniz, yazın seni memleketine gezmeye gönderirim."

Bir an için, kayık tabakta mercimek ayıklayan maharetli uzun parmaklarını inceledi. Bakımlı tırnaklar, yüzük parmağında alyansı, orta parmağında kırmızı taşlı altın bir yüzük. *O an bu andır, safir yakut!* Kolundaki altın bileziği, kulağındaki küpeyi, boynundaki haçlı altın zinciri, ilk kez fark ediyordu. Bir süre onu izledi hayran hayran. Birden ondan özür dileme ihtiyacını hissetti. Ne için özür? Kötü günler geçi-

ren memleketi için mi? Kaybolan yıllar için mi? Sovyetler Birliği'nin onca yılın sonunda başardığı neydi? Avrupa'ya ucuz iş gücü sağlamak mı? Serbest piyasanın makinesini yağlamak mı? Vatandaşlarını paryaya çevirmek mi? Peki ülkülere ne oldu? Dam kedisi Dudu geldi ayaklarına sürtündü. Eğilip okşadı. Arif şaşırmıştı geçtiğimiz pazar: *Dudu* Türkçe'de papağan demektir, aynı zamanda kadın anlamına gelir, kediye kim koydu bu ismi? Kim acaba? Panaris de merak etti; kendimi bildim bileli Dudu diye çağırdığımız bir dam kedimiz olmuştur! Nino bir şeyler mırıldandı, doktora götürmek lazım, tüyleri dökülüyor; "Ellemeyin kediyi..." "İyi peki" dedi, "hafta başlasın icabına bakarım." Termosu aldı koridora çıktı. Villon'un dizesini tercüme etmeden içinden söyledi, *En mon païs suis en terre loingtaine*, sonra da kelime kelimesine Yunancaya çevirdi: Memleketimde uzak topraklardayım. Onu bu şekilde tercih ediyordu, çünkü içindeki paradoks ancak bu şekilde sılaya dönüş anlamına geliyordu.

Hayır, hüzün değildi. Ona eziyet eden şey, derin, bir bedensel sıkıntıydı. Nefes darlığı gibi bir şey. Geçen pazar Arif'i eve davet ederken iki dost gibi konuşmak niyetindeydi. Ama bir kez daha tavrından rahatsız olmuştu. Seni dikkatle izlerken, seninle sözüm ona içten ve dostça konuşurken hakkında çok kötü düşüncelere sahip olduğunu bakışlarıyla bu kadar net belli eden bir insanla daha önce karşılaştığını hatırlamıyordu. ABD'de yıllarca yaşadım, deme niyetindeydi, ona Marion'dan söz edecekti, kızından, Latin Amerikalı dostlarından. Ona macerasını anlatacaktı, Boston'dayken kendini San Diego'da nasıl bulduğunu. Panaris çok merak ediyordu, eğer geçen pazar yoldan o kadar sapmasaydı ve ona bütün bunlardan bahsetme cesaretini bulsaydı, acaba Arif ne tepki verecekti. Belki onunla dalga geçecekti, belki de sempatiyle dinleyecekti. Neden olmasın? Belki ona nasihatler bile verecekti! Arif! İsminin bir anlamı var mı diye sormayı da becerememişti, bunu dün de unutmuştu. Bilgisayarın karşısına geçti, kendini yine kaptırdı.

Zaman boyunca onca kesik kelleler, onca yaşasınlar, onca bittiler. Osmanlı donanması birliklerini Kolimbari'deki Gonia Manastırı'na çıkarır. Venedikli muhafız birliği komutanı Zulian, korunaklı adacık Todoru'dan gözünü kırpmadan çıkarmayı izlemektedir. Kararını almıştır. Duasını etmiş ve ancak bir savaşçının veda edebileceği şekilde hayata veda etmiştir. Az sayıdaki adamlarını yüreklendirmiştir. Direnecektir, direnebildiği kadar. Sonra gerekli talimatları verecektir. Teslim oluyormuş gibi yapar ve küçük kalenin kapısını Osmanlılara açar. Lağım mühimmatla doludur. Adamları kimlerdi, bir bir, adamların anaları, karıları, çocukları, hayalleri, zaafları, son duaları, onları soykırıma götüren neydi, hangi dindi? 1645 yılı haziran ayında, onurum için can veriyorum lafı ne anlama gelebilirdi? Veya özgürlüğüm için? Veya vatanım için? O yıllarda vatan kelimesi ne anlama gelebilirdi? Yüzbaşı Blagio

Zulian'a ne demeli peki? Limandaki tavernalarda sarhoş mu olmuştu? Âşık mı olmuştu? Kimi adını Julianus diye yazar. Kimi de Vlasi Julio olarak. Kimine göre yetmiş askerle savaşmıştır, kimine göre de altmış beş. Küçük kale havaya uçar, bazılarına göre iki kale vardır, savunmanın tamamı ölür, iki yüz veya beş yüz kadar da Cezayirli ve Tunuslu yeniçeri ölür. Ne var ki yeniçerilerin sayısı fazladır. Kıraç adacık işgal edilir. Girit'e özgü bir yaz, on yaşmda bir yetim var orada, baksana hafifçe başını kaldırıyor, tekrar eğiliyor, efendisinin parçalanmış bedeninin altına sokuluyor, ölmüş gibi yapacak ve uygun zamanı bekleyecektir. Zamanın silgisi yorulmadan siler, ama kurtulan on yaşındaki köleciği asla silemez. Türkler, tahkim olan şehri iki ay boyunca bombalar. Üç bin Venedikli, çok az sayıdaki yerlilerle birlikte yedi tane saldırıyı püskürtür. Lakin Türklerin sayısı elli bindir.

Camın önünde durdu biraz, deniz sakindi, sokak ıssız, karşıdaki elektrik direğinin üstündeki ölüm ilanını gördü. Todoru'nun bombalanmasıyla ilgili dün yazdığı metni üç kez okumuştu. Adadaki Venedik egemenliğinin sonunun, barut tüten şanlı başlangıcı. *Girit Savaşının* şairi Marinos Canes Bunialis ise şöyle feryat ediyordu:

Zavallıların başına beterin beteri geldi
Bilemiyorlar hangisi yeğ, Türkler mi yoksa Frenkler mi!

Sigara yaktı, o da neydi şimdi? Adanın tarihini görüntülerle canlandırma *fikrinden* vazgeçmemiş miydi? Silinmişleri başka laflarla yeniden yazmaya mı başlayacaktı? Sürekli savunma altında, içine sımsıkı, şanlı bir şekilde kapalıdır Girit. Özgür hayatının tarihi nedir? Homeros'tan mı başlasa, yoksa Platon'dan mı? Bu arada, dev Talos'un ana damarı zordadır. On yaşındaki köleciğin kıyıya kadar yüzdüğünü, orada bir yeniçeri kıtasınca yakalandığını görür. Ama onu öldürmeyecektir Burmalar. Sadece körpe erkekliğinin ucundaki deriyi kesecekler, onu yıkayacaklar, süsleyecekler, yedireceklerdir. Merhametli bir köle kadın çocuğu dizlerine oturtacaktır, laleler tomurcuklanacak, çiçek açacak, saygıyla eğilecek ve solacaktır, mevsimler gelecek ve gidecektir, merhametli köle ise ona hep aynı masalı anlatacaktır. Derken iyice kök salar. Kölecik büyür, koca adam olur. Evlenir, epey çocuğu olur, çocuklarının da epey çocuğu olur. Çocuktan çocuğa hep aynı masal anlatılır.

Günlerden perşembe, kurumuş ağzında hâlâ aynı buruk tat var, yüreğinde bir daralma. Hastaneye haber vermeyi, cenaze ofisine telefon etmeyi, Virginia'yı teselli etmeyi üstlenen oydu. Sabahın köründe mahmur mahmur, kolları sıvayıp banyoyu kanlardan temizleyen de oydu. Banyoyu ovarken elle yapılan işin gerçekten en iyi psikoterapi olduğunu düşünüyordu. Sonra ter içinde koltuğa oturdu, sigara yaktı. Eleono-

ra başını onun omzuna yasladı, teşekkür etti, birden ayağa kalktı, yatak odasına kadar sürüdü ve hemen geri geldi, elinde ahşap işlemeli bir kutuyla. Bunu nereye sakladığını epeydir hatırlamıyordum, dedi, dün akşam, öyle aramadan, eski fotoğrafların olduğu bir çekmecenin dibinde buldum, al bunu, dedenin ve anneannenin mektuplarıdır, burada olmasını istemiyorum artık, çöpe mi atayım? Al, onları okumak istediğini söylemiyor muydun? Sana hediye ediyorum, senindir. Ama ben sana günlükleri vermem, espri yapmaya çalıştı, takas olmaz. İstediğimi söyleyen kim? Hiçbir şey istemiyorum, sadece temizleneyim, Akis'i toprağa vereyim, gideceğim. Nereye gideceksin, diye sordu ve sorar sormaz da pişman oldu, ne demek istiyorsun? Merak etme, bu şehirden gideceğimi söylemek istiyorum. Pekâlâ, git, iyi gelecektir, diye fısıldadı Panaris, bunun anlık bir patlama olduğundan emindi. Ne işini bırakırdı o, ne Virginia'yı. Öyleyse? Kutuyu masaya koyarken, Arif'i ara lütfen, dedi, akrabaları da ara, Marianni'ye telefon et Matiudakis'e haber versin, her şey gereken biçimde olacak. Sonra onu yalnız bırakarak Virginia'nın odasına gitti.

Halkın Akis'i ne kadar az tanıdığını düşündü; ne biçim bir alışkanlık bu da, etrafı ölüm ilanlarıyla doldurmuşlardı, her elektrik direğinde, Etniki Bankası'ndan Elena Venizelu Meydanı'na kadar her otobüs durağında vardı. Kendi ölümünde hiçbir yere ilan yapıştırılmamasını istemeyi düşündü, hoşuna gitmiyordu. Kurumuş bir yasemin yere düşmüştü. Eleonora onu aile yadigârlarına itina göstermemekle suçlamakta belki de haklıydı. Ayşe Nine'nin mektuplarını defalarca okumuş olmasına rağmen kurutulmuş çiçekler hâlâ bırakıldıkları yerdeydi. Yere eğildi, kahverengi çiçekleri dikkatlice topladı, hafifçe ufalanmıştı, tezgâha bıraktı. Cenazenin ardından koca salı gününü bu mektupları okuyarak geçirdi. İlgisini çeken, hatta zaman zaman onu duygulandıran şey, anneannesinin üslubu ile el yazısıydı, başkasından duysaydı inanmazdı, kendi gözüyle görmeliydi. Âşık bir kadının sıradan aşk mektuplarından değildi, sevgilisine sorular soruyordu, onunla sohbet başlatmaya çalışıyordu, olaylar hakkında yorum yapıyordu, düştüğü zor durumdan ötürü kendine acıyordu, daha yirmi iki yaşındaydı, sonsuz sevgi yeminleri ediyor, onu da yemin etmeye çağırıyordu, hastalığına beraberce karşı koyacaklarını yazarak onu teselli ediyordu, ona maddi olarak yardımcı olacağına, ondan istediği parayı gönderme yolunu bulacağına söz veriyordu, onu iyimser olmaya, sevgilerine inanmaya teşvik ediyordu, yuvarlak ve azıcık sağa yatık harflerle, Çelebim, Beyim, Sevgilim, Güneşim, diyordu.

Sararmış mektup kâğıdını açtı. Ama fazla okuyamadı. İlk başta inanılmaz bulmuştu. Yeryüzündeki melek, fakirlerin ve üzgünlerin koruyucusu, Hanya'ya güzellik katan insan! Narenciye çiçeğinin kokusu adın kadar tatlı değildir! Nefesinin miski, sesinin güzel kokusu, içimde ölüm-

sözlük sezgisini uyandırıyor! Sonra kaderi, yalanlanmış ülküleri, boşa çıkan mücadelesi için ağlamaya başlıyordu. Mutlak surette para bulunmalıdır. Geçen pazar günü baloda taktığı elmas kakmalı hilal biçimli broşu göndermesi için ona yalvarıyor, anne babasına onu yolda düşürdüğünü söylemesini öğütlüyordu, al sana güzel bir bahane cevherim benim, bir broşun bizim sevgimiz karşısında senin için ne önemi olabilir? Aralarındaki aşkı anasına anlattığını bildiriyordu; şimdilik tepkili, yıldızım benim, ama sonunda ikna olacak ve geri çekilecektir, babama gelince, merak etme, o da aşkımızın ihtişamı karşısında saygıyla eğilerek rıza göstermek zorunda kalacaktır, güzelciğim, şekerim benim! Mektup şu cümleyle noktalanıyordu: Elbisenin hışırtısında kurtuluşun marşını duyuyorum, selam sana. Sinirden gülerek ayağa kalktı ve kütüphane rafından Zambelios'un *Girit Düğünleri* adlı romanını aldı, "Olamaz" kendi kendine konuşmaya başlamıştı. "Bu kadar mı sahte olunur, nasıl olur?" Kitabı açtı, sayfalarını karıştırmaya başladı.

Dün, Ayşe'ye adanmış koskoca mısraların Petros Kantanoleos'un aşk sayıklamalarından başka bir şey olmadığını tespit edince sempatiyle gülmüştü, sevgilisinin hatırına zavallı dede de şair olmak, şair müsveddesi olmak istiyordu, değildi ama. Zambelios'u taklit etmesinden daha duygulandırıcı ne olabilirdi? Yüksek fundalı yaseminim, Hanya'nın Gülü... Yıldız işlemeli mehtabım, Konstantin altınım, gökyüzünün altında kim var senden başka? Kitabın sayfalarını çılgınlıkla karıştırırken Petros'un bu methiyeyi, iki sevgilinin düğün merasimi için Alikianos'ta, buluştukları yerde yarattığından emindir; ikisi yalnız, narenciye bahçesinde yürürken Sofia'nın titrek sesle, faciayı sezermişçesine iç çekerek, ettikleri yeminlerin zıt fikirli ebeveynlerinin uzlaşmasına vesile olacağını ve Da Molinlerin son iki evladı olan babasının ve ortak bir coşkuyla şanlı Yunanistan'ı anne olarak tanıyacağının beklenmediğini söyler. Sayfa 371. Panaris bu sefer gülmüyordu. Büyükbabalarının bir söz hırsızı olduğunu Eleonora anlamış mıydı acaba merak etti. O bile, talihsiz Ayşe bile fark etmiş olabilirdi. Armodios Fumis nasıl bu kadar itibarını düşürebilirdi? Birdenbire kendinden tiksindi, "Beni rahatsız eden bu mu şimdi?" dedi fısıltıyla. "Elmas kakmalı broşunu ondan istemesi rahatsız etmiyor mu? Kibri rahatsız etmiyor mu?" O dönemdeki âdetler böyleyse ya? Dedesine acımak ve acısını paylaşmak istiyordu, onun için kolay değildi ama.

Telefonun çaldığını duydu, sonra da Nino'nun "Polis!" diye seslendiğini. Matiudakis'ti, içtenlikle ve senlibenli konuştu. Panaris onunla soğuk ve resmi konuşmak istiyordu, ama bu *hakkı* sonsuza dek yitirdiğini biliyordu. Matiudakis, Arif'le birlikte ofisinde sohbet ettiklerini ve huzurevine uğramayı düşündüklerini anlatıyordu "Arif anamı görmeyi çok istiyor, sen de gelir miydin? Ona eskileri sormak istiyor, sen de gel dinle." "Ama onun bugün uçağı var" saatine baktı. "Daha konuşamadı-

nız mı? Normalde dört saat içinde havaalanında olması gerekir, olay ne?" "Olay falan yok, gidişini erteledi, biraz daha kalmak istiyor, anamla mutlaka tanışmak istiyor, sen de gel, senin orada olmanı istiyor, orada konuşulacakları dinlemeni, sana iyi gelecektir." Panaris'in kafasında hâlâ soru işaretleri vardı. Tek istediği, sabahları uyandığında, ona ait görüntülerle ve camın dışındaki denizle, tekrar tekrar sürüklenmekten başka bir şey düşünmemekti. "Peki" dedi. "Sizi bekleyeceğim, zile basın."

Dün, çarşamba akşamı, Arif'i görmesi, onunla ciddi ciddi konuşması gerektiğine karar vererek, görüşmeye mecbur kalsın diye önceden telefon etmeden otele gitmişti. Fakat barda oturup odadan inmesini beklerken Marianni'nin komşusu çıkagelmişti. Nereden bittiği aklına takılmıştı ki o yanma yaklaştı, birbirlerine iyi akşamlar dediler; sanki gizlice anlaşmış gibiydiler, Panaris bunu hissetti, gözlerini birbirlerinden kaçırarak aynı kişiyi beklediklerini biliyorlardı. İkisinin de gözü bir süre asansör kapısına takıldı. Acaba gitsen mi, teklifini yapıverdi Matiudakis. Kesinlikle gitmem, diye kestirip attı Panaris, onu beklediğimi biliyor. Bana bir söz verir misin, dedi Matiudakis mazeret kabul etmeyen bir yakınlıkla, eline bir de kartvizit uzatarak, sizi bırakayım rahat rahat sohbet edin, bitirince beni cep telefonumdan arar mısın, buraya geleyim? Önemli bir şey yok, ona birkaç soru sormak istiyorum. Şimdi mi, diyerek kahkaha attı Panaris, kartviziti alırken de şöyle dedi: Son anda uyandınız! Ne demek istiyorsun, diye karşılık verdi polis, Türk'ün Ukraynalı kızın ölümüyle bir ilgisi var mıdır dersin? Panaris rahatsız olmuş bir şekilde baktı. Bu ne şimdi, diye sordu. Taşma taş! Matiudakis muzipçe güldü. Panaris alınmıştı, ama kahvecinin oğlunun uyanıklığını asla kaldıramazdı, o sırığın artık apoletli havalarında olması hiç fark etmez; sahi ne zamandı? Hangi etkinlikte görmüştü onu, üniformanın içinde hindi gibi kabarıyordu hani? Birdenbire sınıftaki halini anımsadı, ona budala derlerdi, sıra arkadaşı Çekuras'la birlikte, budalaya bak, ağzını bile açamıyor!

Asansör kapısı açıldı. Panaris Arif'in bakışlarında şaşkınlık gibi bir şey sezdi. Bakıyorum yanında arkadaş getirmişsin; sonra Matiudakis'e döndü, nezaketle konuştu: Daha önce karşılaştık, öyle değil mi? Sonra da ciddi ciddi, onunla konuşmadan şehirden gitmek istemediğini söyledi. Yarın 16.35 uçağıyla gidiyordu, sabah dokuz gibi yanına uğrayabilir miydi? Matiudakis aval aval bakıyordu. Bu akşam olmaz mı, teklifini yapmaya cüret etti. Arif bir an tereddüt eder gibi gözüktü, bu akşam yeğenimle dışarı çıkacağım, dedi bir nebze ironiyle, ama müsaitseniz bize katılabilirsiniz. Panaris, sanırım bir itirazın yok! Sıkıntılı sıkıntılı otel çıkışına doğru giderlerken, Arif'in Matiudakis'e soru sorduğunu şahit oldular; Girit Devleti yıllarında genel vali olan prensin kavasıyla bir akrabalık var mı? Dedemin kardeşiydi, yanıtını verdi Matiudakis şa-

şırarak. Arif güldü: Babamın not defterinde yazılanlara bakılırsa, büyükanneniz köy evinde büyümüş. Öyle mi? Panaris şaşırmış gibi yaptı. Okuldayken Matiudakis'i sevmemesinin sebeplerinden biri buydu. Onun, anasının ailesi ve geçmiş hakkında çok şey bildiğinden hep şüphelenmişti. Matiudakis şaşkınlığından sıyrılmış gibiydi. İnanmayacaksın, dedi, anam bugün bile atalarını hatırlar ve onlara dua eder. Onları hatırlaması mümkün değil, dedi Arif, daha doğmamıştı. Doğru, diye düzeltti Matiudakis, ama anasının ona anlattıklarını hatırlıyor, büyükannemin senin büyükannen Kaurena'ya ettiği duaları. Burada mı kalacağız, diye sordu Panaris. Yokuşu inelim mi? Arif eliyle Halidon Caddesi'ni göstererek teklifte bulundu. Ben arabaya binelim derim, dedi Panaris, Murnies'te iyi bir taverna biliyorum. Arif hoşlanmamış görünüyordu. Yürüyerek şehrin içinde bir yere gitmeyi tercih ederdi. Ötekiler daha tepki bile veremeden, ben bir yukarı çıkıyorum, dedi, cüzdanımı unutmuşum.

Otelin arka kapısı var mı, dedi Panaris, sırf bir şey söylemiş olmak için, der misin gizli bir geçit olsun da elinden kaçırasın, nereye gitti böyle pattadak? Duymadın mı? Cüzdanını unutmuş, dedi Matiudakis dalgın dalgın, anama anlatacağım inanmayacak vallahi. Biraz sonra karşılarına çıktı. O onları veyahut onlar onu sürükleyerek Ovriaki ve Topanas'ın ıssız sokaklarına daldılar, Teotokopulu Sokağı'na oradan da Fırka'ya çıktılar. Kundurioti sahilinde bir meyhanede karar kıldılar. Oturur oturmaz Matiudakis, Panaris'e göz kulak ol dercesine anlamlı anlamlı bakarak tuvalete gitmek için yerinden kalktı. Panaris bunu fırsat bildi, Arif'e özür dileyerek açıklama yaptı, aynasız resepsiyonda karşıma çıkıverdi, senle işi varmış, dikkatli ol, başın belada mı yoksa? Arif güldü ve onu rahatlattı.

Geceleri uzo, meze ve bin bir şey hakkında sohbetle akıyordu. Laf, Salis Helidonakis'e de geldi. Tam olarak ne zaman öldü, diye sordu Arif. 1967 kışıydı, dedi Matiudakis, hatırlıyorum, çünkü anam bana yolladığı mektupta yazmıştı, mezarcı Pondikakis zavallı Salis'i Aya Lukas'a defnetmesine izin vermeleri için yalvarmış, ama vermemişler, o zaman "Biokim"in arkasında, bazı Müslüman mezar kalıntılarının yanına bir çukur kazmış ve oraya gömmüş. İyi de, şayet öyleyse, mezarı, bugün Aya Lukas'ta nasıl bulunuyor, diye sordu Panaris. Ne biçim hikâye bu da, tam olarak bilemiyorum, sanırım Naksakis'le, Klonos'la ve Vlondakis'le birlikte Patrikhane'den izin alarak ölünün kemiklerini taşırlar, hatta yardım toplayarak mezarını da yaparlar, sağ olsunlar. Panaris alaycı alaycı güldü, hatta sanatkârane bir mezar taşı dörtlüsüyle onurlandırırlar, dedi. *Zenciydin, Hıristiyan değildin, şeklin şemalin siyahtı, varsın öyle olsun, ruhun kardan da beyazdı!* Nasıl ama? Söylesene? diyerek Matiudakis'i kışkırttı, *zenciydin, varsın öyle olsun* ne demek oluyor? İsacık *beyaz* mıydı yani? Saf bir *ruhun* sadece beyaz bir Hıristiyan

postunda bulunması nereden geliyor, zenci Hıristiyanlar yok mu hiç? Ah be Panaris, güldü Matiudakis, hiç değişmemişsin, onca yıl geçti aynısın, her şeye bir kulp takıyorsun! Arif sigara içerek onları izliyordu. Matiudakis de sigara yaktı, bu meret beni öldürecek, diye sızlandı yine, çabalıyorum ama bırakamıyorum. Birden Arif, savaş öncesi Hanya'daki sigara fabrikalarını sordu. Neden soruyorsun? Nereden çıktı, diye sordu merak ederek Panaris. Her zaman bir *neden* mi olması gerekir, dedi Arif alınmış bir tavırla, neden bu kadar kuşkucusun? Panaris bir süre düşünceye daldı, Hanya'daki sigara fabrikaları oldukça iyi bildiği bir konuydu. 1908 yılında Kalogerakis'in "Tip Top" sigaralarından ve Beruçakis'in tütün ticaretinden, diyerek söze başladı, 1916'da Rokakis kardeşlerin Agrinio-Kavala-Rodos sigaralarına geçiyoruz, birkaç yıl sonra da 1921 yılında, Galanis'in yeni sigara kâğıtlı "Calypso" sigaralarına. Aynı dönemde Pseyannakis'in Viyana'dan gelme kâğıdıyla "Finiks" sigaraları ortaya çıkar, buna paralel olarak 500 000 drahmi sermayeli, Hanya merkezli "Minotauros" adı altında "Girit Tütün Endüstrisi Anonim Şirketi" kurulur, Kalogerakis'in "Tip Top"unu da satın alır. Aynı dönemde Mavrakakis'in tütün dükkânından da "Kantanoleon" tütünleri piyasaya çıkar, güya Georgios Kantanoleos figürünün süslediği kutular içinde. Bir süre sonra, 1924 yılında, "Zenit" sigaraları piyasaya sürülür, anonim şirket "Minotauros"un yeni markaları "Atlantis" ve "Andaluzas"la eşzamanlı olarak. 1924 yılı sonlarında "Zenit" firması "Minotauros" şirketiyle birleşir. 1926'da "Coral" sigaraları ve "Titan" tütün fabrikası ortaya çıkar. Derken yine birleşirler ve Yunanistan Tütün Endüstrisi Birliği'ni oluştururlar.

Onu dinlerken çok etkilenmişlerdi. İstediği bu değil miydi? Yine de bunalmıştı, bu yaşa gelmiş bir insan kabiliyet çılgınlığına kendini hiç bu kadar kaptırır mıydı? Matiudakis onu hafızasından dolayı övünce, belli etmese de öğretmeni tarafından ödüllendirilen öğrenci gibi gururlandı içinden, gerçi öğrenciyken övgü peşinde hiç koşmamıştı. Öyleyse bu hali neydi? Neyi kanıtlamak istiyordu? Bir ara Arif saatine baktı, gitsek iyi olur, sabah erken kalkacağız, dedi tam bir İngiliz tavrıyla, bir itirazları falan yoksa hesabı ödemeyi rica etti. Tamam, dedi Panaris gülümseyerek. Ama Matiudakis çoktan ödemişti. Peki, söyler misin, diye sordu Arif'e ansızın, seninkiler Hanya'dan gittiğinde henüz doğmamış olan anamın Matiudakis'le evlendiğini nereden biliyordu senin baban? Arif babasının Hanya'yla bağlantısını hiç koparmadığını açıkladı; ona haberleri ileten arkadaşları varmış, büyükannesi onun büyükannesini çok seviyormuş muhtemelen, çünkü hayatta oldukları sürece birbirlerine selam göndermişler. Matiudakis Arif'e pek inanmıyormuş gibi baksa da daha çok duygulanmış gibi görünüyordu, henüz sindirememiş gibiydi. Peki kavas olan emmimi nereden biliyorsun? Biliyorum, dedi Arif gülümseyerek, her şeyi biliyorum! Panaris onları dinlerken ci-

nayet haberinin İstanbul'a ulaşmış olacağını düşünüyordu! Müslüman büyük büyükbabası Hüseyin'i ve büyük büyükannesi Selma'yı gözünün önüne getirmeye çalıştı ilk kez. Arif'e lafı dolandırmadan sordu: 1926'da hayatta mıydılar? Dede 1925'te öldü, nine çok daha sonra, ben on beş yaşına geldiğimde, cevabını verdi soğuk bir tavırla.

Zil sesini duyduğunda bilgisayarı kapatıyordu, "beyin fırtınası" diye dalga geçti yüksek sesle. Holdeki portmantodan deri montu aldı. Nereye gidiyordu, kimlerle gidiyordu, polisin önerisini niye kabul etmişti? Eleonora'nın dedelerinin yazdığı nıektupların Zambelios'un kopyaları olduğunu acaba biliyor muydu bir kez daha merak etti. Bu romanı uyarlayarak yazacağı *senaryoyla*, aylardır boş hayallerle oyalandığını düşününce küçük düştüğünü hissetti. Damarı tuttu. Her ne olursa olsun, tasarladığı şey sıradan bir uyarlama değildi. Onun çabası başkaydı. Petros Kantanoleos ile Sofia Da Molin'in kanlı aşkını, Erotokritos ile Aretusa'nın mutlu sonuyla bağlayabilmekti.

5

Yerimden kaldıran telefon oldu

Hanya, cuma sabahı, 18 ocak

Vanessa'ydı, ancak bir iki dakika konuştuktan sonra anladım ki, perşembe öğleden sonradan bu sabaha kadar deliksiz uyumuşum. Steve'in onu aradığını ve beni sorduğunu söyledi. Steve'i de *Guardian*'dan aramışlar. Merak etmişler, bir terslik mi var diye. Ne gibi, diye sordum, hatırlamaya çalışarak; on yedi saatlik bir derin uykudan çıktığımı ona söylemek istemiyordum. Telefon edenler, gerçekten orada çalışıyor muyum, çalışmıyor muyum soranlar olmuş, başımın belaya girmiş olmasından korkuyorlarmış. Sesi yumuşamıştı. Bana telefon ettiği için ona teşekkür ettim ve rahatlattım. Akşam onu arayacağıma söz verdim, telefonu kapattık. Odaya kahvaltı istedim, sigara yaktım. İyi miydim?

Programıma göre Heinrich, bugün Frankfurt'ta olmam gerekiyordu; lakin sana yazdığım gibi, varsayımlarla hareket etmek zordur, zaten biliyorsun ki, ben çok kararsız biriyim. Belki de *içsel olarak* hazır değildim, buradan ayrılmadan önce arayıp sormaya mecbur olduğum bir şey olduğunu biliyordum. Geçtiğimiz salı, akşam yemeği için otele yakın bir restorana girerken, birden karşımda o kızıl saçlıyı gördüm, Marianni'yi; bir erkekle beraberdi. Kadın beni fark etmeden içgüdüsel olarak sırtımı döndüm; saklanmıyordum, ama gözlerini üzerimde hissetmek de istemiyordum, zira yanıma kışkırtıcı bir biçimde yaklaştığı, benimle güya öylesine sohbet ettiği o gün mutlaka Eleonora yollamıştı yanıma onu. Üç gün sonra da, cuma öğle vakti Kum Kapı'da, tamamen rastlantısal olarak yine aynı adamla karşılaştım. Bu sefer ona dikkatlice baktım ve babamda olan bir resimdeki adama çok benzediğini tespit ettim; o albüm babamın çalışma masasının üzerinde görünür bir yerde dururdu, hatta onu sıklıkla açıp bakardı, albümde hiç aile resmi olmayışı hep dikkatimi çekerdi, sadece yabancılar vardı, kendi deyimiyle onlar memleketinin tipik simalarıydı, artı, manzaralar, binalar, umumi yerler ve bir şehrin dış görünüşünü oluşturabilecek bütün öğeler. Aralarında şalvarlı Matiudakis de vardı, kavas Matiudakis, babamın anlattığına göre o, idealleştirilen Girit yakışıklılığının en karakteristik tiplerindenmiş! Daha önce benim de birkaç kez gittiğim balık lokantasına onun girdiğini görünce çekinmeden peşinden gittim ve karşısında

oturdum. Ona komiser diye hitap ediyorlardı, daha sonra da ismiyle telefona çağırdılar. Bu son derece yakışıklı adamın, kavasın torunu olabileceğini hemencecik tahmin ettim. Aynı gün Papamihalakis'e telefon ederek, torunu değil, yeğen gibi bir şey olduğunu öğrendim.

Sonra unuttum gitti. Onunla görüşemeden gitmekten başka çarem yoktu. Gel gör ki gizli arzularımız bazen, başkalarının koyduğu engellerle ya da kurduğu tuzaklarla çakışır, atasözü bile var: Her şerde bir hayır aramak lazım. Hayır mıydı bilmem ama beni gidişimi ertelemeye üç gün daha kalmaya, son *yapılacakları* da halletmeye mecbur bırakan karşıma çıkıveren o engeldi. Bu arada, Leta'nın bana açıkladıklarının beynimi kemirdiğini söylemeliyim, polisten bir yetkiliyle temasa geçmeye çalışmadan gidemem, diye düşünüyordum. Tamamen duygularıma kapılarak sırrı saklayacağıma söz vermiş olmam bir yana, bir kadın öldürülmüştü. İma ettiğine göre de, katil kocasıydı. Gerçi bir taraftan da, beni ilgilendirmeyen, en önemlisi de ilgilendirmesini istemediğim bir meseleye bulaşmam doğru olmazdı. Leta'nın amacı tam olarak neydi? Beni etkilemek mi, beni korkutmak mı, beni tehdit etmek mi? Kocasını sorumsuzca bu duruma düşürmesini son derece anormal buluyordum. Belki de sadece yalan söylemeden duramayan biriydi. Sonuç olarak çekiniyordum, büyük ihtimalle de kimseyle konuşmadan gidecektim, çarşamba günü resepsiyonda polis Matiudakis ortaya çıkmasaydı şayet.

Onu Panaris'in yanında görünce şaşırmadım desem yalan olur. Bir an, onu Panaris'in getirdiğini sandım, geçen pazar günkü saldırganlığını anımsadım, her ne kadar gülünç gelse de, polise o haber vermiş olabilirdi, şehirde casusluk faaliyetlerinde bulunduğumdan şüphelendiğine göre bu gayet muhtemeldi. Fakat bakışı, masum olduğuna beni hemen ikna etti. Ne kadar *fesat* olsa da, yaptığından veya yapmadığından hep pişmanlık duyan birinin değişkenliği, daha çok da umulmadık doğrululuğu vardı onda. Sempatik tarafı da buydu işte. Yetkili makamların istese de yapamayacağını, şöyle ki, kelleler uçmadan bana ithamda bulunamayacağını ve kellesinin uçmasını isteyecek birinin çıkmayacağını bildiğimden kendimden son derece emindim, şaşkınlığımdan sıyrılıverdim, buna Matiudakis'i ikna ettim, Panaris'i de, Eski Şehir'in batısında yürürken bulduk kendimizi, derken bir meyhaneye girdik. Matiudakis'in hep bırakmak istediği ve hep bırakmayı erteleyeği sigara vesilesiyle, yüzyılın başında Hanya'daki tütün dükkânları ve sigara fabrikalarından konuşmaya başladık. Ben bir soru sordum, tütün ambalajlaması yapan küçük sanayi birimleri var mıydı hiç Hanya'da diye, Panaris hemen isimleri ve firmaları sıralamaya başladı papağan gibi.

Yahu nasıl hatırlıyorsun bütün bunları, dedi Matiudakis hayranlıkla. Panaris de memnun memnun güldü ve bana baktı, benim takdirimi değil ister gibiydi, bunları hatırlıyormuş, çünkü Hanya'da ufak fabrikaların

gelişmesi, 1922 yazı başlarından itibaren azar azar gelmeye başlayan Küçük Asyalıların köklerinden söküldüğü büyük felaketinin öncesine rastlıyormuş, böylece birinci sınıf ucuz işgücü sağlanmış. Bilhassa kadınları, karın tokluğuna, yanlış hatırlamıyorsa iki buçuk drahmi karşılığında, sabahtan akşama kadar çalıştırıyorlarmış. Hiç değişmemişsin, dedi Matiudakis, sen belki hatırlamıyorsundur, ama benim aklıma kazınan Havari Paulus'un dediği o *her daim yalancı* lafı olmuştur, bütün öğretmenlere illallah dedirtmiştim, hiç hatırlıyor musun? Panaris garipseyerek baktı. Nasıl hatırlamam, o benim ilk resitalimdi, dedi kendiyle dalga geçerek, ama ilgimi çeken senin hatırlıyor olman! Gülerek devam etti. Venedikliler de muhtemelen Havari Paulus'tan aldıkları şu sözleri Giritliler için söylemişler: *Her kim onların lafına itibar eder, yeminlerine inanır, denizde tavşan avlar, dağda balık!* Hadi buyur, düşündüm, dış görünüş olarak benzeşmesek de, şu bilgi gösterişi kusuru bende de var. Dönemin ruhunun anlaşılması için, dedi Panaris sigara ve tütünlere dönerek, o yıllarda verem patlaması yaşandığı halde Londra'da sigara içmenin zevkini ele alan profesörlerin ortaya çıktığının düşünülmesi yeter. En keyifli sigara, aç karnına içilmesi gereken günün ilk sigarasıymış, duman iyice içe çekilmeli ve içişi kırk ila kırk beş dakikaya kadar uzatılmalıymış! İyi de, o zamanlar kâğıt ve harman daha kaliteliymiş anlaşılan, diye belirtti ciddiyetle Matiudakis, şimdi lanet olasıyı yakıyorsun beş dakikada bitiyor, hatta küllüğü yanık artıklarıyla dolduruyor, Tanrı bilir bugün bize ne veriyorlar içelim diye. Yunanistan Tütün Endüstrisi Birliği'nin hissedarları kimdi, biliyor musun, diye sordum Panaris'e. Sorumun gerisinde kaçınmasını gerektiren bir şey var mı yok mu anlamaya çalışarak baktı. Neden sordun? Belli bir sebebi yok, dedim sigara yakarak, her şeyde bir *neden* arama, yine de her kim ise bunlar, Yunanistanlı rekabetine dayanamamışlar, öyle değil mi? Girit'te genel olarak büyük bir tütün endüstrisi hiç olmamış. Doğru, dedi kestirip atarak. Her şey bir yana, hafızan çok kuvvetliymiş, diyerek övdüm, sözünü ettiğin firmaların çoğunu babamın günlüğünde okudum, ne yapardı biliyor musun? Düzenli aralıklarla ona ulaşan Girit gazetelerindeki bütün reklamları ayıklayıp deftere geçirirdi, sadece sigaracılarla değil, içki imalatçıları ve dericilerle ilgili olanları, çünkü bir yerin gelişmesini kafada canlandırabilmenin en iyi yolunun reklamları takip etmek olduğuna inanırdı.

Bakışım fark ettim, yoruma yeltendi, vazgeçti. Sonra konu değiştirdik. Aklım hep kız kardeşimde ve onun oğlundaydı, aynı zamanda Matiudakis'in tam olarak ne istediğini merak ediyordum, ona benden kim söz etmiş olabilirdi? Leta'nın kocası mı acaba? Belki de sözlerine gereken ehemmiyeti göstermemiştim. Ağırlıklı olarak Panaris'e hitap ederek, kaç gündür, *Haniya*'yı zamanın içinde görmeye çalışıyorum, bunu kanıtlamak durumunda olamasalar da bana daha esnek, daha bulgucu

gelen Ortadoğulu Giritlilerin güzergâhlarını Girit'in başkenti olarak çizmeyi arzulamaları gibi tıpkı, büyükbabamın döneminde ve hatta daha da öncesinde, Kandiye'ye ilişkin beklentiler başkaydı. Aralarında bakıştılar, rahatsız olmuşlardı, ama gözlemimi yorumsuz bırakmayı yeğlediler. Panaris sordu; Hanya'yı adanın başkenti ilan eden kimdi? Giritli Mustafa Paşa mı? Galiba onun yerine geçen kişi, Salih Vamık Paşa, 1851 yılında, dedim. Ne demek galiba? Sesini iğneleyici bir biçimde yükseltmişti, sen bunlarla uğraşmıyor musun? Ona aldırmadım. Dışarıdaki deniz sakindi, fırtınalı halini görmesem, yıldızyellerine bu kadar savunmasızca teslim olduğuna inanmazdım. Ve yine Karyotakis'in şiirini hatırladım: *Deniz*. Babam haklıymış, dedim, eğer yıldızyeli olmasaydı kum, limanı tıkayıp mahvederdi kesin, o yıllarda Kandiye'deki limanı mahvettiği gibi tıpkı. Evet, dedi Panaris kahkahayla, limanlar *tıkanır*, ama merciler de onları *açmak* için vardır, Osmanlı makamlarının yıllarca ne bok yaptığını söyler misin, arkalarında bıraktıkları işler nerede? Panaris! Eleonora'nın sesini şöyle bir taklit ettim. Şaşırarak baktı, sonra da sinirinden gülmeye başladı. Panaris, ciddiyetimi bozmadan devam ettim, tarihten haberin var, değil mi? Öyleyse sultanların ve paşaların derin uykularından uyandıklarında geç olduğunu da biliyorsun, doğru mu?

Heinrich, sana anlatmaya çalıştığım nedir? İkisinin bakışlarını, düşmanlıkla olmasa bile kuşkuyla üzerime dikilmiş hissediyordum; durmadan geçmişe dönerek, kâh değişik sorular sorarak kâh bilgelik taslayarak onları tahrik ediyordum belki de. Dost gibi sohbet ettiğimiz, uzomuzu içtiğimiz, yemeklerden atıştırdığımız anlar da oldu ama. İşte böyle iyi bir anda Panaris, ileride ne zaman istersem evinin bodrum katının hizmetimde olacağını söyledi, orada ciltler halinde pek çok eski gazete varmış, hatta yerel Türkçe gazeteler de. Önerisine teşekkür ettim; ama bizimkilerin geçmişiyle bir daha ilgilenmeyeceğimi biliyordum. Sonra, görünüşte bağlantısız bir şekilde ama mutlaka birtakım çağrışımlardan hareketle, bir bana bir Matiudakis'e bakarak, defalarca düşündüğü ve artık deneyerek kurtulmaya çalıştığı bir hikâyenin sonunu anlatırmışçasına, Venedikli Francesco Da Molin'in işlediği cinayetten söz etmeye başladı. Da Molin denen bu adam, Giritli devrimcileri Alikianos'taki şatosunda pusuya düşürmek için işi, biricik kızı ile Petros Kantanoleos arasındaki aşka razı olmaya kadar vardırır. Venedik Cumhuriyeti onları silahla terbiye edememiştir, ama Da Molin, düğün eğlencesinin yapıldığı gece şaraplarına uyku ilacı koyarak hileyle terbiye eder. Devrimcilerin çoğu zincire vurulur. Ama başı dönmeyenler direnir ve kahramanca savaşırlar! Petros çarpışarak ölür, onun yanında özveriyle savaşan Sofia da öyle. İhtiyar Kantanoleos'un ödülü yakalanmak olur, ele verilir ve darağacında öldürülür. Ayaklanan köyler Keramia, Alikambos, Meskla ve Lakki yakılıp yıkılır. Sofia Splanca'daki Aya Nikolaos'ta toprağa veri-

lir, çukuru anasının mezarının sol tarafında açılır, üzerinde de şu yazı vardır: *Sofia Kantanoleos, ölümden sonra da sağ.* Yıllar sonra ise Girit Yüksek Öngörücüsü, Alikamboslu Kondos, Keramialı Fumis, Omaloslu Musuros ve Sgurafos, Sfakialı Pateros ailelerini ismen belirtir. Bunlar disiplinsiz çeteci, kamu asayiş ve güvenliği için tehlikeli sayılır. Francesco Da Molin'e gelince, yaptığından pişman ve vicdan azabından delirmiş olarak, yıllarca şatosunun yıkıntıları arasında pejmürde dolaşır, biricik kızına ağlar.

Panaris konuştukça, Matiudakis ona acıyormuş gibi bakıyordu, göz göze geldiklerinde anlayışla başını salladı. İnanır mısın? Onun anlayış göstermesinden rahatsız oldum. Panaris lafını bitirdiğinde, bunlar gerçekten yaşandı mı yoksa Zambelios'un hayal gücü mü, diye sormak niyetindeydim. Bir zamanlar bu romanı okumaya çalıştığımı hatırlıyorum, muhtemelen hâlâ babamın kütüphanesindedir, ama yazarın tumturaklılığı ve kibirliliğiyle iletişim kuramamıştım, tabii ki kendine has bakış açısıyla bütün suçu Kantanoleoslara yükleyerek, o dramatik aşk hikâyesinden ilk söz eden Girit Venediklisi Noter Trivan'ın vakayinamesini ilginç bulmuştum halbuki. Panaris nihayet sustuğunda, polisteki alaycı bakışın etkisinde kalarak, Zambelios günümüzde de hâlâ okunuyor mu diye sormayı yeğledim sadece. Hayretle baktı. Babamın kütüphanesinde, *Girit Düğünleri* adlı romanın 1913'e ait karton kapaklı bir baskısı bulunduğunu anlattım. Aynısı bende de var, dedi, Vistakis baskısı, şaşırdım. Bugün okunur mu, diye sordum tekrar. Şurada Papadiamandis okunmuyor, Zambelios mu okunacak? Papadiamandis'i duymuş muydun? Unutmuşsun, güldüm, yoksa sana söylemeye fırsatım olmadı mı? Seferis üzerine lisansüstü yaptım! Nobel sahibi mi, diye atladı Matiudakis. Selanik'te iki yıl kaldım, diye devam ettim, onları kışkırtmak istiyordum, Savvidis'in yanında. Panaris ekşi ekşi gülümsedi: Sonuç olarak kimsin sen? Demek istediğim tam olarak ne okudun? Aynı gülüşle karşılık verdim: *Esas olarak uluslararası ilişkiler ve gazetecilik*, ama değişik lisansüstüler de yaptım, öylesine, eğlence olsun diye! Eğlence mi? Panaris alaycıydı. Canın nasıl istiyorsa öyle de, benim için hava hoş. Arif, diye fısıldadı gözümün içine bakarak, birbirimizi daha iyi tanıyalım istiyorum, başka bir şey değil. Matiudakis sıkılmaya başlamıştı, esnedi. Artık gitsek iyi olur, dedim, sabah erken kalkacağız. Bana katıldılar.

Otele kadar bana eşlik etmekte ısrar ettiler. Panaris Halidon Sokağı'nın başında durdu, yönünü bulmaya çalışır gibiydi ve buralarda bir yerde sol tarafta, dedi, Rokakis'in tütün dükkânı vardı muhtemelen çok eskiden, hemen üstünde de küçük bir odada Müslüman bir yağ tüccarının bürosu, adı Pistolakis. Bir gün yağ tüccarı topu dikmiş; sonuç olarak ona verilen bütün krediler ödenmeden kalmış, o günden beri de atasözü gibi bir laf söylenir: Git Pistolakis'in kasasından al paranı!

Ciddi misin, dedi Matiudakis, doğru derler, insan yaşlandıkça öğrenir diye. İnanır mısın, çocukken babamdan harçlık istediğimde, Pistolakis'ten istememi söylerdi, ben de o eski politikacıya gönderdiğini sanırdım! Ben de aynısını sanırdım, dedi Panaris gülerek, ta ki atalarımın kâğıtlarını karıştırarak bu *büyük gerçeği* de öğrenene kadar! Onları duygulanarak dinliyordum. Benimkiler de bu yağ tüccarından bahsediyordu. Hatta dedem, onu hiç sevememiş. Her şeyi çarçur eden, sahtekârın biri olarak görmüş hep. Amma Hıristiyan bir Pistolakis de varımış, milletvekili olan, Girit Devleti zamanında konsey üyeliğine, yani bakanlık görevine kadar yükselmiş. Dedemin yazdıklarına göre, büyük bir yanlış anlaşılma olmuş. İnsanlar o lafı duydukça siyasiyle dalga geçildiğini sanıyormuş. Bunu onlara anlatayım dedim ama vazgeçtim.

Matiudakis beni kenara çekti, otelin önünde ol, sabah sabah, beni kandırmayasın, bu akşam bırak tayini, sökülmeye bile yol açar. Ben de seninle konuşmak istiyorum diyerek onu rahatlattım. İyi de benim seninle ne işim olduğunu merak etmiyor musun? Üç aşağı beş yukarı konuyu tahmin ediyorum, diyerek üstüne üstüne gittim, bazı arkadaşlar dedi ki bir sebeple Yunanistan'a geldiklerinde onları takip ediyormuşsunuz, doğru mu? Hangi arkadaşlar yani, diye sordu. Bilim adamları, Türk. Anlaşıldı, dedi Matiudakis garipseyerek, buraya Türk bilim adamı gelirmiş de benim haberim mi yok? Buraya demedim, genel olarak Yunanistan'a. İyi kalplilikle güldü. Kafamı karıştırmaya çalışıyorsun, bilim adamı olarak mı geldin sen de? Öyle diyelim. Anlaşıldı, dedi yine, yarın görüşürüz, biraz duraksadı, ama ben ne konuşacağımızı çok merak ediyorum, eskileri mi? Artı eskileri, dedim gülümseyerek. Kafamı karıştırmak istiyorsun, ama beni bilmezsin sen! Cevap vermemeyi tercih ettim. Ötede duran Panaris sanki benim için endişeleniyormuş gibi bakıyordu. Vedalaşmak için yanına gittim. Görüşmek üzere, dedim, birbirimizi kaybetmeyeceğiz. Kesinlikle, diye fısıldadı Panaris, varınca senden telefon bekliyorum. Nereye varınca, diye sordum şaşkınlıkla. Gideceğin yere, dedi gülerek. Der misin cennetler komşu olsun, diye şaka yaptım, aralarındaki duvar koskocaman değildir belki de! Ben de onu diyorum, cevabını verdi Panaris aynı tavırla. Matiudakis şakalaşıyor muyuz yoksa ciddi miyiz onu anlamaya çalışarak bizi izliyordu. Birbirimize iyi geceler dedik.

Odaya girerken eşyalarımı karıştırılmış bulacağımdan emindim; bir an kendimi gülünç hissettim. Beni kim arayacaktı ve neden? Eşyalarımı tekrar dolaba asmayacaktım, bir tek ertesi güne temiz gömlek ayırdım; paralojizm hayatımızın içinde, düşündüm, yarının meşakkatli olmayacağını bana kim garanti eder? İçinde yazılarımın olduğu CD'yi aradım, bu günlerin notlarını içeren CD'yi. Her şey yerindeydi. Pijamasız yattım, uykuya dalamıyordum. Programlanmış yolculuktan birkaç gün önce ailesini terk eden o cesaretli kadını aklıma getirmeye çalış-

tım. Babam bana birkaç kez ondan bahsetmişti, ne kadar zeki olduğunu anlatmıştı, başka bir dönemde yaşasaydı kesin yükseköğrenim görürmüş, kız kardeşi piyano çalar, mükemmel Fransızca konuşur, çok okurmuş, mutlu olmakta ne kadar da diretirmiş, annesinin zorlamasıyla Kuranıkerim'den satırlar okurken bile Cennet Şiiri'ndeki ısrarı harikaymış, baksana Ömer, diyerek Meydan'daki pencereye yanına çağırırmış, büyülenmiş halde Girit Denizi'ni izlerlermiş, denizle gök bir, şu güzelliğe bak, *bugün veya yarın diye bir şey yoktur, her şey sadece bir andan ibarettir*; lakin talihsizdi, Hanya'dan kesin olarak gitmeden üç ay önce mide-bağırsak iltihabından yataklara düşer, gençliğinin baharında yaşama veda eder; o geceyi asla unutmayacağım, diye iç çekerdi babam, cumartesi günü, mayısın 14'ü, eve girer girmez, neredeydin, diye babam asık suratla bana çıkışmıştı, evdeki kadınların ağladığını duydum, ne oldu, diye sordum. Sen, neredeydin? Bahçe'de, "İdeal"in orada, kötü bir şey mi yaptım? Çok kötü, kız kardeşin ölüyordu, sense eğleniyordun! Hiç unutmam, izlediğim filmin adı *Öldüren Sevgi* adlı dramaydı!

Şimdi ben Hanya'dayım, onca yılın ardından, uykuya dalana kadar yatakta dönüp dururken o günün, 14 mayısın, sevgilisi Armodios Fumis'le kaçtığı ve yalnızca kendi ailesi için *öldüğü* gün olduğundan şüphelenmeye başladım. On yıl sonra ise Armodios Fumis onu öldürdü! Onu rüyamda gördüğümden emin bir şekilde yataktan fırladım, beni sarsan olay, yabancı kadının hüzünle ve sanki onu tanımam için beni dostça cesaretlendirerek gülümsemesiydi. Ben buyum! Hangi bu, diye sordum sanki. Cevap alamadım. Sonra uyandım. Tıraş olurken, Leta'nın boynumda bıraktığı ısırık izinin geçmeye başladığını içim rahatlayarak gördüm, Vanessa'nın ayrılmamızı istemeyeceğini düşünüyordum, daha iki ay önce ilişkimiz bulutsuz görünüyordu, yine de hiçbir şekilde üzülmüyordum; hayatımın geri kalan kısmını kadınsız geçirebilirdim, bana kesin bir şeyler oluyordu, polise gitmeye hazırlanıyordum, ama hiçbir tedirginliğim yoktu, ne olmuştu bana? Resepsiyondaki kız bana garip garip bakıyordu, birkaç gün daha kalacağım, bir sorun olur mu diye sordum. Hiç sorun olmaz, diye cevap verdi. Meraktan öldüğünü anladığım için de, hesapta olmayan bir durum çıktığını izah etmek istedim. İnanmayarak kabul etti.

Mevlevi Tekkesi'nin sekizgen çeşmesinin önünde durdum bir süre, kaderine terk edilmişti, vazo gibi duruyordu, bütün itina o kadardı, paralelkenar 1866 Meydanı'nın ortasında bir yerde. Tabiatıyla halk, şehrin birçok yerinde olduğu gibi buraya Platia Neon Katastimaton[4] diyor. Müslüman Mezarlığı'nın yavaş yavaş kaldırılması galiba buradan başlamıştı. Kidonias Sokağı'ndan gidip Apokoronu'ya, oradan Nearhu Sokağı'na çıkacak sonra da Suda'ya doğru devam edecektim. Buraları bili-

4. Yeni Dükkânlar Meydanı. (ç.n.)

yordum artık. Yürürken şunu düşünüyordum: Bugün sürülen tarlalarda ve Suda'ya giden bu yolda bir zamanlar benim ailem de yürümüştü. Mezarlık acaba nereye kadar gidiyordu? Aya Lukas Mezarlığı'yla aynı sınırı paylaşıyordu muhtemelen. Şehrin girişinde ve çıkışında uçsuz bucaksız bir ölü şehri, yüzyıllar boyu ağıt. Babam notlarında der ki, Belediye Konseyi'nin mezarlığın nakline ilişkin eylül 1911 tarihli o kararı, bir ay sonra Girit hükümeti İcra Kurulu tarafından kararnameyle onaylanmış. İcra Kurulu'nun başkanının ve iki üyesinin adlarını verirken, bir şeyler ima etmek istermişçesine adlarının yanına bir ünlem işareti koyuyor. Yorum yapmıyor. Yine de bende şu izlenimi yarattı, bu ünlem işaretleriyle Hanya'daki Müslümanların resmen geriye dönüşsüz bir biçimde kenara itilişini kastediyordu, atalarının mezarları ayaklar altına alınınca sen de hemen vaktin geldiğinde nereye gömüleceğini merak edersin. Büyükbabam bunu çok iyi anlamıştı.

Matiudakis beni içtenlikle karşıladı, muhtemelen istemi dışında olsa da, rahatlamama yardımcı oldu. Kahve teklif etti, evet dedim. Heyecandan gece uykuya dalamadığını anlatmaya başladı. Yatakta dönerken anasının laflarını hatırlayıp durmuş. Sonra da konu dışına çıktığı için kendine kızmış gibi, görev duruşu aldı ve ciddi bir şekilde bana baktı. Konuşma sırası bendeydi. Şimdi buradaki görevimle ilgili bildik hikâyeyi ona anlatmam gerekiyordu, elimden geldiği kadar lafı uzatmamaya ve net olmaya çalıştım. Bana soran ya da sormak istediğini anladığım herkese, fazla fazla açıklamalardan sıkıldığım için BBC muhabiri olduğumu söylediğimi anlattım, ama gerçek şu ki, yıllardır BBC'de çalışmama rağmen, *Guardian* adına buradayım, daha dürüst olmam gerekirse de, burada bulunmam *Guardian* için de değildi, Doğu Akdeniz'deki İslam eserleri *Guardian*'ı alakadar edemezdi, ama *Hürriyet*'i ediyor ki bu araştırma için *Guardian*'a para verdi, *Guardian* da BBC'ye başvurdu, BBC de beni önerdi, çünkü ben Yunancayı Türkçe ve İngilizce kadar iyi biliyorum! Çok basit değil mi, diyerek şaka yapmaya çalıştım.

Hiçbir şey anlamadım, dedi sinirlenerek, yani seni buraya *Hürriyet* mi gönderdi? Çok doğru anlamışsın, dedim. Bize bıraktığınız şaheserlere değer vermediğimiz için bizleri vandal olarak mı göstermeye çalışıyorsunuz? Ne bok bıraktınız bize? Minareler, çeşmecikler, bir cami, başka? Hanya'da güzel ne varsa Venediklilerindi ve siz yağmaladınız! Kiliseleri cami yapan siz değil miydiniz? Şimdi hesap sormaya mı geliyorsunuz? Konuyu saptırıyorsun, dedim sükûnetimi bozmadan. Dediğime aldırmadan şöyle devam etti, dili nasıl öğrendin, bana tuhaf görünüyor. Dili nasıl öğrendim ne demek? Evde Yunanca konuşurduk, babam Giritli, anam Selanikli! Geç bunları ya, birazdan Sfakialı olduğunu da söyleyeceksin! Selanik'te de yaşadım ben, dün de söylemiştim. Yani sen bir ajansın, seni casus olarak eğitmişler! Böyle devam edersek hiç-

bir yere varamayız, dedim, İngiliz vatandaşı bir Türk'üm, ama babam son nefesine kadar Giritli olduğunu söylerdi, Selanik hakkında hiç konuşmak istemeyen annemin aksine. Düşünceli düşünceli bana bakıyordu, devam etmemi bekliyordu. Resmen *Guardian*'ın temsilcisi olarak burada bulunuyorum, çünkü *Hürriyet* yazacağım makaleyi ödemeli yayın olarak *Guardian*'a yayımlatacak, daha fazla kurcalama, beni sorgulama görevini veren kişi galiba seni zor duruma sokmak istiyor!

Pekâlâ, dedi yumuşamış bir tavırla, casus değilsin, ama Yunan karşıtı propaganda unsurusun! Sen de Türk karşıtı, cevabını verdim, hazırlamış olduğum yazıda aşağı yukarı senin az önce dediklerin yer alıyor. Ne gibi yani? Hanya'da Osmanlı egemenliği döneminde kayda değer büyük işler yapılmadığını anlatıyorum, Yalı Camii hariç, ama o da özgünlüğüne rağmen anıtsal ölçekte değil... Benim anlamadığım nokta şu, diye sözümü kesti, şayet Yunan karşıtı propaganda söz konusu değilse, Türk gazetesinin yazısını İngiliz gazetesinde yayımlatmak için para ödemekte ne gibi bir çıkarı var? Ben öyle bakmıyorum olaya, farz edelim öyledir, yasalsızlık nerede sence? Siz de harabeye dönmüş kiliselerinizi fotoğraflamak ve İyonya'nın *kutsal yağ sürülü* toprakları hakkında yazmak için ikide bir Türkiye'ye gelmiyor musunuz? Kes, diyerek patladı, benim *Hürriyet*'e sözüm yok, para vererek *Guardian*'a yayımlatma olayı ters, bu işte bir bit yeniği var! Sinirlenmeye başlamıştım. Unutuyorsun galiba, binlerce Türk göçmen var, ikinci kuşaktan olanları Türkçe konuşmuyor, İngilizce konuşuyor ama, yurtdışındaki Türklerin hem de Türkiye'nin Avrupa perspektifi öncesinde biraz tarihlerini hatırlaması kötü mü olur? En basitinden, ana babalarının ve dedelerinin sadece Asyalı değil, yüzyıllar boyu Avrupa'da kök salmış olduklarına göre Avrupalı da olduğunu bilmeleri. Yoksa sadece sizin mi atalarınız var?

Patlamasını bekliyordum, ama sigara yaktı, son derece alakasız bir şekilde Panaris'ten söz etmeye başladı, Kriaras kafayı yemiş, eski sigaracılar hakkında nasıl konuştuğunu gördün mü dün? Şiir okusa bu kadar olurdu, kız kardeşine acıyorum, başında dert, bütün gün oturup eksi püskü şeylerle uğraşıyormuş, bir de Kantanoleoslar meselesine takmış. Anam haklı, Kaurena'nın laneti yedi bitirdi onları! Sıkışmışçasına bana baktı; büyükannen, değil mi? Büyükannem, dedim. Bana verdiğin vaazı bir kenara bırakıyorum, diyerek devam etti, bir hoşsun sen de, zavallı Türklere acımamı da mı istiyorsun yoksa? Benim şu an açıklığa kavuşturmak istediğim şu, casus musun değil misin? Gülümsedim. Casusum! Ne yapacaksın? Dışişleri Bakanlığı'na haber ver! Kafa mı buluyorsun benimle? Katiyen, mecbur olmadığım halde şu kadar saattir seninle konuşuyorum. Kauris, kes dalgayı, dürüst olacağım, çünkü senin de dürüstlükle konuştuğunu kabul ediyorum, aldığım emir bakanlığı bu işe karıştırmamaktır, çift taraflı mı çalışıyorsun yoksa? Eğer casus

olsaydım, gelir giderdim, ruhunuz bile duymazdı. Mantıklı bir cevap, bir şey daha sorayım, geri gelmeyi düşünüyor musunuz acaba? Kimler, diye sordum hayretler içinde. Ne demek kimler, Kaurisler, dedi açık açık. Bunu şaka olarak alıp gülebilirdim de. Ama, ailemin seçimini kati ve geri alınamaz şekilde yaparak gitmeye karar vermiş olduğu için gittiğini vurgulamayı gerekli gördüm. Doğrudur, dedi, çok mantıklı konuşuyorsun, zahmet için senden özür dilemem kaldı şimdi! Birden ses tonu değişti, sen benimle bir şey konuşacaktın, ne kadar çetin ceviz olduğumu gör, meraktan ölsem de *göreve* öncelik verdim! Biraz tereddüt ettim, onunla konuşmaya değer mi, diye düşündüm. Yabancı kızın ölümüyle ilgili konuşacaktım. Şaşırma sırası ondaydı. Deme, katilin kim olduğunu sen de mi biliyorsun? Şehirdeki herkes katili biliyor! Leta'nın dün öğlen bana söylediklerini kısa kısa anlattım, çocuk sahibi olması için yabancıyı *kiralama*'yla ilgili kısmı atladım sadece, en sonunda da bulaşmak istemediğim, ama ona da pek inanmadığım için elindeki malzemeyi polise göndermesini tavsiye ettiğimi belirttim. İfadesiz bir şekilde bana bakarken işi kurnazlığa döküverdi.

Onu becerdin mi? Kahkaha attı. Tarzından rahatsız olsam da bunu ona belli etmek istemedim. Sessizce ona bakıyordum. Bir kere ben de becerdim, aynı tonda devam etti, iki yıl önceydi, imanını gevretmiştim, erkek delisi bu kadın, herkesle yatmıştır, demek istediğim hoşuna gidenlerle, sözüm yok, çok seçicidir kendisi! Peki kocası, diye sordum. Çok umursar! O zaman neden birlikteler? Çok güzel soru, herkes hayatını yaşar, o da onu aldatıyor... Her neyse, sözünü kestim, benim söylemek istediklerim bunlardı. Bir büyük ne demiş biliyor musun, diye sorarken bana kalbini açmak ister gibiydi, harbi bilgelik, şaka maka değil, gerçeğin topluma zarar vereceği kesinse yalan yeğmiş! Sonra da güya gayri ihtiyari anlatmaya başladı, o kendi düğümünü çözmüşmüş, ama milleti buraya çağırmaya başlarsa bir gece içinde onu ham ederlermiş, meslek hayatını ne şekilde mahvedeceklerini bilirlermiş, hele ki şimdi terfi beklediği sırada buna değer miymiş? Takdir senindir, dedim. Kararını vermişti, ömrü boyunca pisliğin içindeydi, üstesinden geldi, saklanmadı, şimdi mi tırsacaktı? Ama onları başka türlü kazıklayacaktı, katil matil yakalamayacaktı, mademki yakalayamıyor, emareler delil sayılmaz, böyle demez mi avukatlar? Onları korkutabilirdi ama. Yazık olmuş, kasetleri alman gerekirdi, neden sana getirdi dersin? Ne bileyim, dedim ilgisizce, belki onları bir şekilde saklamak için, şimdilik yani, daha sonra da kocasından boşanabilmek amacıyla şantaj yapmak için. Ama sen o rolü reddettin ha? Salak mı görünüyorum? Bilakis, bu hikâyenin, bütün hikâyelerin tek salağı benim, neyle avunuyorum biliyor musun? Salaklığını bilen biri aslında salak değil, uyanıktır!

Bir süre sustuk. Bir kadın için ağladm mı hiç? diye sordu. Nesife'yi hatırladım. Nereden çıktı bu şimdi? Uyuşuk uyuşuk güldüm. Ağladın

mı? diye ısrar etti. Ağladım, ya sen? Yüzü yumuşadı: Helal sana Kauris, gözyaşı dökmeyen adam, adam değildir! Tarzı rahatsız etmeye başlamıştı. Yıllar önceydi, izah ettim, ilk aşkımdı! Öyledir, ilk aşklar unutulmaz! İlk aşklar ihanete uğrar, diye kestirip attım. Arkasındaki saate bakıyordum, yelkovanlar durmuş gibiydi, hatta bir ara saatin pilini değiştirmek gerektiğini düşündüm, sonra bir saati geçmek üzere olduğunu fark ediverdim. Bir şey isteyecektim, dedim çekingence, bana bir iyilik yapmanı. Genel müdürlüğe iyi sözler söylememi mi? Ne istersen söyle genel müdürlüğe, senden istediğim beni anana götürmen. Bunu duyunca ne kadar sarsıldığını gördüm. Onu ne yapacağımı sordu, anası yanında, ama yine de ihmal ediyordu, onu görmeye dayanamıyordu. Bu şehirde onun anası dışında halama tam olarak ne olduğunu, Fumis'in onu neden öldürdüğünü söyleyebilecek başkasının olmadığını bin bir ricayla anlattım. İyi de, diye karşı çıktı, onca yıl sonra ne arıyorsun? Babanın kardeşiydi, senin değil ki! Babamın anısı için yapıyorum, onun hissettiklerinin bir an da olsa hissedebilmek için, çok yaralanmıştı muhtemelen, hep kederli olduğunu hatırlıyorum. Matiudakis duygulanarak bana bakıyordu. İyi de anamın kafası pek yerinde değil, belki de hiçbir şey hatırlamıyordur. Dediğine pişman olduğunu hissettim, onu küçük düşürdüğünü hissetmişti sanki, aklı yerinde aslında ama ne bileyim, onca yıldan sonra, hani derler ya, ben dün ne yediğimi hatırlamıyorum, bir de onu düşün. Denesek ne kaybederiz, diye ısrar ettim. Ben söyleyeyim mi? Öldürme olayından sonra onu azizleştirdiklerine bakma sen, kumarcının tekiydi, alçak biri, saygıdeğer emmileri bile onu reddetmişlerdi, selamlarını bile kesmişlerdi. Bunlar beni ilgilendirmiyor, dedim, ben halamla ilgili olanları bilmek istiyorum, anan kendi anasından çok duymuştur kesin, anneannen sonuna kadar halamın yanında olmuş, adı Aglaia'ydı değil mi? Doğru, anneannem Aglaiça, bayan kontes! Zengin evinde büyüdüğü için gururlanırdı hatırlıyorum, halanın ona zaafı vardı herhalde. Birden sustu bana baktı. Şeytan mısın nesin sen? Benden istediğin zor bir şey, ama hatırını kıramıyorum. Bir şey daha var, diye ricada bulundum, Panaris de orada olsun, onun iyiliği için yapıyorum, gerçeği o da duysun istiyorum, sana bir şey diyeyim mi? Bu ikisine acıyorum, tam olarak olup biteni bilmiyorlar, anladığım kadarıyla öldürme olayından ziyade katilin cezalandırılmamasına yanıyorlar, varsın büyükbabaları olmuş olsun. Bunu düşünmemiştim, dedi Matiudakis, Dostoyevski'nin suç ve ceza lafı buna cuk oturuyor, zavallı yabancı kız, adının Dostoyevski olduğunu söylerdi herkese, asıl adı Olya Gromova'ydı, benden istediğin, doğru anladıysam, Kriaras'a telefon etmem ve polis eşliğinde huzurevine gitmemiz, şehir ayağa kalkar! Bir süre düşündü: Kalksın anasını satayım, haydi.

6

Çoktan anlamışsındır

Hanya, cuma akşamı, 18 ocak

Bu okudukların artık ne sana ne de bana yazılıyor, sadece ve sadece kendiliğinden ortaya çıkan yazılma ihtiyacından ötürü yazılıyor. Bunu daha basit anlatayım. Bu yazma işine başladım ve *bitirmek* zorundayım. Konuyu irdelemiş olmamama rağmen, en basit cümlenin bile arkasında, başlangıçtaki anlamını, ilk nedenini kenara bırakarak ve hatta atlayarak, tamamlanmasını gerektiren o belirli biçimin bulunduğunu varsayıyorum. Başka nasıl anlatayım? Günlük notları tutmaya başladığımda Vanessa'ya hitap ettiğim düşüncesi vardı, ama sana da hitap ettiğimi biliyordum, senin ardında ise dedemin ve babamın günlüğünü yeniden oluşturma arzum vardı, fakat bu arzumun da ardında kendimi ifade etme isteğim. Derken, bir sona hizmet etmeye mecbur olduğum bu noktaya geldim, yaklaştığını hissettikçe bir o kadar uzaklaştığını gördüğüm bir son. Artık aramıyorum, sadece içimde tamamlanmak üzere olan bir şeyi tasvir ediyorum, ama belki de hiç tamamlanmayacak. Ve sanki yanımda bir lale var, bana ısrarlı bir şekilde *bakan*. Lakin bakan bir lale, açmış bir laledir. Yarın solmuş olacak. Hanya'daki Müslüman Mezarlığı taşınmadan uzun yıllar önce iyice ihmal edilmişti. Toprağa saplanmış, hiçbir ayırt edici özelliği olmayan mezar taşları, son derece bakımsız kır çiçekleri, otlar motlar.

Matiudakis'in annesi Arhondissa Hanım, beyaz plastik bir sandalyede oturuyordu, Aspasia Gazi kanadında, ikinci katta bir odadaydı; önce onu kaç gündür ihmal eden oğlunu payladı, arteritine dokunan havadan söz etti, personelin ilgisizliğinden yakındı, sesleniyormuş, bağırıyormuş, ama oralı olan, onunla ilgilenen yokmuş, sonra da Panaris'i bakışlarıyla inceleyerek, selam vermeden, gözünü üzerime dikti. Matiudakis şefkatle elini tutuyordu. Nasıl oldu bu, diye sordu beğenilmekten hoşlanan bir tavırla. Arkadaşım Aristos sana bir şeyler sormak istiyor, dedi Matiudakis gayri ihtiyari bir şekilde, beni göstererek bu da beni altüst etti. Aristos kim? Arhondissa Hanım anlam veremedi, biri Kriaras'ın oğlu, şu taraftaki de Hüseyin Kaurzade'nin torunu olmalı! Nereden anladın ana, diye fısıldadı Matiudakis. Sizinkilerden hayatta olan var mı? Arhondissa Hanım oğluna hiç aldırmadan bana sormuştu.

Hayatta olan yok, dedim. İyi insanlardı, alçakgönüllü, iyi insanlara hizmet etmek şereftir, derdi anam, hizmetçi olduğunu unutursun, sen de aileden biri olursun, ilgi alaka gösterirsin, Rab onları nur içinde yatırıyordur. Rab kim, diye sordu Matiudakis garipseyerek, ana, o olduğunu nasıl bildin? Kuzini Verginia'ya benziyor, anamın dediğine göre Verginia da büyükannesi Selma'ya tıpatıp benziyormuş, Verginia ile Meydan'da beş taş oynardık, köy evindeyken de birlikte ağustosböcekleri yakalardık, bazen de Eftihia Hanım, vapurları izleyelim diye bizi Rıhtım'a götürürdü, dondurma falan ısmarlardı, dondurma dediğin öyle olur, bugünküler gibi değil! Eftihia kim, diye sordu Matiudakis. Dememiş miyim? Zorla vaftiz etmişler ismini Eftihia koymuşlar, ağustosta olmuş olay, Aziz Eftihios gününe yakın, ama o ne Müslüman olmak istermiş, ne de Hıristiyan, onun istediği şeyi ancak büyüyünce anladım, ben sadece insana inanırım ve hayatını kumanda etme iradesine, derdi, ama kendi hayatını fena kumanda etti!

Ana, dedi Matiudakis, Kauris'in torunu bildiklerini ona anlatmanı istiyor, kocasının onu neden öldürdüğünü. Arhondissa Hanım benzi atan Panaris'e baktı. Çok uzun yıllar oldu, diyerek içini çekti. Arhondissa Hanım, dedi Panaris bu sefer, mutlaka bir şeyler hatırhyorsunuzdur, anneniz size ne anlatırdı? Rica ediyorum, benim için yapın. Yaşlı kadın sanki ondan izin bekliyormuş gibi, zor yıllardı oğlum, dedi iç çekerek, baban daha yaşıyor mu? Yaşıyor, dedi Panaris. Zavallı deden onu çok kıskanırdı, ondan çok gençti, yaş olarak neredeyse babası gibiydi, güzeldi de, tıpatıp kardeşin Eleonora, dik kafalıydı da, laf dinlemezdi. Bir süre sessiz kaldı, ellerine bakarak. Anam yıkanması için her su ısıttığında, yine âşığına mı gideceksin, iffetsiz, diye bağırırdı ona, nikâhına saygı duyan dürüst bir kadın, ovunmaz her gün. Tüttürmesini de istemezdi, o ise, tüttürmesi yetmezmiş gibi Acem tömbekilerinden de isterdi, süslü püslü bir nargileciği de vardı, inanır mısınız? Onu hayal meyal hatırlıyorum. Sonra benzerlerini görmeye giderdi. Beni kısıtlamayacaksın, diye bağırırdı, başıma haremoğlanı dik, istersen, ama beni kısıtlamayacaksın. Arkadaşlıkları çoktu, bir öğretmenle dostluğu vardı, adı Hüseyin Mavrukzade'ydi, pek bir karaydı, zavallı anam çok üzülürdü, kara adamla ne işin var Hanımım, o zamanlar Hıristiyanlar ona öğretmenliği bıraktırmıştı bu da onu öfkelendirmişti, senin parmağın mı var yoksa bu işte, diye sormuştu bir keresinde kocasına, son derece kızgın, o da tokatlamıştı canım, aşk ilişkilerine son, demişti, defolmalarının vakti geldi; o aralar ilk göçmenler gelmeye başlamıştı. Belli belirsiz ama hatırlıyorum onları, 1922 yılının ağustos ayıydı, analarımız elimizden tutmuştu, beni ve Verginia'yı, Rıhtım'a inmiştik, anamı anlarım, o bir Hıristiyan'dı, Pontusluların acısını paylaşması doğaldı, bunu sonraları düşündüm, o zaman altı yaşındaydık, nereden anlayacağız? Hatta gülüp duruyorduk, Pontusluları hayatımda ilk kez duymuşum, Pontus-

lu Pilates'le karıştırıyordum; ne diyordum? Anam ağlar üzülürdü, iyi de Eftihia Hanım'ın dinmeyen gözyaşlarına ne demeliydi? Korkuyorum, derdi, korkuyorum, bunlar sadece başlangıç. İki göçmen ailesini köy evine, yanlarına almaları için çok diretmiş ama Armodios Bey itiraz etmiş ve açık açık konuşmuş, anam sonradan anlattı bunu, inanmayacaksınız ama, konağımda başka Türk tohumu istemiyorum demiş açık açık; o anda Eftihia Hanım üstüne saldırmış yanağını tırmalamış, hangi senin konağın, diye bağırmış ona, babama bir alçak uğruna ihanet ettim, sen miydin benim büyük aşkım? Sen miydin, sonsuz sevgim? Ne kadar körmüşüm, ne kadar yanılmışım! O zaman Armodios Bey geri çekilmiş, nasıl istersen öyle yap, demiş ve kanayan yanağı için anamdan gazlıbez ile ispirto istemiş. Hangi birini hatırlayayım? Onu çok kıskanırdı, azarlardı, ama o da ödün vermezdi, yine de demesem olmaz, severlerdi birbirlerini, karısına piyano çaldırır, koltukları kabararak onu izlerdi, ben inanıyorum ki kem diller zehirledi onların evliliğini, anam da onu derdi, sosyete hanımları onu Bolaris'teki "Panellinion"da istemezlermiş, sen beni dinle, onu çekemezlerdi, onlardan daha iyi piyano çalardı, sesi de vardı, kumarbazdı da, iskambilde üstüne yoktu, o zamanlar poker ve prafa oynarlardı, eve insan davet ederlerdi, madem onlar beni "Panellinion"da istemiyor, derdi, ben de onlara karşı evimi "Panellinion"a çeviririm, o yıllar da çok zordu.

Neyse ki, Matiudakis'in cep telefonu çaldı. Neyse ki diyorum çünkü bu aranın toparlanmamıza fırsat vereceğini düşündüm, boynu bükük duran Panaris'e acımaya başlamıştım, ben de altüst olmuştum, ama ne kadar uğraşsam da Eleonora'ya çok benzeyen o kadını gözümün önüne getiremiyordum. Babam biz ikizleri, beni ve kız kardeşimi, sık sık evin tavan arasına çıkarır, değişik hatıralıkları gösterirdi, kendi ikiz kardeşinin ilk potinlerini, kaftanını, fiyonklarını, her tarafı işlemeli yeşil bir elbiseyi, ilk türbanını, kendisinin ilk şalvarını, fesçiğini, bunlar sadece bayramlıkmış, Hünkâr Camii'nde bayram zamanı, küçücük çocukken, lotarya ve çalgıcıların olduğu Meydan'a gitmek için duanın bitmesini beklerlermiş dört gözle.

Ona bir kahve ikram et geliyorum, diyordu Matiudakis hattın öbür ucundakine, telefonu montun cebine koydu, görev başındayken kafana eseni yaparsan, başına bunlar gelir, siz konuşun, pazar günü gelirim ana, bütün öğleden sonra yanında kalırım, şimdi gitmeliyim, gördüğüm kadarıyla, gayet rahatsın, sadece ben olunca nazlanıyorsun. Panaris'e döndü ve fısıldayarak akşama kadar uzatmamamızı öğütledi; dur durak bilmeksizin konuşur bu, size tavsiyem, sözünü bölün, ona sorular sorun yoksa hiç bitiremezsiniz, dedi. Durumu anlatmaya tenezzül etmeden bizimle vedalaştı.

Madem bugün burada bir araya geldik, dedi Panaris kısık sesle, size bir şey sormak istiyorum, Armodios Fumis'in sifilisli olduğunu duymuş

muydunuz hiç annenizden? Asla, hangi pislik dedi bunu? Öylesine sordum, dedi Panaris. Hastalığının adı başka türlüydü. Belsoğukluğu, olabilir mi? Olabilir, ben bunları bilmem, Miloyannis'e gider iğne yaptırırmış, annemden duymuştum. Aralarındaki o yaş farkı yedi bitirdi onları, diye devam etti yaşlı kadın, konuyu değiştirmek istiyordu sanki; son zamanlarda ağırlaşmıştı, akşam erkenden geceliğini giyer, evin içinde hayalet gibi dolanıp dururdu, Eftihia Hanım da süslenmek ve dışarı çıkmak isterdi, sen bana eşlik edemiyor musun? Ahmed Bey eşlik eder veya Kemal Bey eşlik eder, bunlar arkadaşlarıydı genç kızlığından, kuzinlerime kadar gideceğim, derdi, "İdeal"e gideceğim, veya "Kentriko"ya veya Şadırvan'a kadar bir gezmeye, ama o bir tek Hüseyin Öğretmen'i kıskanırdı, falanca seni köyde hocayla araba gezintisi yaparken görmüş, ne işin vardı köyde?

Ailesi hakkında hiç konuşur muydu, erkek kardeşi Ömer ve annesi hakkında? Bakışlarını üzerime dikti: Hem konuşur hem gözyaşı dökerdi, bak ne diyeceğim, kardeşinin arkadaşı Papamihalakis'in dönüşünden sonra sarsılıverdi, tamamen değişti, belki kocasına karşı gelirdi o da onu zapt edemezdi, ama o kadar, yine anlaşırlardı, bazen kocası geri çekilirdi, bazen o, zaman zaman kardeşini özler, onunla görüşmek isterdi, ama inadından da yapamazdı, derken Papamihalakis çıktı ortaya ve her şey değişti, evine geldiği, sanki kardeşinin kucağına atlarmış gibi onun kucağına atladığı, sonra da onu salona alarak bir saatten fazla görüştükleri o günden sonra, değişti, yaban kedisi değildi artık, ağlıyordu, saatlerce ağlıyordu sadece. Bir keresinde şöyle demiş anama; belki de onu hiçbir zaman sevmedim, sadece gözüm kamaştı, bana getirdiğin mektupları hatırlıyor musun? Ne kadar da ihanete uğramışım, süzüldüğünü gördükçe ihtirasından böyle oluyor derdim, hastalığı, umudunu kıran kumarbazlığı yüzünden, bana kumarcı diyor, ben keyfime oynuyorum, o ise hayatıyla oynuyor, ama buraya kadarmış, Aglaiçam, onu asla affetmeyeceğim bir şey öğrendim, Ömer, ah Ömer kardeşim; sevgilisine kaçtığı o günbatımında, "Bahçe"de oynayan filmi birlikte seyretsinler diye onu da yanına alması için kardeşini kandırır, filmin ortasında başı ağrıyormuş gibi yapar, Fumis onu atlı arabayla bekliyordur, öğleyin birkaç giysi hazırlayıp bohçasına koymuş, evlerinin girişinde bir parterin altına saklamıştır, Fumis'le birlikte Meydan'dan geçerler, bohçasını alır, hırsız gibi kaçar gider, anam derdi ki, Ömer her şeyden habersiz eve döndüğünde babası elinde bastonla bekliyormuş, kız kardeşin nerede diye bağırıp bastonla dövmüş, Ömer ise hiç sesini çıkarmadan yemiş sopaları, hepsi birlikte gurbete gidene kadar, babanın sesi duyulmamış evin içinde, gülüşü de yok olmuş ki güler yüzlü bir insanmış, sen bana ne sormuştun oğlum?

Ben de Panaris de yatağın ucunda oturuyoruz, sol bacağımı uyuştuğunu hissettim, dışarıdaki kiliseciğin çan kulesine bakıyordum, duygu-

landığımdan değil, o yaşlı kadın üzerimde işleme yapıyor gibiydi. Bir şey sormadım, dedim fısıldayarak, sonra ne oldu, nasıl oldu? Nasıl oldu! İşlemeyi tuttu yine, nasıl mı oldu? Papamihalakis ona bir şey söyledi ve bambaşka bir insan oluverdi, gitmek için hazırlanmaya başladı, yardım etmesi için ağabeyi Ali Bey'e mektup yazacaktı, sonra yine mateme ve gözyaşına boğulacaktı, şehir muhacir dolmuştu, onunkiler de azar azar gidiyordu, kuzinleri Kauris kızları da Fransız pasaportuyla gidince feryat figan bastı, ne çile ne çile o insancıklar, şubat başlarıydı, sene 1924, gazete elindeyken açıklamayı görünce az kalsın yere yığılıyormuş, anam koşmuş yanma, gidiyorum, şu anda gideceğim, onlarla birlikte, Rıhtım'a onlarla birlikte ineceğim, Aglaiçam, "İrini" gemisiyle gitmek isteyenlerin bugünden hazırlanması gerekiyormuş ve bizi İzmir'den, yanmış Smyrna'dan çok uzak olmayan bir yere götüreceklermiş, orada da yanmış burada da yanmışız, sen buna dayanabilir misin?

Arhondissa Hanım, bir bardak su ister misiniz? Yorduk sizi, dedi Panaris şefkatle. Beklemeden komodindeki bardağı aldı ve koridora çıktı. Arhondissa Hanım bana doğru döndü, onun duymasını istemiyorum, halan Papamihalakis'ten şunu öğrenmiş; kocası, babasıyla ve bir noterle birlikte, babasını Meydan'dakini ve köy evini üzerine geçirmeye zorlamış, aksi halde kızıyla evlenmezmiş, o ana kadar zavallı kız, kayınpederinin babasının taşınmaz mallarını yasal olarak satın aldığına inanırmış, onu öldüren buydu, seninkilerin sana anlattığı neydi? Bu yetmezmiş gibi de, kaçmadan önce soyup soğana çevirmiş onları akılsız kız, gitmiş anasının bütün mücevherlerini ve liralarını aparmış, sen beni dinle, onu öldürmeseydi bile o kendini öldürecekti, sararıp solacaktı, son günlerinde eve kapanmıştı, sadece Acem sigaralarını çeker ve sayıklardı, daha iyi, duymasın bunları Kriaras, yazıktır.

Panaris geldi, elinde suyla birlikte. Teşekkür etti, gözünün içine baktı, sen ne diye didiniyorsun bunlarla, dedi şefkatle, seni gördükçe inanamıyorum, buna sözüm yok, olup biteni merak ediyor, sana ne demeli? Onca yıl sonra, ananız da çok çekmiş, anamın içine de dert olmuş, artık yaşlanınca, Fumis'i ben kurtardım verdiğim ifadeyle, derdi, ufak Verginia'yı düşünmüş, anası yok, babası hapiste, ne eder o çocuk? Cadaloz Fumena'nın elinde? Sahi size söylemedim, ihtiyar Fumena gelininin evine adım atmamaya yeminliydi, Türk karısıymış, istemezdi onu, az gelirdi Frenk karısına, ne Türk karısı? Vaftizliydi, Fransızcayı da ondan iyi konuşurdu... Anam bunları düşünmüş ve sorgu hâkimine cinayet olmadığım söylemiş; tartıştılar, önce hanımı davrandı silaha, intihar etmek için, bey elinden alayım dedi, kötü bir ana denk geldi, tetiği çektiler, o hengamede tetiği kim çekti bilinmez; bunları söylemiş ve onu kurtarmış, ama evden ayrıldık, anam artık onun yüzünü görmeye dayanamıyormuş, köy evinde bahçıvanlık yapan rahmetli babam da razı olmuş, fakat gerçek, mademki gerçeği istiyorsunuz, onu vurarak öl-

dürdüğüdür, sadece onu kıskandığından ve hayatını zindan ettiğinden değil, Avusturyalı ağabeyinin, ki eskiden onun can dostuymuş, Noter Papaderos'la temasa geçtiği için de vurmuştur, Papaderos evraklarını ve tüm lüzumluları hazır ettiği haberini verir, Verginia'yla birlikte İtalya'ya gidecekti, oradan da Avusturya'ya, Avusturya'dan da, sular durulunca, İstanbul trenine binecekti. Anam bunları söylerdi. Fumis bunu öğrenince ayaklarına kapanmış, gitmemesi için yalvarmış, o ise itip durmuş. O zaman çalışma odasına gitmiş silahı almış ve yemek salonunda çay içtiği sırada çekip onu vurmuş. İyi ki Verginia, Tinos Adası'nda manastırdaydı, bunlar haziran başlarında oluyor, temmuz başlarında Hanya'ya gelecekti, büyük yolculuk için her şey hazırdı.

Yapılmayan yolculuk için, dedi Panaris sapsarı kesilmiş, Arhondissa Hanım, Papamihalakis'in ona söylediği neydi? Acaba erkek kardeşinin bir mektubunu falan mı vermişti ona? Bunu bilmiyorum oğlum. Panaris bana döndü, sana okuman için verdiğim ve senin yaktığın mektubu büyükanne yazmıştı, şimdi anlıyorum, o mektupta ne diyordu biliyor musun? Beni ilgilendirmiyor, dedim, yeter bu kadar. Bilmeni isterim ki beni ilgilendiriyor, on hayat yaşasa bile, yine ona hissettiği küçümsemeden kurtulamayacağını yazıyordu kocasına. Kayınpederi Diomidis Fumis'in, babasına şantaj yaptığını ve onu soyup soğana çevirdiğini öğrenmişti. Bunları biliyorum, dedim, yeter, ben sadece öğrenmek istiyordum, takdir etmek değil, sorumluluk yüklemek de değil. İyi diyor oğlum, deşip de ne yapacaksın? Haydi bakalım, gitseniz iyi olur, beni yemek salonuna götürmeye gelecekler şimdi, iyi sohbet ettik, yine gelin! Önce ben kalktım, eğilip elini öptüm, gözucuyla Panaris'in şaşkınlığını gördüm, ama aynısını yapmakta çekinmedi. Arhondissa Hanım iki üç kez güle güle dedi, bana döndü: Senin deden bir beydi, sırf zenginliğinden değil, insanları kurtarır, âcizlere destek olurdu. Hiç konuşmadan binadan çıktık. Kiliseciğin önünde durdum. Aziz Patapios'u duymuş muydun? Güldü Panaris, sonra huzurevine baktı: Burası fena değilmiş, yer ayırtsam iyi olur galiba, ne dersin? Yalnız mutfaktan gelen kokular çekilmiyor. Güldüm. Sonuç olarak ne zaman gidiyorsun, diye sordu. Kovalayan yok, galiba yarın, Eleonora'ya telefon etmeye niyetim var, ona bir ziyaret borçluyum, küçük Virginia'yı da tanımak isterim. İyi edersin, dedi Panaris ve arabanın kapısını açtı.

Bir an, onunla gitmek ile gitmemek arasında bocaladım, yürümeyi tercih ediyordum. Bırak artık şu yürümeyi, kafamızı şişirdin, bunu o kadar dobra söyledi ki güldüm. Seninle daha çok konuşacağımızı hissediyorum, dedi, ama hiçbir şey konuşmayacağım, Hanya'ya yine gelmen gerektiğinin farkındasın sanırım. Yine geleceğim, dedim, birbirimizden kopmamamız için de, Sfakianaki Sokağı'nda yaptırdığınız apartmanda bir daire satın almamın iyi olacağını düşünüyorum, diyerek kışkırttım onu. Ama Panaris farklı biri olmuştu sanki, keşke, dedi, orada kendime

bir üç odalı sakladım, samimiyim bak sana devrederim, hem de noter kararıyla! Sesi çatlamıştı. Neyi kaldıramıyorum biliyor musun, diye geveledi, ortaokul yıllarımda anlamaya başlamıştım ve ondan beri, yapılan haksızlığın yükünü kaldıramadım, senin dedene ve babana yapılanı değil, benim büyükanneme yapılan haksızlığı, sadece Fumis'in onu öldürmesi değil, cezasız kalması değil sadece, ölümünden sonra da aşağılandığı için, Arhondissa Hanım'ı gördün mü? Anası ona taparmış, öyle diyor ya, gel gör ki anısına saygı duymamış, Türk karısını temizlemişler, Acem tömbekileri çektiği için cezalandırmışlar, onlar kim? O dönemdeki vurgunlar, gammazlıklar, Roma âlemleri hakkında elimde ne deliller var biliyor musun? Sonra da Ayşe dokunmuş onlara! Eftihia ha, daha neler! Ayıp bize, ne Eftihia'sı yahu? Var mı sende resmi? Hiç yok, dedim gözlerim dolarak, burada da orada da onu unutmamışlar, ama görmek de istememişler, bir anlam verebiliyor musun?

Kapıyı açtı, arabaya bindik. Benim anlamadığım tek şey, bu aşk mektupları elinize nasıl ulaştı, dedim. Pişman Fumis! Bahtsız anamıza yadigâr diye o vermiş, anamız da Eleonora'ya vermiş. Biraz buralardan uzaklaşsana, diye önerdim birden, hep aynı teraneden kurtul, seyahate falan çık, İstanbul nasıl olur mesela? İkiz kardeşim Ayşe'yi tanımanı da çok isterim. Hayretler içinde bakıyordu. Ciddi misin? Daha ciddi olamam, dedim. Aynı yaşta sayılırdık, gene de öğüt verme isteği duyduğum yeğenim gibi görüyordum onu gerçekten. Pek kolay olmasa da, bunu düşüneceğim, dedi. Arabayı çalıştırdı. Beni nerede bulacağını biliyorsun, ne zaman istesen buradayım, sana bir şey diyeceğim, nehir denize yaklaşırken yayılır ve durulur ya, abartmıyorum, rüyamda Ayşe Nine'yi iki gündür vücudu eksik görmüyorum, biliyor musun, yıllardır bu benim sabah kâbusumdu, bu iyiliğini unutmayacağım. Kartımı uzattım, Hacıdoñikola Kemeri'nin oralarda bırakmasını istedim. Sana bir şey sormak istiyorum, dedi çekine çekine, deden Hüseyin, nasıl bir insandı? Ayşe'nin onları bu şekilde terk etmiş olmasına anlam veremiyorum, mektuplarında aklı başında bir kadın gibi gözüküyor, Armodios Fumis'i sevmişti buna itirazım yok, ama bu bana yetmiyor, sen ne düşünüyorsun? Düşünceli düşünceli dinliyordum. Büyükanne Ayşe'nin davranışı benim de kafamı kurcalamıştı, ama bunu onunla konuşmak istemiyordum. Genel konuşmayı tercih ettim. Büyükbabamı tanımadım, dedim, hoşgörülü fakat otoriter olmalıydı, Ayşe'ye gelince, tahminim döneminin Avrupalı kentsoylu kadını gibi yaşadı, baskı ve kısıtlama altında, o yıllardaki tüm kadınlar gibi, kim bilir? Senin Hıristiyan dedeni izleyerek baba otoritesinden kurtulacağına inanıyordu belki de veyahut Hanya'dan kopmak istemiyordu, bugün bununla uğraşmamızın anlamı var mı? Şüpheyle bakıyordun, çok sıradan geldi bana, dedi, ama haklı da olabilirsin. Ya ne bekliyordu diye dostça çıkıştım, daha romanvari bir şey mi? Bir süre sustu. Babanın kardeşleri vardı, doğru mu? Doğru, de-

dim. Avusturyalı Ali, diye sürdürdü, bir tane de Marsilya'da, oradaki akrabalarınla hiç görüşüyor musun? Jasmin'i mi diyorsun? İsim misim bilmem, Arif, anlamadığını farz ederek sana söylüyorum, seninkilerin günlüğündeki pek çok sayfa Armodios Fumis'inkiyle hemen hemen aynıdır, farklı yazılmıştır elbet, ama aynı kişiler ve olayları anlatıyordur. Büyükbabam oralarda Klarisse adında bir hanımdan hayranlıkla söz ediyor, sanıyorum Avusturyalı Ali'nin karısı, *Kauris kız kardeşlerinden*, İsmail Moshonakis adında zavallı bir Müslüman'ı bile anlatıyor, koyunlarını çalmışlar bunun, Jandarma bulunca da Venizelos'a ve Konstantinos Fumis'e teşekkür mektubu yollamış! "Tarihi Arşiv"de sergilenen o küçük teşekkür notundan mı bahsediyorsun diye sordum. Şaşırarak baktı. İnanmazsın, ama oraya hayatımda hiç girmedim nasıl? Sana yardımcı oldular mı? Kuzin Jasmin, dedim, konuyu tekrar akrabalara getirerek, *doksanın üstünde*, Paris'te yaşıyor, torun çocuğu var, Ali ile Klarisse ise öleli uzun yıllar oldu, onları tanımadım, ilk doğan ağabeyim Hüseyin'e çok düşkünlerdi, Viyana'daki tüm malvarlıklarını da ona bıraktılar. Kaç gün geçti, diye sızlanırken samimi gözüküyordu, konuşacağımız onca şey varmış, dedenin köy evini Jasmin'e yazdığını biliyor musun? Geçti bunlar, neden gerilere dönüyorsun? Seni divane sananların cidden haklı olduğunu düşünmeye başlayacağım. Nasıl demiştin? Dengesiz! Benim için bunu mu düşünüyorsun? Panaris, sendeki saplantılar paralojizmin sınırında. Yazlık sinema "Attikon"un önünde durdu. Birbirimizi kaybetmeyelim, kayıplara karışma. Sustum. Birden, boğuk bir sesle şarkı söylemeye başladı: *Korsanların adasında / sonunda karşılaşacağız / ikimiz de masum, ikimiz de suçlu / tıpkı aynalarla yüzleşir gibi...* Alkis Alkeos, Sokratis Malamas, CD'yi sana gönderirim. Sağ ol, dedim. Eğer istersem, akşam veya ertesi gün ona telefon edebileceğimi söyledi. Gitmeden önce konuşuruz, diyerek belli belirsiz söz verdim. Onu bir daha göremeyebileceğimi alelacele hesaplayınca bu beni daha da duygulandırdı, gözyaşlarını koyuvermeye hazırdım, az evvel Hanya'dan ev almaya niyetlendiğimi söylemiştim, ama ciddi değildim. Hadi artık, dedim, daha fazla dayanamayacağım.

Otele dönmek için acele ediyordum, biraz uzanmak istiyordum, başım feci ağrıyordu, acıkmaya da başlamıştım. Nerede yemek yiyecektim? Kum Kapı'nın orada bir yerde mi yoksa otel civarlarında mı? İkinci seçeneği seçtim ve Elefteriu Venizelu Caddesi'ni son kez izledim. 1866 Meydanı'na varmak üzereyken aklıma gelen bir şey tüylerimi diken diken etti; yaklaşık bir buçuk ay önce beni Resmo'ya getiren taksici, manzaralı "Samaria", "Pandora", "Andromeda"da mı, yoksa "Arkadi"de mi? Hangi otelde kalmak istediğimi sormuştu. Her zaman kararsız olsam da, hiç tereddüt etmeden "Arkadi"ye götürmesini istedim. Ancak üç gün geçtikten sonra anlamaya başladım. Papamihalakis'in evinde tanıştığım sempatik filoloğu hatırladım. Birkaç gün önce "Girit

Tarihi Arşivi"nin koridorunda karşılaştık, hatta ilk tanıyan o oldu, içtenlikle de selam verdi, oradan geçerken uğradığımı ve sergileri görmeye girdiğimi söyledim. "Arşiv"in berbat halinden o sorumluymuş gibi baktı. Bakanlık bizi tamamen terk etti, dedi, yazık değil mi? Yorum yapmamayı yeğledim. Neyi araştırdığını sordum, şakalaşma niyetiyle, ama onu rahatsız etmek için değil, bilakis, ondan etkilenmiş gibi sordum. Neyi mi araştırıyorum? Sanki cevabı benden çok kendisine vermesi gerekiyormuş gibi gülüverdi, Hanya'daki ipekböcekçiliğiyle ilgileniyorum, biliyor musunuz ipekböcekçiliği, XX. yüzyılın başından ortalarına kadar, sadece Hanya'da değil, bütün Girit'te gelişmişti, Reşid Usta'yı biliyor musunuz? İlgilenirseniz onun hakkında enteresan bilgiler buldum, Furnarakis'in yazdığı *Hanyamız* adlı ufak bir kitaptan, kısmen haklıydınız, Halepa yolu üzerindeki fabrikasında buharla çalışan un değirmeni tesisi de varmış, Furnarakis diyor ki o yıllarda buharla çalışan bir un değirmeni daha varmış Livieres'te, hatta orada fabrika ekmeği olarak bilinen *makine yapımı* ekmeğini ilk yapan fırın da varmış. Konuşurken onu inceliyordum, yüzü memnuniyetten ışıl ışıldı. Merak ettim, onu gerilere iten neydi? Saygımı gizlemeden ona teşekkür ettim. Birlikte bir kahve içmeyi teklif etmeyi düşündüm. Ama çekindim, başımı fazlasıyla belaya soktuğumu hissediyordum. Karşıdaki iki katlı neoklasik evi görüyor musunuz, dedi birdenbire, kime ait olduğunu biliyor musunuz? Kemal Ağazade'ye! Yeni öldü, o dönemde adını listelerden sildirmeyi başaran çok az kişiden biriydi, Hıristiyan'la evlenmişti, onu ben de hatırlıyorum, şeker bir insan, neşeli, ataları malikâne ağasıydı, Skines adında koskoca bir köy o yıllarda onlarındı! Canlı bir arşivsiniz, tüm bunları nasıl biliyorsunuz? Saplantılıyım da ondan, dedi kendisiyle dalga geçercesine, araştırmak hoşuma gidiyor, size bir şey diyeyim mi? Ne kadar gerilere gidersem, bugünü o kadar net görüyorum. Ona katıldım.

Araştırmasını yaparken Müslüman Mezarlığı'nın nakledilmesiyle ilgili bir şey bulmuş muydu acaba, pek ilgilenmeden sordum. Tam olarak bilemiyorum, ama dedi, son Müslümanlar da Hanya'dan gidene kadar gömülme yerleri, bugün Skalidi Sokağı'nın Selinu ve Kisamu sokaklarına ayrıldığı noktada bir yerde ufak bir parçayla sınırlanmıştı muhtemelen. Hatta biraz önce, 1916 yılı sayısında bir reklam gözüne ilişmiş, marangozhane makinisti Siganakis'in reklamıymış ve marangozhanenin adresi olarak Müslüman Mezarlığı'nın önündeki Kale Kapısı Caddesi veriliyormuş. Kale Kapısı Caddesi'nin hangisi olduğunu sordum. Hiç bilmiyordu, ama Resmo Kapısı'nın önündeki büyük cadde olduğunu tahmin ediyordu. Bunları araştırdınız, öyle değil mi? İlgilendiğiniz şey tam olarak nedir? Belli bir şey yok, dedim mazeret gösterircesine, şehirde yürürken ne anlasam kâr benim için, basit bir gezme. Pek inanmamış gibi gözüktü, ama tatlı tatlı güldü; vedalaştık. Bakar mısı-

nız, diye bağırdı hemen ardından, yanıma geldi. Hatırladığı bir haber yazısına göre, *Türk Mezarlıkları* 1917'den sonra tamamen kullanılmaz halde olmakla birlikte 1920 yılına kadar halen Nea Katastimata Meydanı'nda olmalıydı, kısa süre önce yapılan bir tıp kongresinin raporuna göre de, aynı yazıdan bahsediyorum hep, ölülerin mezardan çıkarılmasına halk sağlığının tehlikeye atılmaması koşuluyla izin veriliyordu, Girit genel valisinin ise belediyeyle işbirliği yaparak alanı rahatça değerlendirebileceği yazılıydı; öte yandan, 1931 yılında orada hâlâ kazılar yapılıyordu muhtemelen, diye de ekledi, çünkü bir yerde Bizans uzmanı Tomadakis'in bir mektubunu okumuştu, bu mektupta bölgedeki kazılar sırasında antik çömlekler ve başka buluntuların ortaya çıkmasına rağmen en ufak arkeolojik itinanın gösterilmemesi protesto ediliyormuş. Size nasıl teşekkür edeyim, dedim teatral biçimde. Bir şey yapmadım, iyilikle güldü, keşke size yardımcı olabilseydim. Dişlerinin beyazlığı ilgimi çekti. Atalarınız acaba Müslüman Giritli miydi? Doğru tahmin ettiniz, cevabını verdim. Size telefonumu bırakayım, teklifini yaptı, belki lazım olur. Kalem ve bloknot çıkardı, numarayı yazdı. Tokalaşarak vedalaştık. "Arşiv" müdiresinin tavsiyesi üzerine Emilia Kladu'nun kitabını satın almak için "Mühendisler Odası"nı ararken, demek ki, bizimkiler Hanya'dan gittiğinde mezarlık daha taşınmamıştı, diye düşünüyordum. Bunca yıl sonra ben, ayağımı nereye basıyorum? Belki de büyük dedelerimin mezarlarının üstüne, olabilir mi? O adaşım Arif'in mezarının üstüne? Arif neye girişmişti de onu bıçaklamışlardı? Sevmiş olduğu bir Hıristiyan kızını kaçırmaya mı acaba?

Restoranın birine girdim, yemeğimi alelacele yedim. Sonra Meydan'dan geçerken ilk kez fark ettim ki, savaşçılar Miloyannis ve Skalidis'in büstleri Halidon Caddesi'ni gözetliyormuş gibi duruyor, fakat bugün ne görebilirler, bir zamanki adıyla Büyük Venedik Sokağı'nı inip çıkan turistlerden ve sarhoş Amerikalılardan başka? Resepsiyonda Matiudakis'ten mesaj vardı, gelir gelmez telefon etmem için. Oradaki kızdan aspirin falan istedim, yoktu, hemen başka bir kıza sordu, öbür kız mutfağa gitti, bir dakika sonra elinde iki ağrıkesiciyle döndü, kendininmiş. Ona teşekkür ettim. Meraklı bakışlarla beni izlediklerini fark ettim; kim bilir neler düşünüyorlardır, dedikodu almış başını gidiyordur burada, özellikle de Leta'nın geldiği günden sonra. Uyumaktan başka bir şey istemiyordum. Ama kız kardeşime telefon etme ihtiyacıyla da kıvranıyordum. Telefon çaldı, büyük bir heyecanla açtım, o olduğundan emindim, ama Matiudakis'ti, sevincini gizleyemediği, tanınması güç bir sesle, telefonda anlatamam, buraya gelir misin? Müthiş bir baş ağrım olduğunu söyledim. Israr etti. Haberleri öğrenirsem, baş ağrım geçermiş. Uykum var, sürünüyorum, dedim. Sen kaybedersin, bahsettiğin videokasetler elimde, sahibi ortaya çıktı, birlikte izleyelim ister misin? Nerede, senin büronda mı? Şaka yapıyorsun herhalde, dedim, be-

nim ne işim var? Alınmıştı sanki cep telefonunu istedim, kendime gelince onu arayacaktım; telefonu kapattık. Düşününce rahatsız oldum, beni dün tanıdı, bu sabah bana casus diye hitap ediyordu, şimdiyse onunla şüpheli içerikli kaset izlememi istiyor! Yarın muhtemelen beni tanımaz! Babamın anlattığına göre, Giritlinin şu özelliği varmış; kolaylıkla sana kalbini açar, arkadaşlığın olmadan artık yaşayamayacağı kadar çok sevdiği izlenimini verir, bir gün sonra da seni tanımazmış. Bunu söyleme durumunda kalmıştı çünkü yaptığım hareketlerle onu sık sık hayal kırıklığına uğratıyordum, eve her yıl farklı arkadaşlar getirmem onu rahatsız ediyordu. Falancanın neler yaptığını sorardı sık sık, ne diyeceğimi bilemezdim. Daha bir yıl önce onlar kardeşin gibiydi, ama şu kusurun var ya beni hasta ediyor, bilesin. Bu sadece beni ilgilendirir, diyerek bir keresinde ona karşı gelmiştim, buna cüret ettiğim için de kendimden çok memnun olmuştum. Sanki sızlanarak bakmıştı. Hanyalı arkadaşlarımı nasıl da andırıyorsun, çok Hanyalı arkadaşım vardı, hepsi de kaypak, sadece bir tanesi direndi zamanın değişimine, kulakları çınlasın Sifis'in, ama o da sanki bana ihanet etti, mesajlarıma cevap vermeyeli yıllar oldu, ne diyorum biliyor musun, sayıklıyormuşçasına sözüne devam etti, bir zamanlar sevdiğim insanların izini kaybetmeye dayanamıyorum ben, hiç öğrenemedim yitimi kabullenmeyi, varsın korkak desin bana canım Nerimanım, ananız bir tek bunda beni anlayamadı, yeni tanışıklıklara kolay kolay açılamıyorum, ama dimdik yerimde duruyorum ve zamana direniyorum. Ağrıkesici etkisini gösterene kadar yatağa giyinik uzandım. Sana yazdığım gibi Vanessa'nın telefonuyla uyandım. Beni merak etmiş olması benden ayrılma niyetinde olmadığı anlamına mı geliyordu acaba? Ona sormak istemedim, sormayacağım da. İlk durağım Frankfurt olacak.

Sana ikinci kez, selam, derken yeniçerilerin kutsal kazanı hakkında sana tek kelime etmediğimi düşünüyorum, hayal et, taburun seçkin muhafız birliği, kazanları havada, onlara ilham veren dervişleri önde, savaşa giderlermiş, tıpkı ötekilerin, yani Hıristiyanların başkumandan azizin ikonasını izlediği ve tıpkı sizin şövalyelerin kanlı flamaları öne çıkardığı gibi. Uyduruk yeniçeri canileri de anlatmadım sana, okuduğum kadarıyla Ksilargastiro adında büyük bir tahta barakada toplanırlarmış, parolaları da şuymuş: *sana şunu alacağım, bana onu vereceğin, bana bunu hediye edeceğin.* Hepsi Giritli Hıristiyan dönmesiydi, üzülerek yazıyor büyükbabam, şehrin paşasının bile onlardan ödü koparmış, bütün gün barakalarında otururlarmış, bugünkü Musuron ile Skridlof sokaklarının kesiştiği köşede, XIX. yüzyıl başları, yoldan geçenlerin korkulu rüyasıymış, lüleleri tıka basa dolu ve çikudia içmekten gözleri dönermiş, istersen onlar hakkında epey bahis bulursun; Heinrich, *vatan* baltasını güzel göstermeyi asla kabul etmedim! Baltanın Yunancadaki anlamı herhalde kasap satırıdır. Onun eşanlamlısı, tek ve-

ya çift taraflısı, kutsal ve ruhanilikten yoksun kanlı vuruşmalar için olanı hariç tutulur. İyi tanrı Votan'ın zorluklarının, Nibelung'un fesatlığının ve Siegfried'in ilahlaşmasının hayalini kuran ve aynı zamanda arınmış Lutercinin mantığıyla beslenen sen, efsanelerin halktan halka aynı ihtiyaçlara hizmet etmek için ve hep aynı teselli uğruna yeniden kullanıldığını ve değiştiğini bil. Lafa bak: *Köpeği vur ki aslan sana daha iyi davransın. Kalbe vur ki narkozdan uyanasın.* Yarı tanrı Gılgamış'ın Tanrı tarafından gönderilen Enkindu'yla birlikte dev Hubaba'nın ormanının kapısına varana kadar aştığı yedi dağın, acaba Pisagor yedisiyle ve Mayaların ilk yedi tanrısıyla veya Kuran alegorilerinin yedi farklı anlamıyla bir ilgisi olabilir mi? Fakat hiç yakınlık duymadığım gizli güçlere inanma hikâyesiyle seni yormak istemem, yoramam da.

Biraz balkon kapısında durdum, aşağıdaki Meydan'a bakarken Virginia'yı görür gibi oldum; otele bakıyordu ve üçüncü kattaki hangi balkon kapısının benim odama karşılık olduğunu kestirmeye çalışıyor gibiydi. İşte bu, diye düşündüm. Büyükbabanın Kale Kapısı'nın anahtarını ve kilidini bir Napolyon altını karşılığında Panayotis Marmarakis'e satan kişinin Türk muhafız olduğunu bilemeyeceği gibi tıpkı, yaklaşık yüz yıl sonra bir torununun, alıcının kızı Evangelia Kuçudakis'in nazik bağışı olarak "Girit Tarih Arşivi"nin bir vitrininde paslanmış haliyle sergilenişini inceleyeceğini de hayal edemezdi elbet. Varsın hayal gücü olmuş olsun. Şu görüntüyü, Hanya'daki hikâyesinin ve hayatının sonsözü şeklinde, geleceğe aitmiş gibi asla gösteremezdi: Bir torunu, Müslüman Mezarlığı'nın üzerinde inşa edilmiş bir otelin üçüncü katındaki bir balkon kapısında duracak, bu otelin adı "Arkadi" olacak ve torunu, Arkadi'yi kuşatan, yiğit insanlarını kendilerini yakmaya *zorlayan*, bir süre sonra da, ocak 1867'de, Girit'in sarp yerlerinde *ilerleyen* meşhur Giritli Mustafa'nın, bunun bedelini unvanlarını yitirerek yaklaşık bin askerinin ölümüyle *ödeyişini* sihirbaz bir yönetmenin anlattıklarından yola çıkarak düşünecektir. İlahi Tesadüf'ün benimle bu kadar keyifle meşgul olabileceği aklımın ucundan bile geçmezdi Heinrich. Sana ne demek istediğimi anlıyor musun? Her ne kadar benbenci olsam da, en azından böyle olduğuna inanmak istiyorum, kendini beğenmiş biri değilim. Farz edelim sihirbaz yönetmenin anlattıklarına kendimi samimi bir biçimde, ama kesinlikle etkilenerek bırakmış, masanın başından kalkmış ve balkon kapısının önüne gelmiştim. Sen, diyordu, Hüseyin Kaurzade'nin torunusun, balkon kapısında duruyorsun ve hem amcanı, Hıristiyan bıçağına kurban giden adaşım Arif'i hatırla, hem de dedenin tek kızı Ayşe'nin torununun çocuğundan başkası olamayan, aşağıdaki meydandaki genç kıza duygulanarak bak.

Talos koşacaktır

1

Kanatlarını açıp koşabilirdi

Annesiyle ve Tamara'yla yerleştikleri Sfakianaki Sokağı'ndaki meşhur çatı katının iki yüz elli metrekaresine bitişik kendi banyosu olan ve girişi ayrı ufak, iki odalı bir evi vardı nihayet. Böylelikle rahatsızlık verdiğini hissetmeden ve en önemlisi, annesine günlük tekmil vermeden, bir erkek veya kız arkadaşını misafir edebilirdi. Geçen eylülden beri Matiudakis'le birlikte yaşayan annesi de, bu düzenleme sayesinde Virginia'nın günlük sürtüşmelerden uzak, evde başka bir erkeğin varlığına yavaş yavaş alışacağını düşünüyordu. Kendimi senin yerine koymadığımı sanma, sık sık koyuyorum, vurdumduymaz olduğumu düşünmeni veya babanı sevmediğime inanmanı istemem, ama şimdilik bana ihtiyacın var bunun için bile *yıkılmamalıyım*, yıkılmamam için de, hayatımı *baştan kurmalıyım*! Kullandığı fiiller tam olarak bunlardı, Virginia'nın kafasındaysa soru işaretleri belirmişti; bir hayat nasıl baştan kurulur? Nasıl onarılır? Taşınmalarından birkaç günsonraydı, Akis'in intiharının üzerinden üç ay geçmişti, o bahar gününün öğlesinde aydınlık mutfağın büyük masasında otururlarken, beni anlamanı ve bana destek olmanı isterim, demişti Eleonora, kararım kesin, ama kızım da rıza gösterirse çok mutlu olurum, mutluluğum sana bağlı bir tanem, senin tutumun Panaris ile dedeni de olumlu etkileyecektir, ilk öğrenen sensin, bu adamı yıllardır seviyordum, ama kabullenmek istemiyordum; gençlik aşkım olabilirdi, ama olmadı, çünkü o zamanki toplumsal önyargılarım buna engel oldu, bugün başkaldırmamın tam zamanı! Virginia dilini yutmuştu; tekrar konuşabildiğinde, kim, diye sorabildi uyuşmuştu sanki, adayın kim olabileceğine dair duyduğu meraktan çok, anasının günah çıkarma niyeti ve *tekrar evlenme* kararı midesini bulandırmıştı. Anası gözünün içine bakarak müstakbel üvey babasının kim olduğunu açıklayınca, yine dilini yutmuştu. Daha sonra, sesine ikinci kez kavuşur kavuşmaz kendine hâkim olduğu ve annesinin seçimini ironiyle eleştirmediği için tavrından gurur duymuştu. Bana biraz zaman tanı, dedi sadece. Bir hafta sonra, yine öğle vakti, ona sarıldı, öptü ve mutluluklar diledi.

İlk başlarda tuhaf, âdeta itici gelmişti, ama sonra, Londra'da yaşa-

yan Türkiyeli uzaktan bir akraba fikri, onu cezp etmeye başlamıştı. Müslüman bir büyük büyükanneden ona hiç bahsetmemişlerdi. Bu ifşaat da, evdeki diğer tüm sansasyonel olaylarla aynı zamana rastlamıştı. O günlerde, babasını hatırlasın diye uzun ömürlü olmasını dileyen akrabaları ve aile dostlarını şüphe ve sıkıntıyla dinlerken, ömrünün daha kaç yıl olacağını merak ediyordu. Nesini hatırlayacaktı? Cenazenin ertesi günü Marianni'nin duygulanarak anlattığı, karanlık hayatını mı? Artık büyüdün, demişti ona, dinleyip anlayabilirsin. Başına gelebilecek en kötü şey, babanın işe yaramaz biri olduğuna inanman olur. O sadece şanssızdı, şanssız derken, istemi dışmda onu intihara sürükleyen koşulları kastediyorum. Çünkü öyle bir an gelir ki, bir şeyi doğru hesaplamadığımız veya hiç hesaplamadığımız için eylemlerimizin kontrolünü kaybederiz. Bunu bir düşün. Babasız büyüyecek ilk insan değilsin, son insan da olmayacaksın elbet. Bunu böyle basit bir şekilde kabul et. Marianni yorulmak bilmiyordu. Eğer her defasmda, sevgilini kaybettiğin babanla karıştırmamaya dikkat etmememen tehlikeli olur. Üstüne üstlük, bundan böyle aşkı, zina ve ihanetle özdeşleştirmen de muhtemel. Virginia dudaklarını sıkarak dinliyordu, konuşmak istemiyordu. Üzgündü, ama ne kadar üzgün olduğunu bilmiyordu, üzüntü öyle bir şey ki ölçülmez, diye düşünüyordu. Aliki'yle de en ufak bir şey konuşmak istemiyordu.

İçgüdüsel olarak anlamıştı ki, babasının yasını sadece suskunluğuyla tutacaktı. Ne kadar derin yas tutarsa, o kadar çabuk avunacaktı. Bir zaman gelecek, sadece Bahçe'de yaptıkları gezintileri hatırlayacak, "Spitiko"dan yedikleri dondurmaları, sigaradan ömür billah tiksineceğini düşündüğü halde birlikte içmeleri için ikram ettiği sigarayı; yıllar önce Fener'in dalgakıranında yürürken yaptıkları güzel sohbeti, Tarihöncesi'ne, Dünya gezegeninin tarihine ve geleceğine yaptıkları gezintiyi. *Büyük Patlama*'yı ona kendi sözleriyle açıklamaya çalışmıştı ya hani. Gezegenin Girit denen şu benekçiğinde mutlu mesut yaşıyoruz ve ne kadar da seviyoruz benekçiğimizi! Defnelerini ve zakkumlarını severiz, buradakinden daha güzel hatmi çiçekleri gördün mü hiç? Pembe, turuncu, beyaz, koskocaman hatmi çiçekleri! Çek Augustinusçu keşişi ve bezelyelerini anlatırdı, adı neydi, Mendel mi? Hayatın mucizesini, bilimin mucizesini anlatırdı, milyarlarca yıl önce, kaç dersin? Beş mi? Diyelim ki dört buçuk milyar yıl evvel sadece ateş vardı, ateş hakkında ilk konuşan kimdi? Azot ve helyum bulutları içinde, kendiliğinden oluşan dalgalı bir ateş varmış sadece. Azotla helyum nedir bilir misin? Ateş yavaş yavaş soğumaya başlamış ve kimi yerde deniz, kimi yerde kara oluvermiş. Virginiacığım, konuştuğumuz Titanlar savaşını hatırlasana, doğa elementleri büyük bir savaş yapmış, Dünya gezegeni durulana dek. Sonra yine, yirmi beş milyon yıl önce, bizlerin Egeida diye adlandıracağı kara parçasını, başka bir çalkantı çıkarmış denizin dibinden. Su aygırları,

mamutlar, ayılar, aslanlar ve daha nice vahşi hayvan, Egeida'da rahatsız edilmeden dolaşıyormuş. İnsanlar yokmuş henüz. Sonra ne mi olmuş? Ne olduğunu söylemeden önce sana şunu diyeyim, bu Egeida'nın sadece ovaları değil, yüksek dağ tepeleri olan kocaman sıradağları da varmış. Sonra işte, on iki milyon yıl önce, deprem gibi bir şey olmuş, tektonik taşlar korkunç bir şiddetle sallanmış, Engelados çılgına dönmüş; Virginiacığım duyuyor musun, kurtulmak için sağa sola koşuşturan vahşi hayvanların kükreyişini? Devasa dalgalar Egeida'yı örtmüş, ama yüksek dağlarının tepeleri örtülmemiş ve bu noktada, çok sonraları Girit diye adlandırılacak yerde kalmış, dört zirve, adacık gibi tıpkı. Sonrasını anlatmamı ister misin? Binyıllar ardı ardına geçmiş, buz gibi bir sabırla, zaman durmuşçasına, zaman diye bir şey yoktur zaten, zira zaman ve insan aynı potadadır. Bunu beş büyük buzul çağı izlemiş. Kâh su katılaşır, buz olur ve seviyesi düşermiş, dönemden döneme iki yüz metreye kadar düşmüş olabilir, kâh buzlar erir ve kara parçası tekrar örtülür, sadece dağ zirveleri kalırmış; hep aynısı ola ola en sonunda, on iki bin yıl öncesine gelinerek nihayet Girit yukarı çıkmış, yavaş yavaş ormanlarla, nehirlerle, pınarlarla, ırmaklarla örtülmüş. O andan itibaren mücadelesi başlamış. On bin yıl öncesi insanın ilk izleri, ama sadece izleri tespit edilir. Hangi insan olduğunu bilemiyoruz. MÖ 2600 civarlarında da Doğu'dan gelen bir halk oradaki yerlilerle karışır. Adadaki büyük insanlık macerası işte o zaman başlar. Bundan böyle her şey başka türlü ölçülecektir. Adlı sanlı Minos uygarlığı var olacaktır. Sonra ne olmuş biliyor musun? Aşağı yukarı MÖ 1400'lerde Yunan kavimleri inmeye başlamış, önce Ahalar, daha sonra Dorlar. Ama sen bunları bilirsin! Dalga fısıldayarak dokunuyordu duvarcığa, Virginia babasını dinliyordu, güneş batıyordu. Gökyüzünün dibinde neler oluyormuş meğer, diye gevelemişti büyülenerek.

Bu günbatımını ondan asla mahrum edemezlerdi, cenaze törenini izlerken Sergey Neçayef'i düşünüyordu; 20 eylül 1847'de, Moskova'nın kuzeydoğusunda, Rus Manchester'i İvanovo'da doğmuştu. Annesi terzi, babası tabelacıydı, her ikisi de toprak kölesi evladı. Olgun Bakunin'i etkiledi, genç Lenin'i cezp etti, çok sonraları ABD'deki Kara Panterler'e ilham verdi, dönemindekiler suratına tükürdü, hakaretler yağdırdı, Dostoyevski onu şeytan olarak ölümsüzleştirdi. O ise, yakışıklı, melankolik, taş gibi sert, ödünsüz, *amansız*, ihtiyar ve haksız dünyayı temelinden yakacak ateşlere âşık bir şekilde, 21 kasım 1882'de Sen Petersburg'daki Petropavlosk Kalesi zindanında zincire vurulmuş olarak iskorbüt ve veremden öldü. Bilinçsizce başını çevirince gözü Türk akrabanın bakışlarına takıldı. Ona nasıl bakıyordu? Ona acıyor muydu, yoksa sadece kafasından geçenleri mi okuyordu? Yoksa onu daha fazla tanımak mı istiyordu? Belki de hiçbiri, sadece ona gülümsüyordu ve şöyle diyordu: *Sondakiler de ilk sıraya geçer*! Hemen ardından, yine

bilinçsizce, gözü Matiudakis'e takıldı, o sırada tam karşılarında durmuş, ısrarla annesine bakıyordu. Ama annesi başını yere eğmişti. Lambros'un üzgün mü üzgün bakışlarından kaçmak için o da başını eğdi. Fener'deki o günbatımını tekrar içinde canlandırdı, gidelim artık, Eleonora bizi bekliyordur, demişti babası, haftaya pazar yine geliriz, ama başka pazar olmadı, aslında bir açıdan daha iyi olduğunu düşünüyordu elini tabuta değdirirken, unutulmamak üzere yaşanan tektir. Biraz sonraysa, tabutu mermer köşeye yerleştirmişlerdi artık, Türk akraba yanına gelmişti, hiç konuşmadan hafifçe omzuna dokundu. Gözleriyle teşekkür ederek baktı, onunla gizlice buluşup konuşmakta kararlıydı.

O görüşmeyi unutmayacaktı. Kaldığı yeri öğrenerek oraya gitmişti, otelin karşısında kararsız duruyordu. İçeri girmekten çekiniyordu, ne yapacaktı? Resepsiyondan onu mu soracaktı? Ve onu ansızın karşısında buldu, gülümsüyordu. Şaşırma, diyerek açıklama yaptı, seni balkon kapısından gördüm ve beni aradığını tahmin ettim, odamın hangisi olduğunu hesaplamaya çalışıyordun gibi geldi bana. İşte orada, Virginia'nın o güne kadar dikkat etmediği ve ancak bir hafta sonra otelin resepsiyonundan o meşhur baston şemsiyeyi almaya gittiğinde tekrar oradan geçerken görebildiği bir savaşçı büstünün yanı başında, ilk kez onun gözlerine bakacaktı, tabii böyle denebilirse, savaşçı Skalidis'in büstünün yanı başında işte, uzaktan akrabaya utana sıkıla elini uzattı ve selamlaştılar; öteki saygıyla eğildi, Arif Kaur, dedi resmi resmi, onu güldürmek istiyordu sanki. İsminizin bir anlamı var mı, diye sordu kız, daha önce hiç duymadım. Olmaz mı, dedi kendisiyle dalga geçercesine, *Arif*'in anlamı Aristo olmak gibi bir şey, sultanın Ermeni başsaatçisinin oğlu Çuhaciyan tarafından yazılan ilk Türk operasının adı aynı zamanda! Virginia yine gülümsedi, tarzı onu rahatsız etmeye başlamıştı sanki. Derin derin nefes aldı ve alelacele konuşmaya başladı, orada bulunmasına gerekçe gösterirken geçmişte olup biteni artık nihayet tam olarak öğrenmek istediğini söyledi, en basitinden merak ettiği için de denebilir, gerçi annesine güveniyordu, ama sadece onun versiyonuyla yetinemezdi. Yani, benimkini de mi istiyorsun, diye sordu gülümseyerek Türk akraba, büyükbabanın babası Fumis'in suçu yok Virginia, suç o dönemdeki hoşgörüsüzlükte, şartlarda, dolayısıyla benim için önemli olan başka, insan *düzelir* mi düzelmez mi, özgürlüğüne kavuşur mu? Öğle yemeği yedin mi diye sordu, doğru okuldan mı geliyorsun? Eşyan var gibi. Sert bir tavırla karnının aç olmadığını söyledi. Şayet meyve suyu falan içmek için bir yerlere oturmayı istemiyorsa, birlikte yürümeyi teklif etti. Kıza ısrarla baktıktan sonra zamane gençlerinin beslenmelerine dikkat etmediği yorumunu yaptı. Pişman olmaya başlamıştı, bu orta yaşlı adamla ne konuşabilirdi ki? Ne var ki, beklenmedik bir soruyla onu gafil avladı. Şehirde *Rimbaud'cu* biri mi var? Onu tanıyor

ıusun? Virginia paniğe kapılarak gözlerini kaçırdı. İyi peki, dedi, sana ormuyorum. Sonraki sözleri onu daha da hayrete düşürdü. Yaklaşık ir aydır her gün, saatlerce sokaklarda yürüyormuş, yürürken duvarırda gördüğü sloganlarda şehrin nefesini hissediyormuş, bu sloganlar lmadan sadece Hanya değil, her şehir, iyi niyetli insanları, işlerine giip gelen, olup bitenlere seyirci kalan sıradan vatandaşları olan hüzünı bir şehir haline gelirmiş. Şöyle bir durdu, ona baktı: Bunu o da düünmüş müydü hiç? Kafasını sık sık meşgul etmiş ama. Hangi şehre gierse gitsin, sokaklarda ve meydanlarda ilk arayacağı şey, sloganlarıış. Çünkü bir sloganın arkasında her zaman isyankâr bir bilinç saklıyıış, bütün ötekilerin kabul ettiklerine itiraz eden, genellikle genç, bir ısan varmış. Örneğin, burada Ayi Apostoli'yle ilgili mevzu nedir? Şehin birçok yerinde, *Çekin elinizi Ayi Apostoli'den* yazısını okumuş, ncak bir iki tanıdığına sorduğunda, bilememişler!

Musuron Sokağı'nın Hacı Mihali Yannari'yle kesiştiği köşeye gelmişerdi, bu noktada, yaklaşık yüz yıl önce Kale Kapısı ya da Resmo Kapısı armış, kalenin ana kapısı. Virginia sıkılmıştı: Dedem buraya Keradika iyor. "Konstantinupoli"ye gidelim mi, diye sordu Arif. Virginia çekindi, rkadaşlarından birinin onu onunla görmesini istemezdi. Yoksa şurada, iraz daha aşağıdaki "Kronos"u mu tercih edersin, gençlerin takıldığı bir er kesinlikle değil, katılıyor musun? Başıyla onayladı, çekinmesinin seeplerini tahmin ettiği için biraz rahatsız olmuştu. Sonra anlatmaya başıdı; günümüzde Musuron'un Çuderon Sokağı'yla birleştiği noktada eskiıen Katola Meydanı varmış, orada kocaman bir çukur varmış, merkez analizasyon diyebiliriz, hatta bazısı isim kökeninin *kato ola*[1] olduğunu öyler, yağmur suları, pislikler, evsel atıklar falan, büyük ihtimalle duyınamışsındır, Eski Şehir o yıllarda pis ve çirkinmiş, orada da, meydanda yani, ihtilalcileri astıkları bir çınar ağacı varmış, şehrin başka hangi yerinde ipe çekmeye yarayan çınar ağaçları vardı, biliyor musun? Splanca'da, başka nerede olsun? Yine bunalmıştı, ama hep gülümsüyordu. Arif *Amca* ciddiyetle devam etti; sanırım bugünkü Kisamos Sokağı'na yakın bir meydancıkta bir çınar ağacı daha varmış, bir yerde okudum, bir ağaç da Şadırvan'ın oradaymış, ölüm infazları Fener'deki dalgakıranda da gerçekleşirmiş, bugün kafe olan yerde bir zamanlar, infazı top atışlarıyla duyuran bir top varmış, top sesini duyan insanlar, Hıristiyan'ı da Müslüman'ı da, işi gücü bırakıp idam edilenin huzur içinde yatması için dua edermiş. Panaris haklıymış anlaşılan, sizde de hemen hemen aynı saplantı var, ama siz başkasınız, bütün bunları öğrendiniz, çünkü yaptığınız araştırma için gerekli, öyle değil mi? Bu sizin yaşam biçiminiz değil! Kısmen öyle, dedi ve *korur gibi omzuna dokundu*, bunu daha anlayamazsın, bir şehirde dolaşırken onu zamanın içinde görebilmek etkileyici bir olay. İyi de, sadece bir zamanlar nasıl olduğunu hayal edebilmek başka, bugü-

1. Yunanca "hepsi aşağıya?" (ç.n.)

ne gözünü yummak başka, dedi Virginia. Gülümseyerek baktı: Haklısın.

Lokma tatlısı ile portakal suyu sipariş ettiler. Virginia yavaş yavaş rahatlamaya başlamıştı. Yüz yıl sonra aramızda hayatta olan kalmayacak, bunu düşündün mü? Ama Hanya var olacak, kaç gündür dolaşıyorum, şehir ne kadar değişmiş olsa da, bizimkilerin bıraktığı gibi kalan bir şeyler de var, büyükannemin dediği lafı ister istemez anımsıyorum: Ah şu taşların bir dili olsa! Sigara yaktı, seni dinliyorum, dedi. Virginia yine gülümsedi ve şunu düşündü, bu iğreti gülümsemeyle akrabası onu aptal sanacaktı. Nasıl başlasam, dedi fısıldar gibi, yıllar önce burada yaşanan neydi? Bir cinayet mi? Her ne olduysa seni ilgilendirmez, onlar başka zamanlardı, dedik ya. Virginia'nın gözü çakmağına takılı kaldı, sigara paketinin yanında. Babasının öldürülen Ukraynalı'nın sevgilisi olduğunu ona açıklamalı mıydı, onu merak ediyordu. Affedersin, dedi, sigara kullanıyor musun? Ona ikram etmeye yeltendi. Başıyla hayır dedi. Arif inanmamış gibi baktı. Garson göründü, elinde tepsisiyle. Virginia portakal suyunu aldı, bir dikişte bitirdi. Arif'in, gözlerinin üzerinde olduğunu fark etti. Babanın ölümü seni etkileyecek, dedi, ama bu bedeli nasıl değerlendireceğin sana bağlı, bu ölüm sana iyi de gelebilir, seni hayatla barıştırabilir. O da kendi portakal suyunu bir dikişte içti, sonra lokmalara çatal batırmaya başladı; güzelmiş ama daha iyisini de yedim, yorumunu yaptı. Yarım yamalak sözler beni rahatsız eder, diyerek ağzından kaçırdı, annemin dayımla sizin hakkınızda tartıştığını duydum, bu meselede *politik* davranılmalıymış. Söyler söylemez pişman oldu. Bir yabancıyla nasıl böyle konuşabilir? Annesini zor durumda nasıl bırakabilir?

Yabancı güldü; büyüklerin tartışmak için her zaman bahaneleri olur, sen onları ne diye dinliyorsun. Kulaklarımı mı tıkayayım? Neden olmasın! Bunu çok geç anladım ben, eğer bir zamanlar kulaklarımı tıkasaydım belki bugün daha iyi olurdum, her şeyi duymamız şart değil, bana bir şey mi söylemek istiyorsun? Babanla ilgili olabilir mi? Öldürülen kız onun sevgilisiydi, deyiverdi. Şaşırdığını gördü. Sonuç? Sana neden dokunuyor? Olur böyle şeyler, yorumunu yaptı, çatalını bir lokmaya daha batırdı, sıcakken yiyeceksin. Suçluluk duygusunu hayatıyla ödedi, Virginia lafını sürdürdü, ağlamaya hazırdı. Ona saygı duyman için bir sebep daha, lokmalar soğuyacak bak. Ölen kız bana çok benziyordu, diye ekledi, onu etkilemek için uğraşıyordu sanki; tıpatıp aynıyız. Bunlar da olur, lafı ağzına tıkadı, aktörlere benzer bulabilirler miydi yoksa? Gözüne o kadar komik gelmese, *havalı* neşesine çoktan sinirlenirdi. Tabağı iki eliyle aldı. Lokmalara baktı durdu, ne şekilde yiyeceğini merak eder gibiydi. Arif ciddi ciddi konuştu: Bir elinle tabağı tut, diğeri çatal için. Birlikte gülmeye başladılar. Virginia lokma tabağını masaya bıraktı, iştahım yok, dedi, midesinde yer yoktu. Bir süre bakıştılar. Bana o kadar tuhaf geliyor ki, dedi, unutulmuş kuzenlerim mi var

orada? Türkiye'de mi? Arif sırıttı, kuzen değil onlar, senin amcaların, ama Hanya'da olsalardı bile, yine unutulmuş olurlardı, Hanyalı kaç kuzen veya amcayla görüşüyorsun? Dayım Panaris dışında kimseyle. Yine sustular. Birden ona yeğeninden bahsetmeye başladı, Virginia şaşırdı, elbette, geveledi utanarak, *beyaz hücreler*, unutmuştum, ben de benimkilerle uğraşıyorum! Kendi meseleleriyle uğraştığını itiraf etmeyen insandan şüphe duyacaksın, dedi Arif.

Sonra ne mi oldu? Sakin sakin kendinden bahsetmeye başladı, *masal anlatıyormuşçasına*. Hayatında çok çile çekmişti, bir yere varana kadar çok badire atlatmıştı, babasındaki Girit acısının onu yavaş yavaş delip geçtiğini ve kemirdiğini çok küçüklüğünden beri hissederdi, Ayşe Hala, yani onun büyük büyükannesi, babasının hayatındaki hayaletmiş; delikanlıyken babasına sürekli kızarmış, onu anlayamazmış, Hanya'ya neden bu kadar bağlı olduğunu, neden bu kadar onulmazca kökünden sökülmüş hissettiğini açıklayamazmış. Hatıralarına ve suçluluk duygusuna hastalıklı biçimde kapılmış olduğu kanısındaymış, Türk *olması* ve kendini Türk *hissetmesi* gerektiği için ıstırap çekiyormuş sanki. O yıllarda kaç kişi köklerinden sökülmüştü, neden onun babası hasreti bu kadar ısrarla yaşatıyordu? Babasını anlayamadıkça, acısını paylaşıyor, ona benziyordu, kendini onun yanında ufak bir istiridye gibi hissettiği anlar oldu! Kopmak istedi, gitti, yabancılaştı, yıllar geçiyordu, babası öldü, ama o değişmedi, takılı kalmaya devam etti. Hanya'daki sözüm ona önemsiz dolaşmalarından işte bunu kazanmıştı. Takılmaktan kurtulmayı başarmıştı. Babalarının neden anlatmadığını, neden kendi versiyonunu dayattığını nihayet anlamıştı. Onu altüst eden, kız kardeşinin kaderine duyduğu üzüntü değildi. Duyduğu hayranlık ve kıskançlıktı. Ayşe kendi yolunu izlemeye cüret etmişti. Aileden kopabilmeyi başarmıştı. İstemese de onun yerine kaldığını, hep hissetti, mülayim ve itaatkâr bir oğul, korkak bir ikiz olarak. Kendi rolünü kati bir şekilde kaybederek.

Ve Virginia, benim Ayşe'yle, ikiz kardeşimle olan ilişkimi babamı haklı çıkararak, benim de görebilmem ve anlayabilmem için buraya gelmem lazımmış. Sustu ve ona baktı: Anladın mı? Gerçi benim dileğim hiçbir şey anlamamış olmandır, beni dinlemiş olman yeter. Virginia onun tırnaklarına bakıyordu, tıpkı onun tırnakları. Sıranın ona geldiğini paniğe kapılarak düşündü. Kaç saat konuşmuştu, babası, annesi, denge kurma ihtiyacı, şehirdeki arkadaş grubu, hüznü, Neçayev, yaşlanmış bir dünyadaki durumu kabul etme âcizliği, kendini ötekiler ve onların acısına göre belirlemek için verdiği boş uğraş hakkında? Onu kederli bir tebessümle dinliyordu. *Hocalık yaptığını* düşünmeden ona bir şey söylemesine izin verir miydi? Virginia başıyla onayladı. Kelimeleri vurgulayarak konuşmaya başladı: Sınıra geldiğini, dayanma gücünün azaldığını anlamaya başladığın an, bir süre dur, biraz soluklan, ge-

ride kalsan bile yap, geride kalmak kötü bir şey değil, kötü olan kendini bırakman, rezervlerinin bakımını yapmaman, tükenmendir, benim başıma çok geldi bu; uzlaştığımda çıkmaza girdim, bunu anlamam için yıllar geçti, adımlarımı kontrol edemedim, dayın Panaris de edemedi, önemli olan yürümen değildir, önemli olan yürürken nerede ve nasıl duracağını bilmendir, bilgisizlikten bilgiye giden yolda durmadan ilerle, ancak, bilgiyle rahata erme hırsına kapılma, onu fethedebileceğini veya fethettiğini asla iddia etme, son ile çıkmazın âdeta eşleştiğini hiç düşündün mü? Mutlak bilgi ile mutlak bilgisizlik arasında ufak bir çizgi olduğunu? Şimdi de, lütfen lokmalarını ye!

Yani, üstüne üstüne gitti, bana ne diyorsunuz? Bana tavsiyeniz nedir? Üniversiteye doğru düzgün hazırlanabilmem için yemeğimi yemek, dersimi çalışmak mı? Çok zekisin, dedi. Tanrı'ya inanır mısın, diye sordu pat diye, sonra da pişman oldu. Arif anlayışla gülümsüyordu, baba şefkatiyle, ona öyle gelmişti. Ona asla sığınmadım, ama *o milletlerin afyonudur* mantığına tutunmayacak kadar olgunum, dedi beyazlaşmış saçlarını göstererek, benim için Tanrı onların özüdür, her milletin tanrısını kendi şartlarına ve kendi çıkarlarına ve kendi avuntusuna nasıl uydurduğunu görüyor musun? Sizin Meryem Ana'nın çocuk doğuracağı müjdesini ve... bakışlarını ona dikti, *ayaklanmanızı* kutladığınız gün, Müslümanlar Hz. Muhammed'in beyaz at üstünde gece vakti göklere çıkışını kutlarlar; Müslüman bayramı Kurban'ın kime atfedildiğini biliyor musun? İbrahim'e ve kurban edilişine, mayıs bayramı Hıdrellez, Hızır İlyas'ın anısına kutlanır, yani İlyas Peygamber'in, anlıyor musun? Tanrı'nın yardımı, aracılar, mücahitler, seçilmişler, üstünler ve alttakiler, cehennem, cennet, karıncalar, kurtlar, kâinat ve onun sarsılmazlığı, düzensizlik, düzen! Hiç olmazsa bir tane lokma ye, bir daha özendirdi, yemeğini yiyesin, vücudunu sevesin. Sonra bilgisayarı var mı diye sordu, günlük tutuyor muydu, internete bağlanıyor muydu, yazışabileceklerini söyledi, ayrıca onu Frankfurt'taki oğluyla tanıştırabilirdi. Akşam da görüşeceğiz, annen buluştuğumuzu biliyor mu yoksa bu bizim küçük sırrımız mı olacak? Sırrımız olmasını tercih ederim, dedi duygulanarak, sonra da çatalı lokmaya batırdı, Arif okşar gibi omzuna dokundu, saatine şaşırarak baktı, yerinden kalktı, hesabı ödemek için kasaya gitti. Masaya dönünce sigara yaktı, ona okulu sormaya başladı, planlarını, çok sık seyahat ediyor mu etmiyor mu. Virginia, çabuk olması gerektiğini anladı. Omuzların dik olsun, diye nasihat etti. Aynı nasihati babası da söylerdi, ama genelde kızarak. Bir süre kaldırımda durdu ve Arif'i izledi, uzaklaşırken. Sonra Çarşı'nın batı taraftaki basamaklarını hafif adımlarla çıktı.

Aynı akşam eve telefon edip özür diledi, biraz keyifsizdi ve sabah erken kalkmalıydı, gün ağarırken Kandiye'ye gidiyordu. Bizden kaçıyor, yorumunu yaptı Eleonora, alınmıştı. Haklı da, dedi Panaris. Suç kimde

peki, dedi Eleonora. Ben, diyeceksin! Kahkaha attı Panaris. Bir şey söylemeyen sadece Virginia'ydı. Bir ay sonra da ondan kart aldı. Ev arıyormuş, kalacak yeri yokmuş, hayatı karmakarışıkmış, Hanya nasıl, diye soruyordu, sen nasılsın? *Lokma tatlını yiyor musun*? Peki ya *Rimbaud'cular*? Düzenini kurar kurmaz ona uzun bir mektup yazacağım söyledi. Bir de e-posta adresini istedi.

Lokma tatlını yedin mi? Her hafta, her cumartesi, ona bütün haberlerini yollardı. Nâzım çok şükür açlık grevine şimdilik son vermeye ikna oldu, diyordu, ama mücadele devam ediyor, gazete okuyor musun? Durum hem karmaşık hem zor, ama taraflar iyimser, yeter ki tekrar bozulmasın. Bütün mesele, insanın ne kadar ve hangi araçlarla umut edebileceğidir, hiç düşündün mü? Eski Yunanlılar bunu bir şekilde söylerlerdi, *Atina'yla birlikte sen de kolunu hareket ettir* diye, bu hareket doğru olmalı Virginia, fakat, politikada hangisinin doğru olduğunu ne zaman bilirsin? Şartlar ne zaman olgunlaşır ve ne zaman olgunlaşması için zorlanır, ne zaman beklemen gerekir ve beklemekten çürümemek için ne zaman acele edilmesini sağlaman ve acele etmen gerekir, yolculuğa hangi bagajlarla çıkarsın? Yanına ne alırsın, neyi kenara bırakırsın, neyi atarsın? Kız kardeşinin her zaman fazlalılığı atma eğilimi vardı, ama fazlalığı kesin olarak kim belirleyebilirdi? Olta kurşununu şişe mantarından, yüz maskesinden kim ayırabilirdi? Blake'in, Brecht'in, Mayakovski'nin dizeleriyle. Ve hep aynı notla: Şehirdeki *Rimbaud'culara* selamlar! Başlangıçta, Avrupalı şairleri okuyan bir Türk'ün olabileceğine inanmakta güçlük çekiyordu. Önyargılarının örtüsünü daha kaç şey için kaldırmalıydı? Daha kaç şey için çaba harcamalıydı?

Noel için verilen iki haftalık tatilin ilk on gününü bir kız arkadaşının misafiri olarak Paris'te geçirmişti. Hanya'ya döndüğündeyse bir sırrı vardı; Noel ertesi, Heinrich *Amca'nın* daveti üzerine gizlice Frankfurt'a gitmişti. Ne amcası, diye gülüyordu Heinrich, senin anneannenin annesi benim dedemle kardeşti diye bu akrabalık sayılmaz ki. Şu bu derken bir yıl geçmişti! Dua okunmasından bir hafta sonra, annesi ondan rica etmişti, Panaris de olacak, onu görmeyeli ne kadar oldu! Lütfen hatırımı kırma, pazar günü "Neraida"da hep birlikte yemek yiyelim. Virginia kabul etti, sebebini de aşağı yukarı tahmin ediyordu.

Yağmurlu ve bulutlu bir pazardı, ama herkesin keyfi, kendince yerindeydi. Panaris senaryosunu tamamladığından emindi; nihayet, uzun metrajlı bir film için bir senaryosu vardı, neşeli ve konuşkandı, nihayet bir senaryoyu bitirmiş olmasından çok, senaryosunun konusu modern, dolaysız ve cazip olduğu için! "Bize konusunu anlatır mısın?" diye rica etti Eleonora, "ama bir iki lafla." "Şimdilik seçtiğim başlığı söyleyeceğim" Panaris gülümsedi: "Tırtıl gibi". Matiudakis ona baktı: "Ne tırtılı? Ben kaşınmaya başladım!" "Kozasını ören tırtıl gibi" Panaris biraz daha açtı. "Yeşil yaprak üzerindeki tırtılın yaptıklarını hiç gördünüz mü? Sal-

ya içinde, durmadan kusar..." "Belgesel mi?" diye sordu Eleonora. Matiudakis kadehleri kırmızı şarapla doldurdu, "Seneye üniversiteli görelim" Virginia'ya hitap ederek kadeh kaldırdı, sonra Panaris'e döndü, "*Tırtılla* sana kolay gelsin" sol eliyle Eleonora'ya sarılarak, "Senin sadece beni sevmeni diliyorum!" dedi. Eleonora onu yanağından öptü. Dışarıda rüzgâr yağmur damlalarını cama vuruyordu. "Belgesel değil" dedi Panaris. "Tırtılın yeşil yaprağa yaptığı gibi sabit fikirlerinin yiyip bitirdiği bir insanın hikâyesidir." "Başka bir isim düşünsene, insana tiksinti veriyor, Kiriakos haklı." "Kaşıntı başka, tiksinti başka!" dedi Virginia. "Sen nasıl buldun?" diye sordu Panaris. "Çok etkilendim diyemem." "Arif'in hoşuna gitti, belki BBC'yle ortak yapım sağlamak için elinden geleni yapacak!" "Şu adama hayret ediyorum, nasıl bu kadar kendini düşünmez olur, sanki başka bir devirden!" dedi Matiudakis. "Çıkar gütmeyen insana her devirde aynı şey denir" yorumunu yaptı. "Diğerlerinden daha iyi veya daha kötü bir devir hiç olmamıştır, her dönemin iyi ve kötü tarafları vardır..." "Doğru" dedi Panaris. "Yalnız bizim yaşadığımız dönemde, en azından yaşadığımız biçiminde, çıkarcılık bir ideal olma yolunda, sadece beceriklilik veya uyanıklık değil, bir ideal. Demek istediğim ahlaken kusursuz, mübarek, nasıl derler? Dolayısıyla Eleonora Arif'i saf diye nitelemekte haklı." "Ona saf demedim, kendini düşünmediğini söyledim, ikisi farklı." "Doğru" dedi yine, onu kışkırtmaya niyetliydi. "Ne var ki senin sözlüğünde kendini düşünmeme belirli bir anlama gelir, saflıkla hatta aptallıkla neredeyse özdeşleşen bir şeye, ne demek istediğimi anlıyor musun Kiriakos?" "Anlıyorum" dedi Matiudakis. "Bana sorarsanız o Türk, ne kendini düşünmeyen biri, ne de saf, sadece akıllı, ne sandınız? Onca yıl sonra, mal mülkle ilgili hak iddia etmeye mi geldi? Yoksa halasının hesabını sormaya mı? İşini yapmaya geldi, ayrıca casus olduğunu kimse benim kafamdan çıkaramaz, bakma o zaman insafa gelip onu bıraktım" kendine güldü. "Ne insaf ama, onu bana sorgulatan adam ertesi gün hata yaptığını söyledi, aman aman Avrupa'ya rezil olmayalım, Arif Kaur Avrupa adamıymış, güleyim bari..." "Komik bir şey mi var?" diye sordu Virginia rahatsız olmuştu. "Yok evladım, öylesine söyledim, Türkiye'nin şu Avrupalılaşma meselesini düşündüm de ondan güldüm." "Irkçı kendini beğenmişliktir bu, kafatasçılık gibi bir şey." "Çok şekilsel bakıyorsun olaya" diye homurdandı Matiudakis, "Türkiye şımartılmış çocuk, biz de ihmal edilen çocuğuz, anladın mı beni?" "Bundan Arif Amca mı suçlu peki?" "Böyle bir şey dedim mi kızım?" Matiudakis gülümsedi, "Biz seninle" dedi ona göz kırparak, "müsait bir zamanda görüşeceğiz, bugün keyfimizi bozmaya gerek yok." Virginia onun söyleyiş tarzına kızabilirdi belki, ama anlamsız buldu. Aynasızın her zaman aynasız olduğunu düşündü. Bunu asla unutmamaya kendine söz verdi. "Palmiye ağaçları" dedi, azarlar gibi ona bakarak. "Palmiye ağaçları, ne?" diye merak etti Mati-

udakis. "Palmiye ağaçları kurudu, poyrazlar onları yedi bitirdi!" "Sen neden söz ediyorsun?" "Geçen sene Kum Kapı'da, ılgınları korumak için önlerinde durduk diye bize dayak attınız, egzotik palmiye ağaçları istediniz, ama dayanmadı." "Önde durana bakar mısınız" diye patladı Matiudakis. "Ne biçim konuşuyorsun sen? Dayanmadılar diye bizde mi suç?" "Siz dayak attınız!" "İşimiz gücümüz yok, üç beş ılgını mı konuşacağız şimdi?"

Panaris, belki de ortamı yumuşatmak için konuyu *kuzincikleri* Leta'ya çevirdi. "Ne oldu? Boşandı mı gerçekten? Bir şeyler öğrenmek için halaya telefon ettin mi?" "Evet gerçekten" dedi Eleonora. "Gerçi mahkeme kararıyla boşandıklarını sanmam, Urania hâlâ konuşmuyor, zaten böyle durumlarda zamana ihtiyaç vardır, ben sadece çocuğa acıyorum." "Neden acıyorsun?" Panaris sesini yükseltmişti. "Boşanmış ana babanın çocuğu olarak ona acıdığını sakın söyleme sana yuh çekerim!" "Şişşt daha yavaş" dedi Matiudakis. "Ben de acıyorum kızcağıza, ona sahip olmak için az mı savaştılar, yurtdışlarına koştular, Leta kaç ay yattı, şimdi de kız ninelerle dedelerle büyüyor, bir de İngiliz dadıyla!" "Atina'da Manolakis'le beraber yaşadığı doğru mu?" diye sordu tekrar Panaris. "Doğru" dedi Matiudakis tıkanarak. "İyi de, Bekyo Luludi'yle birlikte değil miydi Manolakis?" diye sordu Virginia. "Sen nereden biliyorsun?" Panaris ona takıldı, "Hiçbir şey sonsuza kadar sürmez yeğenim, birlikteydiler, ama ayrıldılar, sen ayrılmaz mısın?" "O benim sorunum" dedi Virginia ters ters. "Bu da Manolakis'in sorunu, geçen yıl Bekyo'yla birlikteydi, bu yıl *bizim* Leta'yla." "Bu hiçbir şey değil" dedi Matiudakis, "sen bir de öbürünü duy." "Öbürü hangisi?" gülümsedi Panaris. "Papamihalakis'in karısı onu biriyle enselemiş, bilin bakalım kiminle, Bekyo'yla! Bekyo'nun çok umurundaydı sanki..." "Eee?" dedi Eleonora, "ne zaman duydun bunu?" "Bayatladı artık, en az iki ayhk hikâye, ama sana söylemeyi unuttum, ben dedikoduyu sevmem." "Madem sevmezsin niye şimdi söylüyorsun?" "Konu oraya geldi be Panaris, zavallı Bekyo'ya üzülmenizi istemedim!" "Agni'ye üzüleceğiz ama." "Onun ihtiyacı yok" yorumunu yaptı Eleonora. "Lezbiyen olduğu ne zamandır biliniyor, yıllar önce Marianni'ye bile asılmıştı". "Doğru söyle, Marianni de mi?" Panaris acı bir alayla güldü. "Bazen öyle oluyor ki tiksiniyorum" dedi Virginia. "Bizden mi tiksiniyorsun?" diye sordu Matiudakis.

Virginia caka satar gibi kafasını çevirmiş, camdan dışarıya bakarak ağzındaki lokmayı yavaş yavaş çiğniyordu. Panaris kadeh kaldırdı ve Matiudakis'e iyi terfiler diledi "Haydi bakalım, generalliğini de görelim!" Eleonora ifade şeklinden rahatsız olmuş gibiydi, ama Matiudakis, lokmasını aceleyle yutarak iyi kalplilikle teşekkür etti, edindiği bilgilere göre listenin başında olduğunu da belirtti. "O zaman geldiğinde küçükhanım" Virginia'ya döndü, "koca müdür muaviniyle dalga geçersin!"

"Ben mi?" diyerek tepki gösterdi Virginia. "Ayrıca, mutluluklar" Panaris dileklerine devam etti. "Sağ ol" güldü Matiudakis, "darısı başına..." "Ben evliyim zaten, seni ne kadar düşündüğümü gör" bu sefer Eleonora'ya döndü, "Yapılacak düğününe Marion ile Virginia'yı da çağırdım, hayırlısıyla ne zaman? Dün Arif'le de konuştum, gelmeye çalışacağına söz verdi." "Öyle olsun" dedi Eleonora, "özellikle benden kaçıyor." "Marianni ne dedi bu işe?" diye sordu Panaris. "*Kankam* olmasa da, ona acıyorum..." "Şakası yok artık kardeş, bak kurşungeçirmez yeleğim var" diyerek Matiudakis'i gösterdi, sever gibi omzuna vurdu. "Bir şey mi oldu?" diye sordu Virginia. "Haberin yok muydu?" dedi Panaris kıs kıs gülerek, "Marianni senin müstakbel üvey babana âşıktı." Virginia Matiudakis'e bakarken kahkahayı basmaya hazırdı. "Ciddi mi? Çıkıyor muydunuz yani?" "Çıkmadığımız gibi, beni ret bile etti" dedi Matiudakis kendiyle dalga geçercesine. "Olayı bu şekilde ele alman beni rahatlattı" dedi Eleonora. "Seni en iyi arkadaşımın elinden almışım gibi görülmesini istemem." "Yine de Marianni bana hiçbir şey söylemedi" dedi Virginia kışkırtarak. "Bilakis, *General* hakkında çok iyi konuşuyor!"

Yemeğe ve kadeh tokuşturmaya devam ettiler, dışarıdaki yağmur şiddetleniyordu, deniz çılgına dönmüş, dipteki adacık, burunlar siste kaybolmuştu, bir an için kendi *aynasızı*, Lambros'u hatırladı. Geçen yıl bu zamanda, aşağı yukarı bir ay boyunca ona âşık olduğunu sanmıştı, nasıl bu hallere düşmüştü? "Virginia sana bir şey sorayım" dedi Matiudakis, "Mavraki sizin lisede mi çalışıyor?" "Kim, Aspa mı?" diye sordu Eleonora. "Nereden çıktı bu şimdi?" "Öylesine" muammalı bir şekilde gülümsedi Matiudakis. "Virginia, sana bir şey sordum." "Evet, ne olmuş?" cevabını verdi Virginia. "İyi midir peki?" "Evet, iyidir" dedi Virginia. "Niçin soruyorsunuz?" "Aman be" espriye vurdu Matiudakis. "Bir soru soralım dedik." "Edebiyatçıyı mı soruyorsun?" Panaris de sohbete katılmıştı. "Ne oldu?" "Hiçbir şey olmadı, dün onu yolda gördüm de delikanlıyken bizim kahveye takılan rahmetli babasını hatırladım, bekâr mı kaldı o?" "Nereden çıkarıyorsun" güldü Panaris, "Prasakis'in kardeşiyle evli değil mi?" "Amma laf ettin şimdi" dedi Matiudakis, "Andonis benim arkadaşımdır ve bir kardeşi olduğunu bilmiyordum." "Benim dediğim Prasakis'in Sfakianaki Sokağı'nda manavı var, Aspa'nın kocası Prasakis ise mimar, hatta oğulları duyduğum kadarıyla Boston'da iyi bir yerde." "Ben onu boşanmış biliyorum" dedi bıkkınlıkla Virginia. "Konuşacak konu bulamadık yine" dedi Eleonora ve sanki bir şey için onun onayını beklermişçesine Matiudakis'e baktı. Matiudakis tamam işareti yaptı. İşte o zaman Eleonora'nın başını hafifçe eğerek, Matiudakis'in elinin üstüne koyduğu elinin, parmakları sıkıca kenetleninceye kadar kıvranışı Virginia'nın gözünden kaçmadı, nikâh tarihi olarak 29 haziranı belirlediklerini Eleonora resmen onlara ilan etti. Virginia ayağa kalktı ve onları öptü, Panaris'in ise susarak onlara bakışı bir saniye-

den az sürdü; "Kardeşim" dedi, "kararınızın tarihi bir önemi var, hatta daraltırsak tarihin sonuna yön verdiğini söyleyebilirim, şöyle ki, müjdelenen cennetteki sona ve sınıflar çekişmesinin sonuna!" Virginia gülmekten kırılırken diğer üçü onun kahkahasına bakakaldı. "Canım benim" dedi Eleonora, "ne kadar mutluyum, böyle laflar söylediğini ne zamandır duymamıştım." "Yaşa be Panaris" dedi Matiudakis, "masamıza neşe kattın, sağ olasın!" "Siz de öyle" dedi Panaris, "şakalarımı kaldırdığınız için de, bak bu sefer ciddi konuşuyorum, bu işi kıvırmanızı diliyorum!"

"Ötekilerin durumu nedir? Küstahlaştılar mı?" diye sordu Virginia güya kayıtsızca müstakbel üvey babasına seslenerek, ona laf dokundurmak için kaç saattir fırsat kolluyordu. Panaris ile Eleonora anlam veremeden bakarken, Matiudakis meseleyi hemen çakarak yorum yapıverdi: Afganistan'da onlara kafayı sıyırttılar şimdi de buraya yolluyorlar. "Gördün mü ama?" diyerek espri yaptı. "Koskoca büyükelçi, Maria Hanım'ın ayağına kadar gidip özür diledi!" "Olay nedir?" diye sordu Panaris. Virginia zehir dolu baktı: "Gazete okumaz mısın sen?" Matiudakis Panaris'e göz kırptı. Virginia bunu fark etti ve sinirlendi. "Akıllı pozlarını bana satamazsın!" dedi. "Haksızlık yapma" gülümsedi Matiudakis. "Ne oldu söylesenize yahu" diye ısrar etti Panaris. "Size söylemeye fırsat olmadı, geçtiğimiz ağustostan başlayarak 2005 yılına kadar gazeteye bakmamaya karar verdim, ne televizyona ne gazeteye, hangi olayların ağızdan ağıza bana kadar geleceğini hangisinin de hiç ulaşmayacağını görmek istiyorum." "Bu da ayrı bir acayiplik" dedi Matiudakis etkilenmiş bir şekilde. "Neden acayiplik olsun? Önemli bir şeyse onu mutlaka öğrenirim, bana söyleyecek biri elbet bulunur" sonra Virginia'ya döndü, "Ne olduğunu söylemeyecek misin?" "En iyisi yetkili kişi anlatsın" dedi Virginia. "Ben belki objektif olamam, ben önyargılıyım".

Bunun üzerine Matiudakis çabuk çabuk anlatmaya başladı; ayın başlarında ABD Hava Kuvvetleri'nden sarhoş genç bir subay, arkadaşlarıyla limanda kafaları çekip, Kanevaro Caddesi'nde koşmaya başlar, Agiu Marku Sokağı'na sapar, iki katlı bir evin arka balkonuna tırmanır, kim bilir o anda ne hayal ediyordur, Tarzan olduğunu ormanda falan gezindiğini mi, evin balkon kapısını kırıp içeri girer, evde tek başına kalan ihtiyar kadın uyanır, imdat diye bağırmaya başlar, Amerikalı paniğe kapılır, giriş kapısından kaçmaya çalışır, ama kapı kilitlidir, anahtar üstünde olmayınca kapının kristal camını kırar, ihtiyarın bağırışları onu çılgına çevirmiştir, o panikle suratına yumrukları geçirir sonra da balkondan aşağı sokağa atlar! Bu arada, ihtiyarın bağırışlarıyla kalabalık toplanır, yaşlı kadın ve subay hastaneye götürülür, neyse ki kadının sadece gözünün biri morarmış, subayın başı hafifçe yaralanmış, zaten yolladılar onu. "İnsan bununla ilgili bir şey söyler" diye sitem etti Ele-

onora. "Bildiğini sanıyordum, size haber vermişlerdir, sen de mi gazete okumuyorsun?" Kiriakos'un ifadesi bıkkındı. "Onlardan gına geldi, hangi birini söyleyeyim? Geçen gün bizim kabadayılarla dövüşmelerini sana anlatırken, işteki gerginliği eve taşımayalım diye bana patlamıştın, pes artık be Virginia, tam zamanını buldun yani..." "Peki sen, neden bana anlatmadın?" Eleonora alınmış gibi Virginia'ya çevirdi yüzünü. Virginia gözünü budaktan sakınmadan, annesine hiç aldırmadan, tekrar Matiudakis'e yöneldi, "O ve arkadaşlarının şehirde bir otelde kaldığı doğru mu? Muzuras Üssü personelinden olmadıkları?" "Doğru" dedi sabırla. "Bize verdikleri bilgilere göre ABD'nin Georgia Eyaleti'ndeki Moody Hava Üssü'nde görev yapıyor, onları Afganistan'dan geçici olarak buraya getirmişler, tekrar ülkelerine gönderene kadar, şanssızlık buna denir!" "Bir ona acımadığımız kaldı!" "İnsan sarhoş olunca kontrolünü kaybeder, ne yani? İhtiyarı isteyerek mi patakladı zavallı?" "Odasında veya otelin resepsiyonunda sarhoş olsun o zaman!" diye patladı Virginia. "Bunu dükkân sahiplerine söyle, hiç gerçekçi değilsin!" sesini yükseltmişti Matiudakis. "Truman adlı uçak gemisinin Körfez'e doğru hareket ettiği de doğru mu?" "Sıkıldım artık" patladı Eleonora. "Bana bak sen" kızına dönmüştü, "aynı şeyleri ne zamandan beri duyuyorum biliyor musun? İlk başladıklarında senin yaşındaydım, *üslerini güya iyiliğimiz için yaptılar*... Sonuç ne oldu?" Virginia elinde çatalla kalakaldı, "Sen otuzundayken uyum sağladın, ben bunu ne diye on yedimde yapmak zorundayım?" "Uyum sağlamanı istemiyor, acele etmemeni istiyor" dedi Panaris şefkatle, "Sağ ol Dayı!" Matiudakis kadehleri bir daha doldurdu. "Ne özledim biliyor musunuz? İnsanların şarkı söylemek, biraz neşelenmek için yemeğe çıktıkları zamanları, Virginia, ne dersin? Hangisini söyleyelim? Benim en sevdiğim, *Kanatsız Bir Kartalım*'a ne dersin? Biliyor musun?" Virginia tebessümle baktı, onunla şarkı söylemeye başlamak üzereydi ki birden somurttu ve sandalyeyi sert bir şekilde iterek yerinden kalktı. "Nereye?" diye sordu Panaris. "İşemeye!" dedi alaylı alaylı, öfkeyle onlara sırtını döndü. Her şeye rağmen kendini o kadar hafiflemiş hissediyordu ki, tek başına mırıldanmaya gidiyordu, *işerken şarkı söylüyoruz*, diye fısıldadı, bunu güzel bir yazıyla Fırka'da dalgalanırken hayal etti!

2

İnsanla alakalı olanlar hep beyhude

Yaklaşık bir hafta sonra, salı sabahı, 28 ocak. Sabahçılar, şehrin en merkezi yerlerinde de tenha yollarında da duvarlara baksaydı şu saçmalığı okuyacaktı: *Kim öldürdü Ukraynalı'yı?* Bundan rahatsız olan Kiriakos derhal yeni belediye başkanına telefon etti ve eveleyip gevelemeden bunları temizlemesi için bir ekip istedi. Yeni belediye başkanı, bunu zaten yaptığını söyleyerek onu susturdu. Öğlene kadar hepsi silinmiş olur, ne diyeceksin, iş güç bitmiyor, sonra da Kalelileri öfkeyle eleştirmeye koyulurlar, açgözlüler Batı Girit otobüs terminalini de alacaklar, eninde sonunda bu olacak, görürsün bak, Temyiz Mahkemesi'ne de el atacaklar, bize hiçbir kurum bırakmayacaklar, ama suç bizde, eli kolu bağlı oturuyoruz! Belediye başkanı nezleliymiş gibi sümkürdü; haberleri duydun mu? Lurakis öldü. Hangisi? Milletvekili olan mı? Ne zaman diye sordu Kiriakos. Yarım saat önce telefon ettiler, cenazesi yarından sonra yapılacak, sorma gitsin, mezar yeri arıyoruz! İyi de, neden öldü? Gencecik adamdı, Kiriakos şaştı kaldı. Kalp! İçkisi, sigarası, kumarı vardı, daha ne olacak? Ben onu uyarmıştım, dedi belediye başkanı. Kiriakos gayri ihtiyari şunu düşündü: Hadi yine ölüm ilanı. Bu işe nasıl başladığını hatırlar mısın? Ailesinin şehirde dağıttığı el ilanları gözümün önüne geliyor, hatırlar mısm? Hatırlıyorum, dedi belediye başkanı keyfi kaçmış, hadi artık, kapatıyorum, şu mezar sorunu da var, Üç Bilge Azizler gününde[2] biz koşuşturup duracağız! Bu da iyiymiş, diyerek iç çekti Kiriakos telefonu kapattıklarında. Bir süre dalıp gitti, İlahi Adalet ve İlahi Göz, her şeyi görür, tarzında bir şeyler aklına gelir gibi oldu, ama hemen kafasından attı, sana yakışıyor mu, diye azarladı kendini, sonra da hızlı hızlı kendi meselelerine daldı yine, ardı ardına sürprizler yaşıyordu, Eleonora'nın pazartesi günü, tam da haftanın başı, önerdiği de neydi? Anasını onun daha önce kaldığı eve yerleştirmelerini, yanına da ona bakacak bir kadın tutmalarını, onu huzurevinde bırakmalarının doğru olmadığını, ama yanlarına da alamayacaklarını, bunu anladığını umduğunu söylemişti. Elbette anlıyordu. Fakat ihtiyar, ortam değiştirmek isteyecek miydi? Zırladığına bakma, oldum

2. 30 ocakta kutlanan bayram. (ç.n.)

olası sulu gözlüydü, oraya alışmıştı artık, kabullenmişti, ona gidip ne diyecekti, seni yalnızlığın birinden alıyorum ötekine götürüyorum, bunu mu? Dur bakalım be Noraki, ihtiyarın rahatını yok yere bozmayalım şimdi. Dediğimi anlamadın, mesele Arhondissa Hanım değil, mesele benim, müstakbel kayınvalidemin huzurevinde yaşamasını istemem, bunu küçük düşürücü buluyorum, ayrıca lütfen bana bir daha Noraki deme, ben Eleonora olarak vaftiz edildim! Tanrıçam ne derse o olsun, dedi Kiriakos gülerek, onu *sakinleştirmek* için de yatağa götürdü. Alt tarafı ne yapacaktı o üç odalı evini? Kiracılar mahvetsin diye kiraya mı verecekti?

Ertesi öğlen Eleonora'nın hastaneden dönmesini beklerken, Virginia'yı mutfakta yemek yerken yakaladı, bir şey biliyor muydu; böyle bir saçmalığı kim yazmış olabilirdi, öğrenciler olamazdı elbet, onların derdi Amerikalılarla, haksız da değiller, hiç düşündün mü? Milletin canı sıkılmasın diye her yıl ayrı bir savaş, daha neler göreceğiz bakalım, şimdi hele batıl inanca taktılar ya, zor gibi geliyor. Virginia aptallaşmış gibi bakıyordu. Ne oldu? Aynasız maynasız, doğru söylemiyor muyum? Hadi, söyle bana, var mı bir bildiğin? Rahatsız olmuş biçimde omzunu silkti, bilmediğini, ilgilenmediğini, bu konuda konuşmaya artık dayanamadığını belirtti. O zaman Kiriakos şefkatle konuşmaya başladı, söz açılmışken, Aliki'yle öyle sık sık görüşmemesini nasihat etti, en azından şunu bilsin, arkadaşının babası *temiz* değildi, Ukraynalı meselesinde o kadar olmasa da, genel anlamda değildi, şehre şu veya bu şekilde zarar veren takımda o da yer alıyordu, gerçi bu bütün devirlerde olur, ama benim sana anlattığım bugündür, dikkatli ol. Aliki'nin suçu ne peki? Suçlu olduğunu söylemedim, onların evine çok gitmeni istemem!

Virginia gözyaşları dökülmeye hazırmış gibi bakıyordu, Kiriakos onun bu ani dönüşüne şaşırmıştı. Şu Ukraynalı meselesi bana çok koydu, diye geveledi, babamı kaybettiğimi unutuyor musunuz? Hayır unutmuyorum, hiçbir şeyi unutmuyorum, yaşadığım büyük sarsıntıda anamı tanıdığımı da; duygulanarak konuşuyordu, üvey baban olacağım, durumum zor, seninki de zor, senden bir tek şey istiyorum, bana güveneceğine söz ver, babanın yerini almayı hiç istemem, o yer kutsaldır, ama senin yaşlı dostun olmayı isterim, sana karşı hep dürüst olacağım, senden kaçmayacağım, sen içinden belki aynasız falan diyeceksin... Sizi hiçbir zaman öyle görmedim, gayri ihtiyari araya girdi, yemin ederim, bu konuda Arif Amca da bana yardımcı oldu. Soru sorar gibi baktı, ama cepheleri ikileyemezdi, en kısa zamanda hallederim, diye düşündü, Türk'ün ne işi var aramızda, onunla dostluk kurmayı nasıl başardı? Nerede kalmıştık? diye sordu sigara yakarak; buyur bakalım, neymiş oymuş bırakmak istiyormuş, neyi? Vazgeçilmez dostunu, her zorlukta yanında olan desteğini! Şehre *zarar veren* Sfakakis'te kalmıştık, dedi Virginia. Peki bakalım, içini çekti Kiriakos.

Ardından da, dumanı üfledi ve konuşmaya başladı, hiç düşünmeden konuştuğunu düşündü, ama susması için artık geçti, Tanrım şu dil var ya şu dil, kendi küçük, cürmü büyük, şu dil dediğin nasıl kontrol edilir? Virginia onu dinledikçe şaşıyordu. İçinde bulunduğu zor durumu ciddi ciddi ona anlatıyordu, o hatır gönül dinlemezmiş, bütün bu serserilerin hiçbiriyle alışverişi olmazmış, ama ne temizlikçi ne de çöpçü gibi geçinmeye niyeti varmış, bu vatandaşın işiymiş, olup bitenleri herkes çok iyi biliyormuş ve hepsi de göz yumuyormuş, sandık başına giderken bile göz yumuluyormuş, kendine gelince, onca yıl elbette çok çekmiş, Don Kişot değilmiş ki güçlülere savaş açsın, bir tek şey bilmek istiyormuş, o saçmalığı yazanların kim olduğunu biliyor muydu, acaba Kara Keçiler mi, acaba Yaban Kedileri mi? Benim ne işim var Kara Keçiler'le veyahut Yaban Kedileri'yle? Ne biçim şeyler soruyorsunuz diye tepki gösterdi *sırık hanım*, hafiye olmamı mı istiyorsunuz? Birincisi, benimle sizli bizli konuşma, ikincisi hafiye olmamı istemiyorum, fikrini soruyorum, bu *rezilliği* tanıdıkların falan yazdıysa amenna, gülebilirim de, ama onlar yazmadıysa, demek ki durumlar sandığımdan da ciddi, duyduğuma göre tıknaz ve kel bir Rus dolaşıyormuş şehirde, inanması güç, benim bildiğim Rus her zaman uzun boylu, mavi gözlü, zayıf olur, aklıma ne geldi biliyor musun? Öldürülen Ukraynalı'yla bir ilişkisi var mı acaba, sloganı tehdit veya uyarı babında acaba o mu yazdı? Neler söylüyorsunuz diye geveledi Virginia, beni korkutmak mı istiyorsunuz? Evladım, demedim mi sizli bizli konuşma diye, benimle mesafeli olma. Ne mesafesi, bunca saat neden konuşuyorum sizinle? Çünkü size sempati duyuyorum. Madem sempati duyuyorsun bildiklerini anlat. İnanın hiçbir şey bilmiyorum, bizler savaşçıyız, polisiye konularla uğraşmayız!

Yakaladım kuluçka civcivini, diye içinden sevinirken kendine nasihat da ediyordu: Oğlum bak, yumuşak yumuşak, eninde sonunda hepsini kusacak, sabırlı ol. Savaşçısınız diye, zavallı bir göçmen kızı kimin öldürdüğü umurunuzda değil mi evladım? Virginia bakakaldı. Ne demek istiyorsunuz, diye sordu. Resmi olarak iki kez kapanan bir meseleyle uğraşmaktan inanılmaz yorulduğumu, beni kimin işlettiğini öğrenmek istiyorum, beni topluma rezil etmek isteyenin kim olduğunu. Size bir tavsiyede bulunayım mı? Uğraşmayın, bırakın, ben inanıyorum ki katil eninde sonunda bunu ödeyecek. Kiriakos gözünün içine baktı. Virginia, aklını başına topla, böyle şeyleri sevmem ben. Neleri seversiniz? Kötü bir şey demedim ki, söylediğim dini bir şey, Tanrı eninde sonunda katilin cezasını verecektir, öyle değil mi? Siz neden üzülüyorsunuz? Virginia, dalga geçiyorsun! Hiç de değil, diyerek itiraz etti Virginia. Uyanıklığın gereği yok, ben istemem, hatta tam tersi, uyanıklık sana zarar da verebilir. Samimiyim, sizinle alay etmiyorum. Ama senli benli konuşmuyorsun. Kendiliğinden olur; Virginia suratını ekşiterek gülümsedi.

İşte, onu kazanmak için bir yol, diye düşündü Kiriakos, ketum olduğumu düşünmesini sağlamak. Konuştuklarımız aramızda kalsın, anamı karıştırmana gerek yok. Virginia da aynı fikireydi. Bana bak, sana karşı dürüstüm, ne yapacağını veya yapmayacağını sana söylemeye hakkım yok, ama ben bir *aynasızım*, beni aynasız gibi görmediğini de külahıma anlat... Seni bir şey yüzünden ihbar ederlerse veya Lambros falan suçüstü yakalarsa, hatır gönül dinlemem. Virginia ilk kez alındığını belli etti. Onu siz mi saldınız peşime? Kiriakos şaşırarak bakakaldı. Zavallının senden hoşlandığı için seni izlediğini anlayamadın mı be akılsızım? Bu konuda ne biliyorsunuz, diye sordu yüzünü ateş başmıştı. Hiçbir şey bilmiyorum, sana kalbimi açmakla iyi etmiyorum. Virginia üstüne üstüne gitti. Kalbinizi açıyorsunuz, çünkü annemi seviyorsunuz, sempatimi kazanmak istiyorsunuz, ama dedim size, ben size nasılsa sempati duyuyorum, samimiyetle, bütün arkadaşlarım da öyle, sizin için ne diyorlar biliyor musunuz? Ne, diye sordu gururu okşanmıştı. Dürüst olduğunuzu söylüyorlar. Aşikârdır, dedi Kiriakos.

Az mı? Böyle bir zamanda, dedi Virginia kindardı, canını acıtmak için uygun anı ve yeri nihayet bulmuştu sanki. Sen bunları nereden öğreniyorsun, yaşıtın bir kız gibi konuşmuyorsun, aptal aptal davranmıyorsun, Sfakakis'in kızı da böyle midir? Aynı. Geçen gün duvarın birinde bir şey okudum hoşuma gitti: *Zenginlerin otelleri en fazla beş yıldızlıdır, fakirlerinkiyse sayısız...* İdilsel, dalga geçti Virginia, yağmur yağınca ne oluyor? Bak şimdi, bozdun işte, sana akıl veren biri var kesin, takımda çok musunuz? Ne takımı? "Kendi Kendine İşletilen Uğrak"la değilsin, "Çevreciler"le değilsin, kimlerlesin? Dikkat et! Rica ederim, diyerek patladı Virginia, neye dikkat edeyim? Virginia, şaka yapmıyorum, dikkat et. Her şeyin bir sınırı var, dedi Virginia. Ne sınırından bahsediyorsun? Sana kimlerle olduğunu soruyorum, kötü bir şey mi? Yasalara uyma beyannamesi mi istiyorsunuz benden? Geç bunları, kimlerlesin, sana soruyorum. Gülümseyiverdi ve kimseyle ve hiçbir takımla olmadığını resmi bir dille söyledi. Nesin yani, başıboş tavuk mu? Bakışlarında zafer dolu bir alayla gülümseyerek baktıkça, içinden ona sille tokat girişmek geliyordu.

Kilitte çevrilen anahtarın sesini duyunca şaşırdı, demek buydu, *sırık hanım* asansörü ondan evvel duymuştu, ona zehir dolu bir bakış attı, kurulmuş oyuncak gibi hemen Eleonora'ya açıklama yapmaya başladı ve Virginia'yı göstererek, kaç saattir esrarengizin ağzından laf almaya çalıştığını anlattı; dün de sözünü ettiği o lanet olası slogan hakkında ufacık bir bilgi olsun yeter, çetin cevizmiş küçükhanım, ben onu sorgulayacağıma, o beni sıkıştırdı, onu bunu *kusuyorum*! *Kusuyorum* lafını güleceklerini düşünerek söylemişti, gerçekten de güldüler. Ardından Virginia, gitmesi gerektiğini söyledi, ders çalışmalıymış, öğleden sonra Fransızcası, akşam dershanesi varmış, hoşça kalın ve iyi geceler,

Kiriakos'a çift anlamlı bir bakış atarak, yarın yine görüşürüz, dedi ve onları yalnız bıraktı. Kiriakos şaşkınlıktan dilini yutmuş bir şekilde Eleonora'nın verdiği öğütleri dinledi; Virginia'yı zorlamamalıymış, son zamanlarda çektiği ruhsal zorlukları göz önünde bulundurmalıymış, kızı delikanlı çıkmış ve ona delikanlıymış gibi yaklaşmalılarmış. İtiraz edebilir miydi? İmkânsız. Kafasından şunlar geçiyordu: Duvarlardaki sloganları artık bir sıraya koymalıydı, onları içeriğine göre sınıflandırmalıydı. Gece devriyelerini acaba artırması mı gerekirdi? En çok da, alakasız ve dengesiz bulduğu sloganları merak ediyordu. Zira ilk bakışta çaktığı ve bazı bazı içinden sessizce alkışladığı siyasi slogan, komünist slogan başka, mantıksız, zarar verici ve toplum karşıtı slogan başkaydı! Bir gün, Eleonora'ya taşınmadan önceydi, kaldığı apartmanın tam karşısında şunu okumuştu: *Tıkır tıkır maaş alıyorsun, millete sopa atıyorsun!* Ya ötekine ne demeli? *Bir gün artık şu hayatını değiştirmelisin!* O sabah cinleri tepesine çıkmıştı, ikisi de yeni yazılmış gibi gelmişti gözüne, üstüne alınmıştı, zira isimsiz slogancı ondan başka kimle dalga geçmek isterdi ki?

Perşembe sabahı, Üç Bilge Azizler günü, Lurakis'in cenazesini mecburiyetleri yüzünden kaçırmıştı. Adli tabibin her zamanki belirsiz laflarından anlaşıldığı kadarıyla galiba kalp krizinden giden merhumun kurşungeçirmez beyaz Mercedes'indeki Papadoyannis'ti. Mercedes yola park edilmişti, Ayi Apostoli'deki çam ormanının yanı başında. Kafasına kalaşnikof kurşunu yemiş olarak bulunsaydı bile bir şey değişmeyecekti, aynı korkuyu yaşayacaktı. Kiriakos sürücünün yan tarafındaki paspasa eğildi, bir pırıltı vardı. Mücevher parçasını eline aldı, heyecanlandı, etrafta kimsenin olmadığını görünce cebine attı. Ne mi istiyordu? Hiç, sadece *buluntuyu* rahat rahat incelemeyi. Geçen yıl bu zamanda Leta Papadoyanni'nin ona teslim ettiği videokasetlerdeki sahneler, kafasında flaş gibi patladı; bildik abesliğiyle ve eski *dostlukları* hatırına kasetlerin onda kalmasını rica ediyordu, hiçbir şey istemiyorum, diyordu gözü yaşlı, sadece boşanmak, biliyorum onu tutuklaman zor, ama boşanmam için bana yardım et. Kasetleri perşembe günü teslim almıştı, cuma sabahı ise, kusursuz Yunanca konuşan, adını açıklamayan biri telefon etmişti ve lafı eveleyip gevelemeden bütün malzemeyi istemişti, Kiriakos itiraz etmeye yeltenmiş, ama yapamayacağını geç olmadan anlamıştı, paketi saat on ikide Arkeoloji Müzesi'nin bahçesine bırakacaksın, demişti yabancı, sonra toz olacaksın, sen kendi işine bak, Madrid'de bir oğlun varmış, oğlunu sever misin? Lakin Kiriakos dayanamamış ve mozaik zeminin önünde epeyce oyalanmıştı. Saat on ikiyi iki geçe, rehberleri önde yirmi kadar Alman salona giriyordu. Daha beş dakika geçmeden beş Alman bahçeye çıkıp sigara yakmıştı. Kiriakos güya ilgisizce onları izlemişti. Paket çoktan uçup gitmişti. Ama şaşırmamıştı, çünkü aşağı yukarı böyle olacağını biliyordu.

Sonra Halidon Caddesi'ni çıkarken Kuris aklına gelmiş, otelin önünde duraksamıştı, birlikte bir kahve içip onunla laflamayı istiyordu, ama vazgeçmişti. Ne konuşacaklardı ki? Öfke gibi bir şey onu boğuyordu. Duygulanmak güzel de, ölçüyü kaçırmamalıydı. Nereden nereye bir Türk'le arkadaş olacaktı? Varsın son zamanlarda Girit Türklerinin evlatları turlarla gelmeye başlamış olsun, belediyeciler ile vilayetçiler akşam yemekleri ve yemekli toplantılar için koşuşturup dursun, duygu ve hasret bol olsun, iyice içine girecek, dikkatle bakacak, kapağını kaldıracak olursan, nedir? Kimi kandırıyorlar? Gerçek dostluk hiç olmadığı gibi, olamayacak da. Anneannesi Aglaiça'nın bile taptığı hanımı Kaurena hakkında, adi alışkanlıkları olan, adi bir tanrıya tapan adi bir kadından bahseder gibi bahsettiği çok olmuştu. Ertesi gün, cumartesi akşamı, bir uzocuk için limana inmişti, bunalımlardaydı, aklı da Eleonora'da, kime mi rastlamıştı? Kauris'e, kiminle mi? Edebiyat öğretmeni Mavraki'yle birlikte, camekânın yanında bir masada yan yana oturuyorlardı, hayallere dalmış gibiydiler, incelikten ziyade duyduğu anlatılmaz bir rahatsızlıktan ötürü onlardan kaçmaya çalışmıştı, gel gör ki Türk onu fark etmiş ve yanlarına çağırmıştı, Kiriakos masaya gidene kadar onu selamlamak için ayağa kalkmıştı, tanıştırayım mı tanışıyor musunuz, diye sormuştu, elbette tanışıyoruz, demişti öğretmen gülümseyerek, nasılsınız? Birlikte oturmalarını teklif etti, kararsızlık geçirdi, öylesine uğramıştım mazeretini uydurdu, Türk'ün gözünü üzerinde hissetti, inanmamış gibiydi, müsait olursan yarın beni ara, dedi Kiriakos iğneleyici bir sesle, birbirlerine iyi geceler dediler. Türk telefon etmemişti. Kiriakos merakını gideremeden kaldı, öğretmen hanımla ne işi vardı, onunla ne zaman tanışmıştı?

Nefes alırken zorlanıyordu; şehre dönerken polis takımı yine yanındaydı. Stelyo'nun kuru öksürüğünü dinlemekten rahatsız olmuştu, sabahtan beri dinmek bilmemişti. Gripli miydi diye sormak istedi. Hiç sanmam, bu çocukta sinüzit olmalı. Geçen sene bu zaman, öldürülen kızın etrafındaki kumdaki anlaşılmaz izleri hatırladı. "Faili meçhul cinayetler çoğalıyor patron" dedi birden Stelyo, kafasından geçenleri sezmiş gibiydi sanki. Yorum yapmamayı yeğledi. Ne oldu yani şimdi, iki kalp krizi vakasıyla *temizlendi* mi şehir? Nasıl derdi anası? *Hazineler kanunsuzlara fayda etmez, adaletse yerini ölümle bulur.* Bu ne demek be ana, kafamı karıştırdın yine. Süleyman'a ait bir sözdür, diye izah etmişti, onu tehdit ediyordu sanki, yazılmış olan silinmez oğlum. Bu düşünceyi kafasından attı, rahatsız olmuştu. Yanında burnunu çeken Stelyo'ya baktı, gözü yukarlardaydı, önünde ne görüyordu acaba şu müstakbel yirmi altılık *komiser*? Toplumdaki rolü ne olacak? Kötüyü ortaya çıkarmak mı örtbas etmek mi? Kendine acımışçasına kafa salladı, hep böyle miydi? Yok, hep böyle değildi, demişti Marianni gözleri dolarak. Mayıs ortalarıydı, Eleonora'yla birlikte şehirde dolaşmaya

başlamışlardı artık. Utana sıkıla birlikte bir kahve içip konuşmalarını istemişti. Onu azarlayacağını, reddedeceğini sanmıştı, ama tatlı tatlı gülümseyip, ne zaman istersen, demişti; gülüşüne hasta olmuştu. İki gün sonra buluştular, gel Profitis İlias'a gidelim, hayallere falan dalarız. Marianni gözüne melankolik görünmüştü, ihanete uğramış gibi, buna rağmen bütün yol boyunca kararlı bir sesle konuşmuştu, arkadaşıyla olan beraberliğine gerçekten sevindiğini, Eleonora'nın mutlaka yanında güçlü bir erkeğe, onun da bir kadın şefkatine ihtiyacı olduğunu söylüyordu. Güneşli bir gündü, dışarıda, bir şemsiyenin altında oturmuşlar ve sipariş vermişlerdi. İşte o zaman dayanamadı Kiriakos, duygulanarak elini tuttu. Neden? Beni bunca zamandır neden reddediyordun? Ben sana âşıktım, beni neden reddediyordun? Yine bal gibi gülümsemişti. Ne var ki, dedi elini yavaşça onun elinden çekerek, aşkını bana hiç hissettirmedin, beni sadece becermek istiyordun, ama benim o dönemde becerilmeye ihtiyacım yoktu, hiçbir zaman olmadı zaten, otlakta dolaşan başıboş koyun hiç olmadım, ben aşk istedim, aşk bulamadım! Tepeden aşağıdaki şehre baktı. Hanyamıza bak Kiriakos. Arkadaş kalalım, diye önerdi gayri ihtiyari, açık saçık konuşmasından biraz rahatsız olmuş olsa da. Arkadaş! Güldü. Biz zaten arkadaşız! Daha ne kadar arkadaş olabiliriz? Garson göründü, kahveler ve cevizli kekle birlikte. Buraya gelirken yolda bir slogan gördüm. Hangisi, diye sordu Kiriakos ve yine aynı teraneyi tutturacağını düşündü. Sen görmedin, çünkü göremezdin. Söylesene, hangi slogan? *Sevgi yeniden icat edilmeli*, dedi; Kiriakos bir an ona nihayet kalbini açtığını hissetti, ama artık geçti. Okuyunca duygulandım, diyerek devam etti Marianni, eşi bulunmaz bir Fransız'ın lafıdır, yol boyunca ne düşünüyordum biliyor musun? Dizelerin slogan, sloganların dize olacağı zamanın eninde sonunda geleceğini, şiir eninde sonunda *objektif* olacaktır, kendiyle bu kadar uğraşmaktan vazgeçecektir, Rimbaud da bunu arzulamıştı, başka yolu yok. Ne diyebilirdi? Onu anlamakta zorluk çekiyordu, *ayakta işeyenim* benim, demek isterdi sevecence ve onu yanağından öpmek sadece. Bakışlarını ondan kaçırarak sigara yaktı. Aynasız her zaman aynasızdır, dedi pat diye, ne yaparsan yap, ne kadar uğraşırsan uğraş Kiriakos, sen hep güvenlikçi olacaksın. Sağ ol, diyerek ofladı, alınmıştı. Ne sanmıştın anlamıyorum, arkadaşlığımı neden istiyorsun? Tamam istemiyorum, özür dilerim, dedi Kiriakos. Özür niye? Manitan mıydım? Terk ettin diye özür dilemeye mi getirdin beni buraya? Ne zaman sahip oldun ki terk edeceksin? Asla, diye fısıldadı Kiriakos, alevlenme hemen. Seni ödlek! Bitmiştir, dedi. Bir şeye başlamış mıydık ki bitsin? Yanlış ifade, özür dilerim! Özür dilemeyi kes, özrü anandan dile! Anamın adını ağzına almanı yasaklıyorum, dedi sesini yükselterek Kiriakos, ne diyeyim sana şimdi, sen bu yüzden evde kaldın! Haspa olmaktansa evde kalmak daha iyi. Eleonora biliyor mu, dedi öfkeden kudura-

rak, aman ne iyi dostmuşsunuz, ondan nefret ettiğini biliyor mu? Ben mi nefret ediyorum sen mi? Sen buna sevgi mi diyorsun? Ne yapıyorsun sen? Küçük düşürülmüş ergenlik yıllarının, doktorun kızını düşünerek yaptığın mastürbasyonların intikamını mı alıyorsun? Yıldırım çarpmışa dönmüştü, seni gidi *ayakta işeyen* karı, diyerek patladı, başından beri sana böyle demekte haklıymışım, tokat yemek için kaşınıyorsun. Ne bekliyorsun, diyerek üstüne üstüne gitti.

Ne var ki yanında öylece duruyordu, yıkılmış. Marianni de suskundu ve uzaklara bakıyordu. Ben özür dilerim, dedi yumuşayarak, sana neden acıyorum biliyor musun? Çünkü sarsaksın, yaptığın şeye inancın yok, *aynasız* olamıyorsun, istifa et! Peki nasıl yaşarım, dedi, uzun zamandır bunu düşünüyormuş gibi. Ne yaparım? Papadoyannis'in koruması mı olayım? Marianni cevap vermedi. Hep böyle miydi, diye sordu ona. Hayır, hep böyle değildi, gözleri dolarak döndü baktı ve elini tuttu. Ben de bunu diyorum, dedi, hadi bizi geç, şöyle ya da böyle ömrümüzü geçirdik, gençler ne yapacaklar, nasıl yaşayacaklar? Yaşarlar, dedi, zaman gelecek kendi direnişlerini, kendi ahlaklarını *icat edecekler*, başka yolu yok, hayatın kanunu bu. Keşke ikna olabilseydi, buna çok ihtiyacı vardı. Kiriakos, o mayıs gününde, Marianni'nin onu arkadaşı gibi görmesine ihtiyaç duyuyordu, bütün şehre rezil olsa da umurunda değildi, Marianni Skordili'nin onu reddedmesini kaldıramazdı bir tek. Marianni ise, sanki onun tedirginliğini hissetmiş gibi, kendini bırakmış yanında oturuyordu, arkadaş asla olamayız, dedi, hiçbir konuda anlaşamıyoruz, yalnız, için içini yemesin, sana değer veriyorum Kiriakos, göz yummaya, başını eğmeye, geri çekilmeye mecbur bırakıldığını bilmeme rağmen sana değer veriyorum, neden biliyor musun? Çünkü bilinçlisin, çünkü bir mısra bile yazamayan şair gibisin, acılı ve öfkelisin ve bu gözlerinden okunuyor. Ha gayret Marianni, Panaris olduğumu söyleyeceksin sonunda! Sen iyi huylusun, dedi, Panaris değildir, Panaris karşı yakaya geçmiştir, hepimize uzaktan bakıyor, kayıtsızlıkla. Güzel konuşuyorsun, ama beni ikna edemiyorsun. Seni ikna etmek gibi bir derdim yok. Sana bir şey sormak istiyorum, ama bana dürüstçe cevap ver. Dinliyorum, dedi. Benden hoşlanmış mıydın hiç, yoksa hayal mi kurmuştum? Hoşlanmıştım, dedi Marianni belli belirsiz gülerek, fakat bir *aynasızla* ilişki yaşamak akıl almaz geliyordu, bu konuda Eleonora'yı takdir ediyorum, o aşabildi, sen şimdi ne istiyorsun? Beni yine sinirlendirmek mi? İkili mi istiyorsun? Tekrar başlamayalım lütfen, dedi Kiriakos, teşekkür ederim!

İncelemeye tekrar başlayacaktı; Papadoyannis'in orada ne işi vardı, arabanın kapısı neden açıktı, yanında kim vardı, erkek miydi kadın mıydı, acaba kalp krizi değil de, Agatha Christie tarzı bir cinayet miydi? Mücevherin sahibini bürosuna çağırsa iyi olurdu, değil mi? Fakat kendini çok da zorlayamıyordu. Görevini layıkıyla yerine getirecekti,

ondan ötesi yok. Kafasını bilinçsizce sağa çevirdiğinde gözü ağaç yapraklarına takıldı, "Kuş"un boşalan upuzun kaidesini seçebilmesi saniye sürmedi. Tam hatırlamıyordu, ama aşağı yukarı iki yıl önce, birileri onu yıkmayı başarmıştı. Bu yapılanı vandalizm olarak niteleyenlere katılmıştı o zamanlar, ama bugün kaideyi boş görmek hoşuna gitmişti. Şöyle düşünüyordu; yerinden oynatılamayan Hitler kartalının onca yıl orada durması, Girit mücahitlerine karşı saygısızlık değil miydi? Kasıntı Almanların buradan geçtiklerinin hatırlanması için geride bıraktıkları, kasıntı bir kitabe taşıyan kasmtı bir kaidenin üstündeki kasıntı bir "Kuş" ne biçim bir anıttır? Bunu daha önce nasıl düşünemedik, *vandalların* devirmesi mi gerekirdi?

Bunu bu şekilde düşünmek tüylerini ürpertti, geçen gün Panaris'le yaptığı sohbeti hatırladı, şu adam da hep havadan sudan gidiyor, şunu demişti: Benliklerimizi bulmak amacıyla, bize eziyet eden soruların cevabını acaba efsanelerde mi aramalıyız? Talos adını duymuşsundur mutlaka, 1924'te kurulan "Talos" Jimnastik Derneği'nden; Talos, Zeus tarafından Kral Minos'a armağan edilen bronzdan bir devdi. Kafadan başlayıp ayağa kadar giden tek bir damarı vardı. Minos ona, Girit'i düşman akınlarından korusun diye bir uçtan bir uca koşmasını emretmişti. Talos neyi simgeliyordu? Neyi ilan ediyordu? Adanın asayişini ve güvenliğini mi, refahını mı? Sonra kimler geldi? Gençliğin ve arayışın simgesi gençler, Argonotlar ve "Argo"ları, büyücüleri Medeia'yla birlikte. Efsaneye göre bunlar, Girit'e gelir ve Medeia'nın büyüleriyle ve ayartmalarıyla onu sarhoş etmeyi başarırlar, uyuturlar ve damarının kapakçığını açarlar, böylece bütün kanı akar ve ölür. Bundan ne anlam çıkartıyorsun? *Hiçbir anlam çıkartmıyorum*, gülmüştü Kiriakos, alt tarafı bir efsane. Öyle, ama efsanenin arkasında belki aramamız gereken bir şey saklı, onu bulamayız elbet, ama ne kadar çok ararsak cevaplara o kadar yakın oluruz. Argonotlar Talos'u neden öldürmeliydi?

Kiriakos onu dinlerken irkildi. Ne demek istiyorsun, diye sordu. Keşke bir şey demek isteseydim, ben bilgisizliğimle sallanıyorum, tam, bir şey anladım, duruldum derken, sil baştan sarsıntı ve batış yaşıyorum. Yani, pes etmedi Kiriakos, Talos'un belki de muhafazakârlığı simgelediğini, diyelim iktidarın koruyucusu olduğunu, Argonotlarınsa yenilik, başkalık olduğunu mu söylemek istiyorsun? Panaris bakakaldı. Bunu bu şekilde düşünmemiştim, bana göre Talos trajik, koşmaya mahkûm biriydi, kayasıyla inip çıkan Sisifos gibi bir şey, sonuç olarak, Eleonora'yla evleneceğine seviniyorum, umarım en azından haftada bir beni evinize davet edersiniz, birlikte yemek yiyip laflarız! Olur tabii, demişti Kiriakos *bir parça tenezzülle, ama yemek ve muhabbetle güzelleşmez bu dünya!* Olur, dostum, küçük görme, insanın hep istediği yemek ve muhabbet olmuştur. Yemek ve muhabbetin topluca istenmesi başka, kişisel olması başka, diyerek susturdu Kiriakos. Kız kardeşimle

de *mücadele*'yle ilgili konular mı konuşuyorsun? Şunu demek isterdi: Kız kardeşinle mutlu mutlu yaşamaya karar verdim, mutluluk ne demek biliyor musun? Karın uyku ile uyanıklık arasındayken onu oracıkta sırtüstü çevirirsin, her gün sabah jimnastiği yerine bunu yaparsın, sonra onu emmeye başlarsın omzundan, memesinden, kulağından, sen ona doyarsın o da sana, sonra da gününe başlarsın, vandalları bekleyerek. Öyle pek düşünmedim Panaris, dedi, ama onu şu şekilde algılayabiliyorum, sırf elmanın aşağıya doğru düştüğünü görmekle yerçekimini algıladığım gibi, bilim adamları her ne kadar rastlantısal, beklenmedik öngörülemez ve ani olandan bahsetse de, bizleri somut olarak bir yere doğru çeken bir şey vardır, bu şeyi ve yeri aramam da aramakla ilgilenmem de.

İyi de ediyorsun, gülümsedi Panaris, ne de olsa, devekuşuyuz hepimiz, kafamızı kuma saklarız ve avcı otomatikman görüş alanımızdan kaybolur! Panaris, birincisi, bir süre önce televizyonda duydum, devekuşuyla ilgili o söylenen yanlışmış, kafasını hiç kuma sokmazmış, ikincisi de, sözünü ettiğin avcı, elinde orağıyla biçiciden başkası değildir, bir gün hepimiz öleceğiz, lakin her ne kadar bana yakışmasa da, anamın zenginlerin sefasıyla fakirlerin cefasını kastederek dediği lafa katılıyorum, kimi her gün ölür kimiyse sadece bir kere, gerçi sen istisnasın, zengin olmana rağmen her gün ölmek üzereymişsin gibi davranmakta diretiyorsun, o ipsiz karı ne yapıyor bu arada? Mahsus sormuştu, son zamanlarda işler kesat galiba, onunla sık görüşmesen iyi edersin, deniz piyadelerine kendi reklam broşürlerini dağıtırken gördüm, fazlasıyla kışkırtıcı oldu, bu kadar düşülür mü? Rahatsız olduğunu anladı, ama o bunu istiyordu, biraz sarsılmak. Geçenlerde bana ne diyordu biliyor musun? Kiriakos kötü kalpliliği sürdürdü, kendini Hanya'daki hükümetin temsilcisi gibi hissediyormuş, şehir ile üsler arasındaki siper o olduğuna göre Dışişleri Bakanlığı'nın ona emeklilik maaşı bile vermesi gerekirmiş. Bana ne yapacağımın söylenmesine tahammül edemem. Keşke ona yardımcı olabilseydik, ama nasıl? Riyayı başka yere sat, *Amirim*, keşke onu yok edebilseydik, görünüşümüzü bozmasın diye onu şehirden atsaydık, demek istiyorsun. Görünüşümüzü başkaları bozuyor Panaris, ben kör değilim. Peki sen? Üstüne üstüne gitti Panaris, senin ne işin var Stavros'la? Temasa mı geçtin? Kiriakos bir an afalladı. Ne teması? Geçenlerde seninle konuştuğunu söylemedin mi? Doğru, yolda karşılaştım, beni lafa tuttu. Panaris güldü. Yeter ki alışkanlık yapmasın, öyle başlanıyor, masum bir oral seks biraz da çene, sonunda da müdavim olurlar! Kiriakos aptal rolünü oynamayı tercih etti. *Cüce* ile *perakendenin* anlamını hatırladı, ikisini de Eleonora'nın kütüphanesinde bir sözlükte bulmuştu. Ne çok kitabı var bu ailenin! Hepsini okudu mu okumadı mı sormayı çok düşünmüştü, ama çekiniyordu. Okumadığı sonucunu çıkarmıştı, bunca kitabı okumak için çok

hayat lazım. Talos'a gelince, Panaris alakasız bir şekilde konuya döndü, efsane onun koşmasını istediğine göre, koşacaktır, onun görevi bu, kurcalama! Üstüme iyilik sağlık, güldü Kiriakos. Ben mi kurcalıyorum sen mi? *Tırtıl*'ında da bunları mı anlatıyorsun? Bana bak, bilet falan kesmek istiyorsan, konunu insanlara hitap eden bir şeyle renklendirmeye çalış, mesela cinsellikle ilgili, stresle ilgili bir şey olsun, cinsel konular ile stres her zaman önce gelir.

Cep telefonu onu daldığı düşüncelerden uyandırdı, Eleonora'ydı, hastanedeki bir meslektaştan duyduğu şeyin doğruluğunu soruyordu. "Doğrudur, size getiriyoruz." Bodruma onu bulmaya geleceğine söz verdi. "Sen ne diyorsun?" sordu Stelyo'ya. Stelyo yine öksürmeye başladı. "Hasta mısın?" "Berbatım" dedi Stelyo, "ateşim de var." "Peki, neden evde kalmadın?" "Sabah siz aradınız, yaylan hemen tembel herif, uyuyor musun hâlâ, dediniz." "Hasta olduğunu bilmiyordum, neden söylemedin?" "Utandım." "Hoppala, benden mi utandın? Hastaneye vardığımızda evine git, doktora göründün mü?" "Basit bir grip için doktor mu?" "Soruma cevap vermedin, sen ne diyorsun? Bu ne suskunluk?" "Konuştuğumda daha çok öksürüyorum" açıklamasını yaptı. "Geçen sene bu zamanlar patron, Ukraynalı meselesiyle sürünüyorduk, hatırlar mısınız?" "Nasıl hatırlamam! Bugünkü hakkında ne düşünüyorsun?" "Adam şişmandı, kalbi dayanamadı zahir." "Neye dayanamadı?" "Onu bilmem" dedi Stelyo, yine öksürerek. "Kulağına bir şey çalındı mı, çamların arasında ne işi olabileceğini merak ettin mi?" "Papadoyannis gibi insanların" dedi Stelyo ciddi ciddi, "her zaman çok işleri olur ve genellikle en umulmadık yerlerde!" "Bravo" ıslık çaldı Kiriakos, "işte budur, buldun." "Neyi buldum?" diye sordu Stelyo. "Bir işadamının gece vakti çamların arasında ne işi olabileceğini merak etmemizin bir anlamı olmadığını buldun, ölüler haklı çıkar, bunu duymuş muydun?" "Duymuştum", dedi Stelyo yine öksürerek. "Öksürüğünü sevmedim, doktora git." "Ne dersiniz patron, ince hastalık mı?" "Kes gırgırı, sinüzit falandır, hemen polikliniğe git, sana şurup yazsınlar." "Tamam" dedi Stelyo, "madem ısrar ediyorsunuz giderim, peki şimdi yine incelemeye mi başlayacağız?" Birden gülmeye başladı. "Komik bir şey mi var?" Stelyo gülmekten iki büklüm olmuştu, öksürükten boğuluyordu. "Bitince bana da anlat da güleyim" dedi Kiriakos, Artık hastaneye giriyorlardı, dikiz aynasında cesedi taşıyan arabayı gördü, Stelyo konuşabildi en sonunda: "Papadoyannis mi kesin? Ukraynalı bir benzeri mi yoksa?" Kiriakos güler gibi yaptı, arabayı park ederken, ama Stelyo'nun gülüşü ona da bulaştı. İki dakikaya yakın arabada güldüler, Stelyo kıpkırmızı kesilmiş, gözlerinden yaş gelmişti, Kiriakos kafasını volana dayamış, homurdanıyordu: "Burnumuzdan gelecek, eğ kafanı, şimdi görecekler, kessene salak, sonu hayır olsun!"

3

Ondan dul kalan resmi olarak oydu

İyi ki buradaydın, sana haber bile vermezlerdi, bir düşün ki boşanma davasına geçilseydi, sap gibi ortada kalırdın." "Ana, gözünü seveyim, dayanamıyorum" diye fısıldadı Leta. "Haklısın da" dedi anası, hafif seke seke mutfağa doğru giderek. "Ya ötekine ne demeli" mutfaktan sesi geliyordu, sayıklar gibi. "Hayatta ortak, ölümde de birlikte, kim inanırdı, biri toprağa verilirken öteki ölü bulunacak." "Urania!" diye bağırdı Leta. "İyi peki, bir daha konuşmam, ama bir şeyler yapman lazım, evine git, ondan dul kalan sensin, kuzenlerini bıraktın onlar kumanda ediyor. Bir hafta buzdolabında tuttular, deşip durdular, ne bulacaklardı ki? Yağlı yağlı yemekten gitti, biraz rejim yapsaydı, kaç kere yalvarmıştım çok yemesin diye, zavallı Yorgis de can çekişiyormuş, Eleonora dediydi, başıma toplandı hepsi." "Ana, çeneni kapatacak mısın?" diye patladı Leta. "Kardeşin umurumda değil, boktan sülalen umurumda değil." Sustular. Sineğin vızıltısından başka bir şeyin duyulmadığı bir sessizlik.

Başpezevenk Matiudakis nasıl da bakıyordu ona, cenaze töreninde tam karşısındaydı. Gözü üzerindeydi. Gülümsüyordu da sanki, ama belki ona öyle gelmişti. Herkes ordaydı, onu ebedi mekânına uğurlamak için! Duygu dolu cenaze konuşmaları da yapıldı. Aleksandros Papadoyannis'in memlekete yaptığı katkılarla, ilin turizm açısından kalkınmasına verdiği ivmeyle ilgili. Karakterli biri olduğunu şimdi göstermeliydi, başını dik tutmalıydı, anası haklı. Agios Matteos'a dönmeliydi. Mutlaka iki üç gün içinde. Kayınvalide ve kayınpederine en kısa zamanda başından gitmelerini dayatacaktı. Onları ayağının altında istemiyordu. Evdeki personeli bile değiştirecekti. Eskilerin ona o kara günleri hatırlatmasını istemiyordu. Yalnızca o ve Paraskevula. Onca mücadelenin sonu, bir Paraskevula! Ufaklığa hiç olmazsa Vula demelerini rica etmişti, ama onlar kararlıydı. *Vula* da ne demek? İsmin bir önemi vardı sanki. Önemli olan, onu kızı gibi hissetmesi gerekirken, hissetmediğiydi. Hissetmek de istemiyordu. O, Ukraynalı ile Alekos'un kızıydı. Şimdi de bakımını üstlenmesi gerekiyordu. Onu neden sevemiyordu? Ufaklığı sevecek, eninde sonunda sevecekti. Arkadaş olabilirlerdi, çok yakın arkadaş.

Klozete oturdu, yüzünü avuçlarının arasına aldı ve öylece kaldı. Düşünmek istemiyordu. En önemlisi, hatırlamak istemiyordu. Ayrıca, gözyaşlarına son. Telefonu duydu, anası bakacaktı. Şayet Manolakis ise, birkaç günlüğüne gelmesini isteyecekti. En azından akşamları görüşseler, ona çok iyi gelecekti. Gizlice dahi olsa! Ama bunu reddedeceğinden emindi. Ablasından ödü kopuyordu. Leta anlamamazlıktan geliyordu, ama ablasının onu tasvip etmediğini çok iyi biliyordu. Bayan Anastasaki, kardeşinin hiçbir sevgilisini tasvip etmezdi. Toplumda bir itibarları vardı çünkü! Ben iyi değilim, diye düşündü. Madem buraya kadar dayandım, sonuna kadar dayanmalıyım. Çünkü verdiğim savaş ancak o zaman hak ettiği sonuca ulaşacak. Anasının sesi tatlı tatlı geliyordu. "Çıkınca söylerim, merak etmeyin, peki Sayın Komiserim." Sonra kapının ardından ağır ağır nefes aldığını duydu. "Matiudakis'in seni neden istediğini söyler misin?" "İstesin" bağırdı Leta, "ne bileyim?"

Aynada kendine baktı; o oydu. Onu istemesinin hayra alamet olmadığı kesindi. Ta kiliseden anlamıştı. Gözünü üstünden ayırmıyordu. Arkasında da Eleonora vardı. Kim düşünebilirdi? *Tanrıça* aynasızla nişanlanacak. "Sakin ol Leta" dedi bağırarak; lavabonun musluğunu açtı, yüzünü yıkadı, "o senin avucunun içinde." Yumuşak hareketlerle kurulandı. Ona hemen telefon edecekti, ondan kaçıyor izlenimini vermeyecekti. Alt tarafı ona iyi davranmıştı, ketum, yumuşak yüzlü, işbirliği edilebilir biriydi, ona destek olmuştu, ona verdiği nasihatler iyiydi, kalk git, demişti, onun yanında marazileşiyorsun, bırak gitsin, eninde sonunda toslayacaktır, sen boşanmaya bak, hayatını tekrar düzene sok. Fakat daha o zamandan, bakışlarında hoşuna gitmeyen bir şey vardı. Daha akıllı olduğunu sanırdım, demişti bir ara. Ne demek istediğini sormamıştı, sadece gözü yaşlı ona bakmaya devam ederken rol yeteneğine gizliden gizliye hayran kalıyordu; Emniyet Sarayı'na yaptığı ilk ziyaretten ve malzemenin teslim edilmesinden iki ay sonraydı. Videokaset meselesi ne oldu, onları değerlendirecek misin, diye sormuştu. Nesini değerlendireyim be Leta? Yabancı kadınların Papadoyannis'i yalamasını mı? Karşısına da çıkamam ki, anla beni, sen kocandan intikam almak istiyor olabilirsin, videokasetler fazlasıyla iç gıdıklayıcı, ona sözüm yok, ama beni ilgilendiren şey için delil sayılmaz. Başını öne eğerek dinliyordu, içten içe gülüyordu. *Malzemeyi* geri vermesini istemeyi düşündü, mademki işine yaramıyordu, ama dozunda bırakmayı yeğledi, onu zor duruma sokmayacaktı. Nasıl istersen, dedi, sen daha iyi bilirsin. Kalk git buradan, dedi ısrarla bakarak. Ne gerek vardı be Leta? Ama yine de, ne demek istediğini soracak kadar budala değildi. Yıllar ona; karşındakini karakteri nasılsa ya seninle dolambaçsız konuşmaya ya da yutkunup hiçbir şey söylememeye zorlamanın en iyi yolunun, tam o anda seni sormaya zorladığı soruyu ona sormamak olduğunu öğretmişti. Matiudakis, sadece karakter itibariyle değil meslek

gereği de, beklenen repliği duymadığında elinde olmadan ne söyleyeceğini şaşırıyor, soruyu başka bir şekilde sorabileceği bir yol aklına gelinceye kadar özgüvenini de yitirebiliyordu, konuştuğu veya sorguya çektiği kişi, şayet kıvrak bir zekâya sahipse, o arada kontrolü eline alabilirdi. Leta ayağa kalkmıştı, her şey için teşekkür ediyordu, tavsiyesine uymaya çalışacaktı. Ne tavsiyesi, diye sormuştu, rahatsız olmuş bir şekilde. Gitmemi tavsiye etmedin mi? Onu bırakmamı söylemedin mi? Ben de bunu yapacağım, varsın boşanmasın, boşanmadan ayrılan ilk ben miyim?

"Seninle konuşmak istiyorum, hem de bugün" dedi Matiudakis lafı uzatmayarak. "Sana verecek bir şeyim de var!" "Onları istemiyorum, sende kalsın" dedi. "Neleri? Sen daha orada mısın Bayan Papadoyanni, ciddi konuşmamız lazım." "Telefondan olmuyor mu?" "Tabii ki hayır." "Söyle, nerede?" "Ne demek nerede? Yanıma geleceksin." "Katiyen olmaz" diye karşı çıktı Leta sesini yükselterek. "Yasıma saygın yok mu?" "Yeme bizi şimdi, ne yası?" Sonra sanki pişman olmuş gibi, "peki yasına saygı duyayım, o yüzden buraya geleceksin, büroma." "Katiyen olmaz" ayak diredi Leta. "Beni ne yapacaksın?" "Telefonda anlatılmaz, ciddi ol." "Ne konuşacağız peki?" "Leta, senin iyiliğini istiyorum." "Doğru ya, yakında akraba olacağız!" "Gülme, ben ciddiye alıyorum Hanımefendi, kayınpederimin yeğeninin zor durumda kalmasını istemem." "Hangi zor durumdan söz ediyorsun Kiriakos, bundan daha zor bir durum olabilir mi?" "Sana onu soracaktım." "Yani?" "Yani, çarkına ettiğim, bak ağzımı bozduruyorsun, buraya gelmen lazım, aptal ayaklarına yatma." "Tamam" diyerek pes etti Leta. "Bir saate kadar oradayım." "Bir değil, yarım saat!"

Kendini toparlamalıydı. "Letacığım" dedi yine kendine. Küçüklüğünden beri söylerdi. *Letacığım* şöyle, *Letacığım* böyle, kendini pohpohlar ve nasihatler ederdi, aynanın karşısına geçip kendine bakardı, kaşlarına dikkat et, gülüşüne dikkat et, kaltak kuzinin gibi güzel değilsin, ama daha akıllı ve daha uzun boylusun, ayrıca vücudun süper, dikkat et Letakiciğim. Ve dikkat etmişti. Hukuk'u birincilikle bitirdi, ne siyasicilik, ne boktan sendikacılık. Ne mi istiyordu? Hanya'nın bir numaralı ceza avukatı olmak. Sonuç? Şu anda babasını diriltip şuracıkta boğuvermek isterdi. Ama önce zılgıt çekecekti. Hayatını mahvettiğini, kendi yolunu izlemesine izin vermediğini söyleyecekti. Anacığı da geri kalmamıştı ama. Hayatını yaşamak istiyordu, seyahat etmek, bilimini ilerletmek, fakat ihtiyarlar onu Alekos'la evlendirmekte inat ediyordu. Neden itiraz etmemişti o zaman? Neden çekip gitmemişti, Eleonora'nın yaptığı gibi? Kaltağın cesareti vardı. Yeni Zelanda'ya bile gitmişti. Tatlı dilli eniştesi şöyle derdi, onu nereye salıyorsun Yorgi, ah be Sifisçiğim, bütün çocukları, senin *pırlanta* Letacığın gibi mi sanıyorsun? Maalesef Eleonora söz dinlemez, kısıtlarsam onu kaybederiz! *Pırlanta* Letaki! Korkak bebek. Nereye gidecekti ki? Babasını üzmek mi istemiyordu?

Olabilir. Ama bir yandan, çiçekler ve altınlarla onu fethetmeye çalışan Alekos vardı. Mevsimden mevsime, bir yıl boyunca kucak kucak kırmızı güller yağdı eve; ah ne aşk, aşk dediğin böyle olur, içini çekerdi anası; iyi çocuk, akıllı, zengin, derdi kız arkadaşları; Eleonora bile öğüt vermişti, çık onunla, önce bir bak, dene, belki de kafana yatar, ona âşık olursun, sırf babana zıt gitmek için reddetme onu. Öylelikle pes etti. Bir, iki, üç kez çıktılar, deniz kıyısında romantik anlar, sarılmalar. Dördüncüsündeyse Agios Matteos'taki sarayına çıkardı, evire çevire becerdi. İnanmıyorum, bakireymişsin, diyerek köpek gibi orasını yalıyordu, nasıl olur da iğrenmediğini sormak istemişti, ama soramamıştı, şimdi senin sıran deyip ağzına sokmuştu, yumuşak yumuşak, sakın beni ısırma, yaramaz seni, böyle işte. Kusacağını sanıyorken kusmadı. O gece içinden, al sana Sifis Arhondakis, o çok beğendiğin herif kızını halletti, diye konuşurken, ikinci, üçüncü, dördüncü düzüşmeden sonra, zevkle dolmaya, inlemeye ve bütün hayatında özümsediği ne kadar pis laf varsa, yirmi altı yaşında evde kalmış kız, ağzından kaçırmaya başlayınca, evlen benimle düzücüm, diye bağırdı, yarından tezi yok, evlen benimle. Ertesi sabah, kıçı yarılmış bir halde, babacığım, dedi, ama aslında, *canım benim, paha biçilmez pezevengim,* demek isterdi, hatırını kırmayacağım, Alekos öğleden sonra seni görmeye gelecek, kabul ettim, duanı isteriz! Sana her zaman güvendim Leta, demişti babası, alacağın karara güvendim. Utanmaz bir laf geçirdi aklından ve çok hoşuna gitti: Yanlış, organıma güveniyordun babacığım, organımın eninde sonunda boyun eğeceğini biliyordun! Sonra ne mi olmuştu? Daha neler, onları da mı hatırlayacaktı? Düğününü, geleneksel "Neraida"daki Girit eğlencesini, Paris'teki balayım! Alışverişleri! Kürkleri! Alekos'la yaşadığı neydi? Çılgınca düzüşmeler, sonra da mutlak boşluk. Milletin önünde, köylü mü köylü yiğit bozuntusu bir ahmak gibi görünüyordu gözüne, başka hiçbir şey. O ise durmadan, yavrum benim, diye severdi. Derken zaman geldi, artık *yavrusu* değildi. Leta da, yavaş yavaş anlamaya başlamıştı ki yırtma yırtına düzüşmeleri oraya kadarmış; benzetme ve zamanlama tıpkı *Demirperde.*

Matemlik siyah örtünün revaçta olmaması ne kadar yazık; bugün öyle uzun örtü takmayı çok isterdi, matemli ve kederli bir dul olarak sokağa çıkmayı, Emniyet'e gidip aynasızlara kafayı yedirtmeyi. Siyah tül de takamazdı, siyah şapkacık da. Anası onu kadeh doldururken görünce iyilikle anlatmaya çalıştı, "Yapma kızım, daha on iki olmadı bu üçüncüsü, acım anlıyorum, ama düşün, saygınlığını kaybedeceksin, namussuz içkinin şakası olmaz." "Neyi kaybedecekmişim?" dedi ve ona vurmaya kalkıştı. "Yapma" diye bağırdı anası ellerini siper alarak. Kadehi bir çırpıda devirdi. "Seni neden bir türlü boğazlayamıyorum, söyler misin? Seni boğazladığımı defalarca hayal ettim, hangi saygınlıktan söz ediyorsun orospu, beni satarken düşünmediniz de şimdi mi aklına

geliyor saygınlık?" "Leta, kendine gel, gidişatın hiç iyi değil, bu arada bir an evvel defolsan iyi olur, evine git, çıktın geldin başıma, bugünden tezi yok, beni de mezara göndermene izin vermeyeceğim, pis sürtük." "Başka kim ölmüş benim yüzümden? Ne biçim laf bu?" "Baban öldü, nankör, baban!" dedi ve mutfak kapısını ardından gümletti.

Leta, dikkat et, kontrolü kaybettin! Leta. *Seni sevmiyor ulan, paran için evlendi seninle, seni hiçbir zaman sevmedi, git sor;* peki ya *tanrıça*? Ona bu lakabı ilk takan kimdi? Hey gidi *tanrıça*, mağrur mağrur kapatırdı telefonu kaltak. Banyoya koştu, soyundu, küvete girdi, soğuğu açtı, buz gibi akıttı; orospu ben, ya zatürree olacağım ya ayılacağım. Derisinin kızardığım gördü, tüyleri diken diken olmuştu, dişleri zangırdıyordu, ama yılmadı, duş başlığını göğsüne yapıştırdı, gözlerini yumarak saymaya başladı, elliye kadar geldi. Kurulandı, koltuklarına deodorant sürdü, koşar adımlarla odasına gitti; ona yakışan siyahları giydi, kazak, pantolon ve pardösü, dolabın boy aynasında kendine baktı; tamamdır, diye düşündü, işte bu; kemerini sıktı, ince topuklularını giydi, dikkat et kızım, lafların ölçülü olsun, rahat ol, ironik ol, alaycı ol, pis ibnenin senle ne işi olursa olsun, sen tavrını bozma, ağzım aramak istiyor, delili yok, hiçbir şeyi yok, üstüne üstlük tavuğun teki. Düzeltti, horoz. Üzerine atlar, içine girer, bir, iki, üç, boşalıverirdi! Yine başlama Leta, sakin ol.

Anasını çağırdı, "Haklısın anacığım, yarın taşınıyorum, *ufaklığı* da özledim, sana söz veriyorum, şimdi dinle, Emniyet Sarayı'na gidiyorum, Matiudakis prosedüre ilişkin bir şey soracakmış, tamam mı?" Anası başıyla onayladı, ama soğuk mu soğuktu. Orospu, diye düşündü, küslüğü yine uzatacak, belki bir ayı bulur. "Hadi be anacığım" dedi tekrar ve yanına gitti. "Hayır" dedi anası, ama yine de yanak uzatıyordu, "Beni öpmeni istemiyorum." Her zaman koket ve güzeldi, ama yaşlanmış gibi göründü gözüne, onu görmeyeli altı ay olmuştu, ama yıllar geçmiş gibiydi sanki. Çenesinde cımbızın kaçırdığı bir kıl fark etti, duygulandı, kucağına kapandı, "Beni affedecek misin?" "Salaksın sen, kuzucuğumu nasıl affetmem, senden başka kimim var bu dünyada, ah Letacığım, Letakiciğim, özür dilemesi gereken benim, biraz önce söylediklerini düşündüm, o zaman ısrar etmemeliydik, kendi kararını vermene izin vermeliydik, ihtiyacın mı vardı sanki, aklıma ne geldi biliyor musun? Kondaksakis'le ilgili o araştırmanı, baban öfkeden deliye dönmüştü, hata etti, o ne bilirdi? Ne anlardı? Yatkın olduğun şeyin peşinden gitmene izin vermeliydi, ama hiçbir zaman geç değil, günümüzde kırk iki yaşında bir kadın son derece gençtir, hayatına bu yaşta başlayan kimler kimler var, pes etmemelisin, Matiudakis'e gelince, dikkatli ol, ne anasının gözüdür o, kuzininin yaslı mash kendini onun kollarına atacağını hiç tahmin eder miydin?" "Ana, rica ediyorum." İçi kapkara olmuştu yine.

Markora'dan Nearhu Sokağı'na çıkacaktı, soğuk hava ona iyi gelecekti. Yürüyerek gidecekti. Başka zaman şehri bisikletle dolaşırdı, hız yarışmalarında birinciliği bile vardı, yüzmede de birinci, Virginia'yı görür gibi oldu Sfakianaki Sokağı'na saparken, *izah edilmez benzerliği* düşündü ve heyecanlandı, olmaz artık, bu böyle kambur olacak, kusur kalacak, sonra kendi çabasını hatırladı, omuzlarını dik tutabilmek için az uğraşmamıştı, Virginia Yenge ona bu konuda çok yardımcı olmuştu, a be salak, kadında dolgun göğüsler artıdır, neden kambur duruyorsun? Gözükmesinler diye mi? Ama, kaltak kızının mürüvvetini göremeden, torununu sevemeden gitti kadersiz, torununa doğru nasihatler veremedi, yol gösteremedi; kadının omuzları çok önemlidir evladım, omuzlarını çalıştırasın, bak, şu hareketi yap, bir öne bir arkaya, bir aşağı bir yukarı, aferin, dediğimi de unutma, göğüsler hep dışarı olacak. Taş duvarın üstündeki badanalanmış slogana takıldı gözü. Sıvanın kireci emdiği noktada net bir şekilde şu okunuyordu: kraynalı'yı. *"Kim öldürdü Ukraynalı'yı?"* dedi kendi kendine ve tüyleri ürperdi. "Leta, sükûnetini bozma." Virginia'yı düşündü, son yıllarda yok denecek kadar az karşılaşmışlardı, hiç görüşmüyorlardı, yine de onu severdi, âdeta acırdı ona, hiç arkadaşlık etmeseler de Panaris'i de severdi, hep tepeden bakardı, budala küçük kuzinim, diye düşünürdü belki de, inek öğrenci, ona öyle demiyorlar mıydı? Koca sporcu, kadana, *Amerikalı*, sahi bunu kim takmıştı? Virginia'yı aynasız bir üvey babayla düşünsene! Sahiden acıyordu kızcağıza. Ah be Akis, baş budala, ne biçim bok yedin? Biricik kızını kaltağın eline bıraktın, bir de öteki kaltak, nereden geldi aklıma şimdi? *Passionaria* Marianni'nin eline! "Leta, kendine gel" dedi yine ve adımlarını sıklaştırdı. Sonra, Arif! Evet, Arif'i unutmayacaktı. Onunla başka bir hayata başlayabileceğine gerçekten inanmış mıydı? Hayır. Öyleyse? Ateşle mi oynamak istemişti? Olabilir.

İçeri girerken, ismini söyledi, "Sizi bekliyor" dedi boya küpüne düşmüş sivilceli. Bir an ona tavsiyede bulunmayı düşündü. Yapma kızım, aknenin üzerine asla fondöten sürülmez, bırak cildin nefes alsın, saçını da kendi renginde uzat. Kapıyı çaldı, "Gir" dediğini duydu. Onu karşılamak için ayağa kalktı. "Kahve söyleyeyim mi sana?" "İyi gider, sabahtan beri üç tane viski içtim, az önce için kusura bakma be Kiriakos, senle telefonda konuşurken çakırkeyiftim, soğuk bir duş aldım, anama da çattım, ayıldım ve sana geldim, geciktiğim için de kusura bakma." "Sen kusura bakma, zorladım seni" dedi Matiudakis, gözlerine bakarak. "Uykusuz kalmış gibisin, gel, şöyle geç, orta şekerli içiyordun, değil mi?" "Unutmamışsın" dedi. Ayaktayken dahili telefondan kahve siparişi verdi. Masada karşısına oturdu. "Eleonora ne yapıyor?" diye sordu. "Az önce Virginia'yı gördüm, fıstık gibi, epeydir görmüyordum, boyu gittikçe uzuyor." Matiudakis saatine baktı. "Bu saatte, nerede gördün onu?" "Sfakianaki'de, eve gidiyor gibiydi, onu kontrol mü ediyor-

sun? Belki bir saat boşluğu vardır." "Ufaklık çok asi, anası da onu koruyor, bazen onu bir hafta görmediğim bile oluyor." "Münasebetsizlik etmediğin ölçüde onlarla iyi geçinirsin, tavsiyeme uy." Teşekkür etti. Leta eğlenmeye başlamıştı, pis ibne, bakalım kim kimi sorguya çekecek, diye düşündü. "Anan ne yapıyor?" "İyi" dedi, "hep aynı..." "Oğlun?" "O da iyi..." "Herkes iyi demek, bir tek benim kötü olan." "Hadi şimdi, ağlanma, ayrıydınız zaten." "Ne fark eder? Bir ömür birlikteydik, sen karının öldüğünü duysan, üzülmez misin?" "Beni geç." "Ben üzüldüm, ama o olay da ortalığı karıştırdı, kendimi nasıl affederim, bu kadar da dikkatsiz davranılmaz ki!"

"Seni bunun için çağırdım" dedi Matiudakis, "bulunduğu yere ne dersin, Ayi Apostoli'deki çamlarda ne işi vardı?" Leta içini çekti. "Kiriakos, net konuş, sen her zaman dobraydın, yani yanında ben vardım ve kalp krizine ben sebebiyet verdim, onu mu demek istiyorsun?" Kiriakos yüzüne baktı: "Çok hızlı gidiyorsun... Atina'dan ne zaman döndün?" "Yanılmıyorsam, 29'unda, çarşamba günü, sabah uçağıyla, neden sordun?" "Sordum işte, peki buraya ne yapmaya geldin?" "Kızımı görmeye geldim, sen iyi misin? Buraya ne yapmaya geleceğimi senden mi öğreneceğim? Ötekinin cenazesine katılmak için geldim tabii ki!" "Sakin ol, kocanı gördün mü?" "Elbette gördüm, ufaklığı başka nasıl göreyim, Agios Matteos'a çıktım." "İyi de, hayatını zindan etti diye zırlıyordun." "Ne olmuş yani? Ayrıldık, aramızdaki meseleyi hallettik, hatta son zamanlarda çok iyiydik desem ne dersin?" "Ne kadar iyi mesela?" "Tamam be Kiriakos, dikkatsiz davranmıştım, az önce de söyledim." "Az önce de söyledin, duydum, ama en önemlisini unutuyorsun, bir yıl önce burada cinayet işlendi." "Unutmuyorum" diye fısıldadı Leta. "Kocanı o zaman suçluyordun, yanlış mı?" "Hatam buydu." "Sadece hata mı? Sana inanacağımı mı düşünüyorsun?" "İnanma." "E be Leta, bir yıldır içimde tutmaktan patlayacağım, gittin Türk herifi mi buldun? Yerliler az mı geldi?" "Beni bunun için mi çağırdın?" diye patladı Leta. "Sigara yakabilir miyim? Yüzünü çevir sigara yakayım, titreyen elimi görmeni istemiyorum, filmlerde öyle olmuyor mu? Zeki komiser şüphelinin eli titriyor mu titremiyor mu ve ne kadar titriyor, dikkat eder..." "Şakayı kes gözünü seveyim!" kızmıştı Kiriakos. Kapının çalındığı duyuldu, sarı oğlan girdi kahvelerle. "Toz ol" dedi Matiudakis. "Kaç kez söyledim, giriyorsun, tepsini boşaltıyorsun ve defoluyorsun, hadi meraklı, hadi akılsız, hadi!" "Keyifler nanay mı?" delikanlı takıldı ve toz oldu. "Ne biçim konuşuyorsun çocukla?" dedi iğneleyerek Leta. "Yorgunum, bitkinim, beni ciddi bir konu için çağırdm, seni dinliyorum..." Matiudakis de sigara yaktı, dumanı üfledi, hep böyle olduğunu düşündü Leta kötü kötü, hiçbir orijinallik yok, dumanı üflerler, ses tonlarını uygun bir şekilde ayarlarlar sonra da başlarlar. Fakat ne hikmet ki, Matiudakis orijinal bir şey yaptı masasımn sağdaki ilk çekmecesini açtı, bir

şey aldı. "*Bunu* mu kaybettin?" diye sordu. "*O* nedir?" hafifçe güldü Leta. "Kâğıdını aç, senin." "Sen aç." Matiudakis pes etmiş gibi göründü. "Senin broşun" dedi, kâğıdı açarken. "Nereden benim oluyormuş? Bu boktan şeyin benim broşum olduğunu ispat et." "Evet senin" dedi Matiudakis inatlaşarak. "Nerede bulduğumu biliyor musun? Rahmetlinin Mercedes'inde sürücünün yan tarafındaki koltuğun önündeki paspasta." "Deme! Yasta olmasam gülerdim." "Öldürüldüğü gece onunla birlikteydin, onu sen sürükledin Ayi Apostoli'ye, Rumen memleketine hiç gitmedi, onu Atina'da bir yere yerleştirdin, olay unutulana kadar, Rumen bizim elimizde, her şeyi anlattı!"

"Sen tımarhaneliksin" diyerek patladı Leta. "Ne Rumen'i, bu ne saçmalık!" "Dikkat et Leta, seninle anlaşmaya çalışıyorum, sinirlerine hâkim ol, broş senin mi, değil mi? Rumen itiraf etti, Türk de ifade vermeye gelecek." "Öyleyse neyi konuşuyoruz, beni tutuklarsın olur biter, Türk elinde, Rumen elinde, aferin sana Poirot, yoksa Clouseau mu? Beni azmettiren şeyi anlatmadın ama, hep öyle olmaz mı? Azmettiren ne olabilir?" Matiudakis bakakaldı. "Beni azmettiren şeyi duymak istiyorum." "Onu sen söyleyeceksin." "Yok ya, daha neler? Polislik meselelerde nedeni her zaman polis bulur, suçlunun söylemesi olur muymuş hiç?" "Yani, broş senin değil mi?" "Kiriakos, benim olsa bile, bu neyi gösterir? Çarşamba öğlen düşürmüş olabilirim, birlikte Kandiye'ye gitmiştik, işimiz vardı." "Ne işi?" "Seni ilgilendirmez, ama anlatacağım, boşanma davası için avukata gitmiştik, Hanyalı birine bulaşmak istemiyorduk, şimdi sen bana kaçta döndüğümüzü sorarsm, akşam erken saatte dönmüştük, beni Markora'da bırakıp gitmişti, ne tarafa bilmem, güzel anlattım mı?" "Nerede olduğunu kanıtlayabilir misin? Çarşambayı perşembeye bağlayan gece bir ile iki arası neredeydin?" "Hiçbir yerde, uyuyordum." "Anan bunu mu söyleyecek?" "Anam hiçbir şey söyleyemez, o Alikianos'taydı, çiftlikte." "Demek kanıtlayamıyorsun!" "Ben bulunduğum yeri kanıtlayamıyorum, sen de beni cinayete azmettiren şeyi bulamıyorsun, yoksa Arif azmettiricimi de mi sana açıkladı?" "Ne desin bana Türk? Oturup kocanın yabancı kızı öldürdüğünü anlatmışsın!" "Bir yere varacak mıyız?" üstüne üstüne gitti Leta, "Ukraynalı'yı da mı ben öldürmüşüm? Bununla mı suçluyorsun? Kıskançlıktan olabilir mi? Hadi sana yardım edeyim, sevgili kocamı benden çaldığı için onu ölesiye kıskanıyordum, onu boğazladım, sonra da biraz tecavüz gibi görünsün diye yarı çıplak bıraktım, Ayi Apostoli'ye atması için onu Georgi'ye verdim, sonra Georgi'yi defettim, kocamı bu işe karıştırmanın işime geleceğini düşündüm, ne de olsa herkes onun ve vaftiz babası Lurakis'in *beyaz kadın* taciri olduklarını biliyordu, bunu sen de biliyordun, öyle değil mi? Şimdi soru şu, mademki Ukraynalı'yı kıskançlıktan boğazladım, bir yıl sonra Lurakis'i nasıl ortadan kaldırdım, sence? İçkisine striknin attım desek? Veya okaliptüs yağı mı? Nasıl? Fa-

kat, sebebini bulmakta zorlanıyorum, beni polise ihbar etmekle tehdit ettiği için mi acaba? Yoksa ana kuzusu kardeşini beni terk etmeye ikna etmek için Anastasaki'den emir almış olduğundan mı? Kim bilir? Kadın meseleleri çok derindir, kocacığıma gelince, ne diyeyim, neden aşikâr, farz edelim beni boşamak istedi, beni sokağa atmak, ufaklıktan ayırmak, duymadın mı? Evlenmeye hazırlanıyordu, o yüzden boşanmak istiyordu, zavallı Leta da sokağa atılsın, ne bakıyorsun öyle?"

"Tanrı aşkına, Leta" dedi Matiudakis. "Ben sadece broşunu vermek istedim, biraz da seninle uğraşmak, bütün bunları anlatmana gerek yok." "Ne anlatıyormuşum? Utanmıyor musun? Onlarla uğraşmaya cesaret edemiyordun, bunu açık açık söylemiştin bana, şimdi beni buldun, kolay lokmayız ya, işte buradayım, emrine amade, teybi çalıştırdın mı? Sana her şeyi anlatacağım, ölsünler diye az mı dua ettim, pislikti onlar, ama onları asla öldürmezdim, pisliktiler ve onlardan iğrenmek bana yetiyordu, ellerimi asla kirletmezdim, hem de strikninle? Nerede bulacağım? Eczanede mi? O kadar budala mısm yahu? Hayır Komiserim, ikisi de doğal yolla öldü, son derece doğal..." "Ne var ki, ikisinin de kanında striknin bulundu Leta" diyerek sözünü kesti Matiudakis. "Bunu da konuşacaktım seninle." "Nesini konuşacakmışsın? Alekos son üç yıldır altına kaçırıyordu, sor öğren, boşalırken çiş de yapıyordu, striknin içeren bir ilaç alıyordu, Lurakis de yıllardan beri bir hap alıyordu, *aleti* kalkarken daha sert olsun diye, onda da striknin vardı." "Bunları sen nereden biliyorsun?" diye sordu Matiudakis. "Nereden mi biliyorum? Biri kocamdı, öteki sevgilim, Alekos Ukraynalı'yı gebe bırakmak için becerdiği dönemde, Lurakis rahat durmam için beni beceriyordu!" "Neler söylüyorsun öyle be Leta, Tanrı aşkına, seni takip edemiyorum." "İyi de, Türk sana bunu anlatmadı mı?" "Nesini anlatacak?" "Madem söylememiş, Komiserim, ben hiç söylemem, ah Arif ah, birazcık diretseydim onu kandırırdım, eminim, bugün Bayan Kauris olacaktım, ne sandın? Son anda vazgeçtim, *Kaurena* gibi olacağım diye korktum, inanmıyor musun? Bana deli olmuştu, onunla birlikte Londra'ya gitmem için bana yalvarıyordu, nişanlısını bırakıp benimle nişanlanacaktı, beni İstanbul'a götürüp akrabalarıyla tanıştıracaktı, fikir ilk başta çok hoşuma gitmişti, ama sonra daha ciddi düşününce, korktum, ya onunkiler beni türban takmaya zorlarlarsa? Beni türbanla düşünebiliyor musun?"

"Sapıtıyorsun" dedi Matiudakis. Sapıtıyorsun Leta, dedi o da kendine, buraya kadar iyi götürdün, pis ibneyi deliye çevirdin, şimdi kes, rota değiştir, ciddileş. Ayağa kalktığını gördü, bir süre camın önünde durdu, geri geldi, masasına geçti, "Toparlayabilir miyiz? İzninle, bu broş senin değil mi? Bana doğruyu söyle, hafızama güvenirim, seninle görüştüğümüz zamandan hatırlıyorum, el örgüsü bir hırkaya takardın." "Evet benim" dedi yumuşak bir sesle. "Hafızandan dolayı seni kutla-

rım." Bakışları ışık saçıyordu sanki. "İşte böyle, aferin, al bunu senindir, açıklamanı elbette kabul ediyorum, cingözlerimden biri yerine ben bulduğum için bana minnettar olacaksın, çünkü o zaman saklayamazdım, beni anlıyor musun?" "Anlıyorum" dedi Leta, broşu alırken. "*Sol anahtarı*, som altın, gerçek pırlantalarla süslü, Papadoyannis'in beni fethetmeye çalıştığı zamanlardan!" Cebine soktu. "Bunu geçtik, sıra ötekilerinde, istersen sigara yak." "İstemem" dedi. "Onların ölümünden sen sorumlu değilsin, tamam mı? Sana karşı dürüst olacağım, dinle beni, onlara kıl olurdum, Tanrı da değilim ki kaderlerine karar vereyim, Tanrı kararını verdi, ama laboratuvar testleri kanlarında striknin bulunduğunu gösterdi, yaptığın açıklama yerinde, adli tabip de doğruluyor, ceplerinde o senin bahsettiğin haplar bulundu" onunla derin bir iletişim kurmak istiyormuşçasına baktı "Yemin ederim" dedi, "umurumda değil, benim derdim Ukraynalı'yla, ister inan ister inanma, örtbas etmem için bana baskı yaptıkları Ukraynalı meselesiydi bana koyan, samimi söylüyorum, bana neden baskı yaptıklarını biliyor musun?" "Çünkü istemiyorlardı, çok basit be Kiriakos, işlerinin *derinliğinin* afişe olmasını istemiyorlardı, eğer örtbas etmeselerdi, Basına sızacak haberlerin önünü kesemezlerdi." "Yine de kafama takılan bir şey var" dedi Matiudakis. "Başından beri bunu merak ediyorum, bize kim haber verdi?.. *Madem duyulmasını istemiyorlardı*... Onu gerçekten kocan mı öldürdü?" İfadesiz bir yüzle bakakaldı. "Bir şey söylemeyecek misin?" dedi Matiudakis. "Ne dersen de videokasetleri Türk'e götürmen son derece mantıksızdı." "Onu sorguya çekmen için seni görevlendireceklerini biliyordum" dedi Leta damdan düşer gibi, "Lurakis'in işiydi, bu görevi *özellikle* sana vermesi için Emniyet genel müdürüne giden, oydu". "Neden özellikle bana?" diye sordu Matiudakis alınmıştı sanki. "Çünkü Papamihalakis, senin ananın onun dedeleriyle olan ilişkisini onlara anlatmıştı, meseleyi fanatizmle ele almayacağını biliyorlardı, Dışişleri Bakanlığı'yla sorun yaşanmasını istemiyorlardı." "Yine anlamıyorum" dedi. "Ben anlıyor muyum sanki? Bir Türk'ün beni becermesi, bir yerde Alekos'u rahatsız etmişti, ne bileyim? Belki de kıskanıyordu!" "Bana mı söylüyorsun, bırak şimdi Leta, tam anlaşacak gibi oluyoruz, işi bozuyorsun." "Ne istiyorsun? Pagonis'in intiharı beni sarsmıştı, kaçıp kurtulmak istiyordum, hemen ardından bana yardımcı olman için sana başvurmam gururunu okşamadı mı?" "Neden kaçacaktın? Katilden mi? Tekrar soruyorum, kim öldürdü Ukraynalı'yı?" "Bir söylesene Kiriakos, şehri sen mi doldurdun şu sloganla? Tamam tamam şaka yapıyorum, kimlerin yaptığını biliyor musun? Üvey kızının arkadaşlarıdır, eminim, piç kuruları kentin her tarafını sloganlarla doldurdu, *kardeşimiz göçmenler* gibi zırvalar, göçmenler nereden bizim kardeşimiz oluyor?" "Yine lafı çeviriyorsun Leta" içini çekti Matiudakis. "Sana tekrar soruyorum: Sen Alekos'un Ukraynalı'yı öldürdüğünü

gözlerinle gördün mü?" "Böyle bir şey demedim." "Öyleyse ne dedin?" "Georgi'yi onu bagaja yüklerken gördüğümü söyledim." "Nasıl olduysa" dedi oflayarak Kiriakos. "Cinayet Agios Matteos'ta işlendi, eğer seni tanık olarak çağırırsam, ifadende bunu da söyleyecek misin?" Leta öfkeyle baktı, "Ölümünün arkasından mı? Alekos'u ölümünün arkasından mı teşhir edeceksin? Onunla birlikte ölmüş Pagonis'i de teşhir edeceğin aklına gelmedi mi, sevgilini de mi teşhir edeceksin?" "Eleonora'nın bunlarla ne ilgisi var? Onun adını ağzına almamanı rica ediyorum." "Almıyorum, sadece seni uyarmaya çalışıyorum, konuyu tekrar gündeme getirirsen, senin Eleonora'ya da pahalıya patlar, parasının çoğunu Papadoyannis otel işletmelerine yatırdığını sana söylemedi mi? Bu şekilde devam edersen ve hepsi ifşa olursa, iş bozulur, sevgilin de maddi zarar görür, ada da zarar görür Kiriakos, bana bak, kaç saattir seni çektim çünkü seni iyi niyetli biri olarak görüyorum, sen de hayatında az çile çekmedin, her şeyi bozma, zincirleme ne demek bilir misin? Bak Kiriakos, Hanyamız gibi ufak bir memlekette zincirleme şu demek: Bir elin nesi var, iki elin sesi var, işte böyle yaşayıp gidiyoruz, sana bu söyleyeceğimi iyi düşün, broş için sağ ol, beni bir şeyden kurtardığın için değil, şu *sol anahtarı* bugün otuz bin avronun üstünde de ondan, kendine saklayabileceğin halde saklamadın, söylemek istediğim öbür konu, giden Ukraynalı, gitmesine ben de üzüldüm, nedenini sorma, onu bir zamanlar çok sevmiştim, göçmen olduğu için değil açgözlü olduğu için gitti, dramatikleştirmeyi bırak, kahretsin, bizim kusurumuz bu işte, beyaz kara, neymiş göçmenmiş, şu halde kurban, şu halde azize, bunu bana söyleme! Onca şeye müsamaha gösterdiğim için azize olan benim, neye müsamaha gösterdiğimi sorma, *çaktın* mı? Sana şunu da itiraf edeyim, o salı sabaha karşı eve dönerken Alekos'un ofisinde bağırışlar duydum, merdivenleri çabucak çıktım, odama kapanmak istedim, ama yapmadım, önce kulak kabartsam iyi olacaktı; bağıran Olya'ydı, aptal Pagonis'le bir daha çıkmayacağını söylüyordu, o iş bitmiş artık, hamileymiş beni dinliyor musun? Alekos ise ona yalvarıp yakarıyordu, şunu bunu vaat ediyordu... Paniğe kapıldım, beni boşayacak, diye düşündüm, *tavşan karıyla* evlenecek! Merdivenleri hızla indim, gitmek, ortadan kaybolmak için, ama yapamadım, bahçedeki zakkumların arkasına gizlendim, onun çıkmasını bekledim, çıkınca da onu çantamın sapıyla boğdum, bütün gücümle sıktım, dili dışarı fırlayana kadar, sonra bahçedeki kulübede uyuyan Georgi'yi çağırdım, ona talimatları verdim, beynim durmadan çalışıyordu, yukarı çıktım, onu ofisinde buldum, suratı asıktı, ne oldu diye sordum, neyin var? Nasıl oldu da Türk herifin seni erken bıraktı bugün diyerek aşağıladı beni. Olanı biteni anlatınca az kalsın beni boğuyordu, beni akıl hastanesine kapatmakla tehdit ediyordu, ama öfkesi geçer geçmez soğuk terler döktü, salak Pagonis'in olay yaratmasından korkuyordu, plan üstüne

plan yapmaya başladı, polis buraya kadar gelirse yandık, Lurakis'e telefon etti, o da ona sakin ol, dedi, yolunu yordamını buluruz, bir taşla iki kuş, ne demek istemişti? Hiç anlayamadım veya daha doğrusu bir şey anlamıştım, Pagonis'in köşeye sıkışmasını, paniğe kapılmasını istiyorlardı, ben azap dolu üç gün geçirdim, beni sımsıkı kilitlediler, tamamdır, dedi sonra, defnettik, biz ikimiz sonra hesaplaşacağız, koş şimdi Türk herifine, gözün onun üstünde olsun, defolup gidene kadar, benim dışarıda işlerim var, gidiyorum, seninle ne yapacağıma sonra bakacağım, ancak doğru hesaplayamadılar, sizlere haber vermeleri, ölen kızı Virginia'yla bağdaştırmaları yanlış bir hamleydi, entrikadan başları mı dönmüştü? Bilemiyorum, sonra konuyu başka yöne çekmeye yeltendiler, başaracaklardı da, şayet Pagonis intiharıyla onlardan önce davranmasaydı, bu olay onları su götürmez bir biçimde silkeledi, beni de silkeledi..."

"Yani Leta" dedi Matiudakis şirin mi şirindi, Leta ifadesini yakalayıverdi, "Ukraynalı'yı sen mi öldürdün?" Leta üzgün üzgün gülümsedi; şimdi de büyük an: "Kiriakosçuğum, beni *çakmamışsın*, şayet gücüm olsaydı yapabileceğim şeyi tarif ediyorum... Sence onu çantamın sapıyla boğabilir miydim? Direnmez miydi? Bağırmaz mıydı? Bu işler böyle mi olur sanıyorsun? İstediğimiz başka, yapabildiğimiz ise bambaşka..." "Yine de, sen boğazlamış olsan bile" diyerek sözünü kesti Matiudakis, "diğer ikisi örtbas olayma katkıda bulundu, bir suçluya yataklık ettiler!" "Görüyor musun işte? Sadece beni değil, onları da tutuklaman gerekirdi." Sen neden bahsediyorsun, diye soracaktı, onlar zaten *rahmetli*. Ama sormadı, sadece üzgün üzgün baktı. "Bir uzmanın seni görmesi lazım Leta, uyuman için bir şey vermeli, senin ihtiyacın olan uyku, uyumalısın, sakinleşmelisin." "Beni tutuklamayacak mısın?" diye sordu nazlı nazlı, anasının şirinlik yaptığı zamanki sesini taklit etmeye çalışarak, gözünün içine bakıyordu. Matiudakis kafasını başka tarafa çevirdi, "Kafamı karıştırdın" dedi. "Nihayetinde sen de cezanı ödeyeceksin, Ukraynalı dertten kurtuldu, sen daha başındasın..." Leta hiç yorum yapmadan başını eğmeyi tercih etti. "Bir tek kızcağızına acırım" dedi Matiudakis. "Anası akıl hastanesindeyken büyümesi başka, akıl hastanesinde olmayan bir anayla büyümesi başka, ne kadar deli olursan ol, anasın ve ana her zaman anadır!" "Beni duygulandırıyorsun" diyerek kahkaha attı. "Ama dürüst de olmalısın Kiriakos, beni *şimdi* tutuklamanın senin aleyhine olacağını neden itiraf etmiyorsun? Bir düşünsene! Mesleki açıdan da mahvolacaksın, zira ağzımı kapalı tutmayacağım elbet, benimle birlikte daha kaç kişi yanacak."

"Kes artık, çek git." "Gideceğim, sakin ol, yarın öbür gün yine düşünmeye başlarsın, cevapsız sorularla kafanı yorarsın diye söylüyorum, videokasetlerin ertesi gün elinden nasıl *uçtuklarını* hatırlıyor musun? Onları sana teslim edince pişman oldum, onlar benim silahım olacaktı,

sana teslim etmem büyük bir hataydı, bir insan intikam ateşiyle yanıp tutuşursa başına bunlar gelir, ama hani bir laf var ya, çok doğru, intikam soğuk servis edilir, ben de Vera'yı aradım, kimi kastettiğimi biliyorsun, bana yardım etmesini rica ettim, dünden razıydı, üç bin avro vereceğime de söz verdim, seni rahatsız mı ettim yoksa?" "Yok canım, ne rahatsız edeceksin, müzeye şarkı mırıldanarak gittim, senin adamın olacak değildim ya! Ne dersen de, hakkımda ne düşünürsen düşün, vız gelir tırs gider, senden sadece tek şey istiyorum, aksi halde eşek sudan gelene kadar döveceğim, kalk git bir daha yüzünü görmeyeyim, on yıl bile geçse, seni karşımda görürsem tokadı patlatırım, çaktın mı beni?" "*Çaktım*, sana bir şey daha söyleyeyim mi? Sana karşı ne kadar sempati duyduğumu gör, sevgiline gelen isimsiz telefonları ben ettim, Aziz Yanni günüydü, yolda Akis'i gördüm, ama beni tanımadı, kafası ne kadar karışıktı düşün, yanımdan geçti ama tanımadı, çok acıdım ona, kuzinime telefon etmeyi ve kocasının pek iyi durumda olmadığını, ona biraz dikkat etmesini söylemeyi düşündüm, ama sesini duyunca nevrim döndü, *kaltak*, dedim, ne sandın, kocan seni hiç sevdi mi?" "İyi peki, hadi git artık" diyerek başından attı onu Matiudakis. "Sen sadece hasta değil, ruh hastasısın, arada fark var..."

Leta kalktı. "Yazık, iki dost gibi vedalaşalım diyordum." Kapıyı arkasından kapattı, ağır adımlarla asansöre gitti. Girişteki sivilceliye selam verdi, sokağa çıktı, tamamdır Leta, iyi kıvırdın, şikâyetin olmasın. Kafasını karıştırdın. Gerçi karşısına geçip esrarengiz de takılabilirdin. Elinde delil yok, delil bulmaya iştahı da yok. Delil melil yok. Çünkü hiçbir şey önceden planlanmış değildi. Hepsi şans eseriydi. Sen de şans eserisin. Zavallı Varnalis, Yorgi Dayı'nın sevgili şairi, varsın, *ben şans tohumu değilim*, desin, ne şanssızlık, ne kadersizlik, çocukları onun büyük derdini asla anlayamazdı, onca mücadele, onca gayret, kız kardeşine gelir, ağlardı, Leta anlayamadan yıllar boyu onu duyardı, evliliğimde başarılı olamadım kardeşim, Türk karısıyla zincire vuruldum; aman sen de, ne olmuş tırnaklarını kırmızıya boyuyorsa? Sigara içiyorsa? Ona Türk karısı deme, günah, anası vaftizliydi, Tanrı iyiliğini versin, bir de Marksist olacaksın! Ah dayıcığım, Leta içinden kahkaha attı, doğasında rahatsızlık olan insanın, vay haline. Ben ve Panaris, senin hastalığını almışız, her ne kadar ne seninle ne de ikimizin arasında bir benzerlik olmasa da. Cebinden broşu çıkardı, duraksadı, siyah pardösüsünün yakasına taktı. Gerçek pırlantalı altın *sol anahtarı*! Karşısında ansızın Panaris'i görse, büyük bir şans olacağını düşündü. Ona Bahçe'de kahve içmeyi teklif etse. Bıraksa, omzunda ağlasa.

Aynı sıralarda Kiriakos, masasının başında hiç kımıldamadan duruyordu, dirseklerini masanın camına dayamış, kafası da ellerinin arasında, kimlere, ne deli bir sülaleye bulaştığını düşünüyordu. Geçen gün Eleonora'ya çıtlatayım demişti, kuşkularını, endişelerini itiraf etmeyi dene-

mişti; duymamış olayım Kiriakos, diye azarlamıştı, bu dediklerin ne? Kuzinim mi? Üstüme iyilik sağlık, Letaki mi? Saçmalıyorsun, rica ediyorum! Böyle duramazdı! Bir şeyler yapmalıydı, bir şekilde tepki vermeliydi. Sonra, delinin o ağzından kaçırdığı neydi? *Alekos gebe bırakmak için Ukraynalı'yı becerirken.* Bak şu işe! İyi ki, eski evinin eşyalarını henüz dağıtmamıştı, bugün oraya gidecek, yalnız kalacak, düşünecek, yatağına uzanacak ve uyuyacaktı, kendi istediğince. "Meryem Anam, ne biçim belaya bulaştım" dedi fısıltıyla. Kriaras'ın kızı, Fumis'in torunu, Kauris'in çocuğunun torunu, Pagonis'in dul karısıyla evlenecek kadar aklını mı kaçırmıştı? Varsın onu sevmiş olsun, onu seviyor olsun, *sevmek* ne demek? Kendini kaybetmek mi? İçi sızladı, sanki iğne batırılmıştı. Ya o bakışına ne demeli? Millet, kayınvalidesini huzurevinde bıraktı sansın istemezmiş! Emretmişti âdeta. Ne kadar da seviyordu eski Yunan filmlerini, Vuyuklaki Karezi'ye karşı, Laskari Karayanni'ye karşı, dilber Kondu ve Hristina Silva... Hristina Silva'yı ne kadar da sevmişti, ama filmlerinde ağlamaktan utanıyordu, yazlık sinema "Olympia"da, melankolik yaz akşamları, kendine ait akşamlar, Hanya'da sessiz yazlar, Eleonora da kâh Viyana'da, kâh Roma'da, hayır, bu evlilik bir hata, çocuk haklıydı, iyi düşündün mü baba? Evlen, ilk sevinen ben olacağım, ama bu şekilde evlenirken iyi düşündün mü? Bu şekilde ne demek evladım? Kiriakos sevecence ve utanarak konuşmuştu, oğluysa şunu demişti: Kendine bir otuz beşlik bulsana be baba, evlen, aile saadeti yaşa, akranınla ne işin var? Aşkını yaşa yaşamasına, ona lafım yok, ama işi evliliğe götürmesen iyi edersin, neden korkuyorum biliyor musun? Neden korkuyorsun evladım? Ezik olacağından, yanlış anlama, sen iyi vakit geçirdiğini sanacaksın, ama öyle olmayacak, hanımefendinin beyi olacaksın, neyse baba, bu senin hakkın, mutluluklar dilerim, ben söyleyeceğimi söyledim! İşte böyle, akıllı oğlu. O da onu dinlemedi. Ama hiçbir zaman geç değil. Eleonora'ya bir mektup yazabilirdi, biz miadımızı doldurduk, olmaz artık, senin de koruman gereken kocaman kızın var, diyebilirdi. Sonra tayin istesin. Evini kiraya versin, bu şehirden gitsin. Anasını da alsın. Yukarı taraflara bir yere, İskeçe'ye, Kavala'ya, bir adaya, Taşoz'a, uzaklara. Kimseyi tanımasın, onu tanıyan da olmasın, ufak bir şehirde, bir karakol amiri olsun, yeminine ve görevine sadık bir şekilde asayişi sağlasın. Bu nasıl olmuştu? İçi nasıl bu kadar bozulmuştu? Bu mesele de onu bitirmişti. Manen, içinde, çok derinlerde, onu paçavraya çevirmişti. Neden karşılarında dimdik duramıyordu? Bunu o zaman yapacaktı. Gazetecileri basın odasına çağırıp onlara her şeyi anlatacaktı. Ne olacaktı? Onu kovacaklar mıydı? Kovsunlar. Ama terfi istiyordu. Aşk meşk de istiyordu. Tanrı! Tanrı olduğuna inanmıştı. Onda merhamet vardı sanki. Tanrı göz de yumar, istisnalar da yapar, puştluk da yapar. Sonunda tongaya düştü. Boktan sülale, Meryem Anam. Anneannesi haklıymış, Kaurena'nın ahı tuttu. Hepsi kafadan sakat. Üstüne üstük *sırık* kızı, evire çevire dövemiyordu haspa-

yı. Nasıl oldu da düşünemedi? Bu şehirden ne kadar uzaklaşsa o kadar iyiydi. Şehrinin ne suçu vardı, aptal kafasının suçuydu! Ona bir mektup yazıp anlatacaktı. Senin için de daha iyi olacak, beni bağışla, bugün canın yanacak, yarın bana minnettar olacaksın. Neremiz birbirine yakışıyor be Nora? Hiç. Yarın benden utanabilirsin de, kendini üstün görebilirsin. Ama üstün olması gereken her zaman erkektir. Hemen şu anda yukarı çıkacak, kararını *yolsuzlukçu*'ya duyuracaktı, tayin dilekçesini verecekti. Kararlı, sarsılmaz ve sert.

Altüst olmuş bir halde yerinden kalktı, cep telefonu çaldı, Nora'ydı, bıraksm çalsın mı, yoksa konuşsun mu? Önce beklemeli miydi acaba, sakinleşmeli mi? Hayır, demir tavında dövülür. "Evet, duyuyorum seni, ne olacak? Hiçbir şey yok, başım ağrıyor, öğlen beni bekleme, işim var, akşam da, evime uğrayayım diyorum, viraneye döndü, tamam, ararım, hadi hoşça kal." Pat pat. Ağırdan al üzülmesin Noracığın, duydun mu? Aspirin al... Sen bilirsin... Nasıl istersen! Ağırdan al, ona mektup yazma, ayrılığı kuru kuru telefondan anlat. Mektup yazsm da onun imla hatalarına mı gülsün, bir bu eksikti! Masasına geçti, sağdaki ilk çekmeceyi açtı, kâğıt ve kalem çıkardı, dilekçesini hemen şu anda yazacaktı, yarın da yetkili mercie sunacaktı.

Sigara yaktı, bu kadar soğukkanlı oluşuna hayret etti. Kahvesinden arta kalana baktı, son yudumu içeyim dedi, vazgeçti. Sigarayı tablaya bıraktı, hemen yanına. Bir sinek geldi Leta'nın kahve tabağma kondu. Kovmaya yeltendi. Sinek koluna kondu. Fincanı yere koydu, sineğe vurdu, kaçırdı, gitti öteye kondu. Tekrar vurdu. Yine kaçırdı. Sineği kovalaması eksikti şimdi. Marianni nasıl demişti ona? *Sarsak*! Tayin değil. İstifa. İstifasını verecekti! Camda bir ses duydu. Dışarıdan bir şey atmışlardı sanki. Kalktı ve pencereye gitti. Pervazda bir kuş gördü, kanadının biri yarı açıktı. İyi de, nasıl çarptı? Camı çekti, avucuna aldı. Ölmüştü. Ne istifası, diye düşündü. Nasıl yaşayacaktı? Tayin, tayin. Tayini kabul edilene kadar da her şeyi sakin kafayla düşünecekti, önce kafasını temizleyecekti. Onu ikilemle karşı karşıya bırakacaktı. Ben burada yapamıyorum, benimle başka bir şehre gelir misin? Eğer ona *evet* derse, iyi. *Hayır* derse, yine iyi. Serçeyi kahve tabağma bıraktı, sonra pişman oldu; avucunda sıcaklığını hissetti, cebine koydu. Toprağa neden kendi vermesin? Sarı oğlan, hiç düşünmeden kesin çöpe atardı. Panaris'le yaptığı o sohbeti hatırladı. Bir tek dost bile yok. Bu nasıl oluyor? Öyle bir an geliyor ki, dostların senin dostların olmuyor. O kadar üzülürsün. Yalnızlıktan ödün kopar, ama yine de istersin. Nasıl diyor Panaris? Talos koşacaktır. Hayat bu işte, önceden kararlaştırılmış bir koşturmacadır, konuştuğunda, hep bunu söyler. Öyle de, önceden kestirilemeyen durakları olan bir koşturmaca. Gözünde de hep bir şey kalır, diyelim ki yanan bir tarlada bir başak tanesi.

4

Huş ağaçlarıdır memleketim!

Hemen hemen aynı saatlerde, Dionisis Sifakis telefonu kulağında yürüyordu. Ama nereye? Onu tersinden de düzünden de tanıyordu ve seviyordu. Onu üşengeçliğiyle de ilgisizliğiyle de seviyordu. Katı oluşuyla bile seviyordu. Sokakları ve ara sokakları tek tek geçiyordu, yüzleri simaları tek tek görüyordu. İnsanlar arasında *terbiyeli terbiyeli* yürüyeceğini sanmıştı, onu tanıyacaklardı, durduracaklardı, kahve ısmarlayacaklardı; sorunumuzu sana emanet ediyoruz: *dişini göster, altlarına yapsınlar!* Lakin durum öyle değildi. Hiç değildi. Yıllardan beri her gün biraz daha, ayakları yere basmalıydı, kabullenmeliydi; istediklerin başka Dionisisçiğim, yapabileceklerin başka. Akıl verenleri dinleme, alakası yok; istemek başka, yapabilmek başkadır, akıllı olan çakar; yapabildiğim budur, istediğim de budur! Sabahtan beri üç kez telefon etmişti, üçünde de kadın çıkmıştı, cevabı basmakalıp: Panaris Bey evde değil. Fakat kararlıydı, öğleden sonraya kadar onunla konuşamazsa, kapısını çalacaktı, o zaman ne yapacaktı? İster istemez içeri kabul edecekti. Kriaras tuhaftı, ama asla kibirli sayılmazdı. Onunla mutlaka konuşması gerekiyordu.

"Nihayet ulaştım sana" dedi sevinçle Sifakis. "Akla karayı seçtim, saklanıyor musun ne? Ben Dionisis..." "Hayrola?" Panaris'in sesi keyifsizdi. "Bana lazımsın, yarın gidiyorum." "Yolculuk Kapernaum'a mı?" diye takıldı. "Tutturdun sayılır, Atina'ya gidiyorum, iş buldum, oraya yerleşirim belki." "Yolun açık olsun, kimi gider, kimi gelir, eee?" "Seninle konuşmak istiyorum." "Dinliyorum" dedi Panaris. "Telefonda olmaz, yanına gelsem olur mu? Acil bir durum, seni fazla meşgul etmeyeceğim." Saatinde saniyeleri saydı, "Panaris orada mısın?" "Tamam, yarım saat sonra burada ol." Hadi yine tabana kuvvet! İyi miyim acaba diye sordu kendine; çok iyiyim, cesaretimi kaybetmemeliyim.

O iki katlı eve ilk kez giriyordu, dışarıdan aşınmış, içeriden buz gibiydi, nasıl da kokuyordu? Tütsü değil, lavanta değil, ne? Küf mü? O da değil, salamura deniz ürünü? Dünden kalma kek gibi mi? "Pardon, rahatsız ediyorum" diye mırıldandı; kendine kızdı. "Şöyle buyur" dedi Panaris salonu göstererek, "Kahveyi mi yoksa viskiyi mi tercih edersin?"

"Viski" dedi Dionisis, "Bu günlerde o kadar kahve içtim ki, sinirlerim ayağa kalktı, pardon, rahatsız ediyorum" yine aynı şeyi söylemişti. "Seninle konuşmam lazımdı, göreceksin..." Panaris eski büfeyi açmıştı, bir şey arıyordu, "En iyisi bardağı mutfaktan getireyim" diye homurdandı. Yalnız kalan Dionisis, duvardaki tablolara ve eski fotoğraflara baktı. Beş dakika sonra elinde iki bardakla döndü, "Çalışma odama geçelim derim, burada soğuktan donarız, içerde ısıtıcı var." Büfeden şişeyi aldı, dar, uzun koridora çıktılar; "Yakıt tasarrufu yapıyoruz" mazeretini ileri sürdü. "Ne de olsa bu ev kolay kolay ısınmaz, kız kardeşim apartmana taşınmamız için ısrar ediyor, kolay mı, bu kaos toplanır mı? Buraya alıştım ben, penceremden hep deniz görüyorum, Sfakianaki'ye gidip de saklanayım mı?" "Haklısın" dedi Dionisis, "Panaris be, kusura bakma ne olur, rahatsızlık verdim."

Gerçekten de çalışma odası başka bir dünyaydı. "Koltuğa geç, rahatına bak, gazetede mi iş buldun?" Dionisis kitaplıklara göz attı, "Sana zahmet verdim, kusura bakma" dedi yine. "Yanlış hatırlamıyorsam, dört kere özür diledin, yarın mı gidiyorsun?" başını sallayarak onayladı. "Neyin var?" "Bende bir şey yok." "E o zaman?" tedirgin oldu Panaris. "Dur bir nefes alayım" dedi Dionisis. "Geçen seneyi hatırlıyor musun?" "Nesini hatırlayayım?" "Tesadüfen Bahçe'de karşılaşmıştık, hatırlıyor musun?" "Hatırlıyorum... Beni kahve içmeye davet etmiştin, değişik şeyler soruyordun, güya dostane bir şekilde, ama ben ironi gibi bir şey de görüyordum, saldırganlık gibi, şu yabancı kız meselesi vardı hani, yeğenime benzeyen, sonradan enistemin manitası olduğu ortaya çıkan." Dionisis Panaris'in rahatlığı karşısında güldü. "Üst üste iki ölüme ne diyorsun?" diye sordu. Panaris bunaldığını hissetti. "Bunu mu konuşmaya geldin? Onlarla hiç alışverişim olmadı, resmi düzeyde dahi." "Haberleri okudun mu?" Dionisis kışkırtıcasına diretti, "Ölüler haklı çıkar, diyeceksin şimdi..." "Her zaman öyle değil mi? Montunu çıkar" teklifinde bulundu Panaris.

"Geçen sene o tesadüfi, gerçekten tesadüfi karşılaşmamızda sana söylemek istediğim neydi biliyor musun? Henüz dört gün önce onunla röportaj yaptığımı ve orada öleceğini söylediğini... Tırsmıştım, o günlerde aptal aptal ortalıklarda dolaşıyordum, gazetedeki müdüre bir şeyler çıtlatayım dedim, beni hemen azarladı, hatta siktir bile dedi, uslu durmazsan işini kaybedersin dedi; işmiş! Siktir et işi, birden hayatımı da kaybedeceğimi düşünmeye başladım, tırstım dedim ya! O gün cebimde kaset, yollara düştüm, polise gitmeyi düşünüyordum, inanır mısın? Emniyet'in kapısına kadar geldim, ama vazgeçtim, başımı belaya sokacağımı düşündüm, mahvolacağımı, beni vuracaklarını, başka nasıl anlatayım, tırstım, şimdi de, seni bu yüzden aradım, kaseti dinle diye, senin fikrini öğrenmek istiyorum." "Nedenmiş o?" Panaris çift anlamlı güldü. "Artık korkmuyor musun? Tehlike geçti mi? Dionisis İran

halısının desenlerine bakıyordu, alaylı yoruma aldırmadı; kaseti imha etmeyi düşünüyormuş, ama yine de bilemiyormuş. "Nasıl desem" bakışlarını ona dikti, "anısına, röportajı yayımlamalı mıyım? Her ne yaparsam yapayım, onu dinlemeni isterim, onu arşivimde de saklayabilirim, ama bu rezilliği içime sindiremem, sorumluluğu tek başıma alamıyorum, karar veremiyorum, ben gazeteciyim, polis değil, ben röportajımı yaptım, sakıncasız şeyler bunlar, beni anlıyor musun? *Adın ne, nereden geldin, nasıl geldin*, bunlar biraz da moda ya, daha iyi bir hayat peşinde olan göçmenler hakkında, hayatta kalma mücadeleleri falan filan; onu Sfakakis'in kulübünde tanımıştım ve çok etkilenmiştim, şehirde rahat rahat dolaştığını görüyordum, eskiden "Kulüp"te de çalışıyordu, nasıl desem? Çok akıllıydı, hayatından memnun görünüyordu, nasıl bu kadar saf olabildim? Güler yüzlü, sapsarı saçlı bir kız, ilk başta benimle konuşmak istemedi, hatta benimle dalga geçti, siz ırkçı değilsiniz, demişti, siz Yunalılar hoş insanlarsınız, aranızda o kadar iyi vakit geçiriyorum ki, âşık olarak bir numarasınız, ayrıca kibarsınız, bu arada Yunancası süperdi, bir keresinde onu "Ellinis" sinemasında görmüştüm, gözleri dolu doluydu, izlediği filmden duygulanmış, sonra ansızın o aradı, bana hayatını anlatmak istiyormuş, hâlâ ilgileniyor muymuşum? Kalamaki'de randevu verdim, dalgalar yola kadar çıkıyordu, manyak gibi esiyordu, kahve sipariş ettik, ve başladı... Bana neden öyle baktın, pardon, bastım gaza gidiyorum..."

"Bana ne kadar saygı duyduğunu anlamaya çalışıyorum" diyerek dalga geçti Panaris. "Kaç yıldır bana göstermedin de." "Sen görmek istemedin, senin alayını, o bakışını çakmadım mı sanıyorsun?" "Haksızsın" gülümsedi Panaris, "seni sevdiğimi biliyorsun, zaten bundan cesaret alarak kalktın başıma geldin." "Dinlemek istiyor musun?" "Bir saniye lütfen, bana ne dinleteceksin? Ölünün konuşmasını mı? Onu buraya nasıl getirdiklerini anlatışını mı? Geçen gün buna benzer bir hikâye okudum, hangi gazeteydi hatırlamıyorum, hepsi aynı değil mi?" "Aynı olan ne? Hikâyeler mi? Olya'nınki ilginç, sıradan olanlardan kesinlikle farklı." "Peki ya keyfim yoksa?" dedi Panaris üstüne üstüne giderek. "Senden rica ediyorum, bütün samimiyetimle, belki senaryo olarak işine yarar, işine yararsa, söz veriyorum, telif hakkı istemeden veririm sana!" "Kes saçmalamayı" diyerek azarladı Panaris.

Bir süre sustu. "Viskimiz de bitecek, kendime şaşıyorum, ne diye baktım telefona? Nino alışverişe çıktı, enseledin beni!" "Neden telesekreter takmıyorsun?" Dionisis yüzsüzleşerek ona takılmıştı. "Ondan da tiksiniyorum, ancak faturayı kabartmaya yarıyor." Kanepeden kalktı masasına geçti. "Ne dersin" dedi Dionisis, montunun cebinden bir CD çıkardı. "Dinleyelim mi?" "Vay be, CD olayı ha? Bakıyorum çok organizesin..." "Kasetten iyi duyulmuyordu, aktarana kadar canım çıktı!" "Nerede yaptın peki?" "Radyoda çalışan bir arkadaşım yardımcı oldu." "Ya-

ni kasetini dinlemeyen kalmadı." "Yalnızca o arkadaşım, o da öylesine, neyle ilgili olduğunu anlamadı bile." "Bana mı soruyorsun?" "Ne yapıyoruz?" diye sordu Dionisis. "Hadi" dedi Panaris, "Sony yanında duruyor." "Kör değilim." Yerinden kalktı, CD'yi alete taktı, play'e bastı; çakmak sesi gibi bir şey duyuldu, sandalye çekildi, gülüşmeler, konuşmalar, deniz uğultusu. "Yaptığın temizlik bu muydu?" diye alay etti. "Sabırlı ol, göreceksin..." "Deme, fona müzik de mi koydun yoksa?" Dionisis rahatsız olarak, susmasını işaret etti.

"Perşembe, 3 ocak 2002..." Şakacı, genç bir ses yayıldı etrafa, yabancı aksanı belirgindi. "Ben, Olya Dostoyevski. Pekâlâ, ben Olya Gromova, soru yok, ben konuşuyorum. Memleketimin maden zenginlikleri: grafit, amyant, alçıtaşı, mermer, tebeşir..." Panaris stop'a basmasını Sifakis'e işaret etti. "Nedir bu?" "Dedim sana, bu değişik bir röportaj." "Biraz şarap getireyim mi?" "Boş ver, karıştırmayalım" dedi Dionisis. "Bekle, çikudia getireceğim." Yalnız kaldı yine, yerinden kalktı ve tablolardan birinin karşısında durdu, tabloda bir masa vardı pencerenin hemen yanında, masanın üzerinde bir meyve kâsesi, kâsenin içinde de üç nar ve bir armut vardı. Hipnotize olmuş gibi masadaki örtüye bakakaldı. Koyu bir kırmızı, kurumuş kan gibi. Tablodaki masanın yanındaki pencereyse çıplak, pencerenin dışındaki ufuk duvar gibiydi. Koltuğuna döndü. Panaris elinde bir şişe ve iki bardakla geldi. "Sen de iç, bir şey yapmaz." Rakı bardaklarını doldurdu. Sigara yaktılar. Dionisis play'e bastı.

...huş ağaçları ve nehirler, Dinyeper, Donets, Dinyester, Prut... pek çok nehir; madenlerdir memleketim, manganez, cıva; petroldür memleketim. Şair Taras Şevçenko, kahramanlar, şehirlerdir memleketim, köyler, ormanlar, şarkılar, devrimcilerdir memleketim, stepler, periler, masallar, kar ve bataklıktır memleketim; babamın elidir memleketim, yürüyüşler, kar fırtınaları, buğdaydır memleketim, ben Olya Gromova, günlerden perşembe; aynı rüya, günlerce, haftalarca, içinde tren olan rüya. Ve köprü. Hanya-Kolimbari arası trenle. Trenin ıslığını duyuyorum. Deniz. Dalgalar. Hanya'da tren yok. Var, diye ısrar ediyor ses. Her yerde bir tren var, o tren. Dinlemek istiyor musun? Soru yok. O kış çok kar yağmıştı. 1996. Ben konuşuyorum. Ne mi istiyordum? Ne mi hayal ediyordum? Hiç, sadece yaşamak. Peki. Anne kızıyordu. Babanın bir fikri yoktu, suskun. İşsiz. Hastane dağılmış durumda. Annede donmuş parmaklar, donmuş tebessüm, donmuş tuşlar. Piyano akortsuz. Kaçayım, gideyim. Ve yoluma gittim. Anneden babadan gizli. Oraya gittim, seçmelere. Soru yok, duydun mu beni? Ben konuşuyorum. O zamanlar tanımıyordum onu, kimdir, nedir. Onu sonradan öğrendim. Kibar mı kibar, gülümsemeler, ağırlamalar, güzel laflar. Lafları bilirsin. Temiz iş, rahat iş. Fransızcamla, Rusçamla büyük bir otelin resepsiyonunda. Sende ayrı bir hava var, bir stil var. Sonun-

da getirdi beni. Başlangıçta nereye bilmiyordum. İlk erkeğimdi, yani buradaki. Vakit geldi, düşündüm. Soyun, diyecek. Soyun, dedi. Ve soyundum. Yumuşak yumuşak, sarılmalar, okşamalar; aferin cici kız, aferin kukucuk, aferin popocuk, aferin derin gırtlaklım. Sabaha kadar, hepsi. Dedim: Soru yok, ben konuşuyorum. Bu üç ay devam etti. Her gün çok kişi. Ağlayayım mı şimdi? Dış dünyadan kopuktum, anama mektuplar yazardım, postalaması için birine verirdim, postalamazdı. Benim hayal ettiğim hayat bu muydu? Bekleyip avunuyordum, öylece. Şimdi cici kız beni dinleyecek, şimdi nerede olurdun biliyor musun? Genelevde, orospucuk. Lurakis ve bir şişman böyle izah etti. Tepeden tırnağa temizlik, ilahi vücut, ben, Olya Gromova, bir odanın içinde, görünmez. Sonra özgürlüğüme kavuşacaktım, param da olacaktı; memleketime mi dönmek istiyordum? Yol paramı onlar verecekti; kalmak mı istiyordum? Çalışmakta, yaşamakta özgürdüm, istediğim gibi. İlk başta üstüme atlardı, gözleri kapalı. Derken bakmaya başladı. Beni okşamaya başladı. Orospucuğum benim, derdi, beni deli ediyorsun kukucuğum. Leta Hanım da yan odada. Ona acımıştım. O da bana acırdı. Bakışırdık. Gelip karnımı okşardı. Hamile kaldım. İdrar tahlili sonucunun geldiği gün bunu kutlamıştık. Kurtulacağımı, düşündüm. Dokuz ayda, özgür. Aynı gece, karısıyla yatmak yerine, belki de yatmıştır, bilemiyorum, sabaha karşı bana geldi, kokunu istiyorum, dedi. Bana âşık mı olmuştu? Olabilir. Soru yok, duydun mu beni? Ben konuşuyorum. Duydun mu?

"Pes, yalan söylemeden duramıyormuş bir de" diye patladı Panaris. "Leta hamileydi, hatırlıyorum." Dionisis stop'a bastı. "Senin hatırladığın, hamile olduğunu söylediklerydi, ikinci aydan sonra, araştırmasını yaptım, hep yatmış, düşük yapmamak için hareket etmemesi gerekiyormuş." "Halam biliyor muydu acaba? Nasıl dayanmış?" "Play'e basayım mı? Bir daha kesme, yoksa bitiremeyiz." "*Emanuelle* ve yeni deneyimleri" yorumunu yaptı. "Senaryo diye vereceğin meşhur röportaj bu muydu?" "Yazık be Panaris, anlayacağını sanıyordum, ne yapsaydım? Ağzına biber mi sürseydim? İnsan küfrü ancak anadilinde hisseder, bilmez misin? Sonra ses tonunu fark etmedin mi? Kendiyle dalga geçişini? Ne istiyordun yani, Lurakis tarafından kandırıldı diye ağlanmaya başlamasını mı? Papadoyannis tarafından *kiralandı* diye?" "Baksana" diyerek araya girdi Panaris, "bütün bunları başka birinin söylemediği nereden belli?" "Sen ciddi misin?" tepki gösterdi Dionisis. "Hadi, bitsin bu iş" pes etmişti Panaris, Dionisis düğmeye bastı.

Aleko ve Leta'yla Atina'ya. Bu kadar salaktım işte! Mutsuzdum, aptallaşmış. Korkunç rüyalar görüyordum. Anamı, anacığım benim! Babamı. Ya doğumda ölseydim? Peki, doğuracaktım da ne olacaktı? Benim çocuğum mu? Benim kızım. Leta Hanım ne istiyordu biliyor musun? Geri dön-

mememi, bana Patras'ta iş bulmuşlardı, casino'da, evraklarım tamamdı, ben onları unutayım, onlar beni, sadece güzel bir anı olarak kalsın. Ama Alekos kızım emzirmemi istiyordu. Geri döndük, ben başka uçakla, Rumen şoför beni havaalanından aldı. Pis herif. Leta Hanım'ı kesin beceriyordu. Çok sadıktı. Benden nefret ediyormuşçasma bakardı. Bir haftayı kır evinde kapalı geçirdim. Lurakis geldi. Leta öfkeden kuduruyor, dedi; anlamlı anlamlı baktı. O anda anlamıştım. Lurakis benim yanımdaysa, korkacağım hiçbir şey yoktu. Şişko gönlünü sana kaptırdı, sen de yardım edersen, onu parmağımda oynatacağım, ama oynaşma moynaşma istemem. Kabul ettim. Yine Agios Matteos'ta. Bebeğimi emziriyordum. Leta Hanım'ın gözü dönüyordu. Bir gece odama sarhoş geldi. Çırılçıplak soyundu; yala beni, dedi, ona ne yapıyorsan bana da yap. Hayır, dedim, git buradan. Ben mi gideyim? Kendi evimden mi? Bacaklarını açarak uzanmıştı.

Annemle konuşabildim. Onlara para göndermeye başladım. Mektup yazardım. Anne Kiev'de ufak bir apartman satın aldı. Her şey yolunda, en fazla iki yıla kadar yanınızdayım. Karıkoca arasında durmadan kavga dövüş yaşanıyordu. Leta eve heriflerle dönüyordu, sarhoş oluyordu. Şişko bana hesap açtırmıştı. Kafayı çalıştırırsan, ilerde ortağım olursun! Bir gece istemeyerek ağzıma işemişti, özür diliyordu, ağlıyordu, bağışla beni! Yorulmuştum. Leta Hanım da baskı yapıyordu. Çok basit, diyordu, ona ilacını sıkı bir dozda vereceksin, ondan kurtulacağız, özgür yaşayacağız. Sizin orospunuzum, ama katil değilim, asla. Biraz zaman geçti. Sonra ağlıyordu ve bebeği benden uzaklaştırması için kocasına yalvarıyordu. Sütten de kesilmiştim. Yanımızda daha ne işi var? diye bağırırdı. Beni bebekten uzaklaştırsınlar. Şişko kabul etti. Ben de ettim. Sadece çocuğu uzaktan görmeme izin vermeleri için yalvarıyordum. İlk fırsatta beni ortadan kaldıracaklarını da biliyordum. O dönemde "Kulüp"te çalışmaya başlamıştım. Orada şovum da vardı. Aferin cici kıza, der gülerdi Lurakis. Madam Ortance olmak için doğmuşsun. Girit'te eski bir orospu. Okuyup anlamam için *Zorba*'nın Fransızcasını verdi. Yunanca da okurdum, dili iyi öğreneyim diye. Sonra Sfakakis'in orada çalışmamı istediler, olup biteni takip edeyim diye. Lostracı koka ile ecstasy'yi başka bir yerden tedarik ediyor. Son zamanlarda çok havalandı, havasını söndürecekler. Ama önce emin olmalılar. Kabul ettim. Hayır mı diyeydim?

Sıcak bir geceydi, lostracının kızını gördüm kulüpte, bir kız arkadaşıyla birlikte. Çok sarsılmıştım, ama belli etmedim. Kız da sarsılmıştı. Biraz konuştuk. Babaannemin babası hakkında duyduklarımı hatırladım. Hiçbir şey demedim, sadece şakaya vurdum. Anama yazıp sordum. Yirmi gün sonra cevap aldım. Büyük büyükbaba Girit'tenmiş. Sonra anlatıyordu. Devrim zamanındaymış. Kiev'de, Berezovska'da, Serbka'da, Odessa'da çetin çarpışmalar yaşanmış. Yabancı askerler, Serbka'daki mağlubiyetin ardından Romanya'ya çekilmişler; büyükbaba Vanyas aile-

sini izlememiş, devrimcilerle gitmiş. Nisan 1919'dan sonra Ukrayna'da. Savaşmış, partiye üye olmuş. Büyük büyükanne Sonya'yla tanışmış, evlenmişler, büyükanne Kakya doğmuş, Vanyas ailesini unutmuş, unutulmuş. Babanın anne babası gençken ölmüş, baba öksüzler yurdunda büyümüş, Vanyas Dede hayatta olduğu sürece onu görmeye gidermiş, bazı bazı adasıyla ilgili hikâyeler anlatırmış. Dede de ölmüş. Baba yirmisinde, büyükanne Sonya'yla birlikte yalnız kalmış. İki yıl sonra o da ölmüş. Yapayalnız. Baba her zaman üzgündü. Melankolik.

Şehre başka gözle bakmaya başladım. Sfakakis'e kızının arkadaşını sordum. Onu tekrar gördüğümde, yine bir şey söylemedim. Ama onları tanımak istiyordum, varsa, akrabalığımızı bilmek istiyordum. Virginia sonra bir daha gelmedi. Soru yok, ben konuşuyorum. Sfakakis'i işkillendirmemek için Natali'yle bir stüdyoda kalıyordum, Papadoyannis'le ilişkimi kimse bilmiyordu. Zavallı bir yabancı. Bir göçmen. Zavallı. Şanslı zavallı! Ve her gece aynı rüya, Hanya-Kolimbari treninde, Hanya'da tren yok ki, diyorum, beni başka yere götürüyor, başka bir yere gidiyorum, ne diyordum? Lurakis beni çağırdı, Alekos da kabul ediyor, yardım etmen lazım, biz senin için neler yapıyoruz, sana güveniyoruz, öbürlerini satıyoruz, biliyorsun, sen şanslısın, Etniki Bankası'nın müdür yardımcısını biraz şöyle yola getirmen gerekiyor, sen bir şey yapmayacaksın, sadece palavra, aşk meşk, seversin sen, gerisi bizim işimiz. İşte böyle dolaştım ayağına. Pagonis işte böyle âşık oldu bana. Virginia'nin babası olduğunu öğrendim, karısı da benim büyük büyükbabam İvan Fumov'un kardeşlerinden biri olabilecek Fumislerden birinin torunuydu. *Fatalité*. Ben onların evinde. Köydeki evlerinde. Bazen bir şey söylerdim, korktuğunu görür, keserdim. Biraz daha bekleyeyim, biraz daha. Onunla birlikte kaçıp gitmek geçiyordu aklımdan. Biricik kızımı kaçırıp onunla birlikte kaçmak. Natali, belki kurtulurum, derdim ona, kurtulursam sana da yardım ederim. Bok olacaktı. Bunu bakışlarında görüyordum. Pek marazi, kapalı bir insan. Leta da azmıştı. Köpeği Rumen de. Gideceğim, dedim bir akşam telefonda, ama çocuğumu da yanıma alacağım. Al, dedi, senin olsun, nefret ediyorum o piçten, al ve defol, hayatımı mahvettin. Ben mi onun hayatını? Rica ediyorum, soru yok, ağlamamı mı istiyorsun? Sana hepsini anlatmadım, benim hayatım daha o geceden mahvoldu, Lurakis'le o ilk gece, tam doksan beş gün, beni kapattıkları odanın duvarına çizgiler çekerdim, bunları sana anlatmadım, direndiğimi mi söyleyeyim? Ağladığımı mı? Kaçmak istediğimi mi? Orospucuk, Madam Ortance olmak için doğmadığımı mı? Ne için? Bana acıman için mi? Vah zavallı göçmen kız, vah kötü yola düşmüş kız! Papadoyannis'i de anlatmadım sana, onun pis terini, hiçbir şey anlatmadım. Ben mi onun hayatını? Pagonis'se hiç konuşmazdı. Sadece bana bakıp ağlardı. Onu anlamamı isterdi; gençmişim, güzelmişim, onunla ne işim varmış? Kendi yaşlarımda iyi bir çocuk bulacakmışım; budala, ödlek. Bir yandan da rüyam, Hanya-Kolimba-

ri arası trenle. Trenin anlamı ölüm. Trenle yolculuk, ölüme yolculuk. Sonra Kladissos Köprüsü. Köprü, ölüme delalettir. Ben de trenin içinde. Leta da çok kötü bakıyor. Kızımı alıp gideyim. Onu alıp gideceğim. Soru yok, ben konuşuyorum. Korkuyorum. Beni kim öldürebilir? Rumen yapabilir, Leta ondan istediği takdirde. Ayrıca neden istemesin? Ben hiçbir şey istemiyorum, sadece çocuğumu alıp gitmek. Ama? Memlekette kalmış olamaz mıydım? Zor, ne olmuş? Soğuk, ne olmuş? Açlık, ne olmuş? Orada açlıktan öleydim. Ailemle birlikte. Mezar kazıp içine girelim. Milletler. Hepimiz yok olalım. Yok olduğumuz için bayram etsin insanlık. Yani siz! Ben konuşuyorum. Soru yok. Siz! Mutluluk nereye saklandı? Ya müziğim? *Pas de deux*'ler? Makaslarım? Yıpranmış iskarpincikler? Uçurumun kenarında. Uçurumun patikaları. Bizi kim itti? Kim karşıladı? Soru yok, ben konuşuyorum. Memlekette neden hayal kuramıyordum? Ne istiyordum? Gitmek mi? Nereye gidecektim? Gittim, ama babamdan gizli. Anamdan da gizli. Onu sadece öpmüştüm. Ağlamamasını, bana güvenmesini rica etmiştim. Ama gizlice gitmiştim. Paris üzerinden, Lurakis'le birlikte. Üç kız daha vardı. Benden daha güzel. Onların izini kaybettim. Ben neden daha şanslıydım? Şans ne mi? Seninle burada, deniz kenarında konuşmak. Sonra Natali'ye acıyorum, Elsa'ya acıyorum. Kendime mi? Kendime neden acıyayım? Koyu denizdir memleketim, şarkılardır memleketim, periler, Kırım'ın güneşi, rıhtımda babamın eli; masallar, incir, hurma, badem ağaçları, tatlı bir rüzgârdır memleketim.

Dionisis stop'a bastı. "Bu kadar mı?" diye sordu Panaris, ikide bir yakayım deyip bir türlü yakamadığı sigarasını nihayet yaktı. "Bu kadar" dedi Dionisis. "Biliyor musun, araştırdım, on altı Yunanlı subay ile üç yüz altmış iki er ölüyor, Piyade Albay Manetas komutanlığında, operasyonların genel komutası Doğu 3. Ordu komutanı, Fransız General D'Anselm'de, algılayabiliyor musun? Yakalayabildin mi? Ordumuz 1919'da kimin emirleriyle Ukrayna'da Bolşevik kovalayacak hallere düşmüştür?" "İyi de, madem biliyorsun, ne diye bana soruyorsun?" dedi Panaris rahatsız olmuştu. "Tarihi politik bir tartışmaya girecek değiliz şimdi..." Bir süre hiç konuşmadılar. Genel olarak nasıl buldun, diye sormak istese de başını kaldırmadan öylece durmayı tercih etti, göz göze gelmekten kaçınarak. Fumisler tıpkı Lavdakides Hanedanı gibi, diye düşünüyordu, antik Teb Hanedanı'ndaki olaylar nasıl başlamıştı? Bir tecavüzle mi? Mitolojiye bayılırdı, özellikle de Kakridis'in kitaplarını karıştırmayı, hep bunu istememiş miydi? Gazete için yazdığı yazıları bir efsaneyle açmayı ve noktalamayı, modern insanın sağgörüsüzlüğü, açgözlülüğü ve duyarsızlığı hakkındaki değerlendirmelerinin, okuyucuların kafasında birer alegori gibi kalmasını ve yer etmesini. "Sen şimdi" dedi Panaris. "CD'nin beni ne kadar altüst ettiğini merak ediyorsundur, sana bir şey diyeyim mi? Dedemin kardeşinin Ukrayna ile Romanya

arasındaki sınırda bir yerde kaybolmuş olduğunu biliyordum, şu İvan Fumov, kulağa komik geliyor, evlilik dışıymış, Virginie Nine'nin oda hizmetçisinden olmuş, hizmetçi doğumda ölmüş, Diomidis Fumis ile Fransız karısı bebeği evde tutmuşlar. Oğulları *gibi* büyümüş, Yanni adıyla vaftiz etmişler, ama doğruya doğru, ailenin atılmışı, el çocuğu olmuş hep, haliyle de kalın kafalısı; Yunan ordusuna gönüllü katıldığını duymuşlar, izini kaybetmişler. Maceracı, derdi annem arada bir, şu maceracı amca ne oldu acaba, hayatta mıdır yoksa ölmüş müdür? Dolayısıyla eğer altüst olacağımı sanıyorduysan, yanıldın..."

"Tahminim doğruymuş" dedi Dionisis, kendinden memnun gülümsedi. "Bak bu diyeceğimi inkâr etmeyeceksin, ona mezarı sen yaptırdın, olaylardan iki ay sonra, yaptığı itirafı bir kez daha dinleyince duygulandım, o anda gidip anısına tütsü ve mum yakma ihtiyacını duydum, oraya gidince de karşımda bir mezar buldum, senin eserin, öyle değil mi?" "Sadece benim değil, Eleonora da kabul etti" dedi Panaris soğuk bir tavırla ve konuyu değiştirmekte acele etti. "Sonra ne oldu? Onu tekrar gördün mü?" "Teybi kapattırdı" dedi Dionisis. "Daha bir saate yakın konuştuk..." "Ne konuştunuz peki?" Dionisis tereddüt geçirdi. "Şundan bundan, Hanya'daki hayatıyla ilgili ayrıntılar..." "İlgini çekti, buluşuyorsunuz, sana tüm bunları anlatıyor ve sen ona yardım etmek için kılını kıpırdatmıyorsun!" "Yardım istemiyordu ki, teklif ettim, ama istemedi." "O zaman ne diye konuştu seninle? Onu tekrar gördün mü?" Dionisis gözlerini ondan kaçırdı. "Pekâlâ, o senin sorunun, şimdi, röportaja gelince" dedi ve sanki sinirlenmişti. "Ekstra bir tarafı yok, bunlar ölümünün ertesinde az çok dolaştı, sen mi sızdırdın?" "Umuyordum" dedi Dionisis, "polisin harekete geçeceğini, suçluları tutuklayacağını umuyordum." "Hangi suçluları" üstüne üstüne gitti Panaris. "Ondan çok önce, hatırlarsın, şehirde herkes bir şeyler fısıldaşıyordu, biliyorsun fısıldaşmada üstümüze yoktur, sen ne dersin? Polisin onları kadın tacirliği ve uyuşturucu ticareti suçlamasıyla tutuklaması için Ukraynalı'nın öldürülmesi mi gerekiyordu?" "Temcit pilavı yapmayalım" dedi Dionisis ciddi bir sesle. "Bana tavsiyen ne?" "Temcit pilavı yapma konusunda uzman olan kim?" diyerek tepki gösterdi Panaris, bariz bir şekilde rahatsız olmuştu. "Hem neden sana tavsiyede bulunacakmışım? Üstelik..." bir an tereddüt geçirir gibi oldu. "O sana anlattı, kabul, ama sen... Neden şüpheleniyorum biliyor musun? Sana anlattıklarını yeniden çektin, keyfine göre dizdin, öyle değil mi? CD'ye okuyan kim? Sana bir şey diyeyim mi? Ezbere okunmuş gibi geldi bana, oyuncu falan mı *oynattın* yoksa?" Dionisis sarsılmıştı. "Sen çekilmezsin" dedi fısıldayarak, aslında ona sövmek, riyakârsın, demek isterdi, öyle olsa bile, ne fark eder? Demek bu noktaya varıyor, senin mumyalanmış gerçeğin, senin dillere destan duygusallığın!

Telefon çaldı. "Bırak çalsın" dedi Panaris, pişman olmuştu sanki.

"Sahi söylemedin, bulduğun iş gazete mi televizyon mu?" "Gazete" dedi iştahı kaçmış. "Başlangıçta imzasız, sonra bakarız..." "Önemli olan başlangıcın yapılmış olmasıdır, bu sana bağlı." Dionisis güler gibi yaptı. "Sana bir şey söyleyeyim mi? Ama alınmak yok" dedi Panaris. "Bocalıyorsun çünkü kararını vermemişsin..." "Nasıl yani kararımı vermemişim?" "Kalite bakımından en iyi olan tarzı değil, sana en yakışanı, seni en iyi ifade edeni seç... Seni ifade eden tukakacılıksa, ne bekliyorsun? Sen de partiye katıl..." "Kolay laflar bunlar" diye sitem etti Dionisis. "Şurada dostça konuşuyoruz, niçin be Panaris, neden bu kadar müstehzisin, neden bu kadar yıkıcısın?" "Ben miyim yıkıcı? Sana gerçekleri söylüyorum, ne olmak istediğine karar ver, yoksa karar vermeden mi olmak istiyorsun?" "Sen şimdi, karar mı verdin yani?" Dalga geçti Dionisis. "Elbette verdim." "Bana mı söylüyorsun, sen de nereden başladın, nereye vardın ve hâlâ atlatmış değilsin." "Neyi atlatmamışım?" "Bir yandan farklı olmayı, öteki yandan, tüm diğerleri gibi sıradan olmayı!" "Seni aşağıladım" dedi Panaris zehir zemberek gülümsedi, "şimdi de tavsiyemi istiyorsun, sana ne diyeyim? Bu röportajı yayımlamak istiyorsan, yayımla, yine de sana tavsiyem, mademki el atmışsın, müstehcen konuşmaları ve lezbiyenlikleri biraz törpüle, bazısı seni zavallı göçmenleri teşhir etmekle suçlayacaktır, bunu not et, kimisi de şehri zor duruma soktuğun için mutlaka sana saldıracaktır, şunu da unutma, istisnasız hepimiz, göçmene acıyabilmek için onun biraz da zavallı, acınacak olmasını isteriz, Olya'nın durumunda böyle bir şey söz konusu değil, beni duygulandırmadı örneğin, merhamet hissi uyandırmadı, bu arada şu tren hikâyesi de ileri derecede Freud'ca, bana yapmacık geliyor..." Dionisis ifadeden yoksun, bakıyordu, sonra başını eğdi, ağlamak istiyordu; ilk haftalar Omonia'da bir otelde kalırım, diye düşündü, ama en kısa zamanda garsoniyer tutmaya çalışacaktı, cesaretini kaybetmemeliydi, yavaş yavaş rahatını bulacaktı, hiç olmazsa kaçacaktı, kurtulacaktı, ne bekliyordu ki? Kriaras'ın onu tebrik etmesini mi? Ne istiyordu? Onu etkilemek mi? O kadar saf mıydı yani? Yoksa o kadar megaloman mı? Çaresizlikle etrafa göz gezdirdi, yağ yeşili kanepeyi inceledi, ağır perdeleri, yüksek pencereyi, kanepenin yanındaki oval sehpayı, bilgisayar masasını, yine telefon çaldı, kapının ardından kadının sesi duyuldu. "Tamam" dedi Panaris, ahizeyi kaldırdı, sonra taş kesildi sanki. "İnanmıyorum, nasıl? Urania Hala'yı aradın mı? Ne zaman? Hangi noktada? Tamam olur, emin misin? Hemen olmaz, sen halayı ara..." Telefonu kapattı, altüsttü. Sigara yaktı.

Ona bir şey dese mi demese mi, karar veremiyordu. Sonunda konuştu, "Bir saat kadar önce Leta, bir kamyonun altında ezilmiş veya bir tırın, tam anlayamadım, görgü tanıkları intihardan söz ediyormuş, sürücünün hiçbir suçu yokmuş, doğrudan araca çarpmış, kör kedi gibi tıpkı." Dionisis âdeta dilini yutmuştu. "Onu hatırlıyor musun?" diye sordu

Panaris biraz sonra. "Onun Papadoyannis'le evlendirilmeden evvelki halini hatırlar mısın?" "Hiç" dedi. "Onu tanımazdım." "Hayat dolu bir çocuktu, yazık Letaki'ye, yazık *Amerikalı'ya...*" "Üzgünüm" dedi Dionisis. "Ne diyeceğimi bilemiyorum, bu gibi şeyler öyle her dakika olmuyor." Eğildi, Sony'den CD'yi çıkardı, kırmak istese de zor geldi, ayağa kalktı ve gitti, bilgisayar masasına bıraktı. "Kopya üstüne kopya çıkarttığımı sanırsın sen şimdi..." "Hiçbir şey sanmam" dedi Panaris. "Al şunu lütfen, sana ait, bak, senin için söylüyorum, kuzinimin sonu, iyi veya kötü, önceden belliydi, intihar etmesi gerekiyordu, etti de, şimdi ne dersin? *Senin* Ukraynalı'nın ruhu huzur bulacak mı?" Dionisis duymazlıktan geldi, altüst olarak montunu aldı.

"Bir saniye bekle" dedi Panaris. Dionisis gitti, yine o kırmızı masa örtülü tablonun yanında durdu. Bu resim onu neden bu kadar çekiyordu? Neresi çekiyordu? Gölgeleri mi? Fikir gibi karanlık bir resimdi. Arkasını döndü, gitti koltuğa oturdu; elleriyle yüzünü kapattı, hayatına ağlamak istiyordu. Ters giden ne olmuştu? Etrafındakiler başarırken, o neden bu kadar zorlanıyordu? Onca araştırmaya başlamıştı. Hepsi de yarım kalmıştı. Onda eksik olan neydi? Cesaret mi? Yaptığına inancın yok, derdi anası, korkuyorsun evladım, korkma. Panaris geri geldi, elinde bir zarf vardı. "Al şu anahtarları" dedi, "Kallidromiu Sokağı'nda, Strefis Tepesi'ne yakın, basamakların orada, bir daire var, kapalı durmasının bir anlamı yok." Dionisis ona baktı, anlam vermeye çalışıyordu. "Sağ ol, ama olmaz" diye geveledi. "Neden?" şaşırmıştı Panaris, "Gururu bir kenara bırak, idare edene kadar, aptal olma..." "Aptalım ben" dedi Dionisis. "Ne oldu şimdi?" "Bir şey olmadı, yine de sağ ol." "Sen bilirsin" pes etmişti Panaris, "CD'ni al lütfen, onu istemiyorum, sana bir şey sorabilir miyim? Şehirde dolaşan bir Ukraynalı'dan haberin var mı?" Dionisis hiç konuşmadan CD'yi montunun cebine koydu, elini uzattı, "Hoşça kal" dedi, gözlerinin buğulandığını hissetti. "Görüşmek üzere!" "Sana bir şey sordum" ısrar etti Panaris. "Slogandan da mı haberin yok? Gerçi Belediye ekipleri daha o gün silmişler, ben de görmedim, söylediler." "Beni dinlediğin için sağ ol" dedi Dionisis, "Olya'yı dinlediğin için teşekkürler, duygulanmadım desen de, duygulandın..." Panaris yüzüne baktı, "Sloganı sen mi yazdın? Dionisis, ona âşık mıydın?"

5

Bir şehir ne zaman senin olur?

Londra, pazartesi öğleden sonra, 17 şubat, 2003

Unutmayın, derdi baba, sorular ve kuşkular hayatımızda yerimizde saymamız, surat asmamızdan çok, ilerlememiz için gereklidir. Yanımızdakiyle anlaşabilir, umudumuzun bir parçasını ona verebilir, umudunun bir parçasını ondan alabilirsek heyecan kutsaldır. Nâzım'ı İstanbul'a sürükleyen o güç, birinin umudunun ötekinin umuduyla birleşmesidir belki de. Seni de, Heinrich, Frankfurt'a. Küçük Virginia'yı da Hanya'ya. Evet, babam akıntıya karşı yüzemediğinden –belki de akıntıyla yüzebilme cesaretiydi bu– köklerinden sökülen o Hanyalıydı. Peki ya kız kardeşi Ayşe? Ayşe ya da Eftihia artık memleketi olamayacak bir şehre, aşk aracına binerek giderken duyduğu cesaret miydi yoksa korku mu? Aşk merhametli olmuş mudur hiç? Giritli Hıristiyan kocası, onun gölgesi olmamasına izin verebilir miydi? Heinrich, bir depremin enkazından ya da bir selin çamurlarından, cesetlerin arasından kurtulanlar, taparcasına ellerini göğe kaldırır, onu kurtardığı için Tanrı'ya şükreder. Tanrın seni ne zaman, nasıl, hangi ölçütlerle, hangi şartlar veya koşullar altında korur ya da korumaz? O'nun yüce dileği nasıl ortaya çıkar? Peki ya kader? Babam bunu sık sık merak eder, ama cevap bulamaz, kader kör müdür? Gözlerini kapayana kadar o yüreği titreyen gurbetçi olsa da, eli titremeyen bir cerrahtır; kader hakkındaki görüşünü günlüğün ancak sonlarına doğru, net bir şekilde ifade etmeye başlar ve en sonunda biraz soğuk, biraz da öz eleştiriyle şu cümleyi kurar: Kadere, ancak istatistikten anlamayan sığınır. Ben de, gerçi gerekse de, istatistikten anlamam. Konudan konuya atlıyorum, çaresizce gülümsüyorum, muhtemelen doğuştan beceriksizim, yoksa benim tarzım mı bu?

Beni anlayamayacak kadar gençsin; ne de olsa, bence anlayış, nesillerin birbirini anlamaya çalışması, öncelikli olarak daha büyüklerin üstüne düşer. Bir sene önce görüştük, hiç şikâyetim yok, sen de Ezle de beni nezaketle, âdeta şefkatle karşıladınız, davetsiz gelişimi garipsediğinizi belli etmediniz. Vedalaşma anımızda, CD'yi paltomun cebinde saklıyordum; Frankfurt'ta kaldığım o iki gün, beni o kadar duygulandırmıştı ki, seninle daha esaslı iletişim kurma ihtiyacım o kadar büyüktü ki, öldükten sonraki iletişimi ne yapayım, diye kendimle dalga geçi-

yordum, onu sana vermeye hazırdım, ama birden fikir değiştirdim; tanımadığın kişilerle seni neden meşgul edecektim ki.

Sen kendini kandırmaya meyilli misin bilmem, ama üç ayın geçmesi gerekiyordu, baharın iyice gelmesi, Vanessa'yla ilişkimin kesinkes ve geri dönüşsüz bitirilmesi, anılarımızı medeni bir şekilde paylaşmamız, aynı şeyleri tekrar tekrar konuşmamız geriyordu; CD'yi seni meşgul etmemekten çok, henüz ondan kopmaya hazır olmadığım için kendime sakladığımı net bir şekilde görmem ve kabullenmem için. İslam eserleriyle ilgili makalem yayımlandıktan ve o günlerde yazarlık şevkimi besleyen izlenimler durulduktan sonra, tekrar sakin kafayla okumak istiyordum. Yeri gelmişken, makalemi eleştirdiğin için sana yazılı olarak da teşekkür ediyorum. Ancak sana şunu söylemeliyim ki, olaylar bu kadar basit değil, basit olamaz da. Dediğine katılıyorum, dünyadaki küçük veya büyük soykırımlar Avrupa'nın canını sıkıyor, ama suçlarını içtenlikten uzak bir biçimde veya mecbur kalarak kabul edebilmesini, ortaya sorular atarak, ilerleyişini bu soruların cevabma bağlamasını, çizmeyi aşma olarak nitelendirmene tam olarak katılmıyorum. Oğlum, genellikle bu tür sorular, sadece mağluplarca atılır ortaya, galipler tarafından asla. Öyleyse, Türkiye'nin Ermenilerden özür dilemeyi, Kürtlere özerklik tanımayı, askerlerini Kıbrıs'tan çekmeyi reddedişini kınamak için kolay yolu seçip neden *Almanya*'na sığınıyorsun? Günümüz Türkiyesi, hem galip hem de mağlup bir Türkiye, konjonktüre bağlı kolayca tüketilebilir, siyasi yöneliminin kabulünden de reddinden de, şanlı geçmişini yâd etmekten de çok, artık aynaya bakarak, yüzüyle karşılaşarak, yüzünü kabullenerek, en önemlisi de ona saygı duyarak kararını verebilir, ezeli ikilemini *–Doğu mu Batı mı–* yeniden tanımlayabilirse temel ve esaslı bir girişimde bulunabilir. Bu görüşlerimi, *belli* bir nedenle bana ısmarlanan bir makalede ifade etmeye elbette cesaret edemedim, (zaten ne mümkün) ama şunu yazarak ima etmeye çalıştım: Günümüz Türkiyesi'nin vatandaşları gelecekte Avrupalı olmanın hayalini kurmayı tarihsel olarak hak ediyor, yeter ki bunun Avrupa'dan Osmanlı olarak geçişlerinin ve bugünkü Türklüklerinin, iki tarafa da sadece ve sadece acı ve kan getirdiğini kabullenme cesareti göstermelerine bağlı olduğunun bilincinde olsunlar.

Ve yaz geldi. Sana birlikte İstanbul'a gitmeyi teklif edebilirdim, babaannen iyice çöktü, bizi bir arada görmesi ona paha biçilmez bir armağan olurdu. Ama bu bakımdan hiçbir zaman iyi bir evlat olamadım. Her gün aklımdan geçirsem de, onu özlemiyorum. Ne yemeklerinin ve tatlılarının tadını özlüyorum ne de bana temiz çarşaf sermeye özen göstermesini. Sonuçta Londra'da kalmayı yeğledim, kitaplarımı kolilerden çıkardım, yeni daireme perde astım, giysilerimi ve mutfak malzemelerimi bir düzene soktum. Tek başıma. Biliyor musun, nihayet kendimi keşfettiğime inanıyordum. İtiraf ederim ki küçük Virginia'ya karşı

görür görmez duyduğum yapmacıktan uzak sempatinin ve merhametin azımsanmayacak yararı oldu bu konuda, o cuma günü öğlen buluşmuştuk, ilk başta kuşkuyla, inanmayarak bakarken sonra yavaş yavaş bana yaslanmaya, benimle konuşmaya ihtiyaç duymaya başladığında yaydığı pozitif, âdeta iyileştirici enerjiyle kendimden geçmiştim; gözleri, mavi olsa da, gitgide koyulaşıyor, bir atın gözlerindeki ifadeye bürünüyordu; binicisini melankolik ve gururla kabul eden, ama her an şaha kalkabileceğinin, biniciyi sırtından atarak hürriyet hayallerinin ormanına koşabileceğinin çok iyi farkında olan bir at! Bir bakmışım itirafa girişmişim, hayretler içinde, bilhassa da kendime karşı; ben ha? Onca yıldan sonra, yabancısı olduğum küçücük bir kızla *de profundis* konuşuyordum, daha önce kimseyle bu şekilde konuşmamıştım, kendimle bile, durmadan monolog biçiminde konuşan insanlardan olsam da.

Yeni daireme yerleştiğimdeyse çalışma odamdan çıkmaz oldum, vira kahveler sigaralar, o günlerin gayri resmi günlüğünü okumaya, incelemeye başladım, ona bir şekil vermek istiyordum Heinrich; kendini başkalarıyla özdeşleştirmediğin takdirde onların saplantılarına nasıl şekil verebilirsin? Sonuçta ne mi yaptım? Bazen duygulanarak, bazen de rahatsız olarak, ihtiyar Hüseyin Kaurzade'yi mükemmelleştirdim mi diye sorup durdum kendime. O aydın, o hareketli, o endişeli Müslüman! Lakin Allah, bir müminin ne kadar *aydın* olmasına müsaade ederdi o yıllarda? Aynı dönemde İsa'nın da, İspanyolların Meksika'daki torunlarına veya Hindistan'daki İngilizlere veyahut Afrika'daki Fransız Belçikalılara edeceği kadar mı? Ne var ki, kendi kopyamı babamın yıllanmış kopyasıyla kıyasladığımda, hiçbir yerini bozmadığımı, hiçbir yerde abartmadığımı, onun yazdıklarını hiçbir şekilde değiştirmediğimi hissediyordum. O zaman? Büyükbaba, yaşadığı dönemin ortalamasının kesinlikle dışındaydı, gençliğinde yetenekli bir biniciymiş, safkan simsiyah bir beygiri varmış, babam bunu not ederken, aynı dönemde Hanya'da Hıristiyanların bir tek miskin miskin eşeklere binmek zorunda olduklarını, bilemiyorum, bilinçli olarak mı, değil mi, es geçiyor. Yoksa günlükteki büyükbaba, babamın yarattığı bir *persona* ım sadece? Bunu düşündükçe daha olası geliyor. Babam, artık ileri bir yaştadır ve teslim aldığı notları yeniden yazıyor ve zenginleştiriyor, babasını tahammüllü, cesur, hareketli bir Müslüman olarak canlandırıyor, belki de bilinçaltında gizli bir ihtiyacının dürtüsüyle bunu yapıyor: Babasını hoşgörüsüzlük kapısının açılmasında anahtar kişi olarak gösterme ihtiyacıyla. Eğer böyleyse, sırasıyla ben, hangi babayı -*persona*'yı- canlandırmak istedim?

Ağustosta kalmıştım; eve kapandım, kahvelerimle ve sigaralarımla, bilgisayar sürekli açık. Beni megaloman sanmanı göze almadan sana nasıl anlatabilirim? Notlarıma *itina gösterme* ihtiyacını gittikçe daha yoğun hissediyordum, tıpkı bir şairin şiirine itina göstereceği gibi.

Hanya'daki ilk günlerimde bile, oradaki ufak dünyayla, isteğim dışında da olsa, ama belki de bunun özlemini çok derinden yaşadığım için, bütünleşmeseydim, hiçbir çevriyazının beni etkileyemeyeceğini artık gittikçe daha net anlıyordum. Şu anda, bir üçüncüyü, sanırım sonuncu elvedayı uzak gelecekte sana da yaşatma hayaliyle yazarken, şehir simalarını hatırlıyorum, yürüyüşlerini, dalgın bakışlarını, Çarşı'daki balıkçıları ve kasapları, resepsiyondaki kızları, garsonları, kitapçıları, yaşlı manav kadını, Zembeliu'daki Halidon'daki dükkân sahiplerini, öğrenci kızları, üniversitelileri, manitasını pataklayan kabadayıyı, Profitis İlias'taki taksiciyi, Splanca kahvehanesindeki ihtiyar emeklileri; çınar ağacının altındaki mermer kitabeyle karşılıklı otururlardı ve o kitabe, Kisamos despotu Melhisedek Despotakis'le birlikte Verialı papaz Kallinikos'un haziran 1821'de, İsa'nın göğe yükselişinin gününde, burada asıldıklarını hatırlatıyordu. Büyükbabanın yazdığına göre Kallinikos, Filiki Eterya *Masonluğundan* gönderilmişti ve Hanya'da başkaldırmanın *vebasını* yaymıştı. Ayi Anargiri yakınlarındaki Guves'te bulunan, o yıllarda toptancı Hacı Nikolo Gerakakis tarafından finanse edilen bir mektepte ders de veriyormuş. İşte bu seçkin Hıristiyan Hanyalıyı, aslen *Venedikli* olan yeniçeri Yaya Afentakis, 1804'te Katola Meydanı'nda sırf hasedinden katletmiş. Dede/baba özür dilercesine bunu söylerken, neyi ima etmek istiyor? O caninin *kanlı* Türk yeniçerisi olmadığını mı, damarında Batılı, Venedik kanı *aktığını mı*? Aynı dönemde dünyanın her bir yanına bir göz at, diyor. Ne görürsün? Zenciyi fidanlıkta, evsizi barakada, sefili meyhanede! Sana söylemek istediğim ne mi? Hanya'nın benim için artık sadece atalarımın şehri olmadığını. Orada beni sempatiyle veya antipatiyle anan insanlar var. Bir şehir ne zaman senin *de* olur? Yollarında yürürken biriyle tesadüfen karşılaşmayı veya karşılaşmamayı umduğun zaman. Ruh haline göre saklanmak veya ortaya çıkmak istediğinde. Sempatik edebiyat öğretmeniyle bir şeyler içmeye çıkmışken aniden karşında Komiser Matiudakis'i gördüğünde.

O gün, Hanya'daki son cumartesiydi, Frankfurt uçağına bineceğim Kandiye'ye gidişimi ertelemiştim ve şehri dolaşmak istiyordum, günümüz Eski Şehir'ini, Splanca'dan Fırka'ya kadar gitmek, geçmişi bir kez olsun düşünmeden dolaşmak istiyordum, becerebilecek miydim? Büyükbaba notlarında bir yerde, Sfakialı Daskaloyannis'ten duygulanarak bahsederken, dindaşı Apokoronaslı Alidakis'i de anlatıyor. Yıllar sonra babam, bu notlara, kimin yazdığı bilinmeyen epik bir şiir ilave edecek. Bununla da kalmayıp, 1888 yılında bu şiiri kitaba koyan Yorgis Pateros ve yayıncı Emmanuil Vardidis'in adlarını veriyor, on beş hecelinin gücünü edebiyatçı edasıyla yorumluyor, destansı tasvirler ve meçhul Hıristiyan şairinin karakterli üslubundan söz ediyor ve ufak bir parçasını günlüğe geçiriyor:

Alidakis'in varlığını aralarında paylaşır Sfakialılar,
Türklerse pek dertli, arkasından ağlarlar,
ağlar, teselli bulamaz hanımı,
nasihat etmek için bağrına basar oğlunu,
Sfakialılarla yaşayacaksın, dualarım seninle oğlum,
düşmanlık yapmayın, gözünü seveyim oğlum,
yesinler içsinler, dokunma onlara
fırsat bulamasınlar sataşmaya sana,
yoksa sana da yaparlar babana yaptıklarını,
hem bedenciğini kaybedersin, hem evini barkını.

Derken, o sempatik edebiyat öğretmenini görüyorum karşımda. Kendini iki kez tanıtmış olmasına rağmen adını aklımda tutamamıştım. Hatta "Tarih Arşivi"ndeki karşılaşmamızda bir kâğıda telefonunu da yazmıştı, ama ben düşünemeden, dalgındım diyebilirim, kâğıdı çöpe atmıştım. Sonradan, ona karşı davranışımı izah etme çabasıyla şunu diyebilirim ki, onunla *ilgilenme* zahmetinde bile bulunmamıştım, ona dikkatli bakmayı reddediyordum, o zamanki araştırmamla ilgili bilhassa onun bana çok faydalı bilgiler verebileceğini anlamış olsam da; onu müsait bir kadın olarak da görmek istememiştim, ama bana çekici gelmediği için değildi bu, şimdi anlıyorum, onu karşıma çıkaran şartların kolaylığından onu korumak istemiştim, onu *yakmak* istememiştim.

Hayret ediyorum, dedi şaşırarak o cumartesi akşamında, limana inmeyeli aylar olmuştu ve özellikle bu akşam moralim bozukken buraya kadar indim, nereden çıkardım şimdi? Eskiden hatırlarım, şu tersanenin duvarında yabani bir incir ağacı bitmişti, hatta bir aralar o ağacın inadıyla avunuyordum, durup dururken nereden hatırladım şimdi? Özellikle bu akşam, moralim bozukken, hâlâ orada mı değil mi, görmek istedim, bakın, orada işte, Aspa Mavraki, dedim kendime, korkacağın hiçbir şey yok, sonra dönüyorum ve sizi görüyorum. Onu duygulanarak dinliyordum, derin bir minnet duygusuyla, karşısına çıktığıma sevindiğini gizlememesinden değil, adım maksatlı veya maksatsız, galiba maksatlı, o kadar dikkatli bir şekilde söyleyerek ona nasıl seslenceğimi bilemeden konuşmanın zor durumundan beni kurtardığı için. Hemen koluna yapıştım: Seninle içmek istediğim o kahve duruyor hâlâ, özellikle bu akşam, kahve mecbur çikudia olacak, ne dersin? Ne diyeyim? gülümsedi, mademki burada seni bekliyordum! İşte böyle. Yan yana oturup konuşurken bulduk kendimizi. Geçmişi konuşmaya veya bizimkileri anlatmaya hiç niyetim olmadığını kıvrak zekâsıyla anlayışı aynı akşamda ikinci kez duygulandırmıştı beni. Belki de konuşacak bir şeyimiz olmayacaktı, eğer o, Boston'da okuyan oğlundan bahsetmeye başlamasaydı, oğlu süpermiş, bana baktı, sözlerini sürdürmekte tereddüt ediyor gibiydi, biliyor musun, orada Giritli Türk iki okul arkadaşı

varmış, geçen gün bana telefonda ne dedi dersin? Ah be ana, Türklerin fark edilmesini çekemiyorum, pis puştlar, deha mübarek. Ne biçim konuşuyorsun sen öyle, kızdım ona, onlar hakkında böyle konuşma çocuğum, kanımız aynı! Helal olsun sana be ana, güldü, sonra da *deha* Neriman'a âşık olduğunu açıkladı! Anamın adı, dedim, ağzımdan öylesine çıkmıştı. Bakıştık. Tek yapacağım, elimi şöyle bir hareket ettirip, masada duran onunkini tutmaktı. Yapmadım ama. Onunla flört etmek istemiyordum. Tam o anda, Matiudakis çıktı ortaya, başından aşağıya kaynar sular inmiş gibi bize bakıyordu. Onu hemen masaya davet ederken alelacele şunu düşündüm: Eğer kabul ederse, avcının hırlamasına son anda boyun eğip, geceyi otel odasmda Aspa'yla bitirme ihtimalinden beni kurtaracaktı. Ama etmedi. Biz de ikimiz vakit geçirdik, kısaca hayatından bahsetti, yıllar önce boşanmış, günlük hayatında ilgilendiği tek şey okuldaki öğrencileri ve bilinçlerinin oluşumuna *katkıda bulunmanın* verdiği mutlulukmuş, gerçi aynı zamanda öğretmen olmak isteyen eğitimciler için zor zamanlarmış, ama o asla umutsuzlaşmıyormuş, zaten onun özelliği de buymuş, pes etmezmiş, pes etmeyen de mükâfatını alırmış. Sıradan laflar, saf saf belki de, diyeceksin şimdi, ama onun ağzından en orijinal, hatta en melodik ilanı aşk gibi duyulmuştu. *Pes etmeyen, mükâfatını alır*, diye yineledi. Tebessüm ettim. Yarın, sabaha karşı, gidiyorum, dedim, gidiyorum sözünü vurgulayarak. O da anladı. Cep telefonumun numarasını ister misin, diye sordum. Yo, dedi, madem benimki sende var, inisiyatifi sana bırakıyorum. Sigara yaktım; o anda biliyordum, inisiyatifi bana bırakarak onun numarasını çöpe attığını ve eğer onu gerçekten aramak istiyorsam, elbette gerçeği açıklamayacağıma göre, biraz uğraşmam gerektiğini çok iyi biliyordu. Anlaştık, dedim dumanı üfleyerek, hiç sigara içmedin mi yoksa bıraktın mı, diye sordum hiç ilgisi yokken. İkincisi, dedi ve gülümsedi. Ardından uluslararası gündemden konuşmaya başladık soğuk soğuk. İlerleyen saatlerde gitmek için kalktık. Ne diyeyim? Hesap konusunu hiç açmamış olmasının hoşuma gittiğini mi? Halbuki akrep, her zaman *akreptir*, *feminist* tavrını içimden ironiyle yorumlamaktan kendimi alamadım. Biraz durduk Fener'i izledik. Tam burada, Rıhtım'da, dedi, 1897 kışında, beş bin insan sokaklara dökülüp Tanrı'ya şükretmiş. O zaman da aylardan ocakmış. Yabancı savaş gemileri körfezin açıklarında demirliymiş. Rus "Çernakoriç" gemisi, İngiliz "Hood", Fransız "Neptun", Avusturyalı "Maria Tereza" ve İtalyan "Piemonte". İnsanlar arasında bir noter varmış, adı Haydulis, diz çökerek dua ediyormuş. *Bütün umutlarımı sana bağladım, Victoria'nın "Hood"u. Bizi çatının altında koru.*

Anlam vermeye çalışarak ona baktım. Olayı fıkra diye mi anlatmıştı? Yanında her ne kadar kendimi iyi hissetsem de, gülmeye hiç niyetim yoktu. Bir süre konuşmadan yürüdük. Kiraladığım arabayı geçen gün

geri verdiğimi izah ettim, ona evine kadar eşlik etmemi ister miydi? Rica ederim, diye haykırdı, belki de alınmıştı. Evin uzak mı? Lendariana'da, dedi, Çarşı'dan taksiye binerim. Oraya kadar eşlik ettim, yanaklardan öpüştük, iyi geceler dedik. Görüşmek üzere, falan bile yok. Otele gelene kadar yanaklardan öpüşme hissi, donmuştu.

Sonra mı? Zaman akıyordu, ağustos geçmişti, sen Filistin'den dönmüştün, telefonda seni dinlerken değerlendirmelerin yüzünden seni *incitmemeye* çalışıyordum, lakin yıllar sonra bu satırları okuyacak olursan, karşında bulman için görüşümü not etmek isterim, görüşüm haklı bulunsun veya haklı bulunmasın, umurumda değil; kendini kaptırdığın tüm bu eylemcilik bana son derece kaotik geliyor, yaşadığımız kaotik dönemin ayarında olabilir, sempatik ve duygulandırıcı, ancak, çağdaş kapitalizmin mekanizmaları karşısında tutarlı ve sonuç verici olmaktan âciz. Sana belki eski kafalı gelebilirim. Sonra eylül geliverdi, içim gülmüyordu. Nâzım tahliye edilmişti, bunu sana ben söylemek zorunda kaldım, yine de sana haksızlık ediyor olabilirim, ben erken davranmasaydım, belki de önce sen soracaktın. İyi, her şey yolunda, dedim kısaca, sonra da hemen konuyu değiştirdim. İşte böyle, Nâzım tahliye edilmişti, yine üniversiteye gitmeye başlamıştı, ama anası şikâyet ediyordu, ona ters davranıyormuş, evden gitmekle tehdit ediyormuş. Doğaldır, anlayış göster, öğüdünü veriyordum kardeşime, tahliye biçimi gururunu kırmıştır kesin, anlamıyor musun? Zira, nöroloji cerrahı Hüseyin Kaur, Avrupa Parlamentosu'na şikâyet tehdidiyle duruma el atmasaydı eğer, Nâzım hâlâ hapiste olacaktı. O raddede mi? Sen de soracaksın. Evet, benim ağabeyim, yani senin meşhur amcan, hep o raddeye kadar vardırırdı, ailede hepimizin iyi olmasını ister ve bunun için gerçekten uğraşır, ama hayatı ve bilimi dışında daha ötesi, yok. Öteki ağabeyim Hasan için de aynısı geçerli, daha ötesi yok. İşleri yolunda olsun, hangi hükümet baştaysa yabancı yatırımcılara kolaylıklar göstersin, Türkiye'yi modernleştirsin yeter; bu yazdıkların ne şimdi, diyerek makalem konusunda beni azarlamıştı, yer ve zaman mefhumunu mu yitirdin acaba? Biricik kız kardeşimizin Maocu fikirleriyle seni etkilemesine izin veriyorsun, kendine gel.

Sana söylemeliyim ki bütün bu süre boyunca bazen kendime eziyet ederek Aspa'yı düşünüyordum, ama yüz hatlarını hatırlayamıyordum, sadece güzel beyaz dişleri ve çenesindeki ben gibi detayları, bazen de tamamıyla unutuyordum. Onu ne zaman düşündüysem uzak durmam gerektiğini telkin ettim kendime hep, bu yaşta her şeyden önce nesnel şartları yerine getirmeyen ilişkilere kapılmamalıyım, diye. Nesnel şartlar derken tam olarak neyi kastettiğimi bana sorsaydın, ne diyeceğimi bilemezdim. Zira, bir komşumla, örneğin, veya bir çalışma arkadaşımla ilişki kurma kolaylığını kastetmiyordum tabii ki. Galiba demek istediğim şuydu: Vanessa'nın yerine gelecek kadın, en azından horlamamalıydı! Nasıl bu kadar hafif olursun, diyeceksin şimdi. Belki de öyleyim; görünen baş-

ka, yüzeydekiler başka, görünmeyenler başkadır. Kavafis'in bir dizesi vardı hani; *Hafifler varsın bana hafif desin.* Bu arada Panaris bana senaryosunu yollamıştı, söz verdiği CD'yle birlikte. Acilen benim fikrimi istiyordu; abartılı gelebilir, diyordu, ama özü sözü bir tek sen varsın. Bütün haberleri de anlatıyordu, kız kardeşini, Matiudakis'i, Leta'yı, Hanya'da kasım semasını, kaçırıyorsun bak, gel öğle kahvemizi Profitis İlias'ta içelim, günbatımı nasıl olurmuş gör. Senaryosu beni duygulandırmıştı, bir tek, diyalogları biraz gözden geçirmesini önerdim. Hatta, öyle pek de düşünmeden, ona finansör bulmaya çalışacağıma söz verdim. Ve yine Noel geldi. Bir daha puding asla, diye düşünüyordum, şu birkaç tatil gününü neden anamla geçirmeyeyim? Ve karar verdim. Şişli'deki arkadaşlarımı, köşedeki yaşlanmış tuhafiyeciyi, beni tanıyamayan kestaneciyi, çakmak çakmak gözleriyle manav Fatma Hanım'ı görmek için üç gün.

Londra'ya dönüşümün bir gün öncesi, perşembe sabahı, 26 aralık, Marmara Denizi'ndeki Kumkapı'ya kadar büyük bir tur atayım dedim, tramvayla, trenle, yürüyerek; geçen sene bu zaman, Hanya'daki Kum Kapı'yı hatırladım, peki seneye? Yine burada mı, yoksa başka bir yerde mi, seninle birlikte mi? Bir gün bu sayfaları okurken belki de kahkahayla güleceksin, ama hiçbir memleketi sen aklıma gelmeden dolaşmadım, kendi memleketimde daha da fazla, şimdi soru elbette şu olacaktır, sana neden göstermiyorum, sana karşı neden daha dostça davranmıyorum, neden arada bir birlikte seyahat etmemizi istemiyorum, neden sana daha sık telefon etmiyorum, neden hayatına şu veya bu şekilde şefkatle müdahale etmyorum? Ancak, bilge dedenin diyeceği gibi, daha ileriye götürebilmek için, henüz sen küçükken bu soruları kendime soramadıysam, bunu düşünmem için bile çok geç artık. Dediğim gibi, aklımdaydın; iyi geçmişti, sessiz sakin, Ayşe'nin açıklamalarını ve analizlerini ilk kez sabırla ve karşılık vermeden *dinlemiştim*, *kocasının*, adaşım Arif'in kederli, hasta gibi bakışı içimi çok acıtmıştı, Nâzım saatlerce odasına kapanır kitap okur, anamız hep suskun, televizyona yapışmış. Dönüş yoluna girmiştim, dar sokaklardan Kennedy Caddesi'ne iniyordum, düşünüyor ve düşünmüyordum, yanımdan geçenleri duyuyor ve duymuyordum, görüyor ve görmüyordum, her şeyin ve evrenin naçizane kabulüne anbean dönüşebilecek o soluk somurtkanlıkla gidiyordum, derken aniden Aspa'yı gördüm karşımda, Yeni Köprü'de karşıyı izliyordu, beni bekler gibiydi. Yanına gittim, omzuna dokundum, arkasını döndü bana gülümsedi. Öteki karşılaşmamız da tesadüf değil miydi sanki, cumartesi akşamı, 19 ocak, Hanya'daki limanda hani, ben hep günlük tutarım Arif ve hep, çocukluğumdan beri, Noel'e sinir olurum, eskiden nedenini bilmezdim, dışarıda yağmur yağar bense bir odaya kapanırdım ve oyuncaksız, babam horlar, anam burnunu çeke çeke ağlardı, yıllar geçtikçe de, bunu şimdi biliyorum, Noel'e hep sinir oluyordum ve sinir oluyorum, çünkü Noel'in mecburi neşesini hiç ka-

bullenemedim, boşandıktan sonra da, geçen sene Vasilis'in partisindeyken benden kaçmasaydın, sana söyleyecektim bunu, beş yıldır Noel'i burada geçiriyorum, Eminönü'nde, çünkü Noel'i dayanabildiğim ölçüde ve benim anladığım anlamda sadece burada, İstanbul'da hissedebiliyorum. Ona sarılmıştım, konuşmadan yürüyorduk. Yarın Londra'ya gidiyorum, dedim, gelir misin, birlikte yılbaşını kutlayalım? Müsait misin? Müsaidim, diye fısıldadı. Mısır Çarşısı'nın kokularına bıraktık kendimizi, bir şey söyleyecek oldum, parmaklarıyla ağzımı kapadı, vaktimiz var, her şeyi konuşmak için çok vaktimiz var, şimdi seni "Pierre Loti Cafe"ye götüreceğim, seninle birlikte Haliç'i seyredeyim, bu anı yıllarca bekledim, âşık olmayı, âşık olduğum yabancıyla birlikte kahvemi içmeyi ve gözümün alabildiğince Haliç'i izlemeyi, rüzgâr da o yalnız serviciği sallasın, ama düşürmesin. O oldu.

Aspa'yla halimiz ne olacak? Emin olarak söyleyebileceğim tek şey, horlamadığı! Acaba onu üvey anne olarak tanıyacak mısm, yoksa hayatıma girdiğini hiç bilmeyecek misin? Gerçi bu akşam, günlük gece telefonu randevumuzun vaktini beklerken, birkaç ay sonra onu yakından tanımanı ve hep birlikte İstanbul'da bir arada olmamızı umuyorum. Sanırım artık sonuna geldim, buna ben karar verdim diye değil, bugün Panaris'ten upuzun bir e-posta aldım, bende yarattığı şok, üzüntü ve şaşkınlık bir yana, bütün eski fotoğraflarla birlikte bir dosyada saklayacağım bu CD'nin sonsözü olabileceğini hissettim de ondan. O yabancı kızı kimin öldürdüğü ortaya çıktı mı diye birkaç kez sormuştum, hiç net bir cevap alamamıştım. Bunu illa ki öğrenmek istediğimden değil, daha önce de söylediğim gibi bu gayri resmi günlük, isteğim dışında, –bunu derinden arzulamış da olabilirim– artık babamın doğum yeri olmaktan çıkan şehrin ufak dünyasıyla bütünleşti de ondan. Sana demek istediğim ne mi? Bir gün sen bile, bu sayfaları okurken, her şeyin kendi yazılma ihtiyacıyla yavaş yavaş yazılmaya başladığım çoktan anlamış olarak, o uzak ocak ayında Hanya'da olup bitenleri ve Ukraynalı'nın katili ortaya çıktı mı çıkmadı mı bilmek isteyeceksin.

Panaris o ana kadar belirsiz cevaplar veriyormuş çünkü söylentiler dışında yazacak bir şeyi yokmuş. Derken hepsi birden olmuş. Nerdeyse on gün içinde, cinayet de olabilecek iki enfarktüs olayı ve intihar da sayılabilecek bir trafik kazası. Leta'yla tam olarak nasıl bir ilişkim olduğunu bilmiyormuş, onun bana Ukraynalı'nın ölümüyle ilgili tam olarak ne açıkladığını da. Fakat Matiudakis'le konuşunca, bu arada Kiriakos birdenbire Eleonora'ya karşı pek bir katı olmuş, bu da onu bir şekilde endişelendiriyormuş, kız kardeşini ilk kez bu kadar köşeye sıkışmış hissediyormuş, sonuç olarak, *aynasızla* konuşunca, maalesef Leta'nın cinayetle doğrudan ilişkisi olduğunu anlamış. Yine de o gece Agios Matteos'ta olup bitenleri kesin olarak kimse bilemiyormuş. Azmettirenler ile infazcı arasında mutlaka bir ayrım yapılmalıymış; ortaya atı-

lan senaryo uyarınca Olya Gromova'yı, Leta tarafından azmettirilen Georgi adında bir Rumen'in öldürmüş olması, kendi görüşünce çok basit bir çözümmüş. Yine de şimdilik ve belki de kesin olarak, şüphe götürmeyen tek şey, Olya'nın arkasından, talihsiz Akis'i de katarsak, dört kişinin gitmiş olmasıymış. Sonuna da, en karanlık şahsiyetin, Ukraynalı'nın öldürülmesinden bağımsız olarak, Nikostratos Lurakis olduğunu söylüyor; oy verenlerinin bile yıllardan beri ona *pislik* demesi bir rastlantı değilmiş zaten. Leta'ya gelince, ona çok üzülmüş, çünkü hayatta olduğu sürece onu hiçbir zaman pek önemsememiş. Şurada bir haftadır onun küçüklüğünü hatırlamaya çalışıyormuş, ona nasıl baktığını, bir bakışıyla takdirini nasıl beklediğini; fakat aralarındaki on yaş maalesef belirleyici olmuş. Hanya'da yıllar sonra bir araya geldiklerinde artık büyükmüşler, ama yolları farklıymış. Yılda bir iki kez ya görüşürler ya görüşmezlermiş, o da hep mesafeli, âdeta ilgisizlikle. Leta hakkında duydukları da, bunu gizlemiyor, onu gözünden çok düşürmüş.

Fakat, kesinlikle merakını cezp edecek bir şey var, diyor ve devam ediyordu; Lurakis, Papadoyannis ve Leta'mn ardı ardına öldükleri günlerde, sağa sola sorarak şehirde dolaşan, bozuk İngilizceli bir yabancı çıktı ortaya. Neyi mi soruyordu? Arif, nasıl ki ben geçen yıl, seni manyak gibi dolanmaya iten şeyi tam olarak bilemezdim, aynı şekilde sen de, benim o günkü sarsıntımı anlayamazsın tabii ki; Leta'mn cenazesinin ertesi, öğleden sonra, kapı çaldı ve Nino'nun karşısına orta yaşlı bir yabancı çıktı, aşağı yukarı bizim yaşlarda, ama daha yaşlı da olabilir, altmış civarlarında, fakat kesinlikle çok çekmiş. Nino'yla Rusça konuştuğunu duydum, ilk başta akrabası olduğunu sandım, ama yok. Nino garipseyerek beni çağırdı, Yuri Gromov, yabancı kendini İngilizce tanıttı, ve saygıyla hafifçe eğildi, ağlamaya hazırdı, fakir giyimli ve çökmüş, tombul olsun olmasm ne fark eder, başka? Bütün bunlar nasıl tarif edilir, hem de aynı anda? Oh olsun bana, diye düşündüm, onca yılımı kafamdaki görüntülere vücut vermeye çalışarak yedim ve şimdi, burada, yıkılmak üzere olan evin girişinde, al sana görüntü, bense dilimi yutmuştum, tepede Handakas'ın orada bir şatoda o iri Fellini tarzı kadını görüyordum, o iğrenç Arap kadınını, en pis küfürleri ederek soyunmaya, paçavralarını savurmaya başlar, Nikiforos Fokas'ın askerleri aşağıda dillerini yutmuşlardır, ta ki serinkanlı bir okçu nişan alır; buyurun, dedim; ertesi sabahsa, diyor tarihçi, Bizanslı savaşçılar taş atan bir makineyle Handakas'a canlı bir eşek fırlatırlar, eşek sırtüstü düşer, ayakları yalvarırcasına havada anırmaya başlar, hepsi birlikte coşkuyla kahkahayı basar, yüzü gülmez Nikiforos Fokas bile güler. Nino'nun yanaklarına ateş basmıştı, ne oluyor, diye sordum, beyefendi kim? Dikkat et, Panaris Bey, seninle konuşmak istiyor, inşallah başını belaya sokmaz, yüce İsam, buyurun Beyefendi, dediğini duydum, anında da Rusça'ya çevirdi. Adamcağız buyurdu; bu taraftan, dedim, doğru salona,

ayakta kalmayın. Nino sorsana, aç mıdır, susuz mudur acaba? Anladın mı Arif? Kendinle dalga geçmekten başka çaren kalmıyor. Ben neydim o anda? İyi Hıristiyan mı? Enayi mi? Her kimdiysem, sadık Gürcü'nün güvenini yanı başımda hissediyordum.

Sonra oturduk. Elbette hayır; konuşulanları sana tekrarlamayacağım. Karşımda oturan aklı başımda orta yaşlı, dedesinden yani anasının babasından, Yanni Fumis'ten başkası değilmiş, benim dedemin, senin *yabancısı olmadığın* Armodios'un kayıp ve unutulmuş kardeşi, hayat nelere kadir, kuzinimin cenazesinden bir gün sonra, öldürülen Ukraynalı'nın babasını dinliyordum, içinde bulundukları kötü durumu, kaybettikleri kızlarını, Ukrayna'daki fakirliği, yokluğu anlatıyordu, ama şu anda mesele taparcasına sevdikleri kızlarıymış, çocuklarının ruhu nasıl huzur bulacakmış, ne olmuş, nasıl olmuş, biliyor muymuşum ve ne biliyormuşum, hiçbir şey istemiyormuş, sadece gerçeği öğrenmek. Hangi gerçeği, diye düşünüyordum. O sırada bir fotoğraf çıkarttı, bana göstermek için yerinden kalktı. Oradaki çocuk benim, dedi, dedemle birlikte öksüzler yurdunun bahçesindeyiz. Ne mi görüyordum? Sarışın bir adam, top sakallı ve burma bıyıklı, evet, gördüğüm bir Fumis'ti, dizlerinde melankolik bir erkek çocuğu vardı. Sonra sustuk, derken soğuktan titremeye başladım. Nino'yu çağırdım ve ona kibar davranmasını rica ettim, boş yatak odasını ona hazırlamasını söyledim, misafirimiz olacak, dedim heceleyerek, burada olduğu sürece bizde kalacak, onun için çok fazla bir şey yapamayız, ama yüreğini biraz hafifletebiliriz. Nino, anlayabileceğini düşündüğümden daha çok şey anlayarak, merhametlice gülümsedi ve orası daha sıcak olduğu için birlikte mutfağa gitmelerini önerdi. İşte, eksik kalan öteki kuzenim! Dalga geçmiyorum; zaten nasıl geçerim; kiminle? Anlatacağım daha çok şey var Arif, şimdi yazmayacağım, dayanamıyorum, belki başka bir sefer. O sevdiği lafla da noktasını koyuyordu: *Korsanların adasında / sonunda karşılaşacağız / ikimiz de masum, ikimiz de suçlu / tıpkı aynalarla yüzleşir gibi...*

Bense Heinrich, seninle üçüncü kez vedalaşırken, yine duygulandığımı senden gizlemiyorum, en nihayetinde belki de *narsistim* ben, ama başkalarının etkisine açık olmakta güçlük çekmemin bedelini ağır ödüyorum. Buraya kadar, yeter; yarın yine telefondan konuşacağız, muhtemelen beni bir kez daha uzak, soğuk, belki de ilgisiz bir baba gibi göreceksin. Ama bu akşam fikirlerimin saydamlığı duygularımı yansıtıyor, bütün bunları günün birinde, çoğumuz ölmüş olduğunda, okuyacaksın. Bir şey daha. Küçük Virginia'yla anlaştığınızı öğreniyorum ve seviniyorum. Tek dileğim, gerçi hayatın bahçesinde sarılmış yaralar ile kapanmayan yaralar besler çiçekleri, birbirinizi hiç yaralamamanızdır. Sana belki de bununla veda etmek istiyorum, bu dileğimde saklı olanla.

İlk yazım: ocak 2002-mayıs 2003

DK DOĞAN KİTAP

MASUMLAR VE SUÇLULAR

Maro Duka

XIX. yüzyıl... Girit...
Osmanlı'nın zor yılları...
Biri Yunanlı diğeri Türk iki aile...
Bir kentin geçmişi ve bugünü...
Yıllar sonra, 2000'li yıllarda, Londra'da gazetecilik yapan Giritli bir Türk bu olaylı ayrılışın ardında yatanları araştırmak üzere Hanya'ya gelir ve geçmişin aydınlanmamış noktalarını gün ışığına çıkarır.
Masumlar ve Suçlular, tarihe, milli ideolojiye, aşka ve parçalanmanın eşiğine gelmiş kırılgan, uyumsuz bir toplumun gündelik gerçeklerine hayat veriyor. Tarihi kurgusunun yanı sıra, bir aile tarihini ve roman boyunca süren araştırmacı bir çizgiyle günümüz Yunanistanı'ndaki siyasi yozlaşmayı ve toplumsal çöküşü anlatıyor. Rengârenk ve heyecan verici farklılıklar, ayrıca iç içe geçmiş sorunlu ilişkiler, adanın Venedikli geçmişinin dekoru önünde sergileniyor.

Korsanların adasında / sonunda karşılaşacağız /
ikimiz de masum, ikimiz de suçlu / tıpkı aynalarla yüzleşir gibi...

"Duka aynı ülke içinde yaşayan farklı etnik grupları ve kültürleri yansıtarak geçmişin ve günümüzün aynasında kendini inceliyor; toplumsal bir dışlamanın kurbanlarını ve faillerini anlatıyor."

Katimerini

Maro Duka 1947'de Hanya'da (Girit) doğdu. Atina Üniversitesi'nde arkeoloji eğitimi aldı ve 1966'dan sonra Atina'da yaşamaya başladı. 1969'da yazmaya başlayan Duka'nın yazıları çeşitli dergilerde ve gazetelerde yayımlandı. Öyküleri Fransızcaya, Almancaya, İtalyancaya ve Rusçaya çevrildi.

ISBN 978-975-293-541-9

22 YTL